İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHÖNCESİ KAZI YERLERİNİN KORUMA, RESTORASYON, SERGİLEME SORUNU VE ÇÖZÜME YÖNELİK BİR UYGULAMA KIRKLARELİ – AŞAĞI PINAR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Zeynep ERES
295Y403

100642 100642

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 31 Mayıs 1999
Tezin Savunulduğu Tarih: 15 Haziran 1999

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nur AKIN
Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Zeynep AHUNBAY
Doç. Dr. Ahmet ERSEN

HAZİRAN 1999

ÖNSÖZ

Bu çalışma, arkeoloji temeli olmayan bir mimarın, tarihöncesi dönemdeki mimarlık sürecini, kendi uzmanlık gözüyle değerlendirmesi ve bu kültür mirasının korunup sergilenerek, tanıtılmasını sağlama konusunda bir proje geliştirmesini hedeflemektedir.

Tarihöncesi dönemlere yönelik koruma ve restorasyon çalışmalarının ülkemizdeki Restorasyon Dalı yüksek lisans tez çalışmalarında, konu olarak seçimi pek alışılagelmiş olmamasına karşın, böylesine erken dönemlere yönelik koruma ve restorasyon çalışmalarına, yakın vadede gerek duyulacağını öngörerek, çalışmaya izin veren ve yönlendiren tez danışmanım Prof.Dr. Nur Akın'a çok teşekkür ederim.

Bu araştırma, Trakya Projesi - Kırklareli Kazıları kapsamı içinde, zaman zaman kazı çalışmalarının bir parçası olarak, zaman zaman da onların hoşgörüsüne sığınıp, işlerine engel olarak sürdürüldü. Bu konuda herşeyin ötesinde gösterdikleri anlayış, destek ve kazının bütün arşivini kullanmama izin verdikleri için, başta kazı eş başkanları Prof.Dr. Mehmet Özdoğan (İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı) ve Prof.Dr. Hermann Parzinger'e (DAI –Euroasiatischeabteilung) olmak üzere, tüm kazı ekibine teşekkür borçluyum. Çalışmalarım sırasında arkeolojik konulardaki bilgi eksikliğimi gideren ve kazı dökümantasyonuyla ilgili kısımları okuyarak düzelten, proje alan sorumlusu arkeolog Necmi Karul'a, köy çalışmalarım sırasında, işini bırakıp benimle gelerek yardımcı olan kazı ekibinden Betül Açıktepe'ye ve en sıkışık zamanımda bana yardımcı olan kazı ekibinden Yasemin Alamaz ile arkadaşım mimar Seda Akçer'e ve arkeolog Rüstem Aslan'a çok teşekkür ederim.

Köylerdeki belgelemenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi, özellikle Ahmetçe ve Beyci köylerindeki ev sahiplerinin hoşgörüsü sayesindedir.

Tüm bu çalışmalarım sırasında sabır ve anlayış ile bana destek olan ve gerekli çalışma ortamını yaratan aileme çok teşekkür ederim.

Bu proje İ.T.Ü. Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir.

Mayıs 1999 Zeynep Eres

İÇİNDEKİLER **Sayfa No**

TABLO LİSTESİ v
ŞEKİL LİSTESİ vi
ÖZET xvii
SUMMARY xix

1. GİRİŞ 1

2. KONUNUN TANITIMI 6

2.1. Arkeolojik Kazı Yerlerinde Koruma ve Sergilemeyle İlgili Sorunlar 6

2.1.1. Restitüsyon Aşamasındaki Sorunlar 7
2.1.2. Restorasyon ve Sergileme Aşamasındaki Sorunlar 7
2.1.2.1. Yerleşmenin Süreklilik Göstermesi, Çok Tabakalılık 8
2.1.2.2. Yapı Malzemesinin Dayanıklılığı ve Sergileme Açısından Mevcut Kalıntının Görsel Çekiciliği 9
2.1.2.3. Ziyaretçinin Hiç Tanımadığı Bir Kültürü Algılayabilmesinin Sağlanması 10
2.1.3. Çözümleri Açısından Örnek Oluşturan Ören Yeri Uygulamaları 11

2.2. Neolitik Dönem Üzerine Genel Bilgi 19

2.2.1. Neolitik Dönem 19
2.2.2. Trakya'da Neolitik Dönemin Kültür Tarihi Açısından Önemi 25
2.2.3. Güneydoğu Avrupa Neolitik Dönem Mimarisi Üzerine Genel Bilgi ..27

2.3. **Aşağı Pınar Höyüğünün Genel Tanıtımı** 33

2.3.1. Aşağı Pınar Yerleşmesi Üzerine Genel Bilgi 33
2.3.1.1. Höyüğün Araştırma Tarihi 33
2.3.1.2. Aşağı Pınar Yerleşmesi 35
2.3.1.3. Kazı Belgeleme Yöntemi 38
2.3.1.4. Tez Çalışması Yöntemi 39

3. AŞAĞI PINAR KAZISI VERİLERİ 41

3.1. **Yapı Kalıntıları** 41

3.1.1. 5. Tabaka Mimarisi 41
3.1.1.1. Yapı Tanımları 41
3.1.1.2. 5. Tabakanın Mimari Açıdan Değerlendirmesi 47

3.1.2. 4. Tabaka Mimarisi 52
3.1.2.1. Yapı Tanımları 52
3.1.2.2. 4. Tabakanın Mimari Açıdan Değerlendirmesi 60
3.1.3. 3. Tabaka Mimarisi 63
3.1.4. 2. Tabaka Mimarisi 65
3.1.4.1. Yapı Tanımları 65
3.1.4.2. 2. Tabakanın Mimari Açıdan Değerlendirmesi 66

3.2. **Kerpiç Parçaları** 69

3.2.1. Kerpiç Parçalarının Çalışma Yöntemi 71
3.2.2. Kerpiç Parçalarını Değerlendirme Yöntemi 73
3.2.3. Kerpiç Parçalarının Değerlendirilmesi 74
3.2.3.1. Eldeki Malzemenin Genel Değerlendirmesi 75
3.2.3.2. Tabakalara Göre Değerlendirme 76

3.3. **Aşağı Pınar'da Kullanılmış Olan Yapı Malzemeleri** 79

3.3.1. Yapı Malzemesi Olarak Killi Topraklar ve Kerpiç 79
3.3.2. Yapı Malzemesi Olarak Kalkerli Sıva 83
3.3.3. Yapı Malzemesi Olarak Ağaç ve Diğer Bitkisel Malzeme 84
3.3.4. Yapı Malzemesi Olarak Taş 85

4. GÜNEYDOĞU AVRUPA KAZI VERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMA AMAÇLI KULLANIMI 87

4.1. Güneydoğu Avrupa'da Bulunan Tarihöncesi Döneme Ait Ev Maketleri 87

4.2. Güneydoğu Avrupa Kazılarındaki Benzer Yapıların Restitüsyon Denemeleri 103

4.2.1. Linearbandkeramik Kültürü Yapıları İçin Geliştirilen Restitüsyon Denemeleri 104
4.2.2. Güneydoğu Avrupa Yapıları İçin Geliştirilen Restitüsyon Denemeleri 105
4.2.3. Anadolu'daki Dalörgü Yapılarla İlgili Restitüsyon Çalışmaları 108

5. ISTRANCA DAĞLIK BÖLGESİNDEKİ KÖY MİMARİSİ 110

5.1. **Yapıların Tanıtımı** 114

5.1.1. Yapım Sistemleri ve Teknikleri 114
5.1.1.1. Yapım Sistemleri 114
5.1.1.2. Yapılarla İlgili Detaylar 118
5.1.2. Yerleşme Düzeni 121
5.1.3. Yapı Tipleri 122

5.2. **Yapım Süreci** 136

5.2.1. Uygulama 137
5.2.2. Gözlemler 142
5.2.3. Sonuç 142

6. AŞAĞI PINAR MİMARİSİNİN DEĞERLENDİRMESİ VE RESTİTÜSYON DENEMELERİ 144

6.1. **5. Tabaka Yapıları İçin Restitüsyon Önerisi** 144

6.2. **4. Tabaka Yapıları İçin Restitüsyon Önerisi** 147

6.3. **2. Tabaka Yapıları İçin Restitüsyon Önerisi** 149

7. AŞAĞI PINAR AÇIK HAVA MÜZESİ DÜZENLEMESİ 152

7.1. **Durum Saptaması** 153

7.2. Aşağı Pınar Kazılarında Bugüne Kadarki Geçici Koruma Çalışmaları 154

7.3. **Önerilen Koruma ve Sergileme Projesi** 155

7.3.1. İlke Kararları 155
7.3.2. Hedefler 156
7.3.3. Proje 156
7.3.3.1. Mimari Sergileme Bölümü 156
7.3.3.2. Model Köy 162
7.3.3.3. Deneysel Uygulamalara Yönelik Düzenlemeler 166
7.3.4. Müzenin Bakımı ve Güvenlik 167
7.3.5. İşletme Modeli 168

7.4. Projenin İleriye Dönük Gelişimi 169

8. SONUÇ 170

KAYNAKLAR 171

EKLER 178

ÖZGEÇMİŞ 452

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 5.1. Ev maketleri sınıflandırması 101
Tablo I.1. Kerpiç parçaları sınıflandırması 445
Tablo I.2. 2. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması 448
Tablo I.3. 3. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması 448
Tablo I.4. 4. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması 449
Tablo I.5. 5. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması 449
Tablo I.6. 6. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması.....450
Tablo I.7. Kepiç parçaları sınıflandırmasının tabakalara göre dağılımı.....451

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil B.1. Metinde adı geçen Neolitik Yerleşmeler ve Koruma Çatısı Uygulaması Yapılan Ören Yerleri 182
Şekil B.2. Neolitik Dönem kültür bölgeleri (Özdoğan, 1998b:şekil 2) 183
Şekil B.3. Yakındoğu'dan Avrupa'ya Neolitik Yayılım (Höneisen, 1990b:şekil 1) 183
Şekil B.4. İlk Neolitik Dönem'de Güneydoğu Avrupa'daki kültür grupları (Höneisen, 1990b:şekil 4a) 184
Şekil B.5. Orta Neolitik Dönem'de Güneydoğu Avrupa'daki kültür grupları (Höneisen, 1990b:şekil 4b) 184
Şekil B.6. Metinde adı geçen Güneydoğu Avrupa Neolitik Yerleşmeleri 185
Şekil B.7. Trakya'da inceleme yapılan köyler 186
Şekil C.1. K 55 no'lu kerpiç parçası 187
Şekil C.2. K 60 no'lu kerpiç parçası 188
Şekil C.3. K 56 no'lu kerpiç parçası 189
Şekil C.4. K 54 no'lu kerpiç parçası 190
Şekil C.5. K 62 no'lu kerpiç parçası 191
Şekil C.6. K 27 no'lu kerpiç parçası 192
Şekil C.7. K 8 no'lu kerpiç parçası 193
Şekil C.8. K 25 no'lu kerpiç parçası 194
Şekil C.9. K 16 no'lu kerpiç parçası 195
Şekil C.10. K 20 no'lu kerpiç parçası 196
Şekil C.11. K 21 no'lu kerpiç parçası 197
Şekil C.12. K 32 no'lu kerpiç parçası 198
Şekil C.13. K 13 no'lu kerpiç parçası 199
Şekil C.14. K 46 no'lu kerpiç parçası 200
Şekil C.15. K 47 no'lu kerpiç parçası 201
Şekil C.16. K 50 no'lu kerpiç parçası 202
Şekil C.17. Günümüz dalörgü izli kerpiç örnekleri, Kırklareli – Tastepe köyü 203
Şekil C.18. Günümüz mısır sapı izli kerpiç örneği, Kırklareli – Ahmetçe köyü 203
Şekil C.19. Günümüz kamış izli kerpiç örneği, Kırklareli – Tastepe köyü 204
Şekil C.20. Günümüz kerpiç sıva örnekleri, Kırklareli – Beyci köyü 204
Şekil C.21. K 1 no'lu kerpiç parçası 205
Şekil C.22. K 2 no'lu kerpiç parçası 205
Şekil C.23. K 3 no'lu kerpiç parçası 206
Şekil C.24. K 8 no'lu kerpiç parçası 206
Şekil C.25. K 9 no'lu kerpiç parçası 207
Şekil C.26. K 9 no'lu kerpiç parçası 207
Şekil C.27. K 11 no'lu kerpiç parçası 208
Şekil C.28. K 12 no'lu kerpiç parçası 208
Şekil C.29. K 13 no'lu kerpiç parçası 209
Şekil C.30. K 14 no'lu kerpiç parçası 209

Şekil C.31. K 16 no'lu kerpiç parçası 210
Şekil C.32. K 16 no'lu kerpiç parçası 210
Şekil C.33. K 17 no'lu kerpiç parçası 211
Şekil C.34. K 18 no'lu kerpiç parçası 211
Şekil C.35. K 20 no'lu kerpiç parçası 212
Şekil C.36. K 21 no'lu kerpiç parçası 212
Şekil C.37. K 22 no'lu kerpiç parçası 213
Şekil C.38. K 23 no'lu kerpiç parçası 213
Şekil C.39. K 24 no'lu kerpiç parçası 214
Şekil C.40. K 25 no'lu kerpiç parçası 214
Şekil C.41. K 30 no'lu kerpiç parçası 215
Şekil C.42. K 27 no'lu kerpiç parçası 215
Şekil C.43. K 31 no'lu kerpiç parçası 216
Şekil C.44. K 32 no'lu kerpiç parçası 216
Şekil C.45. K 33 no'lu kerpiç parçası 217
Şekil C.46. K 33 no'lu kerpiç parçası 217
Şekil C.47. K 35 no'lu kerpiç parçası 218
Şekil C.48. K 36 no'lu kerpiç parçası 218
Şekil C.49. K 37 no'lu kerpiç parçası 219
Şekil C.50. K 37 no'lu kerpiç parçası 219
Şekil C.51. K 39 no'lu kerpiç parçası 220
Şekil C.52. K 44 no'lu kerpiç parçası 220
Şekil C.53. K 46 no'lu kerpiç parçası 221
Şekil C.54. K 47 no'lu kerpiç parçası 221
Şekil C.55. K 58 ve 59 no'lu kerpiç parçası 222
Şekil C.56.K 58 ve 59 no'lu kerpiç parçası 222
Şekil C.57. K 50 no'lu kerpiç parçası 223
Şekil C.58. K 55 ve 60 no'lu kerpiç parçası 223
Şekil C.59. K 62 no'lu kerpiç parçası 224
Şekil C.60. K 61 no'lu kerpiç parçası üzerindeki parmak izi bezeme 224
Şekil C.61. 4.5 no'lu yapı içinde bulunan olasılıkla bir ambara ait kerpiç parçalarının önden (kamış yüz), arkadan ve alttan görünüşü 225
Şekil C.62. Sap bağlama izi 226
Şekil C.63. İp bağlama izi 226
Şekil D.1. Tastepe Köyü, çoban kulübesi (çk1) 227
Şekil D.2. Beyci Köyü, çoban kulübesi (çk2) 228
Şekil D.3. Ömeroba Köyü, çoban kulübesi (çk3) 229
Şekil D.4. Ahmetler Köyü, samanlık (s1) 230
Şekil D.5. Yukarı Kanara Köyü, samanlık (s2) 231
Şekil D.6. Yukarı Kanara Köyü, samanlık (s3) 232
Şekil D.7. Ahlatlı Köyü, samanlık (s4) 233
Şekil D.8. Ahlatlı Köyü, samanlık (s5) 234
Şekil D.9. Ömeroba Köyü, samanlık (s6) 235
Şekil D.10. Ahlatlı Köyü, harman yeri 236
Şekil D.11. Tastepe Köyü, kışla topluluğu (k1) 237
Şekil D.12. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) 238
Şekil D.13. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) 239
Şekil D.14. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3) 240
Şekil D.15. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k4, k5, k6) 241
Şekil D.16. Beyci Köyü, köpek kulübesi (kk1) 242

Şekil D.17. Beyci Köyü, köpek kulübesi (kk2) 243
Şekil D.18. Beyci Köyü, köpek kulübesi (kk3) 244
Şekil D.19. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3) içindeki dayama 245
Şekil D.20. Tastepe Köyü, ev (e1) 246
Şekil D.21. Tastepe Köyü, ev (e2) 247
Şekil D.22. Yukarı Kanara Köyü, ev (e3) 248
Şekil D.23. Ahmetçe Köyü, ev (e4) 249
Şekil D.24. Ahmetçe Köyü, ev (e5) 250
Şekil D.25. Tastepe Köyü, ambar (a1) 251
Şekil D.26. Beyci Köyü, ambar (a2) 252
Şekil D.27. Tastepe Köyü, e1 no'lu evin fırını (f1) 253
Şekil D.28. Sazara Köyü, fırın (f2) 254
Şekil D.29. Beyci Köyü, fırın (peçko) 255
Şekil D.30. Dalörgü çit 256
Şekil D.31. Dalörgü çit 257
Şekil D.32. Dalörgü çit 258
Şekil D.33. Dalörgü duvar 259
Şekil D.34. Dalörgü duvar 260
Şekil D.35. Dalörgü duvar 261
Şekil D.36. Dalörgü duvar 262
Şekil D.37. İğmeli yapı yapım sistemleri 263
Şekil D.38. Dayama tipleri 264
Şekil D.39. Düz atkılı yapılar, makas çatı tipleri 265
Şekil D.40. Taban – zemin ilişkisi 266
Şekil D.41. Saman çatı tipleri 267
Şekil D.42. İğmeli yapı plan tipolojisi 268
Şekil D.43. Ahmetçe Köyü, kullanım alanları planı 269
Şekil D.44. Ahmetçe Köyü, konut alanları planı 270
Şekil D.45. Ömeroba Köyü, iğmeli ev 271
Şekil D.46. Ömeroba Köyü, önde saya arkada iğmeli ev 271
Şekil D.47. Ömeroba Köyü, ev 272
Şekil D.48. Ömeroba Köyü, ev 272
Şekil D.49. Ömeroba Köyü, ev 273
Şekil D.50. Ömeroba Köyü, ev 273
Şekil D.51. Tastepe Köyü, çoban kulübesi (çk1) 274
Şekil D.52. Koyva Köyü, çoban kukübesi 274
Şekil D.53. Beyci Köyü, çoban kulübesi (çk2) 275
Şekil D.54. Beyci Köyü, çoban kulübesi (çk2) 275
Şekil D.55. Ömeroba Köyü, çoban kulübesi (çk3) 276
Şekil D.56. Ömeroba Köyü, çoban kulübesi (çk3) içindeki ocak 276
Şekil D.57. Ahmetler Köyü, samanlık (s1) 277
Şekil D.58. Ahmetler Köyü, samanlık (s1) 277
Şekil D.59. Ahmetler Köyü, samanlık (s1) içten görünüm 278
Şekil D.60. Ahmetler Köyü, samanlık (s1) içten görünüm 278
Şekil D.61. Ahmetler Köyü, samanlıklar 279
Şekil D.62. Ahmetler Köyü, samanlıklar 279
Şekil D.63. Yukarı Kanara Köyü, samanlık (s2) 280
Şekil D.64. Yukarı Kanara Köyü, samanlık (s3) 280
Şekil D.65. Ahlatlı Köyü, samanlık (s4) 281
Şekil D.66. Ahlatlı Köyü, samanlık (s5) 281

Şekil D.67. Ömeroba Köyü, samanlık 282
Şekil D.68. Ömeroba Köyü, samanlık 282
Şekil D.69. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3) dayaması içinde saya 283
Şekil D.70. Büyünlü Köyü, saya 283
Şekil D.71. Kozyürük Köyü, köy girişindeki kışlalar 284
Şekil D.72. Ömeroba Köyü, köy girişindeki kışlalar 284
Şekil D.73. Topçular Köyü, köy çıkışındaki kışlalar 285
Şekil D.74. Ömeroba Köyü, kışla 285
Şekil D.75. Ömeroba Köyü, kışla 286
Şekil D.76. Ömeroba Köyü, kışlanın kalker sıvalı tabanı 286
Şekil D.77. Tastepe Köyü, kışla topluluğu (k1) 287
Şekil D.78. Tastepe Köyü, kışla topluluğu (k1) iç mekan görünümü 287
Şekil D.79. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) 288
Şekil D.80. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) 288
Şekil D.81. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) 289
Şekil D.82. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) içindeki kümes 289
Şekil D.83. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3) 290
Şekil D.84. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k4) 290
Şekil D.85. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k5) 291
Şekil D.86. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k5) 291
Şekil D.87. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k4) içindeki köpek kulübeleri (kk1,kk2) 292
Şekil D.88. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k5) içindeki köpek kulübesi (kk3) 292
Şekil D.89. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3) içindeki dayama 293
Şekil D.90. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) içindeki dayama 293
Şekil D.91. Ömeroba Köyü, dayama 294
Şekil D.92. Ömeroba Köyü, ıstırga 294
Şekil D.93. Ömeroba Köyü, ıstırga 295
Şekil D.94. Ömeroba Köyü, ıstırga 295
Şekil D.95. Tastepe Köyü, ev 296
Şekil D.96. Tastepe Köyü, ev 296
Şekil D.97. Malkoçlar Köyü, ev 297
Şekil D.98. Ahmetler Köyü, ev 297
Şekil D.99. Tastepe Köyü, ev (e1) 298
Şekil D.100. Tastepe Köyü, ev (e2) 298
Şekil D.101. Yukarı Kanara Köyü, ev (e3) 299
Şekil D.102. Yukarı Kanara Köyü, ev (e3) 299
Şekil D.103. Ahmetçe Köyü, ev (e4) 300
Şekil D.104. Ahmetçe Köyü, ev (e4) 300
Şekil D.105. Ahmetçe Köyü, ev (e5) 301
Şekil D.106. Suluca Köyü, yılıkmakta olan ambar 301
Şekil D.107. Ömeroba Köyü, ambar 302
Şekil D.108. Kadıköy Köyü, ambar 302
Şekil D.109. Tastepe Köyü, ambar (a1) 303
Şekil D.110. Tastepe Köyü, ambar (a1) 303
Şekil D.111. Beyci Köyü, ambar (a2) 304
Şekil D.112. Suluca Köyü, ambar 304
Şekil D.113. Tastepe Köyü, e1 no'lu evin fırını (f1) 305
Şekil D.114. Sazara Köyü, fırın (f2) 305

Şekil D.115. Ömeroba Köyü, fırın 306
Şekil D.116. Ömeroba Köyü, fırın 306
Şekil D.117. Ömeroba Köyü, fırın 307
Şekil D.118. Ömeroba Köyü, fırın (peçko) 307
Şekil D.119. Beyci Köyü, fırın (peçko) 308
Şekil D.120. Malkoçlar Köyü, fırın (peçko) 308
Şekil D.121. Ahmetçe Köyü, e4 no'lu evin ocağı 309
Şekil D.122. Beyci Köyü ocak 309
Şekil D.123. Polos Köyü, samanlığın ahşap iskeleti.....310
Şekil D.124. Sarı Danişment Köyü, samanlık 310
Şekil D.125. Ömeroba Köyü, s6 no'lu samanlığın içi 311
Şekil D.126. Beyci Köyü, k2 kışla topluluğundaki samanlığın içi 311
Şekil D.127. Ömeroba Köyü, samanlık içi 312
Şekil D.128. Ahmetler Köyü, s1 no'lu samanlığın içi 312
Şekil D.129. Ömeroba Köyü, samanlık 313
Şekil D.130. Ömeroba Köyü, ev 313
Şekil D.131. Ömeroba Köyü, samanlık 314
Şekil D.132. Ömeroba Köyü, samanlık 314
Şekil D.133. Kula Köyü, samanlık 315
Şekil D.134. Armutveren Köyü, samanlık.....315
Şekil D.135. Kula Köyü, makas çatılı yapı.....316
Şekil D.136. Sazara Köyü, makas çatılı yapı 316
Şekil D.137. Tastepe Köyü, makas çatılı yapının sundurma kısmı 317
Şekil D.138. Ahlatlı Köyü, makas çatılı yapının sundurma kısmı 317
Şekil D.139. Ahlatlı Köyü, orta dikmeli makas çatılı yapı (samanlık s5).....318
Şekil D.140. Ahlatlı Köyü, orta dikmeli makas çatılı yapı (samanlık s5) 318
Şekil D.141. Elmacık Köyü, bir samanlık yapısının kızılcık çivisiyle birleştirimiş iğme çiftleri 319
Şekil D.142. Ahmetçe Köyü, ev e5'in mısır saplarının kerpiç sıvanmasıyla yapılan tavanı 319
Şekil D.143. Armutveren Köyü, samanlık 320
Şekil D.144. Velimeşe Köyü, parmak izi bezemeli sıva 320
Şekil D.145. Ahmetler Köyü, bir evin taban altı konstrüksiyonu 321
Şekil D.146. Ahmetler Köyü, bir evin taş subasmanı üzerinde ahşap konstrükyon 321
Şekil D.147. Beyci Köyü, ambar a2'nin iç bölmeleri için hazırlanmış yuvalı hatıl 322
Şekil D.148. Beyci Köyü, kışla topluluğu k2 içinde, boyu kısa gelen bir iğ meyi yükseltmek amacıyla altına taş konulması 322
Şekil D.149. Tastepe Köyü, ev e2'nin yıkılmakta olan dalörgü duvarı 323
Şekil D.150. Malkoçlar Köyü, yıkılmakta olan bir evin dalörgü duvarı 323
Şekil D.151. Sazara Köyü, bahçe çiti 324
Şekil D.152. Sazara Köyü, bahçe çiti 325
Şekil D.153. Armutveren Köyü, bahçe çiti 325
Şekil D.154. Ahlatlı Köyü, Samanlık s5'in duvarı 325
Şekil D.155. Ömeroba Köyü, bir ambarın dalörgü duvarı 326
Şekil D.156. Ahmetler Köyü, bir evin dalörgü duvarı 326
Şekil D.157. Sazara Köyü, taş dolgulu duvar 327
Şekil D.158. Sazara Köyü, büyük bahçe kapısı (porta) 327
Şekil D.159. Ömeroba Köyü, bir kışla kapısı 328

Şekil D.160. Ömeroba Köyü, bir kışla kapısı 328
Şekil D.161. Ahmetler Köyü, bir samanlık ve önünde saman kupası 329
Şekil D.162. Ömeroba Köyü, kerpiç duvarlı bahçe çiçekliği 329
Şekil D.163. Beyci Köyü, kışla topluluğu k2 girişindeki hayvan kafatasları 330
Şekil D.164. Ömeroba Köyü, bir kışla girişindeki hayvan kafatasları 330
Şekil D.165. Malkoçlar Köyü, genel görünüm 331
Şekil D.166. Ahmetler Köyü, genel görünüm 331
Şekil D.167. Ahlatlı Köyü, harman yeri 332
Şekil D.168. Malkoçlar Köyü, harman yeri 332
Şekil D.169. Düzorman Köyü, taşlarla çevrili harman yeri 333
Şekil D.170. Düzorman Köyü, taşlarla çevrili harman yeri 333
Şekil D.171. Elmacık Köyü, yanmış bir samanlık 334
Şekil D.172. Tesalya Ovası'nda bir çiftlik (Papathanassopoulos, 1996:şekil 4)....335
Şekil D.173. Aşağı Drau'da bir dalörgü kulübe (Nietsch, 1940:şekil 4) 335
Şekil D.174. Tesalya Ovası'nda bir dalörgü kulübenin duvarı (Theocharis, 1973:şekil 149) 336
Şekil D.175. Yunanistan'da bir dalörgü kulübe içindeki ocak (Theocharis, 1973:şekil 280) 336
Şekil E.1. Kırklareli'nin güneyindeki tarihöncesi yerleşmeler (Özdoğan ve diğ., 1997:şekil 1) 337
Şekil E.2. Aşağı Pınar durum planı (Özdoğan 1999:şekil10) 338
Şekil E.3. 5. tabaka planı – güney kazı alanı 339
Şekil E.4. 5. tabaka planı – kuzey kazı alanı 340
Şekil E.5. 4. tabaka – güney kazı alanı 341
Şekil E.6. 3. tabaka – kuzey kazı alanı 342
Şekil E.7. 2. tabaka planı – güney kazı alanı 343
Şekil E.8. 2. tabaka planı – kuzey kazı alanı 344
Şekil E.9. 5.1, 5.2 ve 5.3 no'lu yapıların planı 345
Şekil E.10. 4.1 no'lu yapının planı 346
Şekil E.11. 4.5 no'lu yapının planı 347
Şekil E.12. 2.1 no'lu yapının planı 348
Şekil E.13. Aşağı Pınar Höyüğü Kırklareli – Asilbeyli karayolundan görünüş....349
Şekil E.14. Güney kazı alanı ve arkada Kırklareli Kenti 349
Şekil E.15. Güney kazı alanı doğu profili 350
Şekil E.16. Güney kazı alanı genel görünüm, karayolundan bakış 350
Şekil E.17. Kuzey kazı alanı, açıkmakta olan 6. tabaka yapısı, doğudan görünüş..351
Şekil E.18. Kuzey kazı alanı, açılmakta olan 6. tabaka yapısının dalörgü duvarı ..351
Şekil E.19. Güney kazı alanı, sağ tarafta 5.1, 5.2, 5.3 ve sol tarafta 4.5 yapıları 352
Şekil E.20. Güney kazı alanı, 5.1, 5.2 ve 5.3 yapıları, kuzeydoğudan görünüş 352
Şekil E.21. 5. Tabaka yapılarının güneyindeki yerleşmeyi sınırlayan hendek 353
Şekil E.22. 5.1 no'lu yapının iki tarafi kalker sıvalı içinde direk delikleri olan duvarı 353
Şekil E.23. 5.5 no'lu yapı, batıdan görünüş 354
Şekil E.24. 4.5 no'lu yapı, kuzeyden görünüş 354
Şekil E.25. 4.5 no'lu yapı, dalörgü bölme duvarı 355
Şekil E.26. 4.5 no'lu yapı, dalörgü bölme duvarı 355
Şekil E.27. 4.1 no'lu yapı, güneyden görünüş 356
Şekil E.28. 4.1 no'lu yapı, kuzeyden görünüş 356
Şekil E.29. 3.9 no'lu yapı, güneyden görünüş 357
Şekil E.30. 3.15 no'lu yapı, güneyden görünüş 357

Şekil E.31. 2.1 no'lu yapı, kuzeyden görünüş 358
Şekil E.32. 2.1 no'lu yapı, kerpiç döküntü kaldırıldıktan sonraki görünümü 358
Şekil E.33. 2.1 no'lu yapının ortasındaki fırın ve çevrsindeki kaplar 359
Şekil E.34. 2.1 no'lu yapının ortasındaki fırın 359
Şekil F.1. Ev maketi 1 (Theocharis, 1973:şekil 8) 360
Şekil F.2. Ev maketi 1 (Theocharis, 1973:şekil 192) 360
Şekil F.3. Ev maketi 2 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 262) 361
Şekil F.4. Ev maketi 3 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 263) 361
Şekil F.5. Ev maketi 4 (Theocharis, 1973:şekil 11) 362
Şekil F.6. Ev maketi 4 (Theocharis, 1973:şekil 193) 362
Şekil F.7. Ev maketi 5 (Theocharis, 1973:şekil 10) 363
Şekil F.8. Ev maketi 8 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 266) 363
Şekil F.9. Ev maketi 6 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 264) 364
Şekil F.10. Ev maketi 6 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 17) 364
Şekil F.11. Ev maketi 7 (Theocharis, 1973:şekil 9) 365
Şekil F.12. Ev maketi 7 (Theocharis, 1973:şekil 255) 365
Şekil F.13. Ev maketi 9 (Theocharis, 1973:şekil 340) 366
Şekil F.14. Ev maketi 9 (Theocharis, 1973:şekil 250) 366
Şekil F.15. Ev maketi 10 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 267) 366
Şekil F.16. Ev maketi 11 (Todorova, Eneolit Bougarii:şekil 22) 367
Şekil F.17. Ev maketi 12 (Egami et al, 1982:şekil 27) 368
Şekil F.18. Ev maketi 13 (Fol ve Lichardus, 1988:şekil 57) 368
Şekil F.19. Ev maketi 14, 15 (Todorova, 1976:şekil 2) 369
Şekil F.20. Ev maketi 16, 17, 18 (Todorova, 1976:şekil 3) 369
Şekil F.21. Ev maketi 19 (Todorova, 1976:şekil 1) 370
Şekil F.22. Ev maketi 19 (Gimbutas, 1991:şekil 3-53) 370
Şekil F.23. Ev maketi 20 (Fol ve Lichardus, 1988:şekil 58) 371
Şekil F.24. Ev maketi 21 (Prehistoria Daciei, 1980:şekil 104) 372
Şekil F.25. Ev maketi 23, 22 (Prehistoria Daciei, 1980:şekil 216) 372
Şekil F.26. Ev maketi 24 (Theocharis, 1973:şekil 256) 373
Şekil F.27. Ev maketi 25 (Gimbutas, 1991:şekil 3-52) 373
Şekil F.28. Ev maketi 26 (Elster, 1997:şekil 4-a) 373
Şekil F.29. Ev maketi 27 (Gimbutas, 1991:şekil 3-34) 374
Şekil F.30. Ev maketi 28 (Gimbutas, 1991:şekil 7-57) 374
Şekil F.31. Ev maketi 29 (Gimbutas, 1991:şekil 8-8) 374
Şekil F.32. Ev maketi 30 (Gimbutas, 1991:şekil 7-53) 375
Şekil F.33. Ev maketi 31 (Gimbutas, 1991:şekil 7-54) 375
Şekil F.34. Ev maketi 32, 33 (Gimbutas, 1991:şekil 7-55) 376
Şekil F.35. Ev maketi 34 (Gimbutas, 1991:şekil 7-56) 376
Şekil F.36. Kuzey Yeni Gine, Maprik bölgesinde bir kült yapısı
(Berlin Etnoloji Müzesi broşürü A069) 377
Şekil F.37. Kuzey Yeni Gine, Maprik bölgesinde bir kült yapısı
(Berlin Etnoloji Müzesi Koleksiyonu, Kartpostal) 377
Şekil F.38. Mikronezya, Palau Adaları erkekler evi
(Berlin Etnoloji Müzesi Koleksiyonu, broşür A 067) 378
Şekil F.39. Mikronezya, Palau Adaları kült yapısı (Smith, 1975:şekil 2) 378
Şekil F.40. Cavdar, ev 2 (Lichter, 1993:levha 18) 379
Şekil F.41. Cavdar, ev 4 (Lichter, 1993:levha 18) 379
Şekil F.42. Drama, nesne 101 (Lichter, 1993:levha 27) 379
Şekil F.43. Azmak, ev 5 (Lichter, 1993:levha 3) 379

Şekil F.44. Karanovo, ev WH I (Lichter, 1993:levha 46) 379
Şekil F.45. Karanovo, ev OH IV (Lichter, 1993:levha 46) 379
Şekil F.46. Karanovo, ev NH I (Lichter, 1993:levha 44) 380
Şekil F.47. Karanovo, ev OH II/III (Lichter, 1993:levha 47) 380
Şekil F.48. Karanovo, ev OH I (Lichter, 1993:levha 47) 380
Şekil F.49. Slatina Evi planı (Nikolov, 1992:şekil 32) 381
Şekil F.50. Slatina Evi döşeme altı konstrüksiyonu planı
(Nikolov, 1992:şekil 25) 381
Şekil F.51. Azmak, ev 13, döşeme altı konstrüksiyonu planı
(Lichter, 1993:levha 1) 382
Şekil F.52. Kormadin, ev 2, döşeme altı konstrüksiyonu planı
(Lichter, 1993:levha 26) 382
Şekil F.53. Çatı biçimleriyle ilgili öneriler (Lichter, 1993:levha 6d) 383
Şekil F.54. Farklı bilimadamlarına göre restitüsyon modelleri,
a: Soudsky (1969); b:Waterbolk/Modderman (1958-59);
c:Meyer-Christian (1976); d:Brandt (1980); e:Sangmeister (1983).
(Mausch ve Ziessow 1983:şekil 5) 384
Şekil F.55. Bir Batı Almanya evinin restitüsyonu
(Mausch ve Ziessow 1983:şekil 17) 385
Şekil F.56. Bir Batı Almanya evinin restitüsyonu (Gimbutas, 1991:şekil 4.8) 385
Şekil F.57. Bir Bylany evinin plan ve kesiti ((Pavlu ve diğ, 1985:şekil 678) 386
Şekil F.58. Bir Bylany uzun evinin restitüsyon denemesi
(Gimbutas, 1991:şekil 2.33) 386
Şekil F.59. Nea Makri'de bulunan Orta Neolitik Dönem'e ait bir yapı kalıntısı ve
restitüsyon denemesi (Papathanassopoulos, 1996:şekil 20-21) 387
Şekil F.60. Bir Partsa evinin planı (Rus ve Lazarouici, 1991:şekil 16) 388
Şekil F.61. Bir Partsa evinin restitüsyon denemesi
(Rus ve Lazarouici, 1991:şekil 17) 388
Şekil F.62. Bir Partsa evinin restitüsyon denemesi
(Rus ve Lazarouici, 1991:şekil 22) 389
Şekil F.63. Yeniden inşa edilen Partsa Evi (Rus ve Lazarouici, 1991:şekil 23) 389
Şekil F.64. Karanovo I yerleşmesi canlandırması (Gimbutas, 1991:şekil 2.22) 390
Şekil F.65. Achilleion II yerleşmesinin canlandırması
(Gimbutas, 1991:şekil 2.3) 390
Şekil F.66. Bir Nea Nikomedia yapısının restitüsyon denemesi
(Papathanassopoulos, 1996:şekil 7) 391
Şekil F.67. Macaristan'da Köröş kültürüne ait Tizsajeno Evi'nin
restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 2.15) 391
Şekil F.68. Butmir kültürüne ait Obre II Evi'nin restitüsyon denemesi
(Gimbutas, 1991:şekil 3.10) 391
Şekil F.69. Batı Balkanlardaki Star Çevo kültürü için yapılan bir köy canlandırması
(Minichreiter,1992, kapak resmi) 392
Şekil F.70. Karanovo VI. tabaka kültürüne ait Bir Azmak evinin
restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.51) 393
Şekil F.71. Ukrayna'da Tripolya kültürüne ait Rakovets Evi'nin
restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.67) 393
Şekil F.72. Moldavya Sabatinivka Evi'nin restitüsyon denemesi
(Gimbutas, 1991:şekil 7.59) 393
Şekil F.73. Moldavya Tripolya kültürüne ait Kolomyschina yapıları için
restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.66) 394

Şekil F.74. Macaristan Tizsa kültürüne ait Gorzsa yerleşmesinden bir yapının planı ve restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.24) 395
Şekil F.75. Macaristan Tizsa kültürüne ait Herpaly yerleşmesinden bir yapının restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.25) 396
Şekil F.76. Yugoslavya Vinça kültürüne ait Divostin Evi için restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.15) 396
Şekil F.77. Yunanistan Dimini yerleşmesi için restitüsyon denemesi (Theocaris, 1973:şekil187) 397
Şekil F.78. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem yuvarlak planlı yerleşme maketi (Acar, 1996:şekil 7) 398
Şekil F.79. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem yuvarlak planlı yapı canlandırması (Acar, 1996:şekil 7) 398
Şekil F.80. Çayönü yerleşmesi ızgara planlı yapı canlandırması 399
Şekil F:81. Samsun İkiztepe yerleşmesi, yapı restitüsyonu denemesi (Bilgi, 1999:şekil 12) 399
Şekil F.82. Samsun İkiztepe yerleşmesi, fırın restitüsyonu denemesi (Bilgi, 1999:şekil 19b) 399
Şekil F.83. Orhangazi Ilıpınar yerleşmesi maketi (Acar, 1996:şekil 16) 400
Şekil F.84. Orhangazi Ilıpınar yerleşmesi yapı restitüsyonu denemesi (Roodenberg ve Roodenberg, 1999:şekil 2) 400
Şekil F.85. Elmalı Karataş yerleşmesi kerpiç parçası için restitüsyon denemesi (Warner, 1994:şekil 12) 401
Şekil F.86. Elmalı Karataş yerleşmesi kerpiç parçası için restitüsyon denemesi (Warner, 1994:şekil 13) 401
Şekil G.1. İğmelerin çatılması; delme, kızılcık çiviyle birleştirme ve çivinin kama ile kilitlenmesi 402
Şekil G.2. Plan 403
Şekil G.3. A-A Kesiti 404
Şekil G.4. B-B kesit 405
Şekil G.5. Güney görünüşü 406
Şekil G.6. Uygulama alanına getirilen gerekli malzemeler 407
Şekil G.7. Kızılcık çivi ile çatılmış iğme 407
Şekil G.8. Yerde çatılan iğmeler 408
Şekil G.9. Çatkıların kurulması 408
Şekil G.10. Çatkıların kurulduktan sonra germelere birleştirilmesi 409
Şekil G.11. İskeletin kurulmuş durumu 409
Şekil G.12. Dalörgü niteliğindeki pargıların yerleştirilmesi 410
Şekil G.13. Tüm pargılar yerleştirildikten soraki durum 410
Şekil G.14. Üstten yapıya bakış 411
Şekil G.15. Küçük taşlarla desteklenen iğme çukuru 411
Şekil G.16. Seren için kazık hazırlanması 412
Şekil G.17. Seren kazıklarının tümünün çakılmasından sonraki görünüm 412
Şekil G.18. Serenin sepet dalörgü tekniği ile örülmesi 413
Şekil G.19. Yapının dalörgü sisteminin tamamlanmış durumu, giriş cephesine bakış 413
Şekil G.20. Yapının dalörgü sisteminin tamamlanmış durumu, güneyden görünüm 414
Şekil G.21. Çavdar sapı üst örtünün yerleştirilmesi 414
Şekil G.22. Yapının arkadan görünüşü 415

Şekil G.23. Yapının güneyden görünüşü 415
Şekil G.24. Yapının içinin kerpiç çamuru ile sıvanması 416
Şekil G. 25. Yapının iç mekanının sıvanmış durumu 416
Şekil G.26. Dalörgü yapının sıvandıktan sonraki durumu 417
Şekil H.1. Stara Zagora Açık Hava Müzesi (müze tanıtım broşüründen) 418
Şekil H.2. Szashalombatta Arkeoloji Parkı, höyüğün genel görünümü (müze tanıtım broşüründen) 418
Şekil H.3. Szashalombatta Arkeoloji Parkı, höyüğün içinde sergilenen in situ buluntular (müze tanıtım broşüründen) 418
Şekil H.4. Edirne Lalapaşa'da dolmen düzenlemesi (Akman, 1997:şekil 4) 419
Şekil H.5. Uvda Vadisi tapınak düzenlemesi, leopar biçimli taş grubu (müze tanıtım kitapçığından) 419
Şekil H.6. Ammerter Markt'ta Neolitik Çağ Evi düzenlemesi (Münster Koruma Bürosu 1997 bölge faaliyet raporu, şekil 28) 420
Şekil H.7. Straubing'te Linearbandkeramik Evi rekonstrüksiyonu (Böhm ve Weny, 1996:şekil4) 420
Şekil H.8. Unteruhldingen Kazıklı Yapı Müzesi (Schöbel 1997:şekil 149) 421
Şekil H.9. Oerlinghausen Arkeolojik Açık Hava Müzesi (Luley, 1983) 421
Şekil H.10. Lejre Tarihsel ve Arkeolojik Araştırma Merkezi (Coles, 1979:şekil 52) 422
Şekil H.11. Lejre Tarihsel ve Arkeolojik Araştırma Merkezi'nde deneysel arkeoloji çalışmaları (Kirchner, 1978) 422
Şekil H.12. Lago di Ledro Kazıklı Yapı Müzesi (Schöbel, 1997:şekil 147) 423
Şekil H.13. Biskupin Arkeoloji Müzesi (müze tanıtım broşüründen) 423
Şekil H.14. Biskupin Arkeoloji Müzesi, rekonstrüksiyonu yapılan yapının iç mekanı (Zajaczkowski, 1985: şekil 14) 423
Şekil H.15. 5. tabaka 5.1, 5.2, 5.3 no'lu yapılar için restitüsyon denemesi 424
Şekil H.16. 5. tabaka 5.1, 5.2, 5.3 no'lu yapılar için restitüsyon denemesi a 425
Şekil H.17. 5. tabaka 5.1, 5.2, 5.3 no'lu yapılar için restitüsyon denemesi b 426
Şekil H.18. 4. tabaka 4.1no'lu yapı için restitüsyon denemesi 427
Şekil H.19. 4. tabaka 4.1no'lu yapı için restitüsyon denemesi 428
Şekil H.20. 2. tabaka 2.1no'lu yapı için restitüsyon denemesi 429
Şekil H.21. 1997 yılında kuzey kazı alanındaki 6. tabaka yapısının ahşap çatıyla örtülmesi 430
Şekil H.22. 1997 yılında kuzey kazı alanındaki 6. tabaka yapısının ahşap çatıyla örtüldükten sonraki durumu 430
Şekil H.23. 1998 yılında kuzey kazı alanındaki 6. Tabaka yapısının çelik sistemli çatıyla örtülmesi 431
Şekil H.24. 1998 yılında kuzey kazı alanındaki 6. Tabaka yapısının çelik sistemli çatıyla örtülmesi 431
Şekil H.25. 1998 yılında 10T açmasındaki taş duvarın tahtalarla desteklenmesi 432
Şekil H.26. 1998 yılında 4.5 no'lu yapının ahşap çatıyla örtüldükten sonraki durumu 432
Şekil H.27. 4.5 no'lu yapının bölme duvarında asitli etil esteri uygulaması 433
Şekil H.28. 4.5 no'lu yapının bölme duvarında asitli etil esteri uygulaması, püskürtme ve enjekte etme 433
Şekil H.29. Aşağı Pınar Höyüğü Kadastral Planı 434
Şekil H.30. Açık Hava Müzesi durum planı 435
Şekil H.31. Açık Hava Müzesi, Kırklareli-Asilbeyli yolundan görünüş 436
Şekil H.32. Açık Hava Müzesi, gezi yolundan doğuya bakış 436

Şekil H.33. Açık Hava Müzesi, gezi yolundan batıya bakış 436
Şekil H.34. Açık Hava Müzesi, konuk evi ve bekçi birimleri planı 437
Şekil H.35. Açık hava müzesi, prehistorik köy planı 438
Şekil H.36. Mimari sergileme bölümü A-A kesiti 439
Şekil H.37. Mimari sergileme bölümü B-B kesiti 439
Şekil H.38. Mimari sergileme bölümü batı görünüşü....439
Şekil H.39. Kısmi rekonstrüksiyon uygulaması detayı....440
Şekil H.40. Kırklareli Kapan Camisi 441
Şekil H.41. Kırklareli, eski kilise 441
Şekil H.42. Kırklareli, Yayla Mahallesi'ndeki yapılar 442
Şekil H.43. Kırklareli, Yayla Meydanı'ndaki yapılar 442
Şekil H.44. Kırklareli'ne 1 km uzaklıktaki Seyfioğlu Tabyası 443
Şekil H.45. Kırklareli'ne 2 km uzaklıktaki Yanık Tabya 443
Şekil H.46. Kırklareli çevresindeki dolmenler 444
Şekil H.47. Kırklareli çevresindeki dolmenler 444

TARİHÖNCESİ KAZI YERLERİNİN KORUMA, RESTORASYON, SERGİLEME SORUNU VE ÇÖZÜME YÖNELİK BİR UYGULAMA KIRKLARELİ – AŞAĞI PINAR ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışmanın esasını, kültür tarihi açısından önemli olmasına karşın, görsel çekiciliği olmayan tarihöncesi dönemlere ait yapı kalıntılarının korunması ve sergilenebilir duruma getirilmesi ile ilgili sorunlara çözüm aranması oluşturmaktadır. Tarihöncesi dönem yapıları, daha sonraki dönemlere göre daha dayanıksız malzemeler ile yapıldıkları için, günümüze oldukça kötü durumda ulaşmışlardır. Bu nedenle de bunların korunması kadar, restitüsyonu ve konunun uzmanı olmayan geniş kitlelerin algılayabileceği duruma getirilmesi güçtür.

Bu çalışma kapsamında, Trakya'da, Kırklareli il merkezinin çok yakınında bulunan ve M.Ö. 5200-4200 yılları arasına tarihlenen, Aşağı Pınar kazı çalışmaları ile ortaya çıkan yapı kalıntıları ele alınmış, koruma, yorum, canlandırma ve sergileme için bir model oluşturulmasına çalışılmıştır. Aşağı Pınar kazıları ile ortaya çıkan yapıların esasının ahşap olduğu, dalörgü tekniğinde sepet gibi örülen ahşap iskeletin, kerpiç topanları ya da killi toprak ile kaplanmasıyla, duvarların oluşturulduğu anlaşılmıştır. Bu yapılardan günümüze, daha çok ahşap direklerin toprağa açılmış çukur şeklindeki yuvaları ya da yangın geçirmiş olan örneklerde, tuğlalaşmış kerpiç topanları, sıva izleri, taban, ocak ve fırınlar kalmıştır. Ortaya çıkan kalıntılar, kazı süreci içinde ayrıntılı olarak belgelenmiş ve kısmen sertleştirilerek, yerinde korunmasına çalışılmıştır. Bazı yapılar ise, belgelendikten sonra toprakla örtülerek, geçici bir koruma altına alınmıştır. Ancak karşılaşılan esas önemli sorun bu yapıların restitüsyonu olmuştur. Bu sorunun çözümü için:

- Kazı ile ortaya çıkan her türlü yapı izi ele alınmıştır;
- Yangın geçirmiş yapılarda, dalörgü sistemi kapladığı için bunların izlerini taşıyan, yangın sırasında tuğlalaşarak sertleşen, ancak dağınık durumda bulunan kerpiç topanlarının üzerlerindeki izler ele alınmıştır. Bu izler değerlendirilerek, yapıların bugün elde olmayan üst kısımları ve yapım sistemlerinin anlaşılmasına çalışılmıştır;
- Güneydoğu Avrupa'da, Aşağı Pınar ile çağdaş olan diğer buluntu yerlerindeki yapılar ve bunlar ile ilgili olarak yapılmış olan restitüsyon denemeleri karşılaştırma malzemesi olarak kullanılmıştır;
- Aşağı Pınar ile yaklaşık olarak aynı döneme ait olan ve Güneydoğu Avrupa kazılarında ele geçen ev maketleri, o dönemin yapı sistemi açısından ele alınmıştır. O dönem evlerinin minyatür modelleri olan bu maketler, özellikle çatı, pencere açıklıkları ve evlerin iç bölümlerini anlamak açısından çok yararlı olmuştur;
- Kırklareli'nin dağlık kesimlerindeki köylerde halen uygulanmakta olan ve "iğmeli yapılar" olarak tanımlanan ahşap direkli dalörgü sivil mimarlık örnekleri, gene

karşılaştırma amaçlı olarak ele alınmıştır. Daha önce ayrıntılı bir biçimde hiç belgelenmemiş olan bu yapıların, kazı ile ortaya çıkan yapılar ile yakından benzeştiği, ancak kendi içlerinde de geniş bir çeşitlemesi olduğu görülmüştür;

- Kazı alanında yerel bir ustaya, iğmeli yapı inşa ettirilerek, bu tür yapıların inşa süreci incelenmiş ve belgelenmiştir.
- Kazı ile ortaya çıkan kalıntıların niteliğinin daha iyi anlaşılması amacı ile, gene Kırklareli'nin dağlık kesimlerinde, örnek olarak seçilen bazı köylerin yerleşme dokuları ele alınmış, mekan kullanımları, doluluk boşluk oranları incelenmiştir.

Bu ön çalışmalar ile elde edilen verilere göre, Aşağı Pınar 5, 4, 3, ve 2. yapı tabakalarında görülen yapılar ile ilgili restitüsyon denemelerine gidilmiştir.

Çalışmanın son aşaması ise bu bilgilerin geniş kitlelere, anlaşılabilir ve çekici gelecek bir biçimde aktarılmasına yönelik bir açık hava müzesi düzenlemesi ile ilgilidir. Bu amaçla;

- Yapı kalıntılarının en iyi korunmuş olduğu Aşağı Pınar güney kazı alanındaki 30x40 m'lik bir alanın üstünün, olabildiğince hafif, ancak doğa koşullarından etkilenmeyecek bir çatı ile örtülmesi projelendirilmiştir. Bu örtünün aynı zamanda kazı alanının görünümünü bozmayacak bir nitelikte olmasına çalışılmıştır. Üstü örtülen bu alanın, dıştan dalörgü bir yapıyla çevrelenerek gizlenmesine ve girişin de bu yapının içindeki bir rampa ile sağlanmasına karar verilmiştir. Bu şekilde höyüğün içine yavaş bir geçiş verilerek "zaman tüneli" etkisi yaratılmasına çalışılmıştır. Kapalı alanın içinde, bir örnek dışında, özgün yapı kalıntıları üstleri örtülerek korunacak, bu koruyucu örtünün üstüne modelleri yapılarak sergilenecektir.
- Aşağı Pınar Höyüğü'nde, kazı çalışması bitmiş olan kısımda, o dönemin tekniklerine uygun, iğmeli dalörgü yapılardan oluşan bir model köy yapılacaktır. 11 yapıdan oluşan bu model köyde, her yapı, Neolitik Dönem'in bir işlevinin sergilenmesine ayrılacak, o dönemin yaşantısının tanıtılmasında, kazıda çıkan özgün nesneler değil, bunlara uygun olarak yapılmış model örnekler kullanılacaktır. Bu şekilde gelen ziyaretçinin de bu aletlere dokunması, onları kullanması sağlanacak, ziyaretçinin pasif bir seyirci olmasına değil, aktif olarak gördüğü nesneler aracılığıyla tarihöncesi dönem kültürüyle özdeşleşebilmesine çalışılacaktır.
- Kazı alanının hemen yanında, gene Kırklareli köy mimarisine uygun olarak inşa edilen binalardan oluşan bir birim oluşturulacaktır. Burada servis binaları ile gelen bilimsel grupların kalabileceği bir konukevi yer alacaktır.
- Arkeoloji, etnoloji ve mimarlık tarihi öğrencilerine yönelik deneysel uygulama çalışmalarının yapılabileceği bir alan ayrılacaktır. Burada, örneğin çanak-çömlek, taş aletlerin ya da kerpiç, dalörgü binaların yapımı gibi uygulama örnekleri gerçekleştirilebilir.

Sonuç olarak bu tezle, Avrupa'da çok daha az kalıntıya dayanarak gerçekleştirilen katılımcı açık hava müzeleri türünde, ülkemiz koşul ve kalıntılarına uygun bir model geliştirilmesine çalışılmış, bunun yanı sıra günümüzden 7 bin yıl öncesine ait ve daha çok arkeologların ilgilendiği bir yapı türü, mimari açıdan, uygulamaya yönelik olarak ele alınmıştır.

AN EXPERIMENTAL MODEL TOWARDS THE SOLUTION OF PROBLEMS CONCERNING THE PROTECTION, RESTORATION AND PRESENTATION OF PREHISTORIC SITES: THE CASE OF KIRKLARELI – AŞAĞI PINAR

SUMMARY

The main subject of this study is to seek solutions to the problems such as conservation, interpretation, restitution and exhibition of architectural remains of prehistoric periods. In spite of their significance for cultural history, the remnants of prehistoric architecture have usually been ignored as they lack visual attraction. Compared to the architectural remains of later periods, the buildings of prehistoric period are made from perishable materials. Accordingly, when discovered, they are usually in a poor state of preservation. Therefore, their conservation, interpretation and restitution are much more problematic; moreover, presenting them in a way that would be appealing to the non-specialist general public is rather difficult.

With this work, the prehistoric site of Aşağı Pınar, nearby the town centre of Kırklareli has been taken as a case study to resolve problems concerning conservation, interpretation, reconstitution and exhibition. The site covers the time range between 5200 to 4200 BC. The architectural remains recovered during the excavation consists mainly of buildings constructed with timber posts, and walls in wattle and daub technique reinforced with mud and then plastered. What remains of these structures usually consists of post-holes dug into the ground, or, in cases when the building was destroyed by fire, burnt lumps of mud, floors, plasters as well as of ovens and fire places. What has been recovered in the course of excavations has been meticulously documented and consolidated in situ. The relatively better preserved building have been re-buried for temporary protection. The main problem encountered during the excavation has been their reconstitution. To solve this problem:

- All architectural remnants as recovered during the archaeological excavations have been considered,
- In buildings that have been destroyed by fire, the mud packing of the walls that carry imprints of the wooden or wattle structure, have been collected. A detailed assessment of these pieces have revealed detailed information on the upper sections of the walls and about the roofing.
- Published information concerning the reconstitution of similar structures as revealed in the excavations in Southeastern Europe have been studied for comparison.
- The model houses recovered in Southeastern European prehistoric excavations have also been considered within this study. These miniature models of buildings have been found to be extremely informative for the roofing, window openings as well as for the interior parts of the houses.

- In the mountains to the north of Kırklareli, there are still some villages where the tradition of wattle and daub building still exists. These structures are like the living models of prehistoric architecture as revealed at Aşağı Pınar excavations. This type of buildings has not been studied before. Accordingly, during this study an extensive documentation has been accomplished on such existing constructions; and they have been found extremely useful to understand the prehistoric building techniques.
- A local craftsman was employed to construct, as an experimental study, a similar structure on the site. This experiment was throughly documented.
- In order to develop a better understanding of prehistoric settlement pattern, some of the mountain villages have been studied to document functional areas and patterns of use.

In view of the above-mentioned data, some models for the reconstitution of Aşağı Pınar levels 5-2 have been developed.

The last part of this study is on the presentation of this architecture to non-expert public as an open-air museum. To this purpose:

- In the southern part of the excavation where the architectural remains are relatively better preserved, an area of 30x40m will be covered with a low and light roofing. This ceiling will be encircled with a wattle and daub structure so as not to disturb the general appearance of the site. The entrance to this closed area will be through a ramp within this wattle and daub construction. By giving a gradual inclination, it is anticipated to provide an effect of "time tunnel" going into the mound. Within this area, with the exception of a certain building, all original remains will be burried; one to one copies of the burried structures will be built over them to be exhibited. Architectural techniques of prehistoric Aşağı Pınar will also be on display within this area.
- In the large area where archaeological work has been finished and trenches filled in, a wattle and daub village will be constructed as a model of the prehistoric settlement. These buildings will be made in the same construction technique as the prehistoric structures. Each of these structures will be used to display a certain aspect of the prehistoric life. No original artefacts will be employed in this exhibition; on the contrary, replicas will be used so that the visitors will be able to touch and use these modern models, thus developing a feeling of active participation with the exhibition.
- Next to this village, some service buildings, facilities and guesthouses will be built. These will be constructed according to the vernicular architectural style of the Kırklareli region.
- A special area will be reserved for experimental archaeology that will also provide the necessary means for students of architecture and ethnology. Here, it is anticipated that organised student groups in the future would make experiments with pottery manufacturing, food processing or with making wattle and daub buildings.
- To conclude, this project hopes to provide a model that would fit to the local conditions and to develop an understanding towards traditional architecture, like the popular open-air museums of Europe.

1. GİRİŞ

Geçmiş dönemlerden günümüze gelen her türlü yapı ve yapı kalıntısının korunması, gelecek kuşaklara aktarımı ve herkesin algılayabileceği bir düzende sergilenmesi ideal çözümleri olmayan, değişik yaklaşımlara göre farklı uygulamalar içerebilen, tartışmalı bir konudur. Koruma ve sergileme ile ilgili kavramların ilk ortaya çıkışından günümüze kadarki uygulamalarda gözlemlenen çeşitlilik ve bu konu üzerine süregelen tartışmalar da, bu sorunun boyutunu ortaya koymaktadır.

İleride daha kapsamlı bir şekilde anlatılacağı gibi, 19.yy'da arkeologların, sanat tarihçilerinin, mimarların ilgi odağı, görsel çekiciliği olan ve halen büyük ölçüde ayakta duran yapı kalıntılarına ya da tarihsel önemi olan tek yapılara yönelmiş, koruma ve restorasyonla ilgili kavram, ilke, yasa ve yönetmelikler de, daha çok bu tür yapıların sorunlarına yönelik olarak geliştirilmiştir. Ancak yüzyılın başlarından itibaren dünyada turizmin ortaya çıkmasıyla, bilim adamları ve gezginlerin ötesinde, geniş halk kitleleri de "başka coğrafyalarda birşeyler görmeyi" ve gezmeyi talep etmeye başlamışlardır. Bunun giderek artan bir ivme kazanması sonucu, yalnız toprak üzerinde duran tek yapılar değil, ören yerleri ve arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılan kalıntılar da sergileme değeri kazanarak gündeme gelmişlerdir. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreç içinde, bazen turistik bazen de bilimsel amaçlı olarak bu tür ören yerlerinin koruma, restorasyon ve sergilemesiyle ilgili uygulamalar çoğalmış ve kavramlar da bu doğrultuda geliştirilmeye başlanmıştır. Her ne kadar sözkonusu uygulamalar, ülkemizde de 1930'lı yıllarda Bergama Asklepieion, Aspendos Tiyatrosu gibi ören yerlerinde, göreli olarak erken tarihlerde, görülmeye başlanmışsa da, durumun özellikle 1970'li yıllardan itibaren çok daha yaygın hale geldiği görülmektedir.

Ne var ki ülkemizde yapılan kazıların büyük çoğunluğu, bu tür görsel çekiciliği olan anıtsal mimari içermeyen; ancak Anadolu kültür zenginliğinin büyük kısmını oluşturan tarihöncesi yerleşim yerleridir. Bu toprakların yüzbinlerce yıllık geçmişini temsil eden, yalnız Anadolu'nun değil, tüm insanlığın gelişiminin temel taşlarını oluşturan tarihöncesi yerleşim yerlerinde, genellikle hiçbir koruma yapılmamakta,

bunlar yalnızca kağıt üzerinde belgelenmekte ve yalnız müzelere aktarılan tekil eserlerle geniş kitlelere tanıtılmaya çalışılmaktadır. Kuşkusuz bulunduğu yerden, ortamından ayrı olarak sergilenen bu nesneler de anlamlarından çok şey kaybetmektedir. Bir kültürü tanıyabilmek için, o kültüre ait bir topluluğun yaşamının geçtiği yeri, bu yerin yaşam düzeni açısından nasıl kullanılmış olduğunu görmek, buluntuları bu ortam içinde değerlendirmek, konunun uzmanı olmayan kişilerin, uygarlık tarihiyle ilgili mesajı alabilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Dünyadaki uygulamalara bakıldığında, yukarda sözü edilen görsel ve anıtsal niteliği olan kalıntı ve ören yerlerinin yanı sıra, kültür ya da bölge tarihi açısından önem taşıyan her türlü "iz"in de korunmasına, konunun uzmanı olmayanların da ilgisini çekebilecek, onlara bir mesaj verecek şekle getirilebilmesine yönelik çalışmaların giderek arttığı görülür. Dünyadaki bu yaklaşıma koşut olarak, son yıllarda ülkemizde de sayıca az ve yetersiz olsa da, tarihöncesi kazı yerlerinin korunması, restorasyonu ve sergilenmesiyle ilgili bazı çalışmalar görülmeye başlamıştır. İlerde daha ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı gibi, bu kazı yerleri ya Çayönü, Troya vb. taş, ya da Aslantepe, Çatalhöyük gibi kerpiç tuğla mimarinin görüldüğü yerlerdir. Ancak ülkemizde tarihöncesi kültürlerin yoğunluğu kadar, sergilediği mimari geleneklerin de zenginliğine bakıldığında, taş ve kerpiç tuğlanın dışında farklı yapı malzemelerinin kullanıldığı dönem ve kültürlerin de bulunduğu görülür. Özellikle kuzey, batı ve Trakya bölgelerinde tarihöncesi dönemde kullanılan yapı malzemelerinin başında ahşap, dalörgü, saz, kamış ve kerpiç topanı gibi malzemeler gelmektedir. Görsel çekiciliği çok az olan, günümüze kadar çoğu kez ancak "iz" halinde gelebilen ve bulunması çok hassas kazı teknikleri gerektiren, bu tür malzemenin kullanıldığı mimarinin korunması ve sergilenmesi, diğer malzemelere oranla çok daha farklı sorunlar içermektedir.

Kuşkusuz kültür ve mimarlık tarihi açısından bir yerleşimin önemi, o yerleşimdeki kalıntıların anıtsallığı, ya da günümüze kadar nasıl ve ne durumda gelebildiği ile değil, temsil edilen kültürün uygarlık tarihine, ya da bulunduğu bölgenin geçmişine katkıları ile belirlenir. Bu bağlamda özellikle Batı ve Doğu Arupa'da, kazılarda yalnızca "iz" olarak bulunabilen bir çok yerleşim ve kazı yeri, koruma ve sergilemeye yönelik uygulamalar sonucunda, bugün Topkapı Sarayı kadar çok ziyaretçiyi çekebilecek duruma gelmiştir. Bu tür uygulamalar yalnızca geniş halk kitlelerinin ilgisini çekmek, turizmi canlandırmakla sınırlı kalmamakta, söz konusu ören

yerlerinin gelecek kuşaklara aktarımını ve bilim dünyasına katkısını da beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmayla, ülkemizde mimari kalıntılarının görsel çekiciliğinin çok az olduğu, ancak kültür tarihi açısından çok büyük önem taşıyan bir kazı yeri, Kırklareli-Aşağı Pınar Kazısı örnek olarak alınmış ve bu kazı özelinde, ülkemizin koşullarına uygun bir model geliştirilmesine çalışılmıştır.

Aşağı Pınar kazısı, ilerde daha ayrıntılı olarak tanıtılacağı gibi, Trakya Bölgesi'nde, Asya ile Avrupa, Akdeniz ile Karadeniz kültürlerinin kesiştiği noktada bulunan ve MÖ 5200-4200 yılları arasındaki bin yıllık süreci temsil eden bir yerleşme yeridir. Uygarlık tarihinin en önemli basamaklarından biri olan çiftçiliğin, ilk köy yaşantısının ortaya çıktığı ve Avrupa'ya yayıldığı, kültür tarihi için birçok "ilk"in görüldüğü bu dönem, Aşağı Pınar Kazısı'nda, çok geniş bir alanda (2853m²) çalışılarak ortaya çıkartılmıştır. Hem kazılan alanın geniş olması, hem de mimari kalıntıların göreli olarak iyi korunmuş olması nedeniyle, Aşağı Pınar Höyüğü, bu dönemi Balkanlar'da en iyi temsil eden kazı yerlerinin başında gelmektedir.

Böyle bir çalışmanın yapılmasının ve bu amaçla, Aşağı Pınar Höyüğü'nün seçilmesinin başında, yukarda değinilmiş olan, bu yerleşimin kültür tarihi açısından taşıdığı önem gelmektedir. Bunun yanı sıra, burada çalışmakta olan kazı ekibinin kazı yerinin korunması ve tanıtılmasıyla ilgili düşüncelerini projelendirme isteği, kazı yerinin il merkezine yakınlığı ve bu kazıda üç yıldır mimar olarak çalışmama bağlı olarak oluşan birikimim, konunun seçiminde etkili olmuştur. Ayrıca, Istranca dağlık bölgesinde, bu bölgeye özgü ve kazıda çıkan yapıların günümüzde yaşayan örnekleri olan dalörgü yapıları belgelemeye yönelik çalışmanın yapılmakta olması, projenin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde arkeolojik ören yerlerinde koruma sorunlarına göre geliştirilen yöntemler, Türkiye'den ve Avrupa'dan seçilmiş örnek uygulamalarla aktarılarak, koruma ve sergilemeyle ilgili kavramlar, yaklaşımlar değerlendirilmiştir.

Projenin esas verilerini, Kırklareli-Aşağı Pınar Kazısı'nda ortaya çıkan yapı kalıntıları, bunlarla ilgili "izler" ve diğer mimari öğeler oluşturmaktadır. Çalışmanın ikinci kısmı, bu malzemenin belgelenmesini, üçüncü kısmı ise kalıntıların restitüsyonuna yönelik araştırmaları ve restitüsyon denemelerini kapsamaktadır. Bu amaçla, Istranca dağlık bölgesindeki köylerde günümüzde yaşayan ve kazı örneklerine benzeyen dalörgü yapılar belgelenerek, kazıdaki bulgular ile karşılaştırılmıştır. Yine

bu bağlamda, Güneydoğu Avrupa'daki benzer buluntu veren kazı yerleri ve bu kazılarda bulunmuş olan ev maketleri ile de karşılaştırmalar yapılarak, önerilen çözümler tartışılmıştır. Çalışmanın son kısmında ise, ahşap dalörgü mimari kalıntılarının nasıl korunacağı, sergileneceği ve geniş halk kitlelerinin algılanabileceği bir duruma nasıl getirileceği irdelenmiştir. Bunun için

a) Bazı mimari kalıntıların yerinde korunması ve bir koruma yapısı ile örtülmesine;

b) Kazıda bulunmuş olan mimari öğelerin anlaşılabilir bir şekilde sergilenmesine;

c) Bir model köy oluşturulmasına karar verilmiştir.

Geliştirilen bu uygulama önerisinde

a) Sergilemenin açık hava müzeciliğindeki yeni gelişmelere uygun, katılımcı bir uygulamaya dönüştürülmesi ve bu sayede ziyaretçinin sıkılmadan gezip, yerleşmeyi kültür tarihi içindeki yeriyle anlayabilmesi;

b) Sergilemenin yalnızca turistik bir potansiyel ve arkeolojik kalıntıların korunmasına yönelmemesi, yeni bilimsel çalışmalara da olanak verecek ve gelişmekte olan deneysel yöntem ve uygulamalara olanak sağlayacak bir düzenlemeye dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

Günümüzde artık arkeolojik kazıların kapsamı, yalnızca toprak altı eserlerin ortaya çıkartılıp, bunların bilimsel değerlendirilmesinin yapılarak, kültür tarihine katkıda bulunmayı aşmıştır. Tahribata açık bir şekilde ortada kalan arkeolojik bulguların, yerinde korunarak gelecek kuşaklara aktarılması da, kazı ekiplerinin üzerinde durduğu bir gereklilik olarak, sorumluluk alanı içine girmiştir. Bu bağlamda, kültür varlıklarının korunması kadar, bunların geniş halk kitlelerinin anlayabileceği şekilde kendilerini ifade edebilmelerinin sağlanması ve bu şekilde geniş toplulukların, bu tür kültür varlıklarını ortak geçmişlerinin bir parçası olarak algılayarak sahiplenmeleri gerekliliği de, bu sorumluluğun kapsamında değerlendirilmektedir.

Bu amaçla hazırlanacak olan koruma projeleri, disiplinler arası ortak bir çalışma sonucunda gerçekleştirilebilmektedir. Bu bağlamda, arkeolog, restoratör, restoratör mimar, inşaat mühendisi vb. gibi, farklı disiplinlerden uzmanların birlikte çalışması gerekmektedir. Avrupa'daki bu tür uygulamaların süreci incelendiğinde, projede yer alan uzmanlar içinde, mutlaka restoratör ve mimarların bulunduğu görülür. Ülkemizde ise, zaten sınırlı sayıda koruma ve sergileme uygulaması yapılmıştır ve ekiplerde de,

her zaman başta restoratör ve mimar olmak üzere konuyla ilgili gerekli uzmanların bulunmadığı örnekler azımsanmayacak sayıdadır.

Bu çalışmada amaçlanan, kültür tarihi açısından büyük önemi olan bir tarih öncesi yerleşmesinin, geleceğe yönelik olarak korunmasının sağlanması, kamuoyunun ilgisinin bu bölgenin tarihöncesi kültürleri üzerine çekilmesi ve böylece, bu tür alanlarla ilgili koruma bilincinin topluma yayılarak, söz konusu höyüğün gelecekte de, bir açık hava müzesi olarak yaşayabilmesinin sağlanmasıdır.

Bu çalışma, Mimarlık Bölümü - Restorasyon Anabilim Dalı'nda sürdürüldüğünden, konunun gereğince anlaşılabilmesi için, bazı arkeolojik ön bilgilerin de çalışmanın başlangıcında özetlenerek verilmesi gerekli görülmüştür. Ancak bu çalışmanın esasını koruma ve sergilemeye yönelik bir yöntem geliştirme oluşturduğu için, arkeolojik açıdan bir değerlendirmeye gidilmemiş, arkeolojik veriler yalnızca, konu kapsamı ve sınırları içinde kullanılmıştır.

2. KONUNUN TANITIMI

2.1. Arkeolojik Kazı Yerlerinde Koruma ve Sergilemeyle İlgili Sorunlar

Ayakta durabilen yapıların sağlamlaştırılmasına yönelik olarak ilk restorasyon uygulamaları, 19. yy'ın başlarından itibaren görülmeye başlanmıştır. Roma'daki Colosseum'un 1806 ve 1823-26 yıllarındaki (Schmidt, 1993:11) ya da Forum Romanum'daki Titus Kapısı'nın 1812-24 yıllarındaki kısmi rekonstrüksiyonu (Schmidt, 1993:11) gibi tek yapı sağlamlaştırma çalışmalarının ilk örnekleri, kazı alanında sağlamlaştırma ve tekrar oluşturma amaçlı koruma ilkeleri için başlangıç niteliğindedir.

19.yy sonu ve 20.yy başında ören yerlerinde birçok kalıntı ortaya çıkartılmıştır. Bunların bir kısmı, kazılar bittikten sonra tahribata açık bir şekilde ortada bırakılıp terk edildiği için, doğal etkenler, ziyaretçiler ve hayvan sürüleri tarafından niteliklerini etkileyecek şekilde, tahrip olmuşlardır. Kazılarda ortaya çıkan buluntuların konservasyonu, arazinin tekrar doldurulması, duvarların sağlamlaştırılması, koruma çatısı yapılması, tekrar yapım, ziyaretçilere yönelik sunum gibi konular üzerine çalışmalar, daha çok II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ağırlıklı olarak gündeme gelmeye başlamıştır. Bu tür kaygılarla birlikte, turizm baskısı da giderek hissedilmiştir. Turistik yayınlarda, ören yerlerinin tanıtımıyla ilgili olarak, restore edilmiş, üç boyutlu ve geçmiş durumuna benzer hale getirilmiş yapı kalıntılarının ön plana çıkartılması, insanların esas olarak daha anlaşılır buldukları nesnelere duydukları ilginin bir göstergesi olmuştur (Schmidt, 1993:13). Bu nedenle de, yapı kalıntılarını bilimsel olarak koruma amacının yanı sıra, uzman olmayan kişilerin de anlayabilmesi ön koşulu ile, restorasyon çalışmaları yapı ve çevre değerleriyle bir bütün olarak ele alınmaktadır. Ancak eski yapı ve ören yerleri üzerinde turizmin yol açtığı bu baskı, her zaman olumlu bir sonuç vermemiş ve yanlış uygulamalar kadar, görsel çekiciliği olan kalıntılara yönelik seçiciliği de, beraberinde getirmiştir. Gene de, bu baskının da etkisiyle, özellikle son yıllarda bazı yeni yaklaşımlar gelişmekte ve bunlara bağlı olarak olumlu uygulamalar gerçekleşmektedir.

Bu bölümde, koruma ve sergileme açısından arkeolojik kazı yerlerinde karşılaşılan temel sorunlar anlatılacak ve Türkiye ile Avrupa'dan seçilen örnek uygulamalarla, getirilen çözümler irdelenecektir.

- **Arkeolojik Kazı Yerlerinde Karşılaşılan Bazı Temel Sorunlar:**

Her ne kadar arkeolojik kazı yerlerindeki kalıntılar, birer yapıyı temsil etmeleri bakımından toprak üstündeki yapı kalıntılarıyla aynı nitelikte sayılabilirlerse de, arkeolojik dolgu içinde bulunmalarından kaynaklanan ve toprak üstündeki yapılarla ilgili olarak ön plana çıkmayan bir çok sorunu da içerirler.

2.1.1. Restitüsyon Aşamasındaki Sorunlar

Bir restorasyon projesini gerçekleştirmek için yapının özgün durumunun ve daha sonra geçirdiği tarihi dönemlerinin saptanması ve bu verilerin, restorasyona yönelik olarak değerlendirilmesi gerekir. Ancak arkeolojik kazılarda bulunan yapı kalıntılarının, özellikle de erken döneme ait olanların, restitüsyonu önemli bir sorundur. Çünkü

a) Yapıların büyük bir kısmı ancak temel düzleminde korunmuş, çok azının temel üstü günümüze kadar gelebilmiştir;

b) Üstüste yerleşmeler nedeniyle, yapıların planları çoğu kez temel seviyesinde bile küçük bir parça olarak ele geçmekte, yapılar plan bazında bile belirli bir bütünlük içinde görülmemektedirler;

c) Özellikle eski dönemlere inildikçe yapıların işlevi, plan tipi, mimari ayrıntıları bilinmemektedir;

d) Bazı yapı öğeleri, zamana dayanıksız olduğu için, hiçbir iz bırakmadan yok olmuşlardır. Toprak üstündeki yapılar, değişik işlevler için bile olsa, genellikle bir şekilde kullanılageldikleri için, bozulan kısımları sürekli yenilenir ve bu şekilde yapının bütünlüğü korunur. Ancak toprak altından çıkan yapılara ait ahşap gibi organik maddeler, iz bırakmadan yok olduklarından, yapının en önemli öğelerinden bugüne kadar hiçbir iz kalmamıştır.

2.1.2. Restorasyon ve Sergileme Aşamasındaki Sorunlar

Yapı kalıntıların restitüsyonu ya da restitüsyon önerileri geliştirildikten sonra, restorasyon kararları alınırken, kalıntıyı koruma ve sergileme birlikte ele alınmalı, öngörülecek uygulama, hem ziyaretçilerin algılayabileceği bir bütünlüğü içermeli,

hem de yapı kalıntılarının geleceğe dönük olarak korunması sağlanmalıdır. Bu bağlamda arkeolojik yapı kalıntılarının ele alınmasında üç önemli sorun vardır: Bunlardan biri, yerleşmelerin çok tabakalı olması, ikincisi yapı malzemesinin dayanıklılığı ve sergileme açısından mevcut kalıntının görsel çekiciliği, üçüncüsü ise ziyaretçinin hiç tanımadığı bir kültürü algılayabilmesinin sağlanmasıdır.

2.1.2.1. Yerleşmenin Süreklilik Göstermesi, Çok Tabakalılık

Genellikle insanlar çevrelerindeki en uygun yeri yerleşme yeri olarak seçerler ve bu nedenle de, daha sonraki dönemlerde de yerleşme aynı konumda devam eder. Esasen toprak üstünde anıt olarak görülen tek yapı, ya da yapı toplulukları da üst üste yerleşmeler sürecinin, toprağın altına girmemiş olan en son aşamasını temsil ederler. Ancak bu yapılarla ilgili koruma, restorasyon ve sergileme yapılırken, bunların toprak altındaki kalıntılarla ilişkilerinden çok, en son durumu göz önüne alınır (Fatih Camisi, Aya Sofya, Topkapı Sarayı vb).

Arkeolojik kazılarda ise birçok devrin bir arada görülmesi, yeni sorunlar ortaya çıkartmaktadır. Kuşkusuz buradaki sorun, yerleşmenin ne kadar uzun bir dönemi içerdiği ve bu dönemlerin kültür tarihi için olan önemiyle bağlantılıdır. Birçok döneme ait farklı nitelik ve yönlerdeki yapıların üst üste ve bazen iç içe görülmesi, arkeolojik kazıların gelişimine göre bazı yapıların bırakılıp, bazılarının kaldırılmış olması, ya da bazı yapıların belli bir kısmının kesilmesi gibi nedenlerle, böyle bir kazı yerine bakıldığında alışık olan bir göz için bile algılanması güç bir görüntü ortaya çıkar. Her ne kadar bu sorun tüm arkeolojik kazı yerleri için geçerliyse de, bu tür kazı yerleri, genellikle az ziyaret edilen yerler olduğundan, sorunun bu boyutu her zaman fark edilmeyebilir. Bu tür yerlerin içinde en çok sözü edilen, adından dolayı çok ziyaretçi çeken "Troya" ören yeridir. 50 kadar yapı katını üst üste ve karmaşık olarak içeren bu yerleşmeye gelen ziyaretçi, her zaman hiç bir şey görmediğinden yakınarak, ayrılır. Böyle bir kazı yerinde askıya alınmış değişik düzlemlerde bulunan duvarların korunması da, ayrı bir sorun oluşturmaktadır.

Kazı süreci değişik kültür katmanlarının açılmasını zorunlu kıldığından, arkeologlar bir çok değişik kültür katı içinde aynı anda çalışmaktadırlar. Restorasyonda, bu karmaşık görüntünün sergileme açısından nasıl ele alınması gerektiği konusunda karar verileceği için, ancak o ören yerindeki, ya da o bölümdeki kazı çalışmaları son bulduktan sonra, uygulamaya geçilebilir.

Çok tabakalı bir yerleşmede sergileme için çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bunları kısaca özetlemek gerekirse:

1) Seçilmiş tek bir kültür katının sergilenmesi: Birçok dönemi içeren bir yerleşmenin çeşitli ölçütlere göre –yerleşmenin en parlak olduğu, o kültürü en iyi anlattığı ya da en iyi korunmuş dönemi gibi- seçilen bir kültür katının sergilenmesi, diğerlerinin ise örtülerek korunması (Boğazköy'deki restorasyon çalışması gibi);
2) Seçilmiş kültür katlarıyla sürekliliğin yansıtılması: Gelişmenin süreklilik içinde yaşanıldığı bir yerleşmenin, gelişmesindeki dönüm noktalarını temsil eden tabakalarının seçilip sergilenmesiyle, bir yerleşmenin sürekliliğinin, gelişiminin görsel açıdan karışıklık yaratmadan algılanmasının sağlanması (Diyarbakır-Çayönü restorasyon çalışması gibi);
3) Tüm dönemlerin birlikte sergilenmesi: Yerleşmenin tüm yapı katlarının kazı sonrası haliyle,yalnızca sağlamlaştırma ve kısmi tümleme yapılarak sergilenmesi (Troya ve Konya-Çatalhöyük restorasyon çalışmaları gibi)
4) Hiç sergilememe: Yerleşmenin sergilenerek korunmasına, mevcut olanakların elvermemesi durumunda, yerleşmenin tekrar toprakla doldurularak, herhangi bir sergileme yapılmadan, geleceğe yönelik olarak toprak altında korunması (Eskişehir-Demircihöyük uygulaması gibi).

2.1.2.2. Yapı Malzemesinin Dayanıklılığı ve Sergileme Açısından Mevcut Kalıntının Görsel Çekiciliği

Arkeolojik mimari kalıntıların, yapı malzemelerinin dayanıklılığı ve görsel çekiciliği, koruma ve sergileme projesinin kapsamı açısından önemli bir veridir. Restorasyon projesi, bu niteliklere göre ele alınır ve uygulanacak restorasyonun boyutuna, yalnızca "konservasyon" "kısmi ya da bütün tümleme" ya da restorasyonun sergileme açısından yetersiz kalması durumunda, "rekonstrüksiyon ve modelleme" vb. gibi müdahale biçimlerine karar verilir.

Bir yapı kalıntısı malzeme dayanıklılığı açısından incelendiğinde, taş gibi zamana dayanıklı yapı malzemesinden yapılmış bir yapının sağlamlaştırma sonrası açık hava koşullarında sergilenmesi mümkünken, kerpiç tuğla ya da dalörgü sistemli bir yapı kalıntısının benzer şartlarda sergilenmesinin, çok güç, hatta günümüzdeki konservasyon teknolojisiyle, imkansız olduğu görülür.

Bir yapı kalıntısı görsel çekiciliği açısından incelendiğinde, üçüncü boyutta bir anlam ifade eden, mevcut durumuyla ya da kısmi tümleme ile ziyaretçide mekan duygusu yaratabilecek, o yerleşmenin karakterini algılayabilmesini sağlayacak yapı kalıntılarında "anastilosis" uygulamak yeterli olabilirken, yalnızca taban, temel düzleminde ya da "iz" olarak ele geçen yapı kalıntılarını, ifadeli hale getirilebilmesi için "rekonstrüksiyon ya da esinlenerek canlandırma" gibi restorasyon kapsamı dışında, sergilemeye yönelik projeler de yapmak gerekebilir.

Bu bağlamda, Sardes, Bergama, Efes, Aspendos gibi Klasik dönem yerleşmeleriyle, Boğazköy, Karatepe-Aslantaş, Gordion gibi Tunç ve Demir Çağı yerleşmelerindeki çalışmalar, görsel çekiciliği olan ve yapı malzemesi dayanıklı ören yerleri olarak, söz konusu soruna getirdikleri çözümler açısından irdelenebilir.

Troya, Demircihöyük ve Aslantepe gibi Tunç Çağı yerleşmeleriyle, Çatalhöyük ve Çayönü gibi Neolitik dönem yerleşmelerindeki çalışmalar, görsel çekiciliği olan ancak yapı malzemesi açısından dayanıksız ören yerleri olarak, soruna getirdikleri farklı çözümler açısından incelenebilir.

Ülkemizde bugüne kadar görsel çekiciliği olmayan, yapı malzemesi dayanıksız ve genellikle erken tarihöncesi dönemleri temsil eden ören yerleri, koruma ve sergileme açısından gözardı edilmiştir. Yalnızca Karain Mağarası'na sergileme kaygısı güden bir uygulama yapılmıştır. Ancak Avrupa'da, bu kapsamdaki ören yerleri için gerçekleştirilmiş birçok uygulama bulunmaktadır. Getirdikleri farklı çözümler açısından bu grup içinden seçilen örneklere kısaca değinilecektir.

2.1.2.3.Ziyaretçinin Hiç Tanımadığı Bir Kültürü Algılayabilmesinin Sağlanması

Özellikle erken tarihöncesi yerleşmelerde, yapı kalıntılarının görsel çekiciliği olsa bile ziyaretçi, bu dönemi ya da kültürü hiç tanımadığı için gezilen yerleşme, hafızada, yalnızca bir takım duvar, fırın vb. yapı öğelerinden ve yapı kalıntılarından oluşan bir alan olarak kalacak, o yerleşmedeki yaşanmışlık, o insanların kültür ve uygarlık tarihindeki yeri ve katkıları, dolayısıyla bizzat kişinin kendi geçmişini oluşturduğu mesajı ziyaretçi tarafından algılanamayacak, başka bir deyişle yerleşme "kendini ifade edemeyecektir". Bu nedenle özellikle bu tür sorun içeren yerleşmelerde restorasyon çalışmalarının yanı sıra, sergilemeye de ayrı bir önem verilmeli ve konunun uzmanı olmayan kişilerin gözüyle yerleşme değerlendirilip, sergileme teknikleri, ziyaretçinin bir ön hazırlığı olmadan kendi başına gezerken de, gerekli her türlü bilgiyi alabileceği

şekilde geliştirilmelidir. Ülkemizde bu sorunu ele alan koruma ve sergileme çalışması yok denecek kadar azdır. Böyle bir çalışma, yalnız Troya'da 1998 yılında başlatılmıştır. Konya-Çatalhöyük için de benzer türde proje çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca, Aksaray-Aşıklı için de bir proje geliştirilmesi gündemdedir[1].

2.1.3. Çözümleri Açısından Örnek Oluşturan Ören Yeri Uygulamaları

Görsel çekiciliği olan ve yapı malzemesi açısından dayanıklı Sardes, Efes, Bergama gibi Klasik dönem yerleşmelerinde zaten belli bir görselliğin olmasına karşın, ören yerini daha ilgi çekici ya da daha anlaşılır hale getirmek için, kısmi restorasyon/tekrar yapım ve hatta rekonstrüksiyon çalışmaları uygulanmaktadır. Klasik yerleşmeler, tez kapsamında yer almadığı için, bu tür örneklere yalnız genel hatlarıyla değinilecektir[2].

Günümüzde bir çok Klasik dönem ören yerinde restorasyon çalışması yapılmaktadır. Efes Celsus Kitaplığı'nın ön cephesi, 1970-78 yılları arasında yapılan bir restorasyon çalışması ile, mevcut parçalar kullanılarak tekrar yapılmıştır (Schmidt, 1993:165-171). 1965 yılından beri süren Bergama Traianeum Kutsal Alanı restorasyon çalışmaları kapsamında, bu alanda yer alan Traian Tapınağı için de, Efes Celsus Kitaplığı'nda olduğu gibi, mevcut parçalar kullanılarak, kısmi bir tekrar yapım uygulaması gerçekleştirilmiş ve tapınağın en çok parçası bulunabilen doğu kısmı ayağa kaldırılmıştır (Schmidt, 1993:172-179). Sardes'te de, Gymnasium'un Mermer Avlusu, 1964-73 yılları arasında yapılan uygulamayla, çok az veriye dayanarak rekonstrüksiyon şeklinde yapılmıştır (Schmidt, 1993:159-163). Efes ve Bergama'daki çalışmalar, kalıntılardan kaynaklanan somut ve doğru verilere dayandıkları için oldukça başarılı uygulamalar olmasına karşın, Sardes çalışması kesin verilere dayanmayan bir rekonstrüksiyon olarak, turistik açıdan çekici bir görsel niteliği olsa da, bilimsel açıdan yoğun bir şekilde eleştirilmektedir (Schmidt, 1993:163).

Boğazköy[3]

1882 yılından beri kazılmakta olan ve halen kazısı devam eden, Hititlerin başkenti olması nedeniyle, kültür tarihi açısından büyük önem taşıyan Boğazköy ve buna bağlı olan Yazılıkaya, ilginç bir uygulama örneği oluşturmaktadır.

Her ne kadar Boğazköy, Büyük Hitit Krallığı'nın başkenti olarak ünlenmişse de, buradaki yerleşim M.Ö. 4.bin içinde, Kalkolitik Çağda, başlamış ve Bizans dönemine

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi, bkz: Özbaşaran Dede (1998), Cumhuriyet Bilim Teknik, 602, s:5, 1998.
[2] Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bkz: Schmidt (1993).
[3] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Neve (1987), Neve (1996), Neve (1998).

kadar hemen hemen kesintisiz olarak devam etmiştir. Yerleşmeye restorasyon ve sergileme sorunları açısından bakıldığında, büyük taşlardan oluşan mimarinin görsel zenginliği olmasına karşın, yerleşmenin çok tabakalılıktan dolayı, karmaşık bir görünüm sunduğu görülür.

Boğazköy'de restorasyon çalışmalarına, ancak 1970'li yıllarda Prof.Dr.P. Neve'nin kazı başkanlığını almasından sonra başlanmıştır ve günümüzde de, uygulamalar devam etmektedir.

Hitit İmparatorluk dönemi saray kompleksine ait çok sayıda anıtsal yapının bulunduğu Büyükkale'de, bazı ilke kararları doğrultusuda bir proje gerçekleştirilmektedir. Büyükkale'nin en önemli dönemi, Hitit İmparatorluğu döneminin en son yıllarıdır. Ancak kalenin, daha sonra Demir Çağı'nda da kullanımı devam etmiştir. Büyükkale'de Demir Çağı yapıları ortadan kaldırılmış, kalenin gelişim sürecini anlamak için İmparatorluk Dönemi duvarları tutularak, duvarların arasından daha eski dönemlere kadar inilmiştir. Arkeolojik kazı tamamlandıktan sonra İmparatorluk Devri yapılarının içi en üst taş dizisine kadar doldurulmuş, bazı yerlerde ise, tümüyle doldurulup üzerine yapıların 1/1 modeli yapılarak özgün yapıların korunması sağlanmıştır. Böylelikle,

- Gelen ziyaretçinin, kaleyi tek bir dönemin bütünlüğü içinde algılaması sağlanmış;
- Ana mimari ve bunun altında kalanlar, doğa ve insan tahribatından korunmuş;
- Gelen ziyaretçi hiç bir şekilde kalenin gelişim sürecini algılayamaz duruma gelmiş;
- Sergilenen yapılar sağlamlaştırma dışında hiçbir restorasyon, canlandırma ve açıklayıcı bir sergileme yapılmadan, yalnızca yapı olarak gelen ziyaretçiye sunulmuştur.

Buna karşılık Boğazköy'ün aşağı kentini çevreleyen sur sisteminde ve özellikle Yerkapı çevresinde sur, glasi ve paternli girişlerin tüm görkemini, gelen her ziyaretçinin algılayabileceği şekilde, çok büyük bir restorasyon ve canlandırma yapılmıştır.

Karatepe-Aslantaş[1]

Adana Kadirli İlçesi yakınlarındaki Geç Hitit dönemine ait Karatepe-Aslantaş, 1949 yılından bu yana kazılmaktadır. Prof.Dr.Halet Çambel tarafından 1950'li yıllarda başlatılmış olan restorasyon ve sergileme çalışmaları, halen sürmektedir. Bu yerleşmenin tek devirli olması, kalıntıların büyük bir kısmının büyük taşlardan ve bezemeli oluşu, restorasyon ve sergilemede önemli bir kolaylık sağlamıştır. Karatepe-Aslantaş, ülkemizdeki açık hava koruma ve sergilemesinin ilk örneklerinden biri olması bakımından özel önem taşımaktadır. Burada surun kabartma yazıtlarla bezeli anıtsal iki giriş kapısı, koruma çatısı altına alınmış, yalnızca yerinde duranlar değil, tüm yayılım alanı içindeki bütün parçalar elden geçirilerek, kalıntıların olabildiğince tümlenmesi öngörülmüştür.

Troya[2]

Troya yalnızca arkeoloji, kültür ve mimarlık tarihi açısından değil, arkeolojinin tarihsel gelişimi açısından da önem taşıyan bir yerleşim yeridir. Burada 9 kültür katı içinde toplanan 50'den fazla yapı katı bulunmaktadır. Troya'nın Schliemann tarafından kazıldığı 1870 yılından itibaren, kazı teknikleri de gelişmiş ve bunlar Troya ören yerinde kendilerine özgü izlerini bırakmışlardır. Bunların ilki, Schliemann'ın ilk dönem kazılarında daha stratigrafik kazı yöntemleri ortaya çıkmadan ve hatta höyüklerin çok tabakadan oluştuğu olgusu anlaşılmadan önce, Troya Höyüğü'nü boydan boya yararak açmış olduğu büyük açmadır. Yer yer 10-15m derinliği bulan bu yarmanın kendisi de, bir kültür varlığı olarak korunmaya değer görülmüştür[3]. Daha sonraki kazı dönemlerinde, 1932-38 Blegen kazılarında, değişik düzlemlere ait olabildiğince çok yapının korunmasına çalışılmıştır. 1988 yılında M. Korfmann başlatılan son dönem Troya kazıları ve buna bağlı olarak sürdürülen koruma, restorasyon ve sergilemede, Troya'nın arkeoloji tarihinden gelen bu kazı karmaşasının olabildiğince korunmasına karar verilmiş ve yalnızca yarmanın içinde sınırlı temizlik ve daha çok da sağlamlaştırma yapılmıştır (Korfmann, 1994). Troya'da karşılaşılan bir diğer sorun, mimarinin açıkta kaldığı 100 yıl içindeki doğanın neden olduğu aşındırma ve bazı yapı taşlarındaki fiziki ve kimyasal değişim olmuştur. Halen süregelmekte olan restorasyon ve sergileme çalışmalarında daha çok doğanın bu tür

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Çambel (1993), Schmidt (1993).
[2] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Korfmann (1994).

[3] Troya Danışma Kurulu üyesi M. Özdoğan'dan sözlü bilgi.

etkilerini giderici sağlamlaştırmalar ile, aşınan kısımların yeniden yapılmasına çalışılmış, bunun yanı sıra gelen ziyaretçinin olabildiğince az karmaşık bir şekilde kalıntıları gezebileceği bir güzergah düzenlemesi ve anlatım panoları, maketler ve çizimler gibi görsel araçlara ağırlık verilmesi üzerinde durulmuştur. Bu sayede:

- Troya'da var olan tüm yapı katları görsel olarak sergilenmektedir;
- Ziyaretçi, hiçbir dönemi tam olarak algılayamamaktadır;
- Algılama, gerek ören yeri içinde ve gerek ören yerinin hemen yanındaki tanıtım merkezlerindeki görsel malzeme ile sağlanmaktadır;
- Tüm tabakalar açıkta olduğundan, ilerde doğa ve insan etkisinden koruma ancak sürekli bakım yapılmasıyla sağlanır durumdadır.

Demircihöyük

Eskişehir bölgesinde yer alan ve M.Ö. 6000-2200 yılları arasında, Neolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağı'nın sonlarına kadarki dönemi yansıtan Demircihöyük Kazıları, 1975-78 yılları arasında M. Korfmann tarafından gerçekleştirilmiştir. 50'nin üzerinde yapı katını içeren ve yapı malzemesi daha çok kuru taş, kerpiç olan yerleşimin kültür katlarının yerinde korunmasına mevcut durumda olanak görülmediği için, kazılmadan kalan dolgular ile kazıyla ortaya çıkan yapıların gelecek kuşaklara aktarılabilmesi amacıyla, kazı alanının tümü ile doldurulmasına karar verilmiş ve höyük doldurulmuştur. Böylelikle:

- Arkeolojik dolgular korunarak, gelecek kuşaklara aktarılabilecektir;
- Gelen ziyaretçi hiçbir kalıntıyı göremeyecektir;
- Höyüğün kendisinin de bir anıt olduğu düşüncesiyle, yalnızca höyük, bugünkü görünümü korunarak, kazılmamış bir biçimde geleceğe aktarılacaktır.

Çayönü[1]

1964 yılında H. Çambel ve B.J Braidwood tarafından başlatılan Çayönü Kazısı, 1991 yılına kadar sürdürülmüştür. Yerleşme, MÖ 8500-5500 arasındaki 3 bin yıllık süreci kesintisiz olarak yansıtmaktadır ve ilk mimarinin doğuşu, kulübeden dörtgen mimariye geçiş aşamaları, ilk kült yapıları, ilk kerpicin ortaya çıkışı gibi, kültür tarihi için olduğu kadar mimarlık tarihi açısından da önemli bir çok bulguyu sunmaktadır.

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Özdoğan ve diğ. (1991), Özdoğan (1994).

Restorasyon çalışmalarına M. Özdoğan tarafından 1989'da başlanmıştır. Yedi ana dönemde toplanabilecek 25 kadar yapı katını içeren Çayönü yerleşmesi, sergileme ve restorasyon açısından incelendiğinde, küçük çay taşlarından oluşan yapı kalıntıları görsel açıdan çekici, ancak malzeme açısından dayanıksızdır ve yerleşme çok tabakalı olduğu için karmaşık bir görünüm sunar.

Kazının gelişim süreci içinde, açılan yapıların çoğu belgelenerek kaldırılmış, bir kısmı kazıya ara verilen dönemlerde erozyon nedeniyle yok olmuş, bir çoğu da iç içe geçmiş temeller görünümü almıştır. Burada açık hava müzesi düzenlemesine karar verildiğinde, yerleşimin gelişimini yansıtacağı düşünülen yalnızca 3 yapı katının seçilerek, sergilenmesine karar verilmiştir. Uygulamada ilk olarak açık hava müzesi olarak yapılacak alandaki yapıların tümü toprak altına gömülerek korunması sağlanmış ve üzerine yapılacak yeni eklentiden kolayca ayrılmasını sağlamak için, kalıntıların üzeri cam kırıklarından oluşan bir tabaka ile kaplanmıştır. Daha sonra seçilen 3 dönem, aynı yerde, kazıda bulunduğu şekli ve boyutlarıyla yeniden yapılmıştır. Böylelikle:

- Alttaki yapı kalıntılarının ve kültür katlarının doğa ve insa tahribinden korunması sağlanmış;
- Gelen ziyaretçinin seçilmiş üç dönemi, karıştırmayacağı bir biçimde algılaması sağlanmış;
- Yerleşmenin gelişim süreci sergilenmiş;
- Ancak çalışmalar tam proje bitmeden bırakıldığı için, ilk projede yapılması düşünülen açıklayıcı tanıtım, deneysel arkeoloji gibi birimler eksik kalmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi dayanıksız yapı malzemesinden yapılmış ve görsel çekiciliği olmayan arkeolojik kalıntılar için Türkiye'de yalnızca Karain mağarası için bir çalışma yapılmıştır (Yalçınkaya ve diğ., 1997). Ancak bu uygulamada restorasyon çalışması yapılmamış, yalnızca sergileme amaçlı olarak mağara girişine bilgilendirici panolar yerleştirilmekle yetinilmiştir.

Avrupa'da tüm prehistorik dönem boyunca, en genel anlamıyla, çamur sıvalı dalörgü yapım sistemi kullanıldığı[1] için arkeolojik kalıntılar, bu çalışmada örnekleme olarak öneri geliştirilen Aşağı Pınar yerleşmesindeki gibi, malzeme olarak dayanıksız ve

[1] Avrupa prehistorik mimarisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Lennels (1997).

görsel çekicilik açısından da zayıftır. Ancak bu tür kalıntılar çeşitli anlatım yöntemleriyle görsel hale getirilmektedirler. Bu uygulamalar, restorasyon kadar sergilemeyi de gözönünde bulundurmakta ve "açık hava müzesi" olarak tanımlanmaktadırlar.

Açık Hava Müzesi Kavramı, Gerekliliği ve Uygulamalar:

Açık hava müzesi, en genel anlamıyla, bir kültür varlığının kendi doğal ortamı içinde sergilenerek, insanlara geçmiş kültürün aktarılmasını sağlamaya yönelik, özgün ortamda gerçekleştirilen bir müze uygulaması olarak tanımlanabilir. Bu tür müzelerin normal müzelerden en büyük farkı, kültür varlıklarının yapay bir ortamda, nesneler olarak sergilenmesi yerine, kendi ortamlarında sergilenerek, daha anlamlı hale gelmeleri, ziyaretçinin geçmiş kültürlere ait bu nesneleri bir "eser" olarak değil, gerçek işlevini anlayarak değerlendirebilmesine olanak sağlamalarıdır.

Avrupa'da açık hava müzelerinin tarihi, 19. yy sonuna kadar gitmektedir. 19. yy'da bir yandan sanayi toplumu olma sürecine girilmiş, diğer yandan da uluslaşma bilinci hız kazanmıştır. Bu nedenle, hem geçmişte kalmaya başlayan köy kültürünün unutulmaması ve gelecek kuşaklara aktarılması için, hem de her ulusun kendi geçmişine sahip olma isteği nedeniyle, köy kültürünün sergilenerek topluma aktarılması gereği ortaya çıkmıştır.

İlk olarak İsviçreli Karl Viktor von Bonstetten, 1790'da çiftlik evlerinin bir parkta toplanması fikrini ortaya atmıştır[1]. Bundan ancak 100 yıl sonra Stokholm'de bilimsel olarak planlanan ilk açık hava müzesi "Skansen Açık Hava Müzesi" adıyla kurulmuştur. Bu fikir Avrupa'ya hızla yayılmış, önce İskandinav ülkelerinde giderek de Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde benzer tipte uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu tür müzelerin ortak özelliği, Avrupa halkının çiftçi geçmişini tanıtmaya ve toplumları geçmişleriyle bir bağ kurmalarını sağlamaya, ulus bilincini kuvvetlendirmeye yönelik olmalarıdır. Nitekim Romanya gibi uluslaşma sürecine geç giren ülkelerde, bu tür uygulamalara özel önem verilmiş ve Romanya "Köy Müzesi"[2] ya da "Norveç Açık Hava Halk Müzesi"[3] örneklerinde görüldüğü gibi, kraliyet aileleri bu tür uygulamalara büyük destek vermişlerdir.

---

[1] Açık hava müzeleri tarihi ile ilgili olarak: "Die Idee des Freilichtmuseums und ihre Verwicklichung", Schriften und Führer des Österreichischen Freilichtmuseums Stübing bei Graz, Nr. 13, 1989, s:15-26.
[2] Köy Müzesi ile ilgili ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Stoica ve Godea (1993)
[3] Norveç açık hava halk müzesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Karpuz (1997)

Bu müzelerin ortak özelliği, Orta Çağ'dan beri süregelen Avrupa çiftçi kültürünü yaşatmaya ve tanıtmaya yönelik olarak, ülke sınırları içindeki çeşitli yerlerden eski yapıların sökülerek seçilen müze yerine taşınması, ya da gerek duyuluyorsa bu tür yapıların rekonstrüksiyonunun yapılmasıdır. Dolayısıyla, bu müzelerde göreli olarak günümüze yakın dönemlerin sergilenmesi söz konusudur.

Yine 19. yy içinde, Avrupa'nın ilk çiftçi topluluklarının yerleşmeleri, kazılarla ortaya çıkarılmıştır. Ancak bu yerleşmeler, temel düzeyinde ve "iz" niteliğinde bulunmaktadır ve yapıların üst kısmının nasıl olduğuna ilişkin elde veri yoktur. Bu nedenle öncelikle etnoğrafyadan yararlanılarak, bu yapıların restitüsyonu yapılmış, daha sonra da uzman olmayan kişilerin algılayabilmesi için, resim ve maket çalışmaları hazırlanarak, müzelerde sergilenmelerine başlanmıştır. 1900'lerin başında ise, tarihöncesi yerleşme rekonstrüksiyonlarından oluşan ilk açık hava müzeleri kurulmaya başlanmıştır[1].

Günümüzde "iz" niteliğinde bulunan yapı kalıntılarının sergilenmesi için, bu açık hava müzelerinde çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Uygulanan yöntemler ve örnekleri aşağıdaki gibi gruplamak mümkündür:

Kalıntının çevre düzenlemesiyle olduğu gibi sergilenmesi:

- **Stara Zagora Açık Hava Müzesi** / Bulgaristan[2]: Stara Zagora'da bulunan bir Neolitik Dönem evinin kalıntıları, koruma yapısı altına alınarak, "in situ" durumda ve bir tümleme yapılmadan olduğu gibi sergilenmektedir (şekil H.1). Bu yapının yanında ayrıca, küçük buluntuların sergilendiği bir müze yapısı da yer almaktadır.
- **Szazhalombatta Arkeoloji Parkı** / Macaristan[3]**:** Kazısı biten bir höyüğün üstü tekrar eski höyük görünümünü sağlayacak şekilde kapatılmış, içinde ise bir müze oluşturulmuş ve yapı kalıntılarının "in situ" sergilenmesi düşünülmüştür (şekil H.2-3).

Kalıntının mevcut parçalarıyla tümlenerek (anastilosis) sergilenmesi:

- **Edirne Lalapaşa'da Dolmen Düzenlemesi** / Türkiye**:** Yıkık ve yarısı toprağa gömük durumdaki dolmen, kazıyla tamamen ortaya çıkarıldıktan sonra, mevcut

[1]Tarihöncesi yerleşmelerinin sergilenmesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz : Schöbel (1997), Bandi(1979)
[2] Müze tanıtım broşüründen yararlanılmıştır.
[3] Müze tanıtım broşüründen yararlanılmıştır.

parçaları birleştirilerek, özgün durumuna getirilmiş ve başka herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır (şekil H.4) (Akman, 1997).

- **Uvda Vadisi Tapınak Düzenlemesi / İsrail[1]:** Bir vadi boyunca dağılmış bir şekilde bulunan taş dizilerinin kült amaçlı olarak dizildikleri ve leopar gibi çeşitli hayvanları betimledikleri anlaşılmıştır. Dağınık parçalar yerlerine yerleştirilerek, figürler yeniden oluşturulmuştur (şekil H.5).

Yerinde tek yapı rekonstrüksiyonu:

- **Ammerter Mark'ta Taş Çağı Evi Düzenlemesi / Almanya:** Kazıda bulunan ve yalnız kazık delikleriyle tanımlanabilen yapı kalıntılarının hemen yakınında, araştırmalar sonucu geliştirilen restitüsyona dayanarak, yapının rekonstrüksiyonu yapılmış ve sergilenmiştir[2] (şekil H.6).

Seçilen bir yerde tek yapı rekonstürksiyonu:

- **Straubing'te Linearbandkeramik Evi Rekonstrüksiyonu / Almanya:** Belediyece öngörülen bir yerde, daha önce başka bir yerde kazıyla ortaya çıkartılmış olan bir Linearbandkeramik yapısının kalıntılarına dayanarak, rekonstrüksiyonu yapılmıştır (şekil H.7) (Böhm ve Weny 1996).

Seçilen bir yerde, belli bir kazıya göre yerleşme rekonstrüsiyonu:

- **Unteruhldingen Kazıklıyapı Müzesi / Almanya:** Unteruhldingen Kazıklıyapı Müzesi kapsamında, müzenin yakınında, başka bir yerde kazıyla ortaya çıkartılmış olan bir yerleşmeye dayanarak, yerleşmenin rekonstrüksiyonu yapılmıştır (şekil H.(Schöbel 1997).

Seçilen bir yerde, seçilen farklı yapıların bir arada sergilenmesi:

- **Oerlinghausen Arkeolojik Açık Hava Müzesi / Almanya:** Seçilen bir yerde Taş Çağı'ndan Erken Orta Çağ'a kadar farklı dönemlere ait yapıların, kazılarda çıkan buluntulara göre rekonstrüksiyonları yapılmış ve bir köy ortamı yaratılarak sergilenmesi sağlanmıştır (Luley, 1983 ve Andraschko, 1996).

- **Lejre Tarihsel ve Arkeolojik Araştırma Merkezi / Danimarka:** Danimarka'da çeşitli kazılarda ortaya çıkan yapı kalıntılarına dayanılarak, bir köy yerleşmesi modeli yapılmıştır. Diğer açık hava müzelerinden farklı olarak, bir araştırma

[1] Müze tanıtım kitapçığından yararlanılmıştır.
[2] Münster Koruma Bürosu 1997 bölge faaliyet raporundan yararlanılmıştır.

araştırma merkezi olan bu müzede deneysel arkeoloji yöntemleri uygulanarak, kazılarda ortaya çıkan buluntular değerlendirilmeye çalışılmaktadır (şekil H.11) (Kirchner, 1978 ve Coles 1979).

Arkeolojik kalıntının ve rekonstrüksiyonun bir arada sergilenmesi:

- **Lago di Ledro Kazıklıyapı Müzesi / İtalya:** Bu müze kapsamında mevcut yapı kalıntıları olduğu gibi sergilenirken, kazı alanının hemen yanında bu kalıntılara dayanarak bir yapının rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Kazı alanı yanındaki modern müze binasında da, kazıda bulunan eserler sergilenmektedir (şekilH.12) (Schöbel, 1997).
- **Biskupin Arkeoloji Müzesi / Polonya:** Müze kapsamında mevcut yapı kalıntıları ve yerleşmenin bir kısmının rekonstrüksiyonu birlikte sergilenmektedir (şekil H.13,14). Ören yerinin hemen yanında da, kazıda bulunan eserlerin sergilendiği bir müze binası yer alır (Jaskanis, 1985).

Sergileme için farklı yöntemlerin kullanıldığı bu açık hava müzelerinin ortak amaçları:

- Ziyaretçinin hiç bilmediği bir kültürü, dönemi büyük çaba harcamaksızın kolaylıkla anlayabilmesinin sağlanması;
- Ziyaretçinin sıkılmadan gezmesi ve sergileneni daha iyi değerlendirebilmesi için katılımcı olmasının sağlanması ve
- Müzenin aynı zamanda bilime de hizmet etmesi, diğer bir deyişle araştırma - geliştirme yönünün olması biçiminde sıralanabilir.

2.2.1. Neolitik Dönem[1]

İnsanlığın 2 milyon yıl kadar süren tarihinde geçirmiş olduğu en önemli aşamalardan biri, üretim devrimi olarak da adlandırılan Neolitik Çağ'dır. İnsanlar, 2 milyon yıl kadar avcılığa ve toplayıcılığa dayalı göçebe bir yaşam sürdükten sonra, Son Buzul dönemi MÖ 16 bin yıllarında bitip, yaklaşık olarak MÖ 10 bin yıllarında günümüzdeki doğal çevre koşullarının oluşmaya başlamasıyla, yeni çevreye uyum sağlayacak bir çok sosyal, ekonomik ve teknolojik değişiklikler yapmışlardır. Bu süreç, bir anlamda da insanların değişen çevre koşullarına, mevcut teknolojileriyle

[1] Bu bölüm, Childe (1988 ve 1990), Güvenç (1972) ve Acar (1996)'dan yararlanılarak yazılmıştır.

sağladıkları bir uyum olarak tanımlanabilir. Dünyanın her yerinde bu tür bir değişim süreci yaşanmışsa da, Yakın Doğu'nun bazı yerlerinde bu dönemde meydana gelen değişiklikler gerek değişimin hızı, gerekse de getirdiği sonuçlar açısından diğerlerinden farklı ve çok daha önemlidir. Bu Childe'ın (1988) "Neolitik Devrim" olarak tanımladığı ve sonuçlarının önemi bakımından Endüstri Devrimi ile karşılaştırdığı olgudur. Bu değişim süreci, MÖ 10 bin yıllarında başlayıp, 6 bin yıllarına kadar sürdüğü için bazı araştırmacılar, bunu bir devrim olarak değil, evrim olarak tanımlamayı yeğlemektedir (Höneisen, 1993a).

Yakın zamana kadar Neolitik dönemde görülen en önemli değişimin, beslenme biçimi ile ilgili olduğu ve bu süreci esas belirleyen öğenin, avcı-toplayıcılığın yerine, tahıl üretimi ile hayvan evcilleştirilmesi ve bunun dolaylı sonucu olarak da göçebeliğin yerini yerleşik köylerin almasının olduğu düşünülmekteydi. Ancak son araştırmalar, özellikle Yakındoğu'da Neolitik dönemin, "üretim toplumu" ve "yerleşik yaşamla" açıklanamayacak kadar karmaşık bir süreci içerdiğini, yaşantının tümünde çok önemli değişikliklerin olduğunu ortaya koymuştur (Özdoğan, 1996b).

Yakındoğu'da Neolitik yaşam biçiminin ortaya çıkmasına etken olan ve "çekirdek bölge" olarak tanımlanan alanın, önceleri "Bereketli Hilal" olarak bilinen, doğuda Zagros, kuzeyde Doğu Toros ve batıda Lübnan-Carmel Dağları ile çevrili alanda, bu dağların eşiği boyunca, Kuzey Mezopotamya ve Suriye-Filistin bölgesinde gerçekleştiği düşünülmekteydi (Braidwood, 1995; Çambel, 1971). Bu düşünceye temel olan neden, üretim toplumunun ana öğeleri olarak sayılan arpa, buğday, mercimekgiller gibi bitkilerle, koyun, keçi gibi hayvanların yabani olarak yaşadıkları doğal yaşama alanlarının bu bölge olmasıydı. Ancak son yapılan araştırmalar, en eski Neolitik toplulukların bu bölgenin dışında Toros Dağları'nın kuzeyi, Orta Anadolu yaylası, Suriye ve Filistin'in yarı kurak bölgeleri ile, İran'ın bazı yüksek kesimlerine de yayıldığını göstermiştir (Özdoğan, 1996b). Bu araştırmalara göre Neolitik çekirdek bölge tanımlaması, artık İç Anadolu'dan Hazar Denizi'ne, Elazığ-Bingöl Ovaları'ndan Sina Çölü'ne kadar olan geniş, ekolojik bakımdan birbirinden farklılığı olan alanları içermektedir. Bu geniş bölge içinde, esas olarak üç farklı kültürel oluşum bölgesi olduğu anlaşılmaktadır. Bunların ilki ve en iyi tanımlanmış olanı, Doğu Akdeniz kıyıları ile Güneydoğu Avrupa'yı içine alan yöre, ikincisi doğuda Zagros çevresi, üçüncüsü de Orta Anadolu yaylasıdır (şek.B.2). Bu üç bölgede de, MÖ 10 bin ile 6 bin

[1] Bu bölüm, Childe (1988 ve 1990), Güvenç (1972) ve Acar (1996)'dan yararlanılarak yazılmıştır.

yılları arasında çok hızlı bir gelişim süreci olduğu, kültürü oluşturan tüm öğelerin son derece dinamik, değişikliğe açık bir yapı sergilediği anlaşılmaktadır (Özdoğan, 1996a).

Türkiye'de bu gelişim sürecini en iyi yansıtan kazı yerleri, Batman'da Hallan Çemi (MÖ 10000-8000), Diyarbakır'da Çayönü (MÖ 8500-5500), Urfa'da Navali Çori (MÖ 7500-6500) ve Göbeklitepe (MÖ 8000-6500), Aksaray'da Aşıklı (MÖ 7500-6500), Konya'da Çatalhöyük (MÖ 6000-5000), Burdur'da Kuruçay (MÖ 6000-5000) ve Hacılar'dır (MÖ 5500-5000) (şek.B.1). Bu yerleşmelerde elde edilen sonuçlar özetlenecek olursa, 10 bin ile 8 bin yılları arasındaki dönemde çukur tabanlı, yuvarlak kulübelerden oluşan yerleşik köylerin bulunduğu, beslenmenin halen avcılık ve toplayıcılığa dayandığı, ancak bazı tahıllarla baklagillerin az da olsa beslenmeye girdiği ve esas değişimin, 7500 yıllarında başladığı anlaşılmaktadır. Bu dönemle birlikte, çekirdek bölgede önemli bir nüfus artışı olduğu, yerleşmelerin sayı ve boyut bakımından çok büyüdüğü, yuvarlak kulübelerin yerini dörtgen yapıların aldığı, giderek taş, kerpiç ve kerpiç tuğlanın mimaride daha ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde yerleşmelerin önceden belirlenmiş plan tipine göre düzenli ve standart olduğu ve toplumsal farklılaşmanın izlerinin de daha açık bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir (Özdoğan, 1996a; Esin, 1996). Gene bu dönemde, özellikle Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz bölgesinde görülen en önemli özelliklerin arasında, tapınak olarak adlandırılabilecek, anıtsal büyük yapıların varlığı ve bunlarla birlikte heykel, kabartma gibi sanatsal betimlemelerin ortaya çıkması, uzak bölgelerle olan ve bir kısmı lüks sayılabilecek maddelerin ticaretinin yoğunlaşması, dönemin sonuna doğru tahıl ve baklagillerin yanı sıra domuz, koyun, keçi ve sığırın evcilleştirilmesi, meydana gelen en önemli değişiklerdir (Özdoğan, 1996b).

Güneydoğu Anadolu İlk Neolitik yerleşmeleri ile İç Anadolu İlk Neolitik yerleşmeleri arasında önemli bir çok farklılık olduğu görülmektedir. Örneğin Güneydoğu Anadolu'da yapılar bağımsız birimlerin sıralanmasından oluşurken, İç Anadolu'da birbirine bitişik yapılardan oluşan bir yerleşme düzeni görülmektedir[1].

Güneydoğu Anadolu bölgesindeki üretim öncesi döneme ait ilk konutların en eski örnekleri Hallan Çemi'de, biraz daha ileri aşaması da Çayönü yerleşmesinde

[1]Anadolu'daki Neolitik yerleşmelerin mimarisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Beykan, M. 1996Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, ed. Beykan, M., 1996.

görülmektedir[1]. Bu ilk kalıcı konutlar, daha önceki dönemin göçebe, avcı-toplayıcı topluluklarının barınakları gibi, yuvarlak planlı ve çukur tabanlıdır. Yapının çevresine belirli aralıklarla yerleştirilen ahşap direklerin üst kısımları, yapının tepe noktasında birbirine çatılarak, konik ya da kubbemsi bir iskelet kurulmuş ve bu direklerin arası dal ve kamışlarla sepet gibi örülüp, üzeri çamur ile sıvanarak, duvarlar oluşturulmuştur.

Bu dönemin yerleşme düzenine bakıldığında, yapıların genişçe bir açık alanın çevresinde, birbirine oldukça yakın, ancak ayrışık olarak yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Çayönü yerleşmesi, bu açık alanın oldukça düzgün olarak hazırlandığını, ocağın burada yer aldığını ve tüm gündelik işlerin burada gerçekleştirildiğini göstermektedir. İlk özel ya da kutsal yapıya da, bu dönemde rastlanmıştır. Hallan Çemi yerleşmesinde, yuvarlak kulübelerin çevrelediği geniş bir alanın ortasında, çapı yaklaşık 10 m ve duvarları taştan yapılmış, o dönem için anıtsal nitelikte olan bir yapı yer almaktadır.

M.Ö. 7500 yıllarında, Güneydoğu Anadolu'da dörtgen biçimli yapıların ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır. Dörtgen mimariye geçişin esas olarak iki nedeni olabilir; bunlardan ilki yuvarlak kulübelerin çapı fazla büyütülemeyeceği için kullanım alanının sınırlı olması, buna karşın dörtgen yapıların istenilen ölçüde büyütülebilmesi, ikincisi ise yuvarlak yapıda işlere göre mekanda ayrı bölmeler oluşturmanın güç olmasına karşın, dörtgen yapıların rahatlıkla bölücü duvarlarla bölümlere ayrılabilmesi ve bu şekilde, işlik, depo, konut bölümlerinin, aynı çatı altında ayrı birimler halinde yer alabilmesidir.

M.Ö. 7500-6500 yılları arasında dörtgen biçimli mimarinin gelişimi en iyi Çayönü kazısında izlenmektedir. Bu gelişim incelendiğinde, yapılarda öncelikle zemin nemine karşı, subasman niteliği taşıyan taş dizileri ile tabanın yerden yükseltildiği, ilk aşamalarda yapıların üst konstrüksiyonu yine ahşap iskeletle desteklenen dalörgü yapım tekniği ile yapılırken, dönemin sonuna doğru bugünkü anlamda kerpiç tuğlanın kullanılmaya başlandığı ve günümüzde de yörede izlenen yığma kerpiç köy mimarisinin bu şekilde ortaya çıktığı görülmektedir.

Yerleşme düzeni incelendiğinde, yapıların konumunun ve büyüklüğünün önceden saptanmış kurallara göre belirlendiği ve açık alan düzenlemelerinin yapıldığı

[1]Güneydoğu Anadolu mimarisinin gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Özdoğan (1996a), Acar (1996).

anlaşılmaktadır. Yapılar yanyana dizilmekte, ancak birbirine bitiştirilmemekte ve kült yapıları anıtsal nitelikleri ile, sıradan konutlardan ayrılmaktadır. Yerleşmenin içinde daha büyük yapılarla diğerlerinin bir arada yer almamasının toplumsal farklılaşmaya işaret ettiği düşünülmektedir.

İç Anadolu'da ise, farklı bir mimari ve yerleşme düzeni görülmektedir. M.Ö.7500 yıllarına tarihlenen Aşıklı yerleşmesinde çok iyi bir şekilde izlenen bu mimari gelenekte de, Güneydoğu Anadolu yerleşmelerinde olduğu gibi, olasılıkla önceden belirlenen kurallar çerçevesinde bir yerleşme düzeninin uygulandığı görülmektedir (Esin, 1996). Buna göre yığma kerpiç tuğla yapım sistemi ile yapılmış, düz damlı, dörtgen planlı tek ya da çok odalı yapılar, birbirine bitişik ancak müstakil duvarlı olarak yerleştirilerek mahalle birimleri oluşturulmuştur. Mahalleler arasında dar yollar ya da açık avlular bulunmaktadır. Yerleşmede kült yapıları görülmekle birlikte, bunlar Güneydoğu Anadolu yerleşmelerindeki kült yapıları gibi anıtsal nitelikte değildir, biçim ve yapım tekniği açısından diğer yapılarla aralarında bir fark yoktur. Yerleşmeye bir bütün olarak bakıldığında, tekdüze bir görünüm sergilediği, mahalleler ya da kısımlar arasında bir farklılaşma olmadığı görülmüştür.

Anadolu'nun orta ve güneydoğusunda birbirinden farklı gelişmeler yaşanırken, batı ve kuzeyinde ve özellikle Trakya'da dahil olmak üzere Güneydoğu Avrupa'da, halen avcı-toplayıcı-balıkçı bir yaşam biçiminin geliştiği anlaşılmaktadır[1]. Mezolitik olarak adlandırılan bu topluluklar, Yakındoğu'nun Neolitik toplulukları ile aynı dönemde, çağdaş olarak, ancak tamamen farklı bir yaşam biçimi ile varlıklarını sürdürmüşlerdir. MÖ 6200-6000 yıllarında, topluluklar çanak-çömleği de kullanmaya başlamış ve bu dönemde henüz bilinmeyen bir nedenle doğudan batıya doğru bir göç hareketi başlamıştır (Höneisen, 1993; Özdoğan, 1998a). Çiftçi toplulukların bu göç hareketi, 1000 yıl gibi göreli olarak kısa bir sürede bütün Avrupa'yı etkilemiş ve bu çiftçi topluluklar Atlantik kıyılarına kadar ulaşmışlardır (şek.B.3). Ancak avcı ve çiftçi toplulukların arasındaki ilişkinin şekli ve çiftçiliğe dayalı köy yaşantısının yayılımı ile ilgili henüz çözülmemiş bir çok sorun da mevcuttur. Son araştırmalar, Avrupa'da Neolitik kültürlerin yayılımının yalnızca Anadolu'lu çiftçilerin yayılımıyla açıklanamayacağını, yerli avcı-balıkçıların da akültüre olarak bu çiftçi yaşama uyum sağladıklarını ve gene aynı zamanda, yerel bazı gelişmelerin de olduğunu göstermektedir.

[1] Trakya Neolitik toplulukları ile ilgili bilgiler Özdoğan (1998a)'dan özetlenmiştir.

Trakya'da bir yandan yöresel geleneği sürdüren topluluklar avcı-balıkçılıkla geçinip, yarı yerleşik bir şekilde yaşarken, diğer yandan da Anadolu etkileri ve göçmenler ile, ilk çiftçi topluluklar yerleşik bir düzen kurmaktadır. Ağaçlı kültürü topluluklarının, yöresel geleneği sürdürdüğü bilinmektedir. Bu toplulukların yerleşmelerine İstanbul Ağaçlı Kumluğu gibi kıyı kumullarında rastlanmaktadır. Bunlar mevsimlik, geçici yerleşmelerdir ve bunların, dal ve kamışların örülmesiyle oluşturulan yuvarlak ya da oval planlı kulübelerden oluştuğu tahmin edilmektedir. Fikirtepe kültürü toplulukları ise çiftçiliğin yanı sıra avcılık, toplayıcılık ve balıkçılığa devam etmiş ve dalörgü yuvarlak kulübe mimarisini sürdürmüşlerdir. Ancak bu yerleşmeler geçici değildir, süreklilik gösterirler ve yarı yerleşik toplulukların yerleşmelerine göre, daha büyük yerleşmelerdir. Bursa-Orhangazi yakınlarındaki Ilıpınar kültüründe ise yerleşmede Anadolu etkileri Fikirtepe'ye göre daha yoğun görülür (Acar, 1996). 10-15 evden kurulu bir köy yerleşmesi olan Ilıpınar'ın buluntu envanteri tümü ile Anadolu özelliklidir ve mimarisi de, dörtgen planlı olması bakımından Anadolu'ya benzemektedir. Ancak yapım tekniği yerel özellikte, yani dalörgü tekniğinde devam etmektedir. Bu yerleşmenin daha üst tabakalarında yapılar giderek uzun dikdörtgen bir biçim almış, ve mekan iki-üç bölmeye ayrılmıştır. Böylece daha sonra, yukarda da belirtildiği gibi, tüm Balkanlar ve Avrupa'ya yayılacak olan ve "uzun ev" olarak tanımlanan yapı türünün öncü planı ortaya çıkmıştır. Edirne Hoca Çeşme kültürü de, gene Ilıpınar gibi Anadolu kültür envanteri taşımaktadır (Özdoğan, 1997). Yerleşme kayalara oyulmuş yuvarlık planlı evlerden oluşmaktadır. Masif ve özenli yapımları nedeniyle bu yapılar Mezolitik kulübelerle karşılaştırılamayacak niteliktedirler. Bu yapılarda da taşıyıcı sistem, büyük ahşap direklerden oluşur. Ancak Hoca Çeşme'nin üst tabakalarında, yerleşmeye, Ilıpınar kültüründe olduğu gibi dörtgen planlı mimarinin hakim olduğu görülür.

Bu araştırmanın esas konusunu oluşturan Aşağı Pınar yerleşmesi, ilk çiftçi yaşamın Trakya'ya geçişinden birkaç yüzyıl sonraki bir dönemi, MÖ 5600 yıllarında başlayan ve 4000 yıllarına kadar gelen bir gelişimi yansıtmaktadır (Özdoğan ve diğ, 1997; Parzinger ve Özdoğan, 1996). Bu dönem, Anadolu'dan gelen ilk etkileri, bunların yerel koşullara uyumunu ve olası yerel kültürlerin bunlarla kaynaşma sürecini yansıtması açısından ilginç bir örnektir ve Avrupa uygarlığının temellerinin atıldığı bir süreci göstermesi bakımından da, büyük önem taşır. Aşağıda da ayrıntılı olarak tanımlanacağı gibi, Aşağı Pınar'dan hemen önceki dönemde Anadolu'da kerpiç ve

taşa dayalı yapım tekniklerine göre gelişen mimarinin yerini Trakya'da, bölge koşullarına uyum sağlayarak, ahşap-dalörgü ve çamur sıvalı yapım tekniklerinin aldığı, yalnızca yapım tekniklerinin değil, plan özelliklerinin ve yerleşme dokusunun da bu bölgenin koşullarına uyum sağladığı izlenmektedir. Bu durum bölgenin kırsal kesimlerinde, Aşağı Pınar ile birlikte başlayan mimari geleneğin günümüze kadar varlığını sürdürmesiyle de belli olmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada mimariyi yorumlamada yalnızca arkeolojik kazı verileri değil, bölgenin geleneksel mimarisi ile Güneydoğu Avrupa kazılarında ortaya çıkan mimari kalıntılar da, birlikte değerlendirilmiştir.

2.2.2. Trakya'da Neolitik Dönemin Kültür Tarihi Açısından Önemi[1]

Yukarda da değinildiği gibi Avrupa Neolitik kültürü, Yakındoğu–Anadolu'dan gelen kültürel etkileşim ile başlamış, bir süre bu etkilerle birlikte geliştikten sonra, bölgenin farklı ortamına uyum sağlayabilmiştir. Bu nedenle Avrupa uygarlığının temelini oluşturması bakımından Neolitik kültürlerin, ilk köylü-çiftçi yerleşmelerinin, büyük önemi vardır. İki kıta arasındaki her türlü kültürel ilişkinin Anadolu ve Balkanlar arasında kalan Trakya üzerinden gerçekleştiğinin belli olmasından dolayı bu bölge, kültür tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Balkan yarımadasında Neolitik kültürlerin başlangıç tarihi Yakındoğu-İç Anadolu'ya göre 3 bin yıl daha sonra gerçekleşmiştir (Özdoğan, 1983). Balkanlar'a genel olarak bakıldığında, MÖ 5600 yıllarından itibaren Trakya'ya kadar olan coğrafyadaki bütün alüvyonlu ovalarda benzer özellikler taşıyan çiftçi toplulukların yaşadığı köylerin bulunduğu görülmektedir. 5600 yıllarından yaklaşık olarak 5 bin yıllarına kadar süren ve Balkanlar'ın İlk Neolitik Çağı olarak adlandırılan bu dönem, Kuzey Yunanistan'da Önsesklo ve Sesklo, Bulgaristan'da Karonovo I-II, Batı Balkanlar'da Starçevo, Kuzey Balkanlar'da da Körös-Criş kültür evresi olarak adlandırılmaktadır (şek.B.4). Bu kültürlerin yerleşmeleri, genellikle 5 ila 10 evden oluşan küçük birimler halinde büyük su kaynaklarının yakınlarında, tarıma uygun geniş alüvyonlu ovalarda kurulmuşlardır. Yapılar yerleşmede ayrı birimler halinde bulunurlar ve genellikle tek bölmeli, kare planlıdırlar. Taşıyıcı sistemi, ahşap direklerin çatılmasıyla kurulan bir iskelet oluşturur. Bu direklerin arasının ince dallarla örülüp, iki tarafının çamur ile sıvanmasıyla da duvarlar elde edilir. Zemin nemine karşı ahşap doğrama ile yüksek

[1] Bu bölüm, Özdoğan (1983), (1997) ve (1998a)'dan yararlanılarak yazılmıştır.

döşeme yapılmış ve genellikle ahşap döşemenin üzeri kerpiç çamuru ile sıvanarak, taban elde edilmiştir. Evlerin içinde ve dışında kubbeli fırınlar, çeşitli seki, kil levhalardan yapılan ambarlar bulunmaktadır.

Bu yerleşmelerin beslenme ekonomilerine bakıldığında, bunların tipik birer çiftçi olduğu, buğday, arpa ve çavdarın yanı sıra özellikle mercimekgillerin tarımının yoğun olarak yapıldığı, evcil hayvanların içinde de ilk dönemlerde koyun, keçi ve domuz ağırlıklı iken, dönemin sonlarına doğru sığırın daha büyük önem kazandığı anlaşılmaktadır.

Balkan İlk Neolitik kültürleri Güneydoğu Avrupa'da daha sonra gelişerek Tunç Çağı'na kadar sürecek kültürel gelişimin temelini oluşturmaktadır. Bu kültürlerin Anadolu ile olan ilişkisini ve Anadolu kültürlerinden nasıl geliştiğini gösteren iki önemli kazı yeri vardır. Bunların biri Bursa Orhangazi yakınlarındaki Ilıpınar, diğeri ise Edirne Enez yakınlarındaki Hoca Çeşme kazılarıdır. Ilıpınar yerleşmesinde Anadolu etkili plan biçiminin uygulanmasında yerel yapım sistemleri kullanılırken, Hoca Çeşme'de yerel plan anlayışındaki yuvarlak yapılar, yerel örnekler gibi basit kulübeler halinde değil, çok daha masif ve özenli yapılmışlardır.

Aşağı Pınar'da bugüne dek saptanmış olan en eski kültür katı, Balkanlar'da yukarda değinilen Karonovo I-II kültür dönemi ve Ilıpınar, Hoca Çeşme'nin daha sonraki evreleri ile çağdaştır. Bu bakımdan buradaki mimarinin ve yerleşme düzeninin, yerel koşulların Anadolu etkilerine uyum sağlayıp kaynaştığı bir süreçte başladığı söylenebilir.

Güneydoğu Avrupa'da, Anadolu etkisi ile başlayan İlk Neolitik kültürlerden sonra, Anadolu'dan farklı bir süreç izlenir. Balkan Orta Neolitiği olarak tanımlanan ve genel olarak "Vinca Kültürü" olarak adlandırılan, Bulgaristan'da Karonovo Höyüğü'nün III.-IV. yapı katları ile temsil edilen dönem, Aşağı Pınar'da bu araştırmanın esasını oluşturan 5.-2. kültür katlarını kapsamaktadır. Bütün Güneydoğu Avrupa'da olduğu gibi Aşağı Pınar'da da, mimarinin temelini çamurla kaplanmış ahşap, dalörgü yapılar oluşturmaya devam etmişse de, ilerde de daha ayrıntılı olarak görüleceği gibi, gerek bu malzemenin kullanımında, gerekse ev planları ve yerleşme düzeni anlayışında bir takım değişikliklerin olduğu görülmüştür. Bu da "dalörgü" olarak genel bir adlandırma altında toplanan yapıların tek tip olmadığını, nasıl taş yapılarda büyük bir çeşitlilik varsa, bu yapım sisteminin de kendi içinde çeşitlilik sergilediğini göstermiştir.

Balkan Yarımadası'nda Vinca Kültürü gelişirken, Neolitik çiftçi yaşam biçiminin hızla Orta ve Batı Avrupa'ya yayıldığı ve kısa bir zamanda bu yaşam biçiminin Atlantik kıyılarına dek ulaştığı bilinmektedir. Avrupa'nın gerçek anlamda ilk çiftçileri olan bu topluluk "Linearbandkeramik–şeritlikeramik" kültürleri olarak bilinmektedir (şek.B.5)[1]. İlk başlarda avcı-toplayıcı-balıkçı topluluklarla birlikte aynı coğrafyayı paylaşmalarına karşın, bu topluluklar daha sonra hızla yayılım alanlarını genişletmiş, avcı-balıkçıları bazen bu bölgeleri terk etmeye zorlamış, bazen de bunları özümsemiştir. İlginç olan Linearbandkeramik kültürlerinde görülen yapı tipinin Roma dönemine kadar Orta, Batı ve Kuzey Avrupa'ya hakim olan yapı tipiyle aynı olmasıdır. Bu içinde ve kenarlarında çok sayıda diziler halinde ahşap direk olan ve genellikle uzun dikdörtgen planlı olduğu için "uzun ev" olarak da tanımlanmış olan yapı türüdür. Bu yapılar her ne kadar Batı Fransa'dan Ukrayna içlerine kadar çok geniş bir alanda binlerle örnekle tanınmaktaysa da, genellikle ancak temel düzleminde korunmuş olduklarından, bunlardan günümüze yalnızca ahşap dikmelerin çukur yerleri kalmıştır. Bunların üst yapılarının nasıl olduğu ise, Avrupa arkeolojisinde çok tartışmalıdır. Bu araştırmada Aşağı Pınar mimarisini anlamaya yönelik yapılacak çalışmanın, bu sorunun çözümüne de katkısı olacağı düşünülebilir.

Burada kısaca özetlendiği gibi, Anadolu ile Balkan kültürlerinin temas noktasında olan ve Endüstri Devrimi'ne kadar uzanan sürecin temellerinin atıldığı bir dönemi yansıtan Aşağı Pınar kazıları, kültür tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu konunun yalnız Trakya Bölgesi'ni değil, çok daha geniş bir coğrafyayı ilgilendirdiği kuşkusuzdur. Bu nedenle Aşağı Pınar kazıları ile ortaya çıkan yerleşmenin yapı geleneğinin doğru olarak anlaşılması, belgelenmesi ve görselliği olmasa da, bu verilerin geniş kitlelere anlatılarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesi gereklidir.

2.2.3. Güneydoğu Avrupa – Trakya Neolitik Dönem Mimarisi Üzerine Genel Bilgi[2]

Balkanlar'ın İlk Neolitik ve Orta Neolitik dönemi olarak tanımlanan ve MÖ 5600'den MÖ 4000 yıllarına kadar süren döneme tarihlenen Aşağı Pınar yerleşmesinin mimarisini ve yerleşme düzenini anlayabilmek için, bu dönemde aynı coğrafi bölgede yer alan diğer yerleşmelerin mimarisini incelemek de yararlı olacaktır. Yukarda da değinildiği gibi, Türkiye sınırları içinde yer alan Doğu Trakya'da bu dönem

[1] Linearbandkeramik kültürleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Lennels (1997).
[2] Bu bölüm genel olarak Lichter (1993)'ten özetlenerek alınmıştır.

yerleşmeleri ile ilgili fazla çalışma yoktur. Bölgenin büyük bir kısmında yüzey araştırması yapılmış olmakla birlikte, kazılan yerleşme sayısı son derece sınırlıdır. Bunlar Edirne Enez'de Hoca Çeşme, Kırklareli Merkez'de Aşağı Pınar ve Tekirdağ'da Toptepe kazılarıdır (Özdoğan, 1997a). Ancak Türkiye sınırları dışında yer alan Kuzey ve Batı Trakya ile Güneydoğu Avrupa'da, pek çok kazılmış Neolitik yerleşme bulunmaktadır (Lichter, 1993: ekli harita).

Bu yerleşmeler, genel hatları ile incelendiğinde, ortak özellik olarak yerleşmede, yapıların birbirinden ayrı, bağımsız birimler olarak yer aldığı, dörtgen planlı olduğu ve ahşap iskeletli kerpiç çamuru kaplı dalörgü yapım tekniğinin kullanıldığı görülür. Yerleşmelerde yapı büyüklüğü, biçimi ya da yerleşmedeki düzene dayalı bir farklılaşma yoktur.

Bu bölümde, Güneydoğu Avrupa kazı yerlerinin yerleşme düzenleri, plan özellikleri ve yapım sistemleri ana çizgileriyle tanıtılacaktır[1].

Yerleşme Düzeni:

Güneydoğu Avrupa kazılarında yerleşmeler, çok geniş kazılmadığı için yerleşme düzeniyle ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Genel olarak bölgenin doğusunda, İlk ve Orta Neolitik Dönem'e tarihlenen Karanovo gibi yerleşmelerde; yapıların sık aralıklarla yan yana geldiği, aralarında dar sokakların olduğu düzensiz bir yerleşme söz konusuyken, Son Neolitik döneme tarihlenen, bölgenin batı ve kuzeyinde yer alan Banjica, Durankulak gibi yerlerde geniş aralıklarla ve belli bir aksa göre sıralı dizilmiş yapılardan oluşan yerleşmelerin olduğu görülmektedir.

Kazı alanlarında yerleşme topoğrafyası ile ilgili fazla veri olmadığı için, arazi eğimi ve yapıların konumlandırılışı ilişkisi üzerine kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak Djakovo yapılarıyla Durankulak'ın bazı yapılarının yamaç eğimine dik olarak konumlandırıldığı bilinmektedir.

Bölgedeki yapılara yönlendirme açısından bakıldığında, bir genellemenin söz konusu olmadığı görülür. Bazı yerleşmelerde tüm yapılar aynı doğrultuda yerleştirilirken, bazı yerleşmelerde de yapılar, birbirinden farklı doğrultulara göre konumlandırılmıştır. Yönlendirmelerin farklılık göstermesinde, hakim rüzgar ve güneş yönünün yanı sıra, toplulukların inanış ve kültürlerinin de etkin olduğu kesindir. Karanovo gibi

[1] Bu bölümde adı geçen Güneydoğu Avrupa Yerleşmelerinin yerleri için bkz: şekil B.6.

yerleşmelerde yapılar, kuzey-güney'den doğu-batı yönüne kadar çok farklı açılarda konumlandırılırken, Sofia-Slatina yapılarının kuzeykuzeydoğu-güneygüneybatı yönünde (şekil F.49), Partsa yapılarının ise tümünün doğu-batı yönünde yerleştirildiği görülmektedir.

Plan Özellikleri:

Yapıların plan biçimleri incelendiğinde, Neolitik dönem boyunca bazı örnekler dışında, dörtgen plan anlayışının devam ettiği görülür. Ancak bu yapılardan çok azı, tam anlamıyla dik açılıdır. İlk Neolitik dönemde kareye yakın dörtgen planlı yapılar yoğunluktayken, zaman içinde yapıların genişliği sabit kalıp, uzunluğu artmış ve dönemin sonuna doğru uzun dikdörtgen plan biçimi sıklıkla kullanılmıştır (Lichter, 1993:şekil5). Yapıların boyutlarına bakıldığında da, yapı uzunluğunun genelde 5-10 m, genişliğinin de 4m'den fazla olduğu görülür. Yapıların büyük kısmının alanı 25-50 m^2 arasındadır.

Özellikle Trakya'da Karanovo yerleşmesindeki NH I ve IV, OH I, II ve III no'lu yapılarda örnekleri görüldüğü gibi, ana yapının yanında daha küçük ek yapılar da olabilmektedir (şekil F.46, 47).

İlk Neolitik dönem yapılarının erken örnekleri genellikle tek odalı iken, süreç içinde yerleşmelerde tek ve iki odalı yapılar birarada görülmeye başlamıştır (şekil F.40-45). Neolitik dönemin sonuna doğru, iki odalı yapılar artmış ve çok odalı yapılar da görülmeye başlamıştır. Sofia-Slatina Evi ve başka örneklerden sağlanan verilere göre, bazı yapılar iki katlı ya da tavanlı olabilirler.

Yapıların girişini saptamak, tüm duvarları bozulmadan kalmış örnek az olduğu için zordur. Yalnız düzgün duvar kesintilerinin olduğu yerler, ya da taban altı seviyesinde bulunan yapıların temel kısımlarındaki kesinti, giriş olarak yorumlanabilir. Karanovo yerleşmesindeki OH I, II, III, IV ve WH I, II no'lu yapılarda ve Kormadin yerleşmesindeki 2 no'lu yapıda, duvarın alt kısmı kesintisiz devam etmektedir (şekil F.44,45,47,52). Bu durumda olasılıkla giriş tabanın üstündendir. Saptanabilen girişlerin genellikle dar cephenin ortasında olduğu ve genişliğinin 70-150 cm arasında değiştiği bilinmektedir. Karanovo yerleşmesindeki WH III no'lu yapıda görüldüğü gibi, bazı girişlerin önünde bir yarı açık mekan da olabilmektedir. Bu tip plana sahip yapıların, megaron yapı tipinin ilk örnekleri olabileceği düşünülmektedir (şekil F.48)[1].

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Hiller (1993).

Yapıların iç mekan düzenlemeleri incelendiğinde, ev içlerinde fırın ya da ocak, ahşap ya da kerpiç sekiler ve ambar amaçlı yapılar bulunduğu görülür. Her mekanda ısınma ve yemek pişirme amaçlı bir fırın bulunmaktadır. Fırın, evin içinde farklı yerlerde olabilmekle birlikte, genelde Karanovo ve Cavdar gibi İlk Neolitik Bulgaristan yerleşmelerinde, giriş duvarının karşısında yer alır (şekil F.41,48). Fırının yanında küllük bulunur. Bunun dışında yapı içlerinde, daha çok duvar boyunca dizilmiş olan kerpiç ya da ahşap sekiler, ince dökme ya da dövme kerpiç duvarlarla sınırlandırılmış ambar amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülen bölmeler, depo kapları ve dokuma tezgahları görülür.

Özellikle Karanovo kültürü içinde yer alan Sofia-Slatina Evi, yapıların iç düzenlemesi ile ilgili bilgi vermektedir (Nikolov, 1992). Burada girişin karşısında, dar cephede, ortada bir fırın ve fırının arkasında küllük olarak kullanılmış olan bir bölme yer alır. Ocak girişin hemen batısındadır. Fırının yanında bir öğütme taşı, kuzeydoğusunda da duvar dibinde, ince kerpiç duvarla ayrılmış bir ambar gözü bulunur. Yapının batı duvarının ortasında, üzerinde ev işleri yapılan bir kerpiç seki, girişin iki yanında, olasılıkla yatmak için kullanılmış iki ahşap seki vardır. Doğu duvarının ortasında yer alan kısımda bulunan tezgah ağırlığı gibi küçük buluntular sayesinde burada dokuma tezgahının yer aldığı anlaşılmıştır. Yapının kuzeydoğu ve kuzeybatı tarafında çok miktarda kap ve küçük silolar bulunmuştur. Ana mekânın arkasında, kuzeyde yer alan dar mekânın da, işlik olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (şekil F.49).

Yapım Sistemi:

Taban düzleminin hazırlanması: Bu bölgedeki mimari ahşap ve kerpiç çamuru gibi hafif malzemeden olduğu için yapıların ölü yükü azdır ve bu nedenle de büyük ve kesintisiz bir temel ihtiyacı yoktur. Kazılarda bulunan örneklerde, bazı duvar ya da duvar parçalarının temeli olduğu görülmüştür. Bu nedenle zemin hazırlamada esas amaç, yapı için bir düzlem elde etmektir. Eğer zemin eğimliyse, hafriyatla zemin indirilerek ya da ahşap dikmelerle yükseltilerek yapılan bir teraslama ile, yapının taban düzlemi oluşturulur. Sofia-Slatina Evi'nde alçak kısımda kalan tarafa ahşap direkler çakılıp, üstüne kirişler yerleştirilerek, taban sağlandığı bilinmektedir (Nikolov, 1992). Zemin yükseltme için bir örnek de, daha geç dönem yerleşmesi olan Durankulak'tan verilebilir. Burada düzlem elde edebilmek için alçak kısımlar 80 cm yüksekliğe kadar kerpiç ve taş ile doldurularak bir blokaj yapılmıştır. Djakovo

yapılarında ise, taban düzlemi oluşturmak için, yapının oturacağı yamacın, yapı yüksekliğinin neredeyse yarısı kadar kazıldığı anlaşılmaktadır.

Taban altı konstrüksiyonunun hazırlanması: Kerpiç taban parçaları üzerindeki izlerden, taban altında ağaç ya da keresteden bir konstrüksiyonun olduğu bilinmektedir. Böylece taban yerden yükseltilmiş ve yağışlı iklimi olan bölge koşullarına uygun olarak zemin nemine karşı da önlem alınmış olmaktadır. Bu ahşap konstrüksiyonun üst kaplaması uzun duvarlara dik ya da paralel olabilmektedir. Sofia-Slatina Evi'nde ve Kormadin ev 2'de, kaplama tahtaları uzun duvara paralelken, Azmak evlerinde doğramalar uzun tarafa dik olarak yerleştirilmiştir (şekil F.50-52).

Döşemenin hazırlanması: Döşeme, ahşap konstrüksiyonun üzeri kerpiç çamuru ile sıvanarak elde edilir. Taban sık sık yenilendiği için, zamanla kalınlığı artar. Sofia-Slatina Evi'nde, 35 cm kalınlığa varan 50 yenileme tabanından oluşan bir taban bulunmuştur. Drama gibi bazı yerleşmelerde, daha sert ve neme daha dayanıklı zemin elde etmek için, kireç katkılı kerpiç tabanın kullanıldığı görülmüştür. Yine Drama ve Berettyoujfalu-Herpaly gibi örneklerde zeminde kerpiç tabanın üzerine hasır serildiği bilinmektedir.

Duvar temeli yapımı: Duvarın bir mekanı çevirmenin dışında 2. katı ya da çatıyı taşıyıcı bir niteliği de olabilmesi nedeniyle, bir kısmının ya da tümünün temele gereksinimi olabilir. Blejesti gibi örneklerde, yapı boyunca devam eden temel çukuru görülürken, örneklerin büyük çoğunluğunda yalnızca bazı duvar ya da duvar kısımları için sürekli temel çukuru açılmış, diğer kısımlarda her direk için bir kazık deliği açılmış, sürekli temel yapılmamıştır. Ancak Carcaliu, Gemvara, Radovanu gibi yerleşmelerde farklı bir durum söz konusudur. Bu yerleşmelerdeki kerpiç parçalarının dağılımından, bir yapının sınırları belli olabilmesine karşılık, herhangi bir temel ya da kazık deliği bulunamamıştır. Ancak bulunan kerpiç parçaları üzerinde çok sayıda dal, ağaç izi görülmektedir. Bu da sürekli ya da kazık deliği biçiminde de olsa, hiçbir temel yapılmadan da, diğerlerinden farklı bir dalörgü yapım sisteminin kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

Duvar yapımı: Duvarlara ait kerpiç dolgu parçaları üzerindeki izlerden, duvar yapım teknikleri anlaşılabilmektedir. Bu izler incelendiğinde, duvar yapımı için büyük kesitli ağaçlar ile ince dalların yanı sıra çalı, sap, saman, saz ve kamışın da kullanılmış olduğu görülür. Sofia-Slatina'da, Nea Nikomedia'da ve Vadastra'da direklerin meşeden olduğu bilinmektedir. Sofia-Slatina Evi'nde duvar örgüsü için fındık dalları

kullanılmıştır. Bazı geç dönem yapılarında, kütükev tipinde kütüklerin üst üste dizilmesiyle oluşturulan duvarlar, ya da kerpiç tuğla duvarlar bilinmekle birlikte, esas olarak bölgede hakim olan duvar tekniği, dikmelerin arasının ince dallarla örülüp, üzerinin kerpiç çamuru ile sıvandığı tekniktir.

Dikmeli duvarlar, kalın direkli, geniş aralıklı duvarlar ve ince direkli sık aralıklı duvarlar olmak üzere iki grupta değerlendirilmektedir. Birinci duvar tekniğinde, direk çapları 20 cm'nin üzerindedir ve direkler arası açıklık 40 cm'den fazladır. Bu tür duvarlar Karpat havzasındaki yerleşmelerde görülür.

İkinci duvar tekniğinde 10-15 cm çapındaki direkler, diğer tekniğe göre daha sık aralıklarla yerleştirilir. Direkler arasında, ince dal ya da kamış-saz demetleri kullanılarak, "çit" olarak tanımlanabilecek duvar iskeleti oluşturulduktan sonra, boşlukları kerpiç çamuru ile doldurulup, iki yüzü de sıvanarak duvar elde edilir. Duvar kalınlığı 20-40 cm arasında değişir. Bu duvar tekniği, Trakya, Makedonya ve Tuna Nehri'nin aşağı kısımlarında görülür. Azmak, Karanovo ve Slatina yapılarında bu duvar tekniğinin kullanıldığı bilinmektedir.

Sıva: Yapıların iki yüzü de sıvanmaktadır. Kazılarda renkli sıva parçalarının da bulunmasından dolayı, duvarlarda renkli boya kullanılmış olduğu bilinmekle birlikte, bu örnekler "in situ" durumda olmadığı için, duvarların iç kısmının mı yoksa dış kısmının mı renkli olduğu anlaşılamamıştır. Örneklerin büyük çoğunluğunda beyaz renk, bir kısmında da sarı ve kırmızı renk görülmektedir. Azmak, Vinca gibi yerleşmelerde, sıva üzerinde parmak ile yapılmış bezeme de bulunmaktadır.

Çatı: Güneydoğu Avrupa'da yıllık yağış miktarının çok yüksek olması nedeniyle, yapıların düz damlı olması mümkün değildir. Bu bölgede şimdiye kadar bulunan ev maketlerinde yapılar hep beşik (ya da kırma) çatılı olarak betimlenmişlerdir.[1]

Beşik çatı tipi için esas olarak iki restitüsyon önerisi söz konusudur. Bunlardan biri makaslı çatı diğeri makassız, orta direkli beşik çatıdır (şekil F.53). Müller (1986), makaslı çatıların en azından Son Tunç Çağı'ndan itibaren kullanılmış olabileceğini söylemekle birlikte, makas yapımında kirişlerin bağlantı detaylarının zor olması ve ustalık istemesi nedeniyle, bu tip çatıların daha geç bir dönemde uygulanmaya başlamış olması da olasıdır. Ancak özellikle Bulgaristan'daki yerleşmelerde yapıların orta direksiz olması, direklerin yalnızca duvar boyunca yer alması, bu yapılarının

[1] Ev maketleriyle ilgili ayrıntılı bilgi bölüm 4.1'de verilmiştir.

örtülerinin nasıl olduğu konusunda soru işareti oluşturmaktadır. Çünkü 4 m'nin üzerindeki bu açıklıkların orta direksiz olarak geçilebilmesi için, makaslı bir sistem akılcı görünmektedir. Bu nedenle, Neolitik dönemde de makaslı çatıların kullanılmış olabileceği düşünülebilir, ancak bu konuda kesin bir veri yoktur.

Sonuç olarak, Güneydoğu Avrupa'da esas olarak ahşap iskelet yapım sistemi kullanıldığı, duvarların çamur sıvalı dalörgü ya da dökme kerpiç ve çit şeklinde yapıldığı ve yapı plan tiplerinin de malzeme özellikleri nedeniyle, dörtgen biçimli olduğu söylenebilir. Bölgede sınırlı bir yapı malzemesi kullanımına karşın, uygulamada gerek plan özellikleri, gerekse yapım teknikleri açısından, büyük bir çeşitlilik görülmektedir. Ancak malzemenin zamana dayanıksızlığı nedeniyle, günümüze kadar ulaşabilen kalıntılar sınırlı olduğundan, bunların üst yapı ve örtülerinin nasıl gerçekleştiği genellikle tartışmalıdır. Bu konudaki sonuçlar, daha çok kazılarda ortaya çıkan maket evlere, yakın zamanlara ait benzer yapı malzemesi ile yapılmış örneklere ve olasılıklara dayanmaktadır.

2.3. Aşağı Pınar Höyüğü'nün Genel Tanıtımı

2.3.1. Aşağı Pınar Yerleşmesi Üzerine Genel Bilgi

2.3.1.1. Höyüğün Araştırma Tarihi

Aşağı Pınar Höyüğü, 1980 yılı yüzey araştırmaları sırasında, Kırklareli kent merkezinin hemen güneyinde bulunmuştur (şekil E.1). Trakya'daki diğer yerleşmelere göre daha geniş bir alana yayılan ve yüzey malzemeleri de çok daha çeşitli ve nitelikli olan höyüğün, yalnız Trakya açısından değil, yukarıda da değinildiği gibi, özellikle Avrupa topluluklarının gelişimini anlayabilmek ve Güneydoğu Avrupa kazılarında ortaya çıkan bazı soruların yanıtlarını bulabilmek açısından da, son derece önemli olduğu anlaşılmıştır.

Günümüzde Kırklareli kentinin güneye doğru büyümesi nedeniyle baskı altında olan höyükte kazı çalışması, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı'ndan Prof.Dr.Mehmet Özdoğan ile Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Prof.Dr.Hermann Parzinger'in işbirliği ile 1993 yılında başlamıştır. İlk olarak Türk ve Alman arkeolog ve arkeoloji öğrencilerinin oluşturduğu bir grupla başlayan proje, günümüzde Bulgar, İspanyol ve Slovak bilimadamlarının katılımıyla çok uluslu bir çalışmaya dönüşmüştür ve kazı çalışmaları, arkeolojinin yanı sıra, arkeozooloji, arkeobotanik,

jeoloji, arkeometalurji, arkeojeofizik gibi dallardaki araştırmalarla birlikte yürütülmektedir[1].

Aşağı Pınar höyüğü, Kırklareli kent merkezine 500 m uzaklıkta, yüzey bulgularına göre 200x300 m'lik bir alana yayılan, MÖ 5200 ile 4200 yılları arasındaki bin yıllık süreci temsil eden, 7 kültür katı içeren bir yerleşmedir (şekil E.2). Yerleşmenin 2.-5. kültür katları Orta Neolitik Dönem'e, 6. ve 7. katları da İlk Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir. Kazı kapsamında Aşağı Pınar yerleşmesi, yaklaşık 3 bin metrekare gibi çok geniş bir alanda açığa çıkartılmış ve böylece yalnız mimari ve kültürlerin değişimi değil, yaşamın tüm ayrıntılarını, istatistik olarak sağlam verilere dayanarak öğrenme olanağı ortaya çıkmıştır.

Aşağı Pınar Höyüğü'nde 7 kültür katı bilinmekle birlikte, şimdiye kadar geniş alanda 6. kültür katına kadar inilebilmiş, 6. tabaka sınırlı bir alanda açılmış, 7. tabakaya ise derin sondajda rastlanmıştır. 1. kültür katı Demir Çağı çukurları tarafından çok bozulmuş olduğu için, bu dönem mimarisiyle ilgili elde fazla bilgi yoktur. 2.-5. kültür katları geniş alanda açılmış ve göreli olarak iyi korunmuş durumda olduğu için, bu tabakaların mimarisi ve yerleşme düzeni anlaşılabilmektedir. 6. kültür katı için henüz genel bir yorum yapmak mümkün değilse de, kalıntılar çok iyi korunmuş olduğundan önemli bilgilere ulaşılmış, herşeyden önce de, Balkanların İlk Neolitik yerleşmesini temsil eden bu yapı katının kültür tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olduğu açıklık kazanmıştır.

Koruma ve sergileme projesine esas teşkil eden Aşağı Pınar mimarisini yorumlamaya çalışırken, 6. tabakada bütünüyle açılan bir yapı olmadığı için, plan ve üst konstrüksiyon üzerine bir değerlendirilmeye gidilmeyecek, ancak mevcut duvar kalıntıları ve kerpiç parçaları üzerine çalışılarak, duvar örgü teknikleri incelenecektir. Mimari açıdan yeterli bilgi veren 5., 4. ve 2. tabaka mimarisi yerleşme düzeni ve yapım teknikleri açısından değerlendirilecek, 3. tabakanın ise iki evreli olduğunun yeni kesinlik kazanması ve bu durumun henüz tam anlamıyla çözümlenmemiş olması nedeniyle, bu tabaka yerleşmesiyle ilgili özelliklerin, genel hatlarıyla verilmesiyle yetinilecektir. 1. tabaka ise, mimari açıdan yeterli bilgi vermediğinden çalışma kapsamında değerlendirilememiştir.

[1] Kazı tarihçesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Özdoğan (1999).

2.3.1.2. Aşağı Pınar Yerleşmesi[1]

Aşağı Pınar mevkii, Doğu Trakya'nın orta kesiminde, Istranca Dağları'nın güney eteğinde, İç Trakya steplerine açılan bir konumda yer almaktadır. Aşağıda malzeme bilgileri bölümünde de değinileceği gibi, yerleşmede kullanılan yapı malzemesinin kaynağı araştırıldığında, yerleşmenin hem dağ, hem de step ortamının olanaklarından yararlandığı görülmektedir.

Aşağı Pınar'da kazılmış olan en eski kültür katı İlk Neolitik döneme tarihlenmektedir. Şimdiye kadar 7-8/N-P açmalarında ulaşılan bu kültür katında, şiddetli bir yangın ile tahrip olmuş çok büyük bir yapı kompleksi bulunmuştur (şekil E.16,17). Henüz kazısı tam olarak bitmemiş olan bu kompleksin, mevcut durumda uzunluğu 16 m'yi geçmekte, eni ise yaklaşık 8 m'yi bulmaktadır. Bu yapı kalıntısı ahşap bir yapıya göre, göreli olarak iyi korunmuş durumda günümüze kadar ulaşabildiği için, bu dönem yapılarının ev envanteri ve mekansal düzenlemeleri konusunda olabildiğince bilgi vermektedir. Kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan yapının açıldığı kadarıyla üç odası vardır, dolayısıyla çok odalı bir plan tipinde olduğu açıklık kazanmıştır. Batı odasının güney kısmında, kerpiçle çevrili küçük bir iç mekan daha bulunur. Burada ayrıca, bölme duvarı boyunca çok sayıda tezgah ağırlığı da toplu olarak bulunmuştur. Diğer mekanların içinde ise, sıvalı kerpiç toprağından yapılma dörtgen ya da yuvarlak ambarlar vardır. Bu ambarlar ile birlikte çok sayıda yanmış tahıl ve yemiş de bulunmuştur. Doğu mekanının güneyinde, işlevi tam anlaşılamamış olan büyük bir platforma rastlamıştır. Bu platformun üzerinde, dört ayaklı bir kült kabı yer almaktadır. Platformun kuzeyinde, büyük bir ocak ile üzerinde depo kapları olan bir seki yer alır. Bölme duvarları, dış duvarlarına göre biraz daha ince olan yapıda, dalörgü yapım tekniği kullanılmış, kalın ahşap dikmelerin arası ince dallarla sepet gibi örülüp, boşlukları kerpiç toprağı ile doldurulmuştur.

Bu yapı açıldığı kadarıyla, türünün Güneydoğu Avrupa'da söz knousu döneme ait en ilginç ve iyi korunmuş örneğidir.

Aşağı Pınar yerleşmesi, İlk Neolitik Dönem yerleşmesini sona erdiren şiddetli yangından sonra olasılıkla bir süre boş kalmış ve Orta Neolitik Dönem'de yeniden iskan edilmiştir. 5. kültür katı yerleşmesi için, tepenin batısında ana toprak düzeltilerek zemin hazırlanmış, evler bu alana kurulmuş, dolayısıyla 6. tabaka

[1]Bu bölüm Özdoğan (1999), Özdoğan (1998a), Özdoğan ve diğ. (1997) ve Parzinger ve diğ. (1996)'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

yerleşmesine göre höyük, bir miktar batıya kaymıştır. 5. tabaka yerleşmesi düzenli bir plana bağlı olarak kurulmuş, tek odalı önlerinde olasılıkla yarı açık işlik mekanları olan bu yapılar, düzgün sıralı bir şekilde dizilmiş ve aralarında yol ve geçitler bırakılmıştır. Yerleşmenin bu dönemde, savunma amaçlı bir hendek ile çevrildiği anlaşılmaktadır. Bu yapı katında Aşağı Pınar'a dışarıdan, başka bir bölgeden yeni etkiler gelmiştir. Bunu çanak-çömlek ve figürin gibi küçük buluntulardaki değişimden tespit etmek mümkündür. Bu tabaka ile Trakya bölgesinin, Balkanlardaki çok geniş bir alan ile kültürel iletişim içine girdiği de anlaşılmaktadır.

Aşağı Pınar'ın 5. tabakasında da, dalörgü yapım tekniğinin kullanıldığı kuşkusuzdur. Ancak yapım tekniği 6. tabakaya göre farklıdır. Yapıların duvarları çok incedir, taşıyıcı ahşap direkler yapıların dışındadır, başka bir değişle yapıların taşıyıcı sistemi dışta yer almakta, planı ise bu sistemden bağımsız olarak düzenlenebilmektedir.

4. ve 3. tabakalar aynı kültürün devamı niteliğindedir. Ancak yapılarda, plan anlayışı bakımından bazı değişimler olmuştur. Yerleşmeyi, yine dizi şeklinde sıralı, ancak iki odalı yapılar oluşturmaktadır. Yapıların çevresinde bu yapılarla ilişkili, daha küçük boyutlu ek yapılar bulunur. Yerleşmeyi çevreleyen savunma hendeğinin yerini, taş temelli ahşap bir çevre duvarı almıştır. Bu çevre duvarı, Anadolu yerleşmelerinde görülen sur geleneğinin, yerel koşullara uydurularak, ahşap olarak yapılmış bir örneğidir.

Aşağı Pınar'ın 2. tabakasında, mimari gelenekte belirli bir farklılaşma görülür. Yerleşme içinde evler ile açık alan ve işliklerin konumu değişmiştir. Bu dönemde, Aşağı Pınar'a dışarıdan yeni bir etkinin daha geldiği anlaşılmaktadır. Söz konusu tabakada bulunan iki odalı bir yapının içindeki çok sayıda özel kap ve figürin, bu yapının özellikli bir yapı olduğunu düşündürtmektedir. Ayrıca bu buluntuların bazılarının benzerleri Burdur Hacılar'dan, bazıları Romanya'dan, bazıları da Güney Macaristan'dan bilinmektedir. Bu da, bu dönemde Trakya'nın ne kadar geniş bir kültür çevresiyle etkileşimde olduğunu göstermektedir.

Aşağı Pınar yerleşmesine beslenme açısından bakıldığında, yerleşmenin ilk başlarından itibaren üç tür buğday, arpa, bakla ve mercimekgillerin ekildiği, bunlara ek olarak özellikle bademin çok tüketildiği söylenebilir. Evcil hayvanların koyun, keçi, sığır, domuz ağırlıklı olduğu, ancak avın da beslenmede önemli bir yer tuttuğu ve özellikle çeşitli türde geyiğin avlandığı anlaşılmaktadır.

Aşağı Pınar'ı genel olarak değerlendirmek gerekirse, yerleşmenin büyükçe bir köy boyutlarında olduğu, ancak bir takım zanaatların da burada yapılmasından yerleşmenin, bölge için kasaba olarak tanımlanabilecek bir merkez niteliği taşıdığı söylenebilir. Özellikle 3. ve 2. tabakalarda, o dönemin değirmeni olarak sayılabilecek öğütme taşlarının ve diğer çeşitli taşların, Istranca bölgesinden gelen kayaçlar ile Akdeniz kökenli deniz kabuklarının işlendiği boncuk atölyelerinin bulunmuş olması, Aşağı Pınar'ın merkezi yerleşme niteliğini gösterir. Ancak yakın çevrede kazılmış başka çağdaş yerleşmenin olmaması, bu konuda daha fazla genelleme yapmayı engeller.

Yerleşmenin bir savunma hendeği ya da duvarı ile çevrilme amacının savunma mı yoksa hayvanları içeride ya da dışarıda tutmak mı olduğu bilinmemekle birlikte, böyle bir düzenin varlığı bu durumun, en azından organize bir işgücünün sonucu olduğunu göstermektedir. Özellikle 5. tabakada yapıların önceden hazırlanmış bir plana göre, yaklaşık eşit aralıklarla dizilmiş olması, evlerin arasındaki yolların düzenli ve temiz bir biçimde bulunması, buradaki sosyal organizasyonun bugünkü köy anlayışından daha farklı olduğunu göstermektedir. 5. tabakadan sonraki 4. tabakada yapı parsellerinin değişmiş olması, bu tabakada tümüyle yeni bir düzenlemenin yapıldığını gösterir. Aynı şekilde 4. tabaka yangınından sonra 3. tabaka yerleşmesi kurulmadan önce, 4. tabaka molozunun üzeri düzgün olarak tesviye edilerek yeni kurulan yerleşmeye, geniş ve düz bir alan hazırlanmış olması, gene güçlü bir sosyal organizasyonun varlığını kanıtlamaktadır.

3. tabakada yapıların 4. tabaka yapılarının üzerinde, aynı yerde yer alması olasılıkla parsel mülkiyeti kavramının olduğunu düşündürtmektedir. 2. tabakada her ne kadar bazı yapılar aynı yerlerde devam etmişse de, açık alanların artması yaşam şeklindeki olası değişiklik ile açıklanabilir.

Genel olarak bakıldığında, 5. tabakanın kazıyla açığa çıkmış olan kısmı daha çok yaşama alanlarını yansıtmakta, özellikle evcil hayvanların dolaşımı ve barınmasına uygun görünmemektedir. Buna karşın 2. tabakada yapıların çevrelediği açık alanlar ve bu açık alanlarda kulübe, çardak gibi yapı öğelerinin görülmesi, bu tabaka yerleşmesinin bugünkü anlamda bir çiftlik yerleşmesi olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Yerleşmenin batı kesiminde çok sayıda fırını bulunmuş olması, yerleşmede bazı işlevler için özel alanlar ayrıldığı izlenimini vermektedir. İlerde kazı alanları genişlediğinde, bu veriler daha iyi bir biçimde değerlendirilecektir.

2.3.1.3. Kazı Belgeleme Yöntemi

Aşağı Pınar Höyüğü'nde birimi 10 m olan bir ızgara sistem kurulmuş, birim değerleri doğu-batı aksında büyük harf ile, kuzey-güney aksında rakam ile tanımlanmıştır (8S, 14K gibi). "Açma" olarak tanımlanan 10x10 m'lik karelerin içinde de, 1x1 m'lik bir kareleme yapılmış ve kareleme değerleri her büyük kare içinde, doğu-batı aksında küçük harf ile (a-k), kuzey-güney aksında da rakam ile (1-10) tanımlanmıştır. Tepenin en yüksek noktasında, ülke kotlarına bağlı olmayan bir sıfır noktası kabul edilmiştir ve kotlar bu noktaya göre alınmaktadır.

Kazıda her açma, toplama birimi olarak tanımlanan ve o açma içindeki mimari farklılıklara ya da anlam ifade edebilecek ayrımlara göre sınırları belirlenen bölümlere/kısımlara ayrılır. Örneğin iki farklı tipte taban, bir fırın, bir duvar ya da bir çukur farklı toplama birimleri olarak değerlendirilirler. Her toplama birimi açmaya bağlı olarak ana koordinat sisteminden bir numara alır (14K-1, 12M134 gibi) ve 1/50 ile 1/20 ölçekli planlara da bu numaralar işlenerek, birim sınırları plan üzerinde de belirtilmiş olur. Toplama birimi numarası, hem açma düzleminde hem de 3. boyuttaki farklılaşmaya bağlı olarak değişir. Toplama birimi açma içi küçük karelemeye ve birimin başlangıç ile bitiş kotlarına göre belirlenir. Her türlü buluntu, bulunduğu toplama biriminden bir envanter numarası alır.

Mimari Belgeleme:

Kazıda 1/50'den 1/5'e kadar çeşitli ölçekte mimari belgeleme yapılmaktadır. Her açma biriminde, kazı esnasındaki her türlü değişiklik 1/50 ölçekli olarak çizilmektedir. Bu planlar "günlük plan" olarak tanımlanmaktadır ve üzerine açma sorumlusunun çalıştığı alan ile ilgili gördüğü her türlü görsel bilgi aktarılmaktadır. Açma sorumlusu ayrıca "günlük defterine" de açmasıyla ilgili her türlü veriyi kaydetmektedir. 1/50 ölçekli çizimler, 1/50 tekniği kapsamında kesinlikle doğru çizimlerdir ve esas amacı, bir tabakaya ait kalıntılar açılıncaya kadarki sürecin izlenmesidir.

Kazıda tabakalar kaldırılarak çalışılmak zorunda olunduğu için yeterli derecede belgelenmeden kaldırılan bir alanda, geriye dönüp yanlışı düzeltme şansı olmadığından, belgelemenin çok hassas olması gerekmektedir. Bu nedenle esas belgeleme 1/20 ölçeğinde yapılmaktadır. Açığa çıkartılan bir kalıntının ilk durumu, son durumu ve ara aşamalarından gerekli görülen kadarı 1/20 ölçeğinde çizilmektedir.

Bunun dışında her türlü aşama da, yukarda belirtildiği gibi 1/50 günlük planlara aktarılarak izlenmektedir.

Ayrıca, önemli görülen bir detay ya da bir bölüm için 1/10 ya da 1/5 ölçekli detay çizimleri yapılır. Örneğin "in situ" durumdaki bir iskelet, bir çanak-çömlek topluluğu, ambar gözleri, ocak, üzerinde izler olan bir duvar parçası detaylı bir biçimde belgelenir. Yükseklik farkı olan bir mimari konsept ya da eğimli bir yüzey gibi 3. boyutta da belgelenmesi gerekli olan yerlerde, uygun ölçekte kesit çizilir. Kalıntıları belgelemeye yönelik plan ve kesit çizimleri dışında, yerleşmenin tabakalarının takibi ve paleotopoğrafyayı anlayabilmek için gerekli görülen açma profilleri de, her kazı sezonu sonunda 1/20 ölçekli olarak çizilir.

Küçük Buluntu Belgelemesi:

Küçük buluntular, toplama birimine bağlı olarak bir envanter numarası alırlar ve açma içindeki 1x1 m karelemeye göre yerleri belirlenerek kotları ölçülür. Buluntu, 1/20 ölçekli planda çizilebiliyorlarsa bu plana aktarılır, çok küçükse planlara nokta olarak işlenir. Daha sonra kazı evinde çizim ve fotoğraf belgelemesi yapılıp, ilerde değerlendirilmek üzere saklanır. Küçük buluntuların, toplama birimine bağlı olarak envanter numarası almaları nedeniyle, plandaki yerleri ve kotlarının yanı sıra, hangi mimari konsept içinde yer aldıkları da saptanmış olur.

Kerpiç parçaları da küçük buluntularla aynı kapsamda değerlendirilirler. Ancak tüm kerpiç parçalarını saklamaya olanak olmadığı için, kazı alanında bir eleme yapıldıktan sonra seçilen parçalar toplama birimi numarasıyla kazı evine aktarılır. Kerpiç saklama ve çalışması için düzenlenen odada, her parçaya toplama birimine bağlı bir envanter numarası verildikten sonra çizim ve fotoğraf belgemesi yapılır[1].

2.3.2. Tez Çalışması Yöntemi

Aşağı Pınar'ı koruma ve tanıtma amaçlı bir proje geliştirmeye yönelik olan bu çalışmayı gerçekleştirmede açısından iki önemli güçlükle karşılaşılmıştır. Bunlar

1) Yerleşmeyi tanıtma ve sergileme amaçlı bir çalışma için öncelikle yerleşmenin mimarisi anlaşılmalıdır. Ancak, yerleşme ancak taban düzleminde korunagelmiş olduğu için, bu yapıların üst kısımlarının nasıl olduğu önemli bir sorundur;

[1] Kerpiç belgelemesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: bölüm 3.2.

2) Aşağı Pınar buluntularının görsel açıdan çok niteliksiz olması, mevcut durumuyla sergilenmelerinin hem koruma açısından doğru olmaması, hem de ziyaretçilerin yerleşmeyle ilgili bir fikir edinememesi sonucunu getirmektedir. Bu nedenle de korumanın yanı sıra sergileme amacı da güden böyle bir proje açısından, kazı verilerinin nasıl görselleştirileceği ve anlaşılır hale getirilebileceği de ikinci önemli sorundur.

Projeye yönelik bu iki temel konuyu saptadıktan sonra aşağıda belirtilen çalışma yöntemine başvurulmuştur:

- "İn situ" yapı kalıntılarının ve yapı dökümtülerinin kazı sırasında yapılan tüm belgelemesi gerek mimariyi anlamak, gerekse sergileme projesi açısından "durum saptaması" olarak kullanılmıştır;
- Kazı verileri, yerleşmedeki yapıların üst yapısı hakkında yeterli bilgiyi vermediğinden, bu kalıntıları sağlıklı bir şekilde değerlendirmek amacıyla, günümüzde bölgeki köylerde halen sürmekte olan benzer yapım teknikleri belgelenmiştir;
- Kitaplık araştırması yapılarak, Güneydoğu Avrupa kazılarında ortaya çıkan veriler, ev maketleri ve öngörülen restitüsyon önerileri, yerleşmenin mimarisini anlamaya yönelik olarak değerlendirilmiştir;
- Yine konuyla ilgili kaynaklar aracılığıyla, Türkiye ve Avrupa'da kazı alanı korumaya ve özellikle bu tür görsel çekiciliği olmayan kazı yerlerindeki sergilemeye yönelik projeler için geliştirilen yöntemler araştırılmıştır.

3. AŞAĞI PINAR KAZISI VERİLERİ

3.1. Yapı Kalıntıları

Yukarıda da değinildiği gibi, Aşağı Pınar Höyüğü Koruma ve Sergileme Projesi'nin esas dayanak noktasını, Aşağı Pınar yerleşmesinin yapı kalıntıları oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde Aşağı Pınar Höyüğü'nün "in situ" yapı kalıntıları irdelenecektir. Bunun için güney kazı alanında yapılacak bir koruma yapısı altında sergilenecek olan tüm yapılar ile, sergileme projesinde değerlendirmeye yönelik olarak, her tabakanın mimarisinin anlaşılması için seçilen örnek yapılar anlatılacak ve yerleşme düzeni de gözönünde bulundurularak, genel tabaka özellikleri verilecektir. 6. tabaka henüz dar bir alanda açıldığı, 1. tabaka da çok bozulmuş durumda ele geçtiği için, değerlendirme dışı tutulmuşlardır. 3. tabakanın ise, evre çözümleri henüz kesinlik kazanmadığından, bu tabakanın yapıları anlatılmayacak, yalnızca bu kültür katının genel özellikleri verilecektir.

3.1.1. 5. Tabaka Mimarisi

3.1.1.1. Yapı Tanımları

yapı no: 5-1
tabaka: 5
yönlendirme: KB-GD
koordinat: 14/H-I
plan biçimi: dörtgen
taban alanı: 28 m²
uzunluk: 6.50 m
genişlik: 4.30 m
uzunluk/genişlik: 1,5

Yan yana bir dizi oluşturan yapı grubunun en doğusundaki yapı (şekil E.9) olan 5-1 no'lu yapı, ana toprak üzerinde bulunmuştur. Duvarları büyük ölçüde bozulmuş olmasına karşın, mevcut duvar kalıntılarına dayanarak, yapının büyüklüğü ve plan biçimi anlaşılmaktadır. 6.50x4.30 m boyutlarındaki tek odalı yapının, kuzey duvarının

ortasında bir fırın ve kuzeybatı köşesinde de bir seki yer almaktadır. Giriş kapısının yeri saptanamamıştır ancak giriş, büyük olasılıkla ocağın karşısındaki uzun güney cephedendir (şekil E.19,20).

Temelsiz bir biçimde ana toprağa oturan yapının duvar kalınlığı, genel olarak 15 cm olmakla birlikte, yer yer 20 cm kalınlığa kadar varmaktadır ve günümüze ulaşan kalıntıların yüksekliği 15 cm'yi geçmemektedir. Yapının kuzey ve güney duvarları 6.50 m, doğu ve batı duvarları 4.30 m uzunluğundadır. İçinde direk delikleri olan, iki tarafı 2 cm kalınlığında kireç içerikli sıva ile kaplı duvarların köşeleri yuvarlatılmıştır. Yapı yangın geçirmediği için duvar yapım tekniğiyle ilgili bilgi verebilecek, üzerinde izler olan kerpiç parçaları vb. buluntular içermemekte, ancak gerek duvar içindeki direk delikleri, gerekse duvar kalınlığının çok az olması, burada ahşap iskeletli bir dalörgü yapım sisteminin kullanılmış olduğunu göstermektedir (şekil E.22).

Yapının içinde, ortalama 4 cm kalınlığında, küçük taşçıklı, kumlu, sarımtrak renkli bir taban vardır. Ana toprağın alt seviyelerinde görülen bu malzeme, su geçirimsiz olması ve sağlamlığı nedeniyle, taban olarak bilinçli seçilmiş olmalıdır. Ancak, bunun bir taban altı konstrüksiyon mu olduğu, üzerinde esas yaşama düzlemini oluşturan ahşap ya da hasır ikinci bir taban olup olmadığı bilinmemektedir.

Kuzey duvarının ortasında yer alan trapez planlı fırının kuzey duvarı 1 m, diğer duvarları 1.40 m uzunluğundadır ve taban alanı 1.20 m²'dir. 10-15 cm kalınlığındaki fırın duvarlarının içi ve dışı kerpiç çamuru sıvalıdır ve kuzey duvarında direk delikleri vardır. Bu veriler sayesinde, fırının da yapının kendisi gibi dalörgü yapım tekniği ile yapıldığı ve daha sonra çamur ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Fırının kerpiç tabanı iki kez yenilenmiştir.

Yapının kuzeybatısında bulunan seki dörtgen planlıdır ve taban alanı 1.20 m²'dir. Yeşil kilden yapılmış olan seki 5 cm yüksekliğindedir.

yapı no: 5-2
tabaka: 5
yönlendirme: KB-GD
koordinat: 13-14/G-H
plan biçimi: dörtgen
taban alanı: 28 m²
uzunluk: 6.40 m

genişlik: 4.85 m

uzunluk/genişlik: 1,34

5-1 no'lu yapının batısında yer alan bu yapı (şekil E.9), ana toprak üzerinde bulunmuştur ve gerek plan gerekse yapım sistemi özellikleri tamamıyla 5-1 no'lu yapıya benzemektedir. Yapının kuzey ve batı duvarlarının tamama yakını korunmuş, doğu ve güney duvarları ise geç dönem çukurları tarafından tahrip edilmiş olmasına karşın, korunmuş kısımları sayesinde büyüklüğü ve plan biçimi anlaşılmaktadır. 6.40x4.85 m boyutlarındaki, tek odalı yapının kuzey duvarının ortasında bir fırın ve kuzey duvarı ile doğu duvarının birleştiği köşede de, bir seki bulunmaktadır. Sekinin üzerinde işlenmiş bir taş ve bir tüm kap, fırının batı kenarında da yine işlenmiş bir taş bulunmuştur. Ambar ya da ambar gözü gibi depolama amaçlı yapı birimlerine rastlanmamıştır. Giriş kapısının yeri bilinmemekle birlikte, yapının dar cepheleri olan doğu ve batı cephelerinin 2-3 m ötesinde başka yapılar bulunduğu için girişin, büyük olasılıkla ocağın karşısındaki, çukurlarla bozulmuş olan uzun güney cephesinden olduğu düşünülmektedir (şekil E.19,20).

Yapının duvarları temelsiz olarak ana toprağa oturmaktadır. Duvar kalınlığı genel olarak 15 cm olmakla birlikte, yer yer 20 cm kalınlığa kadar varmaktadır ve günümüze ulaşan duvar yüksekliği 10 cm'yi geçmemektedir. Yapının kuzey ve güney duvarları 6.40 m, doğu ve batı duvarları ise 4.85 m uzunluğundadır. İçinde direk delikleri olan iki tarafı 2 cm kalınlığında, kireç içerikli sıva ile kaplı duvarların köşeleri yuvarlatılmıştır. Bu yapıda da ahşap iskeletli bir dalörgü yapım sisteminin kullanılmış olduğu açıktır.

Bu yapının içinde de 5-1 no'lu yapıdaki gibi, ortalama 4 cm kalınlığında, küçük taşçıklı, kumlu, sarımtrak renkli bir taban vardır.

Kuzey duvarının ortasında yer alan fırının batı kesiminde, bozulma görülmekle birlikte sınırları tespit edilebilmektedir; 1.2 m^2 büyüklüğündeki trapez planlı fırının, yapının kuzey duvarı içine giren duvarı 1 m, diğer duvarları ise 1.40 m uzunluğundadır. 10-15 cm kalınlığındaki fırın duvarlarının içi ve dışı kerpiç çamuru sıvalıdır ve kuzey duvarında 15-20 cm ara ile 5-6 cm çapında üç direk deliği bulunmaktadır. Bu veriler sayesinde, fırının da yapının kendisi gibi dalörgü yapım tekniği ile yapıldığı ve daha sonra çamur ile sıvandığı anlaşılmaktadır. Fırının kerpiç tabanı iki kez yenilenmiştir.

Fırının doğusunda, kuzey duvarının köşesinde yer alan seki, yer yer bozulmuş olduğu için kesin sınırları bilinmemektedir. Yeşil kilden yapılmış olan sekinin yüksekliği 3cm kadardır.

yapı no: 5-3
tabaka: 5
yönlendirme: KB-GD
koordinat: 13 G
plan biçimi: dörtgen
taban alanı: ~21 m²'si günümüze ulaşmıştır.
uzunluk: 5 m ?
genişlik: 4 m ?
uzunluk/genişlik: ?

5-2 no'lu yapının batısında, bu yapının yaklaşık 3 m ötesinde yer alan 5-3 no'lu yapıdan (şekil E.9) günümüze yalnızca bazı taban ve duvar parçaları ile bir fırın ulaşmıştır. Ancak yapı kalıntıları 5-1 ve 5-2 no'lu yapılarla karşılaştırıldığında, bu yapının da gerek plan özellikleri, gerekse de büyüklüğü açısından diğerleriyle benzeştiği söylenebilir (şekil E.20).

5-3 no'lu yapı da diğerleri gibi ana toprak üzerinde bulunmuştur. Yapının diğer yapılara göre konumu gözönüne alındığında, taban parçalarını doğudan sınırlayan duvarın, yapının doğu duvarı olduğu anlaşılmaktadır. Temelsiz olarak ana toprağa oturan iki tarafı kireç sıvalı kerpiç dolgu duvar, 15 cm kalınlığındadır ve günümüze ulaşan duvarın uzunluğu 3 m, yüksekliği ~10 cm'dir. Duvar içinde yalnız bir adet direk deliği bulunmuştur.

Duvarın batısında bulunan taban parçası, diğer yapıların (5-1, 5-2) tabanları ile aynı özellikleri taşımaktadır ve küçük taşçıklı, kumlu ve sarımtrak renklidir.

Yapıya ait tek duvar olan doğu duvarına 3.5 m uzaklıktaki trapez biçimli fırının en uzun kenarı olan güney kenarı 1.50 m uzunluğundadır. Fırın, 5-1 ve 5-2 no'lu yapıların fırınları ile, gerek yapıdaki konumu, gerekse de yapım tekniği açısından benzeşmektedir. Yerden bir miktar yükseltilmiş bir toprak zemin üzerinde kurulduğu anlaşılan fırının yeşil kil dolgu duvarlarının, dışı kireç, içi kerpiç çamuru sıvalıdır ve her biri 3 cm kalınlığında, en az dört yenileme tabanı vardır. Fırının hemen güneyinde yaklaşık 85 cm çapında ve 10 cm derinliğinde bir kül çukuru bulunmaktadır.

yapı no: 5-4

tabaka: 5

yönlendirme: KB-GD

koordinat: 13 H

plan biçimi: dörtgen

taban alanı: ~13 m²'si günümüze ulaşmıştır.

uzunluk: 5 m ?

genişlik: 2 m ?

uzunluk/genişlik: ?

5-2 no'lu yapının ~7 m kuzeyinde yer alan 5-4 no'lu yapı (şekil E.3) da, bu alandaki diğer 5. tabaka yapıları gibi, ana toprak üzerinde bulunmuştur. Duvarların büyük kısmı bozulmuş olan yapıdan günümüze yapı tabanı ile onu güneybatı, güneydoğu ve kuzeydoğu yönünde sınırlayan duvar parçaları kalmıştır. Bu verilere dayanarak, yapının plan biçimi anlaşılmaktadır. Bu yapı da diğerleri gibi tek odalı ve dörtgen planlıdır. Ancak 4. tabakaya ait olan 4-4 yapısına ait kazık delikleri ve çukurlar tarafından tahrip edilmiş olan yapıya ait fırın, seki gibi mimari öğeler bulunamamıştır.

Yapının güneybatı duvarının 5 m'lik kısmı bulunmuştur. Temelsiz olarak ana toprak üzerine inşa edilen bu duvarın dış tarafı 2 cm kalınlığında kireç sıvalıdır. İç tarafında sıva izine rastlanmayan ~25 cm kalınlığındaki duvarın içinde, 9-10 cm çaplarında direk delikleri vardır. Bu duvar parçasının güneydoğu ucu yuvarlatılmış bir köşe yapmakta ve kuzeye doğru 20 cm kadar devam etmektedir. Kuzeyde, güneybatı duvarına paralel ve 2 m uzaklıktaki olası bir duvar parçası ise, yalnızca 2 m boyunca devam eden kireç sıva izi ile ayırt edilmektedir. Duvarın diğer yüzü ise tespit edilememiştir.

Bu iki duvar parçası arasındaki alanda bulunan taban, 5-1, 5-2 ve 5-3 yapılarındaki tabanlar ile aynı özellikte olup, ana toprak karakterinde, bol miktarda küçük taşçık katkılı sarımtrak renkli topraktandır. Bu tabanın üzerinde, diğer yapılarda rastlanmamış olan kil esaslı ince bir tabaka daha bulunmaktadır.

yapı no: 5-5

tabaka: 5

yönlendirme: BKB-DGD

koordinat: 7-8/P

plan biçimi: dörtgen

taban alanı: ~13 m²'si günümüze ulaşmıştır.

uzunluk: 3.70 m kazı alanı içinde

genişlik: 3.50 m

uzunluk/genişlik: ?

Höyüğün kuzey kazı alanında yer alan bu yapı (şekil E.4) oldukça iyi korunmuş durumdadır ve Aşağı Pınar'ın 5. tabaka mimarisi ile ilgili bilgi vermektedir. 6.tabaka dolguları üzerinde yer alan yapının doğu kısmı kazı alanının dışında kaldığı için, bu yöndeki sınırı bilinmemekle birlikte, ortaya çıkan kısmın kuzey, güney ve batısındaki duvar parçaları sayesinde, yapının bu yöndeki sınırları tespit edilebilmiştir. Diğer 5. tabaka yapıları gibi, dörtgen planlı ve tek odalı olan yapı 3.50 m genişliğindedir. Kuzey duvarının olasılıkla ortasında, batı duvarına 2.50 m uzaklıkta bir fırın ve yine batı duvarına 50 cm uzaklıkta küçük bir ambar yer almaktadır. Yapının girişiyle ilgili bir veri yoktur (şekil E.23).

Yapının günümüze ulaşan duvar kalıntıların yüksekliği 10 cm kadardır. Temelsiz olarak toprağa oturan köşeleri yuvarlatılmış duvarlar 20 cm kalınlığındadır ve iç tarafları 2 cm kalınlığında kireç sıvalıdır. Kuzey duvarının 1.25 m'si, güney duvarının 3.45 m'si ve batı duvarının güney duvarıyla köşe yapan 70 cm'lik kısmı günümüze ulaşmıştır. Batı ve kuzey duvarında düzensiz aralıklarla dizilmiş, 8-10 cm çapında direk delikleri bulunmaktadır. Bu yapıda da, tüm 5. tabaka yapılarında olduğu gibi ahşap iskeletli dalörgü sistemin kullanıldığı açıktır.

Birçok kere yenilenen yapının tabanının en alt tabakası homojen dağıtılmış küçük taşçıklı, sarı renkli, sert kerpiç toprağındandır. Bunun üzerinde 3-4 cm kalınlığında gevşek bir kerpiç tabakası bulunur. Bu tabakanın, üstteki tabakanın alt dolgusu mu yoksa bir taban katmanı olduğu anlaşılamamıştır. Bu tabakanın üzerinde, siyah renkli ve sert olan üçüncü bir toprak taban yer alır. Yapının tabanı güney kısımda yer yer, kuzey kısımda ise yoğun şekilde bozulmuştur.

Batı duvarına 2.50 m uzaklıkta ve kuzey duvarına bitişik olarak yer alan fırının doğu tarafı, kazı alanı dışına çıkmakla birlikte, profilden bu kısmın yukarıdan inen bir çukur tarafından da bozulduğu anlaşılmaktadır. Fırının kuzey tarafında da bozulma gözlenmektedir. Fırının mevcut kalıntılarından, diğer 5 tabaka fırınlarıyla aynı özellikleri taşıdığı ve aynı teknikle yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yapı içinde, batı duvarına 50 cm uzaklıkta yer alan ve yaklaşık 80x100 cm boyutlarında, dörtgene yakın oval planlı olan bir ambar, tabana 5 cm oyularak hazırlanmış ve 3 cm kalınlığında sarı renkli kerpiç çamuru ile sıvanmıştır.

yapı no: 5-6
tabaka: 5
yönlendirme: KB-GD
koordinat: 7/N-P
plan biçimi: dörtgen
taban alanı:?
uzunluk: ?
genişlik:?
uzunluk/genişlik: ?

Höyüğün kuzey kazı alanında, 5-5 no'lu yapının batısında yer alan bu yapı (şekil E.4), 6. tabaka dolguları üzerinde bulunmuştur. Kuzey, doğu ve batı duvarının bir kısmı ve yer yer taban parçaları kalmış olan yapı oldukça tahrip olmuş bir durumda olmasına karşın, eldeki verilerden, diğer 5. tabaka yapıları gibi dörtgen planlı ve tek odalı olduğu anlaşılmaktadır.

Yapının duvarları temelsiz olarak toprağa oturur. Doğu ve batı duvar parçalarında direk izine rastlanmazken, kuzey duvarının dış kısmında ~10 cm çapındaki direk delikleri, bir dizi biçiminde, bitişik olarak dizilmişlerdir. Direk deliklerinin dış tarafında sıva izine rastlanmamıştır. 1.50 m uzunluğunda bulunan doğu duvarı, dış tarafındaki 2 cm kalınlığında kireç sıva ile tanımlanmaktadır. Bu yapının duvarlarında, diğer 5. tabaka yapılarına göre daha sarı renkli, killi bir kerpiç toprağı kullanılmıştır. Kuzey duvarında yer alan direk deliği sırası, diğer 5. tabaka yapılarındaki duvar tekniğinden farklı bir dalörgü yapım tekniğini göstermektedir.

Yapı içinde toprak taban yer yer görülmektedir. Yapının kuzeybatı köşesindeki kireç esaslı bir dökümünün işlevi anlaşılamamıştır.

3.1.1.2. 5. Tabakanın Mimari Açıdan Değerlendirmesi

Yerleşmede yeterince derinleşilen tüm kazı alanı içerisinde 5. tabakaya ait dolgular ile karşılaşılmıştır. Güney kazı alanında 5. tabaka, anatoprak üzerinde yer alırken, kuzey kazı alanında 5. tabakanın altında 6. ve 7. tabaka bulunmaktadır. İlk Neolitik dönem yerleşmesi olan 6. tabakanın höyüğün güneyinde devam etmemesi, yerleşmede 5.

tabaka ile birlikte yeni bir sürecin başladığını ve olasılıkla kuzeyde başlayan ilk yerleşmenin, büyüyerek höyüğün güneyine doğru uzandığını göstermektedir. Gerek yerleşme düzeni ve mimarisi, gerekse de buluntu envanterinin farklılığı nedeniyle kendisinden önceki tabakalardan ayrılan 5. tabaka yerleşmesi, höyükteki Orta Neolitik yerleşmenin en eski tabakasıdır.

5. tabaka dolgularına 2823 m²'lik kazı alanı içinde, 865 m²'si güney alanında, 385m²'si kuzey alanında ve 135 m²'si diğer alanlarda olmak üzere toplam 1385 m²'lik bir alanda ulaşılmıştır. Höyükte kazılan 5. tabaka alanı toplam kazı alanının %49'unu oluşturmaktadır. Tabakanın dolgu kalınlığı, güney kazı alanında 40 cm, kuzey alanında ise 70 cm'dir.

Kuzey ve güney kazı alanında mimari kalıntıları ile açıkça izlenebilen bu tabaka, 13-14/Y-Z gibi sondaj niteliği taşıyan diğer açmalarda da, çanak-çömlek gibi buluntular ile tespit edilmiştir. Yerleşmenin kuzeyinde açığa çıkarılan 6. tabaka dolguları ile 5. tabaka arasında bir kesintinin olması, olasılıkla yerleşmenin bir süre boş kalmış olduğunu göstermektedir. 6. tabaka henüz küçük bir alanda açılmışsa da, bu iki tabakanın çanak-çömlek ve küçük buluntu topluluklarının yanı sıra, mimari kalıntılarının da birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu aşamada 6. tabakanın çok odalı yapılarının yerini, 5. tabakada tek odalı yapıların aldığı söylenebilir.

Yapı malzemesi olarak kerpicin kullanıldığı yerleşmelerde, yangın geçirmiş kalıntılar günümüze daha çok veri taşımaktadır. Ancak Aşağı Pınar'ın 5. tabakası yangın geçirmemiştir ve güney kazı alanında, tüm dolguları keserek ana toprağa ulaşan çok sayıda Demir Çağı çukurları olması nedeniyle, bu tabakanın mimari kalıntılarını tespit etmek son derece güçtür.

5. tabakaya ait yapı buluntularının genel bir dökümü yapıldığında, yerleşmede konut olarak kullanıldığı düşünülen yedi yapı kalıntısı (5-1,2,3,4,5,6,7), beş tanesi yapı içinde yer alan toplam 11 ateş yakma yeri, bazı yol kalıntıları ve bir ahşap çevre duvarı kalıntısı gibi farklı işlevleri olan bir çok mimari öğenin bulunduğu söylenebilir.

5. Tabaka Yapılarının Özellikleri:

Bu tabakada ortaya çıkarılan yapılar, yapım tekniği, plan düzeni ve büyüklük açısından birbirine benzemektedirler. Yapılar ortalama 6x5 m boyutlarında, tek odalı, dikdörtgen biçimli ve kuzeybatı – güneydoğu yönündedirler (şekil E.3,4,19,20). Yapıların girişlerinin nereden olduğu ile ilgili bir veri yoktur, ancak yapıların sık

aralıklarla, uzunlamasına yerleştirilmiş olması nedeniyle girişin, fırının karşısındaki güneybatı cephesinden olması olasılığı yüksektir. olasılıktır. Bu bölgede günümüzdeki yapı geleneği göz önüne alındığında da, hakim rüzgar yönünün kuzey olması nedeniyle, girişlerin güneye bakan cephede yer aldığı görülmüştür[1]. Yapıların içinde bir fırın ve fırının yakınlarında seki, ambar gibi mimari öğeler yer almaktadır. Yerleşmede genel olarak dalörgü yapım tekniği kullanılmıştır. Ancak yapılar dikkatli incelendiğinde, birden fazla dalörgü yapım tekniğinin uygulandığı anlaşılmaktadır.

Duvarların genel olarak, temelsiz toprağa oturduğu, 15-20 cm kalınlığında olduğu, içinde aralıklarla dizilmiş direk delikleri olan kerpiç dolgudan oluştuğu ve iki tarafının da kireçli kil sıva ile kaplı olduğu görülür (şekil E.22). Duvar köşeleri yuvarlatılmıştır. Bu izlere dayanarak bu duvarların, 30-40 cm aralıkla dizilen direklerin arasının, olasılıkla ince dallarla örülüp, iki tarafının kireçli kil sıva ile kaplandığı söylenebilir. Ancak kuzey alandaki 5-6 yapısının kuzey duvarında farklı bir teknik görülmektedir. Bu duvarda kazık delikleri birbirine bitişik şekilde dizilmiştir ve dış tarafta bir sıva tabakasına rastlanmamıştır. Bu duvar olasılıkla bir örgüden ziyade, direklerin birbirine bitişik şekilde yere dik olarak çakılması ve kerpiç çamuru ile sıvanmasıyla oluşturulmuştur. Duvarın üst ve alt kısımlarında, bu direkleri birarada tutmaya yarayan yatay ahşap elemanlar da olabilir[2].

5. tabakada bulunan tüm duvarların kalınlığının 20 cm'yi geçmemesi ve duvar içlerindeki direklerin çapının, çatının tüm yükünü karşılamaya yeterli olmaması, yapıların esas taşıyıcılarının bu duvarların dışında yer almış olabileceğini düşündürtmektedir. Güney alanındaki yapıların güneyinde, yapılara paralel ve yaklaşık 2 m uzaklıkta yer alan kazık deliği dizisi, de böyle bir olasılığı haklı çıkartmaktadır[3].

Yapı tabanları incelendiğinde, kuzey alanıyla güney alanındaki tabanlar arasında farklılık olduğu, güney alanında tabana ana toprak karekterinde, bol küçük taşçıklı, kumlu, sarımtrak renkli, su geçirimsiz ve sağlam bir toprak seriliyken, kuzey alanında yine su geçirimsiz, sağlam, killi toprak serilmiş olduğu görülür. Taban altı ahşap konstrüksiyona işaret eden verilere ise, yalnızca 5-1 no'lu yapıda rastlanmıştır.

---

[1]Bu konuda ayrıntılı bilgi bölüm 5.1.2.'de verilmiştir.

[2] Bu duvar tekniğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: bölüm5.1.1.2.

[3] 5. Tabaka yapılarının restitüsyonu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: bölüm 6.1.

Yapılar yangın geçirmediği için, bu tür ahşap taban altı konstrüksiyonlar, ahşap tabanlar ya da hasır izleri günümüze ulaşamamıştır.

Yapılarda görülen ortak bir özellik de, her yapı içinde bir fırının yer almasıdır. Yaklaşık 1.30x1.50 cm boyutlarında trapez biçimli fırınlar, kuzey duvarının orta kısmında, kısmen duvarının içine yerleştirilmiştir. Fırın duvarlarında bulunan küçük çaplı direk delikleri, bu yapı öğelerinin de yapıların kendisi gibi dalörgü yapım tekniği ile yapıldığını göstermektedir. Ahşap iskelet kurulup kerpiç çamuru ile kaplandıktan sonra, üzerine sekilerde kullanılmış olan yeşil kilden bir tabaka serilmiş ve son olarak yüzey, yapıların duvarlarında da kullanılmış olan kireç içerikli kille sıvanmıştır.

Yapılarda fırın yakınlarında, duvar kenarlarında sekiler görülmektedir. Bu sekiler yeşil kille yapılmış ve yerden 5-10 cm kadar yükseltilmiş olan düzlemlerdir. 5-1 yapısında, üzerinde küçük buluntuları ile oldukça korunmuş şekilde bulunan sekiden, bu platformların çalışma tezgahı gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır.

5. Tabaka Açık Alanlarının Özellikleri:

Güney kazı alanındaki yapıların (5-1,2,3) güneyinde, bu yapılara 2 m uzaklıkta yer alan direk delikleri ile yapılar arasındaki alanda da, yapıların içindeki tabanlarla aynı özellikte, taşçıklı, sarı renkli bir toprak serilerek oluşturulan tabanın varlığı, bu alanın yapıların ön avlusu olarak kullanıldığını göstermektedir.

Açık alanlarda da çeşitli ateş yakma yerlerine, ambar ve işlik yerlerine rastlanmıştır. 5-1, 5-2 ve 5-3 yapılarının kuzeyinde, yapıların arkasında, bu yapılara paralel olarak dizilmiş, bir dizi ateş yakma yerinin varlığı, yapıların arka kısmının da yapıların kendisi gibi bir düzen içinde kullanıldığını göstermektedir. Kuzey alanındaki 5-5 no'lu yapının güneyinde de bir ateş yakma yerine ve bir işlik alanına rastlanmıştır.

5. tabakada açık alan düzenlemeleri içinde önemli bir yeri de yollar oluşturmaktadır. Bu yollar, yere taş, kemik ve çanak parçaları serilerek sert ve sağlam bir düzlem elde edilmesiyle oluşturulmuşlardır. Güney kazı alanında, 5-2 no'lu yapının doğusunda ve 5-1 ile 5-2 no'lu yapıların arasında, bu yapılara paralel olarak birer yol bulunmaktadır. Kuzey kazı alanında da 5-5 ve 5-6 no'lu yapıların arasında devam eden bir yol doğuya yönelerek 5-5 no'lu yapının kuzeyini çevrelemektedir. Yollar, yerleşmede gelişkin bir yol ağının olduğunu göstermektedir.

Yerleşmenin güney kesiminde, 5-1ve 5-2 no'lu yapıların önünde yer alan avlunun güneyinde, yapıların ~3.50 m ötesinde, yapılara paralel uzanan, içlerinde kazık

izlerine rastlanan bir hendek ortaya çıkarılmıştır (şekil E.21). 11 m boyunca izlenebilen, ~50 cm genişliğinde ve ~1 m derinliğindeki hendeğin içinde, kazık yerlerine, ve ahşap izlerine rastlanılması, bu hendeğin yerleşmeyi güneyde sınırlayan bir ahşap çevre duvarı olabileceğini düşündürtmektedir.

5. Tabaka Yerleşmesinin Topoğrafya Özellikleri:

Aşağı Pınar yerleşmesi, yüzey buluntularına göre 200x300 m'lik bir alan üzerinde yer almaktadır. Bu olası yerleşim sınırları içinde, höyüğün merkezinden yayılarak düzenlenmiş kazı alanı ise 100x140 m'lik bir alana yayılmakta ve bu sınırlar içerisinde, kazılan tüm açmalarda 5. tabaka dolguları ile karşılaşılmıştır. Orta alandaki 5. tabaka dolgularının kuzeydeki dolgulardan 50 cm, güneydeki dolgulardan da 40 cm yüksekte olması, bu alanların ana kaya kotları ile uyum göstermektedir. Böylelikle en az 1400 m²'lik bir alana yayılan 5. tabaka yerleşmesi topoğrafyasının, höyüğün günümüz topoğrafyası ile benzeştiği, arazinin çok hafif dalgalı, düz bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

Yerleşme Düzeni:

Yerleşme düzenini tam olarak tanımlayabilecek kadar geniş bir alan açılmamış olmasına karşın ortaya çıkan yapıların, belirli aralıklarla, aynı doğrultu üzerinde dizilmiş olmasından bu tabakada, düzenli bir yerleşmenin geliştiği söylenebilir. Güney kazı alanında yan yana sıralanan 5-1, 5-2 ve 5-3 no'lu yapıların kuzeyinde, ~7 m uzaklıkta, bu yapılara paralel yer alan 5-4 no'lu yapı da, ikinci bir konut dizisine işaret etmekte, kuzey kazı alanındaki yapıların doğrultusu, güney alanındakilere göre bir miktar güneye kaymış olsa da, onların da yaklaşık aynı doğrultuda dizilmiş olması, yerleşmenin düzenli konut sıralarından oluştuğu düşüncesini doğrulamaktadır. Düzenli yapı dağılımının yanı sıra, özellikle işlik olarak kullanılan, yapıların yakın çevrelerinde, ön avlularda ve konut dizileri arasındaki açık alanlarda da bir düzen olduğu ve ocak, işlik gibi birimlerin bu alanlarda yine dizili bir şekilde yer aldığı görülmektedir (şekil E.3,4).

Sonuç olarak 5. tabaka yerleşmesi, düzenli yerleştirilmiş konut dizilerinin bir yol ağı ile birbirine bağlandığı, yapıların çevrelerinde ortak kullanıma ya da her bir konutun gereksinmelerine yönelik ocakların, depolama yerlerinin bulunduğu ve en azından güneyde bir çevre duvarı ile sınırlandırılmış oldukça düzenli bir yerleşmedir.

3.1.2. 4. Tabaka Mimarisi

3.1.2.1. Yapı Tanımları

yapı no: 4-1
tabaka: 4
yönlendirme: KD-GB
koordinat: 15/I-K
plan biçimi: dörtgen
taban alanı: 65 m²
uzunluk: 10 m
genişlik: 7.60 m
uzunluk/genişlik: 1.3

Bu yapı (şekil E.10) güney kazı alanında, 4.-5. tabakaların arasındaki geçiş dolgusu üzeride üzerinde yer almaktadır. Yapı, geç dönem çukurları tarafından yoğun olarak tahrip edilmiş olmasına karşın, korunmuş kısımları sayesinde büyüklük ve plan biçimi açısından anlaşılmaktadır. 10x7.60 m boyutlarındaki, iki odalı yapının güneydoğu duvarı oldukça iyi, kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarları ile tabanı da yer yer korunmuştur. Yapının güneybatı duvarı bulunamamışsa da, burada "in situ" olarak bulunan bir kapı taşı, yapının bu yöndeki sınırını belirlemektedir. Yapının girişinin yeri kesin olarak bilinmemekle birlikte, yine bu kapı taşına dayanarak girişin de bu cephe üzerinde yer aldığı söylenebilir. 5-2 no'lu yapının tanımında da açıklandığı üzere, yapının hakim rüzgar yönü olan kuzeykuzeydoğuya yapının sırtını dönmesi ve girişin güney cephesinden verilmiş olması büyük olasılıktır (şekil E.27,28).

Kuzeydoğuya ve güneybatıya bakan iki odası olan yapının güneybatı odası, diğerine göre daha küçüktür (27 m²) ve ortasında bir fırın bulunur. Kapının da bu odaya açıldığı düşünülürse oda, olasılıkla bir ön oda niteliğindedir. Büyük oda ise 38 m² büyüklüğündedir ve içinde, kuzeybatı tarafında bir ambar gözü, kuzeydoğu duvarının yakınında tabanları hafif çukurlaştırılmış iki ambar ve ambarların arkasında da, odanın kuzeydoğu köşesini bu mekandan ayıran olası bir bölme duvarı bulunmuştur.

Yapının dışında, kuzeydoğu ve güneydoğu duvarlarına paralel, ~2.50 m uzaklıkta bulunan kerpiç dökütülerinin sınırladığı, sertleştirilmiş zemini olan alanın da bu yapıyla ilgili, çevresi sınırlandırılmış bir yarı açık alan ya da çevrili bir açık alan olması olasıdır.

Temelsiz olarak toprağa oturan duvarların, kalınlığı 25-30 cm, günümüze ulaşan yüksekliği de ~10 cm'dir. Yapının güneydoğu duvarı 6.20 m boyunca 3 parça halinde, kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarları ile iki oda arasındaki bölme duvarı ise, yalnız 1'er m boyunca korunmuştur. İki tarafı 2 cm kalınlığında kalkerli kil sıva kaplı, kerpiç doldu duvarların köşeleri de yuvarlatılmıştır. Yapıdaki izlerden bölme duvarının da beden duvarlarıyla birlikte sıvandığı anlaşılmaktadır. Kuzeybatı ve bölme duvarının içinde ve kapı taşının çevresinde düzensiz aralıklarla dizilmiş direk delikleri bulunmaktadır. Ayrıca kuzeydeki büyük odanın içinde, kuzeydoğu köşesine doğru, "L" biçiminde sık aralıklarla dizilmiş olan çok sayıda direk deliğinin varlığı bir bölücü duvara işaret etse de, bu duvarla ilgili elde başka veri yoktur. Yapının içinde yanmış kerpiç parçaları bulunmakla birlikte, duvarların yanmamış olması, olasılıkla yapının yalnızca üst kısımlarının yangından etkilendiğini ve bu kerpiç parçalarının da, yapının üst kısmıyla ilgili olduğunu düşündürtmektedir.

Yapının hemen hemen ortasında, birbirinden 60 cm uzaklıkta, 20 cm çapında iki direk deliği bulunmuştur. Konumları nedeniyle bu direklerin yapının taşıyıcı sistemi ile ilgili olduğu düşünülmektedir.[1]

Duvarların yığma yapım sistemi için yeterli kalınlıkta olmaması ve ahşap iskelet sistemin varlığını gösteren direk delikleri, bu yapıda da 5. tabaka yapıları gibi, dalörgü yapım sisteminin kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Yapının iki odasının tabanı birbirinden farklıdır. Güneydeki küçük odanın tabanı beyazımsı kireçli kerpiç çamuru ile, kuzeydeki oda ise küçük taşçıklı, sıkıştırılmış kerpiç çamuru ile sıvanmıştır. Güneydeki odada 3 yenileme tabakası, kuzeydeki odada ise 2 yenileme katı tespit edilmiştir. Yapının her iki odasında da yer yer taban parçaları görülmekle birlikte, özellikle yapının doğu tarafındaki taban daha iyi korunmuş durumdadır.

Küçük odanın içinde oldukça tahrip olmuş bir şekilde bulunan fırının, büyük olasılıkla odanın tam olarak ortasında yer aldığı anlaşılmışsa da, fırın ancak yanmış, sertleşmiş kerpiç taban parçaları nedeniyle tanımlanabilmiştir.

Yapının kuzeybatısında yer alan 40x80 cm boyutlarında, 10 cm yüksekliğindeki ambar gözü, yerden hafif yükseltilmiştir ve içi konik biçimlidir. Kenarları tabana

[1] 4. tabaka yapılarının restitüsyonu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: bölüm 6.2.

doğru dönüşlü, üst kısmı yuvarlatılmış ve iki tarafı sıvalıdır. Ambarın kuzeyinde çok sayıda tüm kap ve çanak kırığı bulunmuştur.

Yapının güneydoğu duvarının yakınında, büyük odanın kuzeydoğusundaki bölme duvarının önünde, içi kil sıvalı iki çukur yer almaktadır. Biri 60 cm çapında yuvarlak,diğeri 80 cm genişliğinde oval biçimli olan çukurların derinliği, 7-8 cm kadardır. Mevcut durumda taban düzleminden başlayan bu çukurlar, depolama amaçlı kullanıldıkları gözönüne alınırsa, özgün durumlarında, taban düzlemi üzerinde de devam etmiş olmalıdırlar.

yapı no: 4-2
tabaka: 4
yönlendirme: KD-GB?
koordinat: 15/H-I
plan biçimi: dörtgen?
taban alanı: ?
uzunluk: ?
genişlik: ?
uzunluk/genişlik: ?

4-1 no'lu yapının kuzeybatısında, bu yapının yaklaşık 3.50 m ötesinde, bu yapıya paralel bir konumda yeralan 4-2 no'lu yapı (şekil E.5) da, diğeri gibi 4.-5. tabakaları arası geçiş dolgusu üzerinde yer almaktadır. Bu yapı, Demir Çağı çukurları tarafından yoğun şekilde tahrip edildiği için, küçük duvar parçaları ve yer yer iyi korunmuş durumdaki taban parçaları ile belirlenebilmektedir. Mevcut verilerle yapının kesin sınırlarını saptamak mümkün değildir. Ancak yapı yangın geçirdiği için, günümüze kadar ulaşabilen kerpiç parçalarının dağılımından, yapının büyüklüğü ve konumu yaklaşık olarak belirlenebilir. Buna göre yapı, 4-1 no'lu yapı gibi kuzeydoğu-güneybatı yönünde yerleştirilmiş, dörtgen planlı ve iki odalıdır. Kerpiç parçaları 84 m^2'lik bir alana yayılmıştır. Kuzeydoğu odasında, bölme duvarının hemen önünde bir fırın yer almaktadır.

Kalıntıların hemen hemen ortasında yer alan bölme duvarı 1 m uzunluğundadır ve yapım tekniği açısından 4-1 no'lu yapının duvarları ile aynı niteliktedir. 32 cm kalınlığındaki duvar, sarı renkli killi bir kerpiç toprağı ile yapılmış ve iki taraftan 2 cm kalınlığındaki kalkerli kil ile sıvanmıştır. Bu duvar parçası, kuzeyindeki tabanı da sınırlamaktadır. Bu duvar dışındaki duvar parçaları, kerpiç yükseltiler şeklindedir ve

kenarlarında sağlam kalker sıva da bulunmadığı için, duvar olup olmadıkları kesin olarak anlaşılamamıştır. Bu olası duvarlardan biri bölme duvarının 3 m kuzeybatısında, doğu-batı yönünde 2.50 m boyunca devam eder ve batı ucunda bir kapı taşı vardır. Diğer duvar ise bu duvar parçasının 1 m kuzeydoğusunda, kuzeydoğu-güneybatı yönünde yer alır ve 1.20 m uzunluğundadır.

Kuzeydoğu odasında, bir kısmı hemen güney duvarının önünde, diğerleri ise tabanın kuzey kesiminde yoğunlaşan, çapları 5-7 cm arasında değişen direk delikleri, herhangi bir plan bütünlüğü oluşturmamaktadırlar. Yine bu odada fırının batısında, bölme duvarına paralel bir taş dizisi, birbirine bitişik olmayan ve ~20x25 cm boyutlarındaki taşlardan oluşur ve ocağın güneybatı köşesinden itibaren 2.20 m boyunca devam eder.

Yapının iki odasında farklı taban görülmektedir. Kuzeydoğu odasının tabanı, küçük taşçıklı, sıkıştırılmış kerpiç toprağındandır. 10 cm kalınlığındaki taban, en az 3 kez yenilenmiştir. Güneybatı odasında, ise 4-1 no'lu yapının güney odasındaki beyaz renkli kireç içerikli bir taban bulunmaktadır. Çok az miktarda korunabilmiş bu taban parçalarından, tabanın her biri 4 cm kalınlığında en az iki yenileme tabanı bulunduğu anlaşılmıştır.

Kuzeydoğu odasında yer alan fırın, oldukça bozulmuş durumda olduğu için, biçimi tam olarak anlaşılamamıştır. Taban düzleminden 10-15 cm kadar yükseltilmiş olan fırının duvarları, yapının beden duvarları ile benzeşmektedir. İki tarafı kireç sıvalı, 25 cm kalınlığındaki duvarların içinde, çapları 10 cm'ye varan direk delikleri bulunmuştur. Fırının tabanı 3 cm kalınlığında ve tek evrelidir.

yapı no: 4-3
tabaka: 4
yönlendirme:?
koordinat: 14/G-H
plan biçimi: ?
taban alanı: ?
uzunluk: ?
genişlik: ?
uzunluk/genişlik: ?

4-2 no'lu yapının kuzeybatısında yer alan bu yapı (şekil E.5), yerleşmeyi batı yönünde kesen yol ve Demir Çağı çukurları tarafından yoğun bir şekilde tahrip edildiği için,

yapının kesin plan biçimini ve boyutlarını anlamak mümkün değildir. Yapının yalnızca doğu yarısına ait kalıntılar günümüze ulaşmıştır. Yangın geçirmiş olan yapıya ait kerpiç dökümtüleri, yaklaşık 40 m²'lik bir alana yayılmıştır. Mevcut kalıntılara dayanılarak bu yapının, 4-1 ve 4-2 no'lu yapılara paralel sıralandığı, onlarla birlikte bir dizi oluşturduğu ve iki odalı olduğu söylenebilir. Bu yapının hemen üzerinde, yine aynı ölçülerde ve plan tipinde olan 3-4 no'lu 3. tabaka yapısı yer almaktadır.

yapı no: 4-4
tabaka: 4
yönlendirme: KD-GB
koordinat: 14 K
plan biçimi: apsisli
taban alanı: 7 m²
çap: 4 m

4-1 no'lu yapının ~2.50 m kuzeyinde yer alan yapının (şekil E.5) sınırları, direk delikleri ile belirlenmektedir. Bu yapının güneybatı duvarı, 4-1 no'lu yapıya paralel uzanırken, doğu yönünde eğriselleşerek apsis biçimi almaktadır. 10-15 cm çapındaki delikler doğrusal duvar üzerinde çok sık aralıklı iken, duvarın dönüş yaptığı kısımda giderek seyrek aralıklarla yerleştirilmişlerdir. Kazık delikleri ile çevrili alanın zemininde yapılı bir taban, ya da buluntu yoğunluğu gibi bir veriye rastlanmamıştır. Üst yapısına ilişkin de hiçbir buluntu olmayan yapı kuzeyde, bilinçli olarak serildiği izlenimi veren sarı renk topraklı alan ile sınırlandırılmıştır.

Yapı, gerek boyutları gerekse de taşıyıcı sistemi ile diğer 4. tabaka yapılarından farklı bir görünümdedir. Yapının işlevinin anlaşılamamasına karşın, olasılıkla güneyinde yer alan 4-1 no'lu konut ile ilişkili bir yapı olduğu düşünülmektedir.

yapı no: 4-5
tabaka: 4
yönlendirme: KD-GB
koordinat:12-13/H-I
plan biçimi: dörtgen
taban alanı: 80 m²
uzunluk: 9.80 m
genişlik: 8.20 m

uzunluk/genişlik: 1.2

4-3 no'lu yapının kuzeydoğusunda, bu yapının 7.5 m ötesinde yer alan bu yapı (şekil E11), 5-4 no'lu 5. tabaka yapısının üzerindedir. Yapının kuzey bölümü kazı alanı dışında kalmış ve ortaya çıkan kısımlar, çok sayıda çukur tarafından tahrip edilmiştir. Ancak yapı kuvvetli bir yangın geçirdiği için, mevcut kısımları iyi korunmuş durumdadır. 50 cm yüksekliğe kadar korunmuş duvar ve taban parçaları, sekiler, ambar kalıntıları ile yapı, bu dönem mimarisi üzerine oldukça iyi bilgi vermektedir.

Diğer 4. tabaka konutları ile benzer plan tipine sahip olan yapı, uzun aksı kuzeydoğu-güneybatı yönünde, 8.20x9.80 m boyutlarında ve iki odalıdır. Odalardan güneybatıya bakanı 3.70x7.70 m, kuzeydoğuya bakanı ise 5.30x7.70 m boyutlarındadır. Yapı düzleminde kademelenme söz konusudur ve kuzeydoğu odası diğerine göre 20 cm daha derindedir (şekil E.24). Mevcut kalıntılar incelendiğinde yapının zemininin yükseltilmiş ya da yapının iki katlı olarak inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Daha büyük olan kuzeydoğu odasının kuzeydoğusunda bir seki, bu sekinin güneyinde bir küçük ambar kalıntısı bulunmuştur. Güneybatı odasında da bölme duvarına bitişik bir küçük ambar vardır. Mekan içinde farklı yerlerde ve farklı kotlarda bir çok tüm kap bulunmuştur. Bunlardan bazıları yüksekten düşmüş, bazıları da "in-situ" olarak taban üzerinde bulunmuştur.

Yapı şiddetli bir yangın geçirdiği için çok iyi korunmuş ve bu nedenle de 50 cm'ye varan yükseklikte duvar parçaları bulunmuştur (şekil E.25,26). Bazı duvarlar da ancak direk deliği dizileri ile tespit edilebilmektedir. Duvar kalınlığı 25-30 cm'dir. Beden duvarları içinde en iyi korunmuş olanı, 6.50 m boyunca izlenebilen güneydoğu duvarıdır. Bu duvarın güney ucu gene bir geç dönem çukuru tarafından bozulmuştur. Yer yer 50 cm yüksekliğe kadar korunmuş olan bu duvar, bölme duvarı ile her iki kenarı da yuvarlatılmış bir biçimde birleşmektedir. Birleşme noktasında, güneydoğu duvarı üzerinde birbirine bitişik iki adet çapları ~30 cm olan kalın direk bulunur ve her iki duvar da birlikte sıvanmıştır. Yapının güneybatısında ise az sayıda yanık kerpiç parçası dışında, duvar izine rastlanmamıştır. Ancak güneybatı odasının tabanında ve yüzeydeki kerpiç döküntünün sona erdiği kısımda, yapıyı güneybatıdan sınırlayan kazık delikleri tespit edilmiştir. Yapının 70 cm uzunluğunda bulunan bölme duvarı ise doğuda ~50 cm yükseklikte iken batıya doğru daha bozulmuş olarak, 10 cm yükseklikte bulunmuştur (şekil E.24-25).

Duvar yapımında kalınlıkları 20-30 cm arasında değişen ahşap direklerin ve direkleri yatayda birbirine bağlayan 5-6 cm çapında dalların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Her yerde aynı düzen tespit edilemese de, genel olarak ~50 cm aralıkla dizilen kalın direklerin aralarına, 10-20 cm çapında, daha ince direkler yerleştirilmiştir. Yapının kaldırılan güneybatı ve bölme duvarında, bazı kalın direklerle tüm ince direklerin taban seviyesinde sona erdiği, bazı kalın direklerin ise güneybatı odasının tabanından 50 cm derinde, hazırlanmış çukurların içine gömüldükleri anlaşılmıştır. Yaklaşık 60 cm çapındaki, sarı renkli kille kaplı çukurlar 50 cm derinliğinde, yere diktirler ve direklerin bu çukurların ortasına yerleştirildiği görülmüştür. Böylelikle, duvarlarda kullanılan bazı direklerin ana taşıyıcılar olduğu sonucuna varılmıştır.

Duvarın, dalörgü iskeletinin kerpiç çamuru ile kaplanıp, iki tarafının sıvanması ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Yapı kuvvetli yangın geçirdiği için, kesin olarak anlaşılamasa da sıva malzemesi olarak, yerleşmede sıkça rastlanan kireç içerikli bir kilin kullanıldığı düşünülmektedir.

Yapının iki odasında farklı kalınlıkta kerpiç taban görülmektedir. Güneybatı odasındaki, diğer odaya göre 20 cm yukarıda bulunan taban, 4 cm kalınlığındadır ve birçok çukur tarafından bozulmuş, yalnız odanın doğu tarafında korunagelmiştir. Taban bölme duvarına ulanmış, kenarları yuvarlatılmıştır. Kuzeydoğu odasında ise, 2-3 cm kalınlığında 3 yenileme tabakası olan taban vardır. Taban üzerindeki çok sayıda yanık kerpiç parçası olasılıkla üst yapı ile ilgilidir.[1]

Her iki odanın da taban altında, organik kalıntılar ve küçük buluntular içeren bol küllü bir dolgu ve onun altında da yeni bir taban bulunmuştur. Yapı sınırları içinde kalan bu taban, iki odanın da altında bir düzlem olarak devam etmektedir. Güneybatı odası tabanının 50 cm altında bulunan bu taban, 5 cm kalınlığında ve sarı renkli kildendir. Tabanın altında, yapının duvarlarından inen direklerin yerleştirildiği 60 cm çapındaki direk yuvalarını olduğu ve bu yuvaların tabandan önce açıldığı anlaşılmıştır. Bu taban, yapının altına yalıtım amacıyla serilmiş olabileceği gibi yapının zemini yükseltilmiş ve bir kiler katı yapılmış da olabilir. İki taban arasındaki kül dolgusu da, bir taban altı ahşap konstrüksiyona, dolayısıyla yükseltilmiş zemine işaret etmektedir.

Yapıda ocak izine rastlanmamıştır. Yapının kuzeydoğu köşesinde, duvarlara bitişik büyük bir seki bulunmuştur. Güney ve batı tarafı tahrip olmuş olan bu sekinin tam

[1] 4. tabaka kerpiç parçaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz:bölüm3.2.

sınırları bilinememekteyse de, mevcut kısmının 1.75x1.75 cm'lik bir alan kapladığı söylenebilir. En az 8 yenileme tabakası olan seki, bol killi kerpiç çamuru ile yapılmıştır. Sekinin kuzeybatı kenarında 30 cm çapında bir kazık deliği vardır. Deliğin bilinçli olarak seki üzerinde açılması, seki tabanının delik kenarında özenle bitirilmesinden anlaşılmaktadır. Ancak bu deliğin ve sekinin işlevi anlaşılamamıştır.

Kuzeydoğu odasında, sekinin güneyinde yer alan küçük ambar bozulmuş durumda olduğu için, kesin sınırları bilinmemektedir. 50x50 cm'lik bir alanı kaplayan ambar tabanın üzerindedir ve kenarları 3-4 cm kalınlığında kerpiç çamurundan yapılmıştır. Güneybatı odasında, bölme duvarına bitişik şekilde bulunan küçük ambar da diğeri gibi çok bozulmuş durumdadır. Dörtgen biçimli olduğu anlaşılan ambarın 6-7 cm kalınlığındaki parçaları 1x1.50 m'lik bir alana yayılmıştır.

Yapı içinde farklı yerlerde, farklı yüksekliklerde bir çok tüm kap ve küçük buluntular bulunmuştur. Bölme duvarının hemen kuzeyinde, olasılıkla "in situ" durumda öğütme taşlarına da rastlanmıştır.

yapı no: EY 4-1
tabaka: 4
koordinat: 14 I
plan biçimi: yuvarlak
taban alanı: ~5 m²
çap: ~1.25 m

4-2 no'lu yapının yaklaşık 3 m kuzeyinde, ~5 m²'lik bir alanda yaklaşık yuvarlak biçimli, yanmamış kerpiç kalıntıları bulunmuştur (şekil E.5). Kerpiç döküntüleri çevresinde yer alan birkaç direk deliği, ahşap bir üst yapının varlığını göstermekteyse de, bu kalıntıların nasıl bir yapıya ait olduğu ve işlevi anlaşılamamıştır. Güney alanındaki diğer ek yapılar (EY 4-2,3) gibi bu tabakanın konutları olduğu düşünülen yapılarla (4-1,2,3,4,5) ilişkili, bu yapıların önlerinde, depolama işlevi olabilecek bir ek yapı olduğu düşünülmektedir.

yapı no: EY 4-2
tabaka: 4
koordinat: 14 H
plan biçimi:?
taban alanı: ~4 m²

4-3 no'lu yapının kuzeydoğusunda, ~4 m²'lik bir alanda, aralarında az sayıda yanmış kerpiç parçası bulunan, yanmamış kerpiç kalıntıları bulunmuştur (şekil E.5). Planı anlaşılamayan yapının çevresinde bulunan direk delikleri, bu yapının dalörgü sistemli olabileceğini göstermektedir. Yapı kalıntıları arasında bol miktarda kemik ve çanak-çömleğe de rastlanmıştır. 4. tabakadaki diğer ek yapılar gibi, konut dizisinin önünde yer alan bu yapının da işlevi anlaşılamamış ancak diğer ek yapılar gibi konut önlerindeki açık alanlarda, depolama amaçlı olarak kullanılmış olabileceği düşünülmüştür.

3.1.2.2. 4. Tabakanın Mimari Açıdan Değerlendirilmesi

Yerleşmede yeterince derinleşilen tüm kazı alanı içerisinde, 5. tabakanın üzerinde, 4. tabakaya ait dolgular ile karşılaşılmıştır. Güney kazı alanında bu tabakaya ait pek çok yapı kalıntısı ortaya çıkarılmıştır. Ancak kuzey kazı alanında oldukça az sayıda mimari kalıntı bulunmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi, yerleşmede 7. ve 6. tabaka ile temsil edilen İlk Neolitik sürecin ardından, 5. tabaka ile yeni bir dönem başlamış ve yerleşme güneye doğru yayılmıştır. 4. tabaka ise gerek mimari, gerekse de buluntu toplulukları açısından bazı farklılıklara karşın, 5. tabaka ile başlayan Orta Neolitik sürecin devamı niteliğindedir.

4. tabaka dolgularına 2823 m²'lik kazı alanı içinde, 991 m²'si güney kazı alanında, 535m²'si kuzey kazı alanında ve 225 m²'si de diğer alanlarda olmak üzere toplam 1751 m²'lik bir alanda ulaşılmıştır. Höyükte kazılan 4. tabaka alanı, toplam kazı alanının %62'sini oluşturmaktadır. Tabakanın dolgu kalınlığı, güney kazı alanında 30 cm'dir.

Güney ve kuzey kazı alanında yapı kalıntıları ile izlenebilen 4. tabaka, 13 Z gibi sondaj niteliği taşıyan diğer açmalarda da, çanak-çömlek gibi buluntularla tespit edilmiştir. Aşağı Pınar yerleşmesi Orta Neolitik dönem boyunca süreklilik gösterir, 5. tabaka ile 4. tabaka arasında bir kesinti yoktur. 5. tabaka ile 4. tabaka birbiriyle karşılaştırıldığında, buluntu ve mimari öğeler benzeşmekle birlikte, bir farklılaşmanın da başladığı görülür. Bunlardan en önemlisi, 5. tabakadaki tek odalı yapıların yerini 4. tabakada iki odalı yapıların almasıdır. Tabakalar arasında diğer bir farklılık ise, açık alanların kullanımında görülmektedir. 4. tabakada yerleşme alanının, 5. tabaka yerleşmesi ile benzer yoğunlukta kullanıldığı, ancak açık alanlarda bazı ek yapıların ortaya çıktığı, buna karşılık bu tabakada 5. tabakadan bilinen çevre duvarı ve yol gibi mimari öğelere rastlanılmadığı görülmüştür.

Yapı malzemesi olarak bu tabakada da ahşap ve kerpiç ve kalkerli kil sıva kullanımı devam etmektedir. Taş malzemeye yalnızca bazı yapı içlerinde, işlevi anlaşılamayan taş dizileri ve iki olası kapı taşı olarak rastlanmıştır.

5. tabakanın aksine 4. tabaka yangın geçirmiştir. Ancak tüm yapılar aynı şekilde yangından etkilenmemiştir. 4-5 no'lu yapıda yoğun yangın izi görülürken 4-1 no'lu yapının üst kısmı etkilenmiş, duvar kalıntıları ise yanmamıştır. Güney kazı alanında yoğun Demir çağı çukurları nedeniyle, bu kısımdaki yapıları bütün olarak saptamak çok zordur.

4. tabakaya ait tanımlanabilir mimarlık buluntularının genel bir dökümü yapıldığında, yerleşmede konut olarak kullanıldığı düşünülen 5 yapı kalıntısı (4-1,2,3,4,5) ortaya çıkartılmış, 13 G açmasında da bir konuta ait olabilecek bazı mimari öğelere rastlanmıştır. Konutların yanı sıra, güney kazı alanında ve özellikle konutların kuzeyinde "ek yapılar" (EY 4-1, 4-2) bulunmuştur. Bu tabakada yalnızca, tümü yapı içinde yer alan toplam 4 fırın çıkarılmış, açık alanda ateş yakma yerine rastlanmamıştır. Yapı içlerinde seki, ambar gözü, depolama yeri gibi çeşitli mimari öğelerin yanı sıra, tanımlanabilen ancak herhangi bir yapıyla ilişkisi olmayan çok sayıda duvar, taban ve silo gibi öğelere de rastlanmıştır.

4. Tabaka Yapılarının Özellikleri:

Planları tam olarak belirlenebilen 4. tabaka konutları, yapım tekniği, plan düzeni ve büyüklük açısından birbirine benzemektedir. Ortalama 8x10 m boyutlarında, iki odalı, dikdörtgen biçimli ve kuzeydoğu–güneybatı yönündedirler (şekil E.5). Kuzeydoğu odası diğerine göre daha büyüktür. Fırın iki odadan birinde yer almaktadır. Yapı içlerinde bazı kısımlarda görülen küçük kazık deliği izleri de bir mekan içinde bölünmüş, ayrılmış kısımlar olabileceğini göstermektedir. Yerleşmede dalörgü yapım tekniği kullanılmıştır. Yukarıda tanımı yapılan 4-5 no'lu yapının örneklediği gibi yerleşmede, iki katlı ya da bodrumlu yapılar da görülmektedir.

Duvarlar genel olarak incelendiğinde, temelsiz olarak toprağa oturduğu, 25-30 cm kalınlığında içinde aralıklarla direk delikleri bulunan kerpiç dolgulu ve iki tarafında da kireçli kil sıva ile kaplı olduğu görülür (şekil E.25,26). Duvar köşeleri yuvarlatılmıştır. Bu izlere dayanarak bu duvarların, 30 – 40 cm aralıkla dizilen direklerin arasının, olasılıkla ince dallarla örülüp, iki tarafının kalkerli kil sıva ile kaplandığı söylenebilir. Ancak 4-5 no'lu yapıda, diğer 4. tabaka yapılarından farklı olarak duvar içindeki kalın

direklerin, yapı tabanından yaklaşık 50 cm daha derinde, kille sıvalı yaklaşık 60 cm çapındaki çukurların içine yerleştirildikleri ve olasılıkla ana taşıyıcılar oldukları anlaşılmaktadır. Bu yapıda ikinci bir kat daha olması nedeniyle güçlü bir taşıyıcı sistem kurmak gerektiği düşünülmüştür.

Yapı tabanları incelendiğinde, yapıların iki odasında farklı malzemeden taban yapıldığı, daha küçük olan güneybatı odasında kalker içerikli kilin, kuzeydoğu odasında ise kerpiç toprağının tercih edildiği anlaşılmıştır. Yangından daha az etkilenmiş yapılarda taban malzemesi kolaylıkla ayırt edilebilirken, şiddetli yangın geçirmiş örneklerde tabanlar yangından sertleşerek, fırın tabanlarına benzer bir nitelik kazanmıştır. Konutların her iki odasında da tabanın en az 3-4 kez yenilendiği, kuzeydoğudaki odada yenileme tabanlarında bol kumlu kerpiç toprağı kullanıldığı görülmüştür. Yalnızca 4-5 no'lu yapıda, oda tabanlarının altında kilden ikinci bir düzlem oluşturulmuş ve olasılıkla ahşap döşeme kullanılmıştır.

Yapı içlerinde, az sayıda fırın bulunmuştur. Bu fırınların konut içindeki yeri standart değildir, her yapıda farklı yerlerde olabilmektedirler. Örneğin, 4-1 no'lu yapıda bölme duvarının 1 m güneyinde ve odanın orta kısmında yer alırken, 4-2 no'lu yapıda bölme duvarının kuzeyinde ve büyük odada yer alır. Fırınlar önemli ölçüde bozulmuş olarak bulunduğu için, büyüklük ve planları hakkında kesin veriler bulunmamaktadır. Duvarlarda bulunan küçük çaplı direk delikleri, fırınların üst yapısının da yapıların kendisi gibi dalörgü yapım tekniğiyle yapıldığını göstermektedir. Hafif yükseltilmiş bir zemine oturtulmuş olan fırınların genelde 3-4 yenileme tabanı vardır.

Seki, ambar, ambar gözü gibi mimari öğelere her yapıda rastlanmamaktadır ve bu öğelerin yapı içindeki dağılımı da farklılık göstermektedir. Ancak genel kural olarak duvarlara yakın yerlere yerleştirildikleri söylenebilir. 4-5 no'lu yapının kuzeydoğu köşesinde yer alan ve bir çok defa yenilenmiş olan seki, bu tabakadaki tek örnektir. Yapı içlerinde daha çok ambar, ambar gözü gibi depolama amaçlı kullanılmış olan yapı öğeleri ile karşılaşılmıştır. Ambarlar dikdörtgen ya da yuvarlak biçimli olabilmektedirler. Bol killi kerpiç toprağı ile yapılan depo kaplarından dikdörtgen planlı olanlar, taban üzerinde yer alırken, yuvarlak biçimli olanlar, kısmen tabanın içine gömülmüştür. Ayrıca yapı içlerinde olasılıkla ambar gözlerine ait kenar parçalarının bulunması da, ambar sayısının "in-situ" olarak tespit edilenden daha fazla olduğunu göstermektedir. Kerpiç döküntü halinde bulunan bu tür ambarlar, olasılıkla tabandan daha yukarıda yer almaktadırlar.

Yukarıda da belirtildiği gibi duvarlarda ana taşıyıcı işlevi olan direkler diğerlerinden farklı olarak daha derinde, hazırlanmış çukurlara gömülmüştür. Bu durum, olasılıkla duvarın kendi taşıyıcılığı için değil, ikinci bir katı ya da çatıyı taşımak için gerekmiştir. Duvar dışında bulunan bazı direk delikleri de, çatıyı taşıma amacıyla bir sistem kurulması fikrini desteklemektedir. 4-1 no'lu yapıda yapının orta kısmında 60 cm aralıklı iki direk deliği bulunmuştur.

4. Tabaka Yerleşmesinin Topoğrafya Özellikleri:

Kuzey ve güney kazı alanında ortaya çıkarılan 4. tabaka yapılarının arasında hemen hemen hiç kot farkı olmaması, yerleşme topoğrafyasının 5. tabakadaki düz görünümünü koruduğunu göstermektedir.

Yerleşme Düzeni:

Yerleşme düzenini tam olarak tanımlanabilecek kadar geniş bir alan açılmamış olmasına karşın, ortaya çıkan yapıların düzenli aralıklarla, aynı doğrultu üzerinde dizilmiş olması, bu tabakada da 5. tabakadaki gibi düzenli bir yerleşmenin geliştiğini göstermektedir. Uzun aksı kuzeydoğu-güneybatı yönünde olan yapılar, 2-3 m ara ile yan yana, uzun aksları paralel olacak şekilde dizilmişlerdir (şekil E.5).

Güney alanında, yan yana sıralanan 4-1,4-2 ve 4-3 no'lu yapıların kuzeyinde, yaklaşık 7 m uzaklıkta, bu yapılara paralel olan 4-5 no'lu yapı da, bu alanda ikinci bir konut dizisine işaret etmektedir. Düzenli bir yerleşme görüntüsü oluşturan konut yapılarının çevresinde ise, yuvarlak planlı kulübe tipi yapılar bulunmaktadır. Olasılıkla belli bir yapıya ya da ortak kullanıma ait depolama alanları olan bu yapıların yerleşme içindeki yerleri incelendiğinde, burada 5. tabaka açık alan mimari öğelerinin dizilişi gibi bir düzen kaygısı gözetilmediği anlaşılmaktadır.

3.1.3. 3. Tabakanın Mimari Açıdan Değerlendirilmesi

Güney kazı alanının tamamında, kuzey kazı alanının da büyük bir kısmında ulaşılan 3. tabaka, her iki alanda da 4. tabaka dolgularının üzerinde yer almaktadır. 3. tabakada gerek mimari kalıntı gerekse buluntu açısından değişiklik gözlenmekteyse de, yerleşmede 5. tabakadan beri süregelen geleneğin devam ettiği söylenebilir. Bu tabaka, Orta Neolitik Dönem'e tarihlenmektedir.

Güney kazı alanındaki 3. tabaka dolguları oldukça bozuk durumdadır ve Demir Çağı çukurları tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Bu alandaki kalıntılardan,

yapıların planlarını tam olarak anlamak mümkün değildir. Ancak kuzey kazı alanındaki kalıntılar daha korunmuş durumda olduklarından, bu tabakayla ilgili daha fazla bilgi edinmek mümkün olmuş ve 3. tabakanın iki evreli olduğu anlaşılmıştır.

Güney kazı alanındaki yapıların planları tam olarak anlaşılamasa da, buradaki yapıların biçimlerinin ve boyutlarının 4. tabaka yapıları ile benzeştikleri ve 1-2 m'lik sapma ile 4. tabaka yapılarının üzerine inşa edildikleri anlaşılmıştır. Bu da 4. tabakadaki yapı geleneğinin bu tabakada da devam ettiğini göstermektedir. Kuzey kazı alanındaki 3. tabaka yapılarının planları, güney kazı alanındaki 3. tabaka yapılarınınkine göre farklılık içermektedir. Bu alanda henüz 4. tabakaya inilmediği için, bu yapıların 4. tabaka yapılarına göre durumları bilinmemektedir. Kazı alanı içinde 4. tabakada, yerleşmeyi sınırlayan bir duvara ya da hendeğe rastlanmamıştır. Ancak 3. tabakada yerleşmeyi sınırlayan bir taş duvar ortaya çıkartılmıştır.

3. Tabaka Yapılarının Özellikleri:

Planları tanımlanabilen yapılardan, güney kazı alanındaki 3. tabaka konutlarının, ortalama 8x10 m boyutlarında, iki odalı, dikdörtgen planlı oldukları ve kuzeyde yer alan odanın diğerine göre daha büyük olduğu, kuzey kazı alanındaki yapıların ise eşit boyutlarda üç ya da dört odadan oluştukları anlaşılmıştır (şekil E.6,29). İlk kez bu tabakada apsisi andıran yarım yuvarlak biçimli kenarı olan yapılara rastlanmıştır (şekil E.30). Seki, ambar, depo kabı gibi yapı öğelerine her yapıda rastlanmaz ve bu öğeler yapı içinde farklı yerlerde bulunabilmektedir.

4.tabakanın yapı malzemesini de Aşağı Pınar'ın tüm tabakalarında olduğu gibi ahşap ve kerpiç oluşturmuştur. Duvar ve ocak sıvalarında da kireç içerikli kil kullanımı devam etmiştir. Yerleşmede ilk kez çevirme duvarıyla birlikte, taş duvar yapımının da ortaya çıktığı görülmektedir.

Yapıların duvarları temelsiz olarak toprağa oturmaktadır. Duvar kalıntıları, 25-30 cm kalınlığında, iki tarafı sıvalı, içinde direk delikleri bulunan kerpiç dolgu biçimindedir. Direk deliklerinden, 30 cm'ye varan çapta ağaçların yapılarda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yapı tabanları incelendiğinde, 4. tabakadan bilinen, duvar sıvasında kullanılan kireç içerikli kil ile bol kum katkılı kerpiç toprağının kullanımının devam ettiği görülmüştür. Yapıların güney odasında kireç içerikli kil, kuzey odasında da kerpiç toprağı tercih edilmiştir.

3. Tabaka Açık Alanlarının Özellikleri:

Açık alanlarda 4. tabakadaki gibi, konutların kuzeyinde bazı küçük ek yapıların bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca diğer tabakalardan farklı oalrak 3. tabakada açık alanlarda büyük, çukur tabanlı ocaklar yer almaktadır. Yerleşme kuzeydoğudan bir çevirme duvarı ile sınırlandırılmıştır.

3. Tabaka Yerleşmesinin Topoğrafya Özellikleri:

Kuzey ve güney kazı alanında ortaya çıkartılan 3. tabaka yapılarının arasında da hemen hemen yükselti farklılığı bulunmadığı, böylelikle yerleşme topoğrafyasının 4. ve 5. tabakadaki düz görünümünü koruduğu anlaşılmaktadır.

Yerleşme Düzeni:

3.tabakanın yerleşme düzeni güney ve kuzey alanında farklılık göstermektedir. Güney kazı alanında kuzeydoğu-güneybatı yönünde, 3-4 m aralıklarla yerleştirilmiş yapıların oluşturuduğu bir yapı dizisi görülmektedir. 4. tabakadaki gibi, olasılıkla bu yapı dizisinin kuzeyinde, 6-7 m uzaklıkta ikinci bir yapı dizisi daha bulunmaktadır. Kuzey kazı alanında ise, benzer şekilde birbirine paralel ve aynı yönde yerleştirilmiş yapılar yer almaktaysa da, plan farklılıkları vardır. Bu yapılar üç ya da dört odalıdır ve buluntu envanterinden atölye ya da depolama gibi farklı işlevleri olan odalardan oluştukları anlaşılmıştır.

Sonuç olarak 3. tabakanın yerleşmenin daha eski tabakalarından bilinen düzenli planlanmış yapılardan oluştuğu, doğuda bir çevirme duvarı ile sınırlandırıldığı, açık alanlarda, yapı önlerinde dörtgen ya da apsis planlı ek yapıların ve büyük ocakların yer aldığı söylenebilir. Kuzey kazı alanında ortaya çıkartılan yapılar ile güney kazı alanında bulunan yapıların plan anlayışı ve buluntu envanterindeki farklılıklardan yerleşmenin işlevi farklı olan yapı topluluklarından oluştuğu söylenebilir.

3.1.4. 2. Tabaka Mimarisi

3.1.4.1. Yapı Tanımları

yapı no: 2-1
tabaka: 2
yönlendirme: KD-GB
koordinat: 8-9/R
plan biçimi: dörtgen

taban alanı: ~39 m²

uzunluk: ~8 m

genişlik: ~4.80 m

uzunluk/genişlik: 1.6

Kuzey kazı alanında 3. tabaka dolgularının üzerinde yer alan bu yapının (şekil E.12) duvarları ve tabanı bulunamamıştır. Ancak, yanık kerpiç dökütünün kapladığı dörtgen biçimli alanın yapıyı tanımladığı açıktır. Kepiç dökütülü bu alan ile ayırt edilebilen yapı, yaklaşık 4.80x8 m boyutlarındadır ve tam orta kesimindeki, yapıyı ikiye bölen, kerpiç dökütüsüz hat da, olasılıkla bir bölme duvarına işaret etmektedir. İki odalı, dörtgen planlı yapı, çevresindeki diğer yapılarla birlikte açık alanların işlik olarak kullanıldığı bir çiftlik oluşturur (şekil E.31,32).

Yapının güneydoğu odasında, bölme duvarının önünde büyük bir fırın ve çevresinde işlikler, ambar gözleri ve öğütme taşları ile çanak-çömlek yer alır (şekil E.33,34). Çok sayıda ambar gözü ve depo kabı da, yapının duvar kenarları boyunca dizilmiştir.

Yapının duvarlarına ve tabanına ait bir iz bulunamamıştır, ancak kerpiç parçaları üzerindeki izlerden, bu yapıda da dalörgü yapım tekniğinin kullanılmış olduğu kesindir. Doğu tarafında, yapının ortasından itibaren devam eden küçük taşlardan oluşan bu taş dizisi, yapının olasılıkla doğu sınırını belirlemektedir.

3.1.4.2. 2. Tabakanın Mimari Açıdan Değerlendirilmesi

Kuzey ve güney kazı alanlarının tamamında ortaya çıkartılan 2. tabaka, her iki kazı alanında da 3. tabaka üzerinde yer alır. 2. tabaka gerek mimari gerekse de buluntu toplulukları açısından, 5. tabakaya göre büyük farklılıklar içermekle birlikte, bu tabaka ile başlayan Orta Neolitik sürecin devamı niteliğindedir.

Her iki kazı alanında da altaki 3. tabaka yapıları ile hemen hemen aynı yerlerde inşa edilmiş yapılar bulunmakta, ancak yapı çevrelerinde, açık alanlarda çeşitli ek yapılar ve yarı açık mekanlar yer almaktadır. 5. tabakadan beri süregelen, ancak 4. ve 3. tabakalarda bozulmaya başladığı görülen düzenli yerleşme anlayışı, 2. tabaka da artık değişmiş, yerleşme günümüz anlamında bir çiftlik yerleşmesine dönüşmüştür. 3. tabakada görülen, yerleşmeyi çevreleyen taş duvarının kullanımı, 2. tabakada da devam etmiştir.

Esas yapı malzemesi olarak ahşap ve kerpiç kullanımı devam etmiş, taş, çevre duvarında ve bazı yapıların duvar boyunda küçük taşlardan oluşan diziler biçiminde kullanılmıştır.

2. tabaka yangın geçirdiği için kalıntılar korunmuş olmakla birlikte, Demir Çağı çukurları ve tarımsal faaliyetlerden dolayı oldukça bozulmuş durumda ele geçmektedirler.

2. tabakaya ait tanımlanabilir mimarlık buluntularının genel bir dökümü yapıldığında, yerleşmede konut olarak kullanıldığı düşünülen 5 adet (2-1,5), bunun dışında da 2 yapı kalıntısı ve tümü iç mekanda yer alan 10 fırın bulunmuştur. Yapı içlerinde seki, depo kapı, ambar gözü gibi çeşitli yapı öğelerinin yanı sıra, tanımlanabilen ancak herhangi bir yapıyla ilişkisi olmayan duvar, taban ve silo gibi yapı öğelerine de rastlanmıştır.

2. Tabaka Yapılarının Özellikleri:

Bu tabakada ortaya çıkartılan yapılar, yapım tekniği, plan düzeni ve büyüklük açısından birbirine benzemektedirler. Yapılar, ortalama 12 m uzunlukta, 8 m genişlikte, iki odalı, dörtgen biçimli ve kuzeydoğu-güneybatı yönündedirler (şekil E.7,8). Yapıların girişlerinin nereden olduğuyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Fırın, seki, platform, depo kapı, ambar gözü gibi yapı öğeleri açısından yerleşmenin en zengin tabakasıdır.

2. tabakada duvar bulunmamıştır. Ortaya çıkartılan kalıntılar, düzgün dörtgen bir alanı kaplayan kerpiç döküntü lekeleri biçimindedirler (şekil E.31). Bu alan içinde "in situ" durumda ocaklar, sekiler depo kapları vb yapı öğeleri belli bir düzene göre dizilmiş şekilde yer almaktadırlar. Bu lekelerin çevresinde boş hatlar ve bazen de bu hatların dışında küçük taşlarla oluşturulmuş taş dizileri yer almaktadır. "İn situ" durumdaki ev envanteri ve lekelerin biçimi bu alanların yapılara ait olduğunu göstermektedir. Kerpiç topanları incelendiğinde bu tabakada da diğer tabakalardan farklı olmakla birlikte dalörgü mimarinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapıların leke biçiminde ve duvarsız olması, direk deliğinin hiç görülmemesi ve kerpiç parçaları üzerindeki izler birlikte ele alındığında, bu yapıların iğmeli yapım sistemi ile yapıldığı anlaşılmaktadır[1]. Köy çalışmalarında da görüldüğü gibi iğmeli yapılar yandıklarında duvarlar içeri çökmekte ve dolayısıyla "in situ" duvar kalıntısı oluşmamaktadır. Bu tabakadaki diğer bir

[1] 2. tabaka yapılarının restitüsyonu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: bölüm 6.3.

farklılık da, yerleşmede düzgün bir zemin oluşturan kerpiç çamuru ya da kireç sıvalı taban bulunmamıştır.

2. tabakada bulunan ocakların tümü de kubbeli fırın tipindedir. Fırınlara genellikle yapı içinde bölme duvarına bitişik olarak rastlanmıştır. 2-2 no'lu yapının fırını "T", 2-1 no'lu yapının fırını ise at nalı biçimlidir.

Yapı içlerinde yapının uzun orta aksı boyunca, fırın doğrultusunda, fırın tabanına benzer nitelikte, pişmiş topraktan platformlara rastlanmıştır. Özellikle yapının uçlarında yer alan bu platformlar, 1-2 m²'lik bir alan kaplarlar ve zeminden yükseltilmişlerdir. Bu tür yapı öğelerinin kenarlarında, herhangi bir sınırlayıcı duvara ya da yapılı yüze rastlanmamıştır. Yapı içlerinde sıkça rastlanan diğer bir mimari öğe de yuvarlak ve kare planlı, kerpiç toprağından yapılma depo kapları ve ambar gözleridir. Bunlar yapı duvarlarına benzer şekilde ince dalların örülüp, sıvanmasıyla yapılmışlardır. Genelde fırın yakınlarında ve duvar kenarlarında, gruplar oluşturarak dizilmişlerdir. Aralarında öğütme taşları ve çanak-çömlek yer alır.

2. Tabaka Yerleşmesinin Topoğrafya Özellikleri:

Yerleşme topoğrafyasında bir değişim olmamış, önceki tabakalardaki gibi hafif dalgalı, düze yakın görünümünü sürdürmüştür.

Yerleşme Düzeni:

Yerleşmeyi tam olarak tanımlayabilecek kadar geniş bir alan açılmamış olmasına karşın, yerleşmenin genel düzeni anlaşılmaktadır. Yapılar, uzun aksı kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, birkaç metre aralıkla dizilmişlerdir (şekil E.7,8). Bu tabakada özellikle açık alan düzenlemeleri artmış, yapıların çevresinde çok sayıda ek yapı, yarı açık mekanlar ve çakmakataşı işlikleri gibi çeşitli işlikler yer almaktadır. 3. tabaka yerleşmesini çevreleyen taş duvarın kullanımı devam etmiş bu duvarın 2 m yakınlıkta yapılar inşa edilmiştir.

Yukarda da değinildiği gibi köylerde yapılan yerleşme düzeni çalışmalarında, konutların yönlendirilmesinde belli bir düzenin olduğu, ancak diğer yapıların yönlenme kaygısı olmaksızın bu yapıların çevresinde düzenzi olarak yerleştirildiği ve böylece avlu ya da yarı açık işliklerin de oluşturulduğu görülmüştür. 2. tabaka yerleşmesinde de genel olarak bu özellikler görülmektedir. Olasılıkla konut olarak kullanılan esas yapılar, belli bir düzende yerleştirilmiş çevrelerinde de çeşitli ek yapılar ve işlik mekanları düzenlenmiştir.

3.2. Kerpiç Parçaları

Aşağı Pınar mimarisini anlayabilmek ve yapıları restitüe edebilmek için yardımcı olabilecek en önemli verilerden biri de, kazıda bulunan yanmış kerpiç parçalarıdır. Kazıda yangın geçirmiş olan tabakalarda, "in situ" olarak bulunan mimari kalıntıların (duvarlar, ocaklar, işlik yerleri, ambarlar vb.) dışında, döküntü halinde, tuğlalaşmış kerpiç parçaları da bulunmaktadır. Bu kerpiç parçaları üzerinde sap, dal, kamış, doğrama gibi yapılarda kullanılmış olan yapı elemanlarının negatif izleri görülebilmektedir. Aşağı Pınar yerleşmesinin 1000 yıllık süreci değerlendirildiğinde, yapım tekniğinin temel niteliklerinin değişmediği, dönem boyunca çamur dolgulu dalörgü iskelet sistemlerin kullanıldığı bilinmektedir. Kerpiç çamuru, yapının dalörgü iskeletini sardığı için adeta onun kalıbını almakta ve böylece yangın geçiren tabakalarda sertleşen, tuğlalaşan kerpiç parçaları üzerlerindeki sap, dal, kamış, doğrama vb. izleriyle, günümüze ulaşmaktadırlar.

Böylece, kerpiç parçaları üzerindeki izleri inceleyerek, yerleşmedeki yapım teknikleri ve tabakalardaki farklı yapım sistemleri üzerine bilgi edinmek mümkündür. Ayrıca bu yolla, yalnız yapı kalıntılarına bağlı, yapı boyutları, duvar kalınlıkları, kazık delikleri gibi verilere dayanarak yerleşmedeki yapım sistemini, yapım tekniklerinin detayına girmeden bir sistem olarak yorumlamak yerine, duvarların nasıl oluşturulmuş olabileceği gibi yapı elemanlarının yapım teknikleriyle ilgili daha detaylı bilgilere de ulaşılabilir.

Türkiye'de Elmalı-Karataş (Warner, 1994:135-157), Diyarbakır Çayönü (Özdoğan, 1996a) ve Samsun İkiztepe (Alkım, 1984) kazılarında kerpiç parçaları değerlendirilmiştir. Elmalı-Karataş'ta yapılan çalışmada kerpiç parçaları çizim ile belgelenmiş ve parça boyutunda restitüsyon çalışmaları yapılarak yapım teknikleri anlaşılmaya çalışılmıştır (şekil F.85,86), İkiztepe ve Çayönü'nde ise, yalnız fotoğraf ile belgeleme yapılmıştır.

Kerpiç parçaları üzerine daha kapsamlı bir inceleme ise, Karanovo yerleşmesi için yapılmıştır (Tezel-Zettler, 1997). Bu çalışmada kerpiç parçaları, dalörgü tekniğinin duvarda, kamışların ise çatıda kullanılmış olacağından yola çıkılarak, çatı ve duvar parçaları olmak üzere iki ayrı gruba ayrılarak, ele alınmıştır. İki grubun parçaları birbirinden bağımsız olarak, çatı ve duvar tekniklerinin detaylarını çözmek amacıyla

incelenmiş ve yapıların üst konstrüksiyonu için restitüsyon önerisi geliştirilmiştir (Tezel-Zettler, 1997:şekil5.5).

Ancak tez çalışması kapsamında köylerde yapılan etnoarkeolojik araştırmalarda, dalörgü yapım sisteminin birçok çeşitlemesi olduğu ve bu tekniklerin çok sayıda farklı yapı öğesinde kullanılabileceği görülmüştür. Aşağı Pınar kazısında da bunu doğrular nitelikte kerpiç parçaları bulunmuştur. Örneğin yerleşmede topluluk halinde bulunan, kamış ve ahşap doğrama izli parçalar, büyük olasılıkla ev içi ambarlara aittirler.

Bu bağlamda, kerpiç parçalarını inceleyerek bir yerleşemenin yapım teknikleri üzerine bilgi edinilebilir, ancak malzemenin hangi yapı öğesine ait olduğu kesin olarak bilinmediği için, bir yapının geneline yönelik olarak, her yapı öğesinin yapım tekniği değil, o tabakada görülen ve tavanda, duvarda ya da ambar yapımında kullanılan tekniklerle ilgili tümel bir bilgi edinilebilir. Ancak Aşağı Pınar yerleşmesinin "in situ" yapı kalıntıları üzerine bilgiler, etnoarkeolojik çalışmalar ve bu bölgedeki diğer kazıların değerlendirmeleri birleştirilip, eldeki kerpiç parçaları üzerindeki izlere de bakılarak, yerleşmenin mimarisi yorumlanabilir.

Kazıda ele geçen kerpiç parçalarının yapıların hangi kısmına ait oldukları anlaşılamadığından, o tabakayı oluşturan arkeolojik dolgunun niteliği de bir ipucu oluşturabilmektir. Örneğin dolgu kalınlığının az olması, o tabaka molozunun üst kısmının, bir sonraki yapı katı tarafından tesviye edildiğini gösterir. Bu durumda molozun üst kısmına, yani çatıya ait kerpiç parçalarına rastlama olasılığı azdır. Buna göre, Aşağı Pınar kazı dolguları ele alınacak olursa

6. tabakanın dolgusu oldukça kalındır ve bu tabaka şiddetli yangın geçirdiği için kerpiç parçaları iyi korunmuştur. Bu nedenle, bu tabakada üst yapıya ait kerpiç parçası bulunması olasılığı yüksektir;

5. tabakanın dolgu kalınlığı çok incedir ve bu tabaka yangın geçirmediği için yanmış kerpiç parçası yok denecek kadar azdır;

4. 3. ve 2. tabaka dolgu kalınlıkları fazla değildir. Bu tabakalar yangın geçirdiği için bol miktarda kerpiç parçası bulmak mümkünse de, bu parçalar olasılıkla üst yapıya değil, yapıların alt kısımlarına aittir.

Eldeki kerpiç parçası malzemesiyle ilgili bir ön değerlendirme yapıldığında, malzemenin esas olarak yangın geçirmiş olan 2., 3., 4. ve 6. tabakadan geldiği, yangın geçirmemiş olan 5. tabakadan ise, neredeyse hiç malzeme gelmemiş olduğu

söylenebilir. Yangın geçiren tabakalardaki yapıların, "in situ" duvar parçası, ocak, ambar gibi yapı öğeleri dışında, yine bu öğelerle ilgili kerpiç parçaları da, bu "in situ" yapı kalıntıları çevresinde bulunmuştur. Özellikle son yıllarda kazılan 2. ve 6. tabaka yapılarından elde bol miktarda örnek kerpiç parçası vardır. Ancak kazının ilk yıllarında ortaya çıkan 3. ve 4. tabaka yapılarının, üst tabakalardan gelen yoğun çukurlar nedeniyle çok bozulmuş olmaları, bulunan kerpiç parçalarının değerlendirilebilecek iz vermeyen amorf parçalar olmaları ve kazı ekibinin bu tür mimari üzerine ilk çalışması olmasından kaynaklanan deneyimsizliği nedeniyle, bu tabakalardan elde oldukça az miktarda kerpiç parçası örneği mevcuttur.

3.2.1. Kerpiç Parçalarını Çalışma Yöntemi

Öncelikle her kazı toplama biriminden gelen tüm kerpiç parçaları için kazı alanında bir ön inceleme yapılmış ve üzerinde iz olan parçalar kazı evine taşınmıştır. Burada fırça, dişçi aleti gibi aletler kullanılarak, kerpiç parçası üzerindeki dal, kamış vb izlerinin içine dolan toprak çıkartılmış ve izlerin belirginleşmesi sağlanmıştır. Tüm kerpiç parçalarını depolama imkanı olmadığı için, bu parçaların içinden örnekleme amaçlı bir seçim yapılmış, gerisi bu parçaların içindeki bitki kalıntıları üzerine çalışan botanik uzmanına verilmiştir[1].

Örnekleme için esas olarak toplama birimleri göz önüne alınmış, her toplama biriminden, birbirinden farklı izler gösteren kerpiç parçaları seçilmiştir. Ayrıca kerpiç parçalarının bir ambar ya da duvarın bir kısmı gibi bir yapı elamanına ait olduğu düşünülen durumlarda, yalnız farklı izler içeren parçalar değil, bu yapı elemanının ileride tümlenebileceği göz önüne alınarak, ona ait olabilecek tüm parçalar saklanmıştır.

Kazı evindeki ön eleme sonrası örnekleme için seçilen parçalar, üzerlerindeki izlere göre değerlendirilmiş ve bu bilgiler bir tabloya aktarılmıştır (tablo I.1). Eldeki tüm seçili malzemenin bilgileri bu tabloya aktarıldıktan sonra ayrıca bunların arasından çizim ve fotoğraf ile belgelenmesi yararlı olacak parçalar, seçilmiştir. Eldeki malzemenin çok buna karşın ve kazı süresinin kısıtlı olması nedeniyle, tüm parçaları çizim ve fotoğraf ile belgeleme olanağı yoktur. Ayrıca birbirine çok benzeyen, aynı

[1] Kerpiç çamuru karılırken içine sap, tohum gibi bitkisel maddeler de konulmaktadır. Kerpiç yandığı zaman içindeki bitki kalıntıları korunduğu için, arkeobotanik uzmanı kerpiç malzemeyi ezerek içindeki bitki kalıntılarını açığa çıkartıp inceler.

bilgileri veren parçaların hepsini çizim ve fotoğrafla belgelemenin de çok anlamlı olmayacağı düşünülmüştür. Bu nedenle ikinci bir seçim yapılmış ve birbirine çok benzer izler veren parçalardan, daha iyi ya da daha detaylı bilgi verenler seçilerek, bunlara birer envanter numarası (K1,K2, vb) verilmiş ve yalnız bu örnekler, çizim ve fotoğraf belgelemesi için ayrılmışlardır. Yukarda ele alınan, ambar ya da duvar parçası gibi bir yapı elemanına ait parçalardan ise, yine yalnız birbirinden farklı izler içeren örnekler değerlendirimiştir.

Kerpiç parçaları her ne kadar sertleşmiş ve tuğlasal bir nitelik kazanmış olsalar da, yine de çok sağlam olmadıklarından, zaman içinde parçalanmaktadırlar. Bu nedenle çalışmaya başlanmadan önce, seçilen parçaların üzerine sulandırılmış ağaç tutkalı sürülerek sağlamlaştırılmışlardır. Kerpiç sağlamlaştırma üzerine bir çok çalışma yapılmakta ancak henüz kesin iyi sonuç veren ve geri dönüşüm niteliği olan bir sağlamlaştırıcı bulunamadığı görülmektedir (Chiari, 1990). Ağaç tutkalı, açık hava koşullarında su ve güneşten etkilenmektedir, ancak kerpiç parçaları kapalı ortamda korunacağı için, sağlamlaştırma için bu malzeme uygun görülmüştür. Bilindiği kadarıyla ağaç tutkalının kerpiç sağlamlaştırmada kullanılması üzerine bir araştırma yapılmamıştır, ancak bu malzemenin yıkama suretiyle kerpiç malzemeden uzaklaştırılabilmesi, yani geri dönüşümü olması da çalışma açısından uygun bulunmuştur. Aksi takdirde, sağlamlaştırma yapılmaması durumunda, bu tür kerpiç parçalarının toprak altından çıktıktan sonra, varlıklarını birkaç yıl bile sürdürmeleri mümkün değildir. Üzerlerindeki izler kaybolur ve zaman içinde kerpiç parçası toprağa dönüşür.

Sağlamlaştırma işlemi sonrasında, örnekleme için seçilmiş olan kerpiç parçalarının ölçekli çizimi yapılmış ve fotoğrafları çekilmiştir. Çizim çalışmasında her kerpiç parçasının üzerindeki bütün izleri aktarmaya yetecek kadar plan, kesit ve görünüş çizilmiş ve her iz tipi için bir lejand geliştirilerek, çizimlerin anlaşılır ve ifadeli olması sağlanmaya çalışılmıştır (şek.C.1-16).

Kerpiç parçasını betimleyen bu çizimler levhanın üst tarafına yerleştirilmiş, sağ alt tarafa da bu izlere dayanılarak, kerpiç parçası boyutunda bir restitüsyon denemesi yapılmıştır. Bu çalışma, bire bir olarak eldeki izlere göre yapılmış, ağaçların kalınlıkları, birbirleriyle ilişkileri vb. veriler o kerpiç parçasının gösterdiği kadarıyla canlandırılmıştır.

Kerpiç parçaları üzerindeki izlerin ne olduklarını anlamak, ya da yorumların doğruluğunu sınamak amacıyla yeni örneklerden de yararlanılmıştır. Bunun için etnoarkeolojik çalışmalar sırasında, yıkıntı halindeki yapılardan kerpiç dolgu sökülerek, söküldüğü yer ve bu yerin oluşturduğu izler incelenmiştir. Günümüz örnekleri yanmamış oldukları için, son derece dökülgendirler, bu nedenle diğer malzeme gibi ağaç tutkalı ile sağlamlaştırılıp, fotoğraf belgelemesi yapıldıktan sonra örnekleme olarak saklanmışlardır (şek.C.17-20).

3.2.2 Kerpiç Parçalarını Değerlendirme Yöntemi

Kerpiç parçaları üzerinde çeşitli kalınlıktaki ağaç, kamış, ot, sap, ip, doğrama izleri ve yapılı, sıvalı yüz görülmektedir. Bir kerpiç parçasında bu izlerden hangilerinin bulunduğu, bulunan izlerin örgü niteliği ve bir yapılı yüzün olup olmadığı tespit edilmiş ve bu bilgilerle bir tablo oluşturulmuştur.

Bu tabloda değerlendirilen kerpiç parçasının bir kazı malzemesi olarak, envanter numarası, bulunduğu toplama birimi numarası ve hangi tabakanın malzemesi olduğu, hangi yıl bulunduğu gibi bilgiler verilmekte ve üzerindeki izlere yönelik verilerin dökümü yapılmaktadır. Bu izlerle ilgili dört ana bölüm vardır. 1. bölümde ağaç izleri, 2. bölümde örgü niteliği, 3. bölümde yapılı yüz durumu, son bölümde ise doğrama izleri değerlendirilmiştir.

Ağaç izleri niteliklerine göre ana taşıyıcı, taşıyıcı ve bağlayıcı olmak üzere üç bölümde ele alınmıştır. Çapı 8 cm'den büyük olan ağaç izleri ana taşıyıcı, çapı 4-8 cm arası olan ağaç izleri taşıyıcı, çapı 4 cm'den küçük olan ağaç izleri bağlayıcı nitelikte ağaç izi olarak tanımlanmıştır. Bu değerler, etnoarkeolojik çalışmalara göre, bugünkü yapılarda kullanılan ağaçların kalınlıklarına bağlı olarak nasıl kullanıldıkları gözlemlenerek ve statik açıdan bir ağacın özellikleri göz önüne alınarak, belirlenmiştir.

Ağaç yüzeyinin tamama yakını mevcut olan, özellikle bağlayıcı nitelikteki ağaç izleri, cetvel ile, ağaç yüzeyinin bir kısmı görülen izler ise, yumuşak bir telle kalıbı alınıp, çapölçer üzerinde çapı belirlenmiştir.

Örgü tipleri beş bölümde incelenmiştir. Birden fazla sayıda dal ya da dal ve doğrama birlikte bir örgü oluşturuyorsa, bu 'karışık dal örgü' olarak tanımlanmıştır. Kamış izleri bir dizi ya da demet oluşturmalarına göre 'kamış dizisi' ve 'kamış demeti', ot ve

sap izleri de 'ot, sap demeti' olarak tanımlanmıştır. Demetleri bağlamak için kullanılan ip ya da saplar da, 'ip bağlama izi' olarak adlandırılmıştır.

Yapılı yüzler sıva ve kamış yüz olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Kerpiç çamuru dal-örgü yapı iskeletinin boşluklarına dolgu elemanı olarak doldurduktan sonra, dış tarafı elle düzlenerek, düzgün bir yüzey elde edilmektedir. Buna kerpicin 'yapılı yüzü' denilmektedir. Bu aynı zamanda yüzeyin sıvanması anlamına da gelir. Dolgu kerpicin düzlenmesinden sonra, ayrıca kerpiç sıva da yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle kerpiç parçası üzerinde belli bir kalınlığı olan, bir ya da birden fazla sayıda sıva tabakaları da görülebilir. Etnoarkeolojik çalışmalarda da, duvarların her sene kerpiç toprağı ile sıvandığı ve üst üste sıva tabakaları oluştuğu görülmüştür. Yapılı yüzü ya da sıva katmanı bulunan kerpiç parçaları 'sıvalı' olarak değerlendirilmiştir. Bir kamış dizisinin oluşturduğu yüz ise, 'kamış yüz' olarak tanımlanmıştır.

Üzerinde doğrama izi görülen parçalar ise, 'işlenmiş ahşap' olarak değerlendirilmiştir. Kerpiç parçaları üzerindeki ağaç izlerinden, ağacın çapı tespit edilebilmektedir ancak doğramanın bir kısmını gösteren doğrama izlerinden, doğramanın kesit ölçülerini anlamak mümkün değildir. Yalnız ana taşıyıcı nitelikte olduğu anlaşılan verileri olan doğrama izleri, 'işlenmiş ahşap' ve 'ana taşıyıcı' olarak değerlendirilmiştir.

3.2.3. Kerpiç Parçalarının Değerlendirilmesi

Örnekleme için seçilen kerpiç parçalarıyla ilgili bilgiler tabloya aktarılıp, gerek görülen kerpiç parçalarının fotoğraf ve çizim belgelemesi yapıldıktan sonra, Aşağı Pınar Höyüğü'nün mimarisini anlamaya yönelik değerlendirme için eldeki malzeme, tabakalarına göre ayrılmış ve her tabaka için ayrı bir tablo oluşturulmuştur (tablo I.2-6). Bu tablolardaki değerlendirmeler, her tabakada görülen özelliklerin işlendiği, tüm tabakaların bulunduğu bir tabloya aktarılmıştır (tablo I.7).

Yukarıda da belirtildiği gibi en çok malzeme, 2. ve 6. tabakadan gelmiştir. Bu nedenle bu tabakalar için bir yorumlamaya gitmek kolaydır. Yanmamış olan 5. tabakadan ise, hemen hemen hiç malzeme olmadığı için, bu tabaka mimarisinin restitüsyonunda için kerpiç parçalarına dayalı bir yorum getirmek olanaksızdır. 3. ve 4. tabakadan ise, 2. ve 6. tabaka kadar olmasa da, çok miktarda malzeme çıkmıştır, ancak bu malzemenin büyük kısmı amorf yani üzerinde iz olmayan parçalardır. Bu nedenle, inceleme

kapsamı dışında bırakılmışlardır. Ancak bu bilgi de, bu tabakaların mimarisinin restitüsyonu için bir veri niteliğindedir.

3.2.3.1. Eldeki Malzemenin Genel Değerlendirmesi

Yukarda da belirtildiği gibi analiz amaçlı hazırlanan tablolara, herbir kerpiç parçası, üzerindeki her türlü iz sınıflandırılarak ayrı ayrı aktarılmıştır. Ancak malzemeyi inceleme kolaylığı açısından, genel bir gruplama yapmanın yararlı olacağı düşünülmüştür. Zira malzemenin kendisi de böyle bir gruplamaya olanak verir niteliktedir.

Kamış yüzü izli kerpiç parçalarının kalınlıklarının fazla olmaması, genelde taşıyıcı nitelikte ağaç izi görülmemesi, buna karşılık bazılarında olasılıkla ince kesitli doğrama izleri olması, bu parçaların yapının taşıyıcı sistemine değil, daha çok ambar gibi daha hafif taşıyıcı gerektiren küçük yapılara/yapı öğelerine ait olabileceğini düşündürmektedir. Diğer bir olasılık da, bu parçaların taşıyıcı niteliği olmayan ince bir tavana ait olabileceğidir.

Bu tür parçaların dışındaki kerpiç parçaları, yapının duvar, çatı sistemine ait olabilecek niteliktedirler. Bu parçalarda karışık dalörgü yapım tekniğinin çeşitli tipleri gözlenmektedir. Yalnız ağaçlardan oluşan dalörgü dışında, bir de doğrama izli parçalar vardır. Bu parçalar da, olasılıkla dal-örgü yapım tekniğinin uygulandığı yerlere aittir. Ancak bu parçalarda bir örgü görülmediği ya da doğrama, ağırlıklı yer tuttuğu için ayrıca değerlendirilmesi daha doğru olacaktır.

Tüm bu özellikler göz önüne alınarak, kerpiç parçaları üç gruba ayrılmıştır. Öngörülen bu gruplar içinde yer alan kerpiç parçaları olarak, kendi içlerinde de yapılı yüzü olan ve olmayanlar diye iki alt gruba ve bunun dışında da, kendi grupları içindeki detay farklılıklarına göre başka alt gruplara ayrılabilirler. Ana gruplar

- **Kamış Yüz İzli Kerpiç Parçaları:** Bir tarafı kamış yüzlü, kalınlığı 6-7 cm'yi geçmeyen kerpiç parçaları. Bu parçaların diğer tarafında da, yapılı yüz görülebilmektedir. Bazı örneklerde kamış yüzün arka, alt ya da üst tarafında doğrama ya da bağlayıcı nitelikte ağaç izi de görülmektedir.
- **Dalörgü Yapım Tekniği İzi Veren Kerpiç Parçaları:** Üzerinde, dal örgü tekniğinde örülmüş, taşıyı, bağlayıcı gibi çeşitli nitelikteki ağaç izlerinin

görüldüğü kerpiç parçaları. Bu parçaların bir tarafında da yapılı yüz olabilmektedir.

- **Ahşap Doğrama İzli Kerpiç Parçaları:** Üzerinde ahşap doğrama izi görülen kerpiç parçaları. Bu parçaların bir tarafında da yapılı yüz olabilmektedir. Bazı örneklerde doğrama ve ağaç izi birlikte de görülmektedir.

3.2.3.2 Tabakalara Göre Değerlendirme

2. Tabaka (tablo I.2)**:**

Bu tabakaya ait 15 adet kerpiç parçası incelenmiş, beş tanesinin çizimi yapılmıştır. Bu parçalarda gözlenen özellikler

- İki adet kamış yüzü izli kerpiç parçası vardır. Bunlardan birinde bağlayıcı nitelikte ağaç izi de bulunmaktadır;
- Dört parçada, dal-örgü yapım tekniğini gösteren izler görülmüştür (K55,K58,K59,K60). Bu parçalardan üçünün üzerinde yapılı yüz vardır (şekil C.1,2,55-58);

  Üç tane yalnızca ot ya da sap demeti izi görülen, bir tane de yalnızca bağlayıcı izi olan parça bulunmuştur.
- Bir kerpiç parçası ise ara duvar niteliğindedir; 8 cm kalınlığında, içinde ağaç malzeme olmayan ve iki tarafı sıvalı, dökme kerpiç tipindedir (K61) (şekil C.60);
- Dört kerpiç parçasında da doğrama izi görülmüştür. Bunlardan biri (K56) hariç, diğerlerinde yapılı yüz vardır. K56 no'lu kerpiç parçasındaki ahşap doğrama izi, düzgün ve dörtgen kesitli yapılmış bir ahşap doğramaya işaret etmektedir (şekil C.3). Ancak bu parçadaki izden doğramanın taşıyıcı niteliği anlaşılamamıştır. Diğer iki kerpiç parçasındaki (K54, K62) izlerden, bu doğramaların düzgün dörtgen kesitli doğramalar olmadıkları, bir miktar traşlanarak dış çeperi düzeltilmiş ağaç izleri oldukları anlaşılmıştır (şekil C.4,5,59). Bu parçalarda ağacın dairesel kesiti belli olduğu için, bu ağaçların taşıyıcı nitelikleri de tespit edilebilmiştir; K62 envanter no'lu kerpiç parçasında ana taşıyıcı nitelikte, K54 envanter no'lu kerpiç parçasında da taşıyıcı nitelikte ağaç izi görülmüştür. Her iki kerpiç parçası da topan niteliğindedir ve yapılı yüzlerinde parmak izi olduğu tahmin edilen oluk biçimli izler vardır.

3. Tabaka (tablo I.3):

Bu tabakaya ait altı adet kerpiç parçası incelenmiş, iki tanesinin çizimi yapılmıştır. Bu parçalarda gözlenen özellikler

- İki adet kamış yüzü izli kerpiç parçası vardır. Bunlardan birinin diğer yüzünde de ahşap doğrama izi bulunmaktadır;
- Bir parçada, dalörgü yapım tekniğini gösteren izler ve yapılı yüz vardır (K9) (şekil C.25,26);

  Bir kerpiç parçasında ise yalnızca ot, sap demeti izi olduğu görülmüştür;
- İki parçada da ahşap doğrama izi görülmüştür. Bunlardan birinde yan yana iki doğrama (K27) (şekil C.6,42), diğerinde de yan yana bir doğrama ve taşıyıcı nitelikte bir ağaç vardır (K8) (şekil C.7,24).

4. Tabaka (tablo I.4):

Bu tabakaya ait, beş parça incelenmiştir. Bu parçaların ortak özelliği kamış yüzlü parçalar olmalarıdır (K5, K10, K11, K12) (şekil C.27,28). Yalnız bir parçada (K5), kamış dizisinin yanı sıra, bağlayıcı nitelikte ağaç ve ot, sap demeti görülmüştür (şekil C.62).

5. Tabaka (tablo I.5):

Bu tabakaya ait 3 parça incelenmiştir. Bu parçaların üçünde de kamış izleri görülmüştür. Bunlardan birinde kamış demeti (K4), diğerlerinde de kamış yüz vardır.

6. Tabaka (tablo I.6):

Bu tabakaya ait 26 parça incelenmiş, beş tanesinin çizimi yapılmıştır. Bu parçalarda gözlenen özellikler

- Dört adet kamış yüzü izli (K37, K38, K40), iki adet kamış demeti izli kerpiç parçası vardır (K25, K41). K25 envanter no'lu kerpiç parçasının diğer yüzünde de, yapılı yüz görülmektedir (şekil C.8,40). Kamış yüzlü parçalardan üç tanesinde doğrama izi (K37, K38, K40) ve bunlardan ikisinin diğer yüzünde, yapılı yüz görülmektedir (K37, K40) (şekil C.49,50).

- 10 adet parçada, dal-örgü yapım tekniğini gösteren izler görülmüştür (K16,17,18,20,22,23,24,51) (şekil C.9,31-35,37-39). Bunlardan dördünde yapılı yüz (K16, K17, K24), üç tanesinde de doğrama izi (K22, K51) vardır.

  İki kerpiç parçasında ise yalnızca bir ana taşıyıcı nitelikte ağaç izi vardır;

- Sekiz adet parçada doğrama izi görülmüştür (K21,30-33,42,52). Yedi tanesinde yapılı yüz ve bunlardan iki tanesinde ağaç izi (K21,32) görülmektedir (şekil C.11,12,36,41,43-46). Bir tane de yapılı yüzü olmayan ve ağaç izi olan kerpiç parçası vardır.

Tabakası Saptanamayan Kerpiç Parçaları:

Çukur malzemesi olduğu için hangi tabakaya ait olduğu saptanamayan 17 kerpiç parçası incelenmiş, dört tanesinin çizimi yapılmıştır.

- Dokuz adet kamış yüzü izli kerpiç parçası vardır (K13, 14,35,36,43,47,50). Bunlardan üçünde ip bağlama izi (K13,35,43), birinde taşıyıcı nitelikte ağaç ve ahşap doğrama izi görülmüştür (K47) (şekil C.13,15,16,29,30,47,48,54,57);
- Altı parçada dalörgü yapım tekniğini gösteren izler görülmüştür (K45,46) (şekil C.14,53);
- İki parçada ahşap doğrama izi görülmüştür (K44,48). Bunlardan birinde ana taşıyıcı nitelikte ağaç da vardır (K44) (şekil C.52).

Kerpiç parçalarını, Aşağı Pınar yerleşmesinin restitüsyonuna yönelik olarak değerlendirmek için, "in situ" yapı kalıntılarıyla birlikte düşünmek gereklidir. Ancak kendi içinde bir ön değerlendirme yapıldığında, yerleşmede her dönem ağacın ana taşıyıcı sistemi oluşturduğu, ahşap doğramanın ve kamışın da, bu dalörgü sistem çerçevesinde kullanıldığı söylenebilir.

Kamış izleri daha çok ince kesitli kerpiç parçalarında diziler halinde, sap ya da ip ile birbirine bağlanmış ve diğer yüzü de sıvalı olarak bulunmaktadır. Bu tür parçalar olasılıkla taşıyıcı niteliği olmayan ince bölücü duvarlara, ambar gözü gibi bölücü duvarlarla mekandan ayrılan yapı öğelerine, ya da tavana ait olmalıdırlar.

Ahşap doğrama izleri ise genelde ağaçlarla birlikte, bazı örneklerde de ağaçsız birkaç doğrama birlikte görülmektedir. Ahşap doğramalar, dalörgüyle birlikte yapının ana dalörgü yapım sistemi içinde, ya da ondan bağımsız yalnız doğramadan oluşan kısımlarda kullanılmış olmalıdırlar.

6. tabakaya ait kerpiç parçaları, bu tabakada sepet örgü yapım sisteminin kullanıldığını kesin olarak göstermektedir. 3. ve 4. tabaka kerpiç parçalarından ev içi ambar yapılarına ait oldukları düşünülenler hariç, diğerlerinin büyük kısmının amorf, izsiz olması, az miktarda parçada dalörgü tekniğinin görülmesi, bu tabakadaki dalörgünün daha seyrek olduğunu, olasılıkla kerpiç dolgunun sık sepet örgülü duvarlardaki dolgulara göre daha fazla yer tuttuğunu düşündürtür. 2. tabakada karşılaşılan, eğri yontulmuş ağaç izleri olan kerpiç topanları da, bu tabakada iğmeli bir yapım sisteminin olduğunu gösterir.

3.3. Aşağı Pınar'da Kullanılmış Olan Yapı Malzemeleri

Bu bölümde Aşağı Pınar mimarisinde kullanılan yapı malzemeleri, malzeme özellikleri ve bulunabilirlik açısından ele alınacaktır. Bu çalışmanın amacı, Aşağı Pınar mimari geleneğini ve hammaddenin nasıl kullanıldığını anlamak kadar ilerde yapılacak olan koruma projesinde çıkacak sorunları da irdelemektir.

Aşağı Pınar Höyüğü'nde, tabakalar arasında plan ve yerleşme düzeni açısından farklılıklar olmasına karşın, yerleşim süreci boyunca, dalörgü yapım sistemi kapsamında yer alan çeşitli yapım teknikleri kullanılmıştır. Bu nedenle Aşağı Pınar yerleşmesinin ana yapı malzemelerini killi toprak, kerpiç ve ahşap, örgü malzemesini ince dal, kamış, tahıl sapları ve sıva malzemesini de, genellikle kalkerli kil oluşturur. Taş, yapı malzemesi olarak fazla kullanılmamıştır. Bazı yapılarda ve yapı çevrelerinde bir duvar örgüsü oluşturmayan taş dizileri ya da tek tek taşlar bulunmuştur. Yerleşmede yalnızca kuzeydoğu tarafta, 3. ve 2. tabaka boyunca yerleşmeyi sınırlayan bir taş duvar vardır.

3.3.1. Yapı Malzemesi Olarak Killi Topraklar ve Kerpiç

Killi topraklar, Aşağı Pınar yerleşmesinde kullanılan en önemli yapı malzemelerinden biridir. Killi toprak, suyla karıştırılıp balçık haline getirilerek sıva, taban, seki, ocak ve fırın yapımında kullanılabileceği gibi, suyun yanı sıra organik ve anorganik katkılarla kerpiç çamuru haline getirilip, yapı malzemesi olarak da kullanılır.

Killi topraklar, kilin içerisine toz, kum, çakıl ve taş parçacıklarıyla suyun katılmasından oluşur. Bu topraklar özellikleri bakımından çok çeşitlilik gösterir ve her doğal çevrenin kendine özgü killi toprağı vardır.

Kil, genellikle granit gibi içinde bol feldspat olan derinlik kayaçlarının, kimyasal ya da fiziksel yollarla aşınması, feldspatın serbest kalarak çözülmesiyle başlayan bir oluşum sürecine sahiptir. Feldspat esasen potasyum, sodyum gibi çeşitli mineraller içeren bir aluminasilikattır. Çözülmeye başlayan bu bileşim, asitli bir ortamda feldsbarın içindeki sodyumoksidin potasyumkükürtokside dönüşmesiyle "kil" adı verilen ve dane boyu 0.002-0.005 mm arasında olan tortullar ortaya çıkar. Kile plastik özelliğini, levhasal bir yapıya sahip olması ve levhaların birbirine bağlı, olmayıp arasına su alabilmesi sağlar.

Killi topraklar, doğadaki oluşum biçimlerine göre iki ana grupta incelenirler.

a) **Oluştuğu yerde depolanmış olan ve büyük yataklar halinde görülen killer**

Genellikle yabancı maddelerle daha az karıştığından saf ve homojendirler. Ancak bileşimleri, oluştuğu ana kayanın türüne, oluşum sürecine ve çevredeki minerallare göre değişebilir. Genellikle başkalaşım ya da tortul kayaçlarının çözülmesiyle oluşabildikleri gibi, volkanik kökenli killer de vardır. Bu killerde, kil minerallerinin yanı sıra daha çok içinde feldsbar mineralleri, mika, demir bileşimi ve oksitleri görülür. Suya doyduktan sonra kuruyarak katılaşmış kitleler olduklarından, içlerinde keskin kenarlı ya da köşeli parçalar da bulunabilir.

b) **Oluştuğu yerden çeşitli nedenlerle aşınarak sürüklenip, başka yerlerde biriken ya da topraklaşan killer**

Çökeldikleri yerin ortamına göre kalker, kum, taş, lös, tuz, organik çökeltiler, kuarz, mika, demiroksit gibi maddelerle karışmış olarak bulunurlar. Bileşim ve türüne göre değişik niteliklere sahip oldukları için, değişik adlar alırlar. Bunların içinde kil oranı düşük olan ve %25 oranında kireçle karışık olan kalkerli kil, su geçirimsizliği yüksek olduğu için özellikle sıva için kullanılır. Genel olarak bu şekilde oluşan killi topraklar, yalnız başlarına yapı malzemesi olarak kullanılmaya elverişli değillerdir, ancak içlerine katkı ilave edilerek, kullanışlı hale getirilirebilirler.

Aşağı Pınar Höyüğü'nde henüz toprak analizi yapılmadığı için, bu yerleşmede kullanılan killi toprağın bileşenleri, cinsi ve nitelikleri tam olarak bilinmemektedir.

Höyük altındaki ham ana dolgu, sarı renkli, olasılıkla su etkisiyle birikerek oluşmuş bir kil çökeltisidir[1].

Gözlemlere göre Aşağı Pınar'da yerleşme süreci boyunca başlıca üç tür killi toprak kullanılmıştır. Bunlar

a) **Sarı renkli ana toprağın kullanımı.** Yerleşimin hemen yanından ya da altından elde edilen bu toprak, çok killi ve ince taneli olması bakımından, kuruduğunda sert ve geçirimsiz olmaktadır. Bu tür toprak daha çok 5. yapı katında zemin dolgusu, taban ve bazen sıva olarak, diğer yapı katlarında da sıva, ocak ve fırın yapımında yoğun olarak kullanılmıştır;

b) **Kil oranı yüksek sıva toprakları.** Açık ya da koyu renkli olabilen bu topraklar, Aşağı Pınar'ın 3-4 km güneybatısındaki Şeytandere Vadisi'nde bulunmaktadır. Bu topraklar, yerleşmenin hemen hemen bütün tabakalarında sıva, ambar, ocak ve fırın yapımında kullanılmıştır;

c) **Kerpiç toprağı.** Olasılıkla yerleşmenin yakın çevresindeki kil oranı düşük koyu renk topraklardır, organik ve anorganik maddelerle karıştırılarak, duvarlarda ve daha ender olarak da ambar gibi yapılarda kullanılmıştır.

Balçık ya da kerpiç çamuru şeklinde yapı malzemesi olarak kullanılan bu karışımlarda kil, plastiklik özelliğiyle malzemenin istenilen biçime girmesini sağlarken bağlayıcı, yapışkan özelliği ile karışımı bir arada tutar ve sap saman gibi bitkisel liflerle birlikte kuruma sırasında oluşan rötre çatlakları nedeniyle, malzemenin dağılmasını engeller. Bitkisel lif katkısı, malzemenin hafif olmasını sağlar, agrega niteliğindeki kum, küçük taşçık gibi maddeler de sağlamlığı arttırır.

Killi toprağın malzeme özellikleri[2]:

- Kilin genleşme endeksi yüksek olduğundan, suyla karıştırıldığındaki hacmiyle, kuruduktan sonraki hacmi arasında kilin türüne göre farklı oranlarda bir değişme olur. Bu nedenle rötre sonrası çatlama oluşur. Kile eklenen katkı maddeleri rötreyi azaltır;

[1] 1996 yılında kazıya gelen jeolog B. Schröder'den sözlü bilgi. Dönmez'in (1968:şekil 23) Trakya haritasına göre Kırklareli kireçsiz kahverengi toprak bölgesi içinde yer almaktadır. Kırklareli çevresinden alınan toprak profili analizine göre toprağın en üst tabakası killi, diğer tabakaları da kumlu killidir (Dönmez,1968:48).

[2] Killi toprağın malzeme özellikleri genel olarak Minke (1997)'den özetlenerek alınmıştır.

- Killi toprağın suda çözünürlüğü yüksek olduğu için, açık hava koşullarına karşı korunması gerekmektedir. Aksi takdirde kısa bir sürede su etkisiyle, zamanla erimeye başlar ve dolayısıyla duvar kesiti zayıflar;
- Kerpicin havanın nemini hızlı bir şekilde alma ve verme özelliği olduğu için mekânın bağıl nem oranının sağlıklı bir düzeyde kalmasını sağlar;
- Killi toprak istenilen biçimi alabilir ve katkı maddeleri ile niteliği değiştirilebilir. Bu nedenle tabandan çatıya, duvardan fırın yapımına kadar çok geniş bir kullanım alanı vardır;
- Isıya dayanıklıdır. Ocak ve fırın yapımında kullanılır.
- Geri dönüşümlüdür. Yanmamış kerpiç ufalanıp tekrar ıslatılarak balçık haline getirilip, yeniden kullanılabilir;
- Ağacı korur. Balçıkla/ kerpiç çamuruyla kaplanan ahşap malzeme, hava almadığı için, mantar ve böcek oluşumuna karşı korunur;
- Zararlı maddeleri çeker. Havadaki buhar damlaları içindeki zararlı maddeleri süzerek mekânın temiz kalmasını sağlar.

Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç:

Yukarıda da belirtildiği gibi, Aşağı Pınar yerleşmesinin tüm dönemlerinde kerpiç, ahşapla birlikte ana yapı malzemesi olmuştur. Kuban'ın da (1990:36) belirttiği gibi, taş ve ahşabın, doğadaki nitelikleriyle kullanılmasına karşın kerpiç, doğadaki nitelikleri insan tarafından belirlenerek kullanılabilen bir hammadde türüdür.

Geleneksel yöntemler ile kerpiç hazırlanması oldukça zahmetli bir iştir (Kömürcüoğlu, 1962). Kerpiç harcı olarak kullanılacak killi toprak önceden ıslatılarak plastikleşmeye bırakılır. Daha sonra yüzeydeki humus tabakası alınır. Kenarları eğimli ~20 cm derinlikte bir hendek açılır. Bu hendeğin zemininin sert olması gerektiği için zemin tahta, taş ya a çakıl gibi malzemelerle kaplanır. Daha önceden ıslatılarak balçık haline getirilmiş olan killi toprak, ~10 cm kalınlığında hendeğe serilir, üzerine 2-3 cm boyunda kıyılmış ot, saman ve gerekirse agrega tipi diğer katkı maddeleri eklenerek çiğnenir. Bu işlem için hendek kazmak yerine, balçık yayılan alanın çevresi yükseltilerek de çalışılabilir. Kerpiç iyice homojen bir karışım haline gelinceye kadar karıştırılır, daha sonra kullanılacağı güne kadar yağmur ve güneşten etkilenmemesi

için kapatılarak dinlendirilir. Kullanılacağı zaman, küçük miktarlar halinde alınıp, yeniden sulandırılarak istenilen kıvama getirilir.

Yapı malzemesi olarak kerpiç, hem yığma hem de iskelet yapım sisteminde kullanılabilir. Yığma yapım siteminde kerpiç taşıyıcı işlev yüklendiği için, basınç mukavemetinin yüksek olması germektedir. Bu nedenle de, karışımın içindeki maddelerin birbirine oranı önemlidir. Eriç (1980) tarafından yapılan araştırmada, yığma sistemde kullanılan kerpiç tuğlanın içindeki bitkisel katkının oranı arttıkça, basınç mukavemetinin düştüğü ve suda çözünülürlüğünün arttığı gözlenmiştir. İskelet yapım sisteminde ise, ahşap malzeme ile kurulan iskeletin arası, kerpiç ile doldurulur. Dolayısıyla iskelet yapım sisteminde kerpiç, taşıyıcı değil, dolgu malzemesidir. Bu nedenle yapının iskeletinin taşıyacağı ölü yükün artmaması için kerpicin yoğunluğunun düşük olması önemlidir. Dolgu amaçlı hazırlanan kerpiç karışımlarında bol miktarda bitkisel katkı konularak, kerpicin yoğunluğu düşürülür. Bu tür kerpiçlerde dayanıklılığın artması, başka bir deyişle "balçığın yağlılık oranının" fazlalaşması için, kil oranı yüksek topraklar tercih edilir (Kömürcüoğlu 1962:78).

Yukarda da belirtildiği gibi dolgu kerpici, ahşap malzemeyi sararak açık hava koşullarından koruduğu için, yapı ahşabı uzun ömürlü olur. Kerpiç, bitkisel katkı sayesinde hafif ve boşluklu bir malzeme haline geldiği için de, ısı tutucu ve bağıl nem ayarlayıcı bir özellik edinir ve mekanın sağlıklı olmasını sağlar.

Aşağı Pınar'da tüm yerleşme süreci boyunca, ahşap dalörgüt yapım sistemi içinde dolgu malzemesi olarak Anadolu'da olduğu gibi, kerpiç tuğla ya da diğer biçimlendirilmiş kerpiç türleri kullanılmamıştır. Aşağı Pınar'da kerpiç ender olarak dökme, daha çok dalörgünün arasını dolduran topanlar ve bunu kaplayan bir sıva, bazen de levhalar halinde kullanılmıştır. Arkeobotanist Neef (1998) tarafından yapılan araştırmalarda da, kerpiç parçaları içinde kum ve çakıl gibi anorganik, saman ve tahıl artıkları gibi organik maddelerin katkı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.3.2. Yapı Malzemesi Olarak Kireçli Sıva

Kerpiç, suda çözünürlüğünün yüksek olması nedeniyle, özellikle bol yağışlı bölgelerde, açık hava koşullarında sağlamlığını koruyamaz. Bu nedenle, bu bölgelerde yapının hava koşullarına açık kısımlarında, duvarların kerpiç sıva yerine, suda çözünürlüğü daha düşük olan kireç bileşimli sıvaların kullanılması gerekmektedir.

Aşağı Pınar yerleşmesindeki duvarlar incelendiğinde, özellikle beden duvarlarında kireç esaslı kil sıvanın kullanıldığı görülmüştür[1].

3.3.3. Yapı Malzemesi Olarak Ağaç ve Diğer Bitkisel Malzeme

Ağaç zamana karşı dayanıklı bir malzeme olmadığı için, kazıda tespiti son derece güçtür. Ancak ağacı saran kerpiç topanlarının üzerindeki izlerden ve kazık deliklerinden Aşağı Pınar'da, ağacın bir yapı malzemesi olarak nasıl kullanıldığına ilişkin bilgi edinilebilmektedir[2]. Gerek bu izler gerekse duvar kalınlığı, yapıların plan özellikleri gibi veriler, bu yerleşmede ağaçlarla kurulan bir iskeletin yine ince dallarla arasının örülerek çit tipi duvarların oluşturulduğunu ve bu duvarların boşluklarının kerpiçle doldurulup sıvandığını göstermektedir.

Aşağı Pınar'da ağaç, yapı iskeletini oluşturmanın yanı sıra tavanda, döşemede, fırın, ambar gözü gibi yapı öğelerinin duvarlarında, doğal haliyle ya da yontularak, traşlanarak kullanılmıştır.

Yukarda da açıklandığı gibi Aşağı Pınar orman kaplı dağların eşiğinde, su kaynakları yakınında bulunduğu için çevresinde bol miktarda, kolay ulaşılabilir uzaklıkta ve yapı malzemesi olarak kullanılmaya elverişli ağaçlar bulunmaktadır.

Aşağı Pınar'ın içinde yer aldığı Kırklareli bölgesi, kuru orman kuşağı içindedir ve doğal bitki örtüsü, ağırlıklı olarak seyrek meşe ormanlarından oluşmakla birlikte (Dönmez, 1968:şekil 30), günümüzde bu bölgenin çok büyük bir kısmı tarım arazisi olarak değerlendirildiği için, ormanlık alan son derece az kalmıştır. Trakya bitki haritası incelendiğinde, Kırklareli çevresinde mazı meşesi (qercus infectoria) ve saplı meşeden (qercus pendusculifloral) oluşan meşe orman örtüsü içinde yer yer gürgen (carpinus batulus), dişbudak (fraxinus ornus), yabani armut (pirus communis) ve kızılcık (corusmas) bulunduğu görülür (Dönmez, 1968:ekli harita).

Günümüzde bu bölgede yapılan dalörgü yapılarda, iskelet için meşenin, bağlayıcı dal örgü için gürgenin, ağaçları birbirine tutturmak için de kızılcığın tercih edildiği görülmüştür. Kazı alanında uygulanan dalörgü yapının inşaatı için de bu bölgeden gelen yapı ustası, aynı şekilde yapının iskeletini meşeden kurmuş, pargı olarak da gürgen dallarını kullanmıştır[3].

---

[1] Bu örneklerle ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz: bölüm 3.1.
[2] Aşağı Pınar'ın kerpiç buluntuları üzerindeki ahşap izleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz:bölüm 3.2.
[3] Kazı alanındaki dalörgü yapı uygulaması ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz:bölüm 5.2.

Meşe ve gürgen ve kızılcık malzeme özellikleri açısından incelendiğinde, meşe ahşabı kesif, ağır, sert ve dayanıklıdır. Gürgen ahşabı da çok kesif, sert ve ağırdır (Öztunalı Bayındırlık Bakanlığı). Ancak gürgen dalları esnektir ve dalörgü uygulaması için kolay çalışılabilir bir malzemedir. Kızılcık ise, çok sert ve dayanıklı bir ağaçtır.

Aşağı Pınar üzerine botanik çalışmaları devam etmektedir. Bugüne kadar ki araştırmalar sonucunda yerleşmede bulunan tohum vb kalıntılarının %94'ünü meşe familyasına ait ağaçların, geriye kalan %6'lık dilimini de kızılağaç (alnus), dişbudak (fraxinus), karaağaç (ulmus), akdiken (crataegus) ile kiraz (prunus), armut (pyrus) ve elma (malus) gibi meyva ağçalarının oluşturduğu anlaşılmıştır (Neef, 1998).

Bu veriler, bugünkü bitki örtüsüyle karşılaştırıldığında, meşe, dişbudak ve armudun bügün de Kırklareli-Aşağı Pınar çevresinde görüldüğü, karaağaç, kızılağaç, akdiken ve da Kırklareli'nin kuzeyinde, tarıma açılmamış, doğal bitki örtüsünü koruyan yerlerde, orman alanları içinde bulunduğu görülmektedir.

Aşağı Pınar'da ağacın yanı sıra, kamış da yoğun olarak kullanılmıştır. Kerpiç parçaları üzerine yapılan incelemeler, bu malzemenin özellikle taşıyıcı niteliği olmayan yapı öğelerinde sıklıkla kullanılmış olabileceğini göstermektedir[1]. Yerleşmede kamış, yakın çevredeki akarsu boylarından elde edilmiş olmalıdır.

3.3.4. Yapı Malzemesi Olarak Taş

İnsanın doğal çevresinde kolay ulaşabileceği diğer bir yapı malzemesi de taştır. Taş, iklim koşullarına karşı dayanıklılığı ve taşıyıcı gücünün diğer yapı malzemelerine göre yüksek olmasına karşın, Doğu Trakya tarihöncesi mimarisinde çok az kullanılmıştır. Ahşap iskelet sistemli mimariye uygun ağaç içeren orman dokusu, insanların bu tür sistemleri kullanmalarında tercih sebebi olmuş olabilir. Yukarıda açıklandığı gibi, yerleşmeyi çevreleme amaçlı bir taş duvarın yapılmış olması, taşın yerleşmede, güçlü, sağlam ve dayanıklı strüktür gereken mimari öğeler için kullanıldığını göstermektedir.

Yerleşmede kullanılan taşların cinsi ile ilgili bir araştırma yapılmamıştır, ancak bu taşları büyük olasılıkla yakın çevreden elde edilmiş olmalıdırlar. Taşlar, hiç işlenmeden bulundukları gibi, çok kabaca işlenerek de kullanılmışlardır. İşleme, taşın yerine oturtulabilmesi amacıyla, fazlalıklarının kırılmasından ibarettir. Yerleşmedeki çevre duvarı incelendiğinde, taşların işlenmek yerine, mümkün olduğunca biçimlerine

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bkz: bölüm 3.2.

uygun yerlerde kullanılmasına dikkat edildiği anlaşılmaktadır. Örneğin yassı ve geniş yüzeyli taşlar, duvar yüzünde dikey olarak kullanılmıştır.

Aşağı Pınar yerleşmesinde çevre duvarı dışında taş, mekan içinde olasılıkla bazı nesnelerin yerden yükseltilmesinde, ocakların çevrilmesinde ve az da olsa, yapı duvarlarında kullanılmıştır. Ahşap ağırlıklı bir mimaride ağacın çok az kullanılmış olması, ahşabı zemin nemine karşı koruma için bir önlem alınma gereğinin görülmediğini göstermektedir.

4. GÜNEYDOĞU AVRUPA KAZI VERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMA AMAÇLI KULLANIMI

4.1. Güneydoğu Avrupa'da Bulunan Tarihöncesi Döneme Ait Ev Maketleri

Tarihöncesi dönem yerleşmelerinde, kilden yapılmış ev maketleri bulunmaktadır. Bir evi ya da ev içini temsil eden bu maketler büyük olasılıkla toplulukların inançlarıyla ilgilidir. Neolitik dönemde yapıların kutsandığı ve mimariye bağlı bir kültürün de geliştiği göz önüne alınırsa söz konusu maketlerin bu tür bir inancın somutlaşmış yansıması olduğu düşünülebilir (Özdoğan 1998). Bu maketlerin yerleşmedeki yapıları mı temsil ettiğinin, yoksa idealize edilmiş soyut bir yapıyı mı betimlediğinin bilinmesine olanak yoktur. Ancak her ne olursa olsun ev maketlerinin, o kültürün yapı anlayışını ve uygulanan yapım tekniklerini yansıttıkları kuşkusuzdur. Bu nedenle bunların incelenmesi, kazılarda yalnız plan özellikleri saptanabilen yapıların, üst yapısının biçimlenişi, kullanılan yapı malzemesi ve yapım teknikleriyle ilgili bilgi vermesi bakımından gereklidir.

Tunç çağı öncesi dönemde ve özellikle Neolitik çağda, Balkanlar ve Yakındoğu'nun bir çok yerleşmesinden ev maketleri bilinmektedir. Buna karşılık Anadolu'da Neolitik döneme ait ev maketlerine yalnız Çayönü'nde rastlanmıştır. Bunun dışında Anadolu'da Boğazköy örneğinde olduğu gibi, Hitit ve daha sonrası dönemlere tarihlenen bazı ev ve tapınak maketleri varsa da, bunlar bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

Şimdiye kadar bulunan en erken örnekler, Çayönü kazısında ortaya çıkan, MÖ 7200 yıllarına tarihlenen ev maketleridir. Bu maketler, düz damlı kerpiç mimarinin ilk örneklerinin geliştiği bir dönemde, Çayönü hücre planlı yapılar evresinde bulunmuşlardır ve üzerlerinde ahşap hatıl izlerinden, parapet ve çörtene kadar bir yapıyı tüm detaylarıyla göstermektedirler[1]. Yakındoğu'da özellikle MÖ 3. binden itibaren tek odalı küçük evlerden çok katlı ya da kademeli biçimli büyük evlere kadar, geniş ve çok sayıda ev maketi çeşitlemesi vardır (Bretschneider 1991).

[1] Çayönü ev maketleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz: Bıçakçı (1995)

Aşağı Pınar yerleşmesinde, şimdiye kadar hiç ev maketine rastlanmamışsa da, kültür ve mimari özellikleri açısından etkileşim bölgesi olan, Güneydoğu Avrupa yerleşmelerinde bir çok ev maketi bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında, Güneydoğu Avrupa'da bulunan ve Aşağı Pınar ile yaklaşık olarak çağdaş yerleşmelerdeki ev maketleri, Aşağı Pınar yapı kalıntılarının restitüsyonuna yönelik olarak ele alınacaktır.

Burada amaç, Güneydoğu Avrupa'daki tüm ev maketlerinin ayrıntılı bir incelemesini yapmak değildir. Bu nedenle yalnızca, Aşağı Pınar ile yapılacak olan yorum ve değerlendirmelerde katkıda bulunacağı düşünülen, seçilmiş örnekler tanıtılarak, tartışılacaktır.

Bu çalışmada ele alınacak maketler, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya, Yugoslavya, Macaristan'dan seçilmiştir. Yunanistan'da özellikle Tesalya ve Makendonya'daki Neolitik dönem yerleşmelerinde, Bulgaristan ve Romanya'da da Kalkolitik dönem yerleşmelerinde ev maketleri görülmektedir.

Hepsi kilden yapılmış olan bu maketler, ev kütlesini ve iç mekanı gösterenler olmak üzere iki grupta incelenebilir. Bir evi kütle olarak betimleyen örneklerde, evin içi boştur ve evin dış biçimlenişi önem kazanmaktadır. Bu maketlerde ev, tabanı, duvarları, çatısı ve açıklıklarıyla gösterilir. Bu örnekler, yerleşmedeki yapıların duvar ve çatı sistemlerini anlamak açısından yararlıdır. Bir evin iç mekanını betimleyen örneklerde, evin duvarları belli bir yüksekliğe kadar çıkartılıp üstü açık bırakılarak, yapının içinin görülmesi sağlanmıştır. Bu örneklerde genellikle evin kapı yeri belli edilip, içindeki fırın, seki gibi yapı öğeleri gösterilmiştir. Bu maketler, yerleşmedeki yapıların iç mekan düzenlemelerini anlamak açısından yararlıdır.

Neolitik dönem Yunanistan örneklerinde, Orta Neolitik dönem maketleri ev kütlesi biçimindeyken, Geç Neolitik dönem ev maketleri arasında iç mekan maketleri de vardır (Toufexıs 1996). Bulgaristan ve Romanya ev maketleri Kalkolitik olarak tanımlanan ve kısmen Yunanistan Son Neolitik dönemi ile çağaş olan örneklerdir ve bu maketler gibi, kütle maketleriyle iç mekan maketleri birarada bulunmuştur.

Ev Maketi 1 (şekil F.1,2)

Yer: Krannon / Tesalya - Yunanistan
Dönem: Erken Orta Neolitik (MÖ 5000)
Maket tipi: Kütle maketi
Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, kare planlı, tek mekanlı, dik duvarlı, kırma çatılıdır. Çatının ortasında bir delik vardır. Çatının saçak seviyesinde mertek uçları çıkıntı şeklinde belli olmaktadır ve yapının üst köşeleriyle kapı üstlerinde de kabartma vardır. Karşılıklı iki cephede birer büyük açıklık, diğer karşılıklı iki cephede de daha küçük birer açıklık vardır. Olasılıkla büyük açıklıklar kapıları, diğerleri de pencereleri temsil etmektedir. Tabanda bir delik vardır. Çatının tümünde, açıklıkların çevresinde ve evin köşelerinde kırmızı – beyaz kareli boya bezeme vardır. Bu maket, Güneydoğu Avrupa'da bulunmuş olan en eski örnektir (Theocharis 1973).
Kaynakça: Theocharis (1973).

Ev Maketi 2 (şekil F.3)

Yer: Karditsa / Tesalya - Yunanistan
Dönem: Orta Neolitik
Maket tipi: Kütle maketi
Durum: Maket tüm olarak korunamamıştır. Çatı ve dört duvarının bir kısmı mevcuttur
Özellikler: Ev, yaklaşık kare planlı, dik duvarlı, beşik çatılıdır. Çatı saçaklıdır ve ortasında bir delik bulunur. Beşik çatının alın cephesinde, ortasında olasılıkla kapı olan kemerli bir açıklık vardır. Kapının iki yanında da kemerli dar pencereler bulunur. Diğer cephelerde de, kemerli ve düz açıklık başlangıçları vardır. Ancak makedin alt kısmı olmadığı için bu açıklıkların işlevi anlaşılamamaktadır. Çatı, açıklıkların çevresi ve yapının köşeleri, kırmızı – beyaz boya bezemelidir.
Kaynakça: Papathanassopoulos (1996).

Ev Maketi 3 (şekil F.4)

Yer: Sitochoro, Larissa / Tesalya - Yunanistan
Dönem:Orta Neolitik
Maket tipi: Kütle maketi
Durum: Maket tüm olarak korunamamıştır. Çatı ve dört duvarının bir kısmı mevcuttur.
Özellikler: Ev dikdörtgen planlı, dik duvarlı ve kırma çatılıdır. Çatı saçaklıdır ve ortasında bir delik bulunur. Dar cephenin ortasında, mertek bitimleri vurgulanmıştır. Dört cephede açıklık vardır. Çatıda, açıklıkların çevresinde ve yapının köşelerinde kırmızı bezeme vardır.

Kaynakça: Papathanassopoulos (1996).

Ev Maketi 4 (şekil F.5,6)

Yer: Myrrinni, Karditsa / Tesalya - Yunanistan

Dönem: Erken Orta Neolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev kare planlı, hafif eğri duvarlı ve beşik çatılıdır. Çatı saçaklıdır ve mahya ile saçak arasında, kenarları çıkıntı yapan büyük bir delik vardır. Mahyanın bitiminde aşağıya doğru sarkan bir kabartma vardır. Cepelerde açıklık yoktur. Tabanda bir delik vardır. Çatıda, açıklıkların çevresinde ve yapının köşelerinde kırmızı - beyaz bezeme vardır.

Yapının cephelerinde hiçbir açıklığın olmaması ve girişin çatıdan sağlanması nedeniyle bu yapının bir ambarı betimlediği düşünülebilir.

Kaynakça: Theocharis (1973).

Ev Maketi 5 (şekil F.7)

Yer: Magoula Balomenou, Chaeronea / Tesalya - Yunanistan

Dönem: Orta Neolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler:Ev, kare planlı, yukarıya doğru daralan ve köşeleri yuvarlatılmış duvarlı, ve beşik çatılıdır. Yapının alın cephelerinde saçak olmamasına karşın, diğer iki cephe saçaklıdır ve ortasında bir delik yer alır. Kalın tabanlı, solid bir karakteri olan maketin tabanının oldukça üzerinde, bir açıklık vardır. Makette bezeme yoktur.

Kaynakça: Theocharis (1973).

Ev Maketi 6 (şekil F.9,10)

Yer: Nikaia 12, Magoula Bakum, Larissa / Tesalya - Yunanistan

Dönem: Orta Neolitik ya da Geç Neolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: İki katlı maketin alt katı tümüyle, üst katının alt kısmı da kısmen korunmuştur. Çatı mevcut değildir.

Özellikler: Ev, dikdörtgen planlı, iki katlı, dik duvarlıdır. Yüksekçe ve penceresiz olan zemin katın dar cephesinde, olasılıkla kapıyı betimleyen bir açıklık vardır. Üst katta tüm cephelerde açıklık vardır. Ancak bu kat tümüyle korunamadığı için, bu

açıklıkların nitelikleri tam olarak anlaşılamamaktadır. Uzun cephelerden birinde iki dikdörtgen açıklık ve giriş cephesinde de, iki olasılıkla üç açıklık ve bu açıklıkların altında da cephe boyunca devam eden bir çıkıntı vardır. Makette kırmızı çizgili boya bezeme vardır.

Yapının üstü diğer örneklere göre değerlendirildiğinde, olasılıkla ortasında bir delik bulunan beşik çatılı bir örtü söz konusudur.

Kaynakça: Papathanassopoulos (1996).

Ev Maketi 7 (şekil F.11,12)

Yer: Stephanovikion, Boubeis / Tesalya - Yunanistan

Dönem: Orta Neolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunamamıştır. Çatı ve duvarların bir kısmı mevcuttur.

Özellikler: Ev, kare planlı, dik duvarlı ve beşik çatılıdır. Dört tarafı da saçaklı olan çatının ortasında bir delik vardır. Çatının eğimi, günümüz geleneksel Yunan evlerindeki gibi 30°dir. Dört cephede de hafif yuvarlatılmış açıklık bulunmakla birlikte, maketin alt kısmı korunmadığı için, bunların nasıl olduğu tam olarak bilinmemektedir. Olasılıkla Krannon Evi'ndeki (şekil F.1) gibi bu ev de çok kapılıdır. Maket kırmızı boya bezemelidir.

Kaynakça: Theocharis (1973).

Ev Maketi 8 (şekil F.8)

Yer: Platia Magoula Zarkou, Trika / Tesalya - Yunanistan

Dönem: Geç Neolitik

Maket tipi: İç mekan maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Dikdörtgen planlı, alt kısmı oldukça kalın bir yapıdır. Uzun cephenin ortasında taban kotunda başlayan bir açıklık/giriş bulunur. Girişin karşısındaki cephede, duvara bitişik, yarım kubbeli fırın ve onun solunda, köşede bir seki yer alır. Bu maketin içinde 8 tane antromorfik figürin bulunmuştur. Olasılıkla bu figürinler bir aileyi betimlemektedir.

Kaynakça: Papathanassopoulos (1996)

Ev Maketi 9 (şekil F.13-14)

Yer: Sitagroi, Drama / Makedonya - Yunanistan

Dönem: Geç Neolitik

Maket tipi: İç mekan maketi

Durum: Maket tüm olarak korunamamıştır. Bir köşesi tamamen yok olmuştur.

Özellikler: Kare planlıdır. Duvarları kısmen ele geçtiği için, giriş yeri bilinmemektedir. Duvara bitişik, yarım kubbeli bir fırın ve onun iki yanında da duvar köşesine bitişen birer seki yer almaktadır. Dış cephede çizgi bezeme vardır.

Kaynakça: Theocharis (1973).

Ev Maketi 10 (şekil F.15)

Yer: Sitagroi, Drama / Tesalya - Yunanistan

Dönem: Geç Neolitik

Maket tipi: Fırın kütlesi maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Fırın bir platformun ortasında yer almaktadır. Eğrisel örtülüdür ve kemerli bir açıklığı vardır.

Kaynakça: Papathanassopoulos (1996)

Ev Maketi 11 (şekil F.16)

Yer: Kocadermen, Varna / Bulgaristan

Dönem:Kalkolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, dikdörtgen planlı, beşik çatılıdır. Çatını saçağı yoktur, ancak bitiş hizası çizgi bezemeyle belirginleştirilmiştir. Çatı üzerinde de çatı eğimine dik, mertekleri anımsatan sık aralıklı çizgi bezeme vardır. Yapının ikişer adet uzun cephede, birer adet dar cephede olmak üzere, hepsi aynı boyutlarda olan toplam altı adet yuvarlak açıklığı vardır. Evin cephesine eğrisel biçimli çizgi bezeme yapılmış, maketin yüzeyi parlatılmıştır.

Kaynakça: Todorova, Eneolit Bougarii.

Ev Maketi 12 (şekil F.17)

Yer: .../ Bulgaristan

Dönem: 4500-4000?

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunamamış, bir tarafı tamamen yok olmuş ve ancak mevcut verilerle tümlenebilmiştir.

Özellikler: Ev, dikdörtgen planlı, beşik çatılıdır. Duvarların dış kısmı dışa doğru açılı, iç kısmı ise kemer/tonoz şeklindedir. Tabanı olmayan makedin tonoz açıklığı, yapı boyunca devam eder. Çatının üst noktasından başlayan ve duvar boyunca yere kadar uzanan çatı eğimine dik, birbirine paralel doğrulardan oluşan bir çizgi bezeme vardır.

Kaynakça: Egami ve diğ. (1982).

Ev Maketi 13 (şekil F.18)

Yer: Lovec Höyüğü, Varna / Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, uzun dikdörtgen planlı, beşik çatılıdır. Duvarların dış kısmı düz, iç kısmı kemer/tonoz şeklindedir. Kalın bir tabanı olan yapının tonoz açıklığı, yapı boyunca devam eder. Çatının saçak kısmı, hafif bir kabartmayla belirginleştirilmiştir. Çatının alınlık cephesinde, tepe noktasının iki yanında, yuvarlak biçimli birer kabartma vardır. Maketin tüm yüzeyi zikzak biçimli çizgi bezemelidir.

Kaynakça: Fol ve Lichardus (1988).

Ev Maketi 14 (şekil F.19)

Yer: Ovçarovo / Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, uzun dikdörtgen planlı, beşik çatılıdır. Duvarların dış kısmı, dışa doğru hafif eğimli, iç tarafı ise kemer/tonoz şeklindedir. Kalın bir tabanı olan yapının tonoz açıklığı, yapı boyunca devam eder.

Kaynakça: Todorova (1976).

Ev Maketi 15 (şekil F.19)

Yer: Ovçarovo / Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, dikdörtgen planlı, yapının uzun aksı boyunca hafif eğri biçimde beşik çatılıdır. Duvarların dış kısmı düzdür. Dar cephedeki eğrisel açıklığın, yapı boyunca devam etmesinden yapının iç mekanının tonoz şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça: Todorova (1976).

Ev Maketi 16 (şekil F.20)

Yer: Ovçarovo / Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, dikdörtgen planlı, beşik çatılıdır. Duvarların dış kısmı düzdür. Dar cephedeki yuvarlak açıklık, olasılıkla yapı boyunca tonoz biçiminde devam etmektedir.

Kaynakça: Todorova (1976).

Ev Maketi 17 (şekil F.20)

Yer: Ovçarovo / Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, uzun dikdörtgen planlı, beşik çatılıdır. Çatı, yapının dar cephelerine doğru hafifçe yükselmektedir. Kalın tabanlı yapının duvarların dış kısmı düzdür. Dar cephedeki yuvarlak açıklık, olasılıkla yapı boyunca tonoz gibi devam etmektedir. Maketin, mahya hattı boyunca ve uzun cephelerinde nokta bezeme vardır.

Kaynakça: Todorova (1976).

Ev Maketi 18 (şekil F.20)

Yer: Ovçarovo / Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, uzun dikdörtgen planlıdır. Duvarlar tabandan daralarak çıkmakta ve tepe noktasında birbirine kavuşmaktadır. Kalın tabanlı yapının dar cephesindeki oval biçimli açıklık, olasılıkla yapının içinde de tonoz biçiminde devam etmektedir.

Kaynakça: Todorova (1976).

Ev Maketi 19 (şekil F.21,22)

Yer: Ovçarevo / Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Maket tipi: İç mekan maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Yaklaşık kare planlı olan ev, silindirik biçimli dört ayak üzerinde taşınmaktadır. Giriş, ocak duvarının yanındaki duvarın ortasındandır. Girişin yanındaki cephede, duvara bitişik, beşik çatılı ve iki açıklıklı fırın yer alır. Fırının yanında köşede, bölme duvarıyla çevrili bir alan vardır. Bu bölmenin yanında, girişin karşısında bir seki yer alır.

Kaynakça: Todorova (1976), Gimbutas (1991).

Ev Maketi 20 (şekil F.23)

Yer: Termal Höyüğü, Stara Zagora / Hasköy – Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunamamış ancak mevcut verilerle tümlenebilmiştir.

Özellikler: Kübik bir gövdenin üzerinde, iki tutamağın arasında küçük bir ev maketi yer alır. Dörtgen planlı, beşik çatılı bu yapının kemer biçimli açıklığı, yapının içinde de tonoz biçiminde devam etmektedir. Çatının ortasında bir delik vardır. Kübik gövde üzerinde boya bezeme gözlenmektedir.

Kaynakça: Fol ve Lichardus (1988).

Ev Maketi 21 (şekil F.24)

Yer: Scindurani / Romanya

Dönem: Kalkolitik, Precucuteni kültürü

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, yaklaşık kare planlı, beşik çatılıdır. Kemer biçimli açıklık, yapının içinde de tonoz biçiminde devam eder. Duvarların dış kısmı dışarıya doğru açılıdır. Maket, iki kenarı boyunca devam eden ayaklar ile yerden yükseltilmiştir.

Kaynakça: Anonim (Prehistoria Daciei, 1980).

Ev Maketi 22 (şekil F.25)

Yer: Aldeni, Izvaare / Romanya

Dönem: Kalkolitik, gumelnitsa kültürü

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, dikdörtgen planlı, hafif eğri beşik çatılıdır. Maket, dört ayakla yerden yükseltilmiştir. Dar cephelerinin üst kısmı, parapet şeklinde çatı kotunun üstüne çıkmaktadır. Dar cephede, kenarları yuvarlatılmış kare biçimli bir açıklık vardır.

Kaynakça: Anonim (Prehistoria Daciei, 1980).

Ev Maketi 23 (şekil F.25)

Yer: Aldeni, Izvaare / Romanya

Dönem: Kalkolitik, Gumelnitsa kültürü

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Özellikler: Ev, kare planlı ve beşik çatılıdır. Maket, bir podyum üzerinde yer almaktadır. Dar cephede kemer, uzun cephede ise basık kemer biçiminde bir açıklık vardır.

Kaynakça: Anonim (Prehistoria Daciei, 1980).

Ev Maketi 24 (şekil F.26)

Yer: Romanya

Dönem:?

Durum:?

Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: Ev, yaklaşık kare planlı, düz duvarlı, beşik çatılıdır. Maketin tüm cepheleri bezemelidir.

Kaynakça: Theocharis (1973).

Ev Maketi 25 (şekil F.27)

Yer: Ruse / Kuzey Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik, gumelnita

Maket tipi: Kütle maketi

Durum: Maket tüm olarak korunamamış, ancak mevcut verilerle tümlenebilmiştir.

Özellikler: Ev, iki katlı, dikdörtgen planlı, düz duvarlı, beşik çatılıdır. Zemin katın dar cephelerinde birer, uzun cephelerinde ikişer yuvarlak pencere vardır. Üst katta kütük ev yapım sistemini ifade eden, dikmeler arasında birbirine paralel yatay çizgiler vardır.

Kaynakça: Gimbutas (1991).

Ev Maketi 26 (şekil F.28)

Yer: Targoviste / Bulgaristan

Dönem: Kalkolitik

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: Ev, uzun dikdörtgen planlı, düz duvarlı, beşik çatılıdır. Kemer biçimli giriş boşluğu, yapı boyunca tonoz gibi devam eder. Çatının ortasında bir delik vardır. Çatı mahyası boyunca ve duvarların üst bitiminde kabartma bezeme görülmektedir.

Kaynakça: Elster (1997).

Ev Maketi 27 (şekil F.29)

Yer: Strelice / Moravia

Dönem: Kalkolitik

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: Ev, dikdörtgen planlı, düz duvarlı, beşik çatılıdır. Yapının dar cephesi, tamamen açıktır. Çatı saçaklıdır. Çatıda ve duvarlarda mertek, mahya ve dikmeleri bitimleyen kabartmalar vardır. Bu betimlemeden, maketin çamur sıvalı dalörgü yapım tekniğiyle yapılmış bir evi temsil ettiği anlaşılmaktadır. Mahya ucunda hayvan başı biçiminde kabartma bezeme bulunur.

Kaynakça: Gimbutas (1991).

Ev Maketi 28 (şekil F.30)

Yer: Cascio / Güney Romanya

Dönem: Kalkolitik

Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.

Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: Olasılıkla özel bir yapıyı ya da yapı topluluğunu betimleyen bu maket, uzun dikdörtgen biçimlidir ve iki bölümden oluşmaktadır. Alt kısmında farklı kotlarda, yuvarlak biçimli pencere sıraları yer alır. Üst kısımda ise, alt kısmın oluşturduğu set üzerinde birbirine bitişik dört yapı yer alır. Her bir yapı yaklaşık dörtgen biçimli ve beşik çatılıdır. Dar cephe, çatı kotunun üzerine çıkarak alınlık oluşturur ve tepe noktasında, mahyanın iki ucunda, hayvan figürleri yer alır. Dar cephelerdeki açıklıklar, tonoz biçimlidir.

Kaynakça: Gimbutas (1991).

Ev Maketi 29 (şekil F.31)

Yer: Gradesnica /
Dönem: Kalkolitik, Vinca kültürü
Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.
Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: Ev, yaklaşık kare planlı, beşik çatılıdır. Yapının dar cephesindeki açıklık, tonoz biçiminde yapı boyunca devam eder. Dört ayakla yerden yükseltilen yapının dört köşesinde ve mahyanın iki ucunda kabartma bezeme bulunur. Makedin tüm yüzeyleri bezemelidir.

Kaynakça: Gimbutas (1991)

Ev Maketi 30 (şekil F.32)

Yer: Porodin / Yugoslavya
Dönem: Kalkolitik
Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.
Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: Diğer ev maketlerine göre oldukça farklı olan bu makette dikdörtgen planlı, beşik çatılı bir evin üzerinde, çatının ortasında boru biçimli bir baca üzerinde kolyesi çatının üzerini örten bir tanrı betimlemesi yer almaktadır. Yapının her cephesinde, diğer maketlerde hiç rastlanmamış olan ters "T" biçimli birer açıklık bulunur.

Kaynakça: Gimbutas (1991).

Ev Maketi 31 (şekil F.33)

Yer: Makedonya / Yugoslavya
Dönem: Kalkolitik
Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.
Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: Bu maket de 30 no'lu maket gibi, üzerinde tanrı figürü yer alan bir ev betimlemesi şeklindedir. Tanrı dikdörtgen biçimli yapının üst kısmını bütünüyle kaplamaktadır. Eldeki verilerden, yapının biçimlenişiyle ilgili kesin bir tanıma gidebilmek mümkün değildir. Ancak uzun cephede iki yuvarlak açıklık olduğu görülmektedir.

Kaynakça: Gimbutas (1991).

Ev Maketi 32 (şekil F.34)

Yer: Turdaş , Cluj / Batı Romanya
Dönem: Kalkolitik, Erken Vinca kültürü
Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.
Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: Ev, uzun dikdörtgen planlıdır. Taban kısmı çok yüksek olan yapının dar cephesinde yapı boyunca devam eden yuvarlak bir açıklık vardır. Bu açıklığın üzerinde cephe alınlık yapar ve bir kabartma bezemeyle sonlanır. Uzun cephelerinde kuş kanadına benzeyen çizgi bezeme olan yapının, kuş biçimine benzediği söylenebilir.

Kaynakça: Gimbutas (1991).

Ev Maketi 33 (şekil F.34)

Yer: Turdaş , Cluj / Batı Romanya
Dönem: Kalkolitik, Erken Vinca kültürü
Durum: Maket tüm olarak korunmuştur.
Maket tipi: Kütle maketi

Özellikler: 32 no'lu maket eve çok benzeyen yapı, dikdörtgen planlıdır. Taban kısmı çok yüksek olan yapının dar cephesinde, yapı boyunca devam eden yuvarlak bir açıklık vardır. Bu açıklığın üzerinde cephe alınlık yapar ve bir kabartma bezemeyle

sonlanır. Uzun cephelerinde kuş kanadına benzeyen çizgi bezeme olan yapının, kuş biçimine benzediği söylenebilir.

Kaynakça: Gimbutas (1991).

Ev Maketi 34 (şekil F.35)

Yer: Gradesnica / Kuzeybatı Romanya
Dönem: Kalkolitik, Vinca kültürü
Durum:
Maket tipi: İç mekan makedi

Özellikler: Maket çatısızdır ancak diğer iç mekan maketlerine göre daha yüksek duvarlıdır ve iç düzenlemesi yoktur. Dolayısıyla iç mekan makedi yerine "çatısız maket" olarak da tanımlanabilir. Yapı yerden dört ayak ile yükseltilmiştir. Dört köşesinde ve karşılıklı iki cephenin ortasında birer figür yer alır. Makedin tüm cepheleri çizgi bezemelidir.

Kaynakça: Gimbutas (1991).

Genel Değerlendirme:

Bu bölümde toplam 34 adet ev makedi incelenmiştir. Bunlardan 4'ü iç mekan makedi, diğerleri kütle maketleridir. İç mekan maketlerinden, yapıların iç düzenlemelerini, kütle maketlerinden de yapıların biçimlenişini ve yapım sistemini anlamak açısından yararlanılabilir.

Ev maketlerini yorumlayabilmek için, öncelikle belirli özelliklerine göre sınıflandırma yapılarak, bir tablo oluşturmanın yararlı olacağı düşünülmüştür. Bunun için maketler, plan biçimine, kat adeti ve zemin durumuna, açıklık biçimlenişine ve bezeme, kabartma gibi süs unsurlarına göre sınıflandırılmışlardır (tablo 4.1).

Maketlerin tümünün de beşik ya da kırma çatılı olması, iklim koşulları da göz önüne alındığında, bu bölgede düz damın kullanılmadığı, her zaman için beşik çatının tercih edildiği söylenebilir. Bu özellik, tüm maketler için ortak nitelikte olduğu için, sınıflandırma kapsamına alınmamıştır.

Maketler, plan biçimlenişi açısından, "yaklaşık kare" ve "uzun dikdörtgen" olmak üzere iki tipte görülmektedir. İncelenen maketlerden 20'si yaklaşık kare planlı, 14'ü uzun dikdörtgen planlıdır. Bu maketler genel hatlarıyla, dönem ve bulundukları yerler açısından incelendiğinde, Neolitik Dönem Yunanistan örneklenin kare ya da kareye

Tablo 4.1. Ev Maketleri Sınıflandırması

MAKET NO	MAKET TİPİ		PLAN BİÇİMİ			KAT SAYISI – ZEMİN İLİŞKİSİ				AÇIKLIKLAR			BEZEME	KABARTMA FİGÜR
	kütle	İç mekan	yarı açık mekan	ykş. kare	uzun dörtgen	tek katlı	2 katlı	kalın taban	yükseltilmiş döşeme	düz atkılı	tonoz, kemer	yuvarlak		
1	+		+	+		+				+			+	+
2	+			+							+		+	
3	+			+						+			+	
4	+			+		+						+	+	+
5	+			+		+		+		+				
6	+			+			+			+	+		+	
7	+		+	+		+					+		+	
8		+		+					+					
9		+		+									+	
10	+													
11	+				+	+		+				+	+	
12	+		+	+		+					+		+	
13	+				+	+		+			+		+	+
14	+				+	+		+			+			
15	+				+	+					+			
16	+				+	+		+				+		
17	+				+	+		+				+	+	
18	+				+	+		+			+			
19		+		+					+				+	
20	+			+		+					+		+	+
21	+			+		+			+		+			
22	+			+		+			+		+			+
23	+		+	+		+		+			+			
24	+			+		+							+	
25	+				+		+					+	+	
26	+				+	+					+		+	
27	+				+	+				+				+
28	+				+		+				+	+	+	+
29	+			+		+			+		+		+	+
30	+				+	+				+			+	+
31	+			+		+						+	+	+
32	+				+	+		+				+	+	+
33	+				+	+		+				+	+	+
34		+		+		+			+				+	+

yakın planlı olduğu, Kalkolitik Dönem'de ise, özellikle Balkanlar'ın kuzeyinde, uzun dikdörtgen maketler görüldüğü anlaşılmaktadır. Yukarda da değinildiği gibi Güneydoğu Avrupa tarihöncesi mimarisine genel hatlarıya bakıldığında Neolitik dönemde kare planlı yapıların sık görülürken dönem sonuna doğru dikdörtgen yapıların tercih edildiği anlaşılmaktadır[1].

Çok fazla açıklık içeren maketlerin büyük olasılıkla sundurma, çardak gibi yarı açık mekanlı yapıları betimledikleri düşünülmüş ve bu tip maketler de plan tipi bölümünde "yarı açık mekanlar" olarak tanımlanmıştır. Çalışma kapsamında bu türde, tümü kare planlı, toplam 4 maket incelenmiştir.

Maketler, kat sayısı ve zemin ilişkileri açısından "tek katlı", "iki katlı", "kalın tabanlı" ve "yükseltilmiş döşemeli" olmak üzere dört biçimde olabilmektedirler. Çalışılan maketlerden 3'ü 2 katlı yapıları betimlemektedir. Bu maketlerin tümü, uzun dörtgen planlıdırlar. 10 makedin tabanı da kalın olarak betimlenmiştir. Bu maketler, her iki plan tipinde de olabilmektedirler. Bu maketlerde kalın tabanlar, olasılıkla yükseltilmiş taban altındaki bir kiler katını betimlemektedirler. Köylerdeki incelemelerde, bu tür alçak tavanlı, sağır cepheli, ahır vb. işler için kullanılan bir alt katı olan, esas yaşama mekanını üst katın oluşturduğu, birçok örnek görülmüştür[2]. Ayaklı maketler ise, "yükseltilmiş döşemeli" olarak değerlendirilmiştir. Bu tür 6 maket incelenmiştir. Bu maketlerin tümünün de kare planlı olduğu görülmüştür. Bu maketler, olasılıkla yerden yükseltilmiş yapıları betimlemektedirler. Köy çalışmalarında özellikle ambar gibi havalandırmanın önemli olduğu yapıların yerden yükseltilip, altının açık bırakıldığı görülmüştür.

Maketler, açıklık tiplerine göre "düz atkılı", "tonoz ya da kemerli" ve "yuvarlak açıklıklı" olmak üzere üç biçimde değerlendirilmiştir. Kemer biçimli bir açıklığı olan ya da makedin iç kısmında da bu eğri biçimli açıklığın, tonoz biçiminde devam ettiği görülen örneklerin büyük olasılıkla iğmeli yapıları betimlediği düşünülmektedir. Çünkü yapım sistemlerinin, yapıların biçimlenişine etkisi göz önüne alındığında, bu tip bir biçimlenişin ancak iğmeli yapım sistemiyle sağlanabileceği açıktır. Kuşkusuz böyle bir yargıya varırken, bölgede tüm dönem boyunca, yalnız dalörgü yapım tekniklerinin kullanıldığı, taş vb. malzemenin hiçbir zaman yerleşmelerin karakterini belirleyen esas malzeme olmadığı, göz önüne alınmıştır. Yuvarlak açıklıklı maketlerin

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: bölüm 2.2.3.
[2] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: bölüm 5.1.

de gene yapım sisteminin özellikleri nedeniyle, dalörgü yapıları betimledikleri düşünülmektedir. Çalışılan maketlerden 15'inin tonoz biçimli açıklığının olması, bu maketlerin bölgenin mimarisini betimlediği göz önüne alınırsa, Güneydoğu Avrupa'da tarihöncesi dönemde iğmeli yapı geleneğinin görüldüğü söylenebilir.

Maketler içerdikleri süs öğeleri açısından, "bezemeli" ve "kabartma figürlü" olmak üzere iki biçimde değerlendirilmiştir. Üzerinde çizgi ya da boya bezeme görülen maketler, "bezemeli", tanımlanamayan biçimde ya da hayvan, insan vb. figürü biçiminde kabartma görülenler de, "kabartma figürlü" olarak değerlendirilmiştir. 11 makette bezeme ve kabartma figür, 12 makette yalnız bezeme, 2 makette yalnız kabartma görülmüştür. Bu tür süs öğeleri, tarihöncesi Güneydoğu Avrupa mimarisinde yapılarda, süsleme kullanımının yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir. Kazılarda ele geçen boyalı sıva parçaları da bunu doğrular niteliktedir (Lichter, 1993). Günümüz ilkel topluluklarının da, yapılarını süsledikleri ve inanç vb. nedenlerle, heykel ve fetişlerle donattıkları bilinmektedir (şekil F.36-39). Yukarda da değinildiği gibi kazılarda boyalı sıvalara yalnız belli alanlarda değil, yeleşmenin değişik yerlerinde rastlanması, süslemenin yalnız "özel yapılar" için değil genel olarak yerleşmenin tümünde kullanıldığını düşündürtmektedir.

Sonuç olarak maketlere dayanarak, Güneydoğu Avrupa'da tarihöncesi dönem boyunca, dalörgü yapım sisteminin geçerli olduğu, iğmeli yapı geleneğinin görüldüğü, yapıların çok katlı olabildiği, biçimleniş açısından çeşitliliğin olduğu ve bezemenin sıklıkla kullanıldığı söylenebilir.

4.2. Güneydoğu Avrupa Kazılarındaki Benzer Yapıların Restitüsyon Denemeleri

Aşağı Pınar'da rastlanan ahşap direkli dalörgü yapım sistemi, Neolitik Çağı'n başından Roma Dönemi'ne kadar, Avrupa'nın büyük bir kısmında görülen hemen hemen tek yapım sistemidir. Genel olarak Avrupa'da höyükleşme olmadığı, yani yerleşmeler aynı yerde uzun süre devam etmeyip, sık sık yer değiştirdiği için arkeolojik dolgular çok incedir. Bu nedenle Avrupa'nın büyük bir kısmında, tarihöncesi ve İlk Çağ'a ait yapılardan günümüze, yalnız ahşap direklerin kazık delikleri gelebilmiştir (şekil F.57). Ancak bu biçimde korunabilmiş olan, Avrupa'nın büyük bir kısmını, özellikle de Orta, Batı ve Kuzey Avrupa'nın Neolitik Dönemi'ni temsil eden Linearbandkeramik (şeritli keramik) kültürlerine ait binlerle yerleşme yeri kazılmış ve bu yapılar üzerine yoğun bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Genellikle bu

yapılara ait 5 ya da 4 dizi kazık deliği bulunduğundan, 5'li ya da 4'lü bir direk sistemi ile taşınabilecek çatı sisteminin nasıl olabileceği düşünülmüş ve etnoğrafik örneklerle iklim koşulları da değerlendirilip yapıların beşik çatılı olması gerektiğine karar verilerek, bir sistem önerilmiştir (şekil F.54-56). Buna göre, yapının ortasında direk dizleri bulunur ve bu dizilerin taşıdığı aşıkların üzerine mertekler oturtulur, aşıklar bir kuşaklama ile birbirine bağlanmaz. Bu yapı sistemi 1930'lı yıllarda önerilmiş, günümüze kadar da ayrıntılardaki birkaç değişiklik dışında aynı sistem bütün restitüsyon önerilerinde, önemli bir yenilik getirilmeden tekrarlanmıştır. Bu yapılar yalnız kazık delikleriyle belli olduklarından ve elde, Aşağı Pınar örneğinde olduğu gibi, üzerinde ahşap izi olan kerpiç parçaları da hemen hemen hiç bulunmadığından, restitüsyon denemeleri için, biçimsel olarak Orta Çağ Avrupa'sının büyük kütüklerle yapılmış olan ahşap yapıları örnek olarak alınmıştır. Bu yapıların makaslı çatı sistemlerinin bu dönem insanlarınca uygulanamayacağı varsayımıyla da, beşik çatılar, makas sistemi kullanılmadan çözülmeye çalışılmıştır. Bu çözümler, gerek statik gerekse de ev içi mekanın kullanımı açısından gerçekçi görünmediğinden, restitüsyon denemelerinin çok tatmin edici olduğu söylenemez. Linearbandkeramik yapı restitüsyonları, daha sonra Güneydoğu Avrupa yapı restitüsyonları için de örnek olarak alındığından, bunların üzerinde biraz durmakta yarar görülmüştür.

4.2.1. Linearbandkeramik Kültürü Yapıları İçin Geliştirilen Restitüsyon Denemeleri

Trakya'da Istranca dağlık bölgesinde görülen sivil mimarlık örnekleri de gözönüne alındığında, Linearbandkeramik yapılarının restitüsyonunda, temel bir yanılgının olduğu düşünülebilir. Herşeyden önce öngörülen bu restitüsyona göre iç mekanda diziler halinde ve çok sık yerleştirilmiş ahşap direkler vardır. Bu direkler o kadar sık yerleştirilmişlerdir ki, iç mekân kullanımı hemen hemen olanaksız duruma gelmiştir (şekil F.57,58). Ayrıca boyunun uzun olmasına karşın, eni 5-6 m'yi geçmeyen bu yapılarda, üzerinde fazla yük olmayan bir çatıyı taşımak için bu kadar sık yerleştirilmiş direklere de gerek yoktur. Nitekim Ahmetler Köyü'nde belgelenen bir samanlık yapısında (s1) da görüldüğü gibi 8 m'yi bulan açıklıklar, orta direğe bile gerek kalmadan rahatlıkla geçilebilmektedir (şekil D.4). Bu tür örnekler ve yapının iç mekân kullanımı açısından oluşan rahatsızlıklar göz önüne alındığında, Linearbandkeramik yapı kalıntılarında görülen bu kazık deliklerinin, Anadolu'daki birçok Neolitik yerde de görüldüğü gibi, yaşama tabanını yerden yükselten bir sisteme

ait olmaları yüksek olasılıktır ve bu nedenle de, tüm bu direklerin çatıya kadar yükselmeleri söz konusu değildir.

Gene bu yapılarda, çatı makasının birleşim detaylarının zor olduğu ve birikim gerektirdiği düşünülerek, böyle bir sistemin restitüsyonlarda kullanılmadığı ve bu nedenle aşıkların birbirine bağlanmadığı görülmektedir (şekil F.58). Taşıyıcı iskeleti oluşturan öğeler birbirine bağlanarak sistem kapatılmadığı için de, yapının statik açıdan sağlam olması mümkün değildir. Oysa Istranca dağlık bölgesindeki sivil mimarlık örnekleri incelendiğinde, çok basit makas bağlantılarının kolaylıkla kurulabildiği görülmüştür (şekil D.39/b,c,d). Restitüsyonlarda görülen tipte aşıkların birbirine bağlanmadığı basit sistemler ise, ancak açıklıkları 3-3,50 m'yi geçmeyen yörede ıstırga olarak anılan yapılarda kullanılmıştır (şekil D.39/a).

Restitüsyonlarda her türlü birleşimin çatallı ağaçlarla, ya da iple bağlanarak yapılması da, çok gerçekçi gözükmemektedir. Nitekim Almanya'da yapılan bir Linearbandkeramik yapısı rekonstrüksiyonu (Böhm ve Weny, 1996) sonucunda, bu iş için çok fazla miktarda ipe gereksinim olduğu ve bunlar çok sağlam olmadığı için her yıl onarılmaları gerektiği görülerek, olasılıkla yapıların bu tür bağlantıları için ahşap çivinin kullanılmış olabileceği kanısına varılmıştır. Köylerde yapılan çalışmalarda da, bu tür bağlantıların geleneksel olarak kızılcık çivisiyle yapıldığı görülmüştür (şekil D.141, G.1). Bu tezin kapsamı dışında olmakla birlikte, Istranca köylerinde görülen mimariye bakılarak, Linearbandkeramik ev restitüsyonları için daha akılcı öneriler geliştirilebileceği söylenebilir.

4.2.2. Güneydoğu Avrupa Yapıları İçin Geliştirilen Restitüsyon Denemeleri

Güneydoğu Avrupa'da dalörgü yapılar, İlk Neolitik Çağ'dan Demir Çağı içine kadar sürmüş, ancak Ege ve çevresinde Tunç Çağı başında ortadan kalkmıştır[1]. Her ne kadar Güneydoğu Avrupa'da kazılmış yerlerinin sayısı, Linearbandkeramik kültürlerininki kadar çok değilse de, arkeolojik dolgu kalınlığı daha fazla olduğundan, yapılar göreli olarak daha iyi korunmuş, ve üzerinde ahşap izi olan kerpiç parçalarıyla birlikte bulunmuşlardır. Ancak bu bölgede restitüsyon için fazla bir çalışma yapılmadığından, Linearbandkeramik restitüyon modellerinin, doğrudan doğruya bu kazı verilerine uygulandığı görülmektedir. Yunanistan'da Nea Makri'de bulunan Orta Neolitik Dönem'e ait bir yapı kalıntısı, iki tarafı yuvarlatılmış dörtgen planlıdır (şekil F.59). Bu

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bkz: Lichter (1993), Lennels (1997), Theocharis (1973).

şekilde neredeyse oval planlı ve içinde dizi şeklinde kazık deliği bulunmayan bu yapı, dörtgen bir alan tanımlayan kazık deliği dizilerine göre geliştirilen model doğrultusunda restitüe edildiği için, bu deneme oldukça zorlama olmuştur ve statik açıdan da sağlam görünmemektedir.

Bölgede restitüsyon için yapılan en ciddi çalışma, Romanya'da Son Neolitik Çağ'a ait olan Partsa kazı yerinde gerçekleştirilmiştir. Partsa kazısı kazı mimarı tarafından, çok ayrıntılı bir şekilde belgelenmiş, kerpiç parçaları tek tek toplanarak bir ön değerlendirmeden sonra 5 yıl süren bir çabayla birleştirilerek tümlenmiş ve yapı duvarları, çatı seviyesine kadar kısmen özgün malzeme ile, kısmen de alçı ve diğer maddelerle Timuşvar Müzesi'nde ayağa kaldırılmış, sergilenmiştir (Rus ve Lazarovici, 1991) (şekil F.60-63). Bu çalışmada ana taşıyıcı duvarlar ve iç bölmeler, hemen hemen %90 kesin verilere bağlı olarak ayağa kaldırılmış, yalnızca çatı örtüsü kısmen etnoğrafik örneklere, kısmen de olasılıklara dayanarak restore edilmiştir. Bilindiği kadarıyla bu örnek, Güneydoğu Avrupa'da her türlü veriden yararlanılarak gerçekleştirilen konuyla ilgili tek çalışmadır. Söz konusu uygulamayla bu tür yapıların, duvar ve iç bölmeleri bakımından bir çok detayının bilinmesi sağlanmıştır. Bu restorasyon çalışmasında, Partsa Evi'nin iç mekânları da ayağa kaldırılmış ve bu düzenlemenin bölgede bulunan iç mekân maketlerindeki betimlemelerle tam bir benzerlik gösterdiği görülmüştür[1].

Balkanlardaki İlk Neolitik Çağ Yapıları İçin Geliştirilen Restitüsyon Denemeleri:

Balkanlardaki İlk Neolitik yapılarında özellikle de Karanovo Höyüğü'nde, üzerinde iz olan kerpiç parçaları tek tek çalışılarak yayınlanmış, ancak yerleşmenin restitüsyon denemesinde bunlardan hemen hemen hiç yararlanılmadığı görülmüştür. Karanovo'nun yayınlanan yerleşme restitüsyonu, yapıların kütle biçimlenişi dışında bilgi vermeyen, oldukça yüzeysel bir denemedir (şekil F.64).

Karanovo'nun yanı sıra, Yunanistan'da Achilleion II (şekil F.65) ve Nea Nikomedia (şekil F.66) yerleşmelerindeki yapılar için bazı restitüsyon önerileri yapılmışsa da, bunların ocak ve fırın yerleri dışında, ayrıntı vermediği gözlenmiştir.

Güneydoğu Avrupa İlk Neolitik Çağ yapılarında, Macaristan'da Köröş kültürüne ait Tizsajenö Evi (şekil F.67) ve Butmir kültürüne ait Obre II Evi (şekil F.68) için, biraz

[1] Ev maketleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz: bölüm 4.1.

daha ayrıntılı bir canlandırma çalışması yapılmışsa da, bu yapıların da çatı sisteminin çözülemediği görülmüştür. Tiszajenö Evi'nde yapı içinde kazık deliği bulunmaması nedeniyle, çatı aşıkları yalnız beden duvarı içindeki dikmelere oturultulmuş ve bu dikmeler de, yatayda birbirine bağlanmamıştır. Bu duruma bağlı olarak, yapı statik açıdan sağlam görünmemektedir.

Daha genel bir restitüsyon kapsamında, Batı Balkanlar'daki Star Çevo kültürü için yapılan bir köy canlandırması örneklenebilir (şekil F.69). Bu denemede genel olarak daha gerçekçi çözümlere gidildiği görülmekteyse de, yapı bazında ayrıntıya inilmemiştir.

Güneydoğu Avrupa Son Neolitik ve Kalkolitik Çağ Yapıları İçin Restitüsyon Denemeleri:

Bu dönem Balkanlar'da en çok buluntuyla temsil edilmesine karşın, restitüsyon denemeleri son derece sınırlıdır. Bunların içinde Bulgaristan'daki Azmak Höyüğü'ndeki Karanova VI. Tabaka kültürüne ait bir yapının restitüsyonunda, kazıda bulunan duvar izlerine göre bir çalışma yapılmıştır (şekil F.70). Bu yapının çatısı için, ilkel bir makas sistemi olarak tanımlanabilecek bir yapım tekniği önerilmiştir. Buna göre, yapının duvarları boyunca ve orta aksta yer alan dikmeler aşıkları taşımakta, ancak yukarda açıklanan diğer restitüsyonlardan farklı olarak, bu dikmeler yatayda da birbirine gergilerle bağlanmaktadır. Köy incelemeleri sırasında, Ahlatlı Köyü'nde görülen 4.60x6.60 m boyutlarında bir samanlık yapısında da aynı sistemin kullanıldığı saptanmıştır (şekil D.8).

Bunun yanı sıra, Ukrayna'da Tripolye kültürüne ait Rakovets Evi (şekil F.71) ile Moldavya'daki Sabatinivka Evi (şekil F.72), kazı bulgularının yanı sıra bu bölgede bulunan maket evlere dayanılarak restitüe edilmiştir. Rakovets Evi iki katlı, beşik çatılı dalörgü bir yapıyı göstermektedir[1]. Sabatinivka Evi'nin restitüsyonunda ise, çatı sistemi belirtilmemiş ancak iç mekân ve duvar sistemi detaylandırılmıştır.

Bu döneme ait en başarılı restitüsyon örnekleri arasında, gene Moldavya Tripolya kültürüne ait Kolomiyshchina yapıları için (şekil F.73) oldukça iyi ayrıntı veren restitüsyonlar geliştirilmiştir. Ancak bu yapıların çatı sistemi de, yukarıda açıklanan birçok örnekte olduğu gibi, statik açıdan gerçekçi bir biçimde çözülmemiştir. Diğer örneklerden farklı olarak bu yapıların orta aksında dikme bulunmadığı için, yapının

[1] Bu yapıya çok benzeyen bir ev maketi (ev maketi 25) (şekil F.27) bölüm 4.1'de anlatılmıştır.

mahya aşığı yoktur ve bu nedenle de, iki yöndeki merteklerin birleşim noktası boşlukta kalmaktadır. Böyle bir sistemin görece hafif de olsa, sap örtüyü taşıyabilmesi mümkün görünmemektedir. Gene kazı bulgularından ve ev modellerinden yararlanılarak Macaristan'da Tizsa kültürüne ait Gorzsa ve Herpaly yerleşmelerinden birer evin restitüsyonu yapılmıştır (şekil F.74,75). Bu denemelerde ilginç olan, asma katın ve bazı bölümlerde yükseltilmiş tabanın öngörülmüş olmasıdır ki, Aşağı Pınar'da da birkaç yapıda bunun varlığı saptanabilmiştir[1].

Bunların yanı sıra, özellikle Yugoslavya'da Vinça kültürüne ait Divostin Evi için yapılmış olan restitüsyon denemesinde, yapı belli bir yüksekliğe kadar ayağa kaldırılmış ve kesin olarak bilinmeyen çatı kısmı gösterilmemiş, ancak çatı konstrüksiyonunun nasıl olabileceğiyle ilgili çizimler yapılmıştır (şekil F.76). Bu çalışmada makaslı bir çatı sistemi öngörüldüğü görülmektedir.

Yunanistan'da Dimini yerleşmesi için bir restitüsyon denemesi yapılmıştır (şekil F.77). Ancak bu çalışma da daha çok yerleşme düzeni düzeyinde kalmış ve yapılar kütle biçimlenişiyle verilerek, fazla detaya inilmemiştir.

4.2.3. Anadolu'daki Dalörgü Yapılarla İlgili Restitüsyon Çalışmaları

Anadolu'da ahşap dalörgü yapılar çok fazla bilinmemekteyse de, son yıllarda gerçekleştirilen kazılarda, bu tür mimarinin Anadolu Neolitik Dönemi'nde de yaygın olduğu, Hallan Çemi, Çayönü, Ilıpınar, İkiztepe gibi kazılardan anlaşılmaktadır. Bu tür mimariye ait en eski örnekler, MÖ 10. binyıla ait Hallan Çemi ve 9. binyıla ait Çayönü kazılarında saptanmış, özellikle de Çayönü'nde kerpiç parçaları kısmen değerlendirilmiş ve detaya inmeyen restitüsyon denemeleri yapılmıştır (şekil F.78,79,80) (Özdoğan, 1996a).

Samsun İkiztepe kazısı için Karadeniz sivil mimari örneklerine benzetilerek yerleşme, yapı ve fırın gibi yapı öğeleri düzeyinde çalışmalar yapılmıştır (şekil F.81,82). MÖ 6. binyıla ait Orhangazi Ilıpınar kazısında dikmeli dalörgü yapıların çok iyi korunmuş örneklerine rastlanmış, ancak şimdiye kadar bunların basit birkaç restitüsyon denemesiyle, köy canlandırması yayınlanmıştır (şekil F.83,84). Ilıpınar Evi restitüsyonunda, çatı sistemi Linearbandkereamik evleri gibi çözülmekle birlikte, duvar, çatı örtüsü, yapı öğeleri vb. konularda oldukça detaya inilmiştir.

[1] 4.5 no'lu ve 3.8 no'lu yapılarda ikinci bir kat ya da yükseltilmiş bir taban söz konusudur.

MÖ 3. binyıla ait Elmalı Karataş-Semayük kazısında bulunan "in situ" dalörgü yapının bazı parçaları yayınlanmıştır (şekil F.85,86).

Sonuç:

Güneydoğu Avrupa yapıları için yapılan tüm restitüsyon denemelerinde genel olarak dalörgü duvar tekniği ve biçim olarak beşik çatı önerilmesine karşın, bu bilgiden daha detaya inen ve gerçekçi çözümler getiren çalışmalar son derece azdır. Bunlar arasında Partsa, Tizsa, Moldavya ve Ukrayna Tripolye ve Azmak yapıları restitüsyonları iyi örnekler olarak sayılabilir. Bu kazı yerlerine göre Aşağı Pınar, o dönemin mimarisini anlamak için, daha fazla güvenilir veri oluşturmaktadır. Aşağı Pınar çok geniş bir alanda açılmış ve burada, göreli olarak çok daha iyi korunmuş olan birçok yapı ayrıntılı olarak belgelenmiş, bu yapılarda iyi bilgi veren izli kerpiç parçalarına çok sayıda rastlanmış ve bunlar değerlendirilmiştir. Ayrıca Istranca dağlık bölgesinde belgelenen yapı örnekleri de, gerek çatı sistemleri, gerekse de duvar yapım teknikleriyle ilgili olarak, başka yerlerde bulunmayan bilgiler vermiştir.

5. ISTRANCA DAĞLIK BÖLGESİNDEKİ KÖY MİMARİSİ

Özellikle tarihöncesi dönem kazılarında, başta mimari olmak üzere, yaşamı ve çeşitli araç-gerecin gerek biçimlerini, gerekse de nasıl kullanıldıklarını anlamak için yararlanılan yöntemlerden biri "etnoarkeoloji" olarak da bilinen etnoğrafik verileri değerlendirmektir. Etnoarkeoloji araştırmaları, alışılagelmiş etnoğrafya çalışmalarından, ya da kırsal mimari belgeleme çalışmalarından farklı olarak, arkeolojik verileri yorumlamaya yönelik bir uygulamadır ve bu nedenle belgelemenin yanı sıra, sorgulamaya yönelik bir alan çalışması içerir. 1960'lı yıllarda gündeme gelen bu bilim dalı, günümüzde giderek daha yaygın uygulama alanı bulmuştur.

Dünyada etnoarkeolojik çalışmalar yoğun olarak yapılmakla birlikte, ülkemizde bu tür çalışmalar son derece azdır. Bu konuda, Koşay'ın (1977) Pulur Sakyol Köyü çalışması,Peters'in (1976) Elazığ'ın Alişam Köyü üzerine çalışmaları ve Danışmanı'ın (1986) Samsun bölgesindeki çalışmaları örnek olarak gösterilebilir.

1980 yılında başlayan Trakya Arkeoloji Projesi kapsamında kazı ekibi, Istranca Dağlık Bölgesi'ndeki belli bir tür mimariyi "iğmeli yapılar" olarak tanımlamış ve 1980-88 yılları arasında incelemiştir (Özdoğan, 1987; Özdoğan A., 1984). Kazı ekibinin bu konudaki çıkış noktası, tarihöncesi dönemlerde Trakya mimarisinin ahşap direkle ve dalörgü çitlerden oluşması ve Istranca Dağlık Bölgesi'nin Kırklareli ve Edirne illerini kapsayan kesimlerinde, günümüzde de bu tür malzemeden yapılmış çeşitli yapı örneklerinin bulunmasıdır. Bilindiği kadarıyla daha önce hiç belgelenmemiş olan bu yapıların incelenerek değerlendirilmesi, Trakya'nın tarihöncesi mimarisinin canlandırılmasında örnek olacağı gibi benzer sorunların yaşandığı Avrupa tarihöncesi kazılarına da yeni bir yaklaşım getirebilecektir. Ancak kazı ekibinin yalnız arkeologlardan oluşması nedeniyle bu çalışma, çok sınırlı birkaç taslak çizimin yanı sıra, daha çok fotoğraf ağırlıklı olmuştur.

Etnoarkeolojik çalışmaların "yararlanılabilir" olması, yapılacak alan çalışmasındaki belgelemenin çok iyi olmasına, fotoğraf ve çizimin yanı sıra yöre halkıyla da iletişim kurularak neyi niçin yaptıkları, nasıl yaptıkları gibi mümkün olan her türlü bilginin

toplanmasına bağlıdır. Bir arkeolojik kazıyı değerlendirebilmeye yönelik olarak yapılan böyle bir etnoğrafik çalışmada belgeleme, arkeolojik verileri yorumlamaya yönelik ipuçlarını sağlayacak şekilde olmalı, başka bir deyişle bir kazıda her türlü yapıyla ya da yapı öğesiyle nasıl iz olarak karşılaşılabileceği düşünülmelidir.

Bu amaçla Trakya Arkeoloji Projesi'nin yüzey araştırmaları ve kısa dönemli kazıları sonrası, ikinci adımı olan geniş kapsamlı Kırklareli kazıları çerçevesinde, 1997 yılında Istranca Dağlık Bölgesi'ndeki köylere yeniden gidildiğinde, kazı ekibi tarafından daha önceleri "iğmeli yapılar" adı altında toplanan yapı geleneğinin, kendi içinde çok farklı türleri olduğu ve etnoarkeolojik amaçla kullanılabilmesi için, çok daha ayrıntılı bir belgelemenin gerekli olduğu görülmüştür. Aşağıda daha ayrıntılı olarak belirtileceği gibi, yapıların yalnızca işleve bağlı olarak plan tipleri değil, yapı ve çatı sistemleri de çeşitlilik içermektedir. Bu arada kazı ekibinin ilk olarak 1980 yılında başlamış olduğu çalışmayla oluşturulmuş olan fotoğraf arşivi incelendiğinde de, maalesef o yıllarda fotoğrafı çekilmiş bir çok yapı ve yapı türünün aradan geçen 20 yıl içinde ortadan kalktığı ve yerlerini briket yapıların aldığı görülmüştür. Ancak fotoğraf ile çok ayrıntılı bir belgeleme yapıldığından, bu çalışma içinde bunlar kısmen de olsa değerlendirilmiştir. Ne yazık ki bölgedeki yerel mimarinin yok olma sürecinin artan hızı, bu iki yıllık çalışma sırasında da izlenmiştir. Hatta 1998 yılı Ağustos ayı içinde belgelenen ve türünün ayakta kalmış en iyi ve büyük örneği olan Ahmetçe Köyü'ndeki samanlığın (şekil D.4), Aşağı Pınar'da yeniden kurulmak üzere satın alınması kararlaştırıldığı Kasım ayında, söktürülerek odun olarak satıldığı öğrenilmiştir. Bu nedenlerle de çalışma, etnoarkeolojinin yanı sıra, hızla yok olmakta olan bu yapı türünün ilk ve belki de son kez belgelenmesi olacağı düşünüldüğü, için önemlidir.

Balkanlarda 1940'lı yıllarda yapılan çalışmalardan (Nietsch 1940), bu bölgede yüzyıl başında bu yapı türünün yaygın olduğu anlaşılmakla birlikte (şekil D.173), son dönem çalışmalarından, günümüzde yalnız Yunanistan ve Bulgaristan'da birkaç koyun ağılı dışında korunmuş örneklerin, Istranca Dağları'nın Türkiye tarafında, sınıra yakın orman köylerinde kalmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu son kalan örneklerden, Yunanistan ve Bulgaristan tarafındakiler, gene daha çok fotoğraf ağırlıklı olarak belgelenerek yayınlanmışlardır (Kouremenos; Theocharis, 1973; Nandris, 1985; Papathanassopoulos, 1996) (şekil D.172-175). Kazı ekibinin sözlü bilgiye dayanarak

yapmış olduğu araştırma yayınlanan sözkonusu örneklerden başka, Balkan ülkelerinde bu yapı geleneğinden fazla birşeyin günümüze gelmediğini göstermiştir.

Istranca Dağ köylerinde yapılan çalışma, bu yapı geleneğinin özellikle Edirne Lalapaşa, Süloğlu, Kırklareli Merkez, Kofçaz ve Demirköy ilçelerindeki köylerde, bundan 20 yıl evvel hemen hemen kullanılan tek yapı türü olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak orman örtüsünün azalması, orman idaresinin ağaç kesimine sınırlama getirmesi, briketin ortaya çıkması, bölgenin ekonomik canlanması ve özellikle bu ahşap yapıların saman çatı örtüsünün çok kolay yanması gibi nedenlerle, bu gelenek hızla terk edilmektedir. Son 5 yıl içinde ancak sınır boylarındaki birkaç köyde yeni örneklerin yapıldığı, diğer yerlerde mevcut yapılardan çok azının bakımının sağlandığı ve genelde köyün ekonomik güçlenmesiyle birlikte, bu yapıların odun olarak kullandığı, ya da ahşap malzemenin satılarak yerine briket yapılar inşa edildiği görülmüştür. Ancak bu yapı geleneğinin çok yakın bir tarihe kadar süregelmiş olması nedeniyle bu tür yapıların ustalarının halen de varlığını sürdürmesine bağlı olarak gerek bu ustalardan, gerekse de bu yapıları kullanan köylülerden sözlü bilgi edinme olanağı bulunmuştur.

Tez kapsamı içerisinde, 1997 yılından bu yana Kırklareli'nin kuzeyinde yer alan köylerde belgeleme çalışması yapılmaktadır (şekil B.7). Bu çalışmada fotoğrafla belgemenin yanı sıra, yoğun rölöve çalışmaları da yapılmış, köylerde kalınarak, köylülerle iletişim kurmak suretiyle, yapı gruplarının yerleşim düzenlerinden yapıların plan özelliklerine, yapım tekniklerinden detay çözümlerine kadar, konuyla ilgili her türlü bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Kazıevinin de bulunduğu Ahmetçe Köyü'nde ise, bir köyün yerleşme düzenini anlamaya yönelik araştırmalar yapılmıştır.

Çalışma alanını Kofçaz İlçesi'ne bağlı tüm köyler ile bu ilçeye komşu Edirne'nin Ömeroba Köyü ve Kırklareli'nin kuzeydoğusunda yer alan Demirköy İlçesi'nin Armutveren ve Sarpdere köyleri ile Kırklareli merkez ilçeye bağlı Ahmetçe, Çukurpınar, Armağan ve Kapaklı köyleri oluşturmaktadır (şekil B.7). Rölöveye dayalı belgeleme çalışmaları yoğun olarak Kofçaz köylerinde gerçekleştirilmiştir. Çünkü bölge genel olarak gezildiğinde, Kırklareli'in bu kısmındaki yerel mimarinin diğer yerlerden, Ömeroba, Kırklareli Merkez ya da Demirköy köylerinden, farklı ve kendi içinde bir bütünlüğü olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle ilk aşamada bu bölgenin iyice belgelenmesine karar verilmiştir. Ancak, tipoloji ya da yapım teknikleri ve sistemleri

gibi derleyici nitelikteki çalışmalar için, araştırılan diğer bölgelerdeki örneklerden ve 1980'den itibaren yapılmış olan belgelemelerden de yararlanılmıştır.

1997 yılından itibaren yapılan çalışmalarda incelenen yapılar, diğer bir deyişle günümüze kadar kalabilmiş örnekler, daha çok samanlık, çeşitli ağıl türleri, ambar ve kulübelerdir. Özellikle konut olarak kullanılan bir iğmeli yapıyı, kazı ekibi 1980 yılında Ömeroba Köyü'nde görmüştür ve ertesi yıl belgeleme yapmak için gidildiğinde, bu yapının dolayısıyla yapı türünün tamamen ortadan kalkmış olduğu saptanmıştır.

Bu çalışma yapılırken aşağıdaki amaçlar ön planda tutulmuştur:

1) Yapı sisteminin anlaşılmasına yönelik çalışma;
2) Kazıda bulunan izleri yorumlamaya yönelik olan sıva, toprak dolgu, bunların üzerindeki izler, taban vb. ayrıntıların belgelenmesi;
3) Kazılarda ortaya çıkan mimarinin yerleşme düzeni ve yerleşmedeki kullanım alanlarının yorumlanması için günümüz köylerinin doluluk boşluk oranları, mekânların işlevsel tanımı, dağılımı ve bunların zaman içindeki değişiminin belgelenmesi;
4) Bu yapı geleneği tamamen ortadan kalkmakta olduğundan, ilerde başka amaçlarla da kullanılabilecek her türlü belgelemenin yapılması.

Bu dört temel noktaya bağlı olarak, çalışma kapsamında yapı toplulukları yerleşme düzeni açısından, tek yapılar işlev, plan ve yapım sistemi açısından incelenmiş, daha sonra yapıyı oluşturan duvar, temel, çatı gibi yapı öğeleri incelenmiş ve tüm bu araştırmalar doğrultusunda plan özellikleri, yapım teknikleri ve sistemleri açısından tipolojik ve derleme nitelikli çalışmalar yapılmıştır. Ahmetçe Köyü'nde ise, kadasdral haritaya tüm köyün planı eksiksiz olarak işlenmiş, aileler ile de görüşülerek tüm yapıların bugünkü ve geçmişteki işlevleri tespit edilerek, köydeki yerleşim düzeni belgelenmiştir.

Bu çalışmalarda yapı ve yapı öğeleri için köylerde kullanılagelen adlar terim olarak kullanılmış, böylece hem anlatım kolaylığı sağlanmış hem de bu yerel sözcükler de belgelenmiştir (ek A).

5.1. Yapıların Tanıtımı

5.1.1. Yapım Sistemleri ve Teknikleri

5.1.1.1. Yapım Sistemleri

Trakya'nın dağlık kesimlerinde genel olarak üç tür mimari görülür

1) Dalörgü yapılar;

2) Taş ve ahşap taşıyıcılı yapılar;

3) Ahşap iskelet yapılar.

Bu üç yapı türü bölge genelinde görülmekle birlikte, dalörgü yapılara daha çok Kırklareli'nin kuzeyinde ve kuzeybatısında, taş ve ahşap taşıyıcılı yapılara Kırklareli'nin kuzeydoğusunda, ahşap karkas yapılara da Istranca Dağları'nın doğusunda ve güneyinde rastlanmaktadır.

Ahşap iskeletli ve taş/ahşap taşıyıcılı yapılar, kazılarda karşılaşılan yapı tiplerinden olmadıkları için detaylı bir biçimde incelenmemiştir. Ancak, dalörgü sistemi içermesi ve köy konutunun iç düzenlemesinin anlaşılmasına yardımcı olması açısından, Kırklareli çevresindeki taş ve ahşap taşıyıcılı konut yapıları üzerinde durulmuştur.

Dalörgü Yapılar:

Dalörgü yapılar, ağaç gövdeleri ile ince dalların birlikte örülerek taşıyıcı sistemi oluşturulan yapı türüdür. Yöredeki çalışmalar, bu örgünün yalnız sepet örgü tekniğiyle sınırlı kalmadığını, çok çeşitli örgü tiplerinin olduğunu göstermiştir. Bu tür yapılarda iskeletin boşlukları kerpiç çamuru ile doldurulup, sıvanarak duvarlar elde edilir.

Kırsal alanda yoğun olarak görülen dalörgü yapılar, yukarda da değinildiği gibi yakın zamana kadar, çalışma alanı olarak seçilen Kırklareli'nin kuzey ve kuzeybatı kesimlerinin esas yapı türünü oluşturmuşlardır. Yapım sistemi olarak incelendiğinde, dalörgü yapılar; iğmeli yapılar ve düzatkılı yapılar olarak iki ana başlık altında toplanabilir.

A) İğmeli yapılar

İki ağaç gövdesinin tepe noktasından birleştirilmesiyle oluşan kemer biçimindeki çatkıların, düzenli aralıklarla arka arkaya sıralanıp, yatayda da **"germe"** olarak tanımlanan, daha ince ağaç gövdeleriyle birbirine bağlanmasıyla taşıyıcı iskeleti oluşturulan yapı türüdür.

Bu yapıların iskeleti kurulduktan sonra, yapının türüne göre gerekiyorsa, **"pargı"** olarak tanımlanan 3-4 cm kalınlığında ince dallar da, iskeletin daha az boşluklu olması için örgüye katılır. İskeletin üzeri saman demetleriyle kaplanarak, yapı örtülmüş olur.[2]

İğmeli yapılar çatkı biçimlerine göre iki grupta incelenebilirler (şekil D.37)

1) **Doğrusal ağaçların çatılmasıyla kurulan, biçim olarak sivri kemere benzeyen iğmeli yapılar:** Bu yapılarda germeler 1 m gibi geniş aralıklarla dizilidir. Saman çatı örtüsünün akmaması için germelerin üzerine yere dik ve sık aralıklarla pargılar, yerleştirilir (şekil D.37/a, 68,123,126,128).

2) **Eğri ağaçların çatılmasıyla kurulan, biçim olarak kemere benzeyen iğmeli yapılar**: Bu yapıların çevresinde, yapı boyunca devam eden ve bölgede **"seren"** olarak adlandırılan bir çit yer alır. Bu çit alt kısmı neredeyse düz bir duvar gibi olan yapının, saman üst örtüsünün akmaması içindir. Aynı zamanda arası saman dolu ikinci bir duvar oluşturularak, ısı yalıtımı da sağlanmış olur. Bu tür yapılarda germeler, 30-40 cm gibi sık aralıklarla yerleştirildiği için, saman örtünün akmaması amacıyla kullanılan yere bir pargı dizisi gerekli değildir (şekil D.37/b,124,125,127, 132).

   En yalın haliyle bu tür yapılar, daha çok samanlık olarak kullanılırlar. Çeşitli şekilerde yapıların görece düz duvar gibi olan alt kısımlarının sepet gibi örülüp, çamur sıvanmasıyla (şekil D.37/c,48,129,131), ya da taşıyıcı sistemden bağımsız bir dalörgü duvar yapılmasıyla da (şekil .37/d,130) kulübe, ev ya da kışla olarak kullanılan yapılar elde edilir. Bu iki tür yapıda da, yapının alt kısmında duvar oluşturulduğu için, saman örtü yalnız yapının üst kısmı için gereklidir.

[2] İğmeli yapıların inşa süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: 5.2.

İğmeli yapılar plan biçimlerine göre üç ana grupta incelenebilirler (şekil D.42)

1) **Yuvarlak planlı iğmeli yapılar**: Yuvarlak biçimli bir alanı çevreleyen iğmelerin tümünün tepe noktasında birbirine çatılmasıyla oluşur (şekil D.42/A1). İğmelerin boyuna bağlı olarak mekânın çapı 3-3.5 m'yi geçmez.

2) **Doğrusal planlı iğmeli yapılar**: Çatkıların bir doğru üzerinde ardarda sıralanmasıyla elde edilen, dar kenarları yuvarlatılmış ince uzun dikdörtgen planlı yapı tipidir. Bu yapıların dar kenarları, apsis gibi yuvarlatılarak bitirilir. Yuvarlak olarak bitirilen dar kenar, yuvarlak yapı tipinin yarısı gibi yarım daireyi çevreleyen iğmelerin tümünün tepe noktada birleştirilmesiyle oluşur. Bu da yapının doğrusal çatkı sisteminin kapatılarak statik açıdan sağlamlık kazanılmasına neden olur. Bölgede yuvarlak bitirilen bu kısma **"guma"** adı verilmektedir. Çatkılar modüler elemanlar oldukları için, bu bu yapım sistemiyle istenilen uzunlukta yapı elde edilebilir. Nitekim bölgede, 25 m uzunluğa varan yapılar tespit edilmiştir.

   Taranan alanda bu plan tipinin birçok çeşitlemesi görülmüştür. Öncelikle bu tipler tek gumalı ve çift gumalı olmak üzere iki alt grupta değerlendirilebilir (şekil D.42/A2,A3). Yukarda da açıklandığı gibi, çatkı biçimine bağlı olarak bu tip yapılar, serenli ya da serensiz olabilirler. Tek gumalı yapıların düz olan diğer dar kenarlarında, pahlı bir giriş (şekiş D.42/A2c) ya da bir sundurma (şekil D.42/A2d) olabilmektedir. Çift gumalı yapılarda da, yukarda açıklanan biçimde, taşıyıcı sistemden bağımsız, ya da sistemin arasının örülmesiyle düz duvarlı bir çeşitleme (şekil D.42/B1,B2) de elde edilebilmektedir.

3) **Dönüşlü planı olan iğmeli yapılar**: Çatkıların dönüşlü bir hat üzerinde ardarda sıralanmasıyla elde edilen yapılardır (şekil D.42/A4a,A4b). Bu yapılar dönüşlü hattın tipine göre "L" ya da "U" biçimli olabilirler. Bu tür yapılar plan biçimlerinden dolayı bir açık alanı da çevreledikleri için, önlerinde bölgede **"avul"** olarak tanımlanan bir avlu mekânı da oluştururlar. Çalışılan bölgede bu tür yapıların, **"kışla"** adıyla anılan ağıl olarak kullanıldığı görülmüştür.

B) Düz Atkılı Yapılar (şekil D.39)

Bu tür yapılar dörtgen planlı ve iki ya da çok yüzeyli kırma çatılıdırlar. Yapıların taşıyıcı sistemini ahşap dikmeler ve kirişler oluşturur. Çatı makasları bu sistemin üzerine oturur. Bu tür yapıların en basit örnekleri, yörede **"ıstırga"** olarak anılan, kışlalarda süt sağma için kullanılan çardak tipi yapılardır (şekil D.39/a, 93,94). Açıklığı 3-4 m'yi geçmeyen bu tür yapılarda, bir makas sistemi yoktur. Mertekler, yapının iki kenarı ve orta aksında yer alan kirişlerin üzerine oturtulur. Bu kirişler birbirine bağlanmaz.

Yöredeki çalışmalarda, bir samanlıkta da, ancak ilkel bir çatı makası olarak tanımlanabilecek bir sistem görülmüştür (şekil D.8). Yaklaşık 7 m uzunluğundaki yapının, ıstırgalarda olduğu gibi iki kenarı ve orta aksında, üzerine merteklerin oturduğu kirişler yer almaktadır. Ancak bu kirişlerle mertekler, dikme hizasında ince kesitli göğüslemeyle birbirine bağlanarak çatı makasları oluşturulmuştur (şekil D.39/b,139,140).

Düz atkılı yapıların daha gelişkin örnekleri ise makas çatılı yapılardır. Yörede çardak, ambar gibi yapılarda (şekil D.133-138) bunun örnekleri görülmekle birlikte yoğun olarak konut yapılarında rastlanır. Bu tür yapılarda duvarlar, ahşap dikmelerin arasının ince dallarla örülmesiyle, ya da dikmelerden bağımsız olarak içeri çekilip, tamamen ince dalların sepet gibi örülüp çamur sıvanmasıyla oluşur. Çalışmalar sırasında, bu tür dalörgü duvarların kalınlığının 15-18 cm'yi geçmediği, buna karşın kendi kendini taşır nitelikte olduğu gözlenmiştir (şekil D.149,150).

Bölgedeki çalışmalarda, bu şekilde duvarların içeri çekilebilmesiyle, yapı önlerinde bir sundurmanın oluştuğu konut yapılarına rastlanmıştır (şekil D.23,103,104). Bu yapılarda sundurmanın gerisinde, dikmelerden bağımsız olarak odalar istenilen büyüklükte ve boyutta düzenlenebilmekte, gerektiğinde de ince dalörgü duvarlar kesilip kaldırılarak, ya da başka bir kısımda yeniden yapılarak, mekân düzenlemeleri gereksinmelere göre değiştirilebilmektedir. Bu yapıların diğer bir özelliği de, makas çatılı olmalarına karşın, odaların üzerine bu çatıdan bağımsız olarak yine dalörgü tekniğiyle tavan yapılabilmesidir. Böylece, hem çatıyla oda arasında bir boşluk bırakılarak ısı yalıtımının sağlanması, hem de kara ikliminin geçerli olduğu bu bölgede odaların gereğinden fazla yüksek tutulmayarak iç mekânın ısıtılmasının daha

kolaylaşması mümkün olmaktadır. Ayrıca depolama gereksinimin çok olduğu köy evlerinde, bu ara katlar depo işlevi de görmektedir. Nitekim incelenen örneklerde, oda mekânlarının mutlaka tavanı olmasına karşın, işlik olarak kullanılan ocağın da yer aldığı mekânlarda, tavan yapılmayarak kırma çatıyla yetinilmiştir.

Bölgedeki çalışmalarda, ambar olarak kullanılan yapıların tamamen dalörgü tekniğiyle inşa edildiği, ancak konut olarak kullanılanların iki ya da üç tarafının taş duvarlı olduğu, diğer kenarlarında çatı makaslarını taşıyan ahşap dikmelerin yer aldığı gözlenmiştir. Ancak yapıların iç duvarlarının ve tavanlarının tamamı dalörgü tekniğiyle yapılmıştır (şekil D.142). Bu çalışma kapsamında dalörgü ve taş/ahşap taşıyıcılı olarak tanımlanan yapı tiplerinin ara kesitinde yer aldığı söylenebilecek olan bu tür taş duvar destekli yapılar da, taşıyıcı sistemlerinde dalörgü tekniğinin ağırlıklı olarak yer alması ve günümüz ambarlarında görüldüğü gibi tamamen dalörgü olarak da inşa edilebilir olmaları ve kazıda özellikle 5. tabakada ortaya çıkan yapı kalıntıları açısından örnek oluşturmaları nedeniyle, "taş duvar destekli düz atkılı yapılar" olarak değerlendirilmişlerdir.

5.1.1.2. Yapılarla ilgili Detaylar

Yapı Tabanı – Yer İlişkisi (şekil D.40):

Aşağı Pınar kazısında yapılar taban düzleminde ele geçtiği için, etnoarkeolojik çalışma çerçevesinde yapı tabanlarıyla yer ilişkisinin nasıl olduğunu incelemek de örnek oluşturmak açısından gerekli görülmüştür. Yapı tabanları ve yer ilişkisi, yapının işlevine ve türüne göre farklılık göstermektedirler. Eğime dik yerleştirilen bir samanlığın iki uzun kenarı boyunca su arığı yapılarak yağmur suyunun samanlığın içine dolması engellenmiştir (şekil D.5,40/1). Kışlalarda koyunların hastalık kapmaması da gözetilerek, zemin kalker kaplanarak taban oluşturulabilmektedir (şekil D.40/2, 76). Ambar gibi zemin neminden korunması ve hava sirkülasyonu gereken yapılarda, taban yerden yükseltilmekte ve arada hava boşluğu oluşturulmakta (şekil D.40/3a,3b, 25,26), konut yapılarındaysa, yine yapı tabanı yükseltilmekle birlikte, ısı yalıtımı gerekliliği nedeniyle arada büyük bir boşluk bırakılmamakta ve taş bir subasmanla yükseltilen zeminde ya blokaj yapılıp kerpiç taban oluşturulmakta (şekil D.40/4), ya da ahşap kirişleme yapılarak ahşap kaplamalı bir taban elde edilmektedir (şekil D.40/5, 145,146).

Saman Örtü (şekil D.41):

Yapıların üst örtüsünü oluşturan saman demetlerinin kaplanmasında da iki teknik söz konusudur.

1) Saman demetleri yere dik olarak sırayla dizildikten sonra, her sıranın üzerine yatay pargılar konulur ve bu pargılar iple arkadaki germelere bağlanarak, samanların kayıp düşmesi engellenir. Bu teknikte yatay pargılar dışardan bakıldığında diziler halinde görülür (şekil D.41/a, 67).

2) Saman demetleri yatay pargılarla bağlandıktan sonra üzerine samanların akmaması için ayrıca dikey pargılar konur. Bu pargıların üst tarafları iple üstün ağacı üzerindeki pargıya bağlanırken alt kısmı serbest kalır ve kendi ağırlığıyla yerinde durur. Bu teknikte dışardan bakıldığında dikey pargılar görülür (şekil D.41/b, 133,134,143).

Duvar ve Çit Tipleri:

Köylerde yapılan bu alan çalışması sayesinde dalörgü tekniklerinin yalnızca bilinen anlamıyla sepet örgü tekniğiyle sınırlı kalmadığı, çok çeşitli dalörgü duvar ve çit tekniklerinin olduğu görülmüştür (şekil D.149-157).

Çitlerin genel özelliği, belli aralıklarla dizilen ahşap dikmelerin yatay pargılarla birbirine bağlanarak iskeletin kurulması ve arasının ince dallarla, ya da doldurularak örülmeleridir (şekil D.30-32,151-153). Dalların sepet örgü yapılmadan dolgu olarak kullanıldığı örneklerde, dalların yerlerinde sağlam durmaları için çitin önüne taş dizileri de koyulabilmektedir. Yörede dal dolgu yerine dikmelerle aynı çaptaki ağaçların yarılarak iki parça halinde dolgu olarak kullanıldığı bir çit tipi de gözlenmiştir (şekil D.33,154).

Duvarların genel özelliği, ahşap dikmeli pargı bağlayıcılı bir iskeletin kerpiç çamuruyla boşluklarının doldurulup, sıvanmasıdır. Yörede üç çeşit duvar tekniği görülmüştür

1) Çitler gibi ahşap dikmelerin yatay pargılarla bağlanmasıyla oluşturulan iskeletin içinin, küçük taşlarla doldurulup sıvanmasıyla oluşan duvar tipi (şekil D.36,157);

2) Bilinen anlamıyla ahşap dikmeler ve çapraz dikmelerle oluşturulan iskeletin iki tarafının, 20-30 cm gibi sık aralıkla pargı kaplanarak, boşluklarının kerpiç çamuruyla doldurulması (şekil D.34,149,150);

3) Ahşap dikmelerin arasının sepet örgü biçimde dalörgü yapılıp, kerpiç çamuruyla sıvanmasıdır (şekil D.35,155,156).

Sıva:

Bölgede, ambar ya da ev olarak kullanılan yapıların tümünün kerpiç çamuru sıvalı olduğu, samanlık, çoban kulübesi, kışla gibi geçici barınak olarak kullanılan ya da sıvanıp tamamen kapalı hale getirilmesi gerekmeyen yapıların, genelde sıvanmadığı gözlenmiştir. Yalnız Ömeroba Köyü'nde yer alan bir kışlanın duvarları sıvanmıştır (şekil D.75,76). Taranan alanda yapıların, dalörgü iskeletinin kerpiç çamuruyla doldurulup, elle sıvazlanarak basit bir şekilde sıvandıkları görülmüştür. Ancak kazı ekibinin daha önceki araştırmalarında, sıvası bezemeli yapılmış örnekler de görülmüştür. Velimeşe Köyü'ndeki bir yapının yüzeyi, dairesel parmak izi bezemelidir (şekil D.144).

Fırın ve Ocak Tipleri:

Bölgede kubbeli fırın görülmektedir (şekil D.113-117). Tastepe Köyü'nde bir evin (e1) bahçesinde yer alan fırın (f1), yerden 27 cm yükseltilmiş bir taş platformun üzerinde yer alır ve 110 cm çapındadır. Fırının yağmurdan korunması için üzerine basit bir korunak yapılmıştır (şekil D.27,113). Sazara Köyü'nde belgelenen bir fırın (f2) da yerden 35 cm yükseltilmiştir ve 100 cm çapındadır (şekil D.28,114).

Bölgede kubbeli fırınların dışında, ev içlerinde ya da sundurmalarda, "peçko" ya da "peçka" olarak anılan kübik biçimli fırın ya da ocaklar görülmektedir (şekil 118-120). Beyci Köyü'ndeki bir kışlanın (k2) kulübesinde yer alan peçko 70x75x60 cm boyutlarındadır (şekil D.29,119).

Bölgede ev içlerinde, genelde yapıların köşesinde, dörtgen ya da dairesel planlı ocaklar (şekil D.122) yer almaktadır. Yukarı Kanara Köyü'nde bir evde (e3) yer alan yarım daire planlı ocak ise, apsis gibi mekanın bir cephesini tamamen kaplamaktadır (şekil D.22). Ahmetçe Köyü'nde bir evde (e4) görülen ocak ise 210 cm genişliğinde, 67 cm uzunluğunda dikdörtgen planlıdır (şekil D.23,121).

5.1.2. Yerleşme Düzeni (şekil D.43,44)

Araştırmalar kapsamında, bir köy yerleşmesinin düzenini anlamak için, şeçilen bir köyde analiz çalışmaları yapılmıştır. Böyle bir çalışmayla hedeflenen, yerleşmedeki doluluk-boşluk oranını tespit etmek ve yapılarla açık alanların, konutlarla diğer yapıların birbiriyle ilişkisini, anlamaktır. Bu nedenle seçilen köyün fazla değişmemiş olması, yerleşme planının bulunması ve uygulama kolaylığı gözönüne alınarak, kazıevinin bulunduğu Ahmetçe Köyü'nde inceleme yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla, Tapu ve Kadastro Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan harita güncelleştirilmiştir. Analiz çalışmaları kapsamında, işlev analizinin yanı sıra çatı biçimlenişleri, malzeme özellikleri ve korunmuşluk durumu gibi incelemeler de yapılmıştır. Ancak burada, çalışmanın konusu dışında olduğu için, bu tür analizlere yer verilmeyecektir.

Köy, organik bir yol ağının sınırladığı, her birinde birkaç yapı topluluğu bulunan yapı adalarından oluşmaktadır. Merkezde cami, kahve ve muhtarlık yer alır. Yapı topluluklarını oluşturan birimler, gerek sahipleri, gerekse de yapıların düzeni açısından incelendiğinde, bazılarının miras nedeniyle sonradan ayrılarak, ayrı birimler haline getirildiği görülür. Bir yapı topluluğu genel olarak konut, mutfak, hela, ambar, samanlık, depo, ahır ve kümes gibi yapılardan ve çardak, avlu, bahçe gibi açık alanlardan oluşmaktadır. Bu birimlerin sayısı ya da büyüklüğü, yapı topluluğunun büyüklüğüne göre değişmektedir. Yerleşmeye en genel hatlarıyla bakıldığında, konut biriminin güneygüneydoğu yönünde yer aldığı, önünde sundurma, tabanı yapılı avlu, çardak gibi yarı açık mekân tipinde işliklerin bulunduğu, mutfak ve ambarın işliği çevrelediği, fırın, kuyu gibi öğelerin işlikte yer aldığı, ahır, samanlık gibi yapıların genelde bu gruba arkasını döndüğü ve kendi açık alanları etrafında sıralandığı görülmüştür. İşlik mekânı çevresinde çeşitli çiçekler ekilmekte ve arazinin bir bölümü de, sebze bahçesi olarak ayrılmaktadır.

Analiz çalışmalarıyla şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1) Yerleşmeye doluluk-boşluk oranı açısından bakıldığında, yapı alanlarının yerleşmenin yalnızca 1/5'ini, konutların ise yapı alanlarının ancak ½'sini kapladığı görülmüştür (şekil D.44). Bu veri arkeolojik kazılar açısından değerlendirildiğinde, bir kazıda yerleşmenin az bir kısmının açılabildiği göz önüne

alındığında, bir yapıyla karşılaşma oranının aslında son derece düşük ve karşılaşılan yapı kalıntısının da, konut olma olasılığının az olduğu görülmektedir.

2) Köy yerleşmeleri organik dokulu ve belli bir düzen içermeyen yerleşmeler gibi görünmekle birlikte, konutların konumlandırılışı ve biçimleri dikkate alındığında, kendi içinde belli bir düzenin olduğu görülür (şekil D.44). Konutların arasında büyüklük farkı olsa da, plan ve dolayısıyla biçimleniş açısından birbirine benzemektedirler ve büyük çoğunluğu, güney ya da güneygüneydoğu yönüne bakmaktadır.

3) Gerek Ahmetçe Köyü'ndeki incelemeler, gerekse de bölgedeki diğer araştırmalar, bir köyde yapının büyüklüğüne ve işlevine bağlı olarak, çok çeşitli yapım tekniklerinin kullanılabileceğini göstermektedir.

5.1.3. Yapı Tipleri

a) **İğmeli Ev**: Çalışma alanında ev olarak kullanılan iğmeli yapıya rastlanmamıştır. Ancak 1980 yılı araştırmalarda bu konuda yalnız bir yapı tespit edilmiştir (şekil D.45,46). Bu yapının içi kerpiç çamuru sıvalıdır ve ortada bir ocak vardır (şekil D.47).

b) **Kulübe Tipi Yapılar**: Özellikle çobanların geçici barınak olarak kullandıkları kulübeler, köy dışında mera alanlarında ve genelde bir kışla yanında yer almakta, yuvarlak ya da oval biçimli olabilmektedir. Bunların ortak özelliği boyutlarının 3-4 m'yi geçmemesi ve küçük ölçekli olmalarıdır. Bu konudaki örneklere bakılacak olursa:

- Tastepe ve Koyva köyü yakınında yuvarlak planlı çoban kulübeleri belgelenmiştir. Tastepe Köyü çevresinde görülen çoban kulübesi (çk1), bu köyün merasındaki bir kışlanın yanında yer almaktadır ve çapı yaklaşık 3.50 m, yüksekliği 2.70 m'dir (şekil D.1,51). Koyva köyü yakınında da, 1980 yılı çalışmalarında, yuvarlak planlı çoban kulübelerine rastlanmıştır (şekil D.52).

- Beyci Köyü'nün hemen dışında, yine bir kışla yanında yer alan çoban kulübesi (çk2) ise, oval biçimli, 4.32 m uzunluğunda, 3.10 m genişliğinde ve 1.90 m yüksekliğindedir (şekil D.2,53,54). Gumasının karşısında yer alan kuzey duvarı 45 cm kalınlığında taş duvardır. Yapının bu kısmında bir de ocak yer alır.

- Ömeroba Köyü yakınındaki çoban kulübesi (çk3) de oval biçimlidir (şekil D.3,55). Yapının girişi sundurmalıdır ve ortasında taşlarla çevrili bir ocak yer alır (şekil D.56).

c) **Samanlık**: Günümüzde kalmış olan dalörgü yapıların büyük çoğunluğu saman depolama için kullanılan samanlık yapılarıdır. Bu yapılar doğrusal biçimli, tek ya da iki gumalı plan tipindedir ve çok farklı büyüklüklerde olabilmektedir. Genellikle eğimli araziye, eğime paralel biçimde yerleştirilen samanlıkların biri büyük, biri daha küçük iki kapısı bulunur. Büyük kapıdan saman içeriye istiflendikten sonra, bu kapı kapatılır ve gerektiğinde saman almak için küçük kapı kullanılır. Araştırılan bölgede, uzunluğu 25.5 m'ye, genişliği 8 m'ye ve yüksekliği. 6.50 m'ye varan samanlık yapılarıyla karşılaşılmıştır. Bu konudaki örneklere bakılacak olursa:

- Ahmetler Köyünde düz bir alanda yer alan bir samanlık yapısı (s1) tek gumalı plan tipinde ve pahlı girişlidir (şekil D.4,57-60). 21.40m uzunluğunda, 7.80 m genişliğinde ve 6.50 m yüksekliğindeki yapı bugünkü araştırma alanı içinde karşılaşılan en yüksek örnek olmakla birlikte, 1980 yılı çalışmalarda Kofçaz ilçesinde yüksekliği yaklaşık 8m olan bir yapı daha tespit edilmiştir. Ancak bu yapı günümüzde mevcut değildir. Ahmetler Köyü'nde, düz alanda ya da eğimli arazide yer alan, tek gumalı, pahlı girişli başka samanlıklar da fotoğraf ile belgelenmiştir (şekil D.61,62,161).

- Yukarı Kanara Köyü yakınında yer alan bir samanlık yapısı (s2) tek gumalı plan tipindedir ve biri gumasının yan kısmında olmak üzere iki kapısı vardır (şekil D.5,63). 25.5 m uzunluğunda, 4.80 m genişliğinde ve 3.80 m yüksekliğindeki bu yapı, araştırma alanı içinde karşılaşılan en uzun yapıdır. Yapının iki yanında yer alan ve yapı boyunca devam eden su arıkları da hafif eğimli araziye dik yönde yerleştirilmiş olan yapının drenaj sistemini oluşturmaktadır.

- Yine Yukara Kanara Köyü yakınında, hafif eğimli bir arazide, eğime paralel konumda yer alan bir samanlık yapısı da (s3) iki gumalı plan tipindedir ve iki gumasınında orta kısmında birer kapı yer almaktadır (şekil D.6,64). Yapı 14m uzunluğunda, 5 m genişliğinde ve 3 m yüksekliğindedir.

- Ahlatlı Köyü'nde, eğimli arazide yer alan bir samanlık yapısı (s4) tek gumalı ve pahlı girişlidir (şekil D.7,65). Yapının gumasının yan tarafında da bir kapı vardır. Yapı 24m uzunluğunda, 6.75 m genişliğinde ve 4.20 m yüksekliğindedir. Eğime paralel yerleştirilmiş olan bu yapının başı ve sonu arasında 2m kot farkı vardır.
- Ahlatlı Köyü'nde, bir harman yerinin önünde, hafif eğimli arazide yer alan samanlık yapısı (s5) iki bölümden oluşmaktadır (şekil D.8). Yapının kuzey bölümü iğmeli, güney bölümü ise düz atkılı yapı tipindedir. Yapının harman yerine bakan güney bölümünün girişinde bir de sundurma bulunur. Yapının boyutları, kuzey bölümü 9.40 m, güney bölümü 6.60 m, sundurması 2.20 m olmak üzere toplam 18.20 m uzunluğunda ve kuzey bölümü 5.40 m, güney bölümü 4.60 m genişliğinde olarak saptanmıştır. Eğime paralel yerleştirilmiş olan yapının kuzey bölümü 4.40 m yüksekliğinde, zemini eğimli olan güney bölümünün ise giriş kısmı 3.40 m, sonu ise 4.60 m yüksekliğindedir. Bu yapının doğusunda yer alan diğer bir samanlık da, 16.50m uzunluğunda ve 5.70 m genişliğindedir. Bu yapı tek gumalı plan tipindedir ve girişinde bir sundurma bulunur. Bu yapının doğusunda yer alan diğer bir samanlık da, 7.65 m uzunluğunda ve 5 m genişliğindedir ve tek gumalı plan tipindedir. Söz konusu üç yapı aynı zamanda bu harman yerinin kuzeyini çevrelemektedir (şekil D.15,66).
- Ömeroba Köyü'nde, düz bir alanda yer alan samanlık yapısı (s6) çift gumalı plan tipindedir ve bir gumasının yan kısmında bir kapı yer alır (şekil D.9,67). Yapı 13 m uzunluğunda, 5 m genişliğinde ve 3.40 m yüksekliğindedir.

d) **Saya**: Araba barınağı olarak kullanılan yapılar **"saya"** olarak adlandırılmaktadır. Saya yapı tipi olarak tek gumalı samanlığa benzer, ancak giriş kısmı arabanın girebilmesi için bütünüyle açık bırakılmıştır. Araştırma alanında yalnızca Beyci Köyü'ndeki bir kışla topluluğu (k3) içinde, bir motorun girebileceği boyutlarda küçük bir saya görülmüştür (şekil D.13,69). Bunun dışında başka bir örneğe rastlanmamıştır. Ancak 1980'li yıllarda yapılmış olan araştırmalarda çeşitli sayalar tespit edilmiştir (şekil D.46,70).

e) **Kışla**: Yörede ağıl olarak kullanılan yapılara **"kışla"** adı verilmektedir. Kışlalar genelde köyün hemen çıkışında, ya da köyün mera alanı civarında yer almakla birlikte, köy içinde de kışlalara rastlanmıştır. Kışlalar genelde birkaç kışla, ahır ve samanlık bir arada olarak, **"kışla topluluğu"** şeklinde bulunurlar.

Kışlalar, genellikle samanlıklar gibi doğrusal değil, "L" ya da "U" biçiminde eğrisel planlı ve iki gumalıdırlar (şekil D.42/A4, 71-74). Yapının iki gumasının arası çit ile çevrilerek, yapının önünde bir avlu mekanı ya da yöredeki deyiş ile "**avul**" oluşturulmaktadır. Kışlaların birden fazla kapısı bulunmakta ve bazı kışla içlerinde bölme duvarları, avullarda da avulu bölen çitler gözlenmektedir. Bunun nedeni koyunların durumlarına göre, kuzusu olmayan, tek kuzulu ya da çift kuzuluların ayrı bölmelere koyulmalarıdır. Bu bölme duvarlarının, koyun sayısının artıp azalmasına göre yerleri değiştirilebilmekte, ayrıca bölmeler gereğinde büyütülüp, gereğinde küçültülebilmektedir. Kışla içinde görülen yaklaşık 1m büyüklüğündeki, yörede "**nezaret**" olarak adlandırılan küçük bölmeler ise, kuzusuna bakmayan koyunların kuzularına alışmaları için, ya da annesi ölen kuzuları başka bir anneye alıştırmak için, belli bir süre kuzuyla koyunun bir arada tutulup, diğer hayvanlardan ayrıldıkları mekânlardır.

Kışlaların iç duvarları ya kerpiç toprağı ile sıvanmakta, ya da duvarların yerden yaklaşık 1m yüksekliğine kadar olan kısmı çok sık pargı, kereste ya da plaka taşlarla kaplanarak, koyunların duvar kaplama malzemesi olan çavdar saplarını yemeleri engellenmektedir. Çalışma alanında, yalnız Ömeroba Köyü'ndeki bazı kışlaların içinin ve dışının kerpiç toprağı ile sıvalı olduğu görülmüştür (şekil D.75,76). Kışlaların avula bakan taraflarını, duvarın yaklaşık 50-100 cm ilerisinde, yörede "seren" olarak adlandırılan, bir çit çevirir. Duvar ile seren arası, duvarı kaplayan çavdar sapları ile doludur. Arası samanla dolu iki cidarlı duvar sayesinde ısı yalıtımı yapılarak, kışın da kışlanın sıcak olması sağlanmaktadır. Seren aynı zamanda avuldaki koyunların, duvarın kaplama malzemesini yemelerini de engellemektedir. Kışlaların arka taraflarına seren yapılmaz, ancak buralarda dolaşacak koyunların çavdar saplarını yemelerini engellemek için, duvarın üzerine çalı atılır.

Kışlaların zemini genelde hayvan gübresi ile kaplıdır. Ömeroba Köyü'ndeki bazı kışlaların zemini ise, hayvanları bulaşıcı hastalıktan korumak amacıyla kireç ile kaplanmıştır (şekil D.76). Avul zemininde de hayvan gübresi görülmekle birlikte esas zemin, özellikle Istranca Dağları'nın yüksek kesimlerindeki, kayalık alanlarda yer alan kışlalarda, arazinin kayalık olması nedeniyle doğal taştır.

Kışla avulunun dışarıya açılan, 2-3 m genişliğindeki kapısı, yörede **"porta"** adıyla anılmaktadır (şekil D.158). Bu tür kapıların geniş yapılmasının nedeni koyun, keçi

sürülerinin birlikte, geniş sıralar halinde dışarıya çıkabilmelerinin sağlanmasıdır. Kışlanın avula açılan kapıları ise değişik tiplerde olabilmektedir. Kışlanın çatkısı ile seren arası genişliğe bağlı olarak bu kapılar, basit bir kapıdan ziyade bir giriş holü niteliğindedirler. Bölgedeki çalışmalarda genellikle düz atkılı kapılar görülmüştür (şekil D.159). Ancak, 1980 yılı çalışmalarında Ömeroba Köyü'nde, yapıların kendisi gibi iğmeli yapılmış kapılar da görülmüştür (şekil D.160).

Kışla girişlerinde kapı üzerinde ya da çitlere avlanmış hayvanların kafatasları asıldığı görülebilmektedir (şekil D.163,164).

Kışla toplulukları, gereksinmelere göre çok farklı tiplerde olabilir. Genel olarak bir ya da iki kışla ve avulu çevreleyen dayama ve samanlıklardan oluştukları söylenebilir. Kışla topluluğu içinde taş ahırlar da yer alabilir. Bu konudaki örneklere bakılacak olursa:

- Tastepe Köyü'nün içinde hafif eğimli arazide yer alan kışla topluluğu (k1) bir kışla ve kışla avulunun önünde ikinci bir avul çevresinde sıralanan üç taş ahırdan oluşur (şekil D.10,77). Günümüzde bu taş ahırların ikisi yıkık durumdadır. Eğime paralel konumlandırılan yapı topluluğunun kışlası "L" planlı ve iki kapılıdır. Yapı 22.30 m uzunluğunda, 2.60 m genişliğinde ve 2.30 m yüksekliğindedir. Bu yapının ilginç bir özelliği, doğu duvarının iç kısmının yere dik olarak koyulmuş 80cm yüksekliğindeki taş levhalarla kaplı olmasıdır (şekil D.78). Kayalık arazide yer alan yapının avul zemini de kayadır.
- Beyci Köyü'nün merasında, eğimli arazide yer alan kışla topluluğu (k2), araştırma bölgesinde karşılaşılan en büyük yapı grubudur (şekil D.11,79-82). Bu topluluğun batı kesiminde avulları birbirine bakan biri "U" planlı, diğeri "L" planlı iki kışla yer alır. "U" planlı yapı, diğerinin kuzeyinde bulunmaktadır. Daha büyük olan bu kışla tek kuzulu koyunlar için, diğeri ise iki kuzulu koyunlar için kullanılmaktadır. "L" planlı kışlanın batısında briketten yapılmış dikdörtgen planlı, 4.40x20 m boyutlarında bir ağıl vardır. İki kışlanın arasında ise yine briketten yapılmış olan dikdörtgen planlı, 4.50x7.80 m boyutlarında bir çoban kulübesi bulunmaktadır. "U" planlı kışlanın arka kısmında iki adet, diğer kışlanın arkasında ise bir adet yuvarlak planlı köpek kulübesi bulunmaktadır. Kışlaların doğusunda dışarıya porta ile açılan bir çalamır vardır. Çalamırın kışlalara bitişik kısımlarını dayamalar çevrelemektedir. "U" planlı kışlanın batısında, 420x15.10 m boyutlarında, iki

gumalı samanlık tipinde küçük bir kışla yer alır. Bu kışla annesini emmeyi bırakmayan keçi yavrularını annelerinden ayırıp, cezalandırmak için kullanılmaktadır. Eğime paralel yerleştirilmiş olan bu kışlanın avulunun doğu ve batı tarafını dayamalar çevreler. Avulun güneydoğusunda ise kapısı avula değil, dışarı açılan, kare planlı , taş duvarlı bir kümes bulunmaktadır (şekil D.82). Bu kışlanın güneybatısında briketten yapılmış, dikdörtgen planlı, 4x10 m boyutlarında depo ve ambar amacıyla kullanılan bir yapı vardır. Bu yapının batısında da, dışarıya porta ile açılan büyük bir çalamır yer almaktadır. Bunun kuzeyinde, ortasında koyunların yemliklerinin bulunduğu büyük bir avul vardır. Avulun iki kenarı ortaya doğru eğimlidir. Avulun güneybatısında, samanlık tipindeki kışlanın batısında, eğime paralel yerleştirilmiş, uzun cephesi avula bakan, 18 m uzunluğunda tek gumalı bir samanlık ve bunun kuzeyinde yer alan, 17.50 m boyunca devam eden bir dayama da büyük avulu çevrelemektedir. Bu avulun kuzeyinde ise yine eğime paralel yerleştirilmiş ve dar cephesi avula bakan, 3.80x14.50 m boyutlarında, iki gumalı plan tipinde bir samanlık bulunmaktadır. Bu samanlığın kuzeydoğusunda da arı kovanlarını koruma amacıyla yapılmış olan 19 m uzunluğundaki bir dayama vardır.

Kışla topluluğu (k2) içinde yer alan "U" planlı kışla, 4.80 m genişliğinde ve 3.60 m yüksekliğindedir (şekil D.12,83). Avul çapı yaklaşık 22 m'dir. Bu yapı araştırma bölgesinde karşılaşılan en yüksek kışladır. Yapının biri doğu gumasında olmak üzere, toplam altı kapısı vardır. Batı kanadının son kısmı ıstırga olarak kullanılan yapının, avulunun orta kısmında da küçük bir ıstırga yer alır. Kışlanın içi, bölme duvarlarıyla üçe bölünmüştür ve doğu kanadındaki gumada, yan yana üç nezaret bulunmaktadır. Yapının avulu da, bir çitle ikiye bölünmüştür. Doğu kanadındaki bölüm, avulun küçük kısmına, ortadaki ve batı kanadındaki bölümler de avulun büyük kısmına açılmaktadır. Avulun iki kısmı arasında geçiş yoktur, ikisi de dışarıya açıktır. Kayalık arazide yer alan yapının avul zemini de kayadır. Bu kışlada görülen ilginç bir detay, batı kanadındaki 3. çatkının dış taraftaki iğmesinin boyu kısa kaldığı için altına taş koyularak iğme yükseltilmiştir (şekil D.148). Bu da bu yapıların taşıyıcı sistemini oluşturan iğmelerin, temele gereksinimi olmadığını göstermektedir.

Kışla topluluğu (k2) içinde yer alan "L" planlı kışla, 3 m genişliğinde ve 2.40 m yüksekliğindedir (şekil D.11). Avulu yaklaşık 21.50x27 m boyutlarında, dörtgen

planlıdır. Yapının biri kuzey gumanın yan tarafında, diğeri yapının diğer ucuna yakın olmak üzere iki kapısı vardır.

- Beyci Köyü'nün hemen çıkışında, düz bir alanda yer alan diğer bir kışla topluluğu (k3), bir kışla ve beş samanlıktan oluşmaktadır (şekil D.13,83). "L" planlı kışla, 5.20m genişliğinde ve 2.55 m yüksekliğindedir ve beş kapılıdır. Kışla avlulunun çapı yaklaşık 31 m'dir. Avulun doğu tarafını 20 m uzunluğundaki dayama çevreler. Dayamanın arkasında, girişi dayamanın içinden olan, 1.50 m uzunluğunda tek gumalı plan tipinde küçük bir saya vardır. Bu sayanın yanındaki dayamadan, kışlanın doğusunda yer alan bir çalmala geçiş vardır. Avulun güneybatısını ise, dar cepheleri avula bakan iki samanlık ve samanların arasındaki dayamalar çevreler. Samanlıkların doğu tarafta yer alanı 11.50 m uzunluğunda, 4 m genişliğinde ve tek gumalı plan tipindedir. Batı tarafta yer alanı ise, 18.50 m uzunluğunda, 3 m genişliğinde ve yine tek gumalı plan tipindedir. Bu samanlığın doğu cephesinin orta kısmında bir kapısı daha vardır. Samanlıkların dolayısıyla kışlanın güneyinde, dışarıya doğu ve batı yönünde iki porta ile açılan ikinci bir çalamır daha bulunur. Çalamırın doğusunda, uzun cephesi çalmala bakan ikinci bir samanlık vardır. Bu samanlık 18 m uzunluğunda, 6.20 m genişliğinde ve tek gumalı plan tipindedir. Bu samanlığın girişin bulunduğu düz cephesi, kışlanın doğusunda yer alan diğer çalamıra bakmaktadır. Samanlık ile onun kuzeyinde ve kuzeydoğusundaki diğer iki samanlık, bu çalamırı çevreler. Bu samanlıklardan kuzeyde olanı 14.70 m uzunluğunda, 4.60 m genişliğinde, diğeri ise 17 m uzunluğunda ve 5.40 m genişliğinde olup, ikisi de iki gumalı plan tipindedir. Kışlanın arkasında bir de yuvarlak planlı bir köpek kulübesi vardır (şekil D.13).
- Beyci Köyü'nün diğer çıkışında ise, üç kışla topluluğu birbiri ardına yer almaktadır (şekil D.14). Bunlardan en büyük olanı (k4) iki kışla ve dört samanlıktan oluşmaktadır (şekil D.84). Bu kışlalar ardarda yerleştirilmiştir. Batı tarafındaki "U" planlı kışla, 6 m genişliğinde, 3.25 m yüksekliğindedir. Kışlanın ikisi gumalara yakın, diğeri ortada olmak üzere avula bakan üç kapısı ve arka taraftaki kışlanın avuluna açılan bir kapısı vardır. Avulunun çapı yaklaşık 21 m'dir. Avulun kuzeybatısını 4.60m uzunluğundaki bir dayama çevreler. Dayamanın yanında porta bulunur. Bu kışlanın arkasında, doğu yönünde yer alan "L"planlı kışla ise 5.80 m genişliğindedir ve dört kapısı bulunmaktadır. Avulunun çapı yaklaşık 20 m'dir. Avulun güneyini dar cepheleri avula bakan üç samanlık

çevreler. Bu samanlıklardan doğu tarafta yer alanı 14 m, ortadaki 10.50 m, diğeri ise 15 m uzunluğundadır ve üçü de iki gumalı plan tipindedir. Ortadaki samanlığın güneyinde yanyana iki köpek kulübesi yer almaktadır (kk1,kk2). Avulun portası doğudaki ile ortadaki samanlık arasında yer alır. Bu iki kışladan oluşan yapı topluluğunun arkasında, kuzeyinde açık alanda 14.50 m uzunluğunda, iki gumalı plan tipinde bir samanlık daha yer alır. Samanlık ile kışlalar arasında da, tek gumalı plan tipinde bir köpek kulübesi ve onun önünde de bir harman yeri bulunmaktadır.

Bu kışla topluluğundan daha küçük olan bir diğer kışla topluluğu (k5) bu grubun doğusunda yer alır ve bir kışla ile bir samanlıktan oluşur (şekil D.14,85,86). "U" planlı bu kışla 43 m uzunluğunda ve üç kapılıdır. Kışlanın batı tarafında, bu kışlaya bitişik, samanlık tipinde, 11.50 m uzunluğunda bir ek kışla daha vardır. Avul bu kışla ile "U" planlı kışla arasından ikiye bölünmüştür. Avulun daha küçük olan samanlık tipindeki kışla önündeki kısmının güney tarafını bir dayama çevreler. Porta bu kışlanın yanındandır. "U" planlı kışlanın güneyinde bir çalamır ve onun güneydoğusunda 19 m uzunluğunda tek gumalı plan tipinde bir samanlık yer alır. Bu kışlanın arkasında kuzeyde, biri yuvarlak planlı (kk3), diğeri tek gumalı iki köpek kulübesi vardır.

Bu kışla topluluğunun kuzeyinde iki kışladan oluşan, günümüzde harap durumda olan bir diğer kışla topluluğu (k6) bulunur (şekil D.14). Ardarda yerleştirilmiş olan iki kışla da "L" planlıdır ve kuzey tarafta yer alan 27 m, diğeri de 23 m uzunluğundadır ve ikisi de iki kapılıdır. İki kışlanın da önünde birer avul bulunur. Güneydeki kışlanın, güney gumasının yanında porta yer alır.

f) **Köpek Kulübesi:** Araştırılan bölgede, özellikle Beyci Köyü ve çevresinde, kışla toplulukları içinde çok sayıda, köpek kulübesi olarak kullanılan yapı görülmüştür. 1-1.5m büyüklüğündeki bu yapılar yuvarlak, ya da tek gumalı plan tipindedir ve kışlaların giriş ve arka taraflarında yeralabilmektedirler.

k1 kışla topluluğu içinde, samanlıkların arkasında yer alan iki köpek kulübesinden biri (kk1) tek gumalı plan tipinde, 1.65 m uzunluğunda, 1.20 m genişliğinde ve 0.80m yüksekliğindedir (şekil D.16,87). Bu kulübenin hemen yanında yer alan diğer bir köpek kulübesi (kk2) ise, çok küçük bir yapıdır ve farklı bir teknikle yapılmıştır (şekil D.17,87). Yapının karşıbakanı yapı boyunca devam eder yapının

girişindeki çatkının üzerine oturur, diğer iğmeler de bu karşıbakanın üzerine oturur. Bu yapı 1m uzunluğunda, 0.8m genişliğinde ve 0.60m yüksekliğindedir (şekil D.17). k2 kışla topluluğunun arkasında yer alan bir köpek kulübesi (kk3) ise yuvarlak planlıdır (şekil D.18,88). Çapı yaklaşık 1.20m ve yüksekliği 1.10m'dir.

g) **Dayama**: Kışla avulları çevresinde yer alan sundurma tipi yarı açık mekanlar olan **"dayamalar"**, avulları rüzgardan korumak ve çok sıcakta koyunların açık havada bir gölgelik altında barınabilmeleri için kullanılmaktadır. Dayama için kabaca, iğmeli bir yapının yarısı örtülmüş, diğer yarısı açık bırakılmış hali denilebilir. Biçim olarak samanlık gibi doğrusal ya da kışla gibi eğrisel olabilen bu yapı tipi, diğer iğmeli yapılar gibi boyuna gelişme özelliğinde olduğu için, istenilen uzunlukta yapılabilmektedir. Gerektiğinde bütün bir avulu da çevirebilir. Araştırma alanı ve 1980'li yıllarda yapılan araştırmalar tarandığında, genel olarak yapım tekniğine bağlı olarak, üç tip dayama olduğu söylenebilir (şekil D.38,89-91).

- Beyci Köyü'nde bir kışla topluluğu (k3) içinde yer alan dayama, avulun doğu tarafını tamamen çevreler (şekil D.13,19,89). Eğrisel planlı bu yapı 21 m uzunluğunda, 2 m genişliğindedir. Bu dayamanın ilginç bir özelliği, küçük bir sayanın da dayama içinde yer almasıdır (şekil D.69). Dayamada ayrıca avul dışına açılan bir de kapı bulunur. Bu özellikler, bu tip yapıların gereksinime bağlı olarak çok çeşitli şekillerde yapılabildiklerini de göstermektedir.

h) **Istırga:** Süt sağma yeri olarak kullanılan, yörede **"ıstırga"** olarak adlandırılan bu yapılar da dayamalar gibi yarı açık, sundurma mekânlarıdır ve kışla toplulukları içinde yer alırlar. Istırga, iğmeli yapıdan farklı olarak düz atkılı yapım sisteminde ve dikdörtgen planlıdır. Büyüklüğü 3-4m'yi geçmez. Ancak Beyci Köyü'nde yer alan bir kışla topluluğu (k2) içinde, kışla içinde bir bölümün avula bakan tarafı sap kaplanmamış ve bu şekilde oluşturulan yarı açık bir mekan ıstırga olarak ayrılmıştır (şekil D.11). Çalışma alanında, Ömeroba Köyü'ndeki kışla topluluklarında ıstırga gözlenmiştir. 1980'li yıllardaki çalışmalarda da, yine çeşitli köylerde çok sayıda ıstırga görülmüştür (şekil D.92-94).

i) **Taş Duvar Destekli Düz Atkılı Yapı:** Bu örnekler, iğmeli yapılardan farklı olarak, düz atkılı yapım sistemi ile yapılmış ve bazı duvarları taş olan, ancak bazı duvarları ve tavanı dalörgü yapım tekniği ile yapılmış, dörtgen planlı, ev olarak kullanılan yapılardır (Şekil D.95-98). Çalışma alanı içinde Tastepe ve Yukarı

Kanara Köyü'nde bu tür yapılara rastlanmıştır. Bu yapılara yörede "Bulgar Evi" denilmektedir. Çünkü bu yöredeki birçok köyün halkı 1924 mübadelesi sonucu değişmiştir. Mübadeleyle buraya gelen bugünkü köy halkı da, geldiğinde burada bulduğu evleri bu şekilde adlandırmıştır. Dolayısıyla Bulgar Evleri aynı zamanda en az yaklaşık 100 yıllık, oldukça eski yapılardır. Çalışma alanında, Tastepe Köyü'nde iki, Yukarı Kanara Köyü'nde ise bir adet Bulgar Evi tespit edilmiş fotoğraf ve çizim ile belgelenmiştir. Ahmetçe Köyü'ndeki ev belgeleme çalışmalarında, bu köydeki evlerin de benzer bir anlayışla yapıldığı görülmüştür (şekil D.103-105). Köydeki yapıların 1960'lar gibi yakın dönemde yapıldıkları düşünülürse, bu yapı tipinin yakın dönemlere kadar uygulandığı görülmüştür. Son yıllarda yörede briketin yaygınlaşmasıyla, bu yapım sistemi terk edilmiştir, ancak yine Ahmetçe Köyü'ndeki son dönem yapıları incelendiğinde, yapım sistemi değişse de plan tipinin değişmediği gözlenmiştir.

Bulgar Evleri'nin örnekleri günümüzde çok az kaldığı için, plan tipleri hakkında ancak var olanlara dayanarak bilgi verilebilir. Yapılar genel olarak giriş mekanı, oda ya da odalar ve ocağın da bulunduğu bir işlik mekanından oluşmakta ve girişleri güneygüneydoğu yönüne bakmaktadır. Beden duvarlarının büyük bir kısmı taş, gerisi dalörgü yapım tekniği ile yapılmıştır. İç mekandaki bölücü duvarlar da dalörgüdür. Giriş mekânının ve ocağın bulunduğu mekânın tavanı yoktur, üstünü çatı örter, odaların ise dalörgü yapım tekniğiyle yapılmış olan tavanı vardır. Çatıyı taş duvarlar ve dalörgü duvarların içinde ya da varsa, sundurma çevresinde yer alan ahşap dikmeler taşır. Çatı dış kabuk tarafından taşındığı için, iç tarafta kendi kendini taşıyan dalörgü duvarlarla istenildiği gibi planlama yapılabilmektedir. Odaların büyüklüğü, konumu çatıdan ve genel yapım sisteminden bağımsız olarak istenildiği gibi ayarlanabilmektedir. İstenildiğinde, sundurma gibi yarı açık mekanlar da oluşturulabilir. Eğimli arazide alt katı ahır olarak kullanılmak üzere daha farklı çözümlemelere gidilen yapılar da vardır. Bu tip yapılar, Yukarı Kanara Köyü'nde görülmüştür.

- Tastepe Köyü'nde yer alan bir ev (e1) 6.50x9.50 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır (şekil D.20,99). Yapının kuzey, doğu ve batı duvarları taş, güney duvarı dalörgüdür. Yapının bir giriş sofası ve ona açılan iki odası ile bir işlik mekanı vardır. Yapıya uzun güney cephesinin ortasından girilmektedir. 1.50 m genişliğindeki giriş sofasının iki yanında 3x3.40 ve 3x3.50 m boyutlarında birer

oda yer alır. Giriş sofası oda boyunca devam eder, sofanın sonunda yapı boyunca uzanan 2.70 m genişliğinde bir işlik mekânı yer alır. Bu mekânın kuzey duvarının doğu tarafında bir ocak vardır. Mekânın batı tarafında iki adet dar ve küçük mekân daha yer alır. Bu mekânlardan biri işliğe, diğeri batı tarafındaki odaya açılmaktadır. Yapı bugün bir çoban tarafından baraka gibi kullanıldığı için bu mekânların işlevi tam olarak anlaşılamamıştır. Ancak yüklük ve ambar gibi kullanılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Başka örneklerde de, işlik mekânında ambar olarak kullanılan bölümlere rastlanmıştır. Yapının kuzey ve batı cephesinde hiçbir açıklık yoktur. Doğu cephesinde odada 70 cm, işlikte 50 cm genişliğinde birer pencere bulunur. Güney cephesinde kapının iki yanında, iki odada da 80 cm genişliğinde, ikişer pencere bulunur. Yapının odalarında tavan vardır ve bu mekânlar 2 m yüksekliğindedir. Giriş sofasının ve işliğin üstünde tavan yoktur, bu mekanlar kırma çatının altında açık olarak yer alır. Çatı yüksekliği 4.50 m'dir. Yapının tüm duvarları sıvalıdır ve zemini kerpiç sıvalıdır. Çatı sap örtülüdür. Yapının batısında ahırı, güneydoğusunda ise fırını (f2) yer alır (şekil D.27,113).

- Tastepe Köyü'nde yer alan diğer bir ev (e2) ise 5.50x8 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır (şekil D.21,100). Yapının kuzey, batı ve güney duvarının batı yarısı taş, doğu ve güney duvarının diğer yarısı dalörgüdür. Yapının bir işliği ve ona açılan bir oda ile bir mekânı vardır. Yapıya diğer yapı (e1), gibi uzun güney duvarının ortasından girilmektedir. Yapının giriş sofası yoktur, doğrudan işliğe girilir. Bu mekânın güneybatısında bir ocak, kuzeybatısında ise "L" biçiminde bir ambar yeralır. İşliğin doğusunda ise, 3.10x3.35 m boyutlarında bir oda ve bu odanın kuzeyinde 1.50x3.35 m boyutlarında, günümüzde kullanılmadığı için işlevi anlaşılamayan, dar bir mekân bulunmaktadır. Bu iki mekân da işliğe açılmaktadır. Yapı girişinin karşısında kuzey duvarında da bir giriş bulunmaktadır. Yapının kuzeyindeki harabe halindeki yıkıntılardan anlaşıldığı üzere, yapının arkasında kalan bu ahır vb. gibi mekânlara kolay ulaşabilmek için kuzey cephesinde bu kapı açılmıştır. Yapının kâgir kısımlarından yalnızca kuzey duvarında, dar, uzun mekânda 60 cm genişliğinde bir pencere vardır. Dört duvarı da dalörgü olan odanın doğu cephesinde 125 cm, güney cephesinde ise 105 cm genişliğinde birer penceresi vardır. Oda ve dar mekânda tavan vardır ve bu mekânlar 2.05 m yüksekliğindedir. İşliğin üstünde ise kırma çatı yer alır. Çatı yüksekliği 4.10 m'dir. Yapının tüm duvarları ve tabanı kerpiç sıvalıdır. Çatısı sap örtülüdür.

Günümüzde bu yapı terk edilmiş ve harap durumdadır. Özellikle dalörgü duvarlarında ve tavanda yıkılma gözlenmiştir. Yapı iki kazı sezonunda da incelenmiş ve bir sene içinde bile çok haraplaştığı, bir yangın geçirdiği ve çatısının da çökmekte olduğu görülmüştür. Bu durum da, bölgedeki yapıların hızlı bir şekilde belgelenmesinin ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

- Yukarı Kanara Köyü'nde yer alan bir ev (e3) 4.50x12.10 m boyutlarında dikdörtgen planlıdır (şekil D.22,101,102). Yapı eğimli bir araziye oturmaktadır, bu eğimden faydalanılarak yapının bir kısmı iki katlı yapılmış ve alt kat ahır olarak düzenlenmiştir. Yapının alt katı tamamen kâgir, üst katı ise doğu duvarı kâgir, kuzey ve batı duvarı ahşap, diğer duvarları dalörgüdür. Yapının bir sundurması ve ona açılan bir mekân (ambar?) ile işlik, ve işliğe açılan bir odası vardır. Yapının yaşama katına dar güney cephesinin sol tarafındaki 14x2.65 m boyutlarındaki bir sundurmadan geçilerek girilmektedir. Sundurmanın yanında da, sundurmaya açılan 2.45x2.50 m boyutlarında bir mekân bulunmaktadır. Bu mekânda pencere açıklığı bulunmaması ve mekanın girişte yer alması nedeniyle ambar olarak kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Sundurmadan girilen 4.10x5.30 m boyutlarındaki işliğin doğu tarafında büyük, yarım daire biçiminde bir ocak yer alır. Bu ocak bir apsis gibi işliğin bu kenarını bütünüyle kaplar. İşliğin arkasında, giriş kapısının karşısından kapısı olan, 3.70x4.10 m boyutlarındaki bir oda vardır. Yapıdaki izlerden bu odanın sol tarafında da bir odanın yer almış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde bu oda yıkılmıştır. Yalnız ikinci mekânda bu odaya açılan bir kapı, cephede devam eden kiriş uçları ve zeminde bu odanın altındaki kısmın taş duvar parçaları görülmektedir. Odanın altında, girişi batı cephesinden olan, 3.60x4.70 m boyutlarında, 1.85 m yüksekliğinde bir ahır yer alır. Ahırın doğu duvarının önünde 48 cm yüksekliğinde, 50 cm genişliğinde taş bir seki bulunur. Yapıda yalnızca işlik mekânının doğu ve batı cephesinde ve ahırın batı cephesinde birer küçük pencere vardır. İşliğin pencereleri 20x25 cm boyutlarındadır. İşlik mekânının tavanı yoktur. Üstünü 2.75 m yüksekliğindeki kırma çatı örter. Yapının tüm duvarları kerpiç çamuru sıvalı, odanın tabanı ahşap kaplamalı, diğer mekânların tabanı ise kerpiç çamuru sıvalıdır. Çatı alaturka kiremit kaplıdır.

Günümüzde ev yaşlı bir kişi tarafından kullanılmaktadır ve oldukça bakımsız durumdadır. Dış duvarların kerpiç çamuru sıvası büyük ölçüde dökülmüş, ahırın batısındaki kısım harabe haline gelmiştir.

- Ahmetçe Köyü'nde yer alan bir ev (e4) 1960'lı yıllarda, geleneksel yapım teknikleri ve plan anlayışı ile inşa edilmiştir. Bu yapı 6.60x15.50 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır (şekil D.23,203,104). Bir sundurma ve ona açılan iki oda ile bir işlikten oluşur. Yapının kuzey, doğu ve batı duvarları ve güney duvarının işlik tarafı taş, sundurmaya bakan kısmı dalörgüdür. Yapının uzun güney cephesinin batı tarafında 2.35x9.20 m boyutlarında, bir sundurma vardır. Sundurmanın uzun cephesinden 3.85x3.40 m ve 3.95x3.40 m boyutlarındaki iki odaya ve dar cephesinden de 5.50x6.10 m boyutlarındaki işliğe geçilir. İşlik yapının doğu tarafında, odalar batı tarafında yer alır. Batı taraftaki oda, diğerinden daha büyüktür. Odanın kâgir olan batı duvarında bir ocak ve bir niş vardır. Ortadaki odanın kâgir olan kuzey duvarında iki niş yer alır. İşliğin kuzey duvarında bir ocak (şekil D.121), batı duvarına bitişik olarak da 33 cm yüksekliğinde, 70 cm genişliğinde taş bir seki bulunur. Yapının yalnız güney cephesinde pencere açıklıkları vardır. Batı tarafındaki odanın 160x110 cm, orta odanın 75x60 cm boyutlarında bir penceresi ve işliğin 65x60 cm boyutlarında üç penceresi vardır. Odaların tavanı vardır ve bu mekanlar 2.10 m yüksekliğindedir. İşlik mekânının ise tavanı yoktur, üstünde kırma çatı vardır. Çatı yüksekliği 3.60 m'dir. Tüm duvarlar ve taban sıvalıdır. Çatı yerel kiremit kaplıdır.
- Ahmetçe Köyü'nde yer alan diğer bir ev de (e5) yine yakın dönemde, geleneksel yapım teknikleri ile inşa edilmiştir. Bu yapı 4.50x10.20 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır (şekil D.24,105). Bir giriş sofası ve ona açılan iki odadan oluşur. Kuzey, doğu ve batı duvarları kagir, güney duvarı dalörgüdür. Yapıya uzun güney cephesinin ortasından girilir. Giriş sofası 2.70x3.65 m boyutlarındadır. Sofanın kuzey tarafında, duvara bitişik 2.80x1.30 m boyutlarında bir ambar gözü yer alır. Ambarın duvarı yıkılmıştır, yalnızca yükseltilmiş tabanından büyüklüğü ve konumu anlaşılmaktadır. Sofanın iki yanında birer oda vardır. Sofanın batısındaki oda, 3.20x3.80 m boyutlarındadır ve kâgir olan batı duvarının ortasında bir ocak, onun yanında da bir niş bulunur. Sofanın doğundaki oda diğerine göre daha küçüktür ve 2.65x3.70 m boyutlarındadır. Yapının kâgir duvarlarında pencere açıklığı yoktur. Güney cephesindeki iki odanın ve sofanın

birer penceresi vardır. Büyük odanın penceresi 95x93 cm, küçük odanınki 70x86 cm, sofanınki ise 44x41 cm uzunluğundadır. Odaların tavanı vardır ve 2 m yüksekliğindedir. Sofanın tavanı yoktur, üstünü kırma çatı örter. Çatı yüksekliği 3.50 m'dir. Yapının kagir duvarlarının dış tarafı hariç, tüm duvarlar ve zemin kerpiç çamuru sıvalıdır. Çatı alaturka kiremit kaplıdır.

j) **Ambar**: Çalışma alanında değişik tipte ambarlara rastlanmıştır. Bunlar üstü örtülü sepet ya da düz atkılı yapım sistemi ile yapılmış, dörtgen planlı, dalörgü duvarlı ve içinde bölmeler olan yapılardır. Araştırma alanında sepet ambar görülmemiştir. Ancak 1980'li yıllardaki araştırmalarda, çok sayıda sepet ambara rastlanmıştır (şekil D.106-108,112). Bunlar yalnız fotoğraf ile belgelenebilmiştir. Söz konusu örnekler incelendiğinde, çapı 1-2m'yi, yüksekliği 2m'yi geçmeyen, yuvarlak ya da oval planlı, yerden yükseltilmiş ve üstü saz dam ile örtülmüş sepet tipi yapılar oldukları görülmüştür. Sepetin içi ile dışı, kerpiç çamuru ile sıvanmıştır.

Araştırma alanında çok sayıda ambara rastlanmıştır. Köylerde ya ev olarak kullanılan yapının bir kısmı ambar olarak ayrılıp, içi ona uygun düzenlenmekte ya da ayrı bir ambar yapısı yapılmaktadır. İç düzen iki ambar tipinde de değişmemekle birlikte, ev içi ambarı, zaten yükseltilmiş zeminde bulunduğu için tabanı ayrıca yükseltilmemekte, ancak tekil ambar yapısı zeminden etkilenmemesi için yerden yükseltilerek inşa edilmektedir. Bu yapılar bir giriş mekanı ve onun çevresinde yer alan ambar gözlerinden oluşmaktadır. Ambar gözleri, tabana yerleştirilen yuvalı hatıllara kızılcık dikmeler yerleştirilip, arasının dalörgü tekniğiyle örülmesiyle oluşturulur (şekil D.147). Araştırma alanında hem ambar yapıları hem ev içi ambarlar, fotoğrafla belgelenmiş, ancak planlama anlayışları aynı olduğu için tekil yapı örneği olan Tastepe ve Beyci köyünden iki ambar rölövesi çizilmiştir.

- Tastepe Köyü'nde yer alan bir ambar (a1) 3.40x4.20 m boyutlarında, yaklaşık kare planlı bir yapıdır (şekil D.25,109,110). Taşlar üzerinde yerden yükseltilen yapıya ortadan girilir. 1.50x1.90 m boyutlarındaki giriş mekanının iki tarafında 1.50x1.10 m boyutlarında birer ambar gözü, karşısında ise yapının cephesi boyunca uzanan, 3.90x1.65 m boyutlarında bir göz daha vardır. Ambar gözleri 1.80 m yüksekliğindedir. Yapının duvarları ve zemini kerpiç toprağı ile sıvalıdır. Üstü kırma çatı ile örtülüdür, çatı yüksekliği 3 m'dir. Çatı sap örtülüdür. Kapının önünde yer alan bir kütük, basamak görevi görür. Kapının hemen altında 15x15

cm boyutlarında bir açıklık vardır. **"Kedi kapısı"** olarak adlandırılan bu açıklık, kedilerin içeriye rahat olarak girip, fareleri kaçırmaları içindir.

- Beyci Köyü'nde yer alan bir ambar (a2), bir ahır yapısının sonunda yer alır. 4.40x4.80 m boyutlarında, dikdörtgen planlıdır (Şekil D.26,111). Taşlar üzerinde yerden yükseltilen yapıya dar cephenin ortasından girilir. 1.05x4.50 m boyutlarındaki giriş mekanının iki tarafında ambar gözleri yer alır. Bazı ambar gözleri günümüzde kaldırılmıştır. Yerde yalnız ahşap hatılları görülmektedir (şekil D.147). Ambar gözleri 1.80 m yüksekliğindedir. Yapının duvarları kerpiç toprağı ile sıvalı, tabanı ahşaptır. Üstü kırma çatı ile örtülüdür ve çatı yüksekliği 3.15 m'dir. Çatı yerel kiremit kaplıdır.

  1980 yılı çalışmalarında da, benzer türde tekil ambarlara rastlanmıştır (şekil D.112).

5.2. Yapım Süreci

Yukarda da belirtildiği gibi Aşağı Pınar'ın tüm yerleşme tabakalarında, kendi içinde farklılıkları olsa da, hep aynı yapı sistemi yani çamur sıvalı dalörgü yapım sistemi, kullanılmıştır. Güneydoğu Avrupa'daki diğer kazılar incelendiğinde de, aynı geleneğin tüm tarihöncesi dönem boyunca, bu geniş coğrafyada uygulanmış olduğu görülür. Gerek bu çalışma kapsamında Doğu Trakya'da yapılan etnoarkeolojik çalışma, gerekse Batı Trakya'da yapılmış olan diğer etnoarkeolojik çalışmalar, bu yapı geleneğinin günümüzde de bu bölgede süregelmekte olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, ortamın sunduğu olanaklarla kolayca gerçekleştirilebilen bu tür yapılar, bölgede doğal olarak binlerce yıldır değişmeden süregelmiştir.

Bu çalışma kapsamında Aşağı Pınar mimarisini daha iyi anlayabilmek için çevre köylerde yapılan etnoarkeolojik çalışmalar, bu yapım geleneğiyle inşa edilen yapıları, plan tipi, yapı sistemi, duvar tekniği vb. açılardan anlamak açısından çok yararlı olmuştur. Ancak günümüzde yeni yapılarda artık bu yapım tekniği uygulanmadığı için, herhangi bir yapının yapım sürecini izleme şansı olmamıştır. Bu nedenle hem bu yapıların yapım sürecini öğrenmek, hem de bu Aşağı Pınar koruma ve sergileme projesi kapsamında yapılması planlanan "tarihöncesi köy modeli" projesinin uygulanabilirliğini ölçmek için, böyle bir yapının örnek oluşturma amacıyla yaptırılmasına ve bu yolla, belgelenmesine karar verilmiştir.

Bunun için 1997 yılı kazı döneminde, Aşağı Pınar Höyüğü kazı alanı içinde yerel bir usta tarafından geleneksel yöntemlere uygun olarak ve yerel aletler kullanılarak bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama, kazıda bulunan bir yapı kalıntısından yola çıkılarak gerçekleştirilmiş birebir bir rekonstrüksiyon denemesi değil, bölgede halen yaşamakta olan yerel mimarinin bir örneklemesinin inşası olarak ele alınmış, bu nedenle yapım sürecine ya da yapının biçimine müdahale edilmemiş, yapım süreci, rölöve, fotoğraf, video kamera ve ses kayıt cihazı ile belgelenmiştir.

Bu uygulamada esas olarak iki amaç söz konusudur:

1) Kazıda ortaya çıkan yapıların yapım sürecinin anlaşılması ve yapı kalıntıları üzerindeki yorumların sınanması;

2) Açık hava müzesi düzenlemesine yönelik olarak, malzeme temini, insan gücü, süre ve maliyet açısından bu projenin uygulanabilirliğinin sınanması.

5.2.1. Uygulama (şekil G.2,4)

a) **Hazırlık Çalışmaları**

Malzeme Temini: Bu uygulama için yörede dalörgü ev yapan Kofçaz'dan İbrahim Topçu adlı usta ile anlaşılmıştır. Orman Müdürlüğü, yapıda kullanılacak ağaçların Kofçaz İlçesinin kuzeyindeki ormanlık bölgeden alınmasına izin vermiş ve bu ağaçlar, uygulamanın tüm aşamalarında olduğu gibi ustanın tercihine göre seçildikten sonra, inşaat alanına getirilmişlerdir (şek.G.6).

Yapının iskeleti için

- çapı 14-15 cm ve uzunluğu yaklaşık 4m olan 10 adet meşe ağacı (9 iğme, 1 üstünağacı);
- çapı 5-6 cm ve uzunluğu 4-5m olan 92 adet meşe ve gürgen ağacı (pargı,germe);
- çapı 2-4 cm ve 5-6 m uzunluğunda 70 adet meşe ve gürgen dalı (duvar örgüsü için);
- çapı 7-8 cm ve uzunluğu yaklaşık 1,5m olan 18 adet meşe ağacından kazık (çit için);
- 5-6 m uzunluğunda 70 adet gürgen dalı (çit örgüsü için);
- Kızılcık dalı (İğmeleri birleştirmek için);

Çatı örtüsü için, her birinde 200-300 adet sap bulunan, yaklaşık 250 adet çavdar demeti, kerpiç çamuru sıva için ise 4-5m3 toprak ile yine aynı miktarda kilin yanı sıra 6 balya saman kullanılmıştır.

Örtü malzemesi olarak kullanılacak olan çavdar sapı için, bir yıl önce çavdar diktirilmiş ve bunlar orakla biçilerek demet haline getirilmiştir. Yağmur suyunu akıtması açısından sapların ezilmiş olması usta tarafından tercih edilmişse de, bu istek, mevcut koşullarda gerçekleştirilememiştir. Kerpiç çamuru sıva için gerekli toprağın, inşaat alanına yakın bir yerden alınması uygun olacağı için, toprak Ahmetçe Köyü'nden bir ustanın tavsiye ettiği yerden getirtilmiştir.

Yer Seçimi: Yapının yeri olarak, kazısı önceki yıllarda ana toprağa kadar tamamlanmış ve doldurulmuş açmalardan birinin üzeri (12-13M) seçilmiştir.

Zeminin Hazırlanması: Yüzeydeki otlar temizlenmiş, zemin fazla engebeli olmadığı için, inşaat öncesinde herhangi bir zemin düzeltme çalışması yapılmamıştır.

Yapının Yerleşim Yönünün Saptanması: Ustanın "kılıflama" terimi ile dile getirdiği gibi, iç mekânın rüzgardan etkilenmemesi için yapının, bölgenin hakim rüzgar yönü olan kuzeykuzeydoğuya göre, ağız kısmı güneybatıya bakacak şekilde, güneybatı-kuzeydoğu yönünde inşa edilmesi gerekmektedir.

b) İskeletin Kurulması

İğmelerin Çatılması: 10 adet iğmelik meşenin biri üstünağacı olarak, üçü de gumada kullanılacağından, geriye kalan altı iğmenin ikişerli çatılarak, toplam üç adet çatkı yapılmasına karar verilmiştir. Bunun için ağaçlar, ince kesitli uçlarından üst üste bindirilmiş ve bitimlerinden 30-40 cm aşağıda birbirlerine kızılcık ağacından çivi ile kenetlenmişlerdir.

Yerde gerçekleştirilen çatılma işlemi için, öncelikle iki ağacın üst üste geldiği yüzey keserle yontularak iğmelerin temas noktası büyütülmüş ve birbirine daha iyi oturabilmesi sağlanmıştır. Ustanın "İngiliz Burgusu" olarak adlandırdığı burgu ile, iğmeler birleşme noktalarından delindikten sonra, yaklaşık 50 cm uzunluğundaki, 10 cm'lik kısmı hiç yontulmadan bırakılmış, geri kalan kısmı ise yontularak inceltilmiş ve kızılcık çivisi ile çakılmıştır. Çivinin her iki ağacı geçen inceltilmiş kısmı balta ile yarılıp, bu yarığa yassı biçiminde yontulmuş başka bir tahta parçası (kama) çakılarak, ağaç çivinin yerinden çıkma olasılığı engellenmiştir. Bu işlem diğer iki çift iğme için

de gerçekleştirilmiş, usta iğmelerin yüzeyini yontup kızılcık çivi hazırlarken, yardımcısı da iğmeleri delmiştir (şekil G.1,7,8).

Elde edilen çatkılar, bir pergel gibi, merkezdeki çivinin yörüngesinde hareketlilik kazandığı için, iğmelerin serbest olan alt uçlarının birbirine uzaklığı istenildiği gibi ayarlanabilmekte ve bu sayede, yapının genişliğinin ve yüksekliğinin belirlenmesinde esneklik sağlanmaktadır. Ayrıca çatkıların "modüler elemanlar" olarak birbiri ardı sıra istenilen sayıda yerleştirilebilme olanağı da, yapının uzunluğunu belirlemeye esneklik katmaktadır. Istranca dağlık bölgesindeki köylerde yapılan gezilerde, bu çatkıların yalnız doğrusal bir hat üzerinde değil, dairesel bir çizgi üzerinde de yerleştirilerek, avlu mekânı da içeren yapılar elde edilebildiği gözlenmiştir[3].

Ölçü Pargısının Hazırlanması: Usta çatkıları hazırladıktan sonra, düzgün ve yaklaşık bir iğme uzunluğundaki (4 m) bir ağacı (pargıyı), kendisine ölçü birimi olarak seçmiştir. Bu ölçü pargısıyla, çatkı açıklığının (yapının genişliği), ya da çatkılar arasındaki uzaklığın eşit tutulabilmesi ve gerektiğinde ölçü pargısının bir birim kabul edilip, bu uzunluğun katları ile de ölçüm yapılabilmesi sağlanır.

Ustanın bir uzunluk birimi kullanması, özellikle Avrupa'da Linearband-Keramik kültürü yapılarında ipuçlarına rastlanan (Rasch, 1987), ölçü birimi kavramının tarihöncesi dönemlerde kullanıldığı görüşünü desteklemektedir.

İğme Çukurlarının Açılması: Çatkılar ve ölçü pargısı hazırlandıktan sonra, ilk çatkının dikileceği iğme çukuru ölçü pargısı ile ölçülerek, iğmelerin açıklığında karşılıklı açılmış ve bunu, yaklaşık 1.5 m aralıkla üç çatkının ardısıra dikileceği şekilde, diğer iğme çukurlarının açılması izlemiştir. Tam olarak aynı uzunlukta olmaları mümkün olmayan çatkılar, yerlerine yerleştirilirken, tepe noktalarının aynı yükseklikte olması için, çukurların derinliği ayarlanmıştır. Bu nedenle, her çatkı yerleştirilirken çıplak göz ile bir öncekine göre yüksekliğine bakılmış ve buna göre, iğme çukurunun derinliği belirlenmiştir. 50-60 cm çapında, 30-50 cm derinliğindeki iğme çukurları, iğmeler yerleştirildikçe çevreleri küçük taşlarla desteklenmiş ve içlerine su döküldükten sonra, toprakla doldurulmuşlardır (şekil G.15).

Çatkıların Yerleştirilmesi: İlk çatkı üç kişi tarafından yerden kaldırılıp iğme çukurlarına yerleştirildikten sonra, ucu çatallı başka bir ağaç ile desteklenmiş ve bu sayede ikinci çatkı yerleştirilirken, birincisinin kendi başına ayakta kalabilmesi

[3] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz:bölüm5.1.

sağlanmıştır. İkinci çatkı yerine getirildikten sonra, birincisiyle aynı yükseklikte olması için iğme çukurunun biraz daha derinleştirilmesine karar verilmiştir. Bu çatkı yerine yerleştirilip sağlamlaştırıldıktan sonra hemen taban kotunda uzun bir germe, yatayda iki çatkıya sabitlenmiştir. Böylece iki çatkı birbirine bağlanmış ve oluşan sistemin kendi başına ayakta durabilmesi sağlanmıştır. Üçüncü çatkı da, benzer şekilde yerleştirilip yatayda germeler ile bağlanmış ve bu şekilde yaklaşık 4.5 m uzunluğunda, 4 m eninde dikdörtgen bir alan çevrelenmiştir (şekil G.9,10).

İskeletin Tamamlanması: Birbiri ardısıra yerleştirilen çatkılar, taban kotundan başlamak üzere yatayda uzun germelerin çakılmasıyla birleştirilerek sabitlenmiş ve bu germeler merdiven gibi kullanılarak, çatkıları üstte birleştiren üstünağacı, yerine oturtulmuştur. Bundan sonra yapının gumasını oluşturarak yapıyı destekleyecek üç iğme yerleştirilmiştir. Bu amaçla seçilen iğmeler, çatkılarda kullanılan iğmelerle aynı çapta olmalarına karşın daha uzun ve yukarıya doğru daha eğik olan ağaçlardır. Bu iğmelerin boyu ne kadar uzun olursa o kadar büyük bir guma elde edilebileceği için, yerleştirilirken iğme çukuru açılmadan kalın uçları zemine dayatılmış, üçünün de ucu en sondaki çatkının tepesine ilişecek şekilde eşit aralıklarla yerleştirilmiş ve bu noktada sabitlenmişlerdir. Böylece üç çatkının oluşturduğu dikdörtgen alanın arka kısmı, yarım daire biçiminde sınırlandırılmış ve yapının statik açıdan sağlamlığı da sağlanmıştır (şekil G.11,14).

c) Duvarın Oluşturulması:

İskeletin kurulmasından sonra, iğmelerin arası dikey pargılarla örülerek yapının duvarları oluşturulmuştur. İğmelerden biraz daha uzun olan pargılar, her iki duvarda da bir ucu en üstteki germe ile üstünağacı arasına, diğer ucu en alttaki germenin iç tarafına sokulup, yan yana dizilerek bir örgü oluşturmuştur. Bu pargıların germelerin üzerine iyice oturmasına ve duvar kerpiç toprağı ile sıvanacağı için, örgünün mümkün olduğunca sık olmasına özen gösterilmiş, bu amaçla üst üste oturan yatay ve dikey pargılar birbirlerine çivilenmişlerdir. Ustanın belirttiğine göre, aslında geleneksel yapımda bu işlem için ip kullanılmaktaysa da, mevcut koşullarda usta, bu iş için çivi kullanmayı tercih etmiştir. (şekil G.12,13).

d) Seren Yapımı:

Yapının iskeleti ve duvarı tamamlandıktan sonra, yapının çevresi boyunca devam eden serenin yapımına başlanmıştır. Seren yapı için, bir yandan duvar boyunca devam

eden ikinci bir yalıtım oluştururken, diğer yandan da örtüyü oluşturan sapların aşağıya akmasını engeller.

Bu iş için 7-8 cm çapında, 1.5 m uzunluğunda 18 adet kazık kullanılmıştır. Kazıkların bir ucu, toprağa rahat çakılması için, diğer ucu ise açık havada yağmur suyunu tutarak çürümemesi için baltayla sivriltildikten sonra, duvarın 20 cm kadar açığından, 50-60 cm aralıklarla, daha önceden küskü ile açılmış olan kazık deliklerine yerleştirip keserle çakılmışlardır (şekil G.16,17). Kazıklar, duvarda kullanılanlardan daha ince ve uzun pargılarla sepet örgü tekniğiyle sıkıca örülmüş, örgünün üst aşamalarına gelindiğinde, örülen pargılar alt sıralara da sokularak, örgü kolay çözülemez hale getirilmiştir (şekil G.18).

e) Örtü:

Bu tür yapılar, zemin üzerinde bir tonoz gibi düşünülebilir, başka bir deyişle, duvar aynı zamanda çatıyı oluşturur, dolayısıyla örtü malzemesi duvarı kaplar. İnce dalörgüden oluşan duvarların üzeri, çavdar demetleriyle kaplanarak, yağmura karşı etkili bir örtü oluşturulur. Örtü malzemesi olarak özellikle çavdar sapı, diğer tahıl saplarına göre daha dayanıklı ve esnek olduğu için tercih edilmektedir. Bu saplar, tarladan orakla kesilip ezildikten sonra yaklaşık 1 m uzunluğunda, 200-300 adetten oluşan demetler haline getirilerek, yapı malzemesi şeklinde kullanılırlar. Ancak günümüzde geleneksel yöntemle hazırlanan çavdar demeti bulmak zor olduğu için, yukarda da belirtildiği gibi, uygulama sırasında ezilmiş sap demeti kullanılamamıştır. Çavdar demetleri öncelikle seren ile yapı arasındaki hacme doldurulmuş, daha sonra duvar kaplanmaya başlanmıştır. Bunun için demetlerin sap kısımları yukarıya, başak kısımları aşağıya doğru gelecek biçimde yan yana bir sıra dizilmiş, her sıra üzerine bir pargı konularak, demetlerin arasından, duvar pargılarına bağlanıp sıkıştırılmıştır. Sonraki her sıra ise, bir önceki sıranın üzerine bindirilerek balık sırtı biçiminde, tepeye kadar, 15-20 cm kalınlığında su ve ısı yalıtımlı bir örtü elde edilmiştir. En üste, üstünağacının iki tarafından sarkacak şekilde bir kat daha sap yerleştirilmiş ve böylece yapının tepe kısmı yağmura karşı daha korunaklı hale getirilmiştir (şekil G.21-23).

f) Zemin Düzetme ve Sıva:

Zemindeki engebeli alanlar düzeltilip temizlendikten sonra, yere 5-10 cm kalınlığında toprak serilip bastırılarak, düzgün bir zemin elde edilmiştir.

Duvarın kerpiç ile doldurulması için ise, 4-5 m^3 toprak ile yine aynı miktarda kilin yanı sıra 6 balya saman kullanılmıştır. Toprakla karıştırılan kil iyice ıslatıldıktan sonra bir gün bekletilmiş ve samanla iyice karıştırılıp kullanıma hazır hale getirilmiştir. Duvar, ahşap iskelet tamamen örtülünceye kadar kerpiç toprağı ile kabaca sıvandıktan sonra, ikinci bir kat çamur sıva yapılarak, düzgün bir yüzey elde edilmiştir. Kerpiç çamuru sıva işi köylerde kadınlar tarafından yapıldığından, bu uygulamada da sıva işi Ahmetçe Köyü'nden Hatice Uzun tarafından yapılmıştır (şekil G.24).

5.2.2. Gözlemler

a) Malzeme Sağlanmasına Yönelik Gözlemler:

Bu yapı için gerekli tüm malzeme bu bölgede doğal olarak yetişmekle birlikte, günümüzde meşe ormanları hızla azaldığı için, gerekli nitelikte ve istenen miktarda meşe ve gürgen ağacının ormandan temini zordur. Tarım endüstriyel bir şekilde yapıldığı ve köylüler de evlerini modern malzeme ile inşa ettikleri için, çavdar ekimi fazla olmamakta ve çavdar tarladan makinalarla kaldırılmaktadır. Oysa bu iş için, çavdarın orakla kesilmesi ve ezilmesi gerekmektedir.

b) Süre ve İşçi Sayısı Bağlantısı:

Bir usta ve 2 yardımcı, 2 işgününde yapının iskeletini, 1 işgününde üst örtüyü, 2 günde de duvar sıvasını tamamlamıştır. Sonuçta 24m2'lik kullanım alanına sahip bir yapı, 3 kişi tarafından 5 günde bitirilmiştir. Ancak gereksinme durumunda, söz konusu boyutlarda bir yapının inşası daha kısa sürede de bitirilebilir.

d) Maliyete Yönelik Gözlemler:

Böyle bir yapının maliyetini çavdar sapı, ağaç temini ve nakli ile, işçi yevmiyesi oluşturmaktadır. Doğal olarak maliyet olanaklara bağlı olarak değişebilir, ancak sonuçta bu tür yapılar az sayıda işçiyle, oldukça kısa sürede gerçekleştirilebildiği için, maliyeti uygulama açısından sorun oluşturmayacak düzeyde tutulabilir.

5.2.3. Sonuç

Bu deney, hem kazıda bulunan, hem de çevrede yaşamakta olan geleneksel dalörgü mimarinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Böylece, bu tür bir yapının sanıldığından çok daha kısa bir sürede yapılabileceği ve maliyetinin de yüksek olmadığı görülmüştür.

Açık hava müzesi uygulamasında malzeme temininde zorluklarla karşılaşmamak için, günümüzde köylerdeki dalörgü yapıların odun olarak satılıp hızla yok oldukları da göz önünde bulundurarak, köylerden bu tür yapıların satın alınarak açık hava müzesi arazisine taşınıp, burada yeniden kurulması, akılcı bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Örtü için gerekli çavdar sapı da, bir sene önceden dönüm hesabı çavdar ektirilip, istenilen özelliklere uygun olarak biçilip, ezdirilerek sağlanabilir.

Not: Bu tezin yazımı bittikten sonra Trakya köy yapıları ile ilgili bir makale yayınlanmıştır. Bölge yapılarını ayrıntıya inmeden genel olarak değerlendiren bu çalışma, tezde değerlendirilememiştir. İlgili kaynakça: Dağgülü ve Dağgülü (1999).

6. AŞAĞI PINAR MİMARİSİNİN DEĞERLENDİRMESİ VE RESTİTÜSYON DENEMELERİ

Daha öncede belirtildiği gibi Aşağı Pınar Höyüğü'nün yerleşme süreci incelendiğinde, 5. tabakada görülen, belli bir plana göre gerçekleştirilmiş, benzer tipteki evlerin düzgün aralıklarla sıralandığı, düzenli ve temiz bir yol sisteminin olduğu güçlü bir sosyal organizasyona işaret eden yerleşme geleneğinin, mimari açıdan değişimler görülse bile 4. ve 3. tabaka boyunca da aynı anlayışta devam ettiği görülmüştür. 2. tabakada ise daha düzensiz yapıların çevrelediği açık alanlar ve bu açık alanlarda yer alan çardak, kulübe gibi yapı öğeleri, kendiğinden gelişmiş, günümüz köy yerleşmelerindeki, çiftlik birimlerinden oluşan bir yerleşme görünümü sunmaktadır (şekil E.7,8).

Bugüne kadar sürdürülen kazılar sonrasında, Aşağı Pınar Höyüğü'nün gelişimiyle ilgili bu tür bir saptama yapmak mümkün olmuştur. Ancak yerleşme ile ilgili daha detaylı bir değerlendirme, gelecekte kazı alanı daha genişlediğinde mümkün olacaktır.

Bu bölümde güney kazı alanında 5. ve 4. tabakada ortaya çıkan yapılar ile, kuzey kazı alanında 2. tabakada ortaya çıkan yapıların restitüsyonlarına yönelik bir çalışma yapılacaktır. Güney kazı alanındaki 3. tabaka yapılarının, 4. tabaka yapılarının üzerine, aynı planda gelmeleri nedeniyle, bu tabaka için öngörülen restititüsyon denemesi, bu yapılar için de geçerli olacaktır. Kuzey kazı alanında 3. tabaka yeni açılmakta olduğundan, bu kısımla ilgili bir restitüsyon çalışması yapılmayacak, yalnız bölüm 3.1.3.1'de aktarılan bir ön değerlendirmeyle yetinilecektir. 6. tabaka ise, yeni açılmakta olduğu için çalışma kapsamına alınmamıştır.

6.1. 5. Tabaka Yapıları İçin Restitüsyon Denemesi (şekil H.16-17)

5. tabaka yangın geçirmediği için, yapılar ancak 10 cm yüksekliğe kadar, taban düzleminde korunmuştur. Ayrıca yapıların yapım sistemi konusunda fikir verebilecek, üzerinde izler olan yanmış kerpiç parçaları gibi başka kazı bulguları da yoktur. Dolayısıyla yapılacak restitüsyon çalışması, mevcut kalıntılara, etnoarkeoloji

çalışmalarında rastlanan benzer örneklere, maket evlerde görülen tiplere ve Balkanlar'daki kazılarda ortaya çıkan benzer kalıntılar için yapılan restitüsyon çalışmalarına dayanan bir deneme niteliğinde olacaktır.

Güney kazı alanındaki 5. tabaka yapıları genel olarak değerlendirildiğinde, yaklaşık 5x6 m boyutlarındaki, dikdörtgen biçimli yapıların 2-3 m ara ile birbiri ardı sıra dizildiği görülür. Bu yapıların duvar kalınlığı 20 cm'yi geçmemektedir ve iki tarafı kireç sıvalıdır. Duvarların içinde direk delikleri görülmektedir (şekil E.9). Özellikle kuzeydoğu duvarının içinde, çapı ~15-20 cm olan direk delikleri vardır. Yapıların güneybatı cephesinin önünde de, duvarlara ~2 m uzaklıkta, yapılara paralel, ~2 m'lik aralıklarla uzanan bir dizi direk deliği görülmüştür. Yapıların içindeki küçük taşçıklı, sarı renkli, su geçirimsiz taban, direk dizisine kadar devam etmektedir. Yapıların kuzeydoğu duvarının orta kısmında, duvarın içine giren, bir fırın ve fırının yakınındaki duvar köşesinde de sekiler yer almaktadır.

Restitüsyon Denemesi

Bu yapıları ayağa kaldırmaya çalışırken, öncelikle çatı biçimlenişinin çözülmesi gerekmektedir. Gerek bölgedeki etnoarkeolojik çalışmalar, gerekse de ev maketleri, öncelikle bu bölgede her zaman için beşik çatının kullanılmış olduğunu göstermektedir. Zaten bölgedeki iklim koşulları ve yıllık yağış miktarının fazlalığı da, bunu gerekli kılmaktadır. Yapı duvarlarının çok ince olması ve içlerinde direk deliklerinin bulunması, bu duvarların kendini taşır nitelikte, çamur sıvalı dalörgü duvarlar olduğunu göstermektedir. Bölgedeki köy çalışmalarında görülen dalörgü duvarların kalınlığı da 20 cm'yi geçmemektedir. Yapı çatılarının ise, yapı önlerindeki direk dizisine ve kuzeydoğu duvarı içinde izi görülen kalın direklere oturan makasların taşıdığı, bir beşik çatı biçiminde olması gerekmektedir. Bu dönemde makaslı çatının kullanılıp kullanılmadığıyla ilgili tartışmalar devam etmektedir (Lichter 1993). Ancak gerek Aşağı Pınar'ın bu yapı katında, gerekse de Karonovo gibi aynı bölgede yer alan Aşağı Pınar'ın çağdaşı yerleşmelerde, yapı içlerinde hiç direk deliği bulunmaması, bu yapıların çatısının, ancak bir makas sistemiyle çözülebileceği görüşünü desteklemektedir.

Güney kazı alanında yer alan bu üç yapının birbirine çok yakın olması, bu yapıların ya da "odaların" tek bir çatı altında toplanmış olabileceğini de düşündürmektedir. Köy çalışmalarında da ahşap direklere ve taş duvarlara oturan makaslı çatı sistemi altında, içeri çekilmiş, kendini taşır nitelikteki ince dalörgü duvarların oluşturduğu birbirinden

bağımsız, girişleri dışarıya, sundurmaya açılan oda birimlerinden oluşan yapılar görülmüştür. Bu nedenle, bu yapı grubu için iki restitüsyon denemesi düşünülmüştür. Öncelikle her iki deneme için genel biçimlenişle ilgili geçerli olan kararlar üç grupta toplanmış;

- Çatı, makaslı bir beşik çatı tipindedir ve makasların bir ucu, yapı önlerindeki direklere, diğer ucu da arka cephe duvarı içindeki kalın direklere oturtulmuştur (şekil H.15). İç mekânda fırın yer aldığı için, çatıda olması gereken bir baca ya da baca açıklığı, fırının arkasında bir baca olduğunu gösteren hiçbir ize rastlanmadığından, maket evlerdeki gibi olasılıkla çatının orta kısmında, dumanın çıkması için bırakılan bir delik biçimindedir.
- Yapıların duvarları çok ince olduğundan, çok az miktarda kerpiç dolgu içermektedir. Bu nedenle de, duvarın kendini ve olası tavanı taşıyıcı nitelik kazanması için sepet dalörgü tekniğiyle bir çit gibi sık örülerek, statik açıdan güçlü bir ahşap iskelet kurulmuş olmalıdır. Duvar iskeleti kurulup, araları kerpiç doldurulduktan sonra, iki tarafı kireç esaslı kil ile sıvanmıştır.
- Yapılarının girişi bilinmemekle birlikte, genelde fırının karşısındaki uzun güney cephesinde yer aldığı söylenebilir. Hakim rüzgar yönünün kuzeykuzeydoğu olduğu bölgede, günümüzde olduğu gibi, girişler korunaklı güney cephe üzerinde yer almış olmalıdır. Ayrıca sundurmanın bu cephede bulunması, dolayısıyla girişin sundurmaya açılması da akılcı görünmektedir.

Öngörülen birinci restitüsyon denemesi, yapıların her birinin ayrı beşik çatısı olduğu şeklindedir. Akla daha yakın gelen ikinci öneri de yapıların birbirine çok yakın olmalarına bağlı olarak, aynı aileye ait bir yapı topluluğu oluşturdukları düşünüldüğünde, birimlerin, aynı çatı altında yer alan "odalar" olabilecekleri sonucunu getirmektedir. Bu durumda, üç birim boyunca devam eden bir beşik çatı söz konusu olabilir.

Böylece öngörülen restitüsyon uyarınca, yapıların giriş cephesinin önünde, ~2 m genişliğinde bir sundurma yer almaktadır. Sundurmanın zemininde de yapı içi tabanıyla aynı karakterde bir taban olması ve işlik sekileri gibi yapılı platformların yer alması, buranın yapı önünde işlik vb. işlevler için kullanılan, konut girişlerine bakan, bir yarı açık mekân olduğunu doğrulamaktadır. Köylerdeki konut yapıları incelendiğinde de, genellikle yapıların girişinde bir sundurmanın yer aldığı

görülmüştür. Bu sundurma aynı zamanda, yazın sıcak dönemde, yapıyı sıcaktan koruyan bir gölgelik işlevi de görmektedir. Yapıların arkasında da, yine yapılar gibi düzgün bir biçimde sıralanmış ocak ve fırınlar, esas işlik mekânlarının da yine düzgün ve planlı bir şekilde, yapıların arkasında yer aldığını göstermektedir.

Sundurmanın önünde yaklaşık 2m uzaklıkta, yapı dizisine paralel olarak uzanan, oldukça derin bir hendek yer almaktadır. Onun ötesinde yerleşme izine rastlanmamış olması, söz konusu hendeğin yalnız bu yapı dizisini değil, yerleşmeyi de sınırladığını düşündürmektedir. Kazı alanı içinde bulunan 5. tabaka yapılarının mekân içi donanımı açısından konut yapıları olmaları ve duvarlarının çok ince olması, ayrıca yapılar arasında dar açıklıkların varlığı, yerleşmenin en azından bu kısmının evcil hayvanların dolaşımı ve barınmasına uygun olmadığı sonucunu getirmektedir. Bu nedenle hendek, hayvanların yerleşme içine girmesini engellemek için yapılmış olabilir. Hendeğin kenarında bulunan direk delikleri, hendeğin arkasında da kuzeyde, bir dalörgü çitin yer almış olabileceğini düşündürtmektedir. Ancak bu konuda kesin bir veri yoktur.

Yapıların çevresinde yer alan yollar da düzgün yapılmış ve yoğun kullanılmış bir yol ağı biçimindedir. Yollarda bulunan kemik parçaları gibi kalıntılar, çöplerin de yola dökülüp bastırılarak düzlendiğini göstermektedir.

Evlerin mekân içi düzenlemeleri yalındır. Girişin karşısındaki duvarda bir fırın ve yanında sekiler yer alır. Bu sekilerin üzerinde ve çevresinde bulunan çanak-çömlek ve öğütme taşları bunların işlik olarak kullanılan, yerden yükseltilmiş platformlar olduğunu kanıtlamaktadır. Köylerde karşılaşılan fırınlar kubbeli tiptedir, iç mekânı gösteren ev maketlerindeki fırınlar ve bir fırın maketi de, basık kubbeli fırın tipini betimlemektedir. Bu örneklerden yola çıkarak, 5. tabaka fırınlarının da basık kubbeli fırınlar olduğu söylenebilir. Bunlar da, yapıların kendisi gibi dalörgü yapım tekniğiyle yapılmaktadır. Fırın duvarlarında yeşil kil dolgu kullanılarak, ısı yalıtımı sağlanmakta ve yapı duvarları yangına karşı korunmaktadır.

6.2. 4. Tabaka Yapıları İçin Restitüsyon Denemesi (şekil H.18,19)

Yukarıda da değinildiği gibi, 4. tabaka yerleşmesi de aynı kültürünün devamı niteliğindedir. Yerleşmede 5. tabakadaki kadar olmasa da, yine de bir sosyal organizasyona dayalı düzenli ve planlı bir yerleşme anlayışı devam etmekte, ancak mimaride belirgin bir değişim gözlenmektedir. Yapılar dizi şeklinde sıralı olmakla

birlikte, iki odalı ve daha büyüktürler. Çevrelerinde de düzensiz olarak yerleştirilmiş, daha küçük boyutlu ek niteliğinde yapılar yer alır.

4. tabaka yangın geçirmiştir, ancak her yapı yangından eşit derecede etkilenmemiştir. Örneğin, 4.1 no'lu yapının alt kısımları yangından etkilenmemiş, duvarlar yaklaşık 10 cm yükseklikte, taban düzleminde korunmuştur. 4.5 no'lu yapı ise yangından yoğun şekilde etkilenmiş ve burada 50 cm yüksekliğe kadar korunmuş duvar kalıntıları ile, çok miktada yanmış kerpiç parçası bulunmuştur.

Güney kazı alanındaki 4. tabaka yapıları genel olarak değerlendirildiğinde, yaklaşık 7.50x10 m boyutlarında, dikdörtgen biçimli yapıların 2-3 m ara ile dizildiği görülür. Bu yapıların duvar kalınlığı 30 cm kadardır ve iki tarafı kireç sıvalıdır. Duvarların içinde direk delikleri görülmektedir. 4.1 ve 4.5 no'lu yapıların ortasında, 60 cm aralıklı iki direk deliği bulunmakdadır. Yapıların iki odasında farklı karakterde yapılı taban vardır. Ayrıca, 4.1 no'lu yapının doğusunda ve bir miktar da kuzey tarafında, sertleştirilmiş zemini olan, yapıya paralel ~2.50 m uzaklıkta ince bir kerpiç döküntü dizisinin sınırladığı bir bölüm görülmektedir.

Restitüsyon Denemesi

4.5 no'lu yapının bugüne dek elde edilen verileri, bu yapıda ikinci bir kat olduğunu ya da yaşama katının yerden yükseltildiğini göstermektedir. Ancak yapının kazısı henüz bitmediği için, bu aşamada yapıya yönelik bir restitüsyon geliştirmek mümkün değildir. Bu nedenle, burada, bir dizi oluşturan ve aynı karakteri yansıtan 4.1, 4.2 ve 4.3 no'lu yapıların verilerine dayanarak ve göreli olarak en iyi korunmuş olan 4.1 no'lu yapıyı örnek alarak, yalnız bu yapılar için bir restitüsyon denemesi yapılacaktır.

Öncelikle yukarıda değinilen gerekçelere dayanarak, bu yapıların da makas sistemli beşik çatılı olduğunu söylemek mümkündür. 4.1 no'lu yapının ortasında bulunan direkler ise, genişliği 7.60 m'ye varan bu yapının çatı makasının altına, destek amacıyla yerleştirilmiş olmalıdırlar. Bu direk deliklerinin iç mekânda yalnız yapının ortasında görülmesi, makaslardan birinin yapının ortasında, diğer iki tanesinin de beden duvarları üzerinde yer almış olabileceğini düşündürmektedir. Ancak her iki duvarın da bu bölümünün bozulmuş olması nedeniyle, direk deliklerine rastlanmamıştır. Ön odada yer alan fırının üzerinde, çatıda bir baca deliği de yer almalıdır.

Duvarların ise 5. tabaka yapılarına göre çok daha kalın olması, sepet dalörgü tekniğinden daha farklı bir dalörgü tekniğinin kullanılmış olduğunu düşündürmektedir. Nitekim bu tabakada çok miktarda kerpiç parçası bulunmasına karşın, çok azının üzerinde dalörgü sistemi gösteren izler vardır. Üzerinde dalörgü izlerinin olduğu kerpiç parçaları ise, yoğun olarak yapıların belli kısımlarında toplanmış durumdadır ve üzerlerinde aynı zamanda, doğrama ve kamış yüz izleri görülmesi nedeniyle, olasılıkla bu parçalar duvarlara değil, ev içi ambarlara ait olmalıdır. 4.5 no'lu yapıda, 50 cm yüksekliğinde korunmuş olan duvar parçası içinde, yere dik çok sayıda direk deliği görülmekte, ancak duvar içinde çok az dalörgüye rastlanmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak, duvarların dik olduğu, duvar iskeletini daha seyrek ve sepet tekniğinde olmayan bir dalörgünün oluşturduğu, kalın kerpiç dolgunun da dolgu olmanın ötesinde, taşıyıcı bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

4.1 no'lu yapının güney duvarının orta kesiminde bulunan kapı mil taşı, girişin bu cephe üzerinden ve ortadan olduğunu göstermektedir. Yapının doğu ve kuzeyinde yer alan sertleştirilmiş zeminli ve kerpiç dizisiyle çevrili alan da, olasılıkla çitle çevrili bir işlik mekânıdır.

Evlerin iki odalı plan şeması tüm 4. tabaka yapıları için geçerli olmakla birlikte, mekân içi düzenlemesinde 5. tabaka evleri gibi bir standart gözlenmemektedir. Fırın, ambar gibi yapı öğeleri, yapı içinde farklı yerlerde bulunabilmektedir. Ancak ambarların duvar tarafına dizildiği ve fırınların da bölme duvarına yakın bir biçimde yerleştirildiği söylenebilir.

6.3. 2. Tabaka Yapıları İçin Restitüsyon Denemesi (şekil H.20)

2. tabakada diğer tabakalarda görülen, önceden planlanmış düzenli bir yerleşme anlayışının yerini, bugünkü anlamda bir çiftlik yerleşmesinin aldığı gözlenmektedir. Yangın geçiren yerleşmede, diğer tabakalardan farklı bir yapı kalıntısı topluluğu görülmektedir (şekil E.7,8). Yerleşmede hiçbir duvar izine rastlanmamıştır, yalnız kerpiç döküntülerinin kapladığı dörtgen biçimli ev lekesi şeklinde alanlar ve bu alanların sınırında da, hiçbir kerpiç parçasının yer almadığı boş hatlar vardır (şekil E.12). Kerpiç döküntülü alanlarda, ocak ve fırın yerleri, işlik yerleri, ambar ve depo kapları dizileri de bulunmaktadır. Bu bölümde, farklı işlevi olan yapıların oluşturduğu bir çiftlik kompleksi içinde olasılıkla konut olarak kullanılmış olan ve çiftliğin ana

yapısını oluşturan 2.1 no'lu yapı örnek olarak kullanılarak, bu yapılar için bir restitüsyon önerisi gerçekleştirilecektir.

Restitüsyon Denemesi

Bu yapı katında yapıların duvarları da bulunamadığı için, üst yapı kadar, yapı sınırlarının ve planının da nasıl olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Yapılarda duvar izine rastlanmaması, bunların üst sisteminin köy çalışmalarında görülen şekilde iğmeli olduğunu ortaya koymaktadır.

İğmeli yapılarda düz duvar yoktur ve bir yangınla birlikte yapı olduğu gibi içine çöker. Elmacık Köyü'nde tespit edilen, yanarak yıkılmış bir iğmeli yapının kalıntısı da aynı görünümdedir (şekil D.171). Bu yapı olduğu gibi içine çökmüştür ve yanık kalıntı, yapı dışına dağılmayarak, tamamen yapının sınırlarını belirleyen bir leke oluşturmuştur. Leke sınırında, herhangi bir direk deliği dizisi görülmemiştir. Gerek etnoarkeolojik çalışmada, gerekse de kazı alanında uygulanan iğmeli yapı inşasında gözlenen, yapının kendisinin ters çevrilmiş bir sepet gibi olduğu için temele gereksinimi olmadığı, ancak iğmelerin yüksekliğini ayarlamak için çukur kazıldığı ve bu çukurların da bir direk çukuru gibi değil, geniş bir çukur olduğudur.

2. tabaka yanmış kerpiç parçaları üzerindeki izlerin bazılarının, hafif yontulmuş iğmeli ağaç izleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu kerpiç parçalarının aynı zamanda herhangi bir kerpiç dolgu gibi değil, kerpiç topanı biçiminde olmaları nedeniyle de, yer yer yontulmuş iğmeli dalörgü yapı iskeletinin kerpiç topanlarıyla doldurulduğu belli olmaktadır. Etnoarkeoloji çalışmalarında da iğmeli yapılarda, ağacın doğrama haline getirilmemekle birlikte, iğmelerin özellikle germe gibi diğer yapı bileşenleriyle temas noktasının traşlanarak, temas alanının büyütüldüğü gözlenmiştir (şekil D.127,128).

İğmeli yapılarla ilgili bu bilgilere dayanarak, duvar izi bulunmayan ve kerpiç molozu tanımlı bir alanı kaplayan bu yapının iğmeli bir yapı olduğu ileri sürülebilir. Balkanlarda benzer tipte yapı kalıntıları bulunmakla birlikte, bu bölgelerde iğmeli yapı belgelemeleri yapılmadığı için bu tür bir restitüsyon denemesine de gidilmemiştir. Ancak mevcut yapı kalıntıları ve kerpiç parçaları üzerindeki izler değerlendirip, Istranca Dağlık Bölgesi'nde görülen mimari ve ev maketlerine bu gözle bakıldığında ortaya çıkan sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 2. tabaka yapılarının iğmeli olduğu sonucuna varılabilir. Mevcut kalıntıların durumu da, başka

bir sisteme olanak vermemektedir. Nitekim Balkanlarda benzer tipte, duvar izi olmayan kerpiç molozunun belirlediği ev lekeleri halinde bulunan yapılar[1] için, herhangi bir restitüsyon önerisi geliştirilmemiştir.

Bu verilerden yola çıkılarak, 2.1 no'lu yapının kerpiç molozunun kapladığı alanın sınırında iğmelerin yer aldığı, yapının ortasındaki ocağın arkasındaki boş hattın da, bir bölme duvarının varlığını gösterdiği söylenebilir. Köylerde incelenen iğmeli yapıların statik açıdan sağlam olmaları için, ya iki dar tarafları gumalı yapılmakta ya da bir tarafı kapı açılması ya da sundurma yapmak için düz olarak bitiriliyorsa, yapının bu yöne doğru kaymasını engellemek için bu bölümde dikmeli bir sistem oluşturulmaktadır. Bu yapıda bu tür bir sisteme işaret eden direk deliği izleri bulunmadığı ve yapının iki tarafında da işlik amaçlı taban ve sekiler yer aldığından, girişlerin dar cephelerden açılması mümkün değildir. Bu nedenle de 2.1 yapısının iki gumalı olduğu düşünülebilir.

Bu restitüsyon denemeleri, kazı buluntuları ve buluntuları yorumlamada yardımcı olabilecek etnoğrafya çalışması ve benzer yerleşmelerin verileri birleştirilerek ele alınmıştır. Bu çalışmada önerilen çözümler, ayrıntılarda sorunlar olsa bile, yapıların genel sisteminin doğru bir şekilde ortaya çıkartılması açısından önem taşımaktadır. Daha ayrıntı içeren veriler çoğaldığında, restitüsyon açısından da daha ayrıntılı saptamalar yapmak mümkün olabilecektir. Bu konuda en iyi örneği Romanya'daki Partsa yerleşmesi için yapılan çalışma oluşturmaktadır (Rus ve Lazarovici, 1991). Burada üzerinde izler olan kerpiç parçaları anastilosis ile bir araya getirilerek, bir duvar temelden tavana dek ayağa kaldırılabilmiş ve bu şekilde yapım sistemiyle ilgili çok detaylı bilgi elde edilebilmiştir (şekil F.63). Ancak bilindiği kadarıyla, bu çalışma konuyla ilgili tek örnektir.

[1] Carcaliu, Gemvara, Radovanu gibi yerleşmelerde bu tür kalıntılar bulunmuştur. Lichter (1993:49).

7. AŞAĞI PINAR KATILIMCI AÇIK HAVA MÜZESİ DÜZENLEMESİ

Giriş bölümünde değinildiği gibi, günümüzde gelişen anlayış, kazıyla ortaya çıkan ve kültür tarihi açısından önem taşıyan kalıntıların, kazıdan sonra doğa ve insan tahribinden korunması, gelecek kuşaklara aktarılması ve geniş kitlelere bir mesaj verecek şekilde sergilenmesi gerekliliğidir. Gene günümüzde gelişen yaklaşımlar, kazı yerlerinde yapılacak sergilemelerin, kendi kendini finanse edecek bir sistem içinde olmasını öngörmektedir (Cleere, 1984).

Burada ele alınan Aşağı Pınar Höyüğü, her ne kadar Anadolu'daki birçok kazı yerine göre görsel çekiciliği olmayan yapı kalıntılarından oluşmaktaysa da, bu bulguların kültür tarihi açısından taşıdığı önem tartışmasızdır. Günümüzden yaklaşık 7 bin yıl öncesine tarihlenen ve Avrupa kültürünün temelini oluşturan bu bulgular, Anadolu kökenli tarımcı bir topluluğun Trakya'nın yerel koşullarına uyum sağlayarak, kültürünü yeniden biçimlendirdiğini göstermektedir. Aşağı Pınar mimarisi çok geniş bir alanda, kazıyla açığa çıkartılmıştır ve temsil ettiği bin yıllık bir süreçle, bu kültürün değişim aşamalarını yansıtmaktadır.

Kazılması, belgelenmesi kadar korunabilmesi ve sergilenebilir duruma getirilmesi de çok güç olan bu kazı yeri için üç seçenek vardır;

a) Birçok kazı yerinde olduğu gibi, bilimsel çalışmanın bitiminde kalıntıların kendi haline terk edilmesi, yalnızca çıkan buluntuların müzede sergilenen münferit parçalarla ve çizimlerle gelecek kuşaklara aktarılması;

b) Kazı yerinin doldurulması ve gene birinci seçenekteki yöntemle bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılması;

c) Daha güç olanı ise, bunların, korunarak geniş kitlelerin ilgisini çekmesi ve o kültürü anlayabilmelerini sağlayacak düzenlemenin getirilmesidir.

Tez kapsamında diğer çalışmalara bir tartışma zemini hazırlayabileceği düşüncesiyle üçüncü seçenek daha doğru bulunarak, önerilerin bu yönde geliştirilmesi hedeflenmiştir.

7.1. Durum Saptaması

a) Aşağı Pınar'da, yaklaşık 1300 m^2 alanda kazı çalışmaları sona ermiştir. Tezin ilgili bölümünde ayrıntılı bir biçimde sunulduğu gibi, bu alan içinde 6 kültür katı saptanmıştır. 6. tabaka şiddetli yangın geçirmiş olan ve göreceli olarak daha büyük yapılar veren bir yerleşmeyi temsil etmektedir. Yangın geçirmemiş olan 5. tabaka, korunabilmiş duvar kalıntıları içermektedir. Ancak bunlar iz, ya da en fazla 10 cm yüksekliğindedir. 4. tabaka şiddetli bir yangın geçirmiş ve duvarlar yer yer 50 cm'ye varan yükseklikte oldukça iyi durumda korunabilmiştir. 3. tabaka kısmen yangın geçirmiş ve duvarlar en fazla 10 cm yüksekliğe kadar korunabilmiştir. 2. tabaka yine şiddetli bir yangın geçirmiş, duvarlar hiç korunmamış ve yapılar, yaklaşık 30 cm yüksekliğinde bir moloz yığını haline gelmiştir. Yine yangın geçirmiş olan 1. tabaka ise, yüzeye çok yakın olduğundan, hemen hemen tümüyle yok olmuştur.

b) Aşağı Pınar'ın tüm yerleşme süreci boyunca yapı sistemi, ahşap dalörgü iskeletin boşluklarına kerpiç topanları doldurulmasıyla oluşmuştur. Şiddetli yangınlar nedeniyle kerpiç malzeme sertleşip, tuğlalaşarak günümüze kadar korunagelse de, içindeki ahşap yanıp yok olduğu için, duvarlar çok boşluklu bir durum oluşturmuştur. 50 cm yüksekliğindeki duvar kalıntıları bile, kendini güç taşır durumdadır. Yanmamış ya da az yanmış olan duvarlar, ancak sıva ve renk farkı ya da direk delikleriyle belirlenebilmektedir. 2. tabaka gibi leke olarak bulunan yapılarda ise, hiçbir kerpiç parçası "in situ" durumda değildir.

c) Kazıda sağlam olarak bulunan yapı öğeleri, fırın, ocak ambar gibi masif olarak yapılmış öğelerdir.

d) Yapıların çoğunda yapılı taban yoktur. Yanmış bazı yapılarda korunmuş olan izlerden, özgün tabanların genellikle ahşap olduğu ve toprak sıvalı tabanların daha çok mekânların çevresinde ve olasılıkla da yarı açık mekanlarda yer aldığı anlaşılmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara karşın önceki bölümlerde de değinildiği gibi, yerleşme planı hemen hemen kesin olarak saptanmış ve doğruya yakın bir restitüsyon yapılabilmiştir.

e) Aşağı Pınar, kışları şiddetli geçen ve bol yağış alan bir bölgedir. Ana zeminin killi olması, toprağın suyu emmesini engellemekte ve yağıştan sonra su, kazı alanı içinde göllenmektedir.

f) Kazı yeri kent merkezine yakın ve bir ana yol güzergâhı üzerindedir. Bu bakımdan, ulaşım ve malzeme naklinde önemli kolaylık bulunmaktadır. Hemen yanında su ve elektrik şebekesi bulunması da, büyük bir avantajdır.

g) Kazı ekibi, koruma ve sergileme yapılmasıyla ilgili çaba içindedir ve buna yönelik olarak gerekli altyapıyı kurmaktadır. Bu çok önemli bir etkendir.

7.2. Aşağı Pınar Kazılarında Bugüne Kadarki Geçici Koruma Çalışmaları

Bilindiği gibi çok tabakalı yerleşmelerde, arkeologlar alt tabakalara inebilmek için kazısı biten alanlarda çizim ve fotoğraf belgelemesi yapıldıktan sonra, kalıntıları kaldırmaktadırlar. Her ne kadar Aşağı Pınar'da da aynı yöntem uygulanmaktaysa da, kazı süreci içinde, ileride koruma ve sergileme amaçlı bir projenin yapılacağı öngörülerek, korunması gerekli görülen yapı kalıntıları kaldırılmamış ve proje kapsamında değerlendirilmelerine karar verilmiştir. Ancak kazı alanı içinde, bu yapı kalıntılarının, proje gerçekleşene kadar korunması ve kazısı devam eden kalıntıların da kazı sezonu sonunda, gelecek kazı dönemine kadar korunabilmeleri için çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu amaçla:

a) Taban, ya da yüksekliği 10 cm'yi geçmeyen yanmamış duvar gibi yüzeysel kalıntıların üzerine plastik esaslı örtü serilip, üstü 10-15 cm kalınlığında toprak ile kaplanmaktadır.

b) Üç boyutlu kalıntıların üzerinde, ahşap ya da demir iskeletli bir "koruma çatıcığı" oluşturulmakta ve üstüne yine plastik esaslı örtü serilip, toprakla kaplanmaktadır (şekil H.21-24,26). Bu tür çatılar, alttaki olası kalıntılara da zarar vermemeleri için temelsiz yapılmakta ve çatı eğimleri, yağmur suyunun kalıntıları etkileyemeyeceği yönlere akmasını sağlayacak şekilde düzenlenmektedir. Kazısı devam eden kalıntıların koruma çatıları, kazı başlayacağı zaman sökülmekte, kazısı bitmiş olan kalıntılarınki ise, koruma projesi gerçekleşene kadar bekletilmektedir.

c) Taş kalıntıların üzeri, taşın dayanıklılığına bağlı olarak örtülmemekte, ancak yıkılmamaları için tahtalarla desteklenmektedir (şekil H.25).

d) Su, bozulma sürecinde önemli bir etken olduğundan, açma kenarlarında da hem kazı sezonunda, hem de sezon sonunda kışa hazırlık olarak su arıkları açılmakta ve suyun açma içlerine doğru yönlenmesi engellenmektedir.

e) Kalıntıların hava koşullarına karşı korunması çalışmaları dışında, kerpiç malzemenin sağlamlığını arttırmak için de çeşitli denemeler yapılmıştır. 1998 yılında 4.5 no'lu yapının yaklaşık 50 cm yüksekliğe kadar korunmuş olan bir duvarına, asitli etil esteri uygulanmıştır (şekil H.27,28). Bu malzemenin özelliklerine ve kerpiç üzerindeki etkisine aşağıda daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Kapalı ortamda değerlendirilecek olan kerpiç parçaları ise, Bölüm 3.1.2'de açıklandığı gibi, sulandırılmış ağaç tutkalı emdirilerek sertleştirilmektedir.

f) 1998 yılında kazı alanının çevresi, Kırklareli Valiliği'nin desteğiyle tel örgü ile çevrilmiş ve bu şekilde höyüğün güvenliği de sağlanmıştır.

7.3. Önerilen Koruma ve Sergileme Projesi

7.3.1. İlke Kararları

1) Göreceli olarak iyi korunmuş olan yapı kalıntıları, mevcut durumuyla, ya da üzeri koruma amaçlı olarak örtülüp, üzerine kısmi rekonstrüksiyon yapılarak sergilenecektir. Ancak henüz bu tür uygulamalarda, kerpiç korumayla ilgili kalıcı bir çözüm üretilmediğinden, özgün yapı kalıntısından çok, kısmi reskontrüksiyona ağırlık verilecektir.

2) Kazı alanının höyük görüntüsü bozulmayacak, höyüğün de korunması gerekli kültür varlığı olduğu dikkate alınarak, proje bu kapsamda gerçekleştirilecektir. Bu nedenle yapı kalıntılarının sergilendiği bölümde, höyüğün görünümünü mümkün olduğunca bozmayan bir biçimlenmeye gidilmesine ve bu mekâna ulaşılırken de, "bir zaman tüneli" ile "höyüğün içine girme" duygusu verilmeye çalışılacaktır.

3) Ziyaretçinin o dönemi bir bütünlük içinde algılayabilmesi ve sıkılmadan, öğrenerek gezebilmesi için, Aşağı Pınar verilerine dayanan bir "model köy" oluşturulacak ve bu köyde o dönemin alet ve araç gereçlerinin modelleri, ziyaretçinin de el sürebileceği, kullanmayı deneyebileceği gibi sergilenerek, pasif durumdaki ziyaretçinin sergiye katılıp arkeolojik ortamla özdeşleşmesi sağlanacaktır.

4) Model köy dışındaki yeni yapı öneren uygulamaların, köyde gezilirken görünmemesi ve böylece ziyaretçinin kendisini, mümkün olduğunca bugünkü ortamdan soyutlanmış bir tarihöncesi köy ortamında duyumsaması sağlanacaktır.

5) Bu tür düzenlemeler, yalnız koruma ve sergilemeye yönelik olmamalı, aynı zamanda bilimin ilerlemesine de katkıda bulunmalıdır[1]. Bu nedenle uygulanacak model köyde atölye çalışması ortamı da yaratılarak, arkeoloji, etnoğrafya, mimarlık gibi konuyla ilgili displinlerden öğrencilerin ve bilim adamlarının da bu ortamda deneysel çalışmalar yapmalarına olanak sağlanacaktır.

6) Bu tür uygulamalar sürekli bakım istemektedirler. Müzenin kendi kendini çevirecek biçimde sürekliliğinin olması için, öngörülecek projenin düşük maliyetli bir bakım gerektirmesi uygun olacaktır.

7) Her ne kadar proje, kazısı biten ve kazılması planlanmayan alanlar üzerinde oluşturulmaktaysa da, ilerde öngörülecek bir değişikliğe göre proje alanı içinde, gerektiğinde kazı çalışması yapılabilmeli ve özgün malzeme üzerine yapılan çalışmalarda da "geri dönüşüm" niteliği olmalıdır.

8) Proje, ilerde ortaya çıkacak olan kazı buluntularını değerlendirmeye de olanak tanımalı, açık ve geliştirilebilir olmalıdır.

7.3.2. Hedefler

a) Höyükte belli bir alanın üzeri kapatılıp koruma altına alınarak, buradaki mimari kalıntıların sergilenmesi;

b) Yerel mimari çeşitlemeden de yararlanılarak, tarihöncesi köy yaşamını göstermek için bir köy kurulması;

c) Deneysel çalışmalar için altyapı olanağı sağlanması;

d) Projenin ilerde genişleyip, Kırklareli Kenti ve çevresindeki kültür varlıklarını da kapsayan bir bölge projesi haline dönüşmesi

olarak dört temel başlık altında toplanmıştır.

7.3.3. Proje

7.3.3.1. Mimari Sergileme Bölümü

Höyüğün diğer kesimlerine göre daha iyi korunmuş olan 30x40 m boyutlarındaki güney kazı alanında, bir "koruma yapısı" inşa edilmesine ve buradaki 5. tabakaya ait 5.1, 5.2 ve 5.3 no'lu yapılar ile, 4. tabakaya ait 4.1 ve 4.5 no'lu yapıların yerinde sergilenmesine karar verilmiştir. 4.5 no'lu yapının, 50 cm'ye varan duvar

[1] Bu tür açık hava müzelerinin görevleriyle ilgili olarak bkz: Rieger (1978)

kalıntılarıyla, göreceli olarak belirli bir görsel çekiciliği olması ve ziyaretçinin bu yapıları kazıda bulunduğu şekliyle de görebilmesi amacıyla, sağlamlaştırılarak olduğu gibi sergilenmesi öngörülmüştür. Diğer yapılar ise, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, yangın geçirmedikleri için duvarları toprak niteliğindedir. Kapalı/korunaklı ortamda da olsa, bu kalıntıların açıkta bırakılarak korunmaları, mevcut tekniklerle mümkün olmadığı gibi (Chiari, 1990:267) görsel açıdan da algılanabilir nitelikte olmadıklarından, sağlamlaştırıldıktan sonra üzerlerine 30 cm kalınlığında toprak serilerek koruma altına alınacaklardır. Bu toprak tabaka üstünde de, belli bir yüksekliğe kadar kısmi rekonstrüksiyonları yapılacaktır (şekil H.18b).

Mimari sergileme bölümünde, farklı tabakalardan yapıların birarada sergilenmesi ile, bir yerleşmenin nasıl höyükleştiği de gösterilmiş olacak ve burada kazı buluntuları değerlendirildiği için, burası Aşağı Pınar Katılımcı Açık Hava Müzesi'nin "veri"lerinin sunulduğu bölüm olacaktır.

Koruma Yapısı (şekil H.35-38):

Güney kazı alanı bugünkü durumunda, höyüğün üstünden 3.50 m kadar aşağı bir kotta, hemen yanından geçen karayolu ile aynı düzlemdedir (E14-16). Buradaki kalıntıları korumak için bir koruma çatısı gündeme geldiğinde, kazı alanının kenarlarındaki toprakların akıp, açmaları doldurması söz konusu olduğundan, bu kenarlarda istinat duvarlarının yapılması gerektiğine karar verilmiştir. Dolayısıyla bu alan için öngörülen koruma çatısı, bir "koruma yapısı" niteliğinde olacak ve kazı alanını (sergi alanını) tamamen dış ortamdan ayıracaktır. Böylelikle sudan çok çabuk zarar görecek nitelikteki kalıntılar için de, daha korunaklı bir ortam yaratılmış olacaktır.

Korunmasına karar verilen yapılar, güney kazı alanının tümüne yayılmış olduğundan, koruma yapısının plan sınırlarını (planını) bu kazı alanı belirlemiştir. Yapının üçüncü boyuttaki biçimlenişine ise, öncelikle Aşağı Pınar'ın doğal höyük topoğrafyasının/görüntüsünün zarar görmemesi ilkesi ön planda tutularak, karar verilmiştir.

Aşağı Pınar Höyüğü, Kırklareli-Asilbeyli Karayolu üzerinde yer almaktadır ve yoldan bakıldığında, hafif bir eğimle yükselen alçak bir tepecik görünümündedir (şekil E.13,14). Bu görünümü koruyabilmek amacıyla, koruma yapısı mümkün olduğunca az bir yükseklikte tutulmuş ve çevresinde, model köy kapsamında dalörgü yapılar inşa

edilerek, özellikle höyüğün üzerinde gezen bir ziyaretçinin, bu yeni yapıyı kesinlikle hissetmemesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Koruma yapısı projelendirilirken, öncelikli olarak kolay ulaşılabilir ve ucuza sağlanabilecek malzemelerle, statik açıdan sorun yaratmayacak, uygulanması kolay ve uygulanabilirliği olan bir önerinin geliştirilmesi üzerinde durulmuş, bu nedenle de yukarıda açıklanan amaçlara uygun yalın/basit bir proje geliştirilmiştir (şekil H.35-38). Öngörülen proje kazı alanının kuzey, doğu ve güney kenarlarının höyük üst kotuna kadar betonarme istinat duvarıyla, yol kotundaki batı kenarının da bir cam duvarla çevrilmesi ve bu şekilde oluşturulan "kutunun" çelik kolonlara oturan çelik makasların taşıdığı kırma çatılı bir sistemle kapatılması biçimindedir. Betonarme inşaat özel bir uzmanlık gerektirmediği gibi, çelik makaslar da modüler bir biçimde taşınıp, yerinde kurulabildiğinden, bu proje, inşaat süreci açısından özel bir uzmanlık ve örgütlenme gerektirmeyen basit bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

Koruma yapısına, diğer bir deyişle "mimari sergileme" bölümüne giriş, bu yapının doğusunda, höyük üst kotunda yer alan model köye ait bir kışlanın içinden verilmiştir. Öngörülen açık hava müzesi gezi güzergahına göre, model köy gezildikten sonra bu kışlaya ulaşmakta ve kışlanın içine girilip, kışla boyunca devam eden %9 eğimli bir rampadan inilerek, koruma yapısına (mimari sergileme bölümüne) girilmektedir. Bu şekilde etrafı çevrili bir rampa yapılmasındaki amaç, ziyaretçide bir "zaman tüneli"nden geçme ve "höyüğün içine" girme duygusu uyandırmaktır. Gerçek kalıntıların, ya da rekonstrüksiyonlarının sergilendiği bu mekânın, günümüzde aslında yeraltında olduğunu algılatabilmek için, özellikle pencere ya da benzer nitelikte bir açıklık yapılmamış ve loş bir ortamda, yalnız sergilenen nesnelerin aydınlatılarak ön plana çıkarıldığı bir düzenleme öngörülmüştür. Her ne kadar yapının batı tarafının, höyüğün etkisini bastırmaması için şeffaf bir malzeme (cam) ile kapatılmasına karar verilmişse de, bu malzemenin dışarıyı göstermeyen bir türü seçilerek, istenilen loş ve dışarıdan soyutlanmış ortamın sağlanması düşünülmüştür.

Öngörülen proje uyarınca, mimari sergileme bölümüne ulaşan rampa, bir köprüye dönüşerek, mekanın 5. tabaka yapılarının yer aldığı birinci kısmında, gezi yolunu oluşturmakta, 4. tabakaya ait 4.1 no'lu yapının yer aldığı ikinci kısımda ise, bir platform haline gelmektedir. Bu noktada, birinci kısımla ikinci kısım arasında yer alan, yerden 1.50 m yükseltilmiş olan bir ara köprü de, merdivenle gezi yoluna

bağlanmaktadır. Bu ara köprünün amacı, ziyaretçilerin daha yüksek bir kottan ve yapıların aralarına girerek bakabilmelerini/gezebilmelerini sağlamaktır.

Mimari sergileme bölümünde, yalnızca bu platfom ve köprülerden oluşan gezi alanında yürünebilmektedir. Ana gezi yolu ve platformda kot farkı yapılmamış ve bu yolla, hem ziyaretçilerin önlerine değil, yalnızca sergilenen nesnelere bakabilmesi, hem de özürlüler için rahat dolaşım imkanı yaratılması sağlanmıştır. Bu bağlamda mekân içinde tabakalara bağlı olarak kot farkı olduğundan, birinci kısımda ana gezi yolu yerden 70 cm yüksekteyken, ikinci kısımda platform, yerden yalnızca 20 cm yüksek olarak düşünülmüştür. Gezi yolu sistemi metal taşıyıcılı olarak tasarlanmış, daha sıcak bir etki yaratmak için üzerinin ahşap kaplanması öngörülmüştür.

Bu bölümde, yapıların yanı sıra, platform kısmında yerleşmenin mimarisi ile ilgili bilgi veren pano, maket gibi tanıtıcı öğelere ve kazıda bulunan kerpiç parçaları ile bazı parçaların tümlenmesiyle oluşturulacak duvar parçaları, ambar vb. yapı öğelerine de yer verilecektir. Ayrıca yapının doğu istinat duvarı, arkasındaki arazi profili renklerine uygun olarak işlenip, üzerine bir zaman cetveli de koyularak, yerleşmenin höyükleşme süreci gösterilecektir.

Koruma Yapısının İnşaat Ölçütleri:

Kalıntılar yerden 3 m aşağıda bulunduğu için önerilen proje, basit bir koruma çatısından öte bir "koruma yapısı" niteliğindedir. Bunun için de kazı alanında inşaat çalışması gerekmektedir. İstinat duvarı temelleri olası yapı kalıntılarına zarar verebileceği için temel yapılacak alanlar kazı tekniğine uygun olarak kazılıp, belgelendikten sonra inşaata geçilmesi gerekmektedir. Bu alanda en alttaki yapı tabakaları açılarak sergilendiği için, daha aşağıda başka kalıntıların olması ve dolayısıyla zarar görmeleri söz konusu değildir.

Kerpiç Kalıntıların Korunmasıyla İlgili Kararlar ve Önerilen Uygulama:

Yukarıda da değinildiği gibi kerpiç, özünde toprak esaslı bir malzeme olduğu için zamana karşı son derece dayanıksızdır. Yanarak sertleşen ve tuğlaya dönüşen kerpiç, yanmamış kerpice oranla göreli olarak daha dayanıklıysa da, o da suyla temas ettiğinde, ya da çok nemli bir ortamda kolaylıkla çözülmektedir. Kerpiç koruma üzerine birçok çalışma yapılmıştır (Chiari, 1990).

Özellikle Yakın Doğu, Orta Amerika ve Kuzey Afrika'daki kerpicin ana taşıyıcı olarak kullanıldığı ve iklimin kuru ve fazla yağışla olmaması nedeniyle koruma

açısından göreceli olarak daha elverişli olduğu yerlerde, koruma çatısına da gerek duyulmadan, sağlamlaştırma çalışmaları yapılmaktadır[1]. Ancak ana taşıyıcısı ahşap dalörgü olan, kerpicin dolgu malzemesi olarak kullanıldığı yerleşmelerde, koruma daha büyük bir sorun oluşturmaktadır. Çünkü ahşap zamanla yok olduğu için, yapıdan geriye içi boşluklu kerpiç malzeme kalmaktadır ve bu dolgu öğesi kerpiç de, saman miktarı fazla "hafif kerpiç" olarak tanımlanan bir malzeme olmaktadır[2]. Dalörgü kalıntıların bu kadar dayanıksız olması nedeniyle, öncelikle açık hava koşullarına maruz bırakılmamaları ve zemin suyundan etkilenmemelerinin sağlanması gerekmektedir. Çin'in Dandiwan bölgesinde dalörgü yapım sisteminin kullanılmış olduğu bir Neolitik yerleşmede, yapılar koruma yapısı altına alındıktan sonra, sağlamlaştırma amacıyla potasyum silikat kullanılmıştır (Zuixiong, 1990).

Torocca (1982) ise, kerpiç sağlamlaştırma için etil silikatı önermektedir. Etil silikat daha çok taş sağlamlaştırmada kullanılan bir malzeme olmasına karşın, kerpice de uygulanması söz konusudur. Etil silikat, malzemeye dağılmama özelliği kazandırmakla birlikte, sertleştirmemektedir ancak geri dönüşüm niteliği yoktur.

Aşağı Pınar'da da dalörgü yapım tekniği nedeniyle, kerpiç malzeme boşluklu ve ince kesitlidir. Buna bağlı olarak uzun süreli korumada, son derece zayıf kesitli olan bu kalıntıların sertleştirilerek daha dayanıklı hale getirilmesi gerekmektedir. 1998 yılında 4.5 no'lu yapının bir duvar parçasında etil silikat ailesinden olan asit etil esteri uygulanmıştır. Her kadar boşluklu hafif kerpicin dağılmama özelliği bir miktar arttıysa da, bu malzemenin dağılmama özelliği sağlanarak, sağlamlaştırmanın ötesinde sertleştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır

Bu aşamada yangın nedeniyle bir miktar sertleşerek, göreli olarak oldukça sağlam durumda olan 4.5 no'lu yapının sağlamlığı, etil silikat uygulamasıyla arttırılıp, yapı olduğu gibi sergilenecek, diğer yapılar ise duvarları yanmadığı için son derece dayanıksız olduklarından, üzeri toprakla örtülerek daha uygun bir çözüm bulununcaya kadar, toprak altında korunacaklardır.

Kerpiç korumada en önemli etken de, kalıntının suyla ilişkisinin engellenmesidir. Bu nedenle zaten tamamen kapatılmış olan alanda, iyi bir drenaj sistemi de kurularak su

[1] Bu bölgelerdeki kerpiç koruma çalışmaları ile ilgili olarak, bkz: 6th International Conference on the Conservation of Earthen Architecture, :New Mexico, 1990.
[2] Kerpiç türleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: bölüm 3.3.

kalıntılardan uzaklaştırılacak, ayrıca iç iklim kontrol edilerek, bağıl nemin normal düzeyde tutulması sağlanacaktır.

Kısmi Rekonstrüksiyon Uygulaması (şekil H.39)**:**

Rekonstrüksiyon, bölüm 6'da öngörülen restitüsyon denemelerine bağlı kalınarak yapılacak, yapıların duvarları en fazla 1-1.50 m yükseltilecek, böylece gezen kişi, yapıların iç mekân düzenlemelerini de görebilecektir. Dalörgü duvarlar bitmemiş halleriyle yarım bırakılacak, yapı içlerine de o tabakaya ait çanak-çömlek, öğütme taşı vb. alet ve araç-gereç uygun yerlere yerleştirilerek, bu sergileme aracılığıyla, yapıların o dönemin "yaşayan evleri" olarak algılanması sağlanmaya çalışılacaktır.

Alan içinde sergilenecek yapı örneklerinde, duvarlar tabandan ancak duvar tekniğinin belli olabileceği yere kadar yükseltilecektir. Mimarinin kazı belgeleri ile sergilendiği bu alan, dışardaki model köyden farklı olarak kesin verilerin sunulduğu bir bölümdür. Bu nedenle, her ne kadar bu çalışma kapsamında Aşağı Pınar mimarisi için restitüsyon önerileri geliştirilmiş ise de, bunlar "kesin" olmayan öneriler olduğundan, rekonstrüksiyon uygulaması yalnız kesin bilgileri içerecek kadar yapılacaktır.

Yine bu nedenle 5.1, 5.2 ve 5.3 no'lu yapıların girişleri ve 4.1 no'lu yapının bölme duvarındaki kapısı gibi kimi veriler bilinmediği için, yapı duvarlarının tümü sürekli olarak değil yer yer parçalı olarak kaldırılacak, bu şekilde kapının yeriyle ilgili kesin bir yorumda da bulunulmamış olacaktır. Öngörülen kısmi rekonstrüksiyonun yüksekliği, 5. tabaka yapıları için yapılan iki deneme için de geçerli olduğundan uygulama, bu yapıların doğruluğuyla ilgili bir çelişki oluşturmamaktadır (şekil H. 16-17).

Kısmi rekonstrüksiyon uygulanacak olan 4. ve 5. tabaka yapıları arasında yaklaşık 50 cm'lik bir kot farkı vardır. Bu kot farkı, sergi düzenlemesinde bir set biçiminde belirginleştirilerek, höyüklerin üstüste yerleşmeler sonucu nasıl oluştuğu vurgulanmaya çalışılacaktır. Ayrıca koruma amacıyla toprak örtülen kısımlarda, bu iki tabakanın kendine özgü toprağı kullanılarak, dönem ayrımı vurgulanacaktır.

Uygulama: Kalıntıların üzerine 30 cm kalınlığında toprak serildikten sonra, kalıntıların tam üzerine yapılacak kısmi rekonstrüksiyon için, duvar yerlerinin üstüne ahşap yastıklar koyularak, yükün dağıtılması sağlanacaktır (şekil H.39). Rekonstrüksiyon için bu yastıkların üzerine hatıllar yerleştirilecek ve direkler, hatıl içindeki yuvalara oturtularak duvarlar inşa edilecektir. Böylelikle direklerin alttaki

yapı kalıntısına zarar vermesi de engellenmiş olacaktır. Rekonstrüksiyon malzemesi olarak, Aşağı Pınar'da kullanıldığı bilinen meşe[1] ve kerpiç toprağı seçilecektir.

7.3.3.2. Model Köy (şekil H.30-33,35)

Proje kapsamında Aşağı Pınar'ı, ya da daha genel anlamıyla tarihöncesi dönem Trakya yerleşmelerini anlatabilmek için, bir model köy yapılmasına karar verilmiştir. Bu köy canlandırması, Aşağı Pınar 2. tabakada yerleşmesinin yerleşme düzeni ve mimari özelliklerine dayanılarak planlanmıştır. 2. tabaka yerleşmesi, iğmeli yapıların çevrelediği açık alanlar ve bu açık alanlarda kulübe, çardak gibi yapı öğelerin yer aldığı, bugünkü anlamda bir çiftlik yerleşmesi olarak değerlendirilebilir. Kazıda açığa çıkartılan yapılar, bir yerleşmenin çok az kısmını oluşturduğu için, bu verilere dayanarak yerleşmenin düzenini/konseptini anlamak mümkünse de, bunları kullanarak bir rekonstrüksiyon yerleşme uygulaması yapmak mümkün değildir. Bu nedenle öngörülen proje, Aşağı Pınar 2. tabaka yerleşmesini ve dolayısıyla da bu dönem Trakya yerleşmelerini yansıtan bir köy olacaktır.

Böyle bir köy projesini planlarken, günümüzde Trakya'da halen aynı yapı geleneğinin sürmesi, hem iğmeli yapıların sistemlerini anlamak, hem de bir köy yerleşmesinin düzenini kavramak açısından yararlı olmuş ve sonuç olarak, bir köy yerleşmesinde görülen temel özellikler ve sergilemeye yönelik gereksinmeler göz önüne alınarak planlama yapılmıştır. Köy, birbirine benzeyen, ama birbirinin aynı olmayan yapı topluluklarından oluşmaktadır. Her yapı topluluğunun, bir köyde olduğu gibi gerekli yapı öğelerini kapsamasına ve yapıların yönlendirilmesine önem verilmiştir.

Köyün Yeralacağı Arazinin Belirlenmesi:

Köy için höyük üzerinde, kazısı tamamlanıp, tekrar doldurulan açmaların yoğunlukta olduğu ve tekrar kazı çalışması düşünülmeyen bir alan seçilmiş, bu şekilde açık hava müzesinin kazı çalışmalarını engellemesi önlenmiştir. İleride bu alanda bir kazı çalışması gerekli olursa da dalörgü yapılar, ağaçların birleşmesiyle oluşan modüler birimler olmaları nedeniyle çok kolay sökülüp taşınabilecekleri için, gerektiğinde küçük bir değişiklikle, alanda kazı çalışmasına da olanak tanınabilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, halen uygulanan programa göre kazılar, kazısı süren kuzey alanda devam edecek ve kuzeye doğru genişletilecektir.

[1] Aşağı Pınar'da kullanılmış olan yapı malzemeleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz bölüm 3.3.

Dalörgü yapılar temelsiz olduklarından, alttaki kalıntılara zarar vermeleri de söz konusu değildir. Ayrıca, kalıntıların bu uygulamadan hiçbir şekilde etkilenmemesi için, alana ağaç dikilmeyecek, yalnız mevcut ağaçlar korunacak ve gerekli yerlerde kökü derine gitmeyen çalı tipi bitkiler kullanılacaktır.

Köyün Genel Düzenlemesi:

Köyün, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan bir gezi yolunun üzerinde sıralanan giriş bölümünün, her birinde belli bir konunun anlatıldığı toplam üç yapı topluluğu ve bir kışla topluluğundan oluşması öngörülmüştür (şekil H.30-33,35). Gezi güzergahına göre sırasıyla, günlük yaşamı, teknolojiyi ve beslenme kültürünü anlatan bu üç birim gezildikten sonra, bir kışla topluluğuna ulaşılmaktadır. Bu birim, hem mimari sergileme bölümüne girişi sağlamakta, hem de kafeterya, hediyelik eşya dükkanı, WC gibi birimleri içermektedir. Kışla topluluğu içindeki bir yapı da günümüz etnoğrafik malzemesinin sergilenmesine ayrılmıştır. Tüm bu yapı grupları höyüğün üzerinde yer alırken, höyüğün karayoluna bakan yamaçlarının da "deneysel tarım alanı" olarak değerlendirilmesine karar verilmiştir. Bu alanda tarihöncesi dönem tarımı üzerine araştırma niteliğinde ekim yapılabilecek ve yapıların üst örtüsü için gerekli olan çavdar sapı vb malzeme de buradan sağlanabilecektir.

Köyü oluşturan yapı toplulukları, dalörgü mimarinin zenginliğini gösterecek şekilde farklı tiplerden oluşmaktadır. Bunun için de, Trakya köylerinde görülen çeşitlemeden yararlanılmıştır. Her yapı topluluğunda ev, kulübe, ambar, sundurma, çardak, köpek kulübesi gibi yapılar, bir köy düzeni içinde yer almaktadır ve bunların çevresi de, köy çalışmalarında görülen çeşitli tipteki çitlerle çevrilmektedir. Yapı topluluklarındaki kapalı mekanlar Aşağı Pınar buluntularının kopyalarının kullanımlarıyla da ilişkilendirilerek sergilendiği yerler olarak, yarı açık mekanlar ise ziyaretçilerin bu aletlerle oynayabileceği ya da kendisinin yapmaya çalışabileceği yerler olarak kullanılacaktır. İç mekânların sergilemeye yönelik kullanımı için, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı/Müzecilik Yüksek Lisans Programında, bir yüksek lisans tez çalışması yapılmaktadır. Bu nedenle, bu tez kapsamında yapıların iç düzenlemelerine girilmeyerek, yalnız her yapı topluluğu için öngörülen sergileme konusu belirtilecektir.

Köyün İnşaat Ölçütleri:

Köyün inşaatı için iki yol öngörülmüştür. Yukarıda da değinildiği gibi köylerdeki bu tür yapılar, odun olarak satılmakta ve hızla yok olmaktadırlar. Model köyü oluşturacak yapıların büyük bir kısmı, bu yapılar sökülüp taşınabilir nitelikte olduklarından, köylerden satın alma yoluyla elde edilebilir. İkinci bir yol da yeni yapıların Orman İdaresi'nden ağaç sağlanarak inşa edilmesidir. Projede iki yöntem de kullanılacak ancak yeni ağaç kesmek yerine, mevcut yapıları mümkün olduğunca fazla değerlendirmek tercih edilecektir.

Yapıların esasını oluşturan ağaç malzeme bu şekilde karşılanırken, günümüzde istenilen niteliklerde bulunması güç olabilen çavdar sapı da ihtiyaca göre, önceden dönüm hesabıyla ektirerek elde edilebilecektir. Kerpiç çamuru için gerekli malzemeyi sağlamada ise, yalnız çamura katılan, potos samanı olarak anılan ezilmiş samanı bulmakta güçlük söz konusudur. Ancak bu da ısmarlamayla elde edilebilir.

Son dönemde köylerde artık bu tür yapılar inşa edilemese de, yakın zamana kadar uygulanageldikleri için, halen yapı ustası bulmak mümkündür. Bu nedenle inşaatın, kazı ekibinin 1997 yılındaki bir tek yapı uygulamasından edindiği deneyimden yararlanılarak ve bu ustaların katılımıyla gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Uygulamada, önceden belirlenmesi mümkün olmayan köy yapılarına da bağlı kalınacağı için, kuşkusuz öngörülen projenin aynen gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Ancak yine de uygulamada, projede öngörülen yerleşme düzenine tamamen sadık kalınıp, yalnız yapı tiplerinde ve büyüklüklerinde bazı değişiklikler söz konusu olabilir.

Gezi yolu için, Aşağı Pınar'ın 5. tabaka yollarında görülen ve günümüz köylerinde de karşılaşılan çakıl taşlı sertleştirilmiş toprak yol öngörülmektedir. Ancak gerek yağmur yağdığında yolların çok çamurlu olmaması, gerekse de araba (vidanjör vb. motorlu araçlar) girmesi gerektiğinde yolun bozulmaması için, altta bir blokaj yapılıp onun üzeri bu tür malzemeyle kaplanarak, doğal görünümlü ve daha dayanıklı bir yol elde edilecektir.

Yağmur sularının drene edilmesi önemli bir sorundur. Bu nedenle yapıların çevresine ve gezi yolu boyunca su arıkları açılarak, yağmur suyu yönlendirilecektir. Yukarı Kanara Köyü'nde görülen benzer tipte bir uygulama 5. Bölüm'de açıklanmıştır.

Gezi Yoluna Göre Köyün Planı (şekil H.35)**:**

Giriş: Giriş bölümü hemen karayolunun üzerinde, höyüğün kuzeybatı ucundadır. Burada bilet kesim işlemi ve büro işleri için kullanılacak olan önü sundurmalı bir iğmeli yapı ile, onun önünde küçük bir meydan yer alır. Bu meydanda gelen ziyaretçilere bir ön bilgilendirme ve köyün yerleşme düzeniyle ilgili bilgiler veren çeşitli panolar bulunur.

1.birim (günlük yaşam bölümü): Bu bölümde tarihöncesi bir evin içinde nelerin yer aldığı, günlük yaşamın nasıl olduğu, insanların inançları gösterilecektir. Bölüm iki iğmeli yapı, bir yuvarlak kulübe, bir ambar yapısı, üç sepet ambar, bir çardak, iki köpek kulübesi ve bir fırından oluşmaktadır. İğmeli yapılardan kuzeyde yer alanı bir konut şeklinde tefriş edilerek, tarihöncesi günlük yaşamın nasıl geçtiği gösterilecektir. Diğeri ise inşa halinde bırakılarak bu tür yapıların sisteminin nasıl olduğu sergilenecektir.

2.birim (teknoloji bölümü): Bu bölümde tarihöncesi dönemin teknolojisi, ne tür aletlerin hangi işler için kullanıldığı, nasıl üretildiği gösterilecektir. Bunun için kazıda saptanmış olan çeşitli işliklerdeki veriler değerlendirilecek, özellikle çakmaktaşı aletlerin, taş ve malahit boncukların, taş baltaların, öğütme taşı, havan gibi aletlerin yapımı ve kullanımı, kemik ve boynuzun nasıl işlenerek alet haline getirildiği, çanak çömleğin elde nasıl biçimlendirilip bezendiği, yün iğirme, dokuma ve hasır işçiliği üzerine bölümler yer alacaktır. Bölüm üç iğmeli yapı, bir çardak, iki dayama, iki köpek kulübesi ve bir fırından oluşmaktadır.

3.birim (beslenme bölümü): Bu bölümde, tarihöncesi dönemdeki beslenme alışkanlıkları, ot ve et türünde nelerin hangi oranda tüketildiği, besinlerin asıl hazırlandığı ve saklandığı gösterilecektir. Burada, özellikle kazıda ortaya çıkmış olan çok sayıda hayvan kemiği ve bitki tanelerinin incelenmesiyle sağlanan bilgiden yararlanılacaktır. Kazı verileri sığır, koyun, keçi, domuz gibi evcil hayvanların yanı sıra, özellikle geyik ve karacanın çok sayıda avlandığını göstermiştir (Benecke, 1998). Bitki kalıntılarından da iki cins buğday, arpa, çavdar, burçak, fiğ, baklagillerin yoğun olarak ekildiği, başta badem olmak üzere birçok yemişin toplandığı, ayrıca yabani ot, kamış ve sazdan da yararlanıldığı anlaşılmıştır (Neef 1998).

Bölüm üç iğmeli yapı, iki ambar yapısı, beş sepet ambar, bir köpek kulübesi, bir çardak ve bir fırından oluşmaktadır. İğmeli yapılar bir harman yerini çevrelemektedir.

Bu harman yerinde, ziyaretçi gruplarının toplanma ve çeşitli çalışmalarda/aktivitelerde bulunması öngörülmekte, ayrıca yapılanların sergi mekânı, tiyatro vb. gösteri mekânı olarak da kullanılabileceği düşünülebilmektedir.

Kışla Topluluğu: Üçüncü çiftlikten sonra bir kışla topluluğuna ulaşılmaktadır. Bu kışla topluluğunun büyük kışlası mimari sergileme mekânına giriş-çıkışı sağlamaktadır. Küçük kışla ise kafeterya, hediyelik eşya satış birimi ve tuvaletlerden oluşmaktadır. Önündeki avlunun/avulun açık kafetarya olarak kullanılması öngörülmektedir. Bu avluya bakan iğmeli bir yapıda da, kazı ekibinin halen köylerden toplamakta olduğu etnoğrafik malzemenin sergilenmesi düşünülmektedir.

Tüm müze alanı boyunca, mimari sergileme mekânında yer alan ara köprü hariç, hiç merdiven kullanılmamıştır. Ana gezi yolunun eğimi yaklaşık %2.5, mimari sergileme mekânına ulaşan rampanın eğimi ise yaklaşık %9'dur. Bu mekândaki köprü de sirkülasyon ağında bağlayıcı olmadığı için müze, özellikle özürlüler için sorunsuz olarak gezilebilir niteliktedir.

7.3.3.3. Deneysel Uygulamalara Yönelik Düzenlemeler (şekil H.34)

Günümüzde bilimsel çalışmalara olanak sağlamak da, açık hava müzelerinin görevi kapsamında değerlendirilmektedir[1]. Aşağı Pınar Koruma, Restorasyon ve Sergileme Projesi çerçevesinde bu konu da ele alınmış ve bunun için model köy projesi kapsamında bir atölye çalışması alanı ayrılmasına ve bu tür faaliyetlere katılacak öğrenci ve araştırmacılar için bir konuk evi birimi düzenlenmesine karar verilmiştir.

Konuk evi birimi, müze girişinin hemen arkasında yer almakta ve iki ev ile bir çardaktan oluşmaktadır. Bu yapılar, biçimsel olarak köy canlandırmasına uygun olması ve Trakya'nın farklı türlerdeki mimarisinin de değerlendirilmesi için "Köy Çalışmaları" bölümünde (bölüm 5) Bulgar Evi olarak tanıtılan ve yakın zamana kadar uygulanagelen taş duvar destekli dalörgü yapı tipindedirler. Ancak bu yapıların, kullanılacakları öngörüldüğünden, sıhhi tesisat vb. konularda sorun çıkmaması yıl boyunca da oturulmadığı için bakımının zor olması nedeniyle, geleneksel tekniklerde değil, günümüz tekniğiyle yapılması öngörülmüştür. Ancak çatıları sap kaplamalı yapılıp, cephesi de kerpiç sıvanmak suretiyle istenilen geleneksel görünümün sağlanması düşünülmüştür. Yapılar tek katlı küçük birimler halinde olduğundan, betonarme strüktüre gerek kalmadan briket malzeme ile yığma olarak yapılacaklardır.

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Rieger (1978)

Evlerden biri konuk odalarından oluşmakta, diğeri ise çalışma mekânı ve mutfak olarak planlanmaktadır. Odalar bölümü, her odada ikişer ranzanın yer aldığı dört oda ve bir banyodan oluşmaktadır. Diğer yapının bir odası çalışma toplantı ve gerektiğinde saydam gösterimi yapılabilecek şekilde, diğer odası ise mutfak olarak düzenlenmiştir. Bu tür çalışmalar yazın düzenlediği için, yemek alanı olarak mutfak yapısının önündeki çardak kullanılacaktır. Esas günlük yemek kentten sağlanacağı için mutfak, günlük yemeğin hazırlandığı değil, konukların kendi gereksinmeleri için kullandıkları geniş teşkilatlanma gerektirmeyen bir bölüm olacaktır. Bu yapının odalar birimine bakan doğu cephesinde bir sundurma altında lavobolar sıralanarak, odalar birimindeki banyonun yükünün azaltılması sağlanacaktır.

Köyün diğer ucunda, 3. birimin ilerisindeki alan atölye çalışmaları için ayrılmıştır. Burada "deneysel arkeoloji" olarak tanımlanan çalışmalar, bir tarihöncesi dönem yapısını, bir fırını inşa etmek, çanak-çömlek yapmak vb. gibi çeşitli denemeler yapılabilecektir. Atölye çalışması için ayrılan alanın gerektiğinde doğuya doğru genişleyebilecek bir konumda olmasına özen göterilmiştir.

7.3.4. Müzenin Bakımı ve Güvenlik

Höyüğün çevresi, yukarıda da belirtildiği gibi telle çevrilmiş durumdadır. Proje kapsamında bu sınırlar boyunca böğürtlen tipi çalılıklar dikilerek, hem çevrenin daha doğal görünmesi sağlanacak, hem de arazi sınırları daha güvenli hale getirilecektir. Kırklareli suç oranı en düşük illerden biri olduğundan, güvenlik hırsızlık açısından değil, daha çok yangına karşı gerekmektedir. Yapıların üst örtüsü saman olduğu için, en küçük ateş parçası bile büyük tehlike yaratabilir. Bu nedenle höyük üzerinde yangın musluğu tertibatı kurulması ve ziyaretçilerin kesinlikle ateş kullanmaması gibi çeşitli önlemler almak gerekmektedir.

Güvenlik amacıyla bir bekçinin de 24 saat müzede kalması gerekmektedir. Bu nedenle konuk evi biriminin güneyine, tarihöncesi köy modelinin girişine yakın bir alanda bir bekçi evi yapılması öngörülmektedir. Konuk evleriyle aynı biçimde yapılacak olan bu yapı çevresindeki ambar, kümes vb. birimleriyle bekçinin köy yaşamını sürdürebileceği biçimde düzenlenecektir.

Köylerde yapılan çalışmalarda, bu tür hassas malzemeli yapıların her yıl mutlaka bakıma gereksinimleri olduğu, aksi takdirde en fazla 10 sene içinde harabeye

dönüştükleri görülmüştür. Bahar aylarında kerpiç sıva yenilenmekte, yaz sonunda da harman kalktıktan sonra çatıların saman örtüsü onarılmaktadır.

Avrupa'daki açık hava müzeleri incelendiğinde, bu müzelerin yılın belli dönemlerinde ziyaretçi kabul ettikleri, ancak kışın kapandıkları görülmüştür. Kış koşullarında açık havada gezmek mümkün olmadığından kapatılan müze yapılarının üzerlerine de bitümlü malzemeden koruyucu örtüler döşenmekte ve yağıştan zarar görmeleri engellenmektedir. Aşağı Pınar da iklimsel açıdan kışları sert geçen bir bölgede yer aldığı için, müzenin kışın kapatılıp koruma altına alınması uygun olacaktır. Bu nedenle bakım çalışmalarını her yıl düzenli olarak yapmak ve periyodik olarak birkaç senede bir de, yapıları daha kapsamlı bir biçimde elden geçirmek yeterli olacaktır. Bu bakım çalışmalarının kısmen özel günler kapsamında "saman dam yapma günü", "kerpiç çamuru sıva günü" vb. etkinliklerle de sağlanması düşünülebilir.

7.3.5. İşletme Modeli

Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi'nin yaşayan bir müze olabilmesi için çeşitli işlevleri birarada içermesi gerekmektedir. Günlük olarak ziyaretçi kabulünün yanı sıra, özel günler düzenlenerek kalabalık ziyaretçi gruplarıyla çeşitli aktivitelerin yapılması ve konuyla ilgili üniversite öğrencileriyle araştırmacılara yönelik atölye çalışması olanakları sunulması öngörülmektedir. Müzenin canlılığının korunması için etkinlikler sık aralarla, düzenli bir şekilde gerçekleşmeli ve kendini yenileyerek ziyaretçinin buraya yalnız bir kere değil, daha sık gelmesi sağlanmalıdır. Özellikle uluslararası atölye çalışmalarının düzenlenmesi büyük çaba gerektirmektedir. Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi'nin yaşaması için gerekli olan bu organizasyonların düzenli aralıklarla yapılabilmesi için bir ekip çalışması gerekmektedir.

Aşağı Pınar höyüğü kazı çalışmaları bitinceye kadar kazı başkanın sorumluluğundadır. Mevcut şartlarda burada yapılacak bir müze, kazı sonrası tamamen Kültür Bakanlığı sorumluluğunda olacaktır. Ancak bakanlığın öngörülen faaliyetlerin, hazırlayabilmesi mevcut sistemde çok gerçekçi olmadığından, bunu Kırklareli'nde kurulacak, dernek ya da vakıf gibi bir sivil toplum örgütünün düzenlemesi akılcı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Türkiye'de bu konuda fazla bir örnek yoktur. Bodrum ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi gibi bazı müzelerin gönüllü dernekleri bazı çalışmalar yürütmektedirler. Ancak Aşağı Pınar'da bizzat müzeye etkisi olacak çalışmalar yapacak bir sivil toplum örgütünün, mevcut yasal şartlarda nasıl gerçekleşebileceği gibi hukuksal sorunlar ve müzenin işletmesinin

detaylı olarak nasıl olması gerektiği, ayrı uzmanlık dallarının konusu içindedir ve tez kapsamında bu disiplinlerden yararlanılamadığı için konu dışında tutulmuştur.

Aşağı Pınar Höyüğü arazi sahipliği açısından değerlendirildiğinde höyüğün yayıldığı 9 tarladan ikisi Hazine arazisidir ve kazıya tahsis edilmiştir. Diğer tarlaların da kamulaştırılması gerekmektedir (şekil H.29).

7.4. Projenin İleriye Dönük Gelişimi

Bu çalışmada öngörülen Kırklareli Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi projesi, ileriye dönük daha kapsamlı bir koruma ve sergileme projesinin birinci aşamasıdır. Öngörülen ana proje, kenti bir bütün olarak ele alan ve çevresiyle birlikte değerlendiren bir niteliktedir. Bu projenin amacı Kırklareli kentinin korunmasını sağlayarak tanıtımını yapmak; gelen ziyaretçinin bir tam gününü geçirebileceği bir gezi güzergahı oluşturmaktır. Bu kapsamda;

- Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi,
- Tümülüs Müzesi (Aşağı Pınar'ın doğusundaki C tümülüsü'nün müzeye dönüştürülmesi),
- Kanlıgeçit Açık Hava Müzesi (Aşağı Pınar'ın güneybatısındaki Tunç Çağı yerleşmesinin müze olarak düzenlemesi),
- Kırklareli kentsel siti (şekil H.40-43),
- Kırklarleli'ne 2 km uzaklıktaki Yanık Tabya (şekil H.45),
- Kırklareli'ne 2 km uzaklıktaki Seyfioğlu Tabyası (şekil H.44),
- Kırklareli çevresindeki dolmenler (Şekil H.46,47),
- Kırklareli dağ köylerindeki kırsal mimari (şekil D.45-170) değerlendirilebilir.

8. SONUÇ

Tarihöncesi döneme ait, kültür tarihi açısından önemli, ancak görsel çekiciliği olmayan kalıntılardan oluşan bir kazı yerindeki yapıların tanıtım, yorum, koruma ve sergilemesi ile ilgili olan bu çalışma, bu sorunlara kesin ve her yere uygulanabilir çözümler getirmemiş olsa da, uygulanabilirliği olan bir model önermektedir. Dünyada koruma ve sergileme açısından tarihöncesi dönemlere karşı duyulan ilginin giderek arttığı ve bu konuyla ilgili açık hava müzelerinin sayılarının sürekli çoğaldığı gözönüne alınırsa, tarihöncesi kültürleri açısından Avrupa ile kıyaslanamayacak kadar zengin olan ülkemiz için bu konunun taşıdığı önem açıktır.

Bu çalışma disiplinlerarası işbirliğinin önemini açık olarak ortaya koymuştur. Arkeologlar tarafından ortaya çıkan, belgelenmesi kısmen arkeologlar, kısmen de mimarlar tarafından yapılan kalıntıların yorumu ve tanıtımı için konservasyon, müzecilik, etnoloji, malzeme bilgisi, botanik, ekoloji, statik gibi birbirinden farklı uzmanlık dallarının temsilcilerinin birlikte çalışması gerekmektedir. Ancak tüm bu dallardan gelen bilgi bir araya getirildiğinde, anlamlı bir sonuca ulaşılabilir. Bu çalışmada bu alanların tümünden yeterince yararlanma olanağı bulunamamıştır. Gene de, ülkemizde şimdiye kadar yalnızca arkeologların ilgisini çeken yapı izlerinin, restoratör mimar formasyonunun süzgecinden geçirilmesine çalışılmıştır.

Bu çalışma ile önerilen açık hava müzesinin, uygulama olanağı olup olmayacağı belli değildir. Öneri proje arkeoloji, mimari ve restorasyon açısından kabul edilebilir yeterlikte görülse bile, yasal ve işletmecilik gibi, gene ayrı uzmanlık dalları ile ilgili sorunlar şimdiye dek tam anlamıyla çözülememiştir.

Bu çalışma ile ortaya çıkan en somut sonuç, bugüne kadar üzerinde fazla durulmamış olan Istranca bölgesi dalörgü yapılarının belgelenmesi olmuştur. Bunun kadar somut olmasa da, aynı bölgenin 7 bin yıl önceki yapıları için de bir restitüsyon modeli oluşturulmuştur. Buna karşılık kerpiç malzemenin korunmasına yönelik olarak ancak geçici çözümler getirilmiş, bunun yanı sıra sergileme için de deneysel bir model oluşturulmuştur.

KAYNAKLAR

Acar, E., 1996. Anadolu'da tarihöncesi çağlardan Tunç Çağı sonuna kadar konut ve yerleşme, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme – HABİTAT II*, s. 380-395, yay. Beykan, M., Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Akman, M., 1997. Megalitforschungen in Thrakien, *Istanbuler Mitteilungen*, **47**, 151-170.

Akman, M., 1998. Die Ausgrabung der megalithischen Dolmenanlage in Lalapaşa, in *Trachians and Phrigians*, pp. 65-70, Eds. Tuna, N., Aktüre, Z. &Lynch, M., METU Faculty of Architecture Press, Ankara.

Alkım, H., 1984. İkiztepe (Bafra) kazısının mimarlık sorunları, *Arkeometri Ünitesi Bilimsel Toplantı Bildirileri 7*, Ankara, 1-4 Mayıs 1980, s. 52-67.

Andraschko, F., 1996. Experimentelle Archäologie im archäologischen Freilichtmuseum Oerlinghausen, *Archäologische Mitteilungen aus Nordwest Deutschland*, **13**, 71-74.

Bandi, H.G., 1979. Pfahlbaubilder und Pfahlbaumodelle des 19. Jahrhunderts, Archäologie der Schweiz, **2**, 8-32.

Benecke, N., 1998. Animal remains from the neolithic and bronze age settlements at Kırklareli, in *Archaeozoology of the Near East III*, pp. 172-179, Eds. Buitenhuis, H., Bartosiewicz, L. & Choyke, A. M., ARC Publicaties 18, Groningen.

Bıçakçı, E., 1995. Çayönü house models and a reconstruction attempt for the cell-plan buildings, in *Readings in Prehistory – Studies Presented to Halet Çambel*, pp. 101-126, Graphis, İstanbul.

Bilgi, Ö., 1999. Karadeniz Bölgesi kıyı kesimi İlk Tunç Çağı mimarisi, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu*, HABİTAT II, İstanbul, 5-7 Haziran 1996, s. 63-74.

Böhm, K. und Weny, H., 1996. Rekonstruktion eines lineanbandkeramischen Bauernhauses für die Landesgartenschau Straubing 1989, *Archäologische Mitteilungen aus Nordwest Deutschland*, **13**, 22-30.

Braidwood R.J., 1995. Tarihöncesi İnsan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Bretschneider, J. 1991. Architekturmodelle in Vorderasien und der östlichen Ägäis vom Neolithikum bis in das 1. Jahrtausend, Neukirchener Verlag, Darmstadt.

Chiari, G., 1990. Chemical surface treatments and capping techiques of earthen structures: a Long-Term evaloution, *6th International Conference on the Conservation of Earthen Architecture*, New Mexico USA, October 14-19, pp. 267-273.

Childe, V.G., 1988. Kendini Yaratan İnsan (İnsanın Çağlar boyu Gelişimi), Varlık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Childe, V.G., 1990. Tarihte Neler Oldu, Alan Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul.

Cleere, H., 1984. World cultural resource manegment: problems and perpektives, in *Approaches to the Archaelogical Heritage*, pp. 125-132, Eds. Bradley, R. Et al, Cambridge University Press, New York.

Coles, J., 1979. Experimental Archaeology, Londra.

Çambel, H., 1971. Güneydoğu Anadolu Tarioncesi Araştırmalarının kültür tarihi bakımından önemi, *Atatürk Konferansları IV*, s.25-40.

Çambel, H., 1993. Das Freilichtmuseum von Karatepe-Aslantaş, *Istanbuler Mitteilungen*, **43**, 495-509.

Dağgülü, M. ve Dağgülü İ. B., 1999. Trakya'daki yöresel köy konutlarında belirleyici ve değiştirici rol oynayan faktörler, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu,* HABİTAT II, 5-7 Haziran 1996, İstanbul, s. 103-110.

Danışman, G. H. H., 1986. Samsun yöresi ahşap mimarisinin gelenekselliği – Bafra, İkiztepe arkeolojik verilerinin ışığında Çarşamba, Gökçeli Camii'nin incelenmesi, Türk Tarih Kongresi, Ankara, s. 135-144.

Dönmez, Y., 1968. Trakya'nın Bitki Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Egami, N. et al., 1982, The First Civilization in Europe and the Oldest Gold in the World – Varna, Nippon Television Network Cultural Society, Tokyo.

Elster, E. S., 1997. Craftsmen, Craftswomen and Craftsmenship in the Aegean Bronze Age, 6th International Aegean Conference, Temple University, Philadelphia, 18-21 April 1996, 19-35.

Eriç, M., 1980. Kerpiç eski eserlerin onarımı ve kullanılmasında bir araştırma, *III. Uluslararası Kerpiç Koruma Sempozyumu,* Ankara, 29 Eylül- 4 Ekim, s. 79-86.

Esin, U., 1996. On bin yıl öncesinde Aşıklı: İç Anadolu'da bir yerleşim modeli, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, s. 31-43, yay. Beykan, M., Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Fol, A. and Lichardus, J., 1988. Macht, Herrschaft und Gold, Moderne Galerie des Saarland-Museums, Saarbrücken.

Gimbutas, M., 1991. The Civilization of the Goddness, Ed. Marler, J., HarperCollins Publishers.

Güvenç, B., 1972. İnsan ve Kültür, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.

Hiller, S., 1993. Neolithische Megaronhäuser, in *Prähistorische Funde und Forschungen Festschrift zum Gedenken an Prof. Georgi I. Georgiev*, pp.111-120, Ed. Nikolov, V., Bulgarische Akademie der Wissenschaften Archäologisches Institut mit Museum-Abteilung Vorgeschichte, Sofia.

Hiller, S. und Nikolov, V., 1997. Karanovo Die Ausgrabungen im Südsektor 1984-1992, Band I.1, Verlag Ferdinand Berger & Söhne, Wien.

Höneisen, M., 1990 a. Vom Jäger zum Bauern: Die neolithische (R)Evolution, in *Die Ersten Bauern*, pp.7-14, Ed. Höneisen, M., Schweizerisches Landesmuseum Zürich, Zürich.

Höneisen, M., 1990 b. Die Ausbreitung frühester bäuerlicher Kultur in Europa, in *Die Ersten Bauern 2*, pp.15-26, Ed. Höneisen, M., Schweizerisches Landesmuseum Zürich, Zürich.

Jaskanis, J., 1985. Das archäologische Museum in Biskupin, in *Biskupin ein polnisches Pompeji*, pp. 5-8, Eds. Goldmann, K., Polenz, H. & Schütt, M., Wissenschaftsverlag Spiess, Berlin.

Kafesçioğlu, R., 1955. Kuzey-Batı Anadolu Ahşap Ev Yapıları, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Karpuz, H., 1997. Norveç Açık Hava Halk Müzesi, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, **XX**, 115-130.

Kirchner, G., 1978. Reportagen Aus Der Alten Welt, Fischer Verlag, Frankfurt.

Karul, N., Eres, Z. Ve Boratav, 1998. Kırklareli'nde Deneysel Arkeoloji: Bir Neolitik Çağ Evinin Yeniden Yapılışı, *Arkeoloji Ve Sanat*, **82**, 19-25.

Koşay, H.Z., 1977. Pulur Etnoğrafya ve Folklor Araştırmaları,ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Ankara

Korfmann, M., 1994. Troia- Ausgrabungen 1993, *Studia Troica*, 4, 1-50.

Kouremenos, K. E., The Sarakatsani, Melissa Publishing House, Athens.

Kömürcüoğlu, E.A., 1962. Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç ve Kerpiç İnşaat Sistemleri, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul

Kuban, D., 1990. Mimarlık Kavramları, YEM Yayınları, İstanbul.

Lennels, A., 1997. The useforms of the central euroean Linearpottery culture and of the Balkan early Neolithic – a comparison, *Proçilo*, **XXIV**, 143-149.

Lichter, C., 1993. Untersuchungen zu den Bauten des südosteuropäischen Neolithikums und Chalkolithikums, Verlag Marie L. Leidorf, Erlbach.

Luley, H., 1983. Ur- und frühgeschichtlicher Hausbau im Freilichtmuseum ein vorläufiger Bericht, *Archäologische Informationen*, **6/1**, 65-68.

Luley, H., 1985. Das archäologische Freilichtmuseum der Kreis Lippe II, *Führer zu Archäologischen Denkmälern in Deutschland*, **11**, 79-89.

Masuch, A. und Ziessow K. H., 1983. Überlegungen zur Rekonstruktion bandkeramischer Häuser, *Archäologische Mitteilungen aus Nordwest Deutschland*, **Beiheft 1**.

Meyer-Christian, W., 1976. Die Y-Pfostenstellung in Häusern der älteren Linearbandkeramik, *Bonner Jahrbücher*, **176**, 1-25.

Minichreiter, K., 1992. Starçevacka Kultura U Sjevernoj Hrvatskoj, Archeoloski Zavod Filozofskog Fakulteta Sveucilista u Zagrebu, Zagreb.

Minke, G., Der Lehm und Seine Anwendung, 3. Auflage, Ökobuch Verlag, Freiburg.

Müller, U., 1986. Studien zu den Gabäuden der späten Bronzezeit und der Urnenfelderzeit im erweiterten Mitteleuropa, Dissertation, Berlin.

Nandris, J.G., 1985. The Stina and the Katun: Foundations of a Research Design in European Highland Zone Ethnoarchaeology, *World Archaeology*, **17:2**, 256-268.

Neef, R., 1998. On the crossroads between Asia and Europa Archacobotany in Turkish Thrace, *JWEP Symposium*, Toulouse, Mai 18-23.

Neve, P., 1987. Projekt archäologischer Park, in *Hattuscha-Information*, Ed. Başgelen, N., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Neve, P., 1996. Der grosse Tempel (Tempel 1) in Boğazköy-Hattuşa, *Nürnberger Blätter zur Archäologie*, **12**, 41-62.

Neve, P., 1998. Restaurierungen in Boğazköy-Hattuşa, in *Light on the Top of the Black Hill – Studies Presented to Halet Çambel*, pp.515-530, Eds. Arsebük, G., Mellink, M. ve Schirmer W., Ege Yayınları, İstanbul.

Nietsch, H., 1940. Beschreibung einer Hirtensiedlung an der unteren Drau, als Beitrag zur Beurteilung vorgeschichtlicher Siedlungsgrunrisse, *Prehistorische Zeitschrift*, **XXX-XXXI**, 156-168.

Nıkolov, V., 1992. Frühneolithisches Haus in Slatina (Sofia), Verlag der Bulgarıschen Akademie der Wissenschaften, Sofya.

Özbaşaran Dede, N., 1998, Aşıklı Açık Hava Müzesi, *Cumhuriyet Bilim Teknik*, **612**, 20.

Özdoğan, A., 1984. Tarihöncesi Avrupa dalörgü yapılarının günümüz örneklerine göre tümleme önerileri, *Yüksek Lisans Tezi*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Özdoğan, M., 1983. Trakya'da tarihöncesi araştırmaların bugünkü durumu ve bazı sorunlar, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları*, **10/11**, 21-58.

Özdoğan, M., 1988. 1987 yılı Edirne ve Balıkesir illeri yüzey araştırması, 6. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 23-27 Mayıs.

Özdoğan, M. ve diğ., 1991, 1990 yılı Çayönü kazı ve onarım çalışmaları, *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Çanakkale, 27-31 Mayıs, s. 97-125.

Özdoğan, M., 1995. Neolithic in Turkey. The status of research, in *Readings in Prehistory - Studies presented to Halet Çambel*, pp. 41-59, Graphis, İstanbul.

Özdoğan, M., 1996a. Kulübeden konuta: mimarlıkta ilkler, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme - HABİTAT II*, s. 19-30, yay. Beykan, M., Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Özdoğan, M., 1996b. Yakın Doğu Neolitiği ve Güneydoğu Anadolu: Eleştirel bir deneme, *Metin Akyurt Bahattin Devam Anı Kitabı*, s. 267-280, yay. Erkanal, A. ve diğ., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Özdoğan, M., 1997. Tarihöncesi dönemde Trakya. Araştırma projesinin 16. Yılında genel bir değerlendirme, *Anadolu Araştırmaları*, **XIV**, 329-360.

Özdoğan, M., Parzinger, H. ve Karul .,1997. Kırklareli Kazıları (Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit höyükleri), *Arkeoloji ve Sanat*, **77**, 2-11.

Özdoğan, M., 1998a. Tarihöncesi dönemlerde Anadolu ile Balkanlar arasındaki kültür ilişkileri ve Trakya'da yapılan yeni kazı çalışmaları. *TÜBA-AR*, **1**, 63-93.

Özdoğan, M., 1998b. The beginning of neolithic Economies in southeastern Europa: an Anatolian perspektive. *Journal of European Archaeology*, **5:2**, 1-33.

Özdoğan, M. ve Özdoğan, A., 1998. Building of cult and the cult of the buildings, in *Light on the Top of The Black Hill – Studies Presented to Halet Çambel*, pp.581-601, eds. Arsebük, G., Mellink, M. & Schirmer W., Ege Yayınları, İstanbul.

Özdoğan, M., 1999. Anadolu'dan Avrupa'ya açılan kapı Trakya, *Arkeoloji ve Sanat*, **90**, 2-28.

Öztunalı, İ., Yapı Ahşabı ve Yapılarda Kullanma Esasları, Bayındırlık Bakanlığı Araştırma Dairesi Başkanlığı

Papathanassopoulos, G. A., 1996. Neolithic Culture in Greece, Nicholas P. Goulandris Foundation Museum of Cycladic Art, Athens.

Parzinger, H. ve Özdoğan, M., 1996. Die Ausgrabungen in Kırklareli und ihre Bedeutung für die Kulturbeziehungen zwischen Anatolian und dem Balkan von Neolithikum bis zur Frühbronzezeit, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, **76**, 5-29.

Pavlu, I., Zapotocha, M. And Soudsky, O., 1985. Bylany Katolog sekce A-dil 2, Praha.

Peters, E.W., 1976. Alişam ein Beitrag zur anonymen Kerpiçarchitektur in Ostaatolian, Institut für Bauen und Planen in Entwicklungsländern, Hannover.

Prehistoria Daciei, 1980, Anonim, Editura Meridiane Yayınevi.

Rasch, W., 1987. Gab es im Neolithikum ein einheitliches Baumass?, *Archaeologisches Korresponenzblatt*, **17**, 341-346.

Reed Smith, V., 1975. the palauan storyboards: from traditional art to airport art, *expedition the magazine of Archaeology/Antropology*, **18**, 2-17.

Rieger, İ., 1978. Freilichtmuseum und Denkmalpflege, *Museumskunde*, **43**, 11- 15.

Roodenberg, J.ve Roodenberg, S. A., 1999. Doğu Marmara Bölgesi Ilıpınar Kazıları, *Arkeoloji ve Sanat*, **89**, 16-21.

Rus, D. And Lazarovici G., 1991. On the devoloped neolithic architecture in Banat, *Banatica*, **11**, 87-118.

Schmidt, H., 1988. Schutzbauten, Architekturreferat des Deutschen Achäologischen Instituts, Stuttgart.

Schmidt, H., 1993. Wiederaufbau, Architekturreferat des Deutschen Achäologischen Instituts, Stuttgart.

Schöbel, G., 1997. Pfahlbaumuseen und Pfahlbausammlungen, *Archäologie in Deutschland Sonderheft*, 115-123.

Tezel-Zettler, E., 1997. Wand und Dachfragmente, in *Karonova die Ausgrabungen im Südsektor 1984-1992*, Band I.1, pp. 93-104, Eds. Hiller, S. & Nikolov V., Verlag Ferdinand Berger & Söhne, Wien.

Theocharis, D. R., 1973. Neolithic Greece, National Bank Of Greece, .Athens.

Todorova, H., 1976. Ovçarovo, İzdatelstvo September, Sofia.

Todorova, H., Eneolit Bougarii, Sofia Press, Sofia.

Torraca, G., 1982. Porous Building Materials – Material Science for Architectural Conservation, ICCROM, 2nd Edition, Rome.

Toufexis, G., 1996. House Models, in *Neolithic Culture in Greece*, pp. 161-162., Ed. Papathanassopoulos, G. A., Nicholas P. Goulandris Foundation Museum of Cycladic Art, Athens.

Warner, J. L., 1994. Elmalı – Karataş II the Early Bronze Age Village of Karataş, Bryn Mawr College Archaeological Monographs, USA.

Yalçınkaya, I. ve diğ., 1997. 1985-95 Karain kazıları ışığında Anadolu paleolitiğinin önemi, *XVIII Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 27-31 Mayıs 1996, s:1-9.

Zajaczkowski, W., 1985. Biskupin – sein Umfeld und die Ausgrabungen in Sobiejuchy, in *Biskupin ein polnisches Pompeji*, pp. 20-27, Eds. Goldmann, K., Polenz, H. & Schütt, M., Wissenschaftsverlag Spiess, Berlin.

EKLER

EK A: TERMİNOLOJİ

EK B: HARİTALAR

EK C: AŞAĞI PINAR KAZISI KERPİÇ PARÇALARI ÇALIŞMASI

EK D: TRAKYA KÖY ÇALIŞMASI

EK E: AŞAĞI PINAR KAZISI MİMARİ BELGELEMESİ

EK F: GÜNEYDOĞU AVRUPA KAZI VERİLERİ

EK G: DALÖRGÜ EV UYGULAMASI

EK H: AVRUPA AÇIK HAVA MÜZELERİNDEN ÖRNEKLER

AŞAĞI PINAR MİMARİSİ İÇİN RESTİTÜSYON DENEMELERİ

AŞAĞI PINAR AÇIK HAVA MÜZESİ PROJESİ

KIRKLARELİ KENTİ VE ÇEVRESİ

EK I: AŞAĞI PINAR KAZISI KERPİÇ PARÇALARI TABLOSU

EK A: TERMİNOLOJİ

TERMİNOLOJİ[1]

Avul: Eğrisel planlı kışlaların, dönerek çevrelediği avlu mekanı. Kışlanın iki gumasını arası çit ile kapatılarak avul dışarıya karşı korunmalı hale getirilir.

Çalamır avul: Kışla topluluklarında, genellikle kışlanın arka tarafında yer alan, etrafı çit ile çevrili, koyunların dolaştığı alanlar.

Çullamak: Dalörgü yapıların sap örtülerinin her yıl takviye edilmesi gerekmektedir. Bunun için bir kişi yapının üzerine çıkar. Yerdeki kişi direnle sap demetini uzatır, damdaki kişi gelberiyle sap demetini yerine yerleştirir. Bu işlem "çullamak" adıyla anılır.

Dalörgü duvar: Dalörgü iskeletin kerpiç çamuru ile sıvanarak oluşturduğu duvar.

Dalörgü yapı: Ağaç gövdeleri ile ince dalların birlikte örülerek, taşıyıcı sistemi oluşturulan yapı türü. Bu örgü çeşitli biçimlerde olabilmektedir (Kafesçioğlu, dalörgü terimini, ahşap iskelet yapım sisteminde, ara dolguyu oluşturan kısımlar için kullanmıştır (Kafesçioğlu,1955), ancak bu çalışmada "dalörgü" bir yapı sistemi olarak ele alınmıştır.).

Dayama: Kışla avulu çevresinde yer alan, sundurma tipi yarı açık mekan. Dayama, avulu rüzgardan korumak ya da çok sıcakta koyunların açık havada, gölgelik altında barınabilmesi için kullanılmaktadır.

[1] Bu bölümde, köy çalışmalarında kullanılan terimler açıklanmıştır. Bu terimler, bu bölgede halen kullanılmakta olan yerel deyişlerdir. İtalik yazıyla belirtilen terimler ise, bu çalışma kapsamında tarafımızca öngörülmüş ve kullanılmış terimlerdir.

Germe: İğmeli yapılarda, çatkıları/iğme çiftlerini birbirine bağlayan, ~5-7 cm çapındaki ağaç gövdeleri. Çatkılar, germelerle birbirine bağlanarak, yapının iskeletini oluştururlar.

Guma: İğmeli yapılarda yapının dar kenarları, apsis gibi yuvarlatılarak bitirilir. Bunun için bu yuvarlak hat boyunca dizilen iğmelerin üst kısmı, son çatkının tepe noktasında birleştirilir. Yapıların yarım yuvarlak biçimli bu bölümü "guma" adıyla anılır. Guma, çatkılardan oluşan dörtgen yapı biçimini iki uçta kapatarak, iğmeli yapının statik açıdan sağlam olmasını sağlar.

Istırga: Süt sağma yeri olarak kullanılan, yarı açık sundurma tipi mekanlar. Istırga, kışla tolulukları içinde yer alır ve genellikle büyüklüğü 3-4 m'yi geçmeyen, düz atkılı, dörtgen planlıdır.

İğme: "İğmeli yapı" olarak tanımlanan dalörgü yapılarda taşıyıcı iskeletin ana öğesi olan çatkıları oluşturan, çapı ~14 cm'den büyük, taşıyıcı nitelikteki ağaç gövdelerinden her biri.

İğme Çifti: "İğmeli yapı" olarak tanımlanan dalörgü yapılarda, taşıyıcı iskeletin ana öğesi olan, iki iğmeden oluşan çatkı. İğmenin kesiti gereğinden fazla büyükse, iğme ikiye yarılarak bir iğme çifti de oluşturulabilir.

İğmeli Yapı: İki ağaç gövdesinin tepe noktasından birleştirilmesiyle oluşan kemer biçimindeki çatkıların, düzenli aralıklarla arka arkaya sıralanıp, yatayda da daha ince kesitli ağaç gövdeleriyle birbirine bağlanmasıyla taşıyıcı iskeleti oluşturulan yapı türü. İskeletin arası ince dallarla örülerek duvarlar oluşturulur.

Karşıbakan: İğmeli yapıların son çatkısının tam karşısında, gumanın ortasında yer alan. Genelde çatallı ağaçdan yapılan iğme "karşıbakan" adıyla anılır.

Kedi kapısı: Ambar yapılarında, giriş kapısının hemen altında yaklaşık 15x15 cm boyutlarında, kedilerin içeri rahatça girip çıkmasını sağlamak ve ambardaki tahılları fareden koruyabilmek için bırakılan açıklıklar.

Kerpiç çamuru Kerpiç toprağı saman vb. bitkisel malzemeyle ve suyla karıştırılarak çamur haline getirilip, sıvama için kullanılır. Dalörgü mimaride ahşap iskelet kerpiç topanları ile doldurulduktan sonra, üzeri kerpiç çamuru ile sıvanır.

Kerpiç topanı Biçimlendirilmemiş kerpiç parçası. Dalörgü mimaride ahşap iskeletin boşlukları, kerpiç topanları ile doldurulur.

Kerpiç tuğlası Kerpicin kalıba dökülüp, güneşte kurutularak tuğla biçimini alması. Bu tür kerpiç malzeme, kerpiç topanından farklı olarak kullanım öncesi belli bir sertliğe ulaşması ve biçimlenmesi sağlanır.

Kışla: Ağıl. Yörede ağıl olarak kullanılan, eğrisel planlı, ortasında çevrili bir açık alan/avlu bulunan yapılar.

***Kışla Topluluğu*:** Birkaç kışla, ahır ve samanlığın bir araya gelerek oluşturduğu topluluk. Kışlalar daha çok "kışla topluluğu" biçiminde görülürler.

Nezaret: Kışla içinde yer alan, kışla mekanından ayrılmış, yaklaşık 1 m büyüklüğündeki küçük bölmeler. Kuzusuna bakmayan koyunları kuzularına alışmaları ya da annesi ölen kuzuların başka bir anneye alışması için, belli bir süre kuzuyla koyunun diğer hayvanlardan ayrılıp, bir arada tutulduğu mekanlar.

Pargı: Dalörgü yapılarda, yapının türüne göre, iskeletin daha az boşluklu hale getirilmesi gerekiyorsa, 3-4 cm kalınlığında taşıyıcı niteliği olmayan dallar, örgüye katılır. Yapının bir çok yerinde kullanılan bu tür dallar "pargı" adıyla anılır.

Peçko/peçka: Kübik biçimli, kerpiç sıvalı fırın/soba. Yapı içinde, ya da sundurma gibi korunaklı mekanlarda bulunur.

Porta: Sürünün bir arada girip, çıkmasını sağlayan, 2-3 m genişliğinde, avul kapısı.

Saman Kupası: Samanı yerden kaldırmak için, saplar çatallı bir ağaç gövdesine sarılarak, koni biçimi alacak şekilde, üst üste yığılır. Bunlar "saman kupası" adıyla anılır.

Saya: Araba barınağı olarak kullanılan, tek gumalı iğmeli yapılar. Bu yapıların girişi arabanın girebilmesi için bütünüyle açık bırakılır.

Sepet ambar: 1-2 m çapında, yuvarlak ya da oval biçimli, sepet gibi örülmüş ambar. Bu tür yapılar, yerden kütükler ya da taşlar üzerinde yükseltilir ve üzeri sap örtüyle kaplanır.

Seren: İğmeli yapılarda, yapının yaklaşık 50-100 cm uzağında, yapının çevresini dönen, yapının sap örtüsünün akmaması ve hayvanların samanı yemesini engellemek için yapılan çite denir. Bu çit ile yapının arası çatı örtüsünü oluşturan samanla doldurulur. Çit aynı zamanda ısı yalıtımı da sağlar.

Üstün ağacı: İğmeli yapılarda mahya yerine geçen, çatkıların üzerine yerleştirilerek onları birbirine bağlayan ağaç.

EK B: HARİTALAR

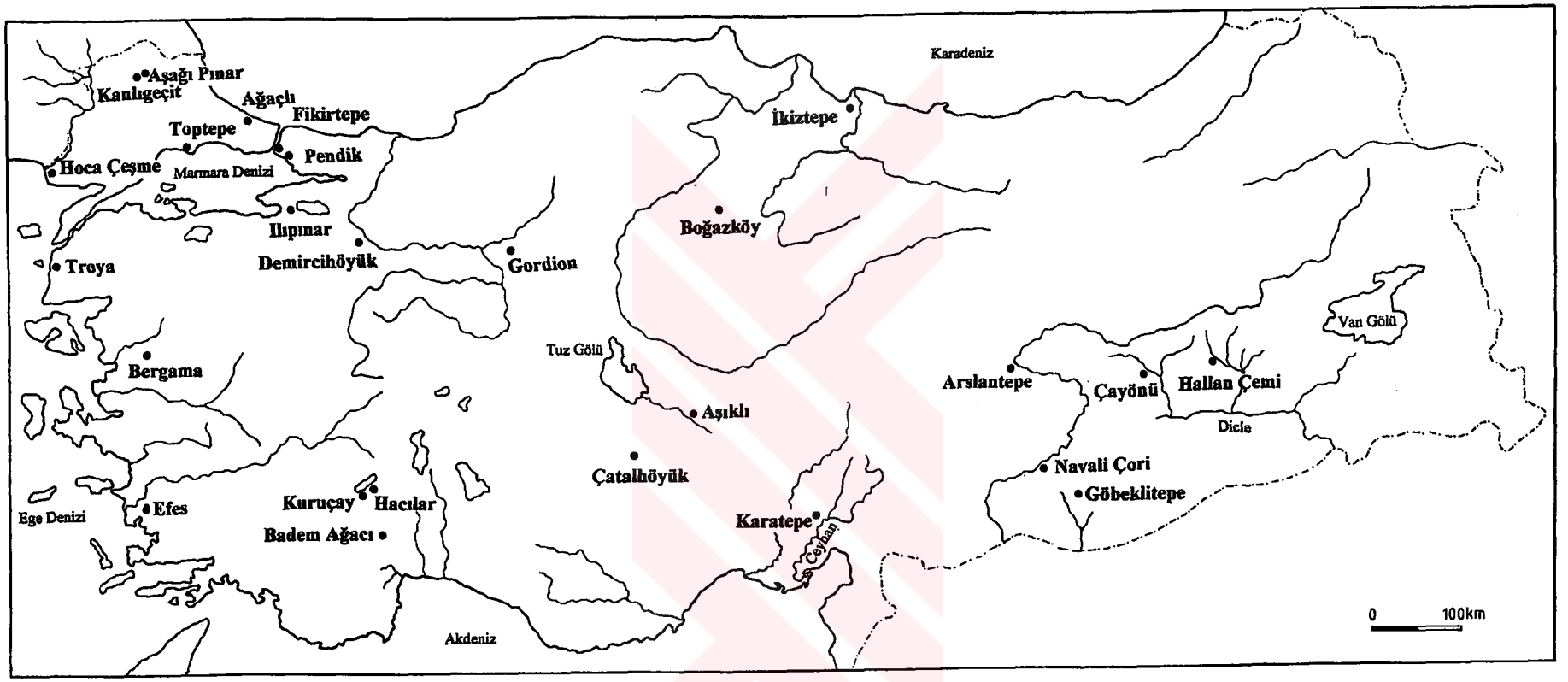

Şekil B.1. Metinde adı geçen tarihöncesi yerleşmeler ve koruma çatısı uygulaması yapılan ören yerleri

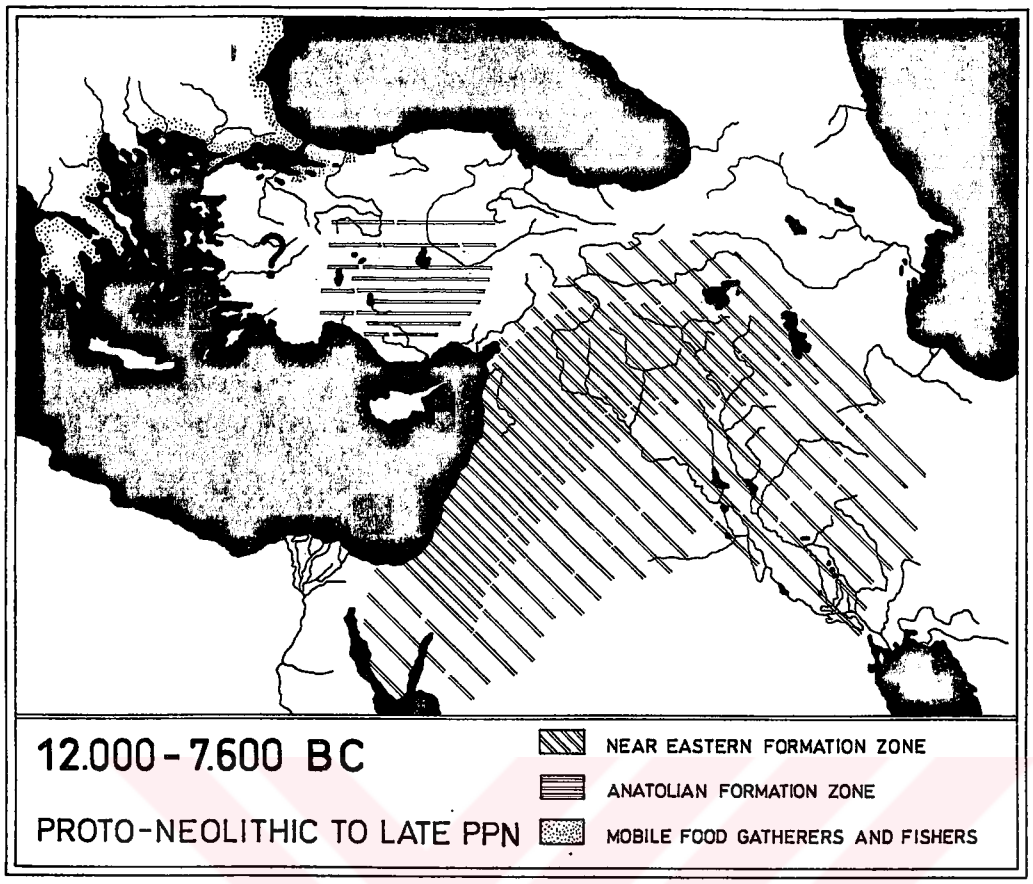

Şekil B.2. Neolitik Dönem kültür bölgeleri (Özdoğan, 1998b:şekil 2)

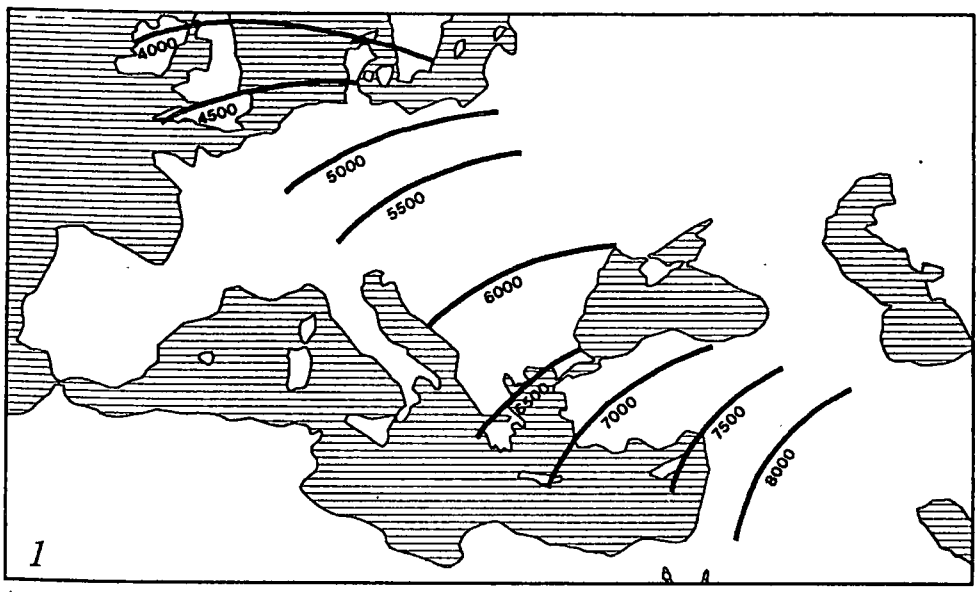

Şekil B.3. Yakındoğu'dan Avrupa'ya Neolitik Yayılım (Höneisen, 1990b:şekil 1)

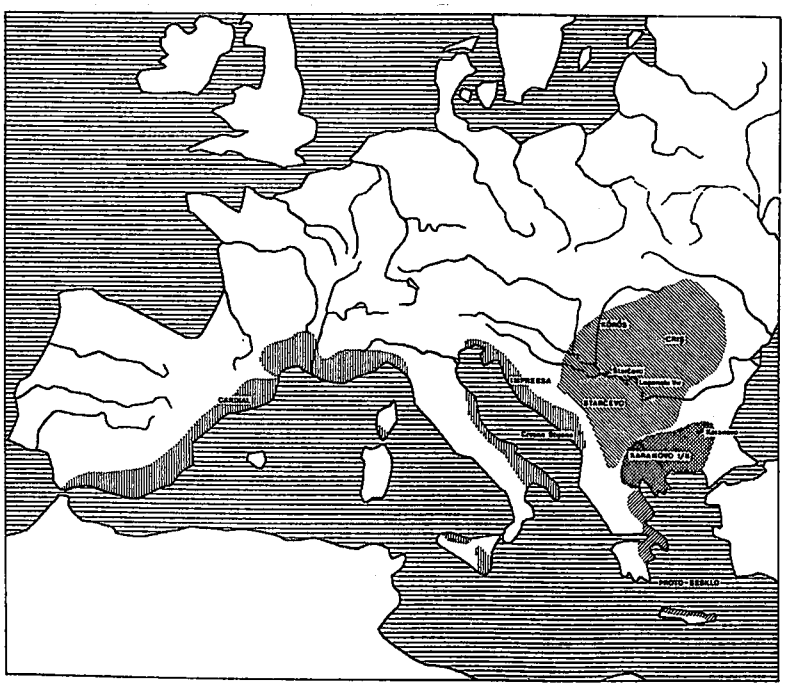

Şekil B.4. İlk Neolitik Dönem'de Güneydoğu Avrupa'daki kültür grupları (Höneisen, 1990b:şekil 4a)

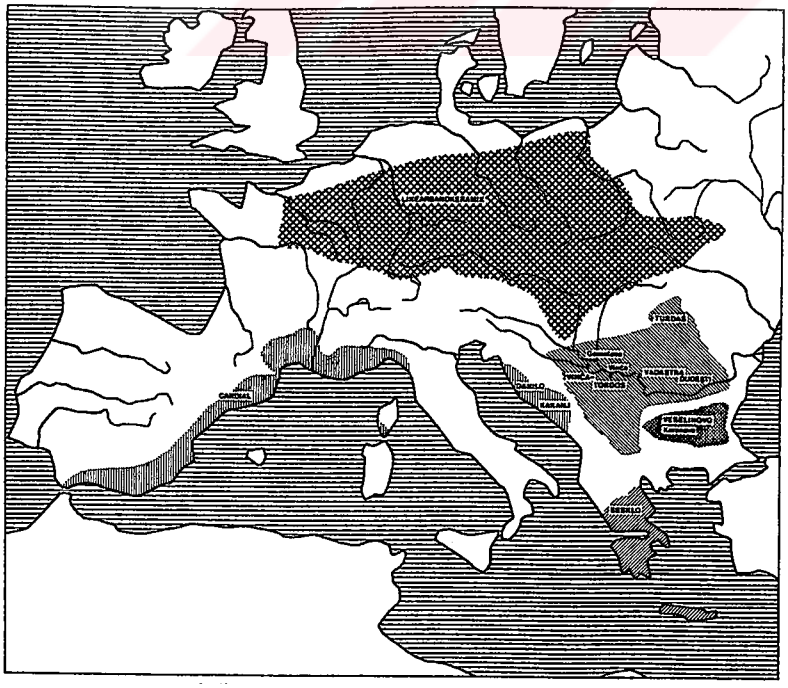

Şekil B.5. Orta Neolitik Dönem'de Güneydoğu Avrupa'daki kültür grupları (Höneisen, 1990b:şekil 4b)

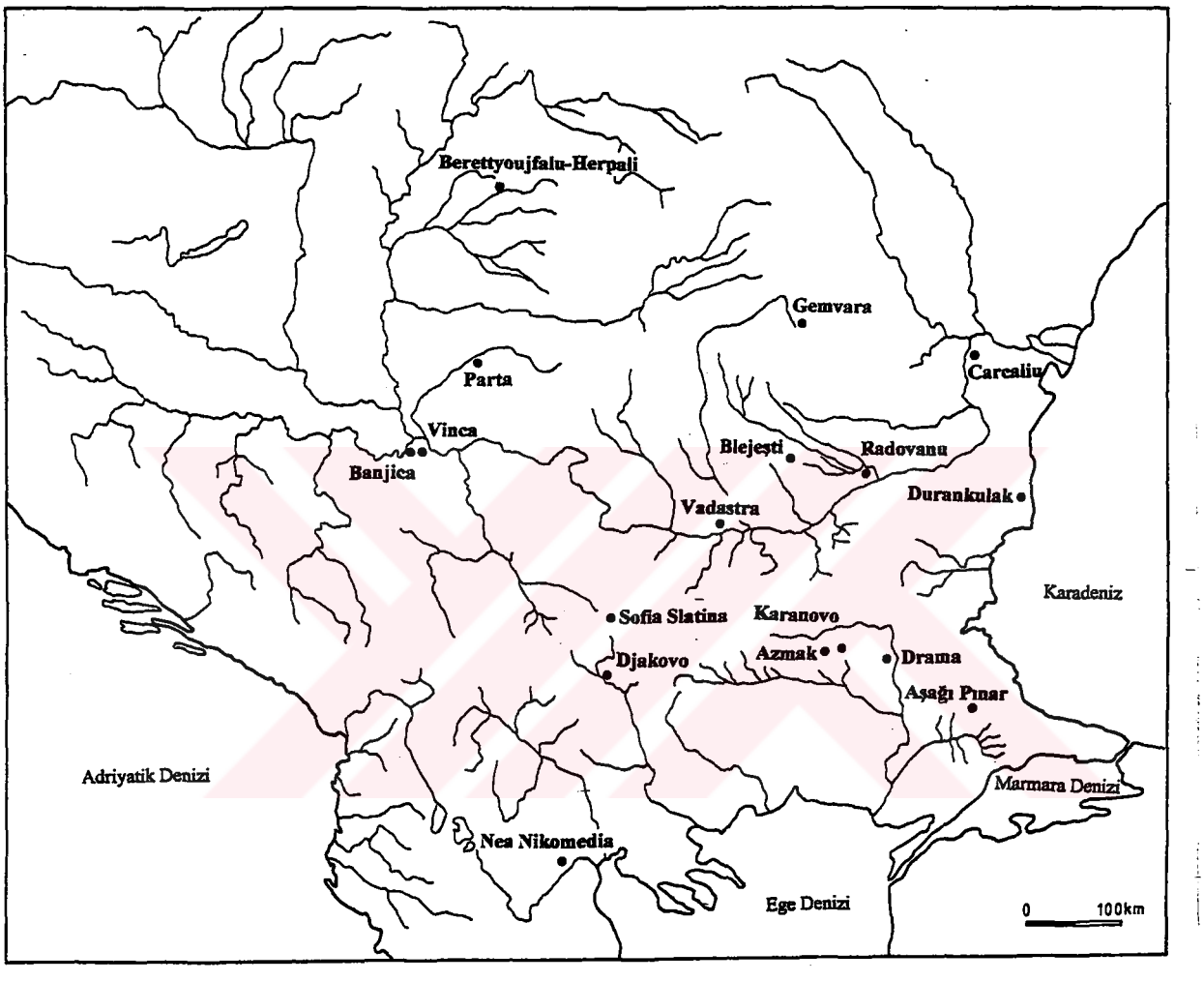

Şekil B.6. Metinde adı geçen Güneydoğu Avrupa Neolitik Yerleşmeleri

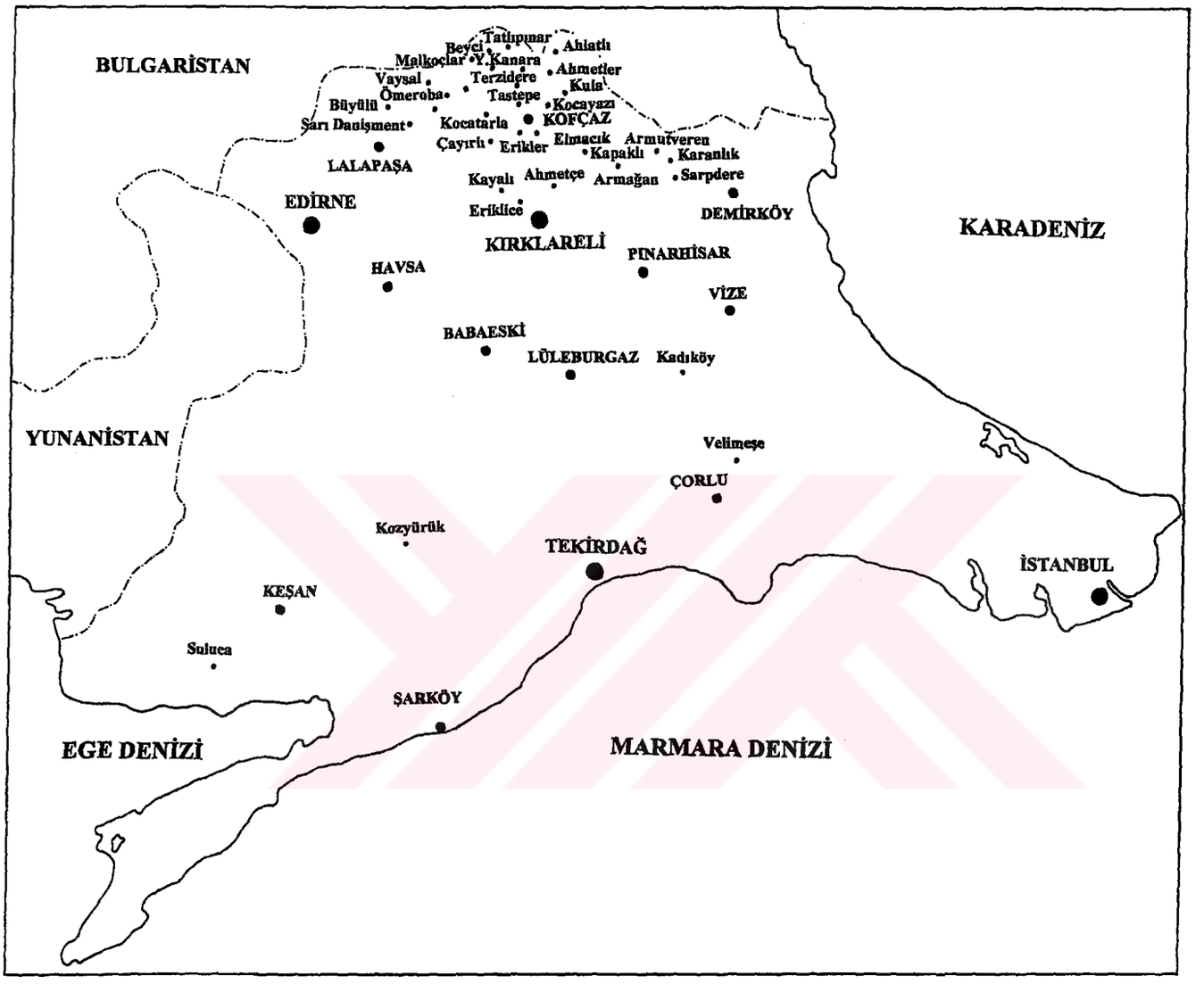

Şekil B.7. Trakya'da inceleme yapılan köyler

EK C: AŞAĞI PINAR KAZISI KERPİÇ PARÇALARI ÇALIŞMASI

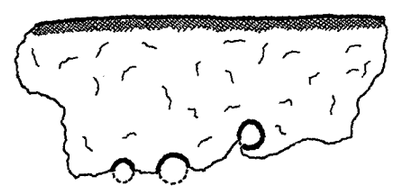

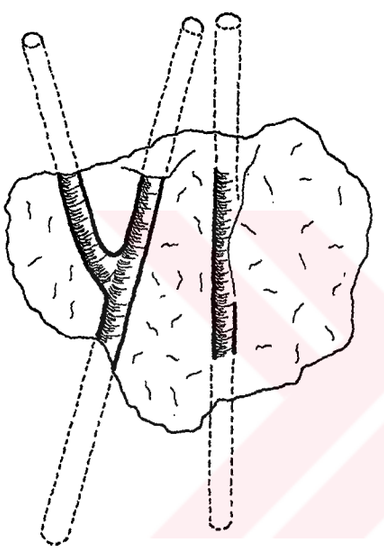

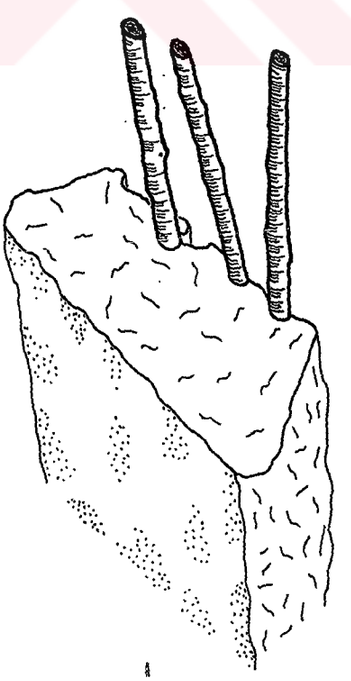

AŞAĞI PINAR 1997
8R/44 - K55
2. tabaka

0 6 cm

Şekil C.1. K 55 no'lu kerpiç parçası

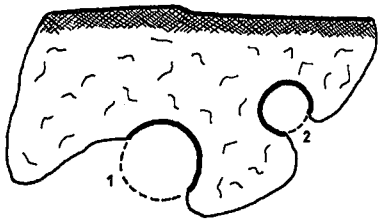

d1:28mm
d2:18mm

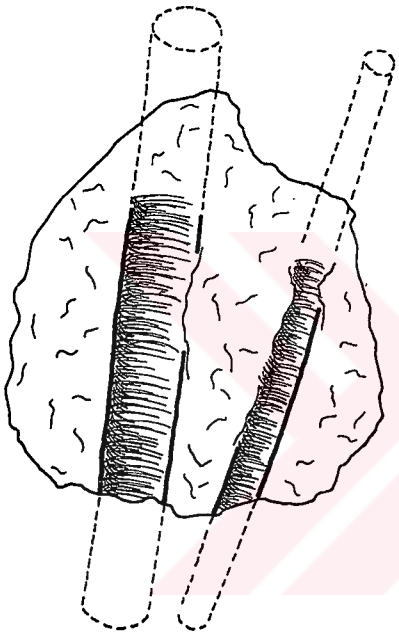

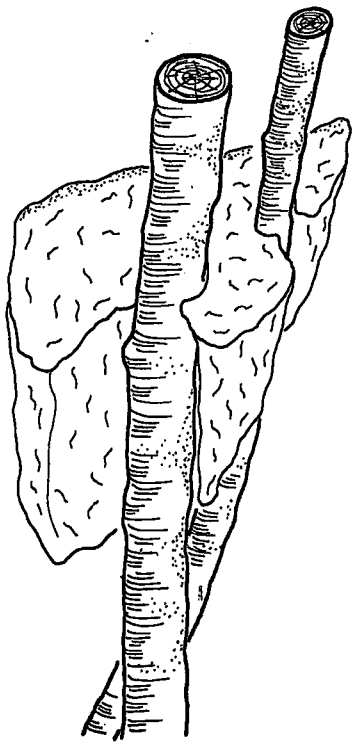

AŞAĞI PINAR 1997
8R/19 - K60
2. tabaka

0 6 cm

Şekil C.2: K 60 no'lu kerpiç parçası

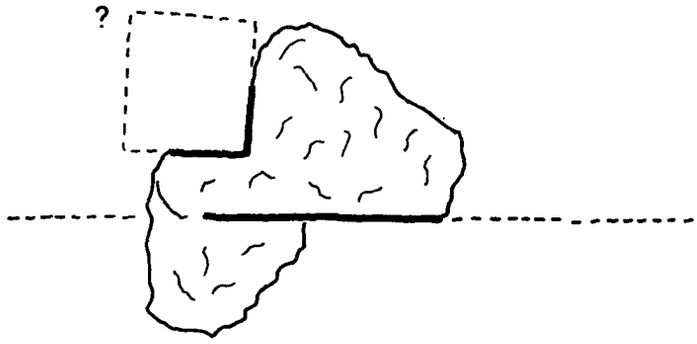

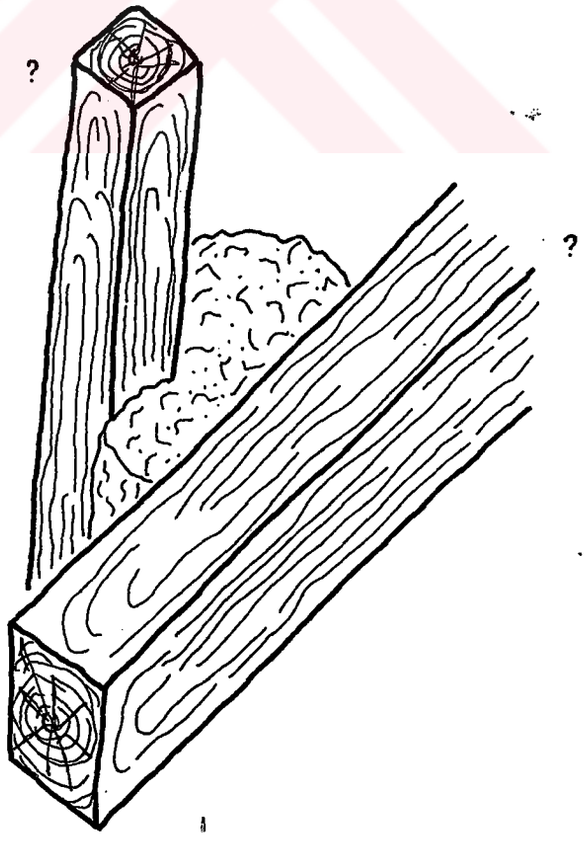

AŞAĞI PINAR 1997
8R/20 - K56
2. tabaka

0 6 cm

Şekil C.3. K 56 no'lu kerpiç parçası

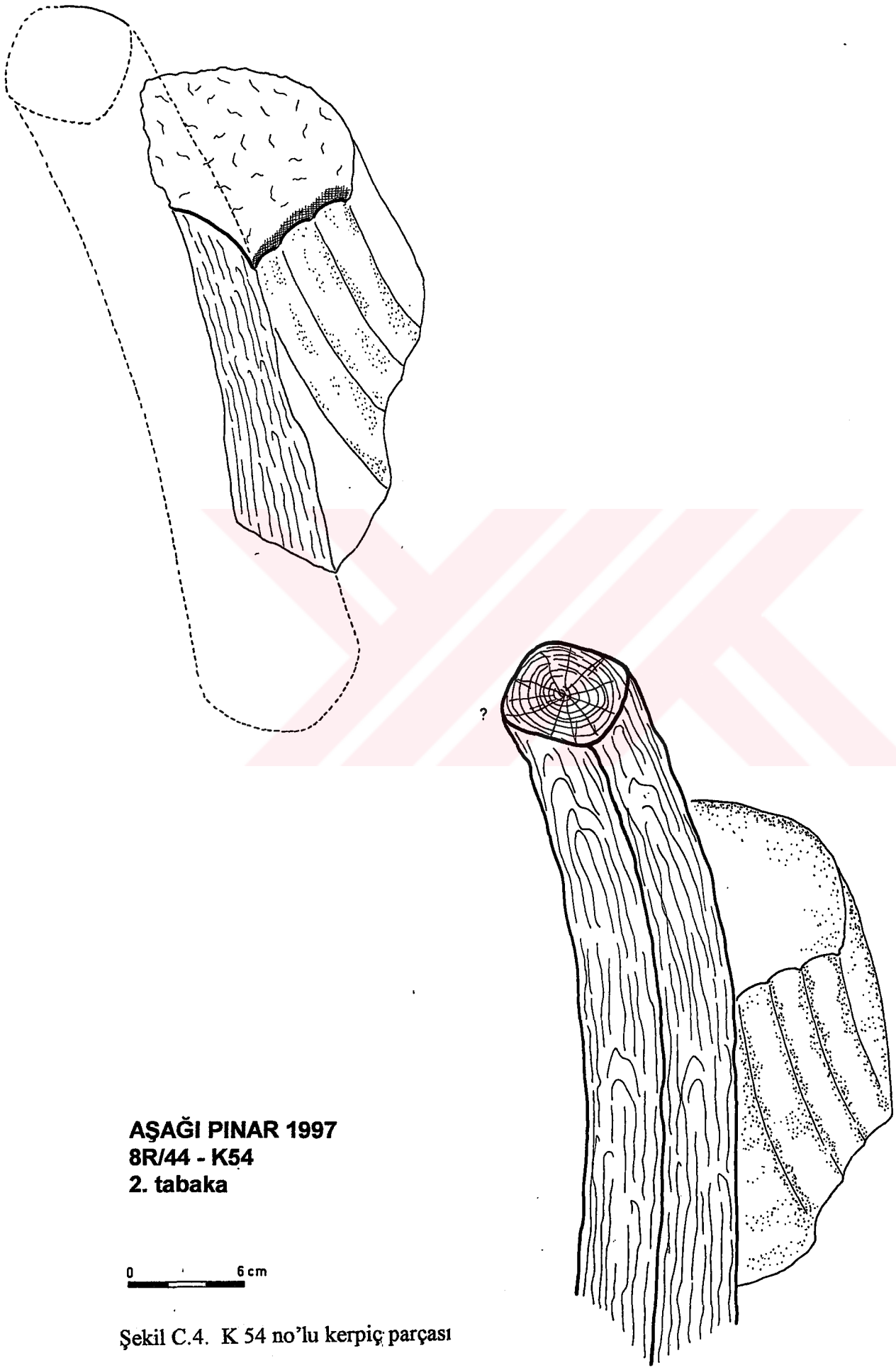

Şekil C.4. K 54 no'lu kerpiç parçası

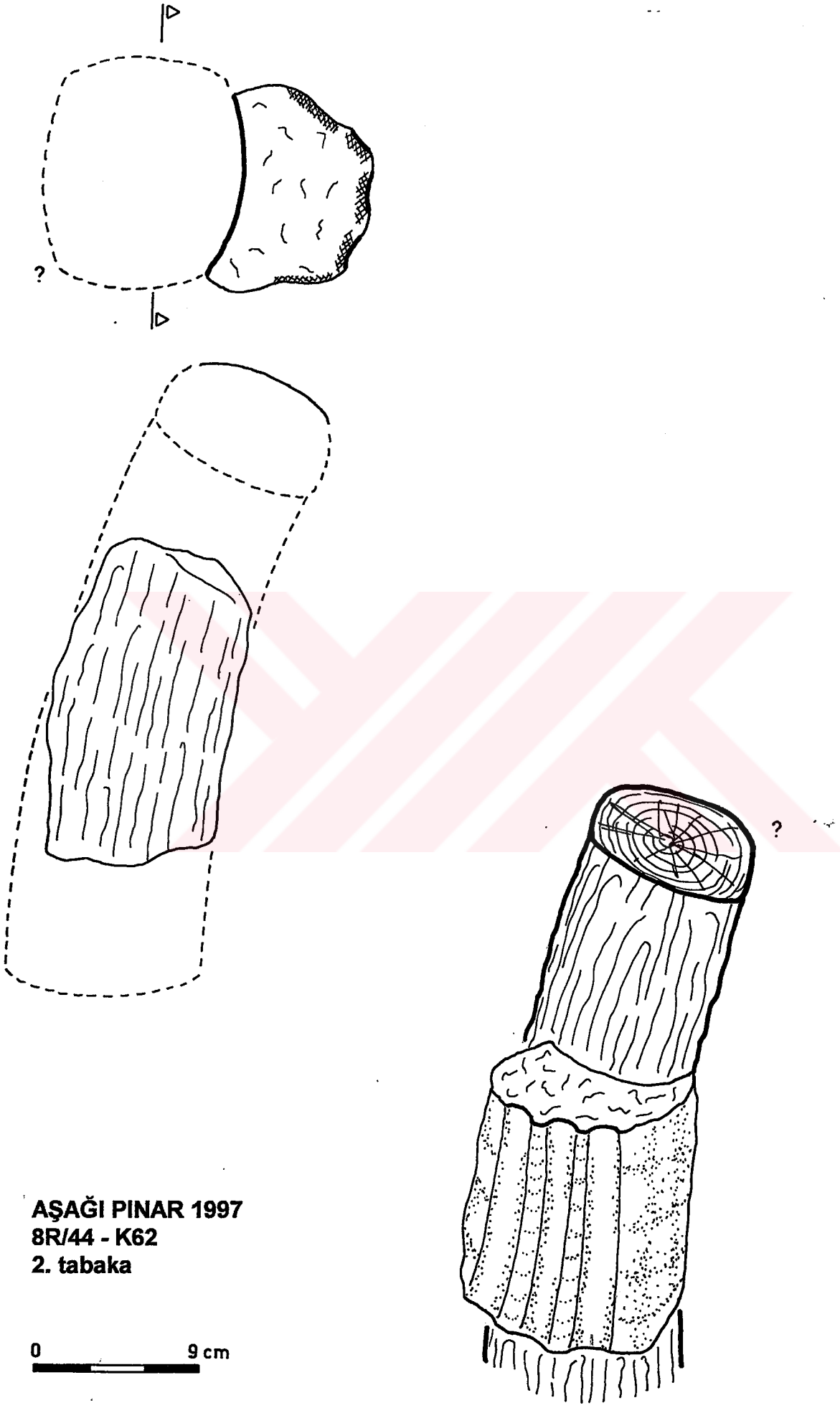

Şekil C.5. K 62 no'lu kerpiç parçası

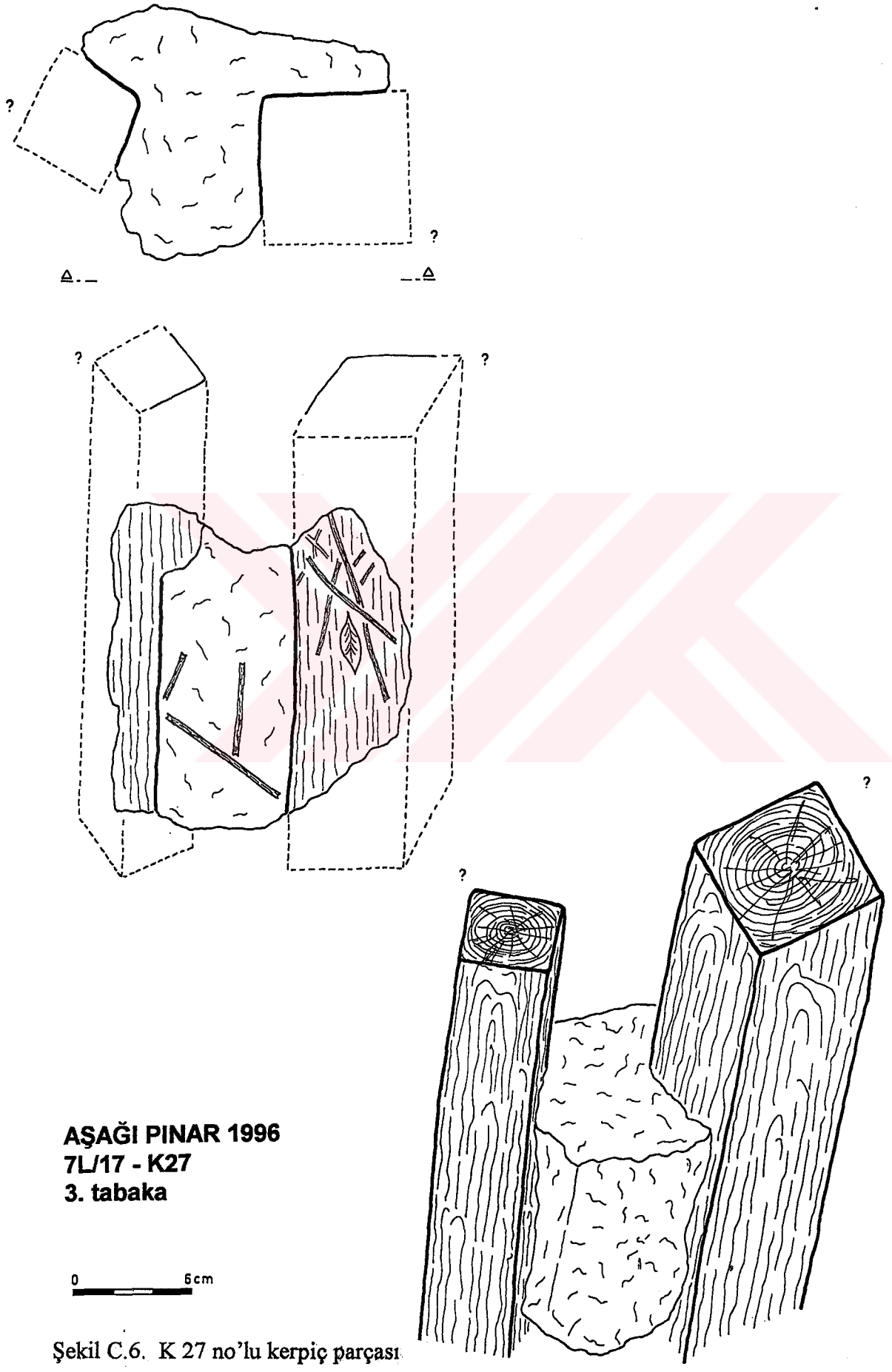

Şekil C.6. K 27 no'lu kerpiç parçası

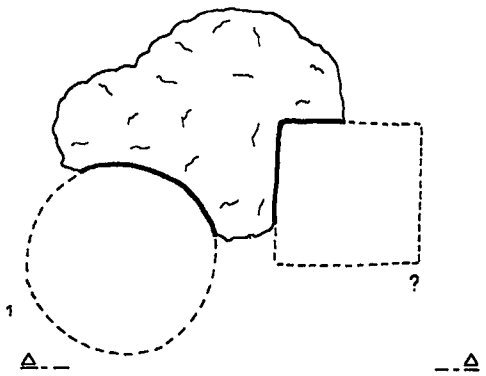

d1:90 mm

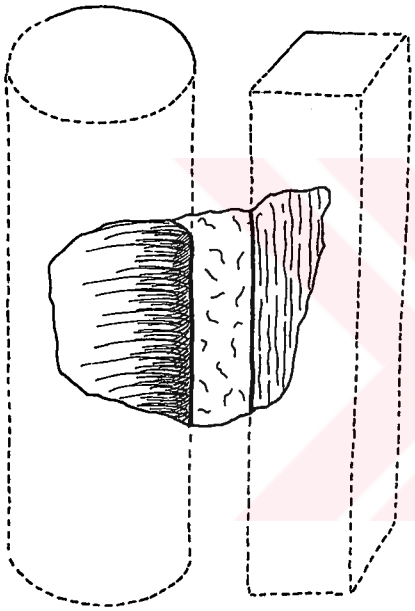

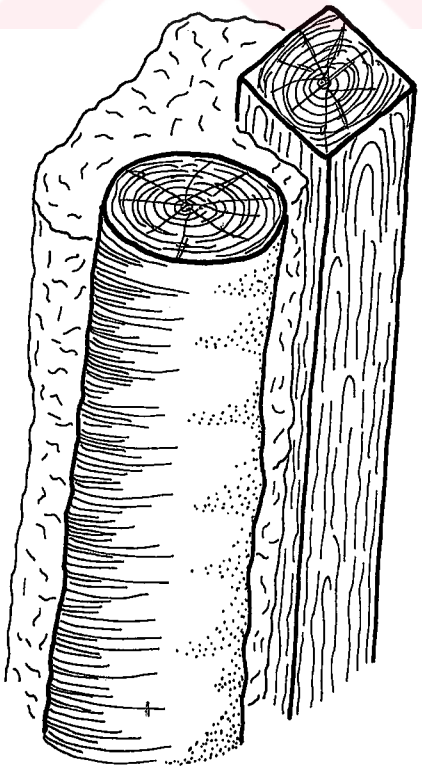

AŞAĞI PINAR 1997
8P/81 - K8
3. tabaka

0 9cm

Şekil C.7. K 8 no'lu kerpiç parçası

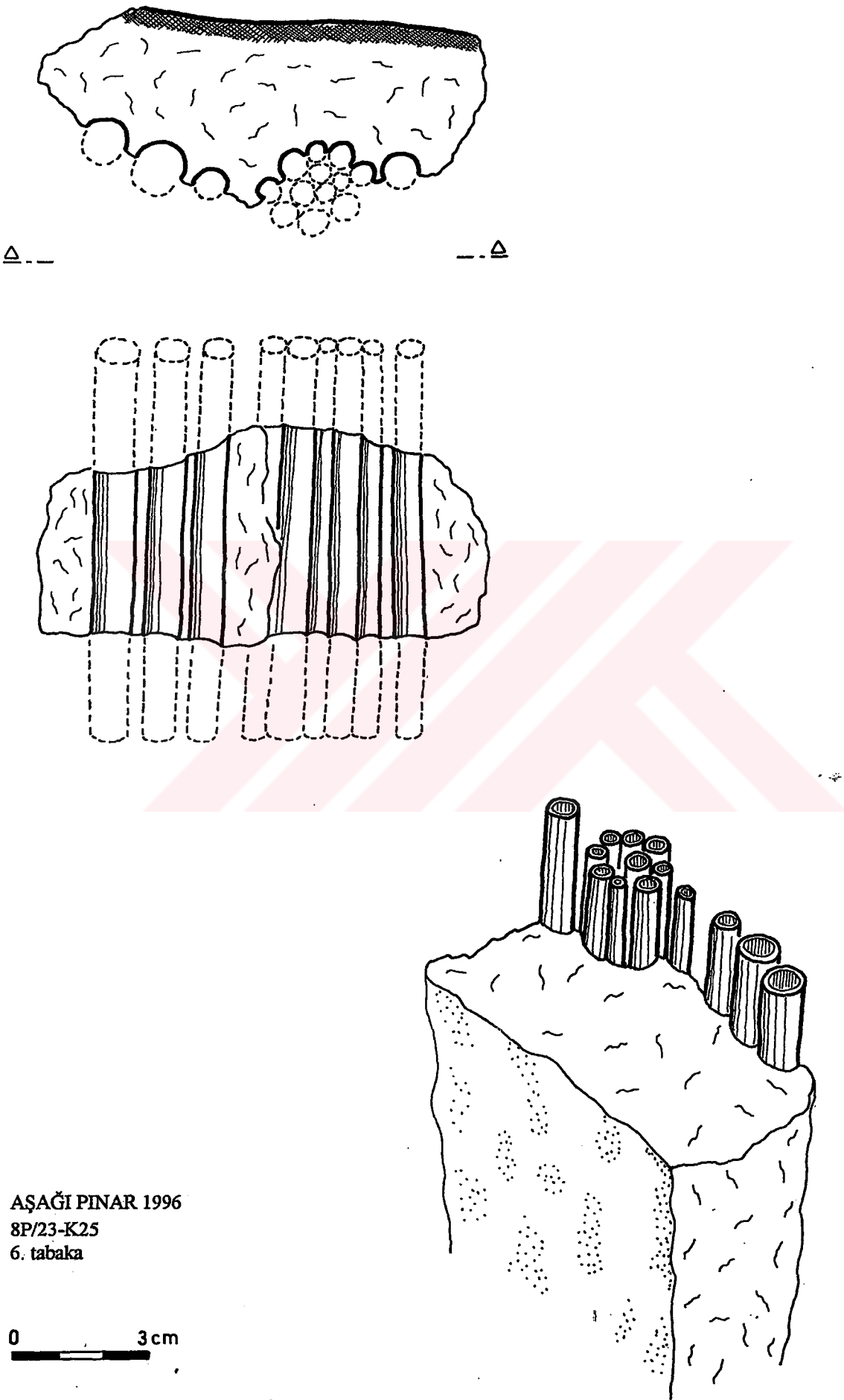

Şekil C.8. K 25 no'lu kerpiç parçası

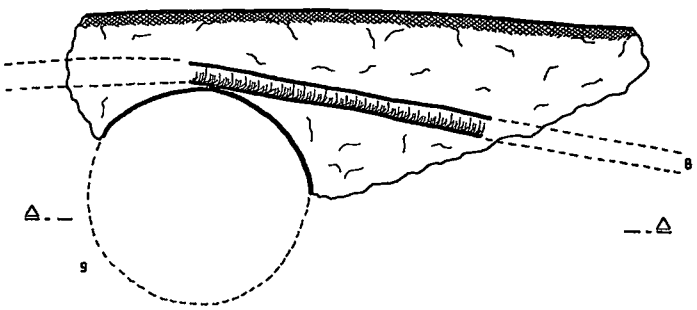

d1: 16 mm
d2: 17 mm
d3: 19 mm
d4: 20 mm
d5: 12 mm
d6: 16 mm
d7: 14 mm
d8: 11 mm
d9: 110 mm

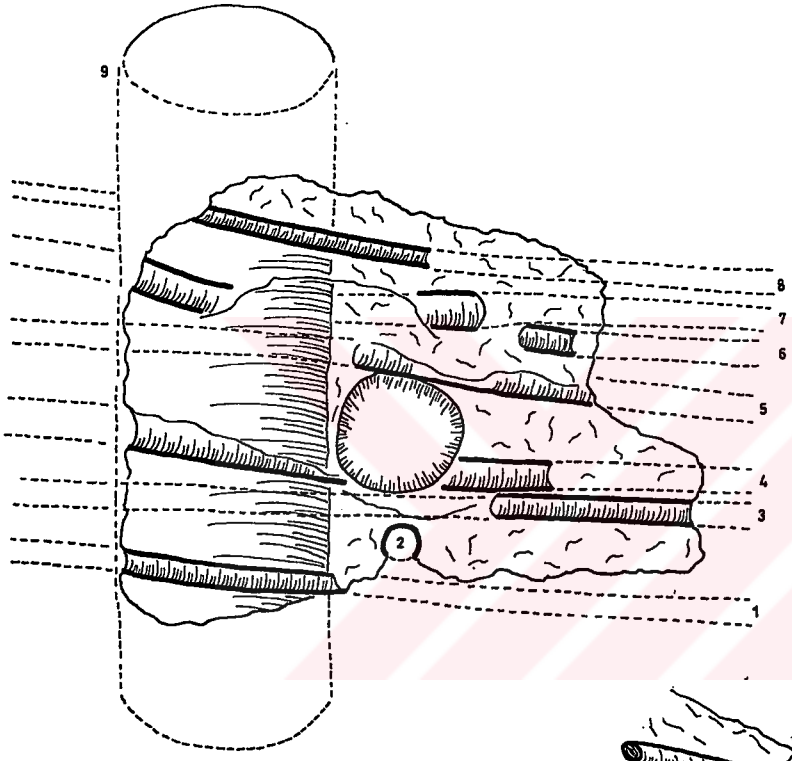

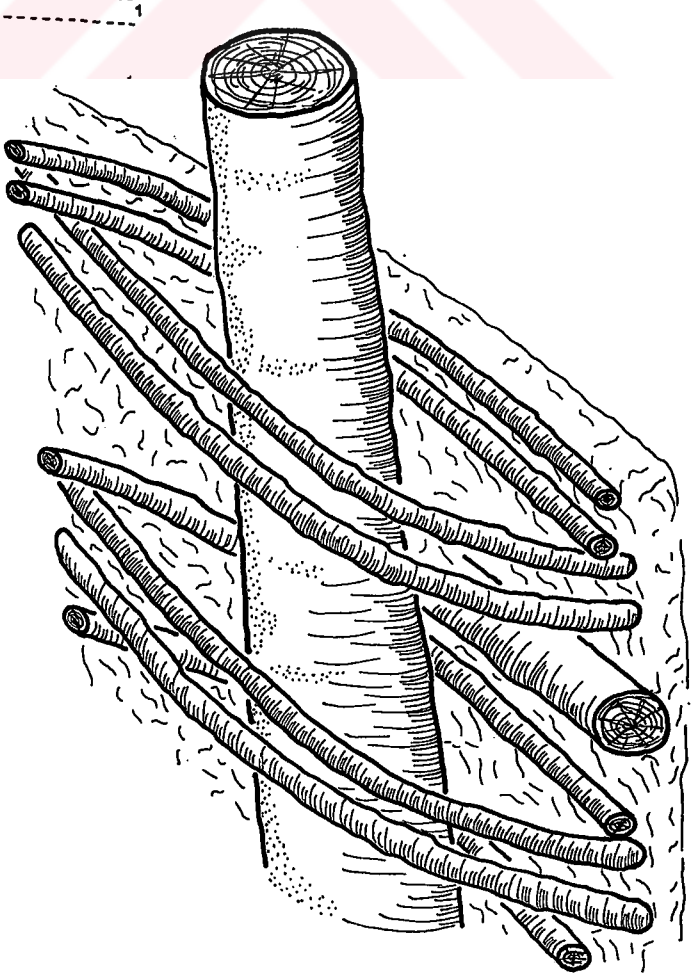

AŞAĞI PINAR 1997
APA27 - K16
6. tabaka

0 5cm

Şekil C.9. K 16 no'lu kerpiç parçası

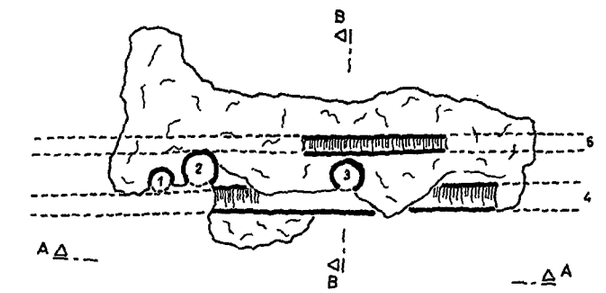

d1: 15 mm
d2: 18 mm
d3: 12 mm
d4: 24 mm
d5: 13 mm
d6: 8 mm

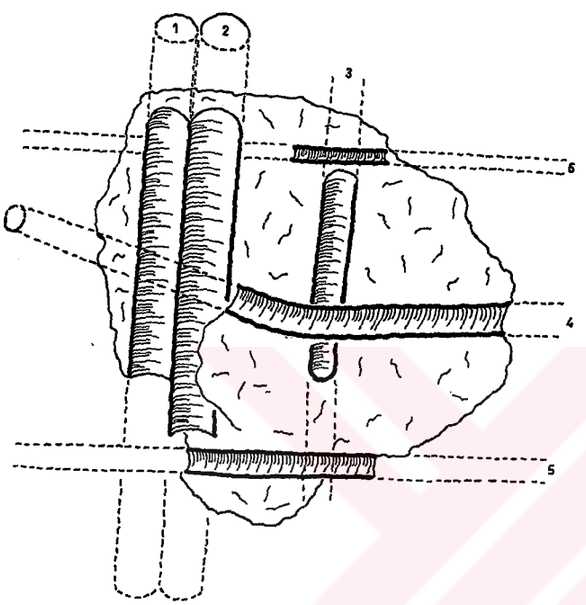

A-A GÖRÜNÜŞÜ

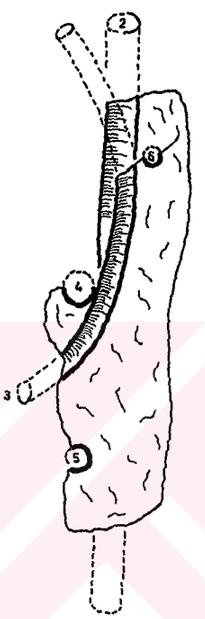

B-B KESİTİ

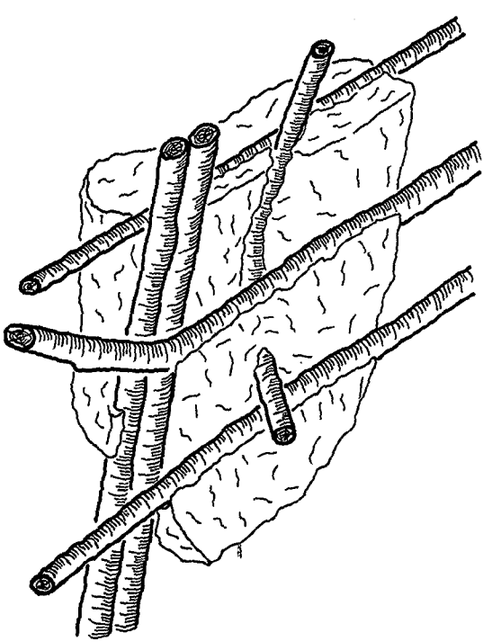

AŞAĞI PINAR 1997
APA27 - K20
6. tabaka

0 6cm

Şekil C.10. K 20 no'lu kerpiç parçası

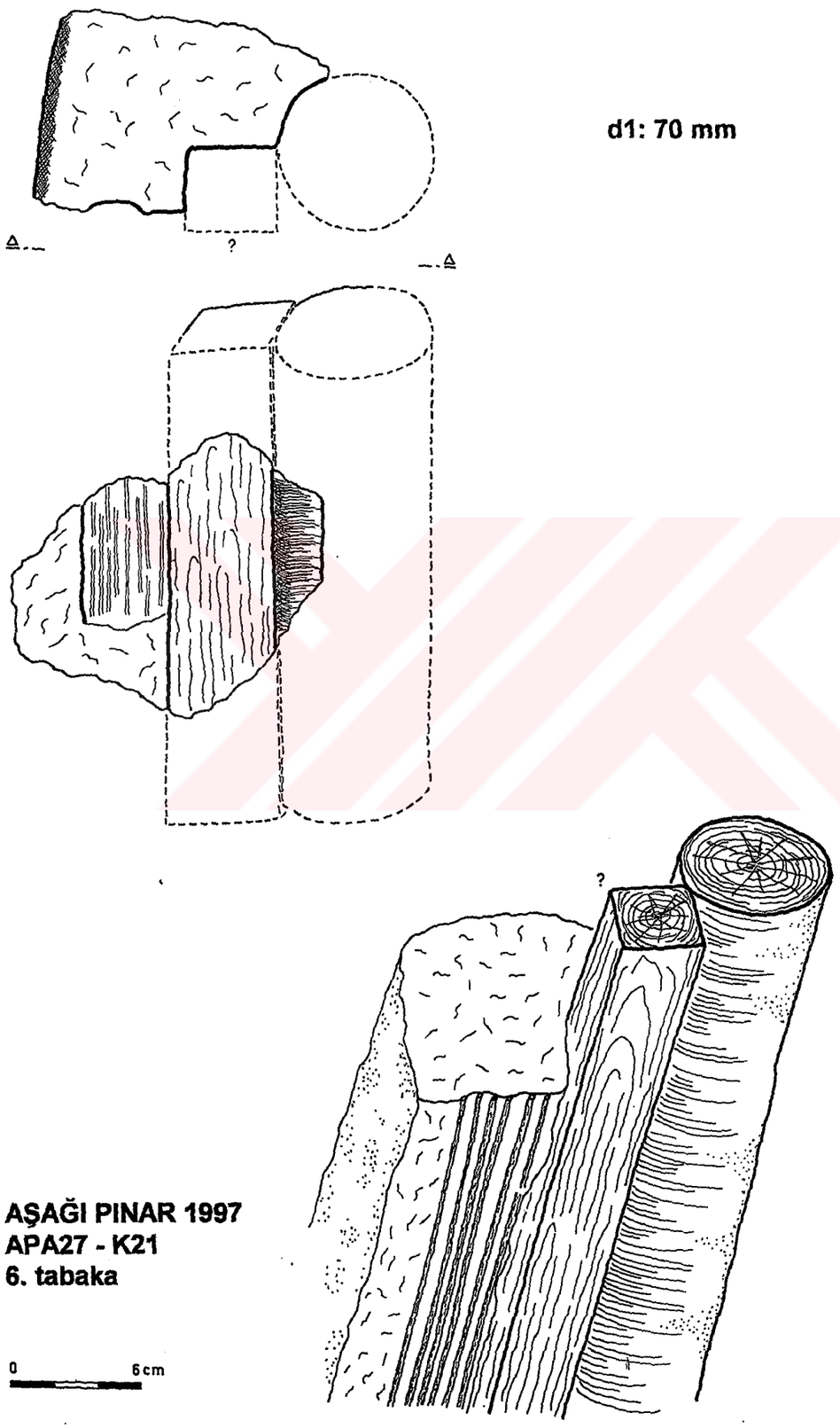

Şekil C.11. K 21 no'lu kerpiç parçası

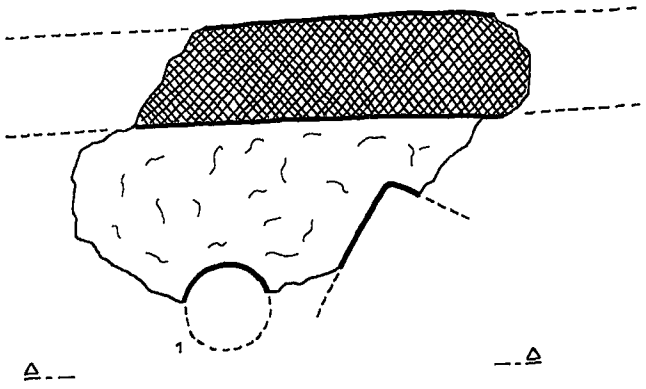

d1: 60 mm

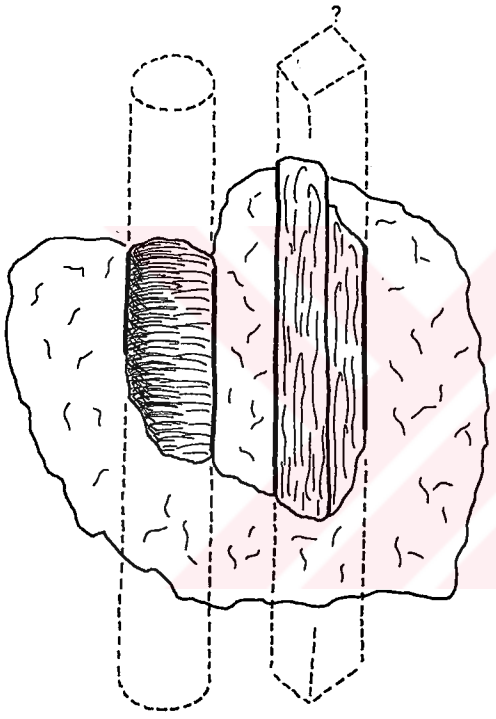

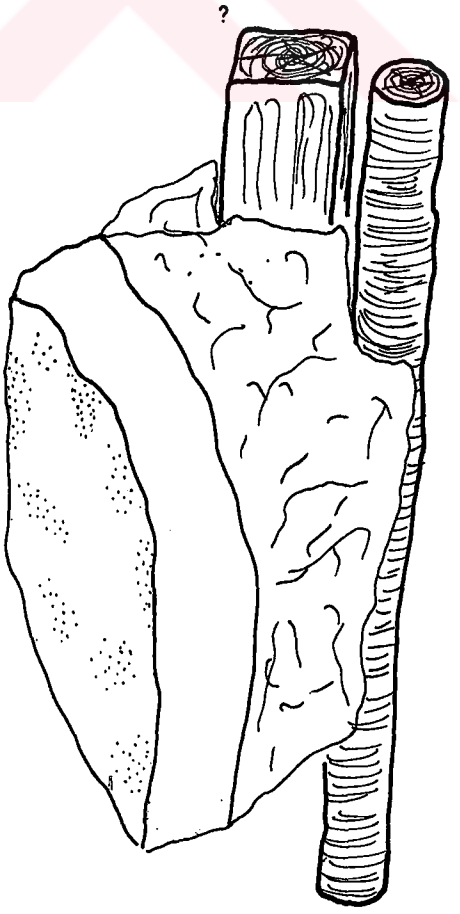

AŞAĞI PINAR 1996
8P/81 - K32
6. tabaka

0 12cm

Şekil C.12. K 32 no'lu kerpiç parçası

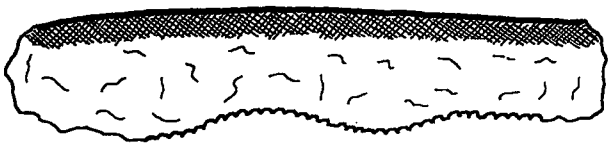

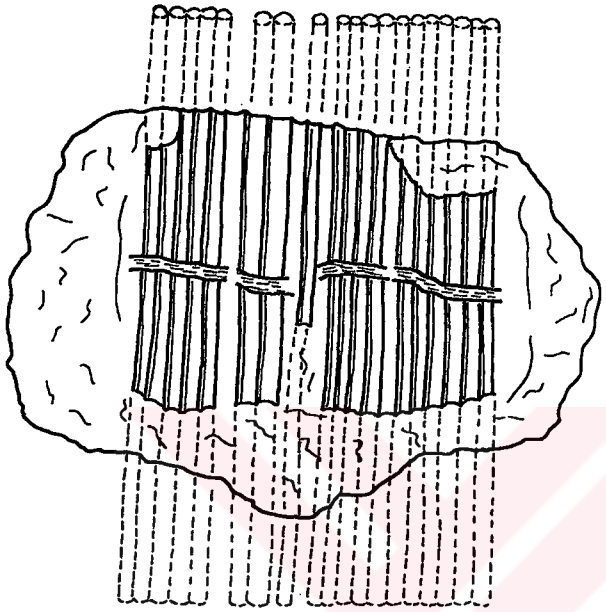

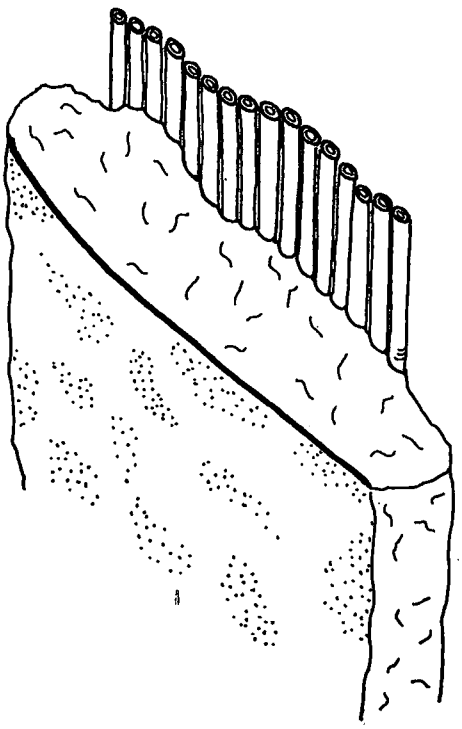

AŞAĞI PINAR 1997
15H/84 - K13
?

0 5 10 cm

Şekil C.13. K 13 no'lu kerpiç parçası

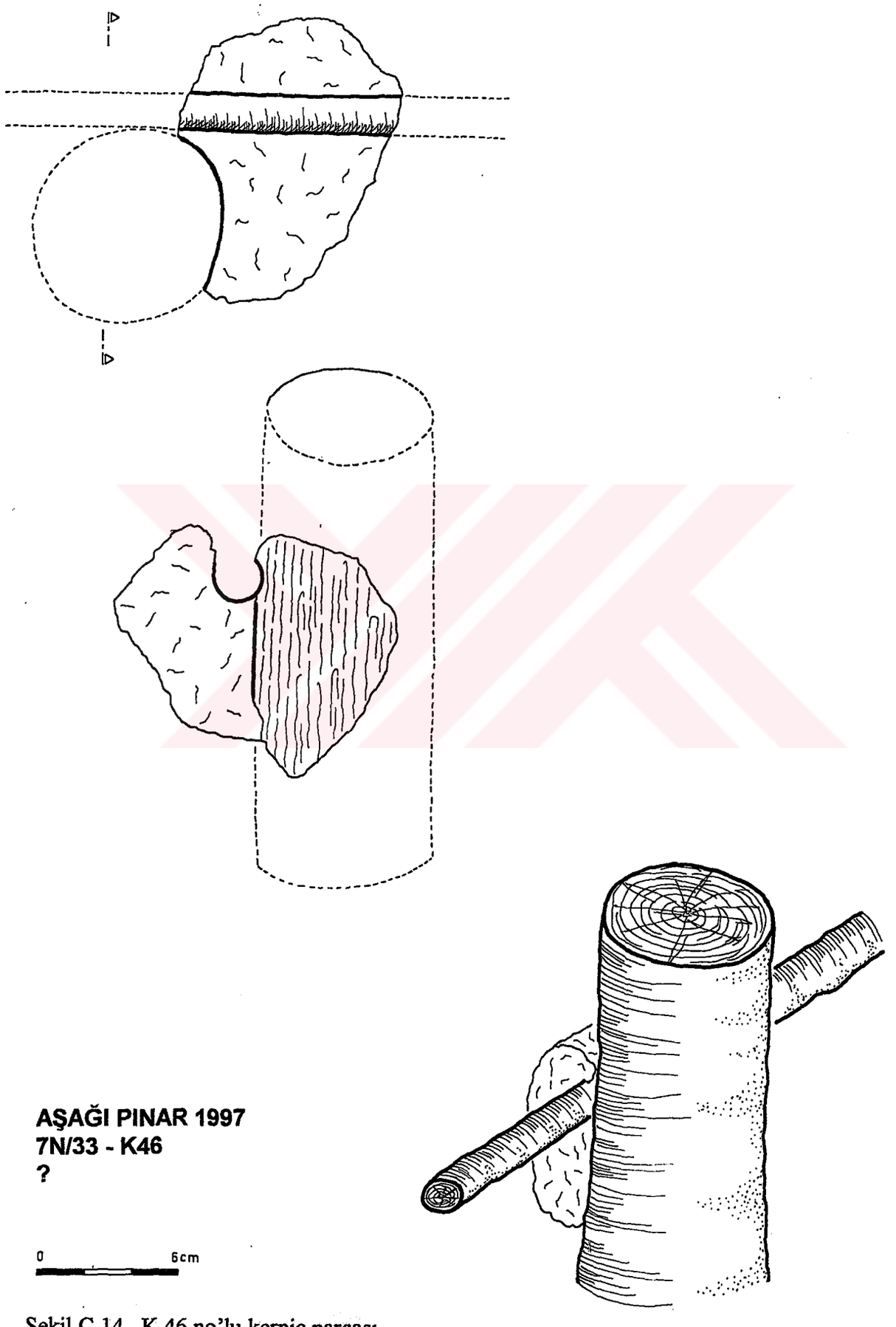

Şekil C.14. K 46 no'lu kerpiç parçası

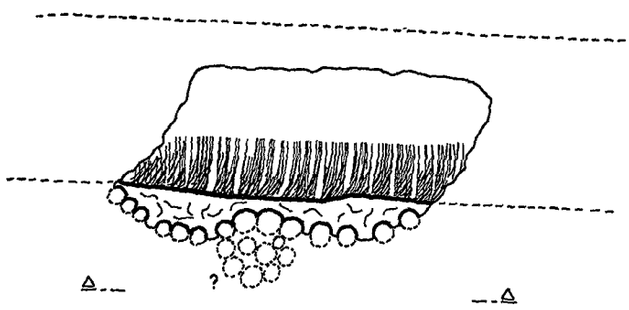

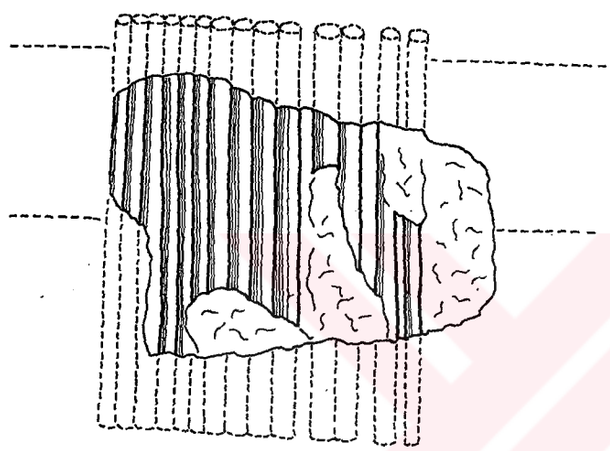

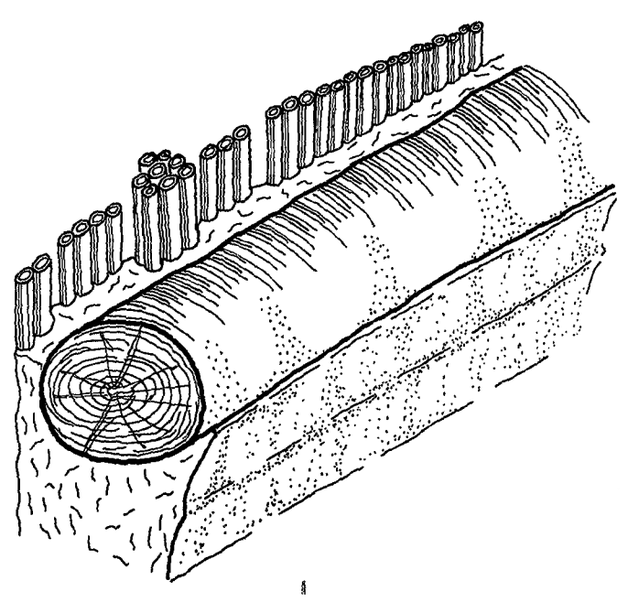

AŞAĞI PINAR 1997
7N/33 - K47
?

0 6cm

Şekil C.15. K 47 no'lu kerpiç parçası

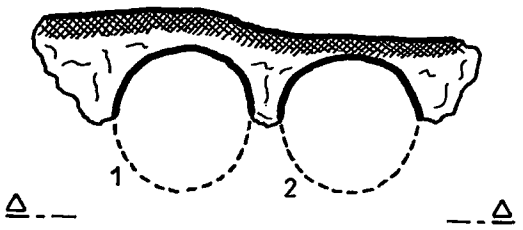

d1: 18 mm
d2: 20 mm

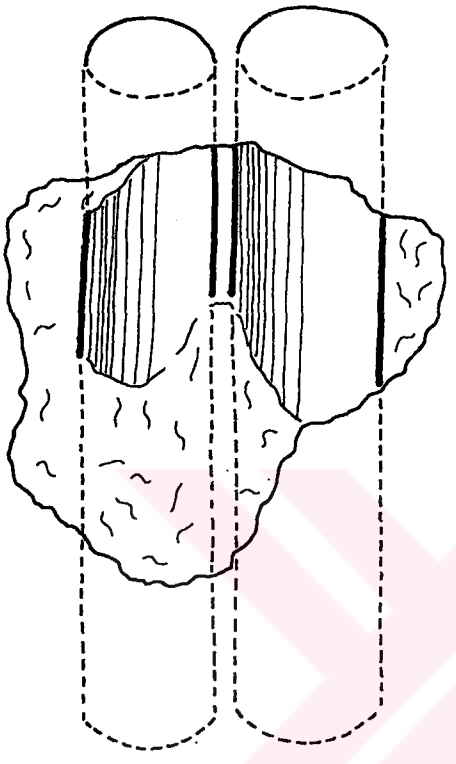

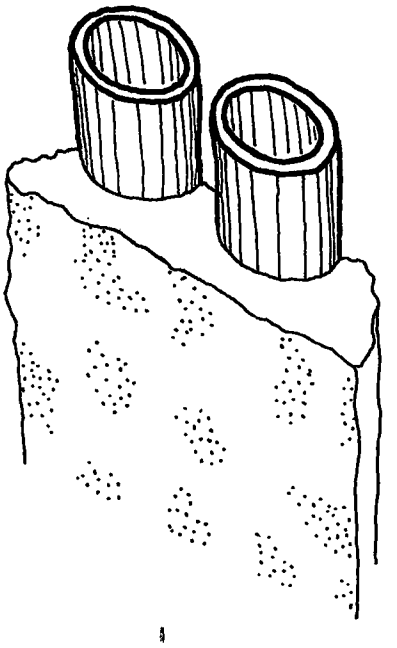

AŞAĞI PINAR 1997
8P/97 - K50
?

0 3 cm

Şekil C.16. K 50 no'lu kerpiç parçası

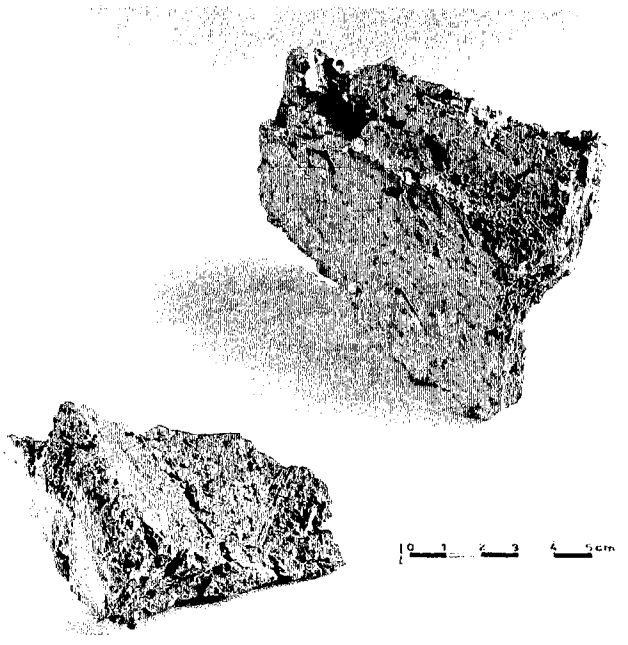

Şekil C.17. Günümüz dalörgü izli kerpiç örnekleri, Kırklareli – Tastepe köyü

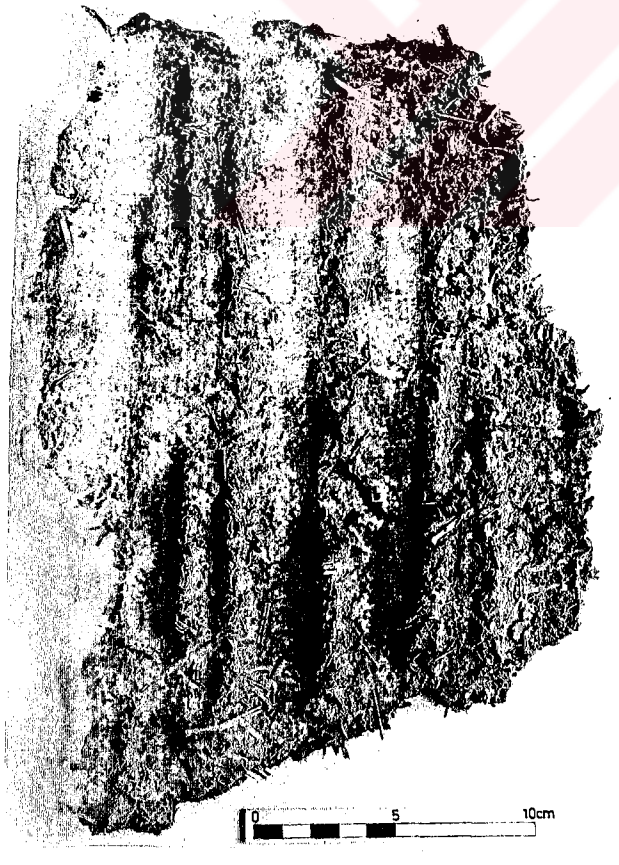

Şekil C.18. Günümüz mısır sapı izli kerpiç örneği, Kırklareli – Ahmetçe köyü

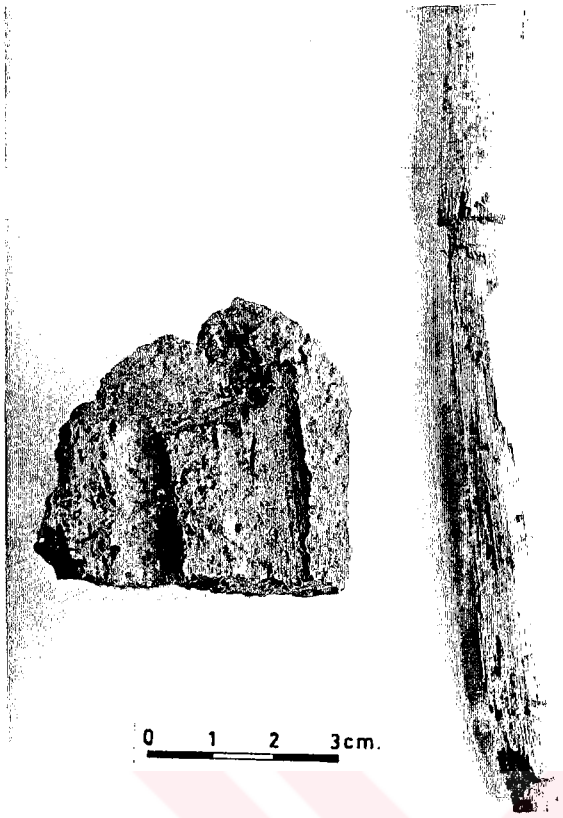

Şekil C.19. Günümüz kamış izli kerpiç örneği, Kırklareli – Tastepe köyü

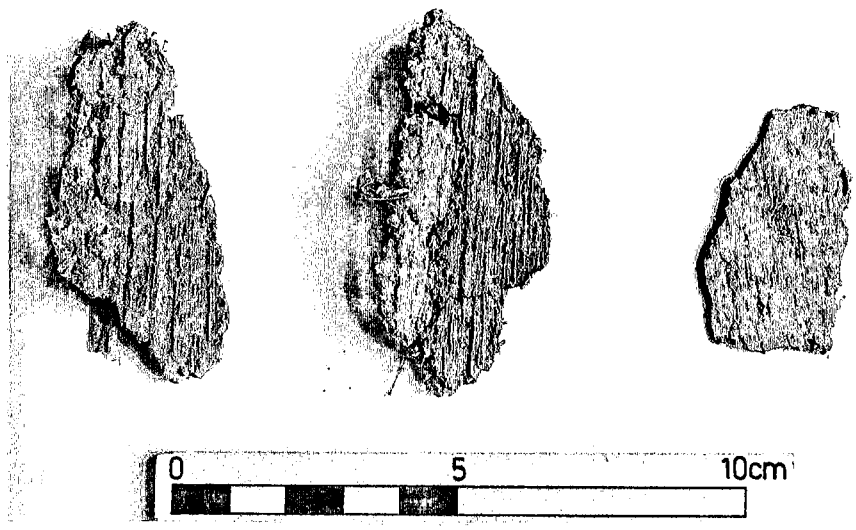

Şekil C.20. Günümüz kerpiç sıva örnekleri, Kırklareli – Beyci köyü

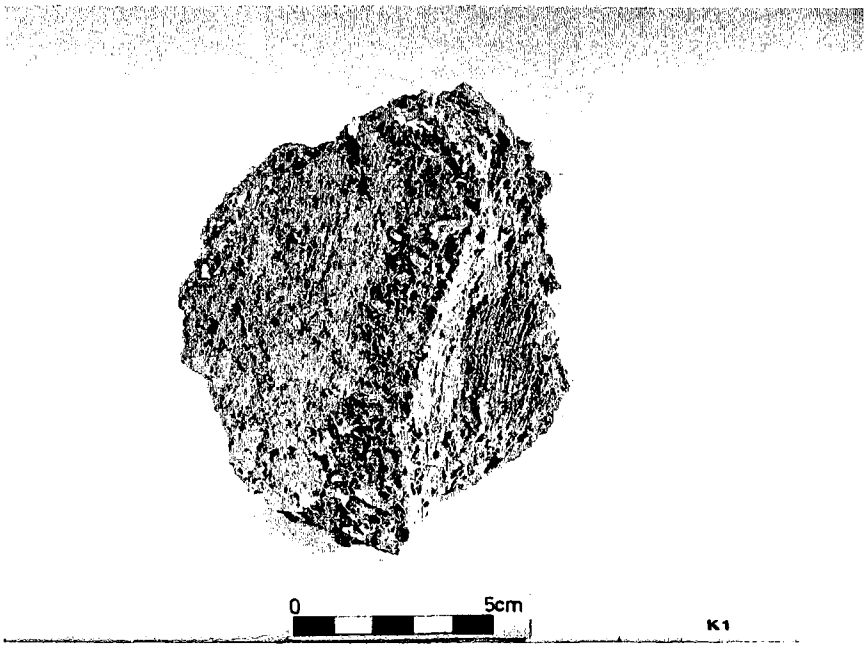

Şekil C.21. K 1 no'lu kerpiç parçası

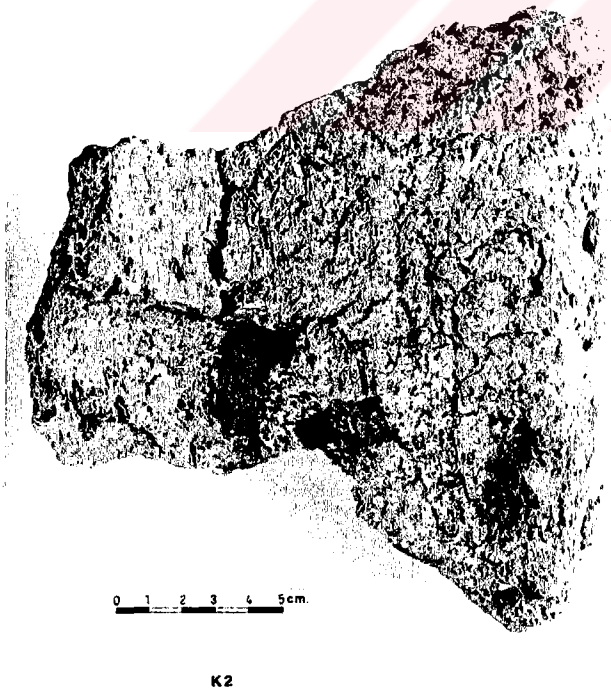

Şekil C.22. K 2 no'lu kerpiç parçası

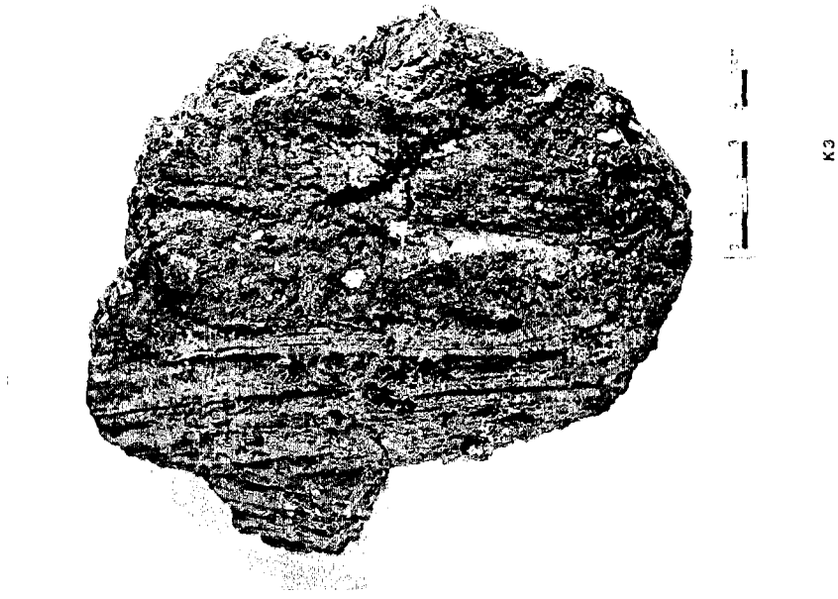

Şekil C.23. K 3 no'lu kerpiç parçası

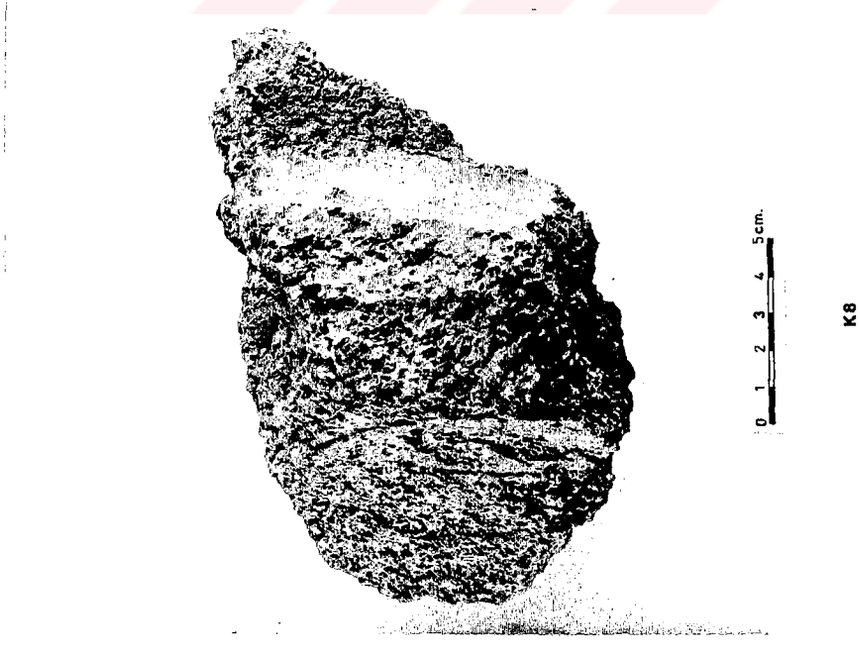

Şekil C.24. K 8 no'lu kerpiç parçası

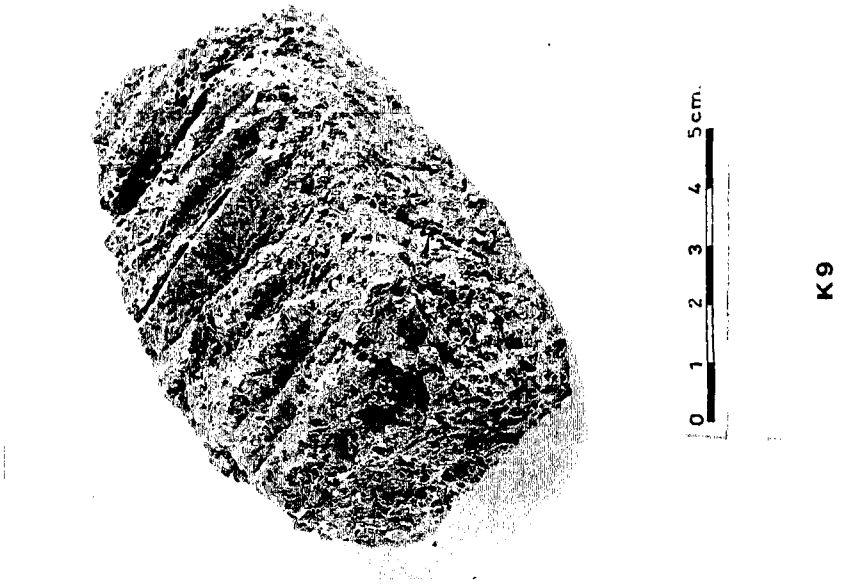

Şekil C.25. K 9 no'lu kerpiç parçası

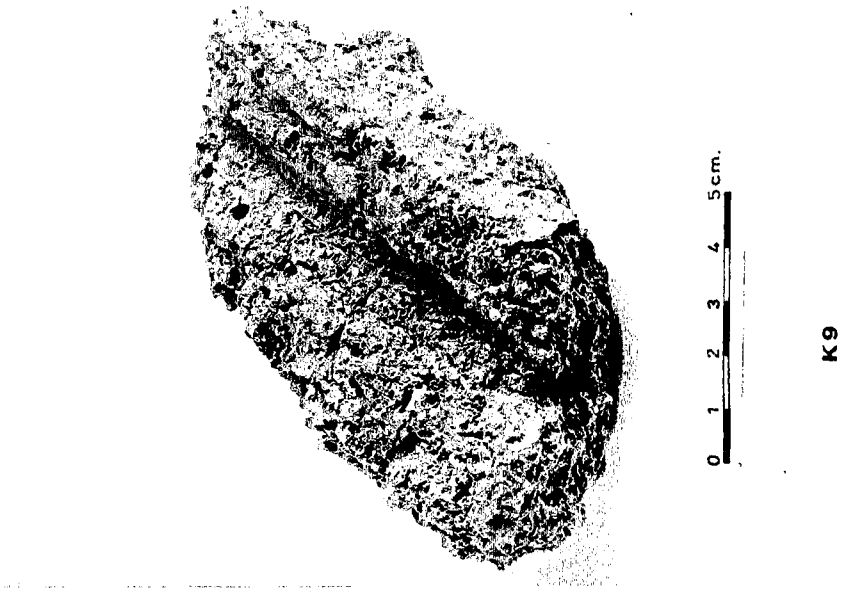

Şekil C.26. K 9 no'lu kerpiç parçası

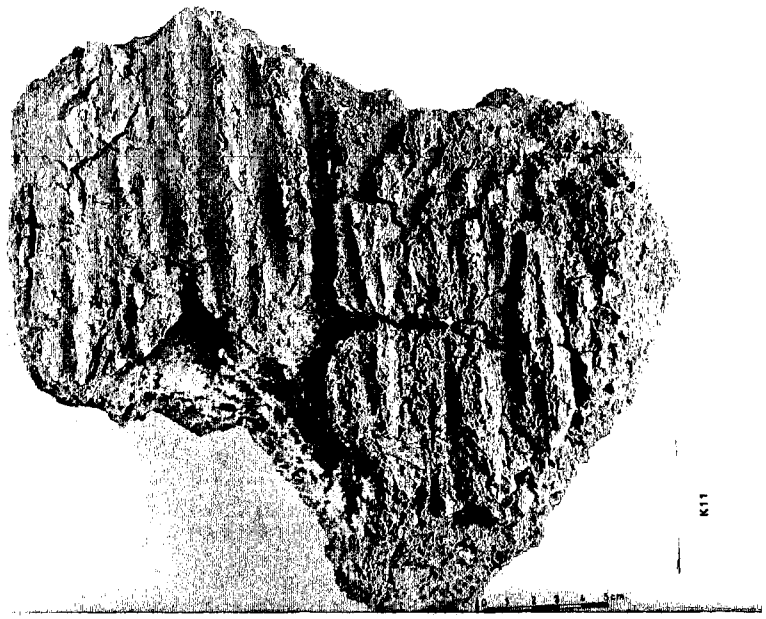

Şekil C.27. K 11 no'lu kerpiç parçası

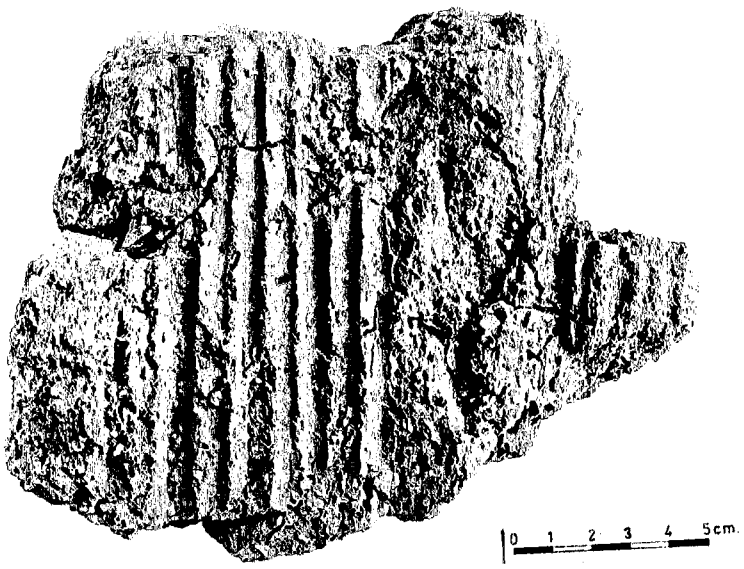

Şekil C.28. K 12 no'lu kerpiç parçası

Şekil C.29. K 13 no'lu kerpiç parçası

Şekil C.30. K 14 no'lu kerpiç parçası

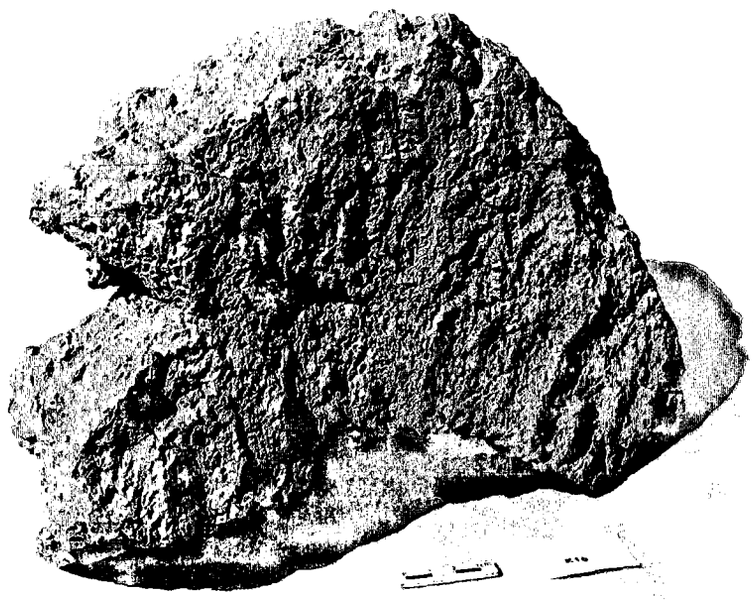

Şekil C.31. K 16 no'lu kerpiç parçası

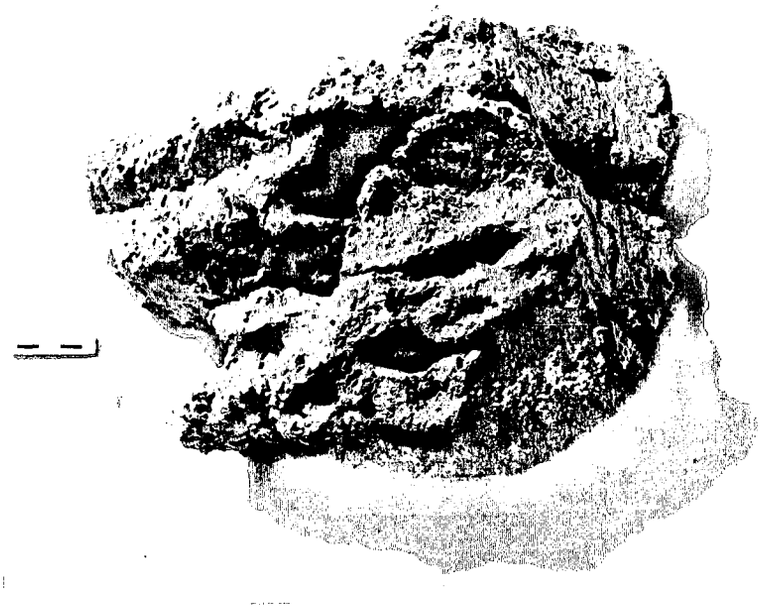

Şekil C.32. K 16 no'lu kerpiç parçası

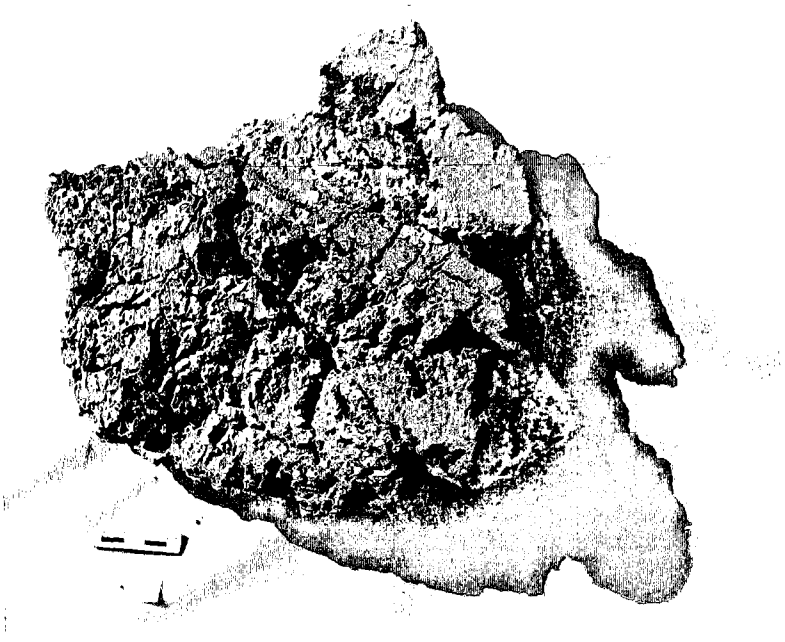

Şekil C.33. K 17 no'lu kerpiç parçası

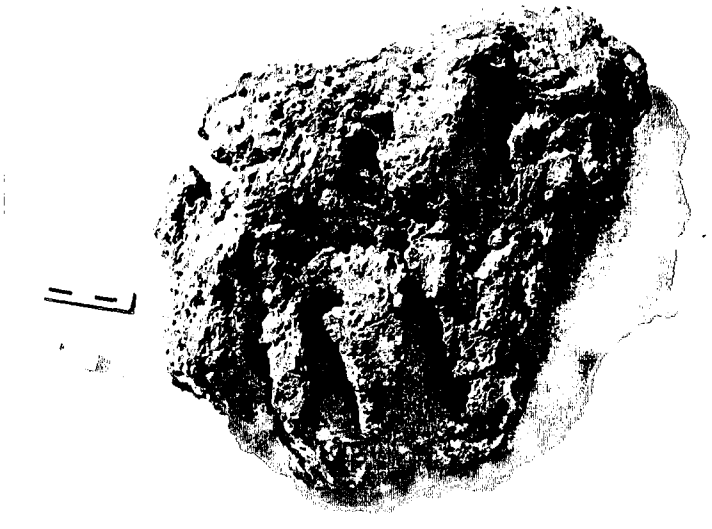

Şekil C.34. K 18 no'lu kerpiç parçası

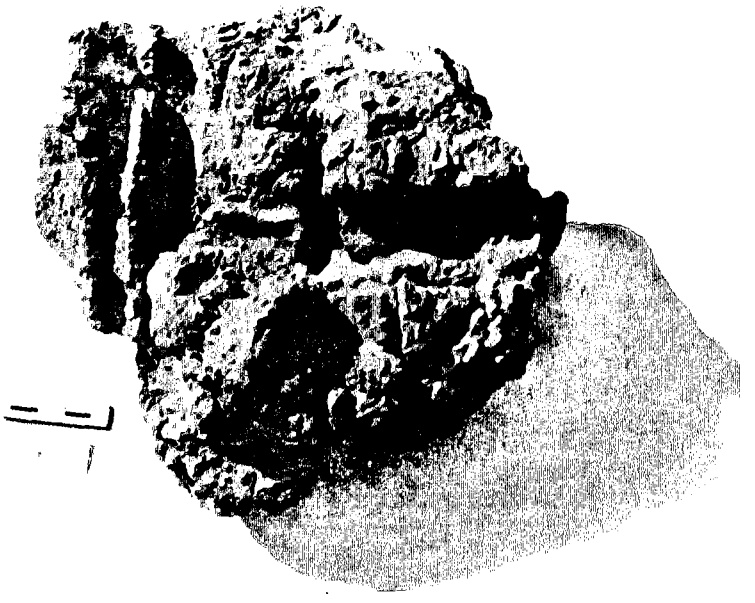

Şekil C.35. K 20 no'lu kerpiç parçası

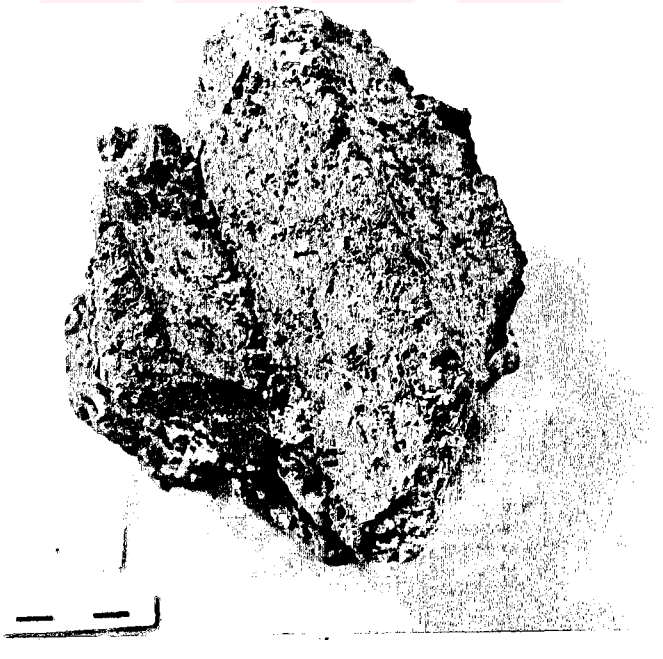

Şekil C.36. K 21 no'lu kerpiç parçası.

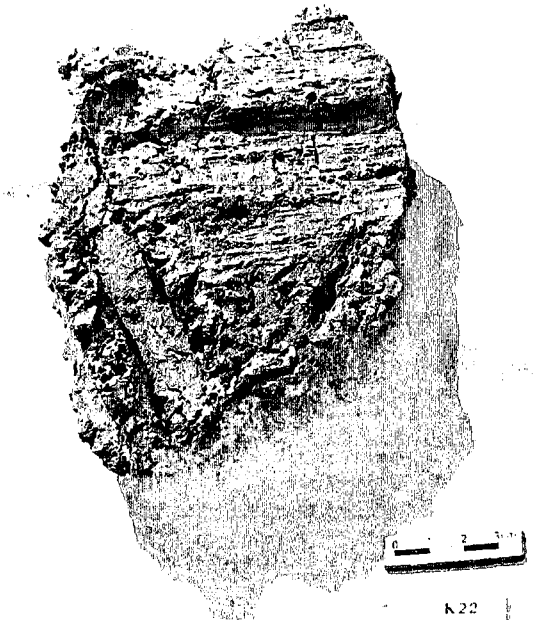

Şekil C.37. K 22 no'lu kerpiç parçası

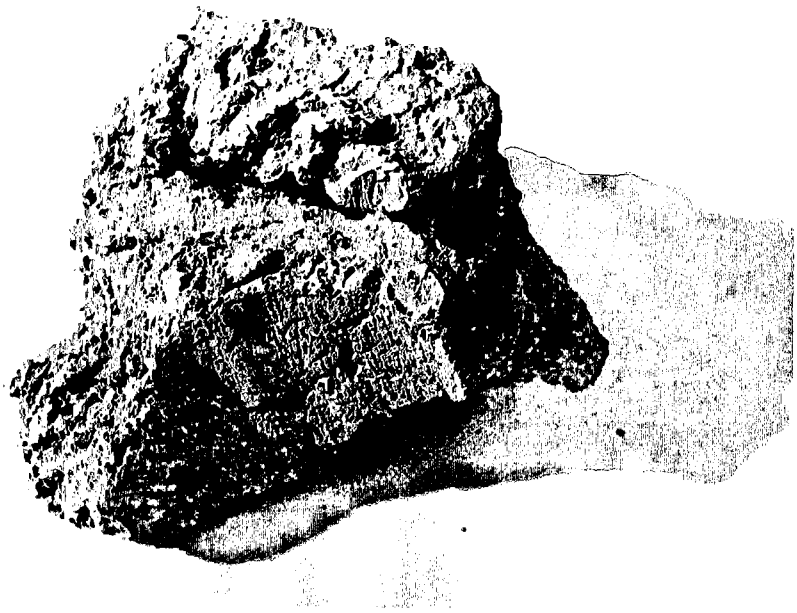

Şekil C.38. K 23 no'lu kerpiç parçası

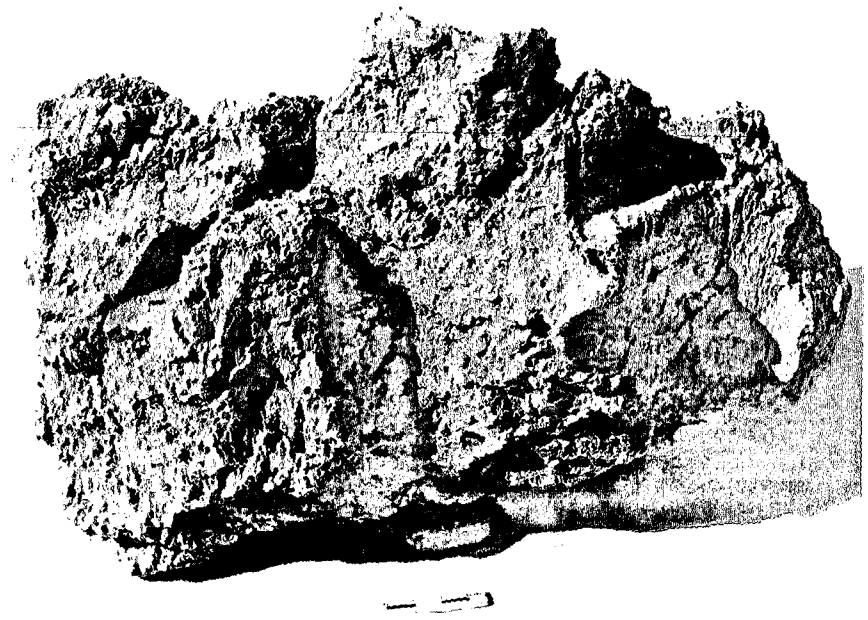

Şekil C.39. K 24 no'lu kerpiç parçası

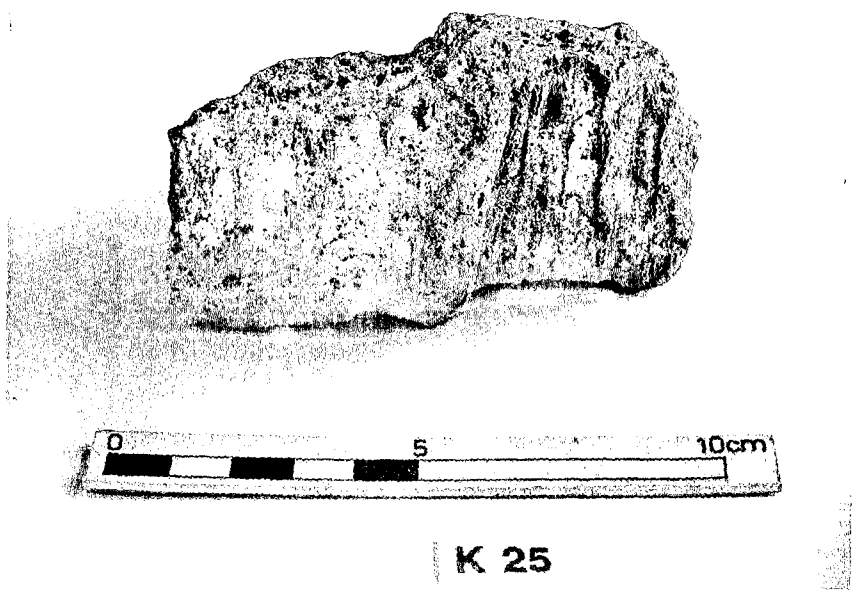

Şekil C.40. K 25 no'lu kerpiç parçası

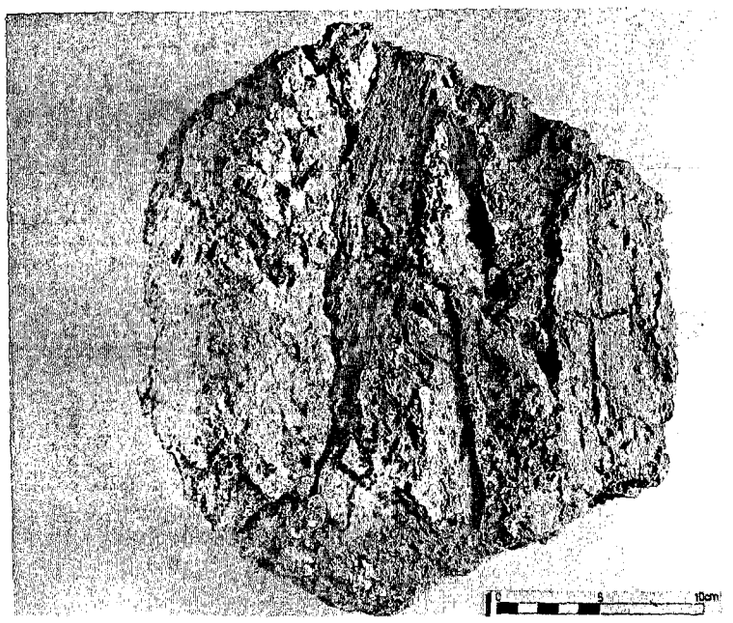

Şekil C.41. K 30 no'lu kerpiç parçası

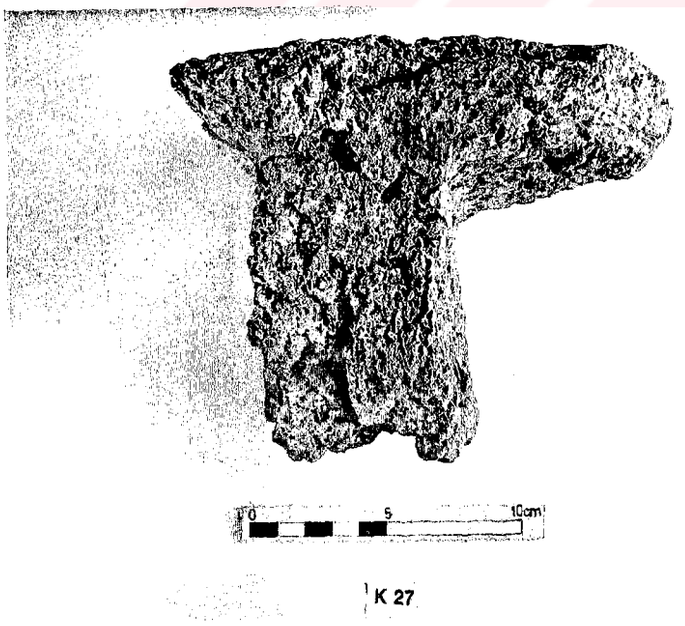

Şekil C.42. K 27 no'lu kerpiç parçası

Şekil C.43. K 31 no'lu kerpiç parçası

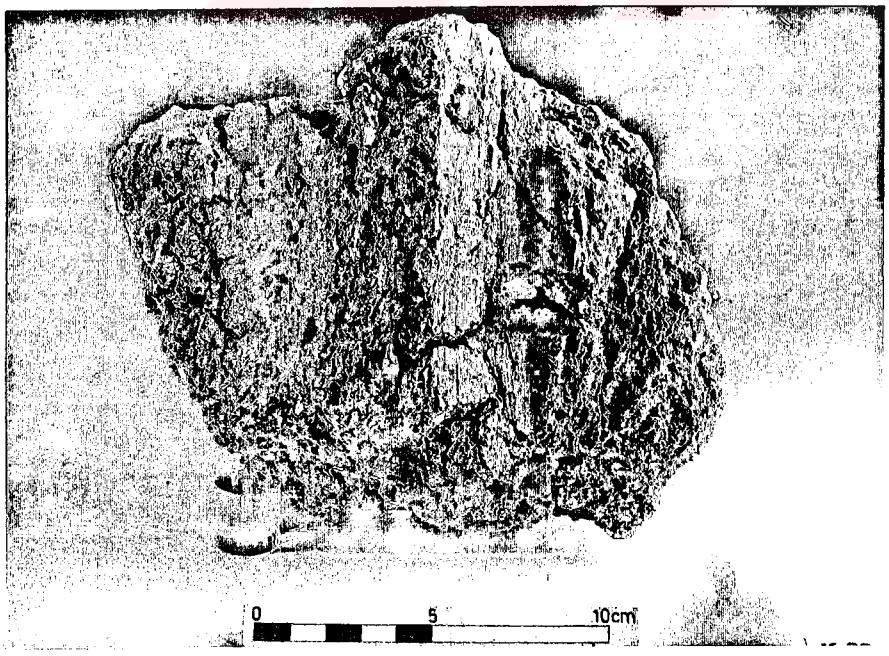

Şekil C.44. K 32 no'lu kerpiç parçası

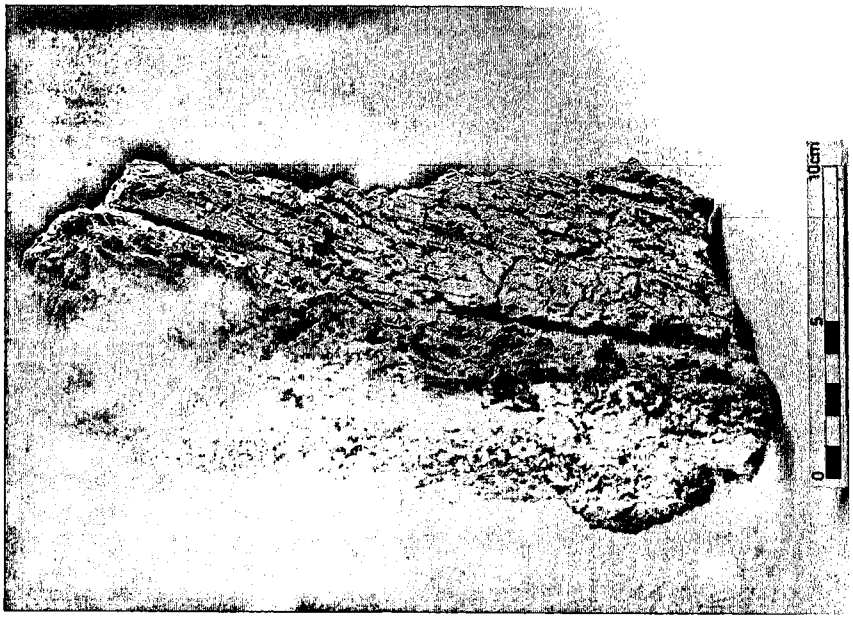

Şekil C.45. K 33 no'lu kerpiç parçası

Şekil C.46. K 33 no'lu kerpiç parçası

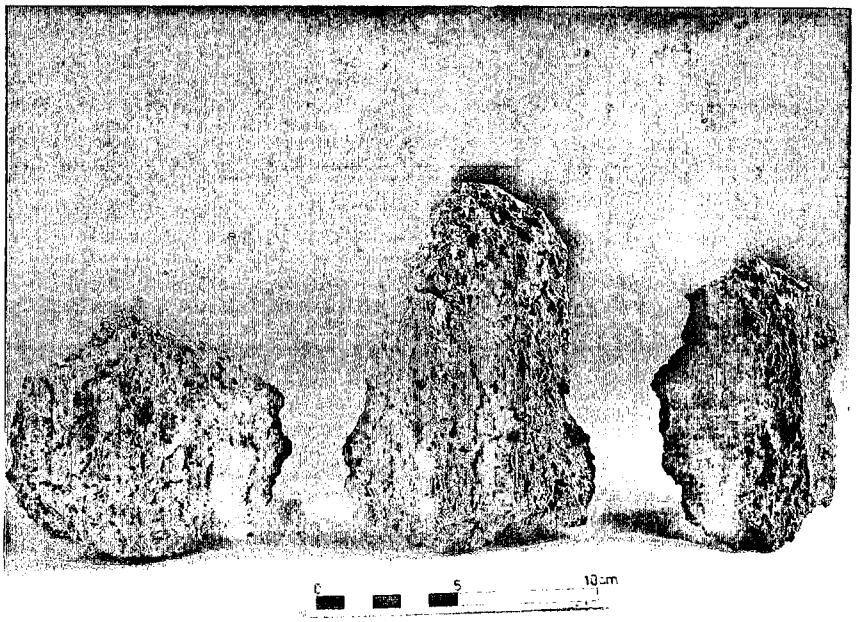

Şekil C.47. K 35 no'lu kerpiç parçası

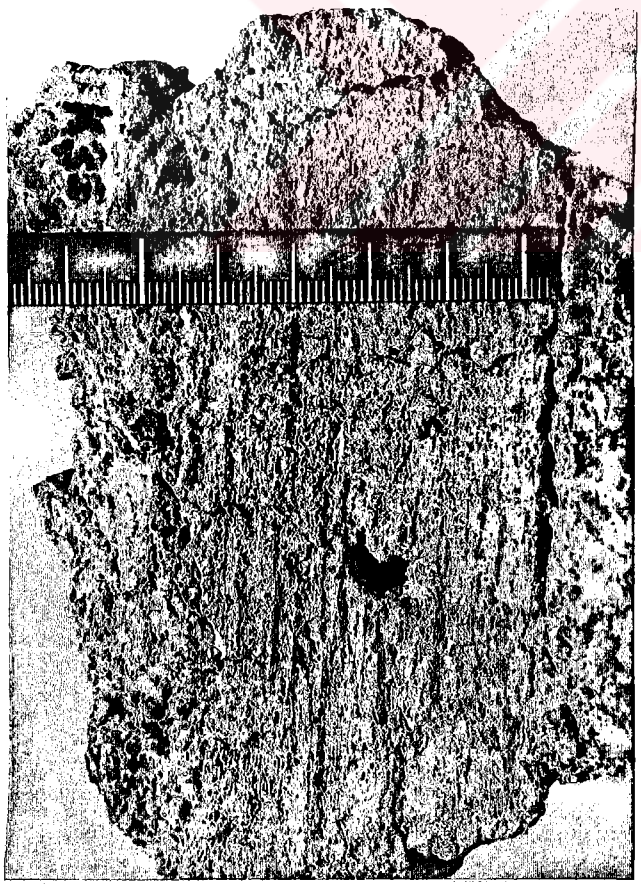

Şekil C.48. K 36 no'lu kerpiç parçası

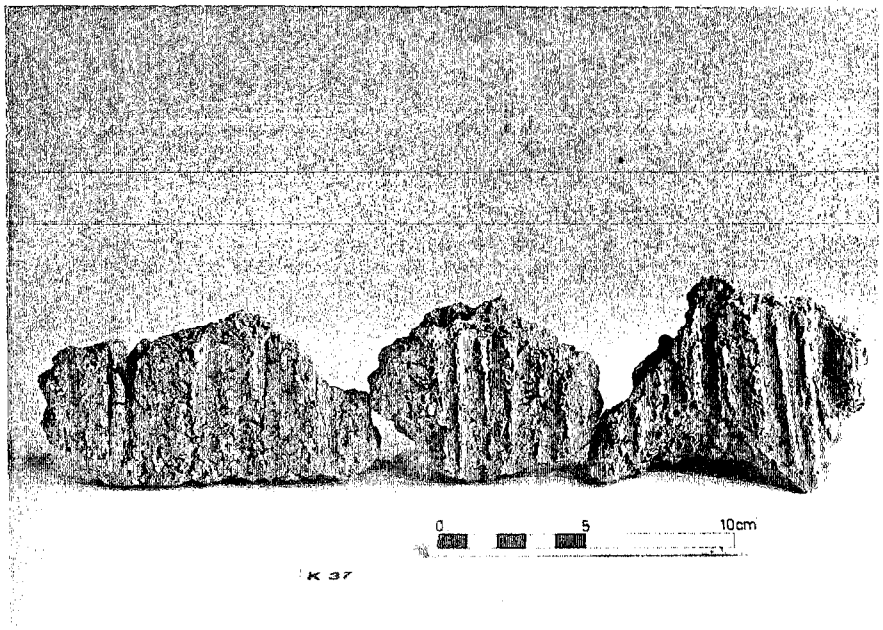

Şekil C.49. K 37 no'lu kerpiç parçası

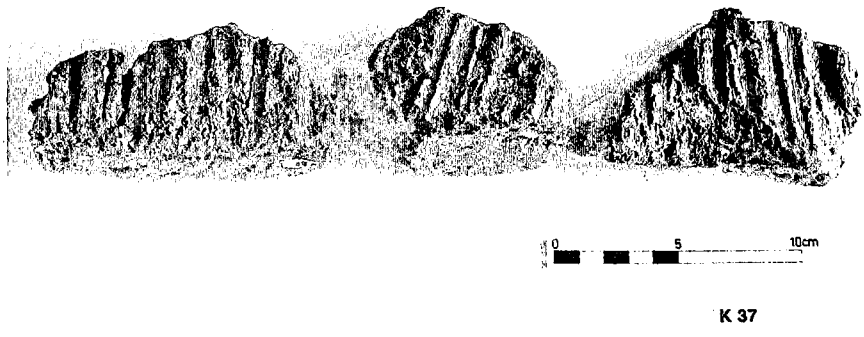

Şekil C.50. K 37 no'lu kerpiç parçası

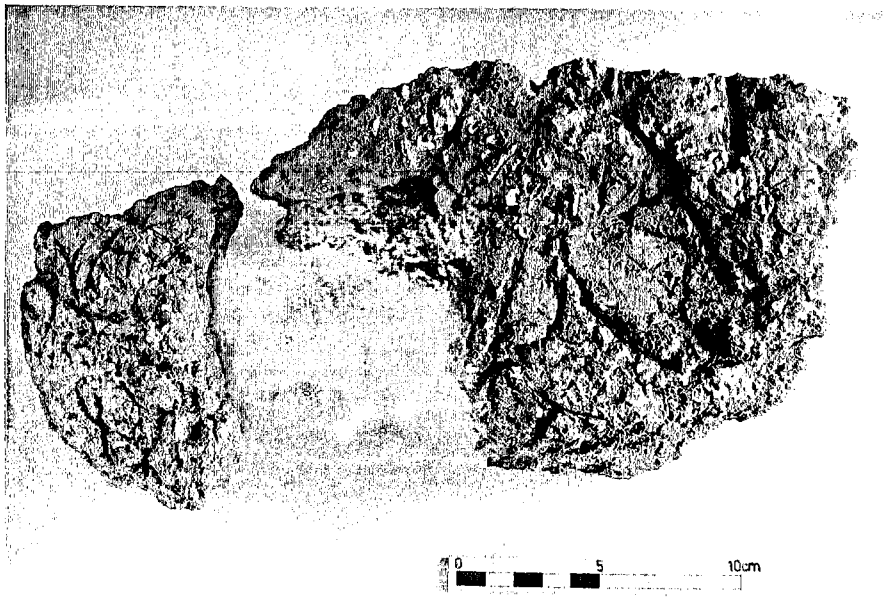

Şekil C.51. K 39 no'lu kerpiç parçası

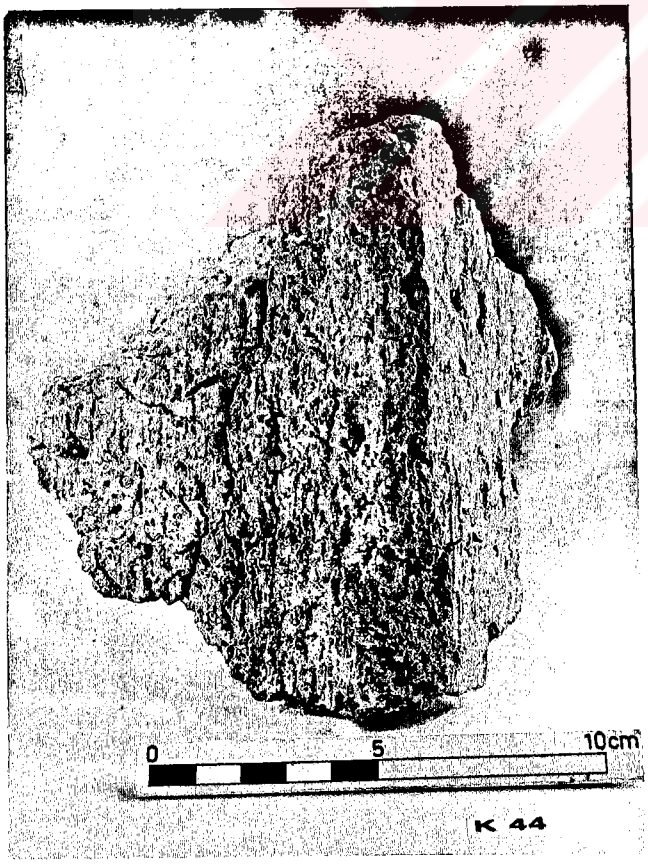

Şekil C.52. K 44 no'lu kerpiç parçası

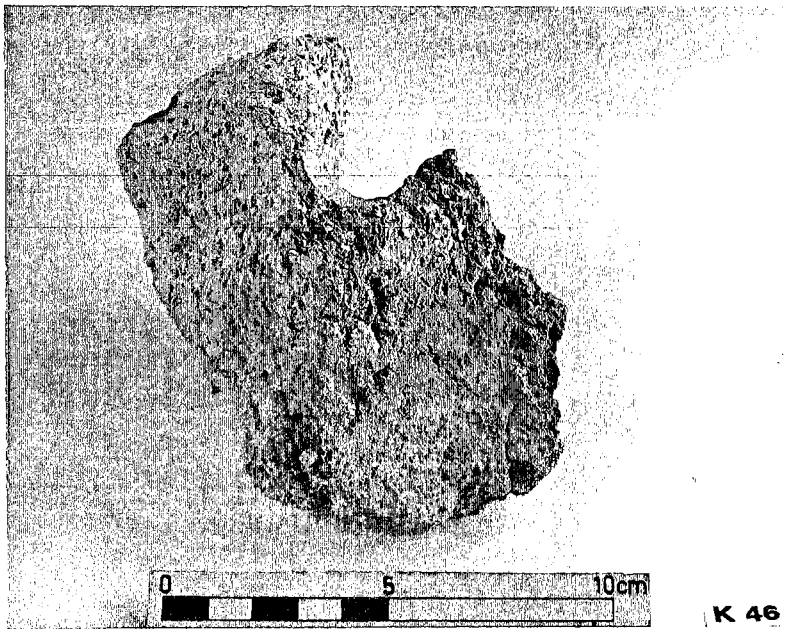

Şekil C.53. K 46 no'lu kerpiç parçası

Şekil C.54. K 47 no'lu kerpiç parçası

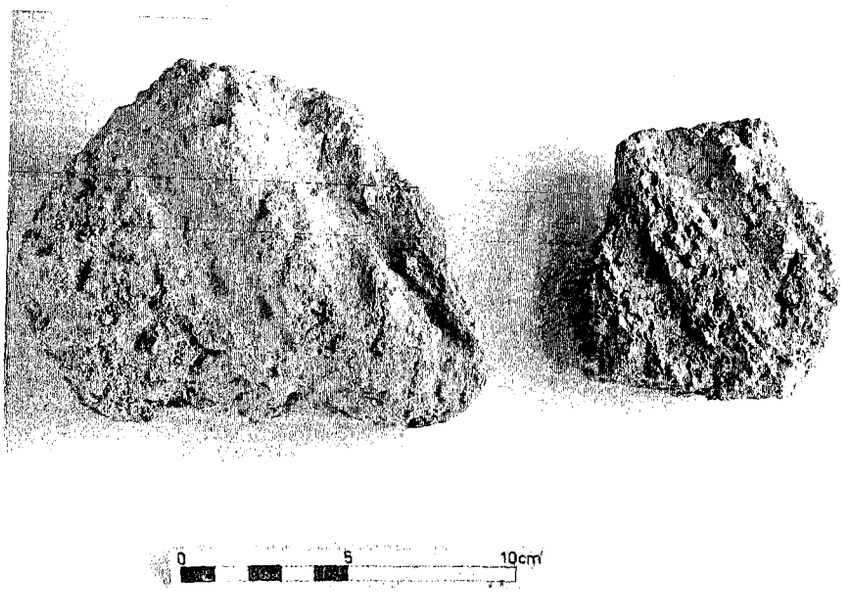

Şekil C.55. K 58 ve 59 no'lu kerpiç parçası

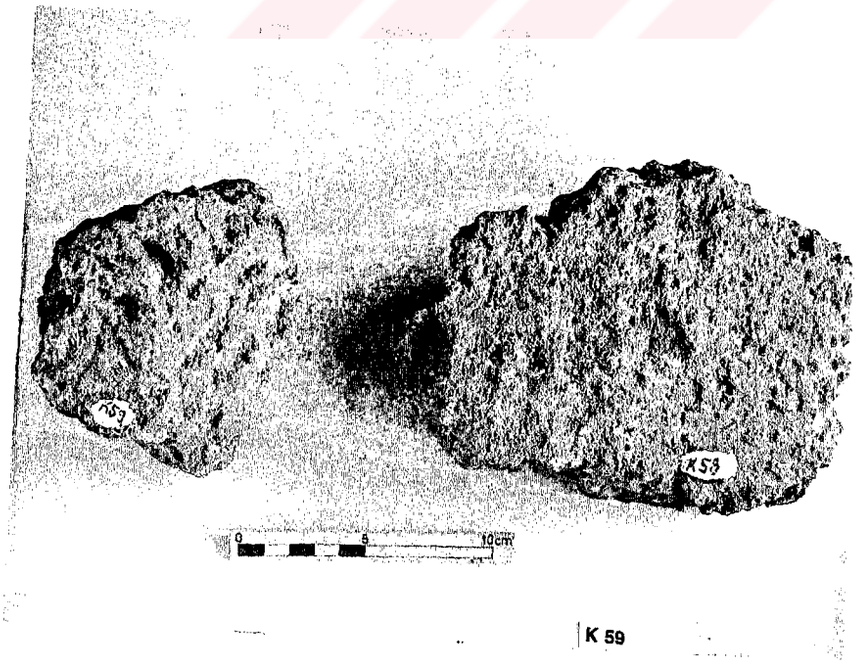

Şekil C.56. K 58 ve 59 no'lu kerpiç parçası

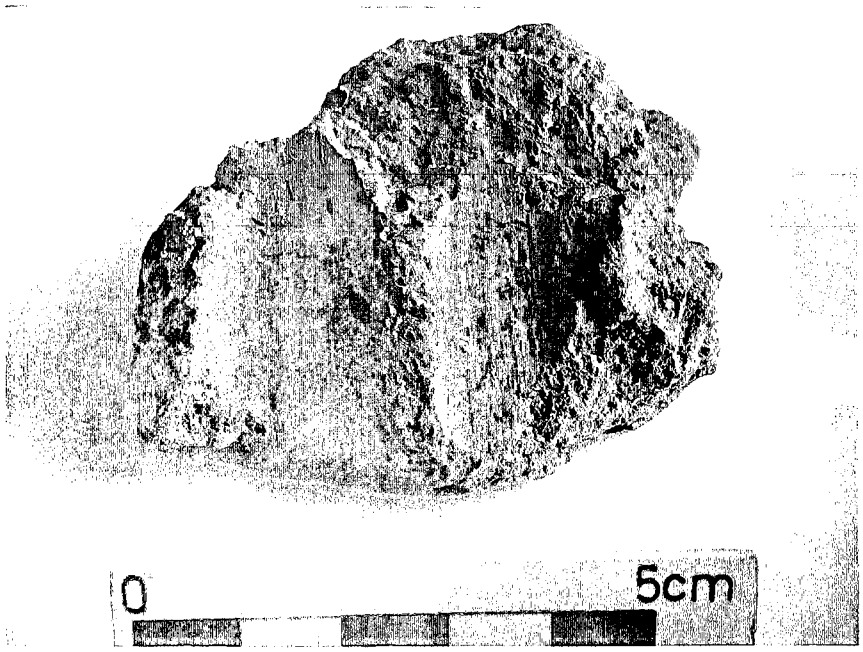

Şekil C.57. K 50 no'lu kerpiç parçası

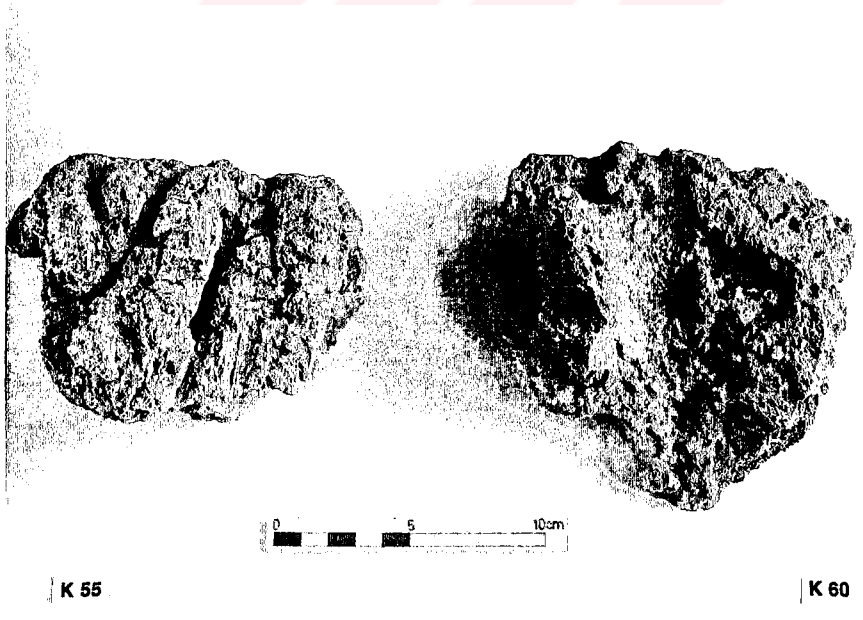

Şekil C.58. K 55 ve 60 no'lu kerpiç parçası

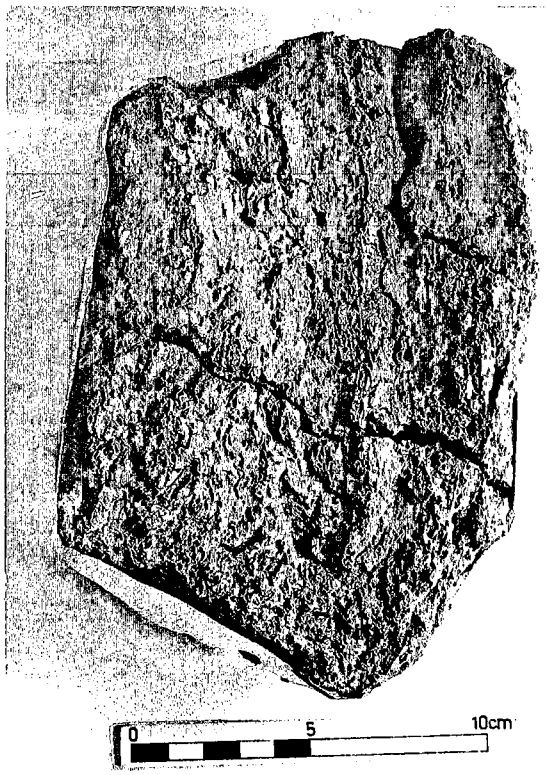

Şekil C.59. K 62 no'lu kerpiç parçası

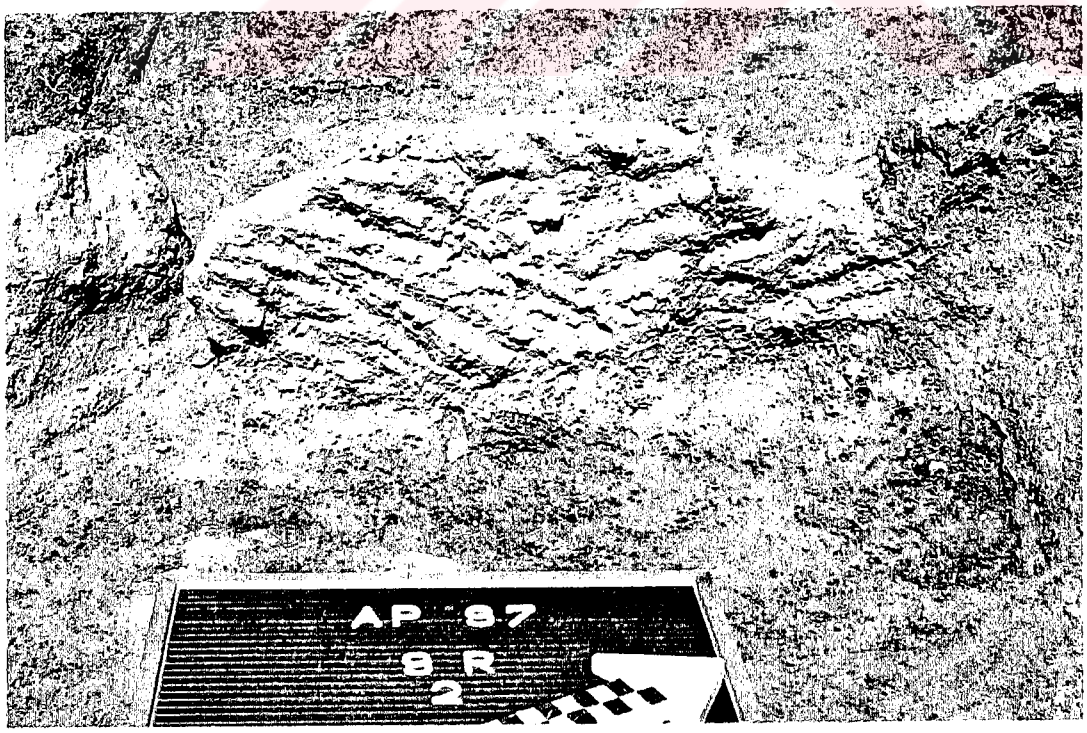

Şekil C.60. K 61 no'lu kerpiç parçası üzerindeki parmak izi bezeme

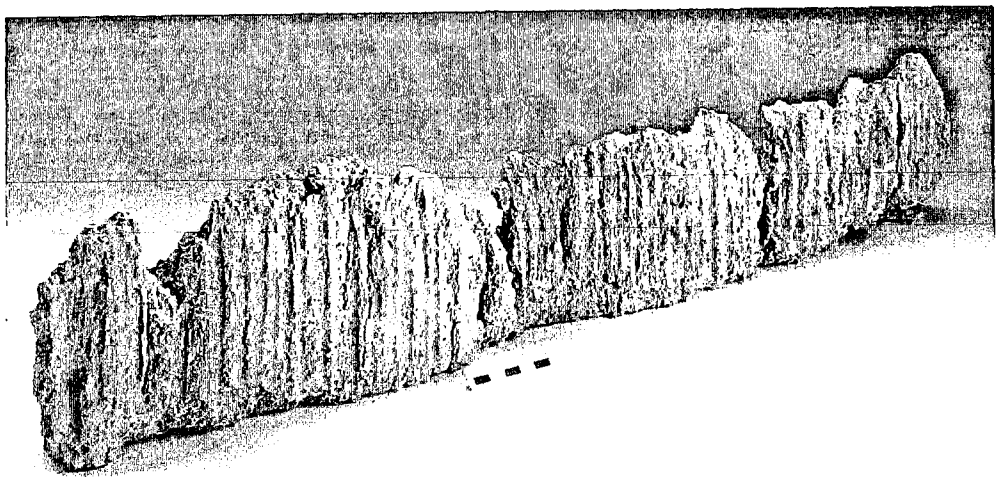

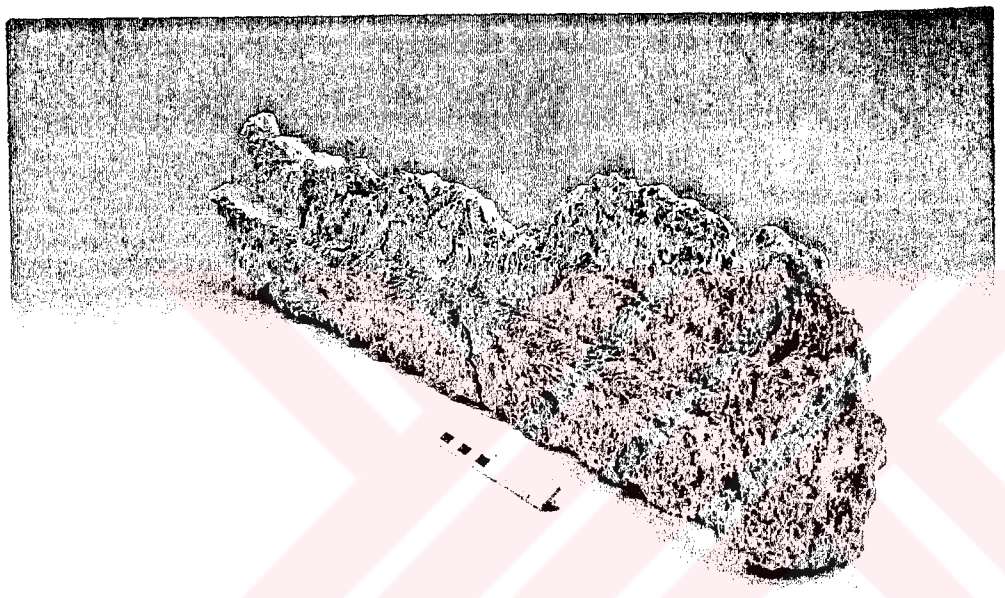

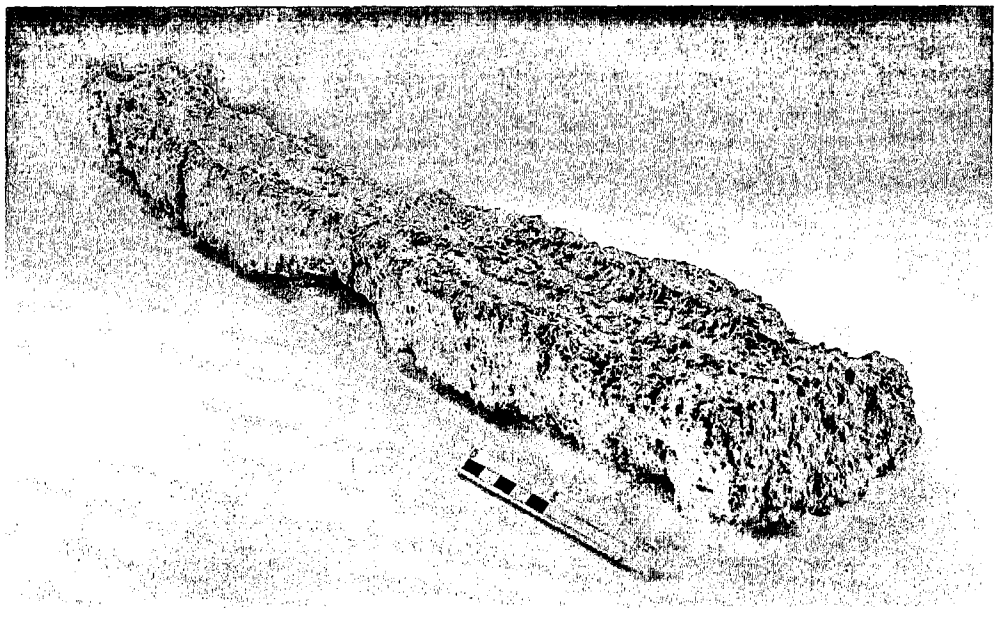

Şekil C.61. 4.5 no'lu yapı içinde bulunan olasılıkla bir ambara ait kerpiç parçalarının önden (kamış yüz), arkadan ve alttan görünüşü

Şekil C.62. Sap bağlama izi

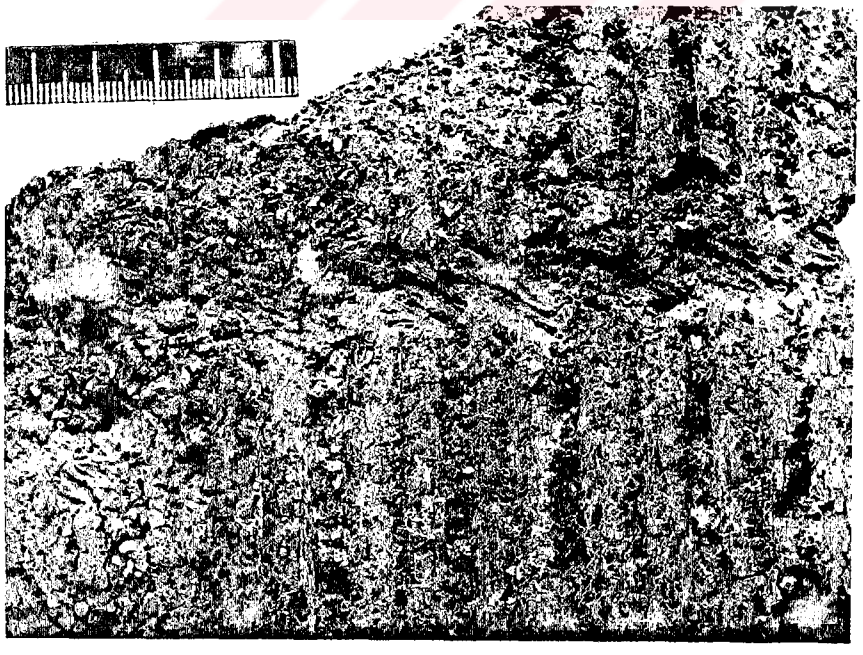

Şekil C.63. İp bağlama izi

EK D: TRAKYA KÖY ÇALIŞMASI

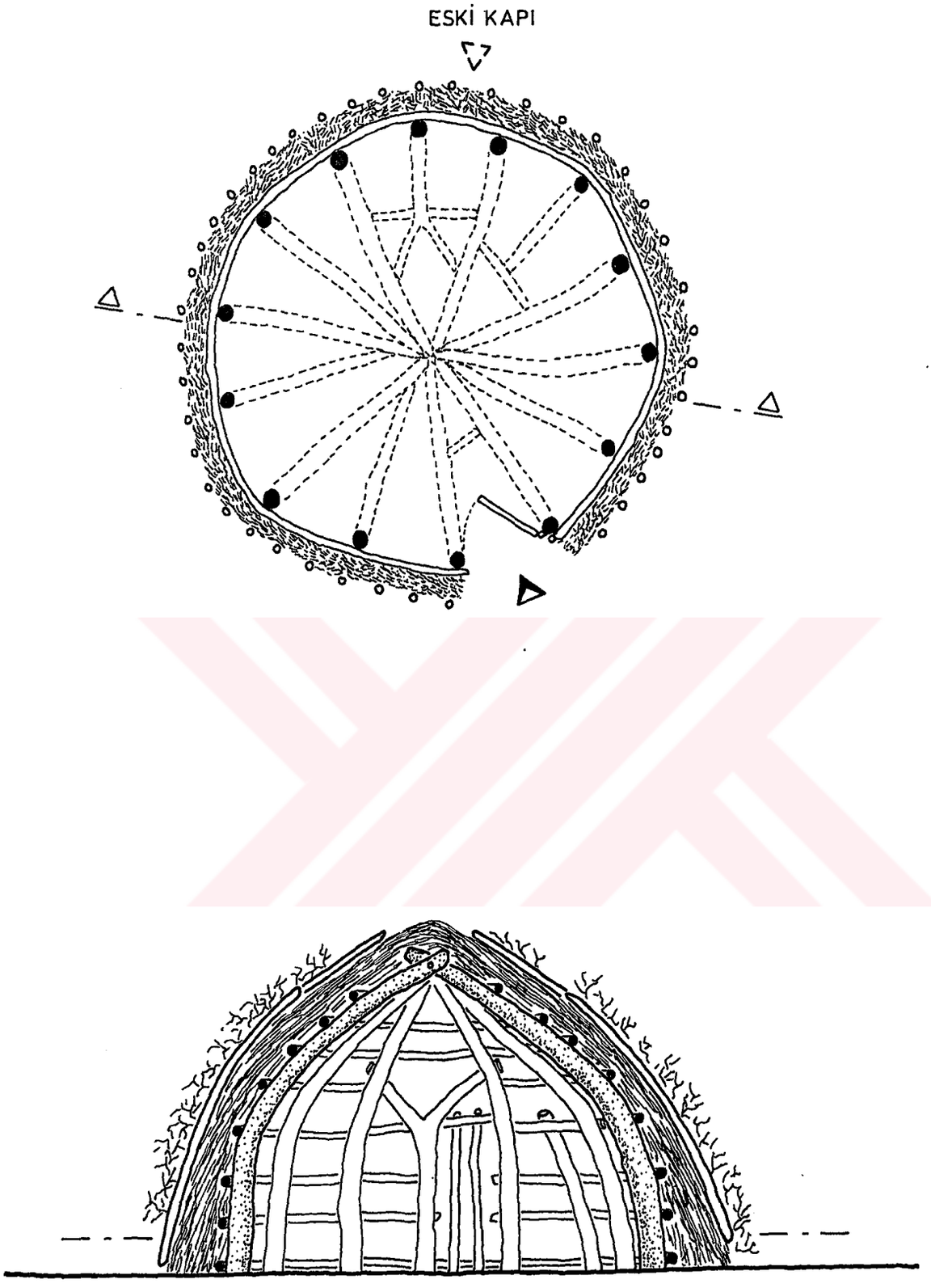

Kırklareli - Tastepe
çoban kulübesi (çk1)
ç: 3.50m, y: 2.70m

Şekil D.1. Tastepe Köyü, çoban kulübesi (çk1)

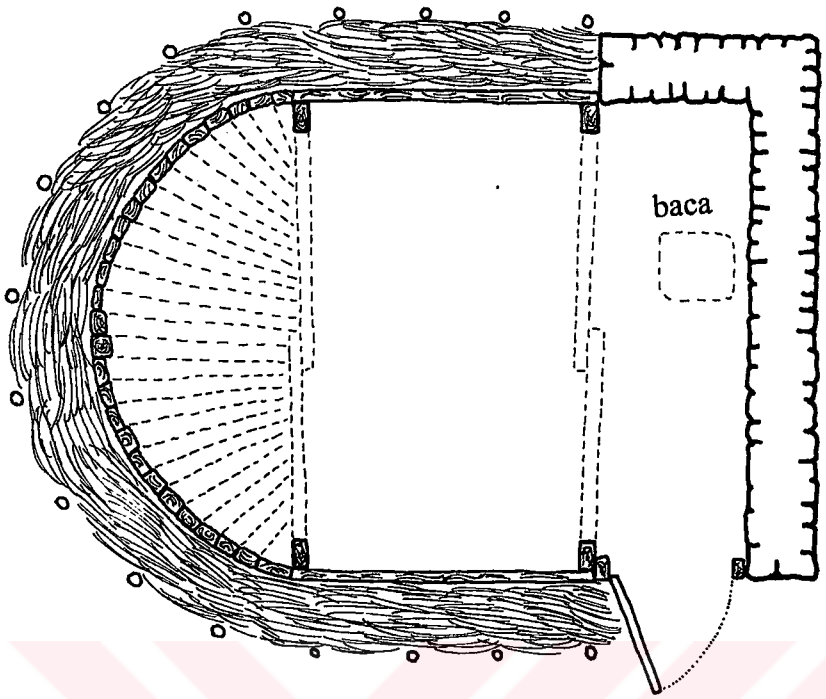

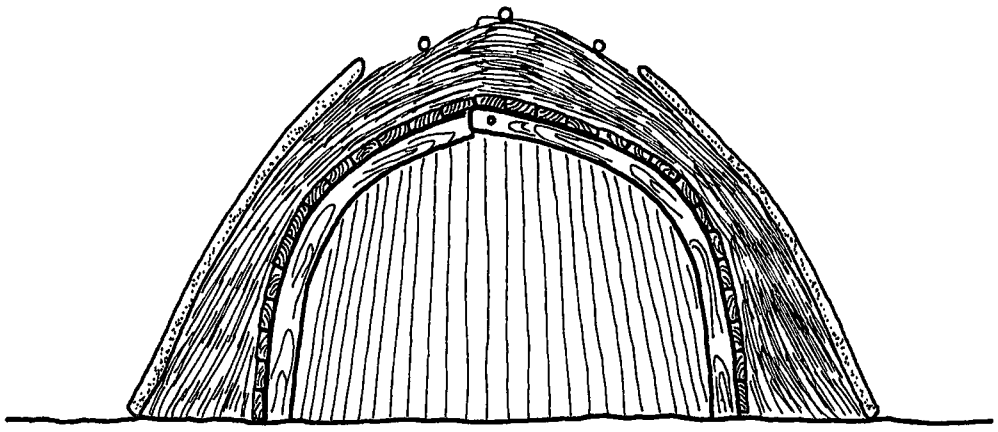

A-A KESİTİ

Kırlareli - Beyci
çoban kulübesi (çk2)
u: 4.32m, g:3.10m, y:1.90m

0 50 100 cm

Şekil D.2. Beyci Köyü, çoban kulübesi (çk2)

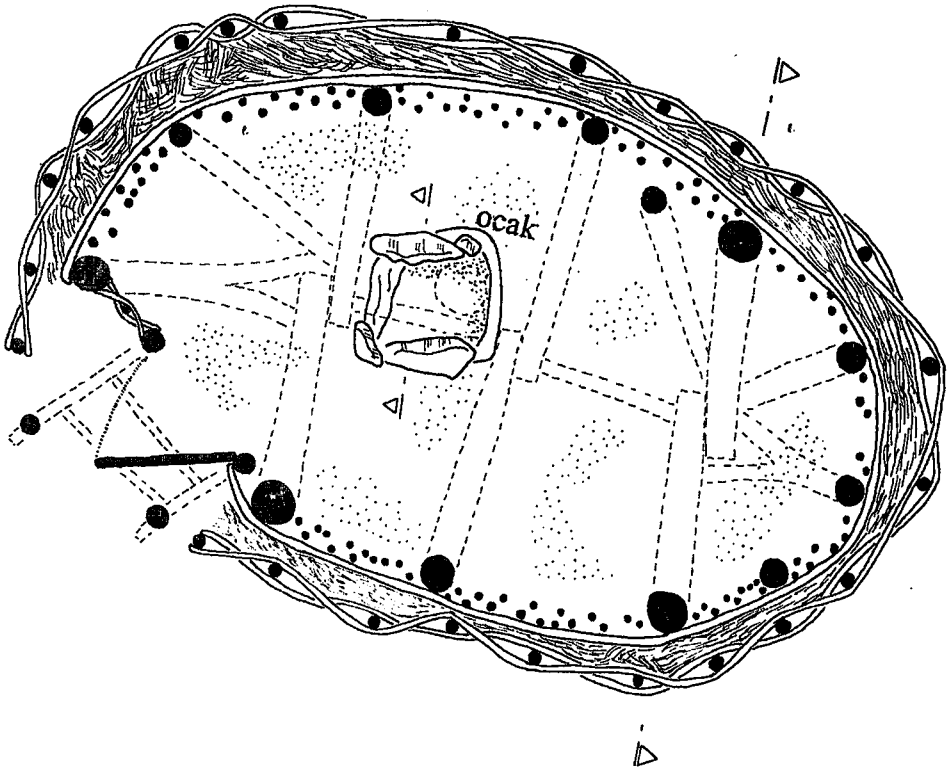

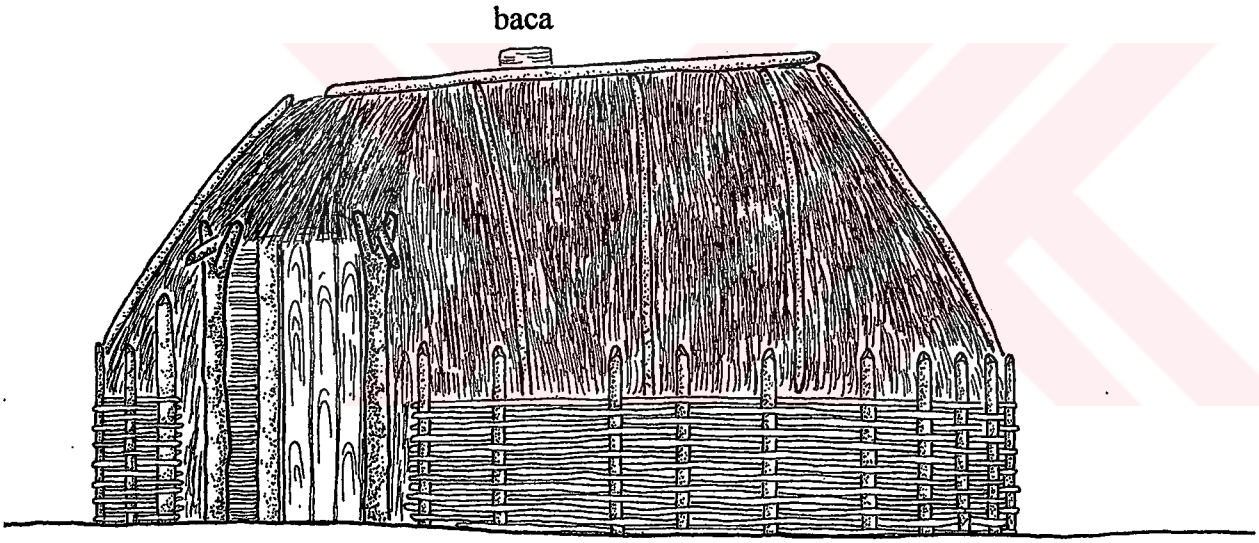

GİRİŞ YÖNÜNDEN GÖRÜNÜŞ

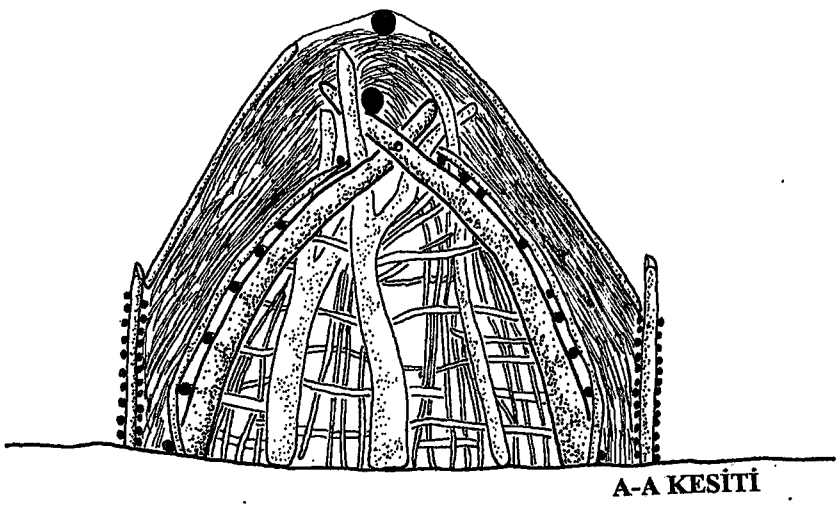

A-A KESİTİ

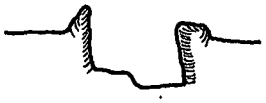

Edirne - Ömeroba
çoban kulübesi (çk3)

Şekil D.3. Ömeroba Köyü, çoban kulübesi (çk3)

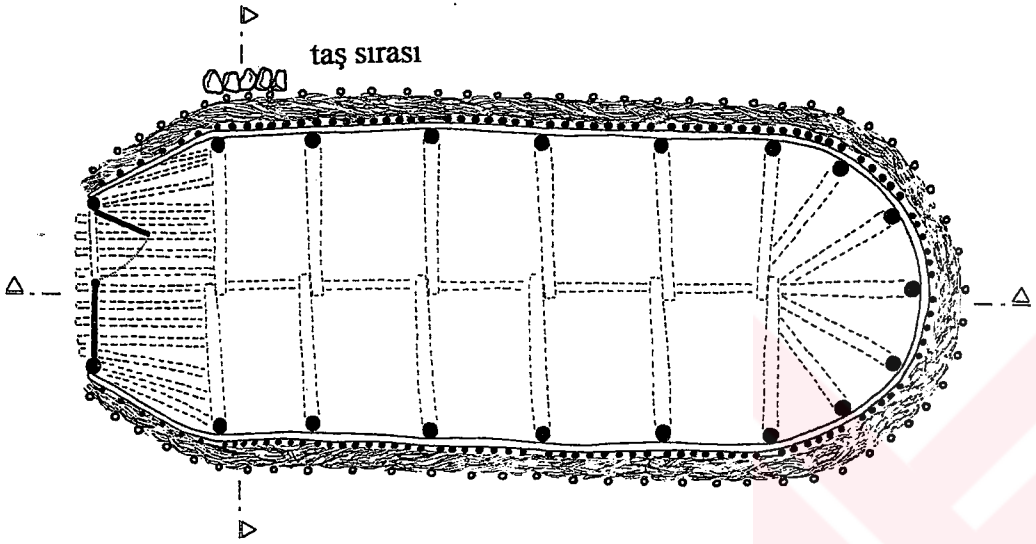

Kırklareli - Ahmetler
samanlık (s1)
u: 21.40m, g: 7.80m, y: 6.40m

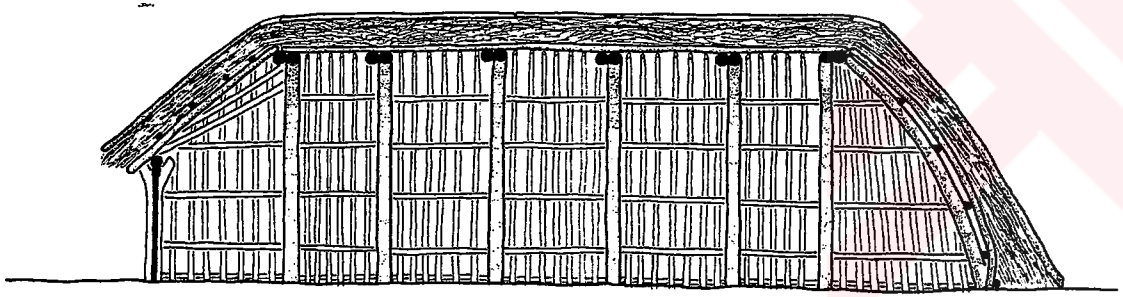

A-A KESİTİ

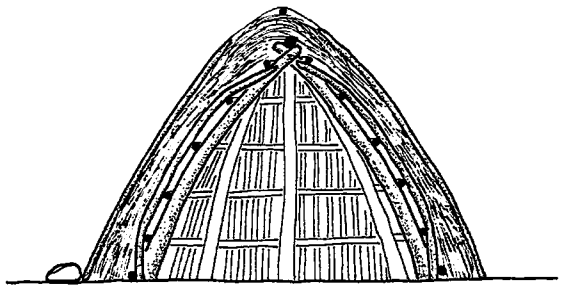

B-B KESİTİ

0 2 4m

Şekil D.4. Ahmetler Köyü, samanlık (s1)

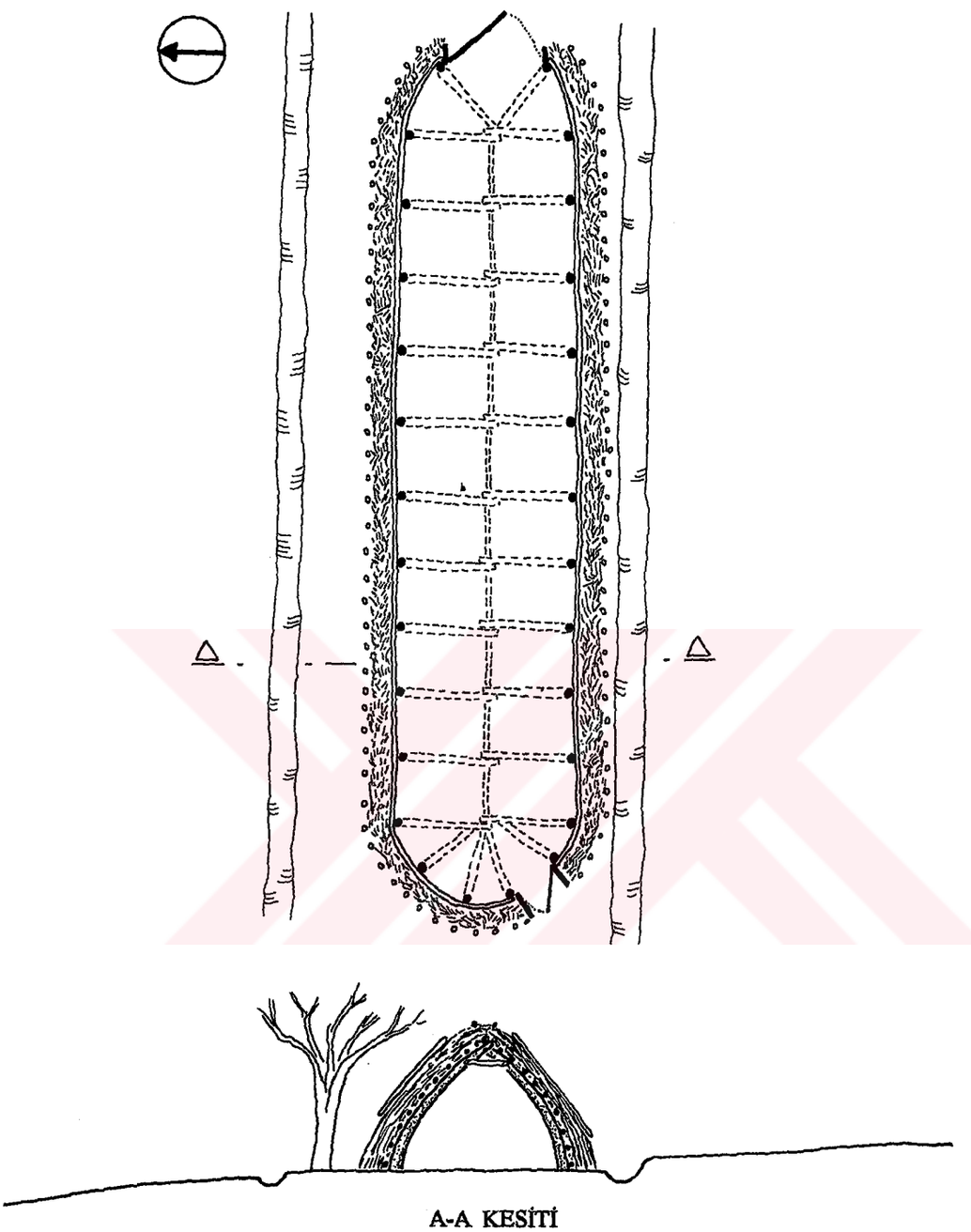

Kırklareli - Yukarı Kanara
samanlık (s2)
u: 25.50m, g: 4.80m, h: 3.80m

Şekil D.5. Yukarı Kanara Köyü, samanlık (s2)

0 2 4m

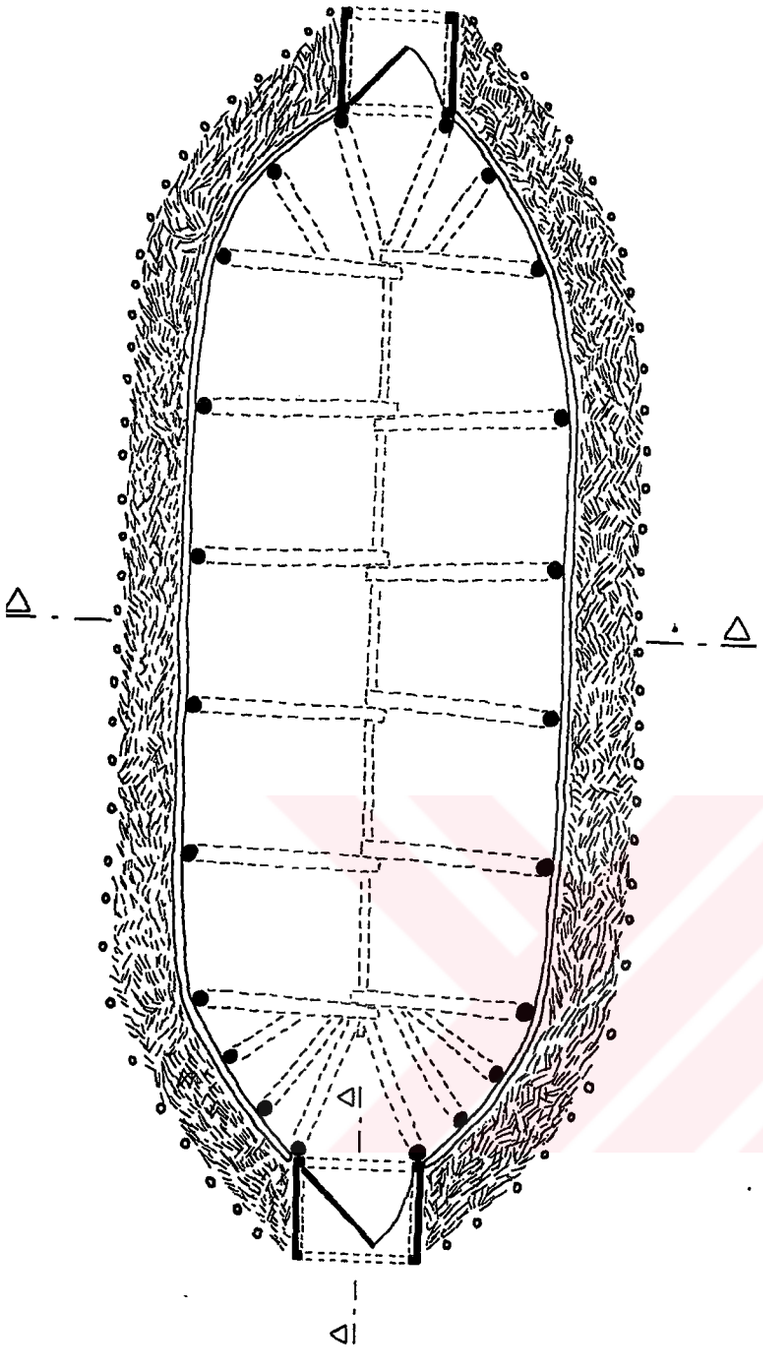

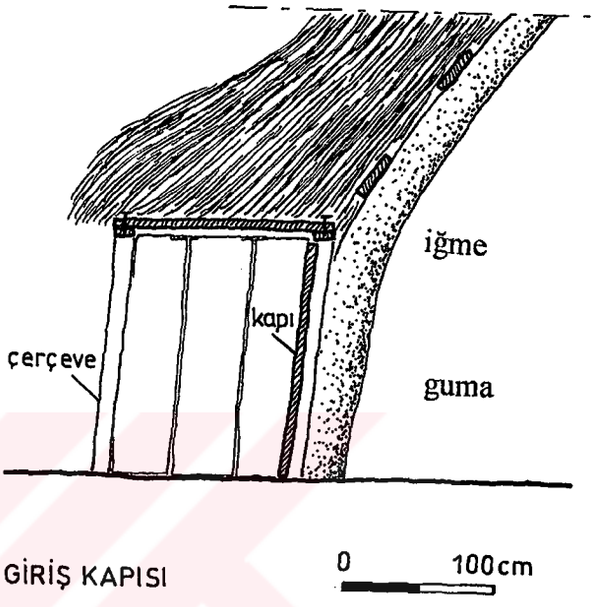

GİRİŞ KAPISI

B-B KESİTİ

0 100cm

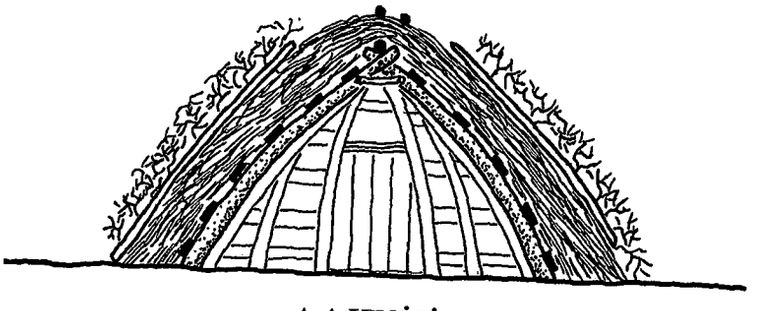

A-A KESİTİ

Kırklareli - Yukarı Kanara
samanlık (s3)
u: 14m, g: 5m, y: 3m

Şekil D.6. Yukarı Kanara Köyü, samanlık (s3)

0 1 2m

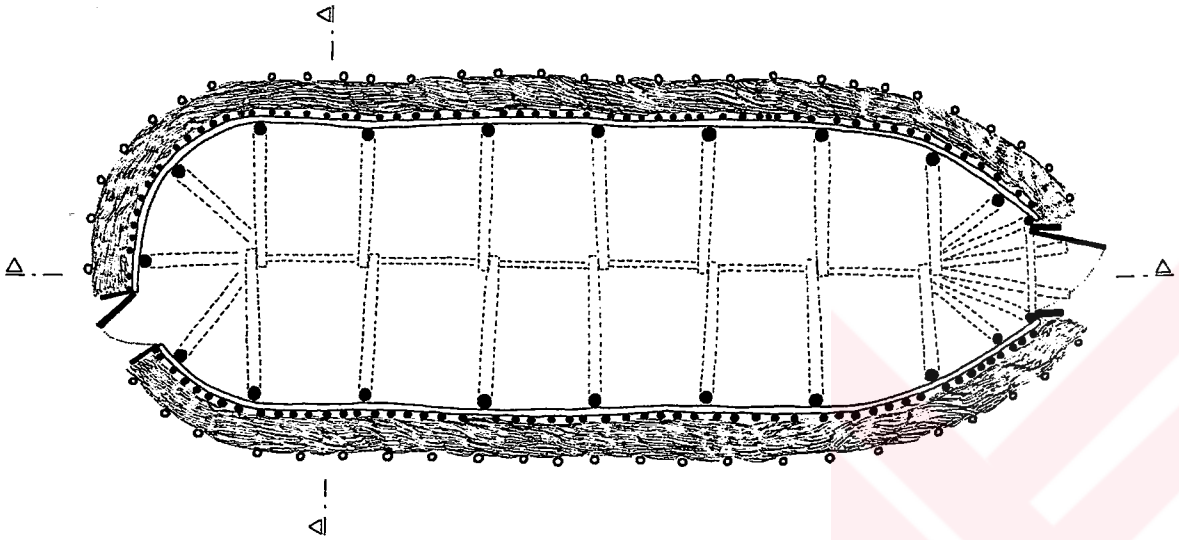

Kırklareli - Ahlatlı
samanlık (s4)
u: 24m, g: 6.75m, y: 4.20m

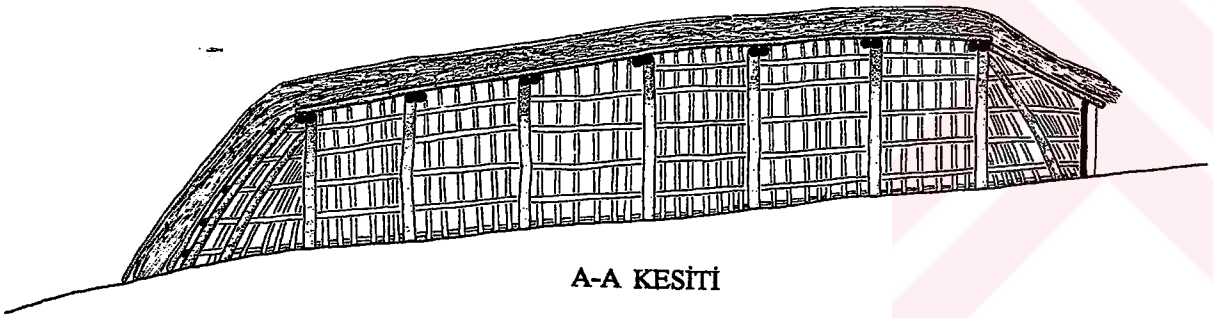

A-A KESİTİ

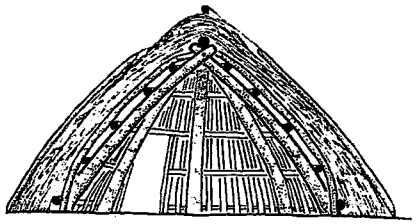

B-B KESİTİ

0 2 4m

Şekil D.7. Ahlatlı Köyü, samanlık (s4)

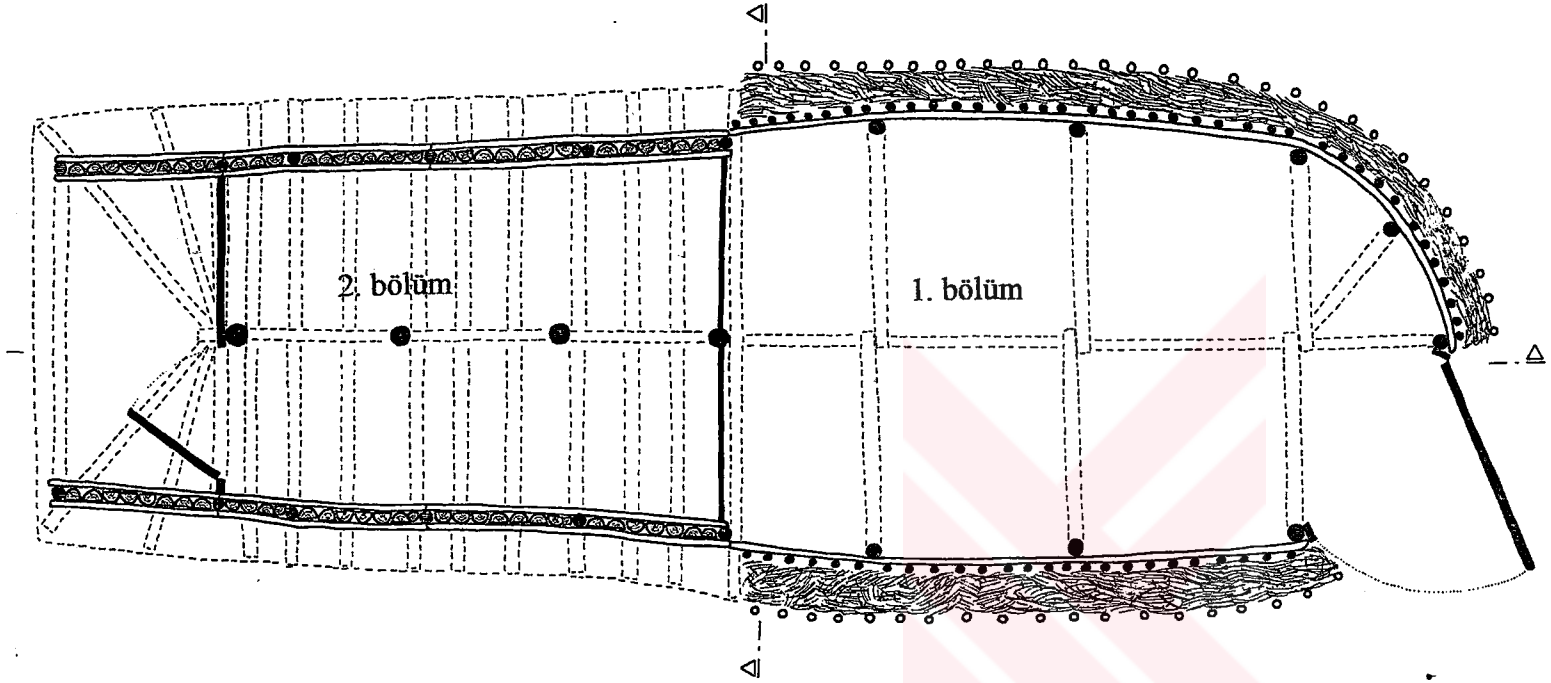

Kırlareli - Ahlatlı
samanlık (s5)
u: 18.20m

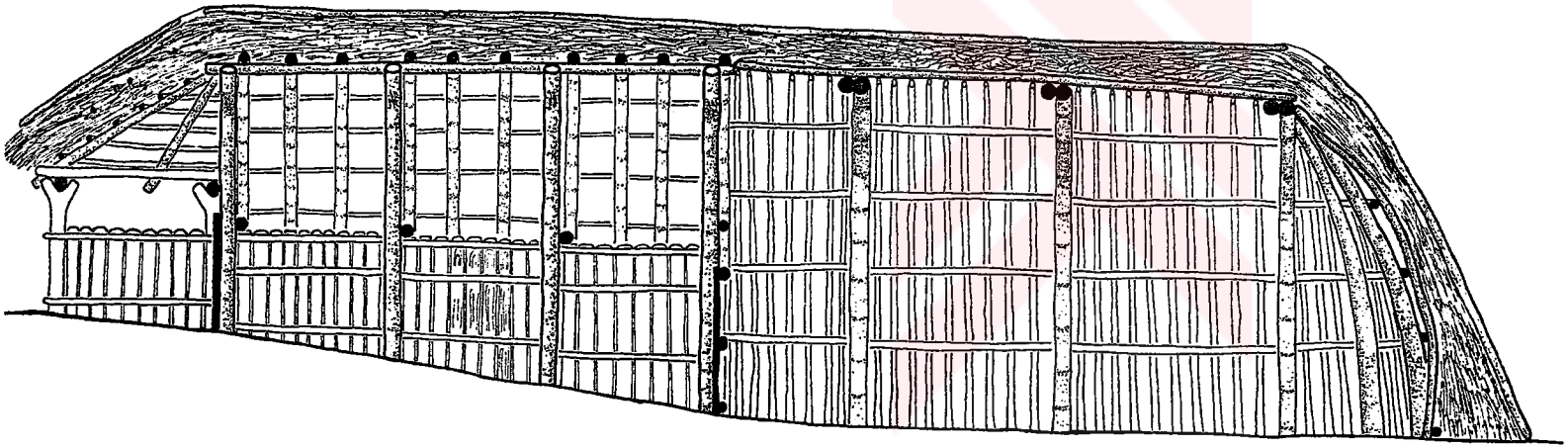

A-A KESİTİ

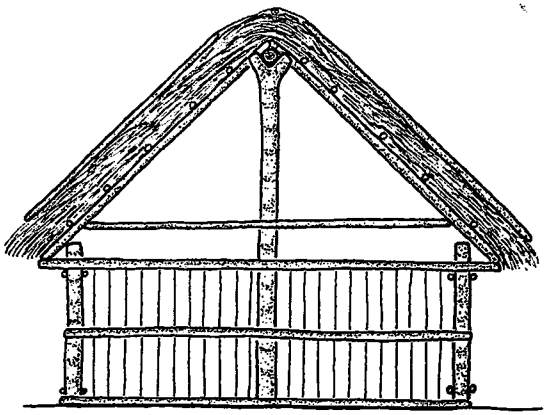

B-B KESİTİ

0 1 2m

Şekil D.8. Ahlatlı Köyü, samanlık (s5)

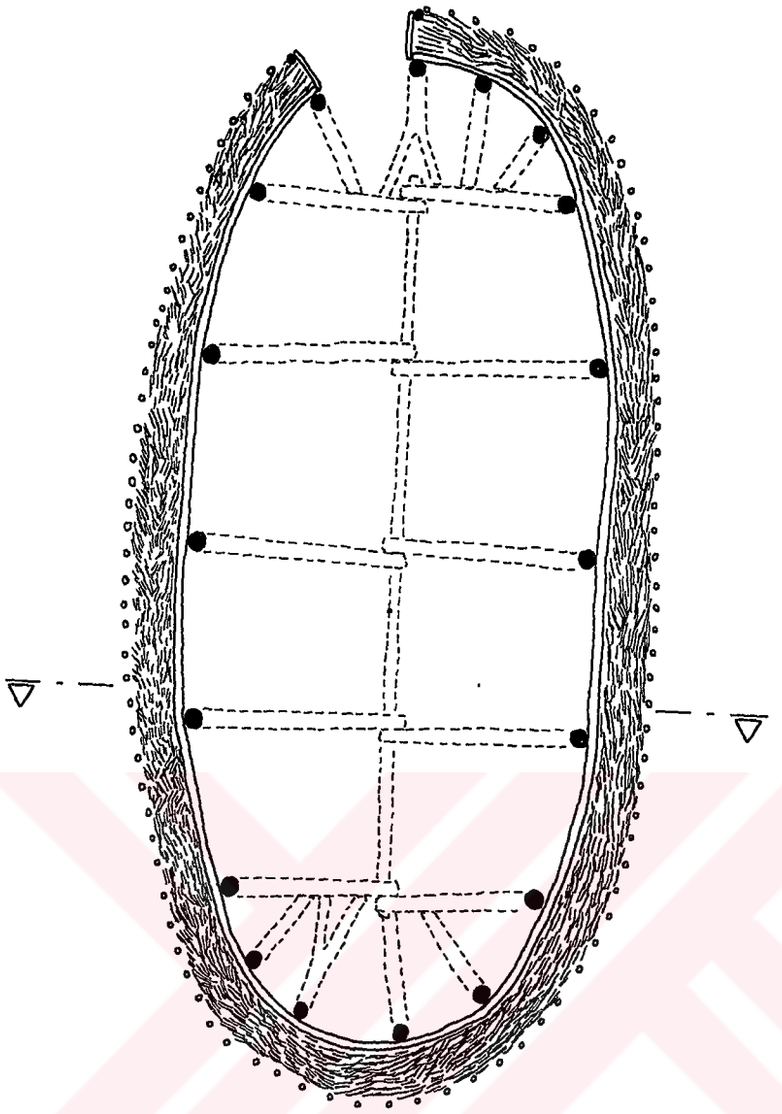

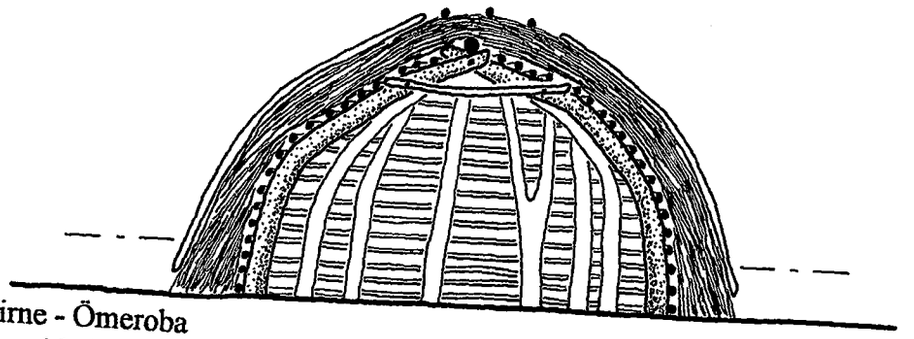

Edirne - Ömeroba
samanlık (s6)
u: 13m, g: 5m, y: 3.40m

A-A KESİTİ

Şekil D.9. Ömeroba Köyü, samanlık (s6),

0 1 2m

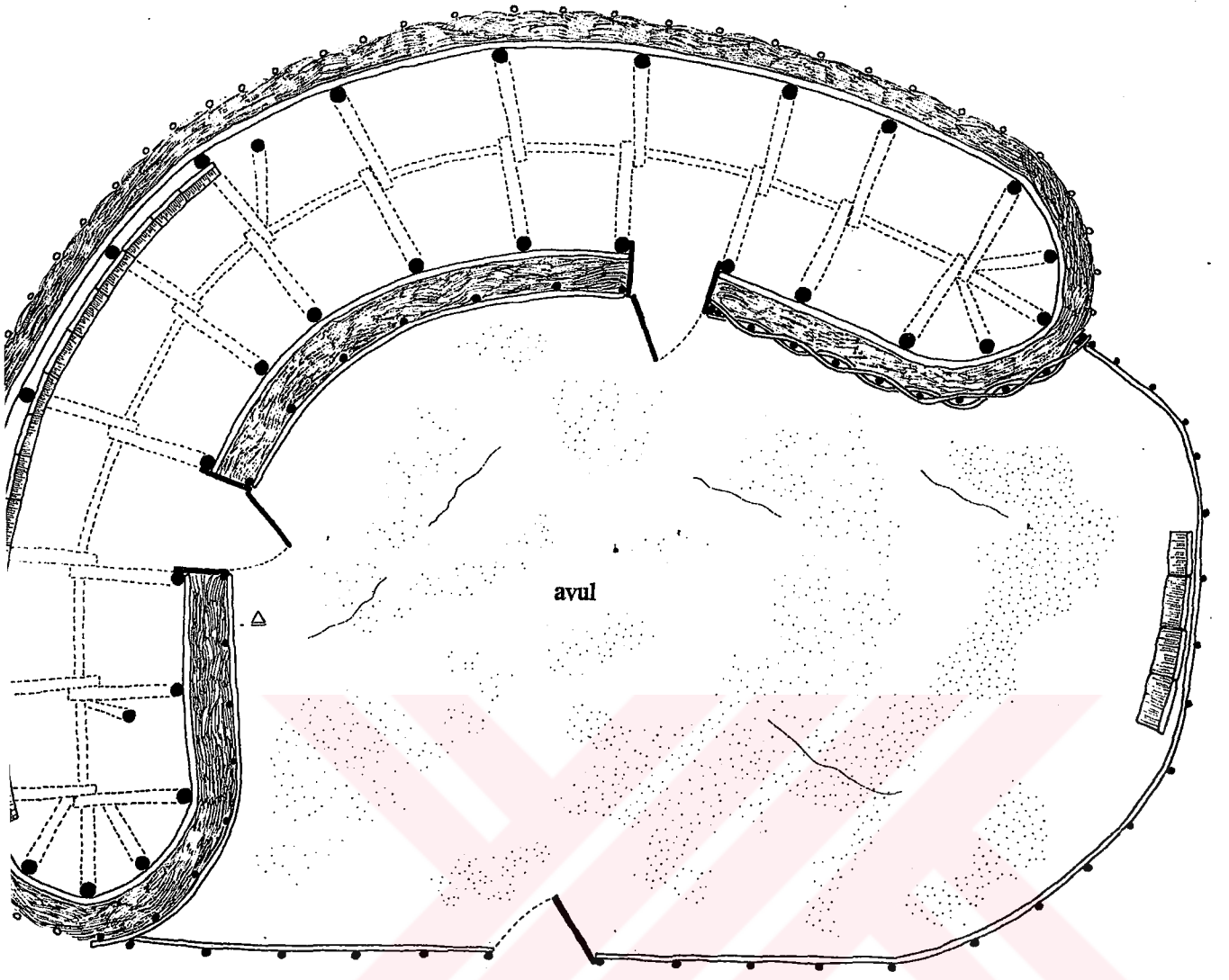

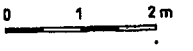

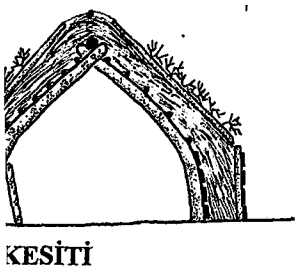

KESİTİ

Kırklareli - Tastepe
kışla topluluğu (k1)

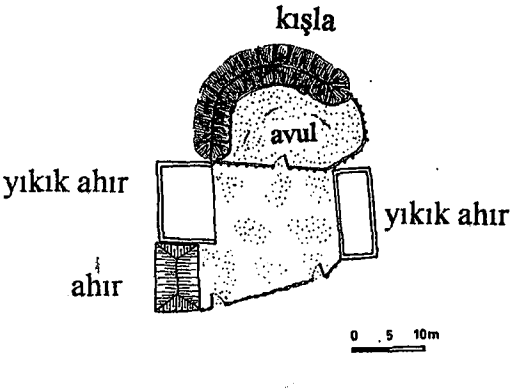

DURUM PLANI

Şekil D.10. Ahlatlı Köyü, harman yeri

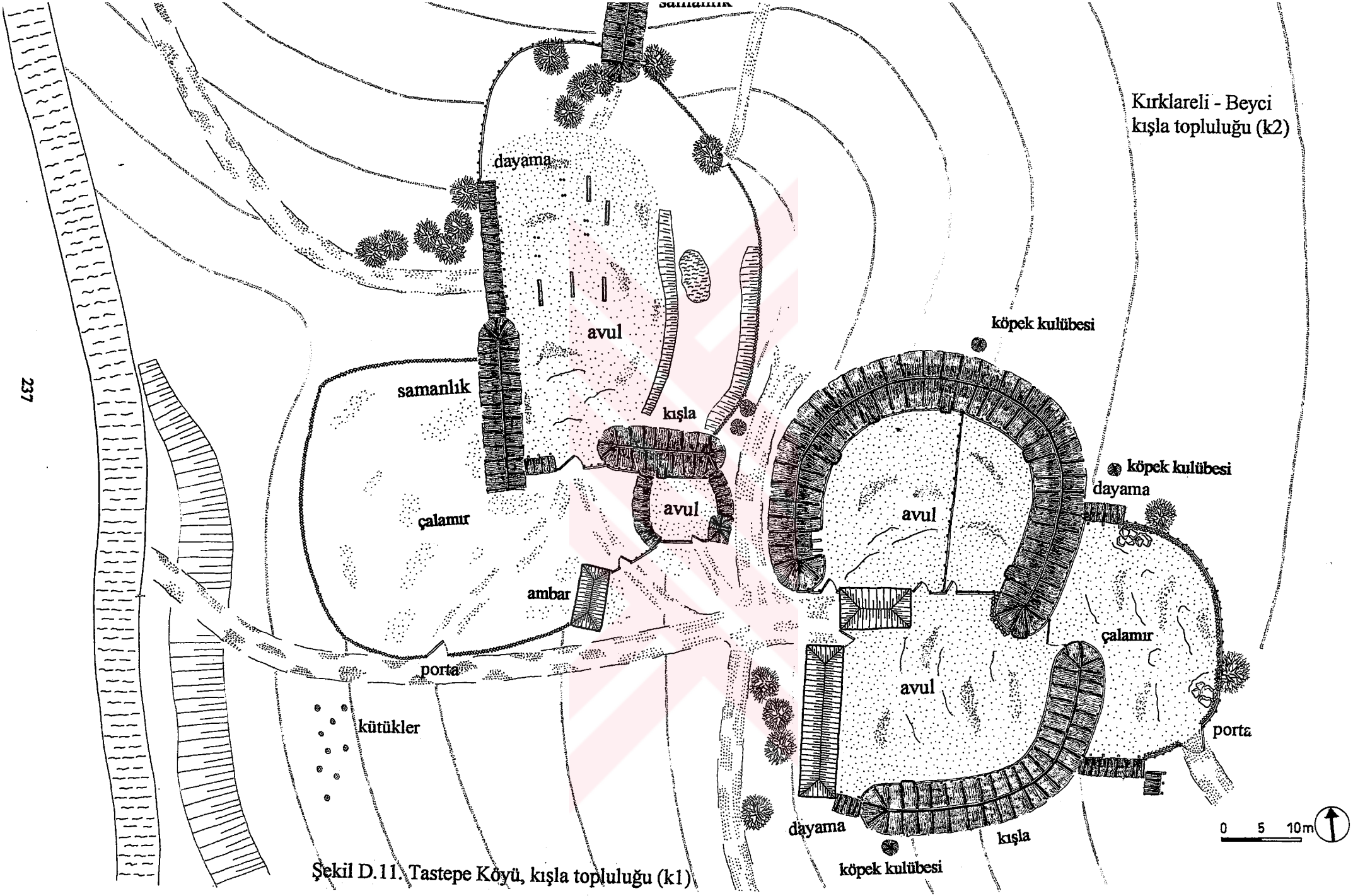

Şekil D.11. Tastepe Köyü, kışla topluluğu (k1)

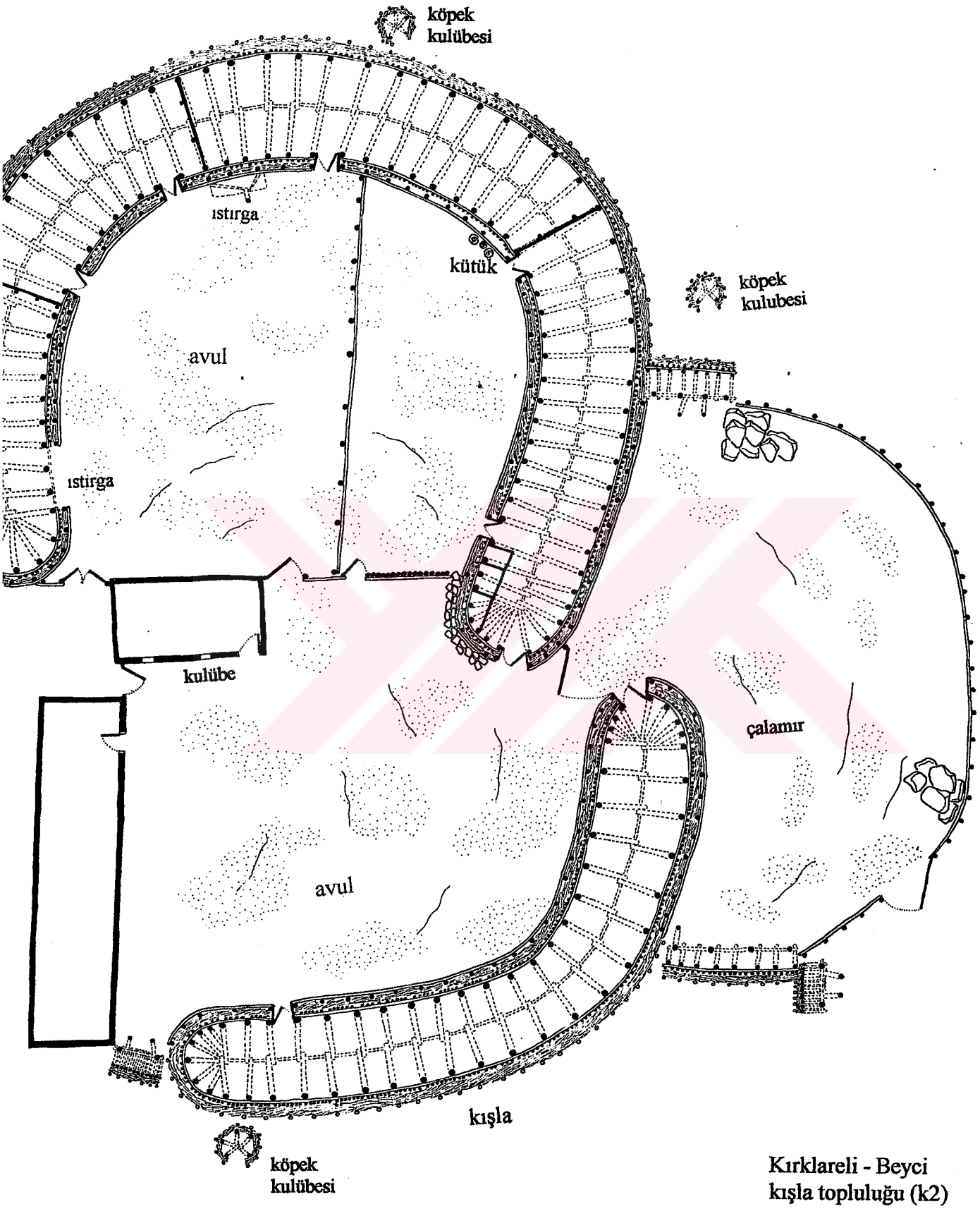

Şekil D.12. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2)

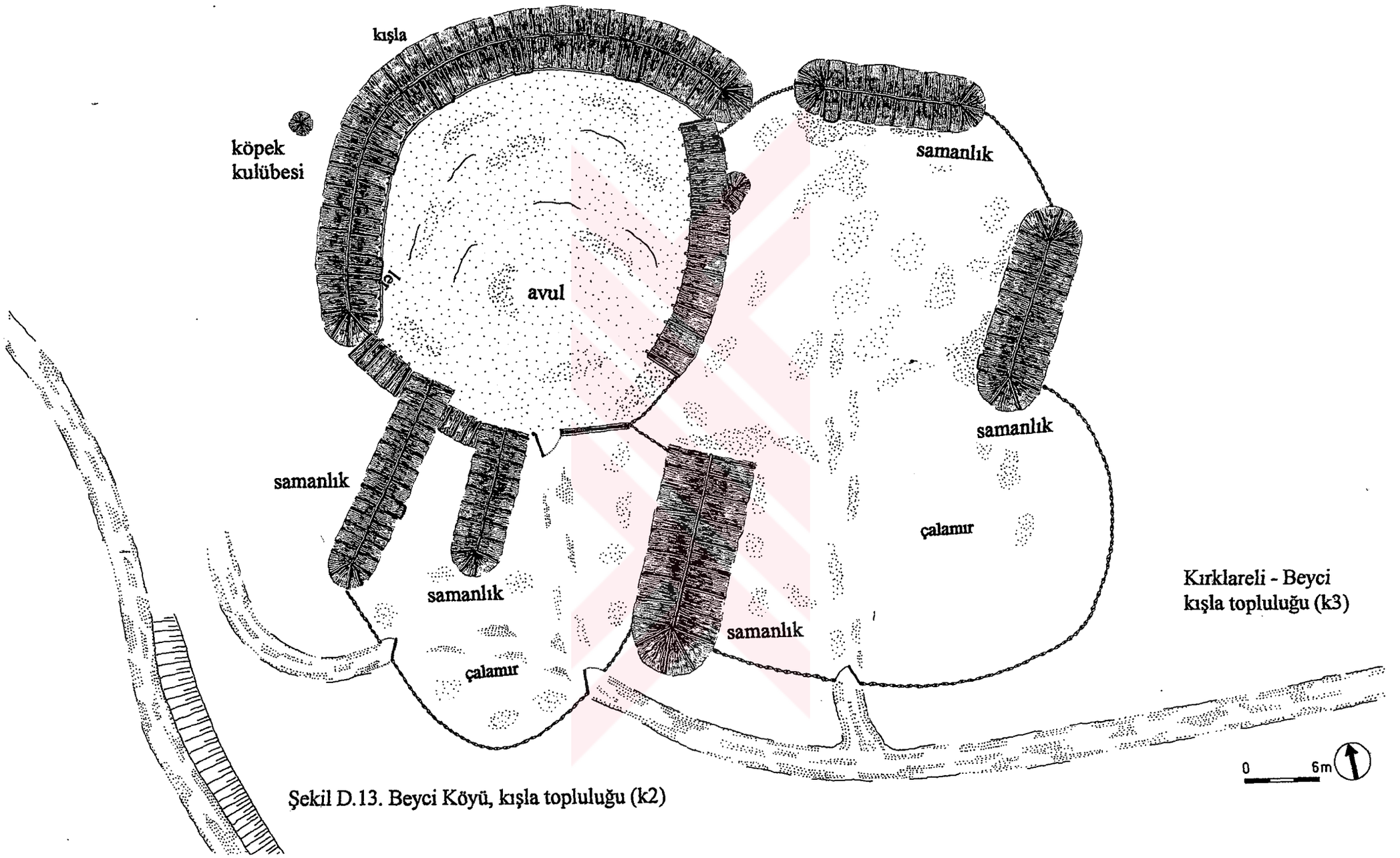

Şekil D.13. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2)

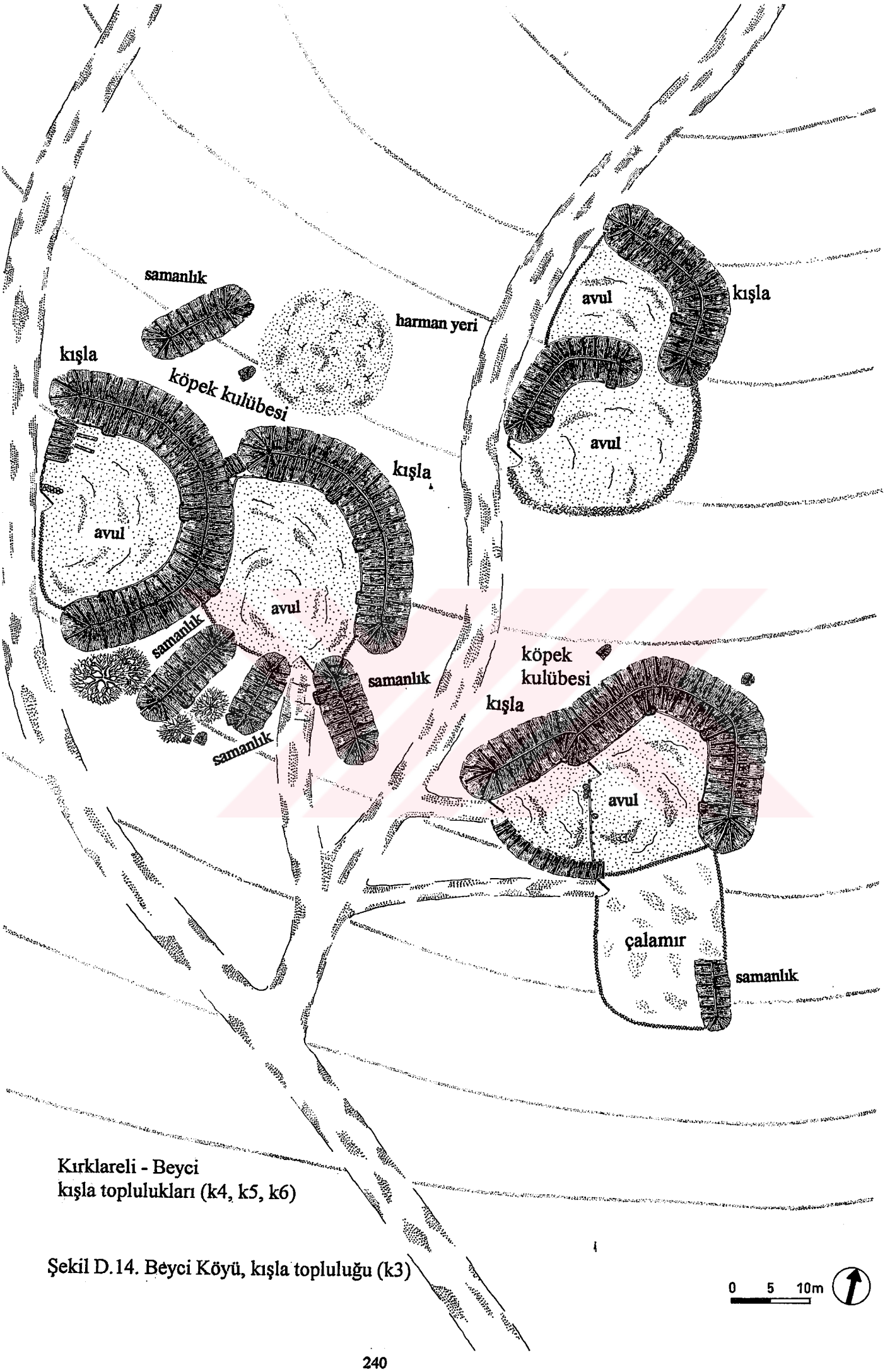

Kırklareli - Beyci
kışla toplulukları (k4, k5, k6)

Şekil D.14. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3)

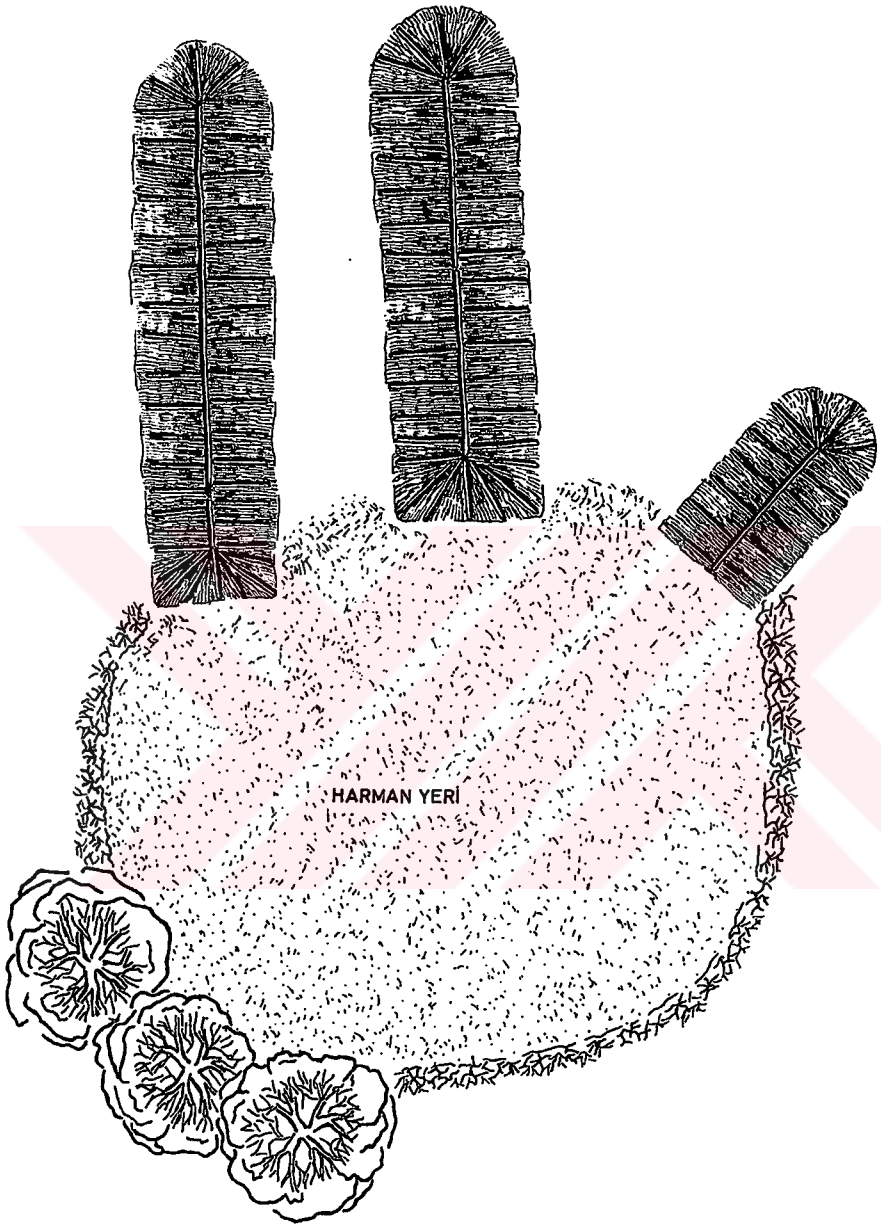

Kırklareli - Ahlatlı
harman yeri ve samanlıklar

Şekil D.15. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k4, k5, k6)

0 6m

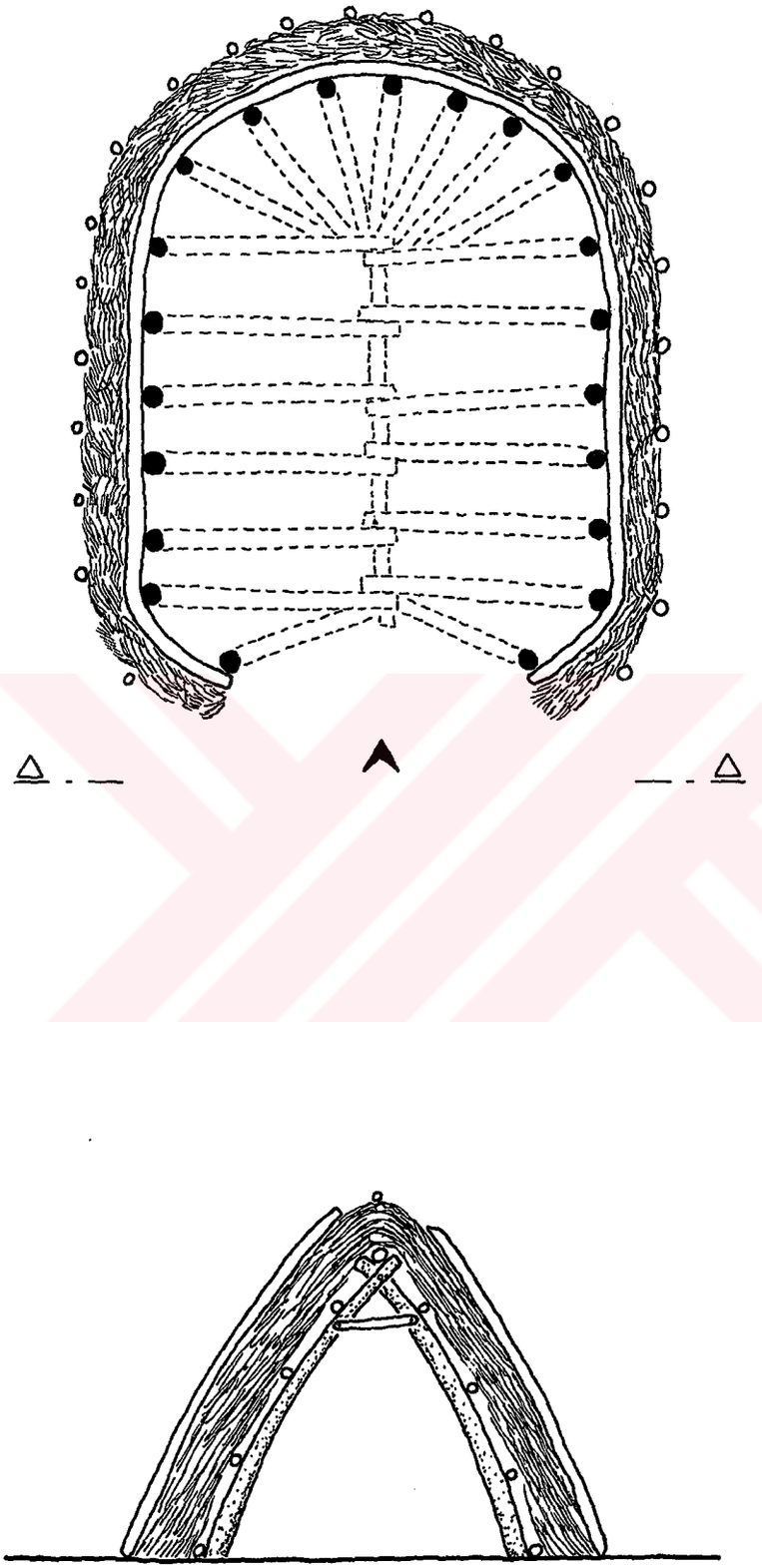

GİRİŞ YÖNÜNDEN GÖRÜNÜŞ

Kırklareli - Beyci
köpek kulübesi (kk1)
u: 1.65m, g: 1.20m, y: 0.80m

0 20 40cm

Şekil D.16. Beyci Köyü, köpek kulübesi (kk1)

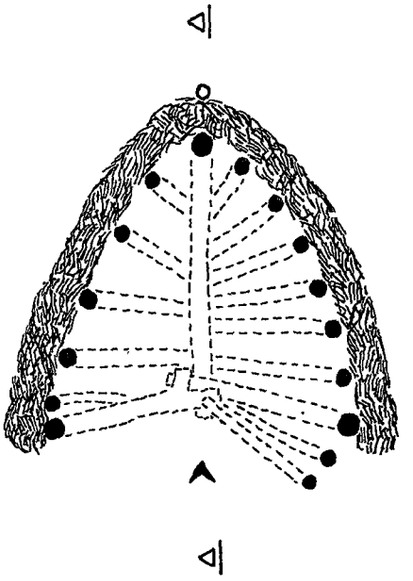

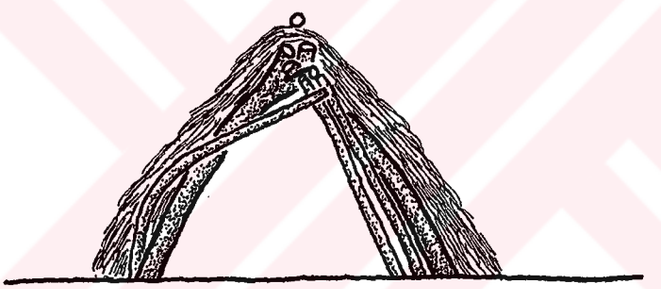

GÖRÜNÜŞ

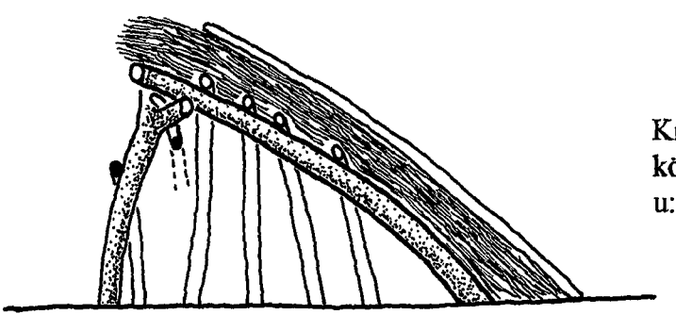

KESİT

Kırklareli - Beyci
köpek kulübesi (kk3)
u: 1m, g: 0.80m, y: 0.60m

0 20 40cm

Şekil D.17. Beyci Köyü, köpek kulübesi (kk2)

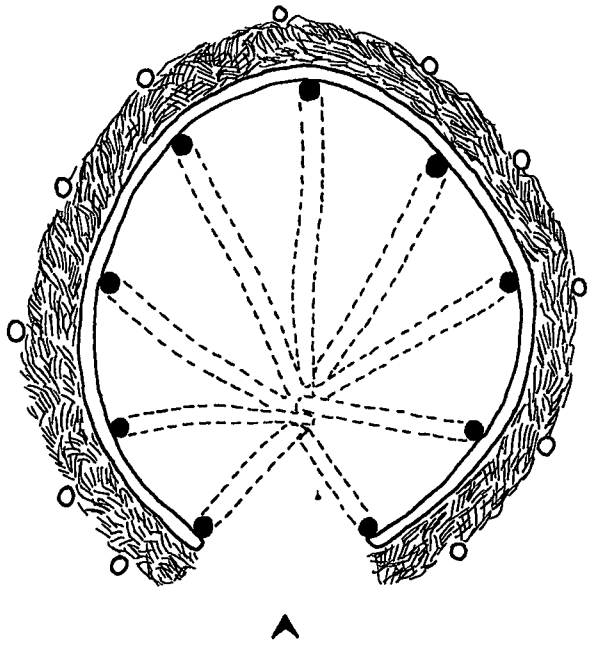

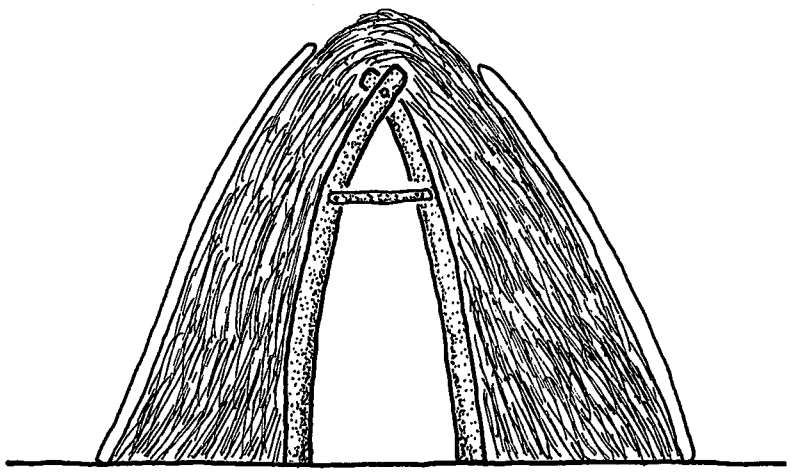

GİRİŞ YÖNÜNDEN GÖRÜNÜŞ

Kırklareli - Beyci
köpek kulübesi (kk2)
ç: 1.20m, y: 1.10m

Şekil D.18. Beyci Köyü, köpek kulübesi (kk3)

0 20 40 cm

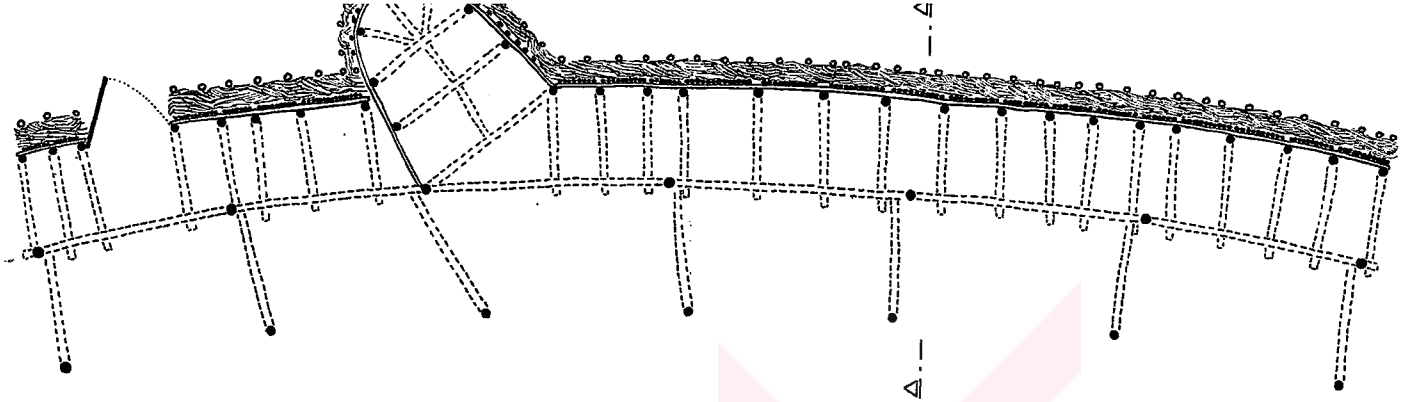

Kırklareli - Beyci
k3 no'lu kışla topluluğunda yer alan dayama

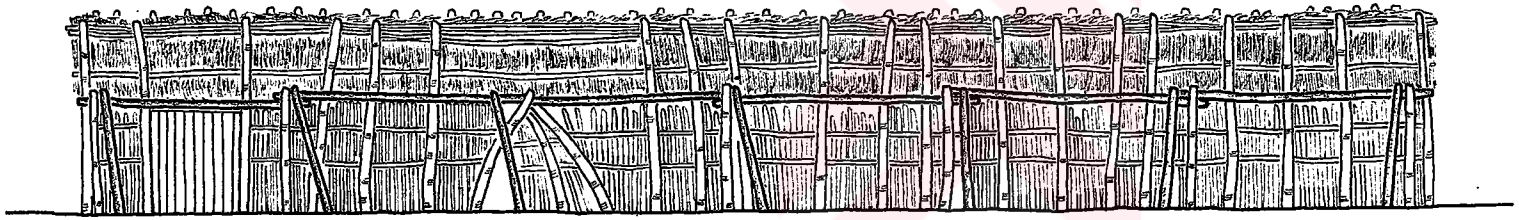

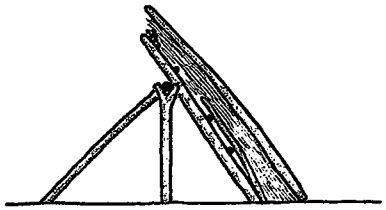

A-A KESİTİ

0 1 2m

Şekil D.19. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3) içindeki dayama

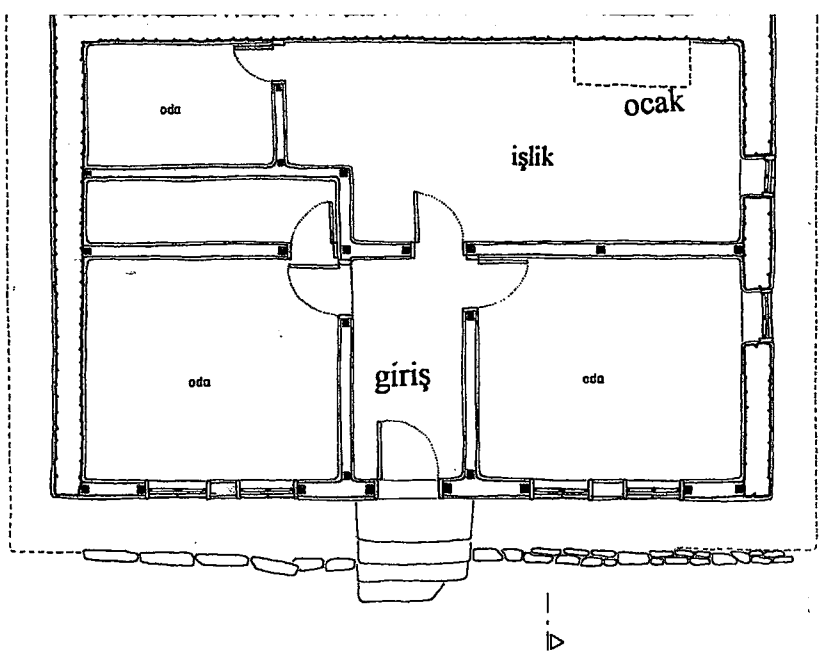

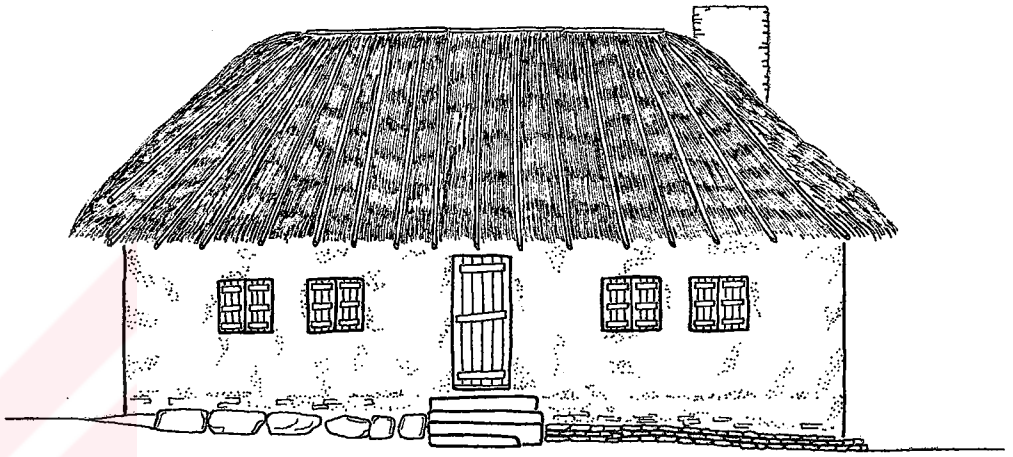

GİRİŞ YÖNÜNDEN GÖRÜNÜŞ

Kırklarelİ - Tastepe
ev (e1)

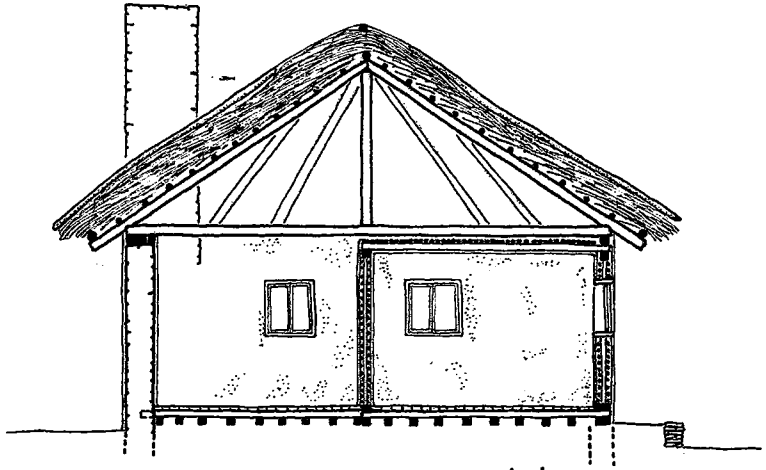

B-B KESİTİ

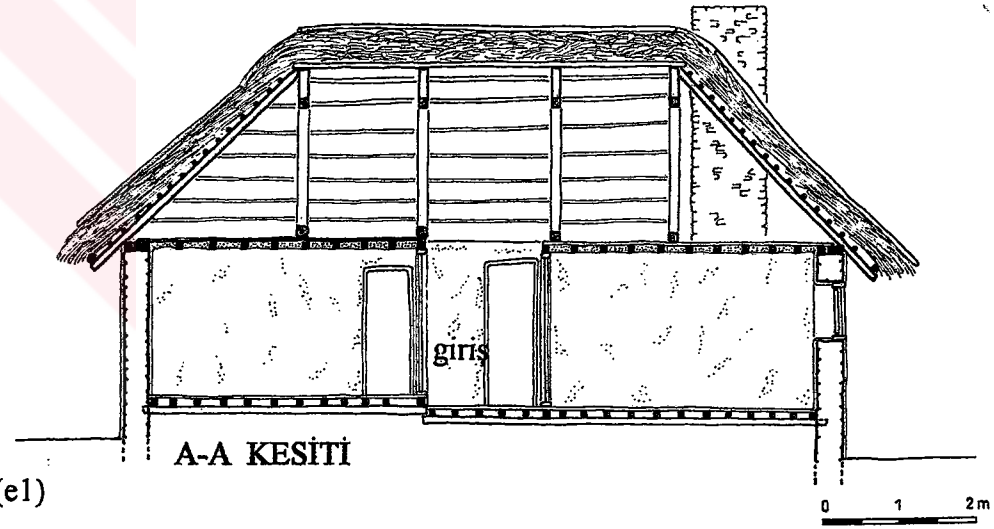

A-A KESİTİ

Şekil D.20. Tastepe Köyü, ev (e1)

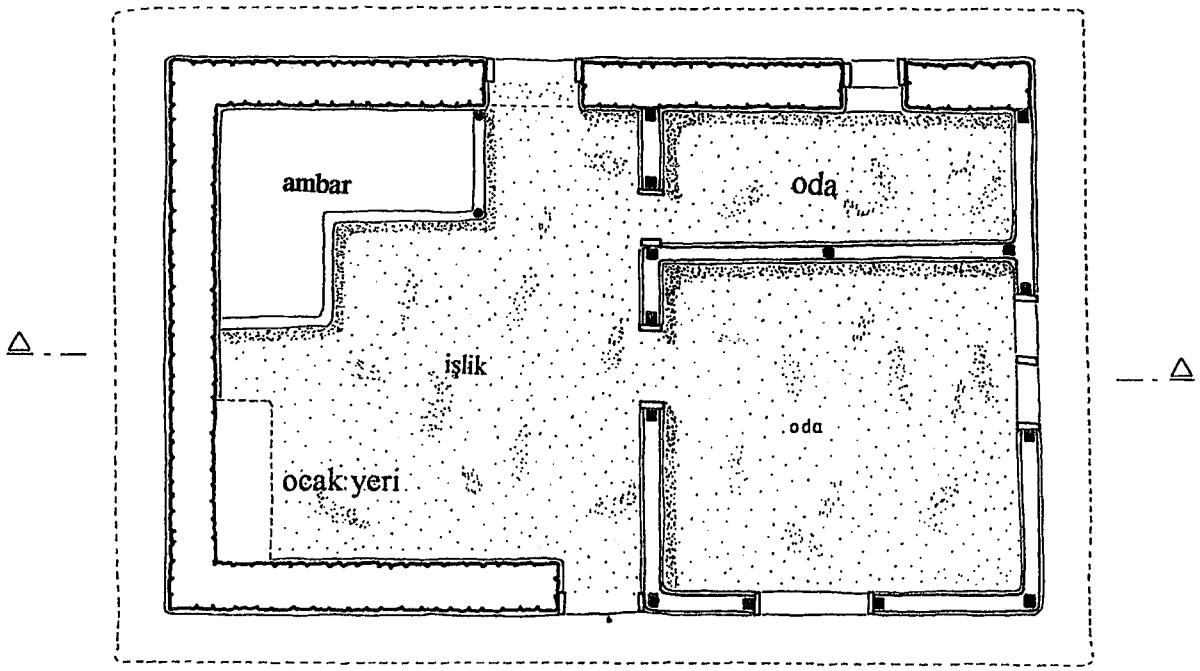

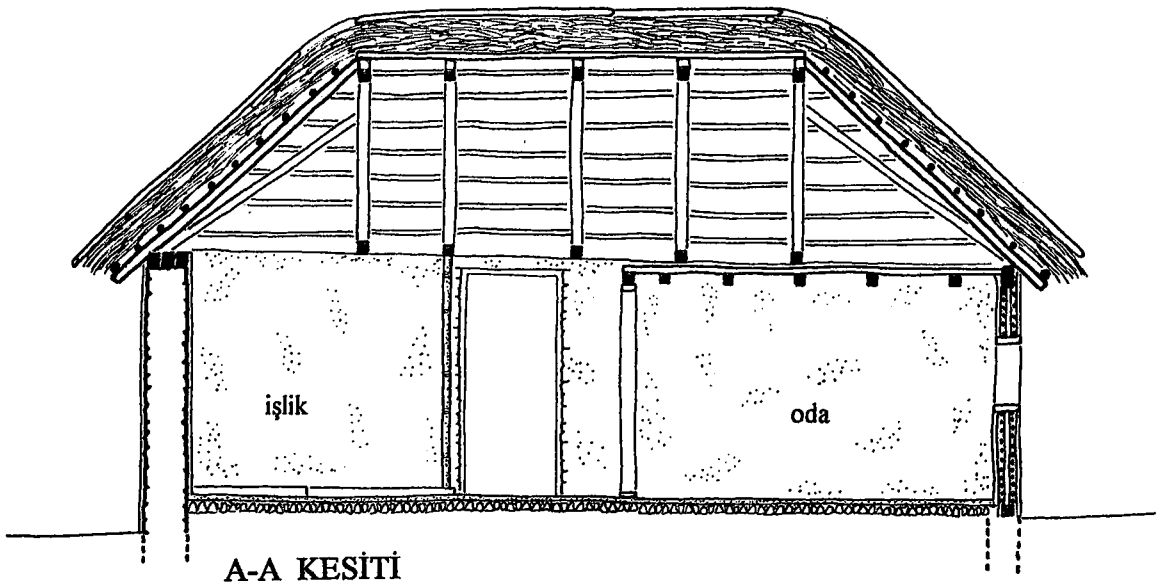

Kırklareli – Tastepe
ev (e2)

Şekil D.21. Tastepe Köyü, ev (e2)

0 1 2 m

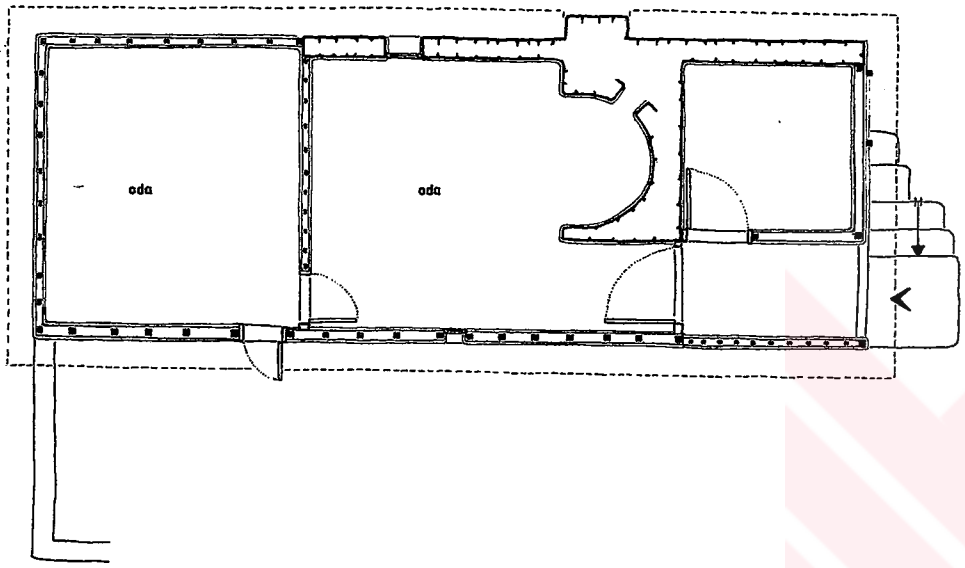

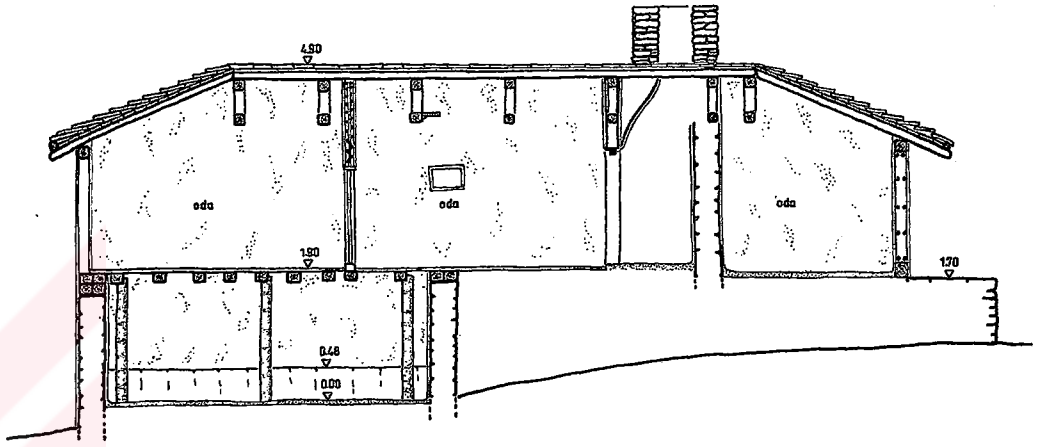

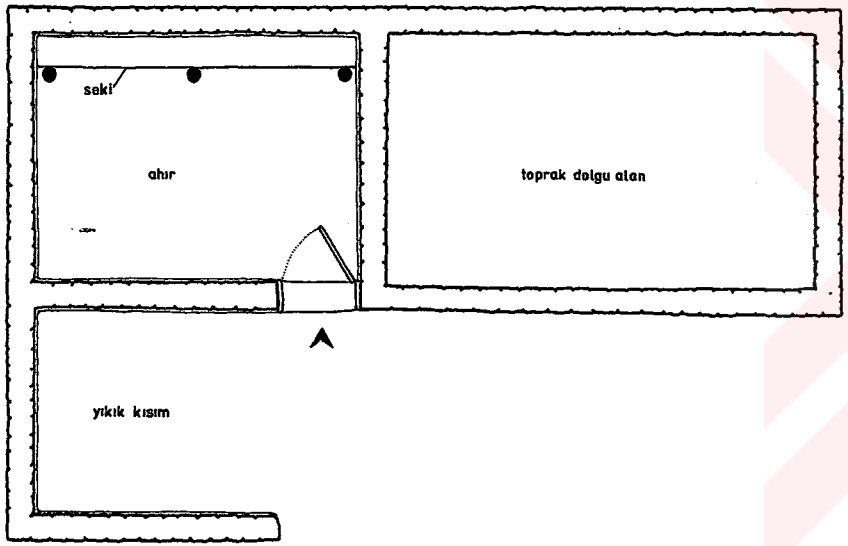

Şekil D.22. Yukarı Kanara Köyü, ev (e3)

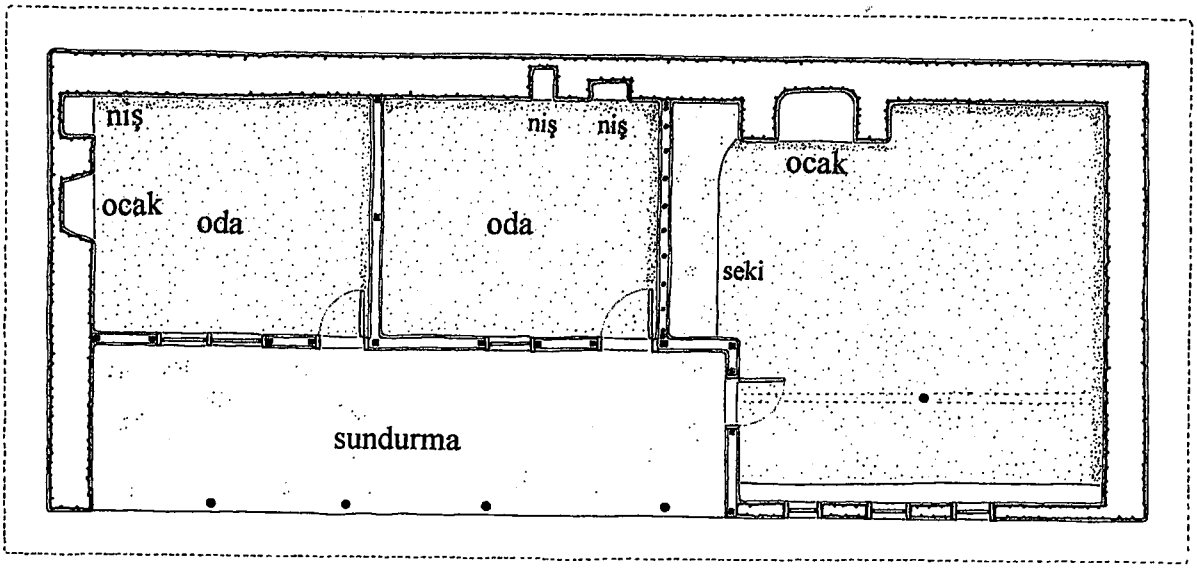

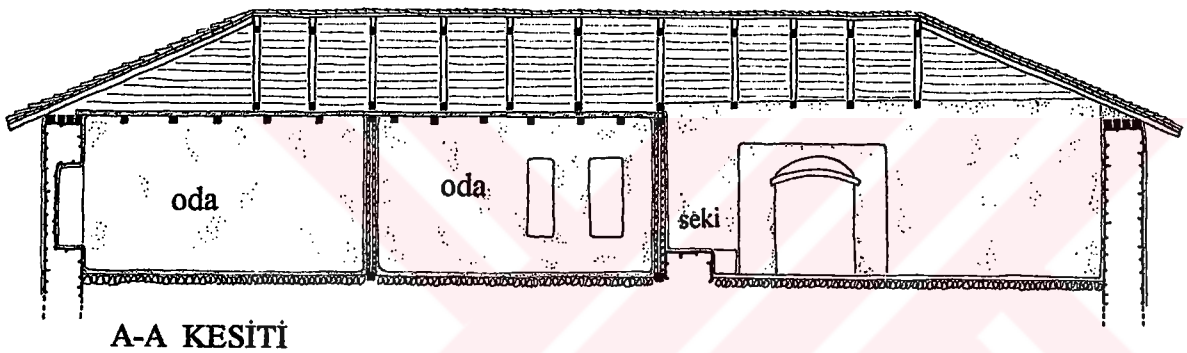

A-A KESİTİ

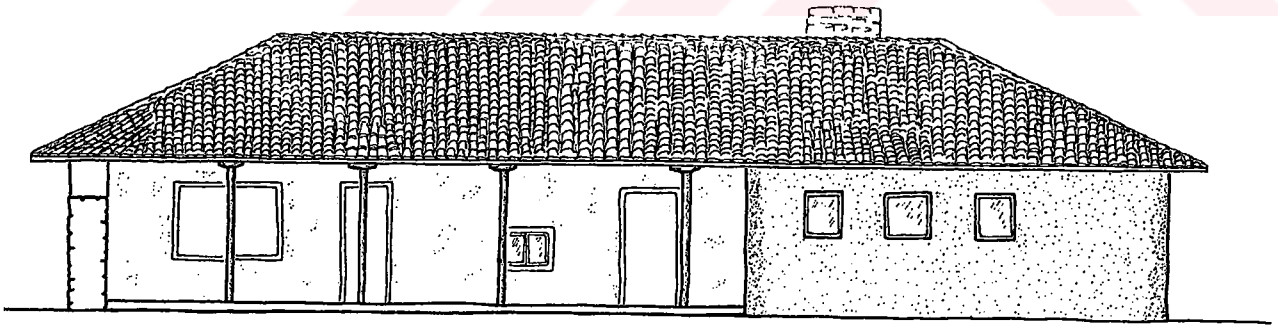

GİRİŞ YÖNÜNDEN GÖRÜNÜŞ

Kırklareli - Ahmetçe
ev (e4)

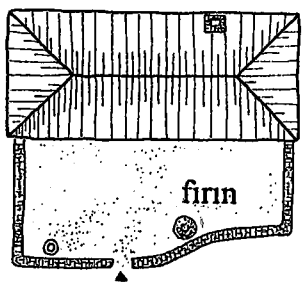

Şekil D.23. Ahmetçe Köyü, ev (e4)

0 1 4m DURUM PLANI

0 1 2m

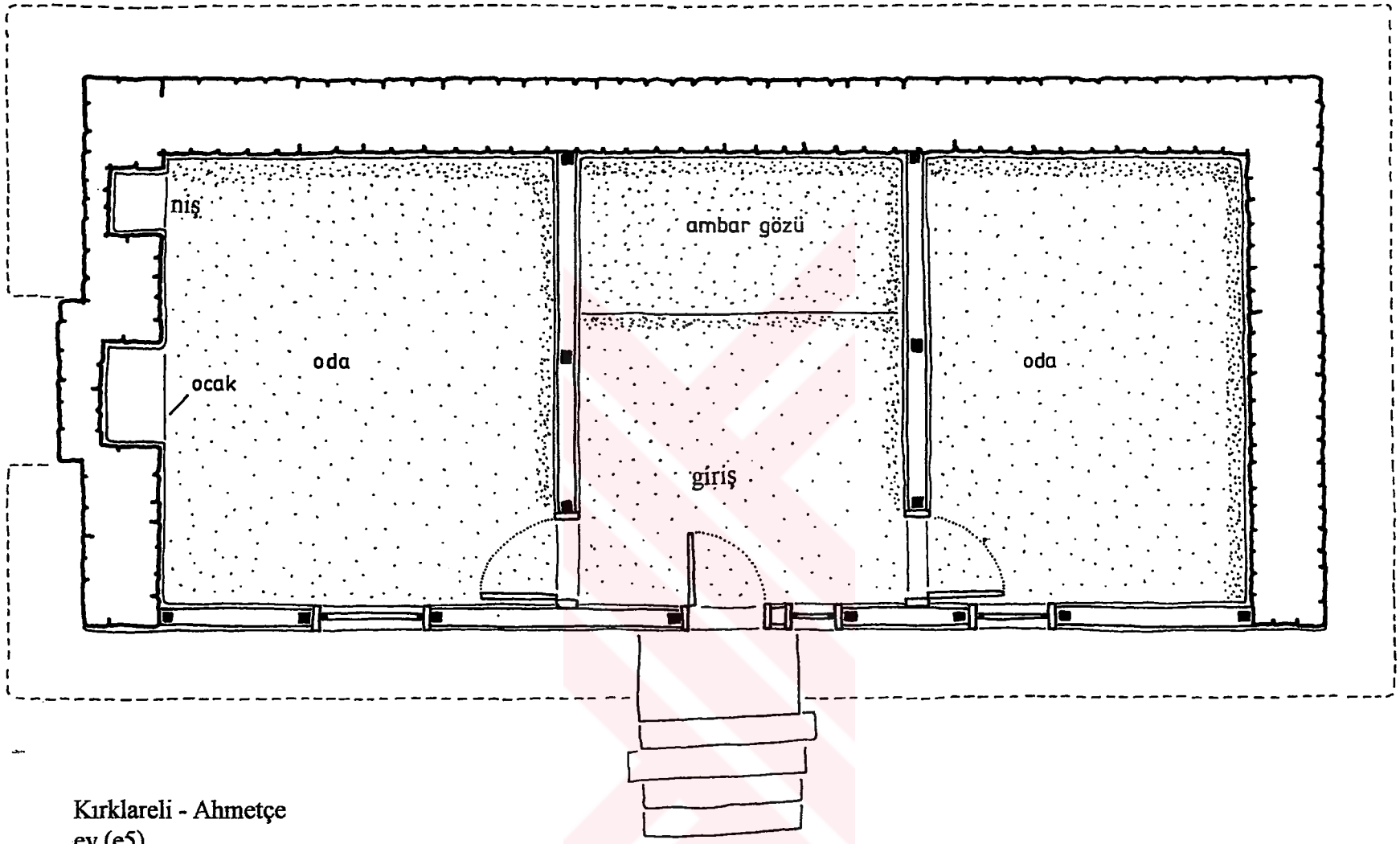

Kırklareli - Ahmetçe
ev (e5)

Şekil D.24. Ahmetçe Köyü, ev (e5)

0 50 100 cm

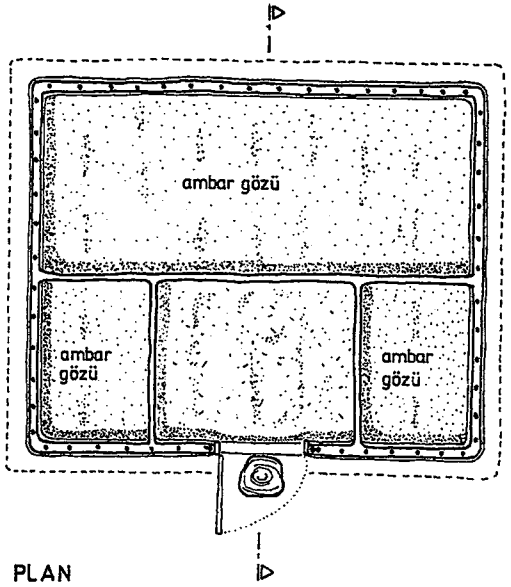

PLAN

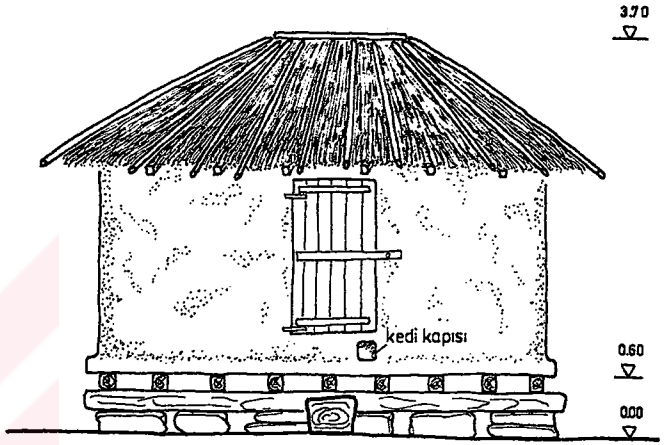

ÖN GÖRÜNÜŞ

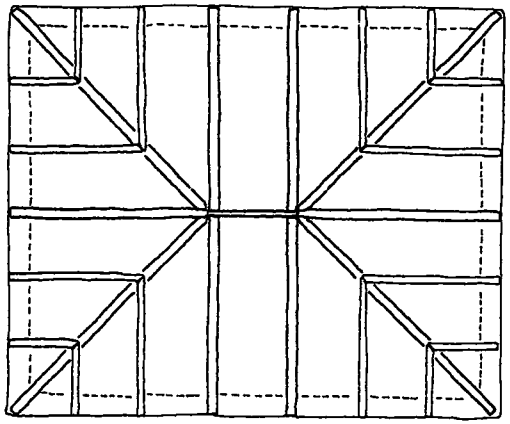

ÇATI PLANI

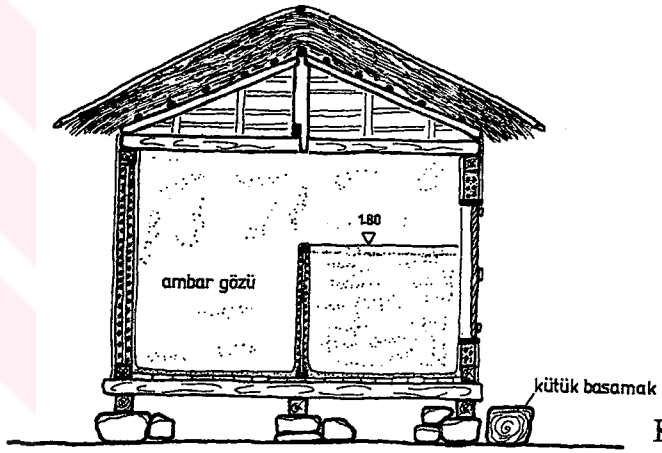

KESİT

Kırklareli - Tastepe ambar (a1)

0 1 2 m

Şekil D.25. Tastepe Köyü, ambar (a1)

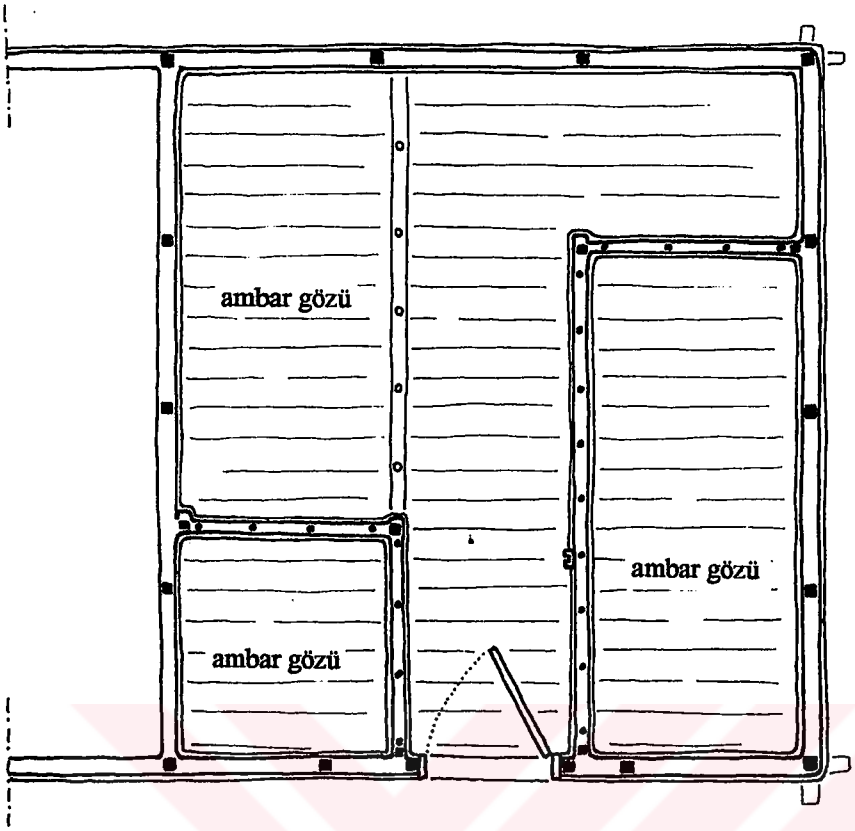

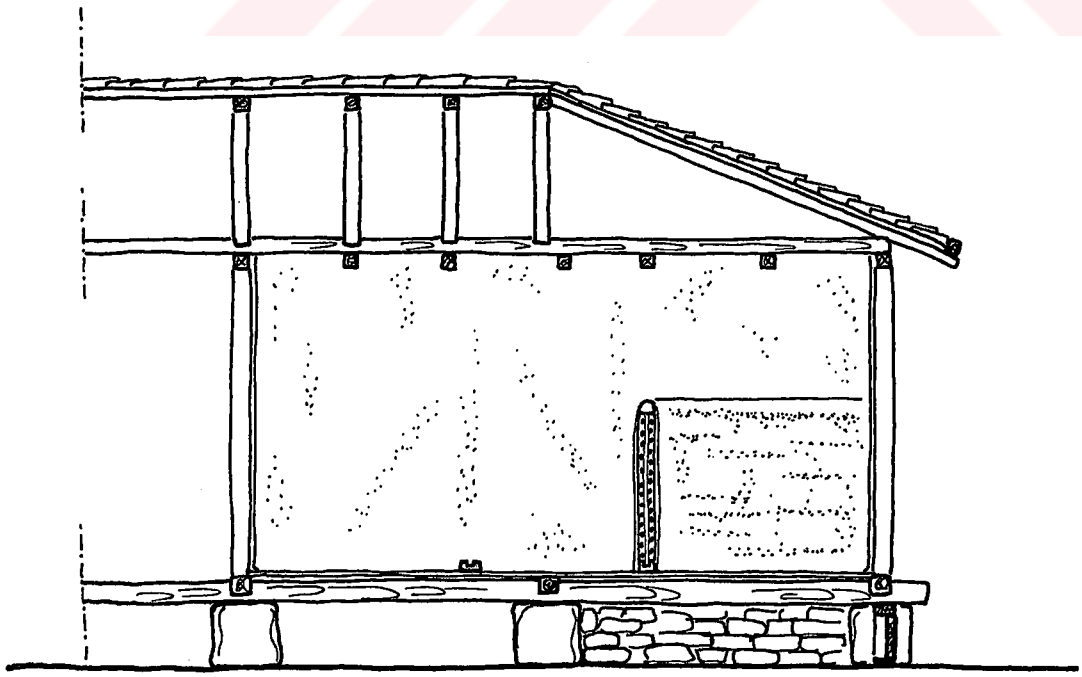

Kırklareli - Beyci
ambar (a2)

A-A KESİTİ

0 50 100cm

Şekil D.26. Beyci Köyü, ambar (a2)

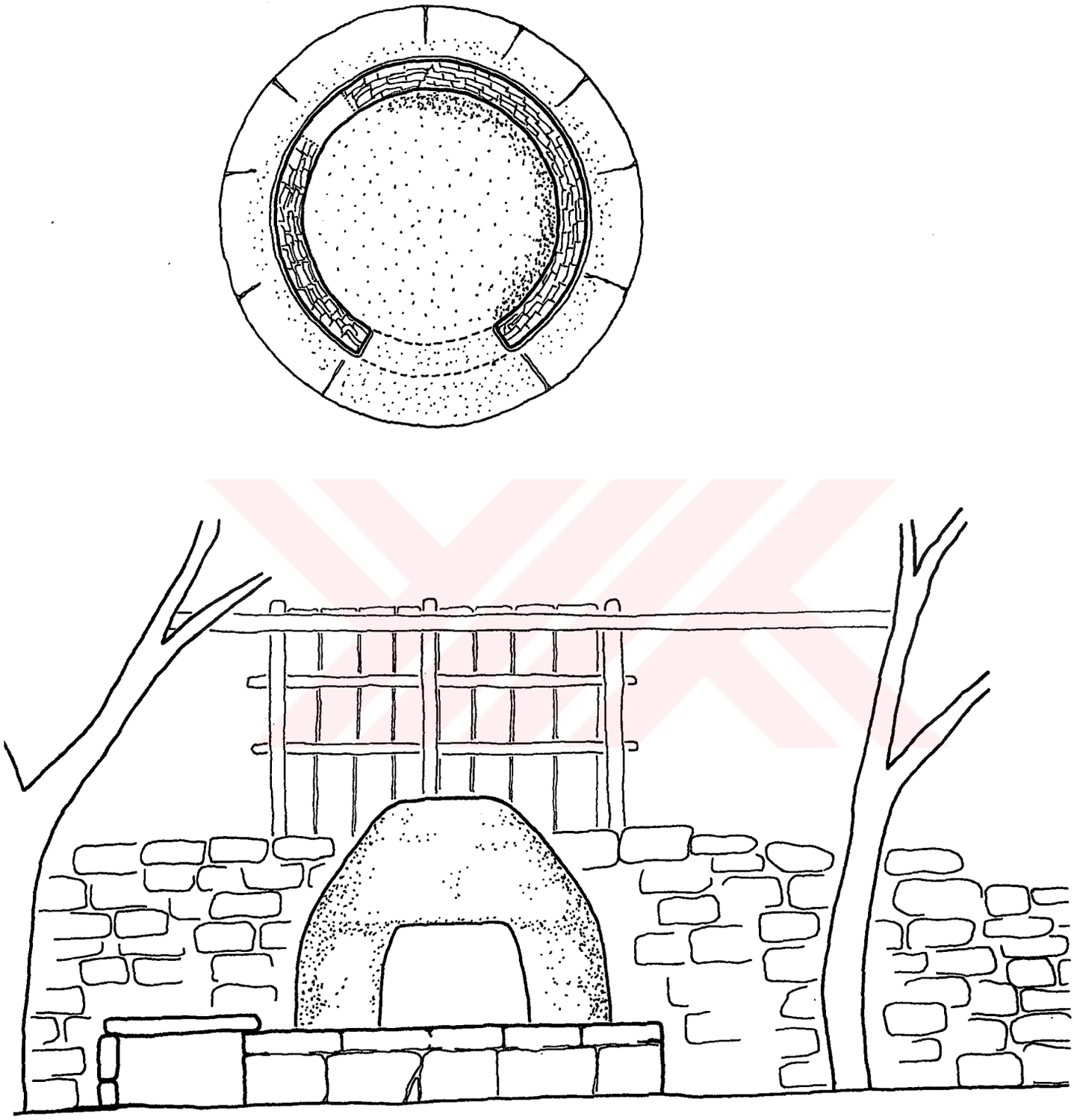

Kırklareli - Tastepe
e1 no'lu evin fırını (f1)

Şekil D.27. Tastepe Köyü, e1 no'lu evin fırını (f1)

0 10 20cm

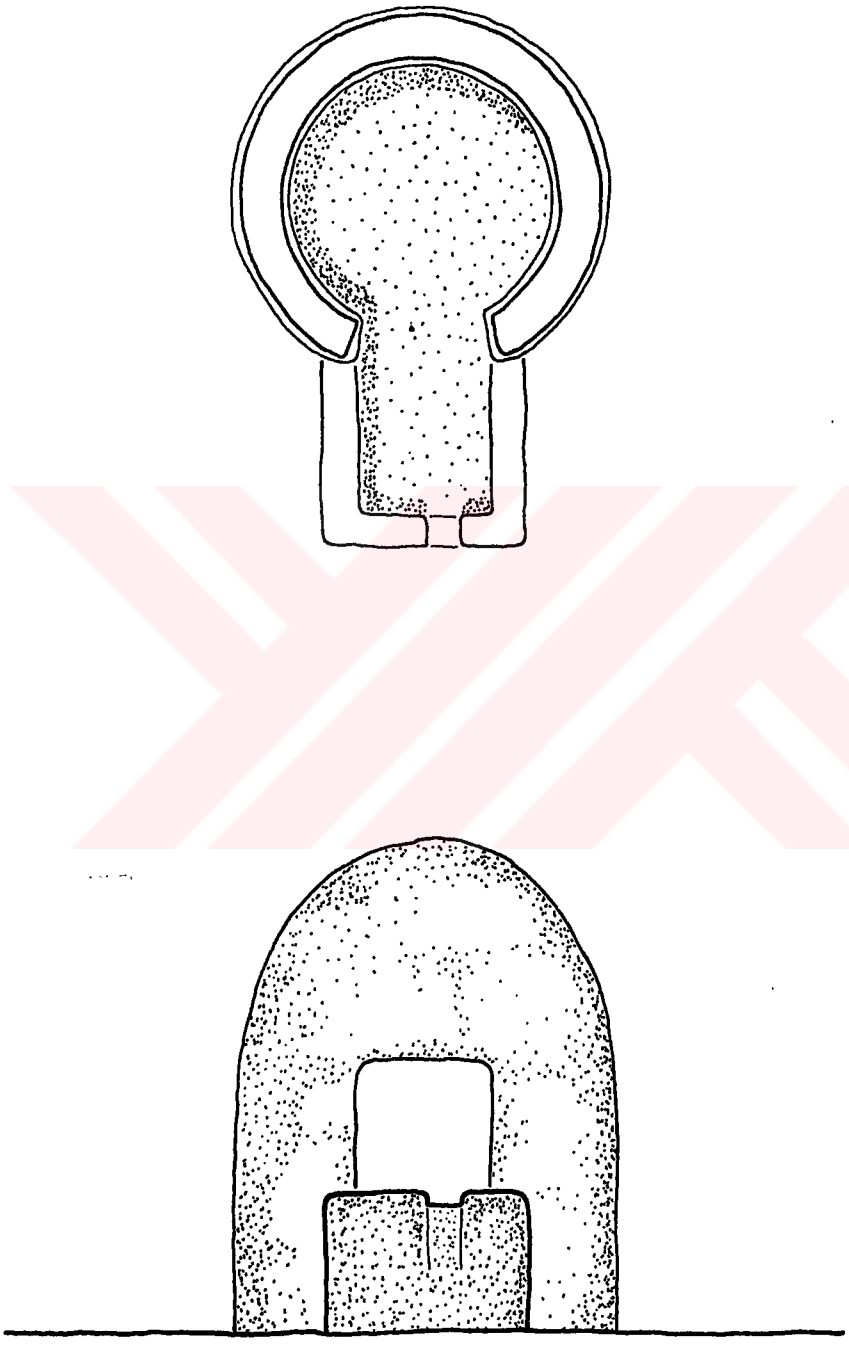

Kırklareli - Sazara
fırın (f2)

Şekil D.28. Sazara Köyü, fırın (f2)

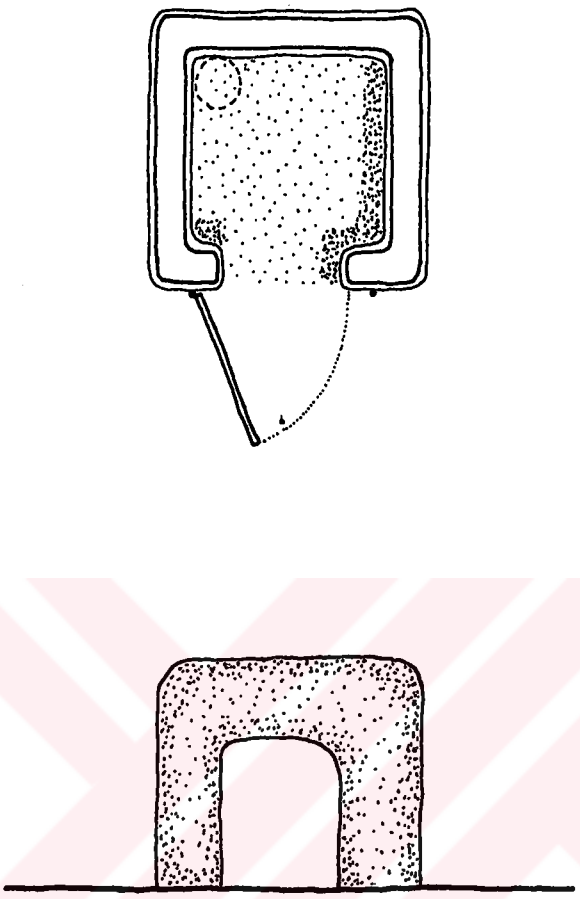

Kırklareli - Beyci
fırın

Şekil D.29. Beyci Köyü, fırın (peçko)

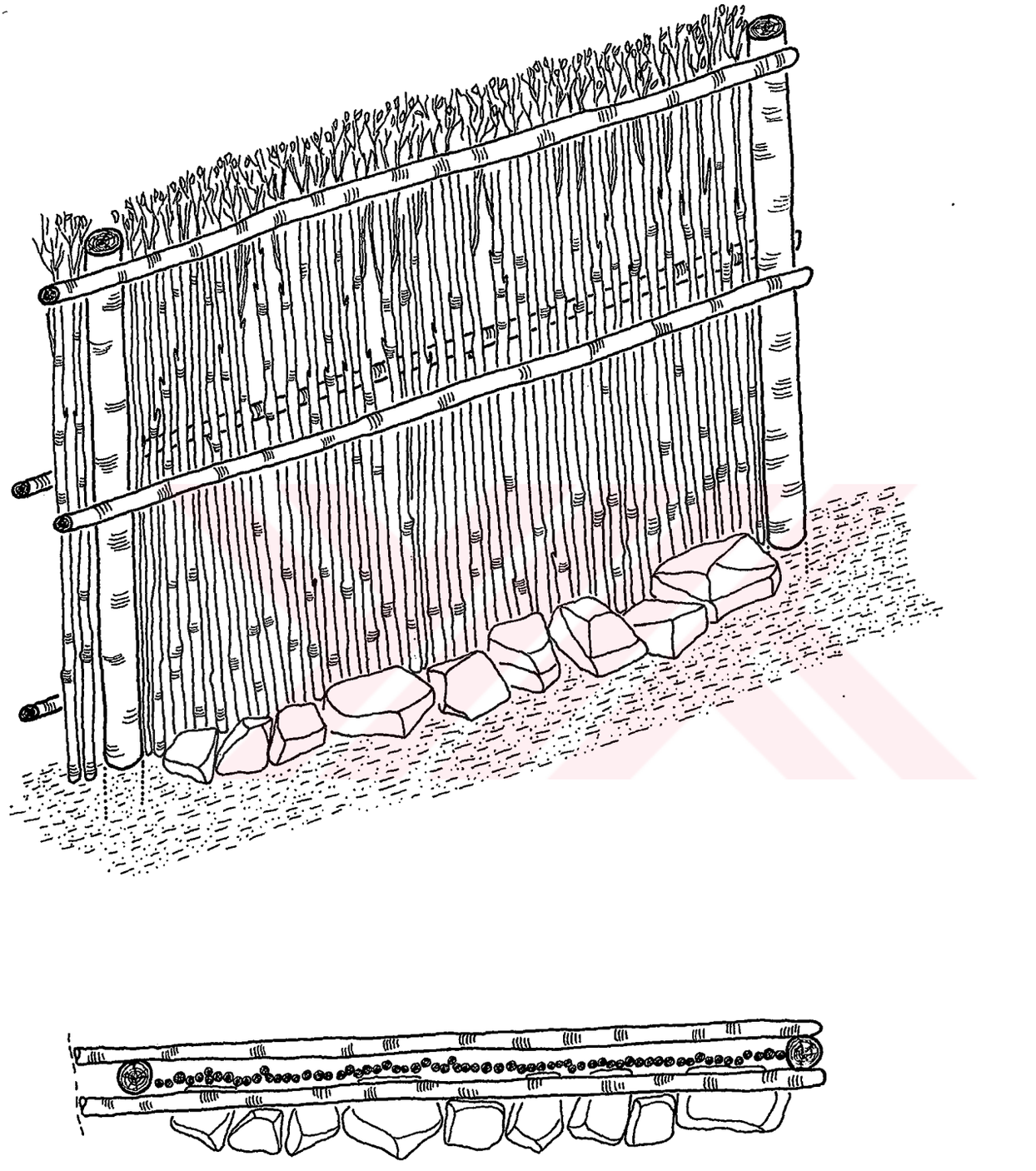

Şekil D.30. Dalörgü çit

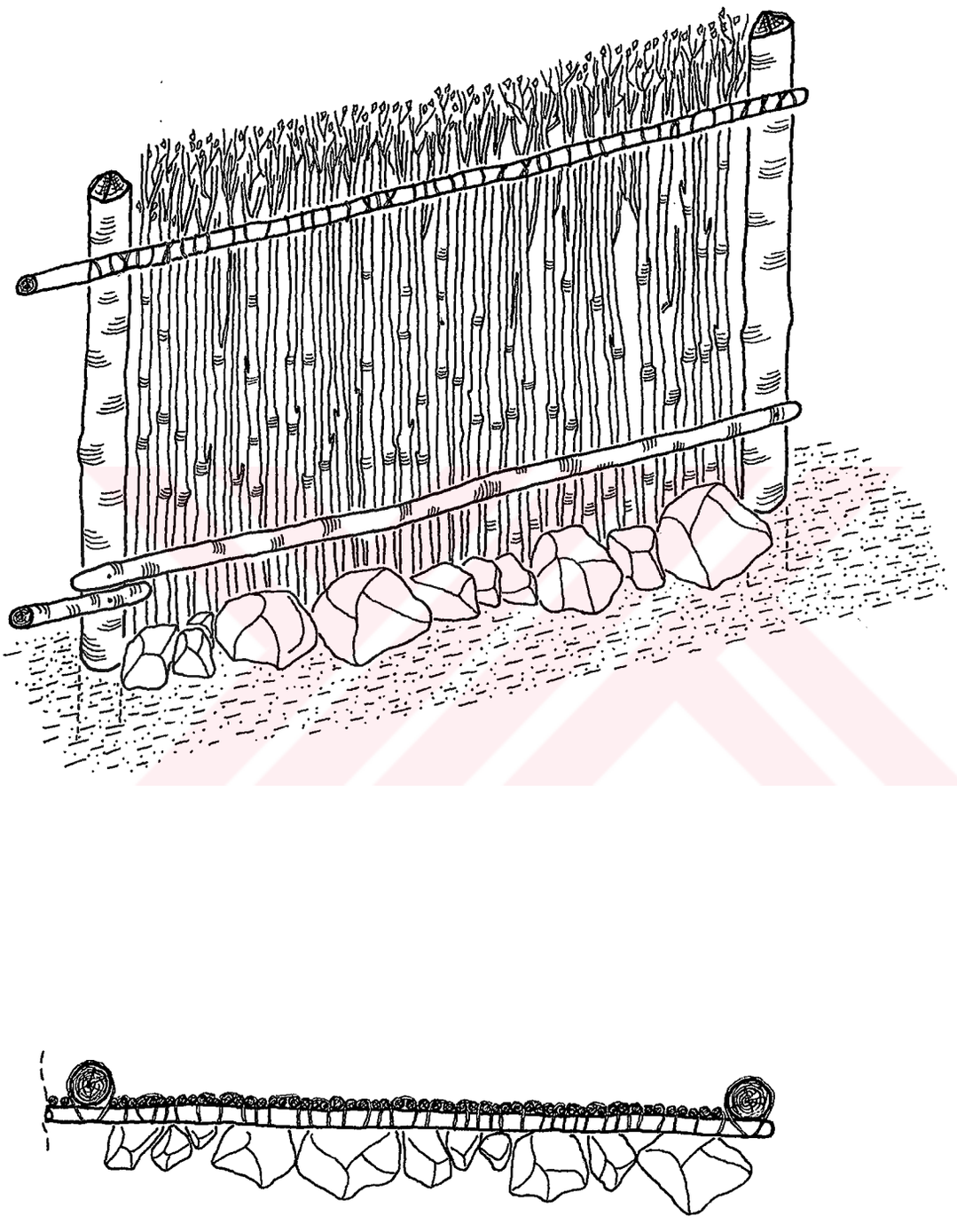

Şekil D.31. Dalörgü çit

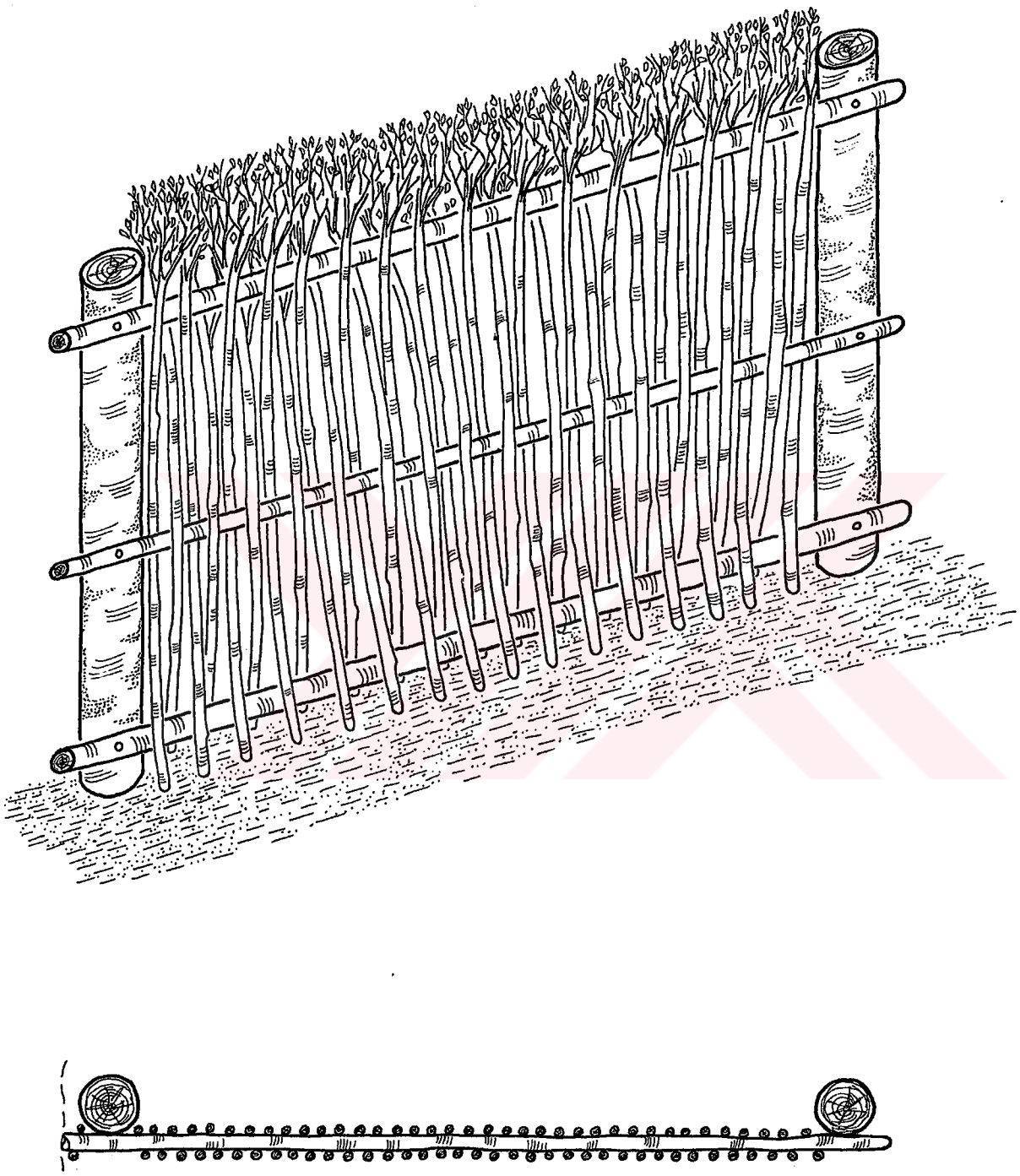

Şekil D.32. Dalörgü çit

0 20 40cm

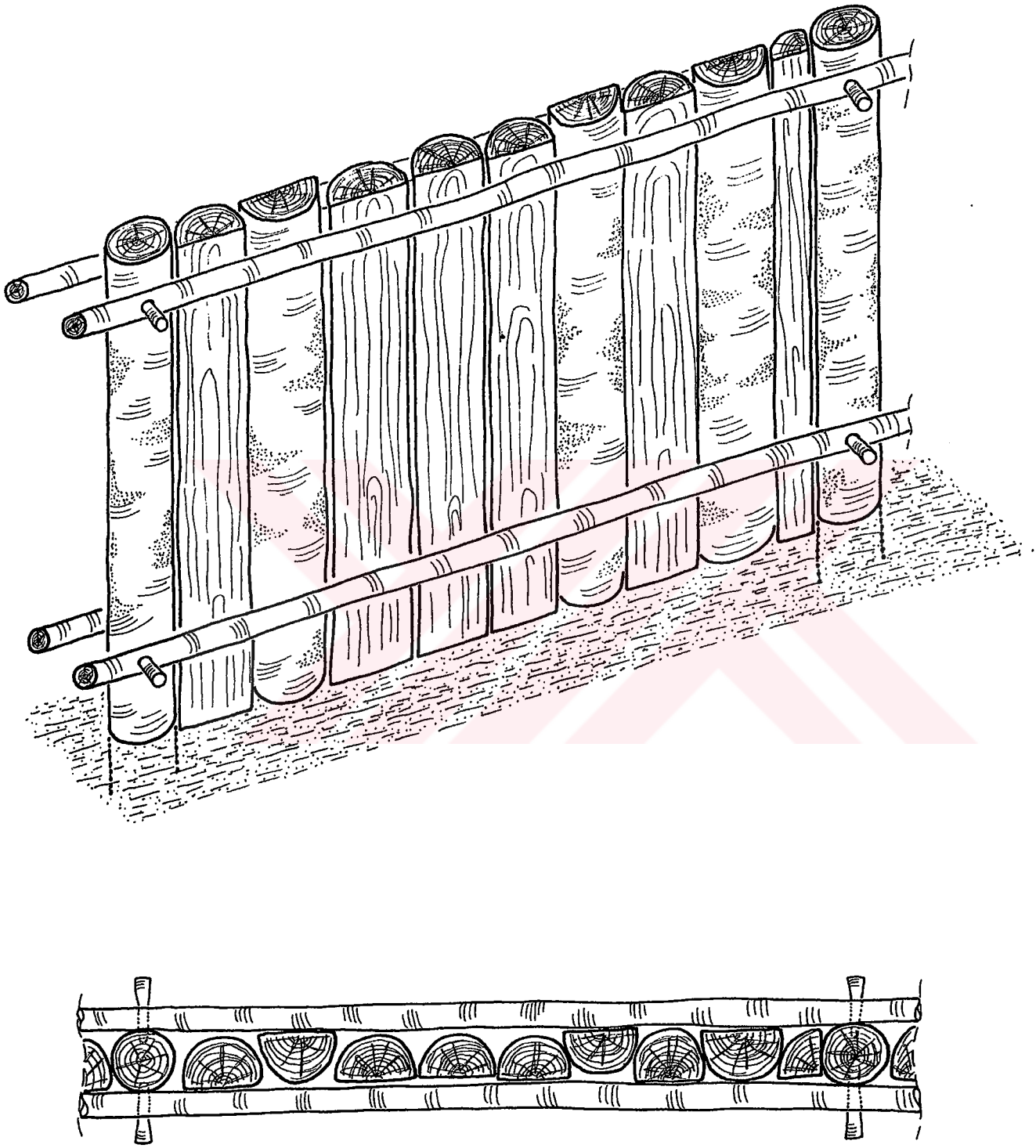

Şekil D.33. Dalörgü duvar

0 20 40 cm

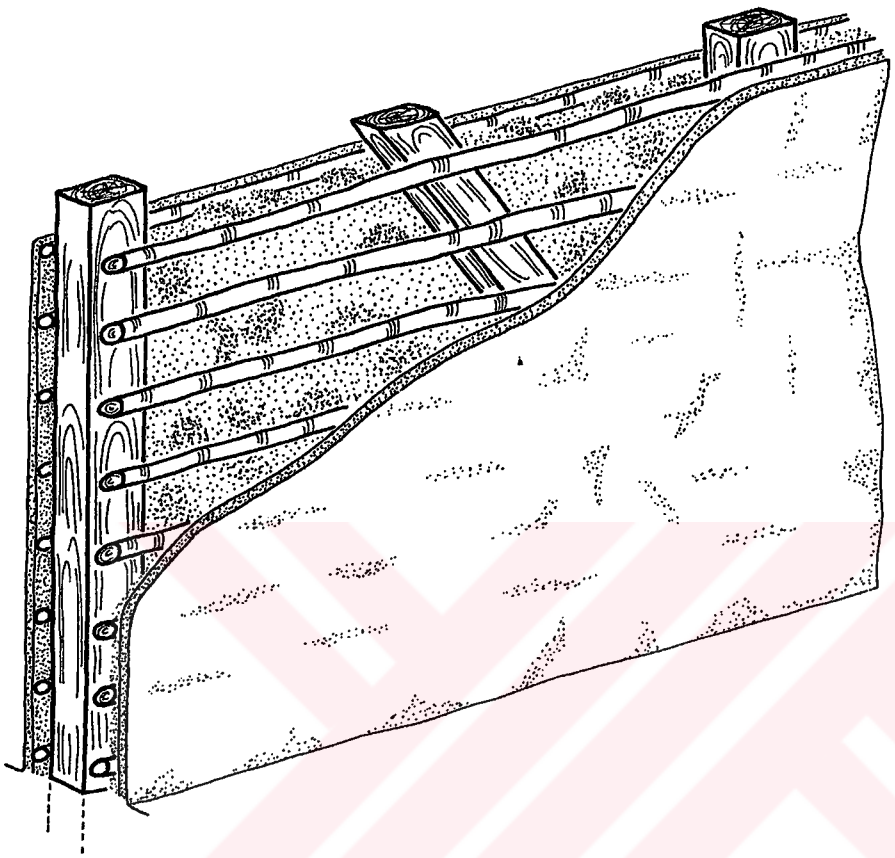

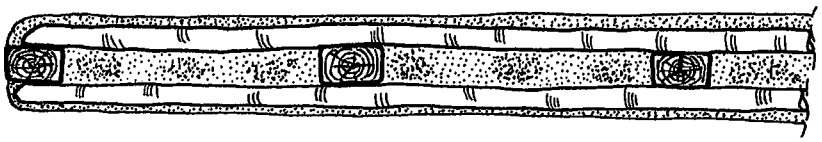

0 20 40 cm

Şekil D.34. Dalörgü duvar

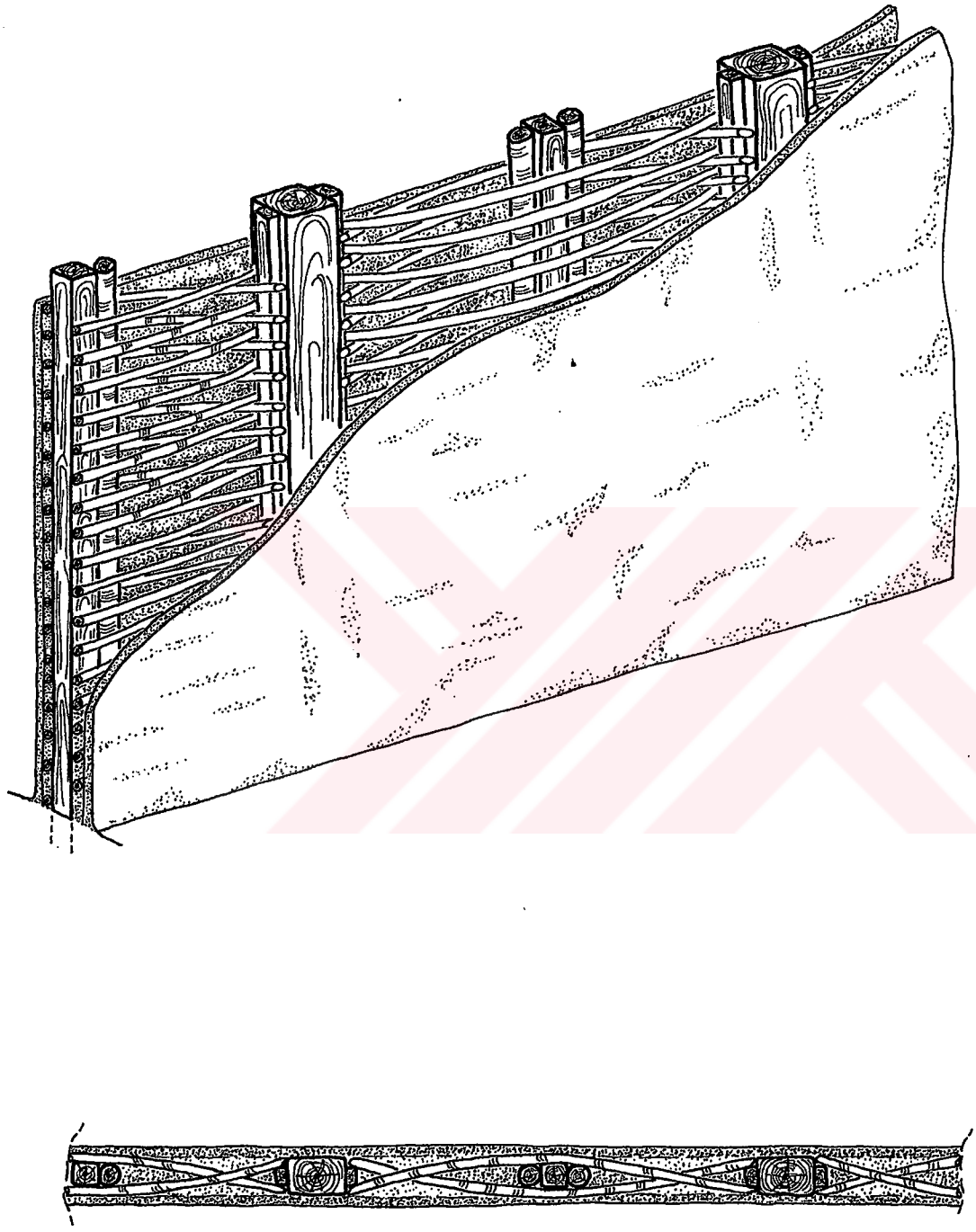

0 20 40cm

Şekil D.35. Dalörgü duvar

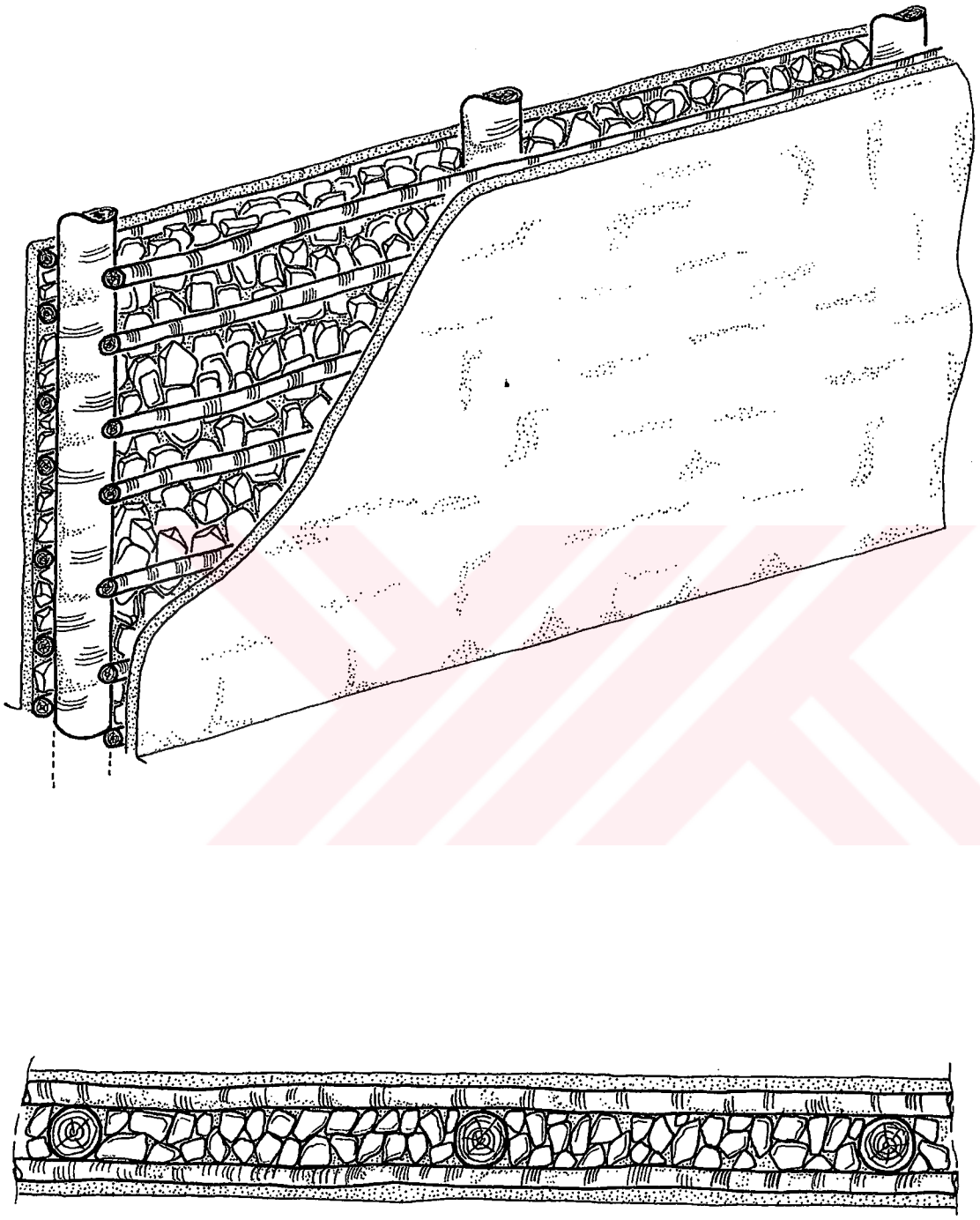

Şekil D.36. Dalörgü duvar

0 20 40cm

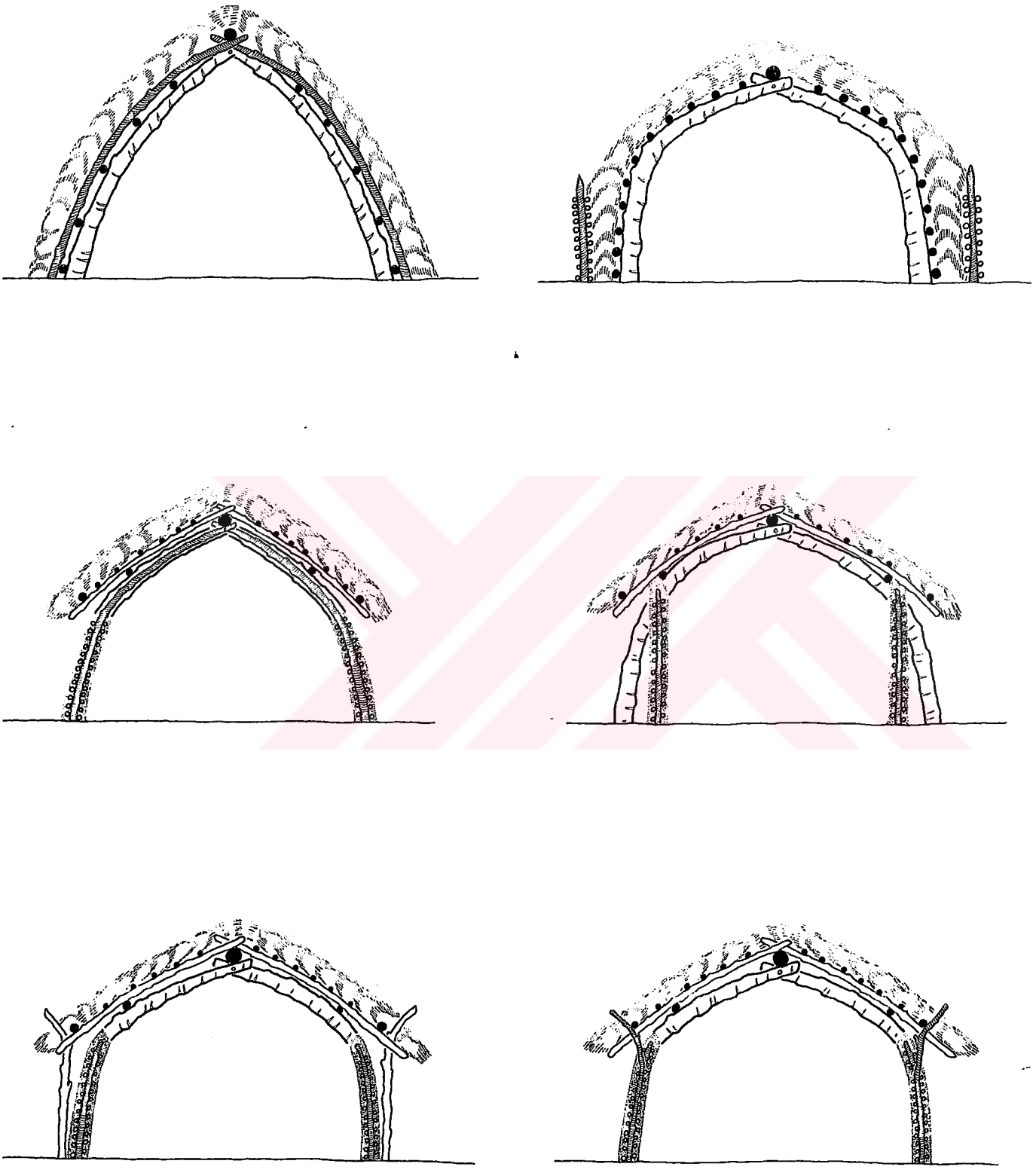

Şekil D.37. İğmeli yapı yapım sistemleri

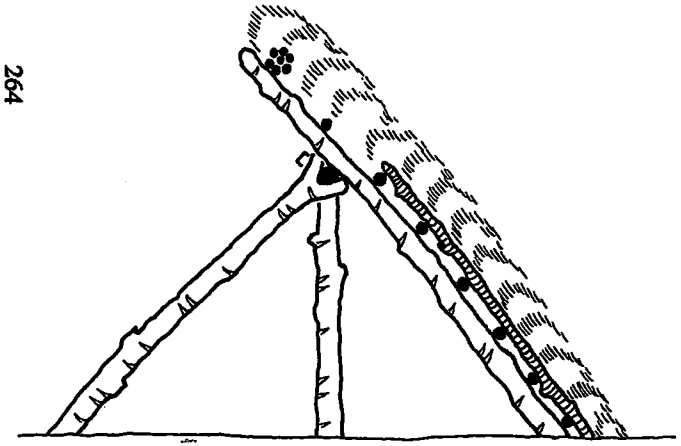

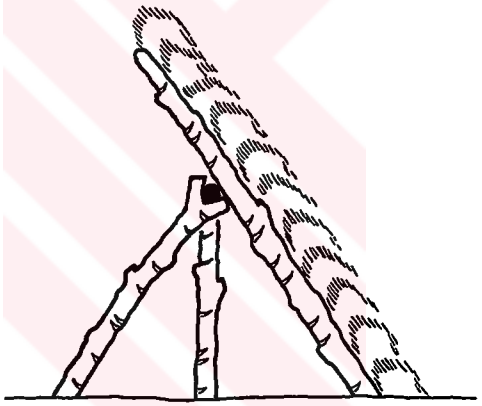

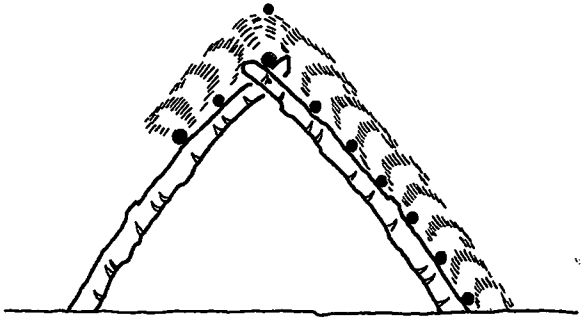

Şekil D.38. Dayama tipleri

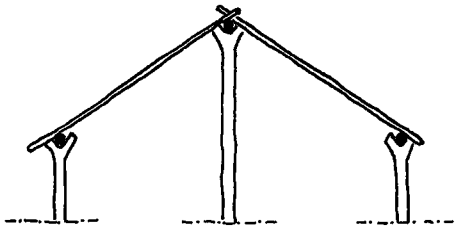

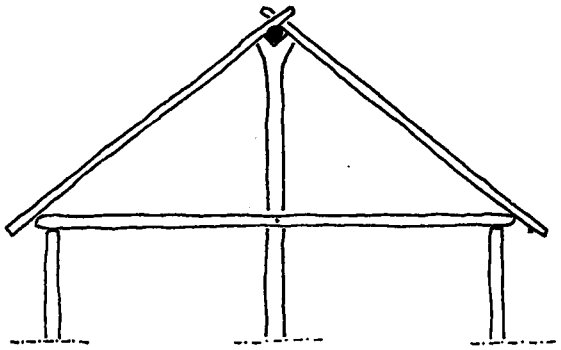

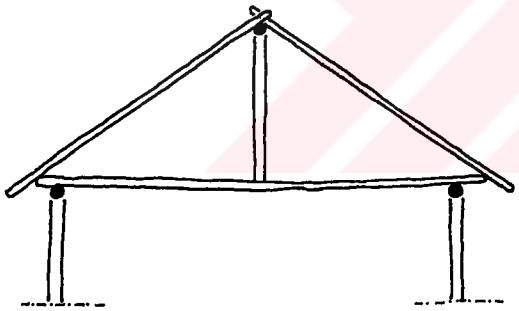

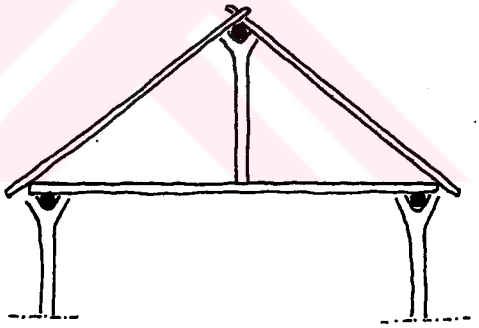

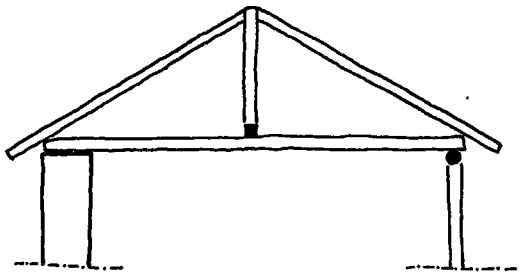

Şekil D.39. Düz atkılı yapılar, makas çatı tipleri

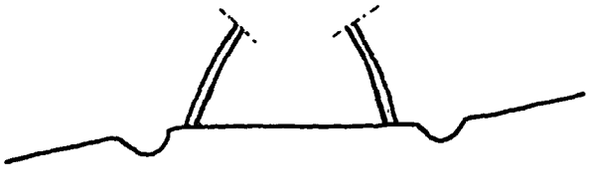

1

2

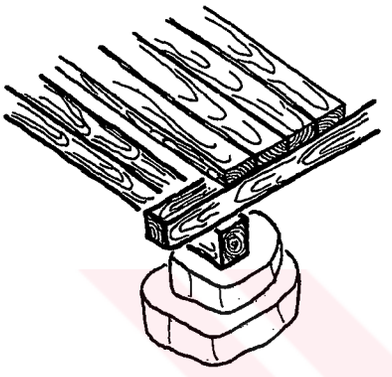

3a

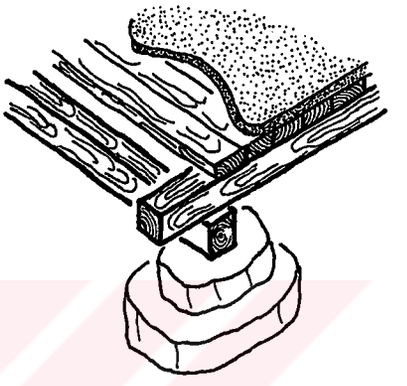

3b

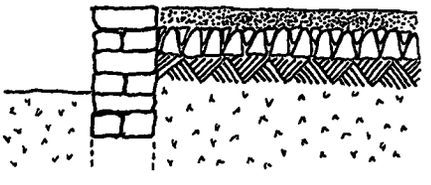

4

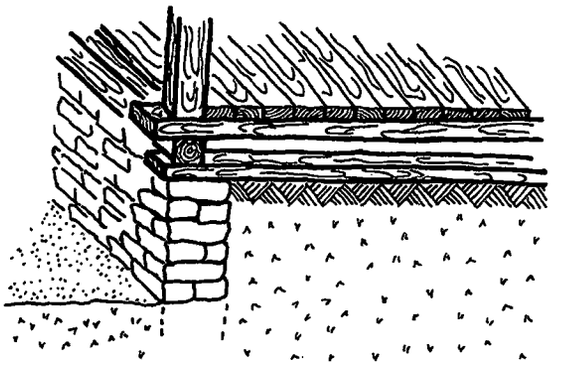

5

Şekil D.40. Taban-zemin ilişkisi

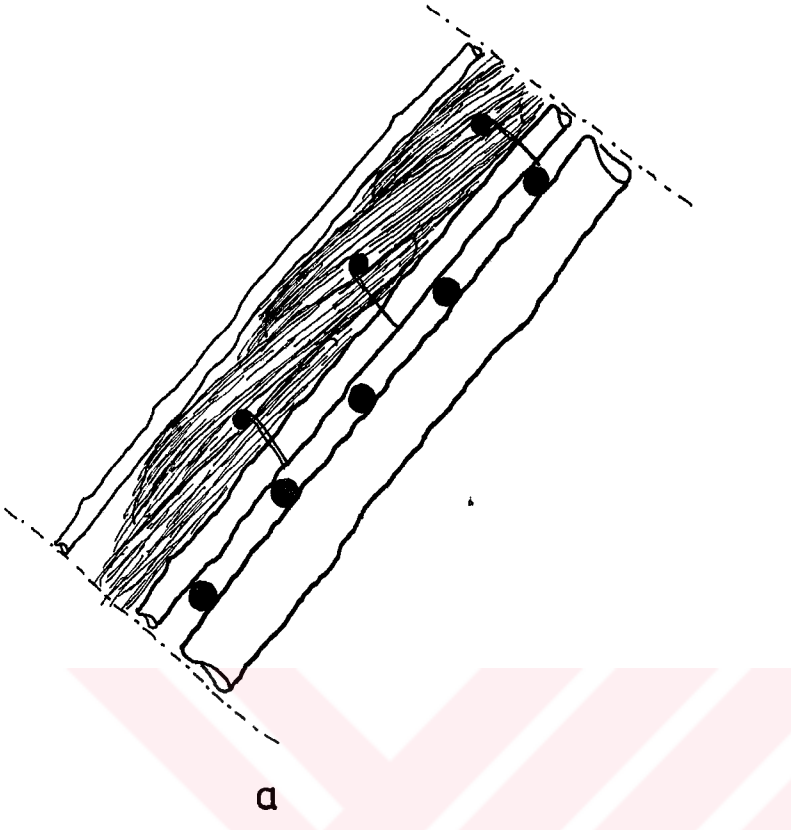

a

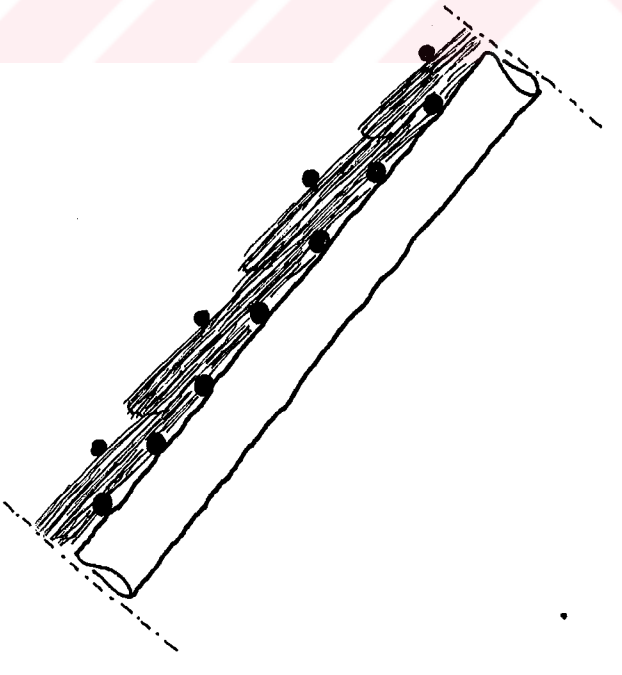

b

Şekil D.41. Saman örtü tipleri

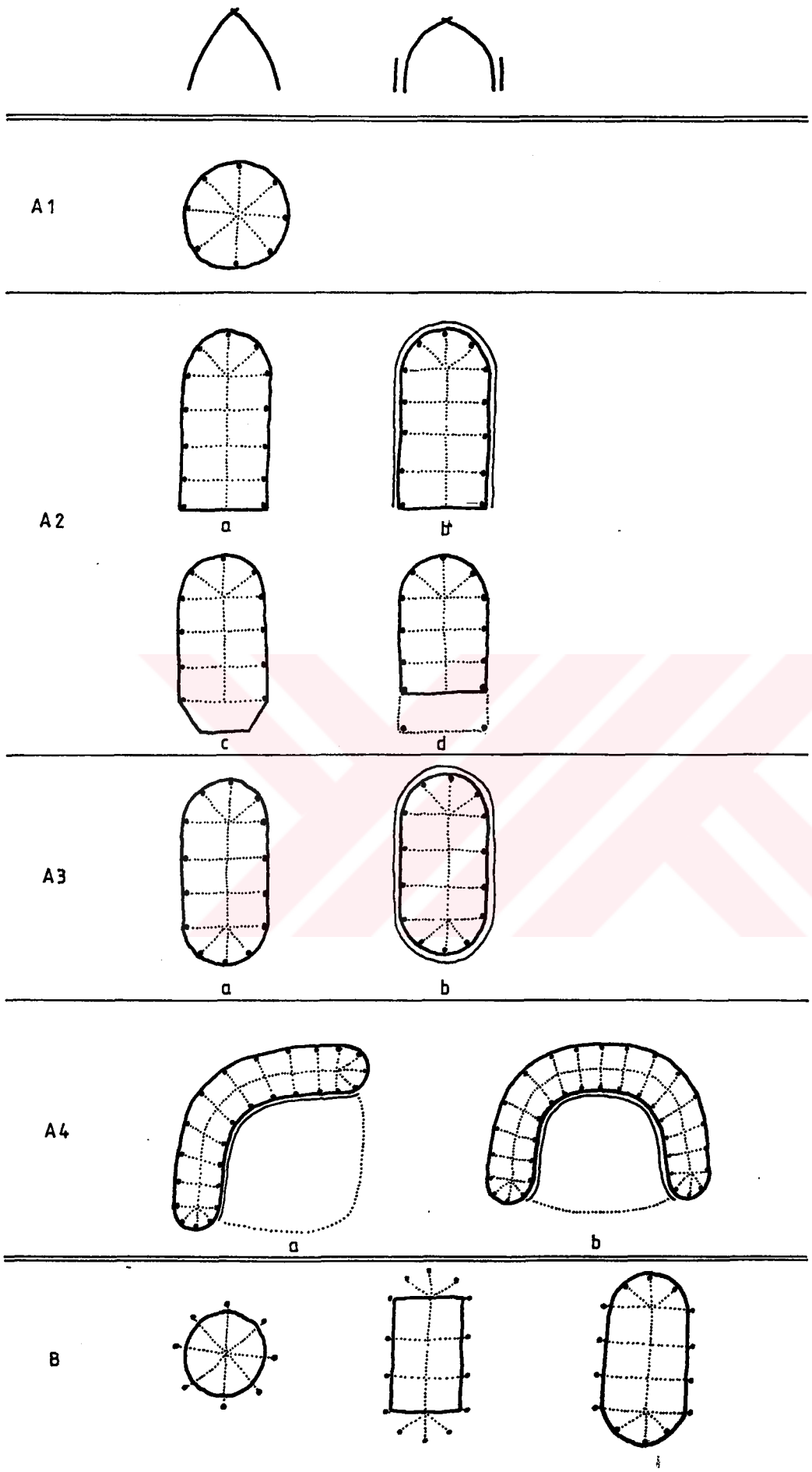

Şekil D.42. İğmeli yapı plan tipolojisi

KIRKLARELİ AHMETÇE KÖYÜ - KULLANIM ALANLARI

KONUT	HELA	MUTFAK	TAŞ ZEMİNLİ AVLU
AHIR	DEPO	ÇİT	DÜZENSİZ AÇIK ALAN
AMBAR	CESME	BAHÇE DUVARI	ORTAK KULLANIM ALANLARI
SAMANLIK	KUYU	YIKIK YAPI	YOL
KÜMES	FIRIN	SEBZE BAHÇESİ	ARSA SINIRLARI

Şekil D.43. Ahmetçe Köyü, kullanım alanları planı

KIRKLARELİ AHMETÇE KÖYÜ - KONUT ALANLARI

KONUT ALANI SOKAK DOKUSU AVLU

Şekil D.44. Ahmetçe Köyü, konut alanları planı

Şekil D.45. Ömeroba Köyü, iğmeli ev

Şekil D.46. Ömeroba Köyü, önde saya arkada iğmeli ev

Şekil D.47. Ömeroba Köyü, ev

Şekil D.48. Ömeroba Köyü, ev

Şekil D.49. Ömeroba Köyü, ev

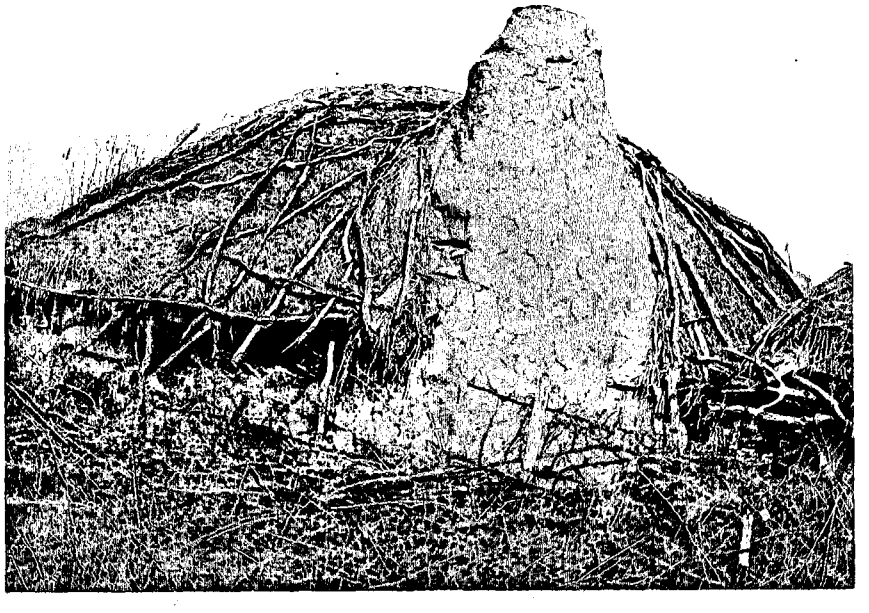

Şekil D.50. Ömeroba Köyü, ev

Şekil D.51. Tastepe Köyü, çoban kulübesi (çk1)

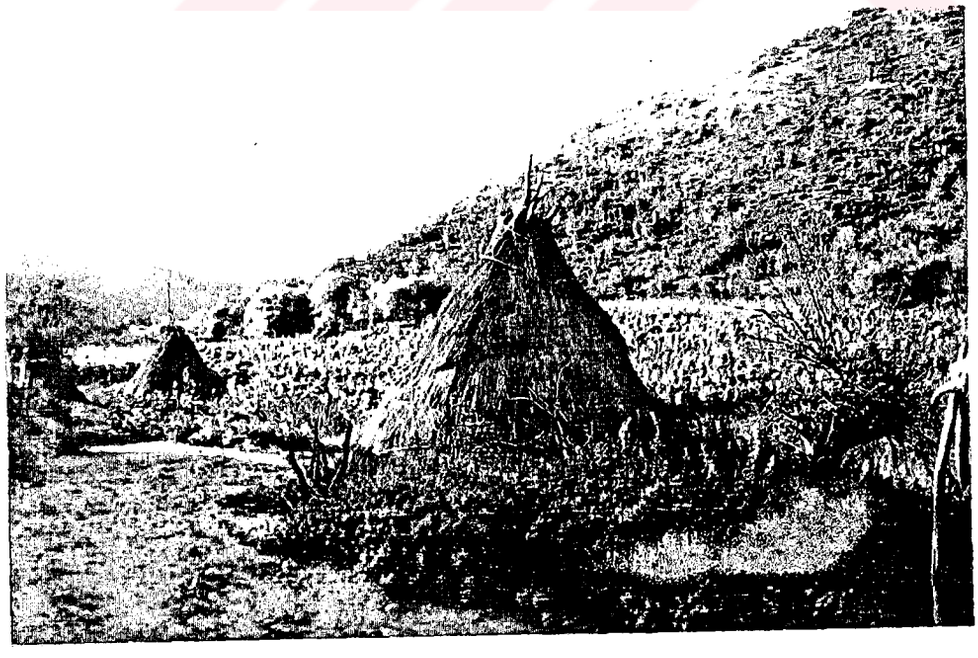

Şekil D.52. Koyva Köyü, çoban kukübesi

Şekil D.53. Beyci Köyü, çoban kulübesi (çk2)

Şekil D.54. Beyci Köyü, çoban kulübesi (çk2)

Şekil D.55. Ömeroba Köyü, çoban kulübesi (çk3)

Şekil D.56. Ömeroba Köyü, çoban kulübesi (çk3) içindeki ocak

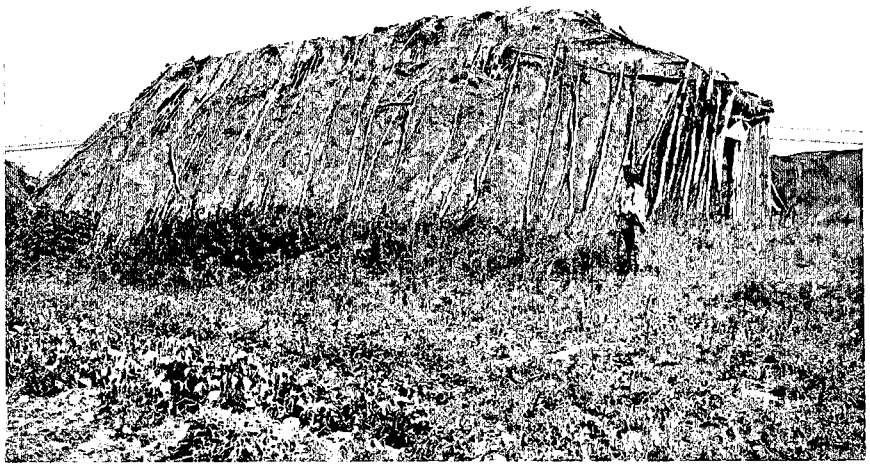

Şekil D.57. Ahmetler Köyü, samanlık (s1)

Şekil D.58. Ahmetler Köyü, samanlık (s1)

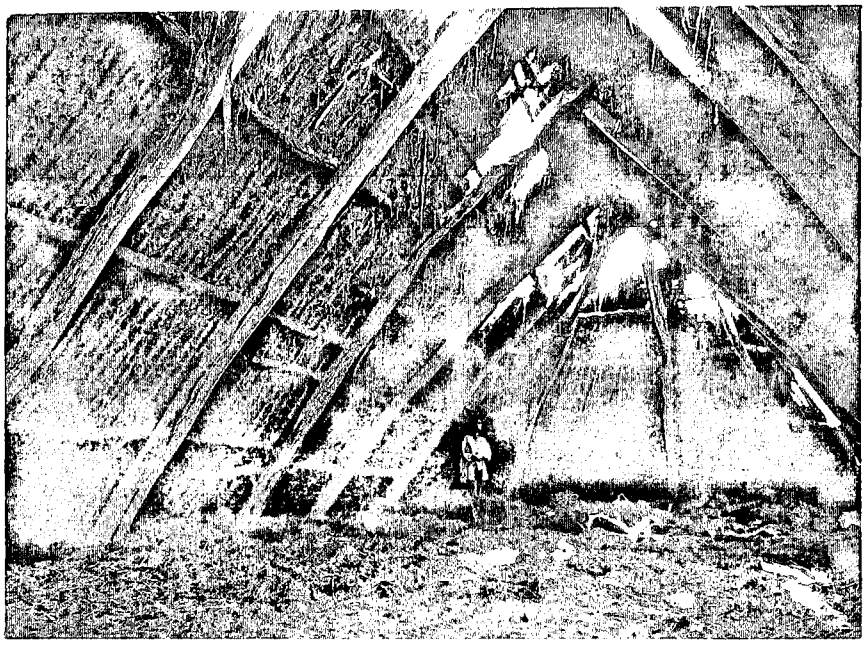

Şekil D.59. Ahmetler Köyü, samanlık (s1) içten görünüm

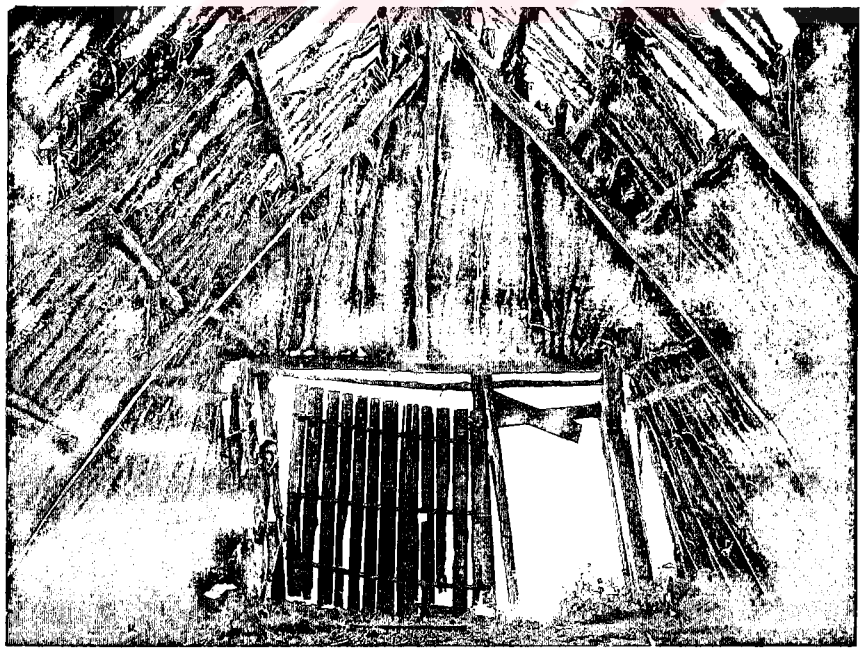

Şekil D.60. Ahmetler Köyü, samanlık (s1) içten görünüm

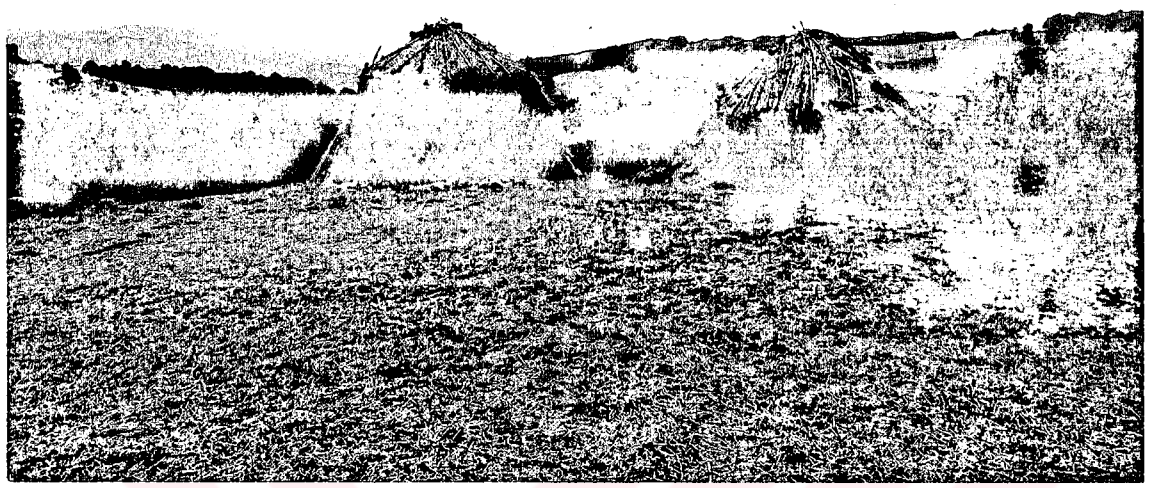

Şekil D.61. Ahmetler Köyü, samanlıklar

Şekil D.62. Ahmetler Köyü, samanlıklar

Şekil D.63. Yukarı Kanara Köyü, samanlık (s2)

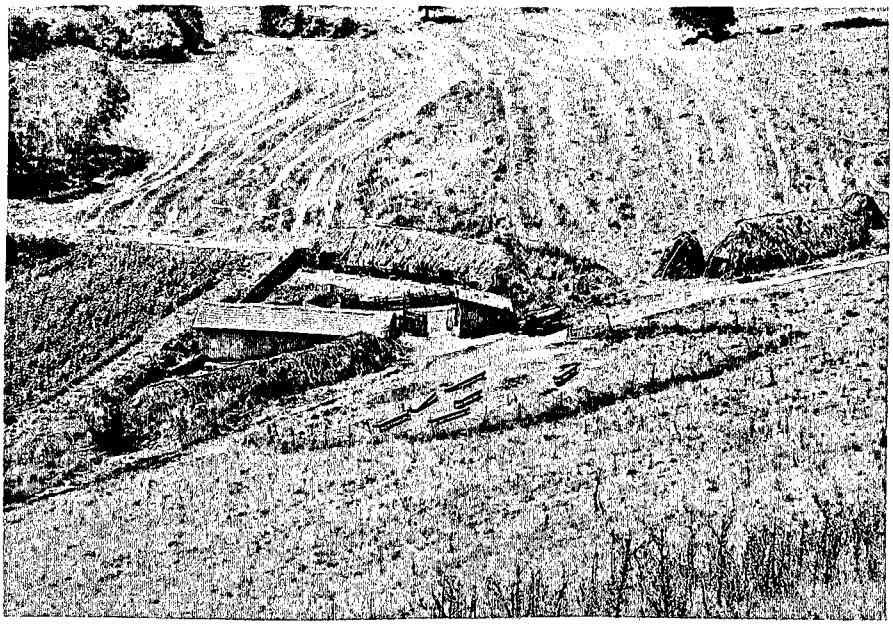

Şekil D.64. Yukarı Kanara Köyü, samanlık (s3)

Şekil D.65. Ahlatlı Köyü, samanlık (s4)

Şekil D.66. Ahlatlı Köyü, samanlık (s5)

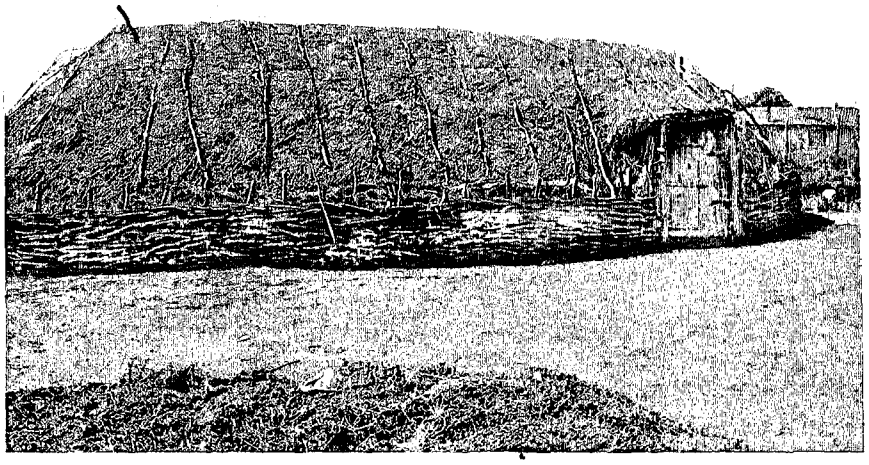

Şekil D.67. Ömeroba Köyü, samanlık

Şekil D.68. Ömeroba Köyü, samanlık

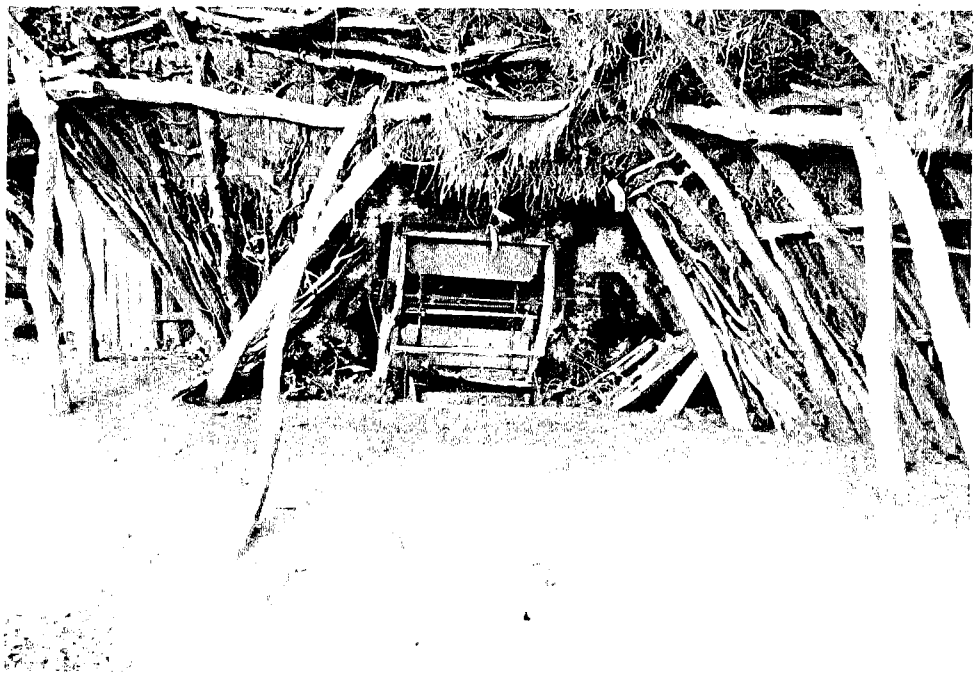

Şekil D.69. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3) dayaması içinde saya

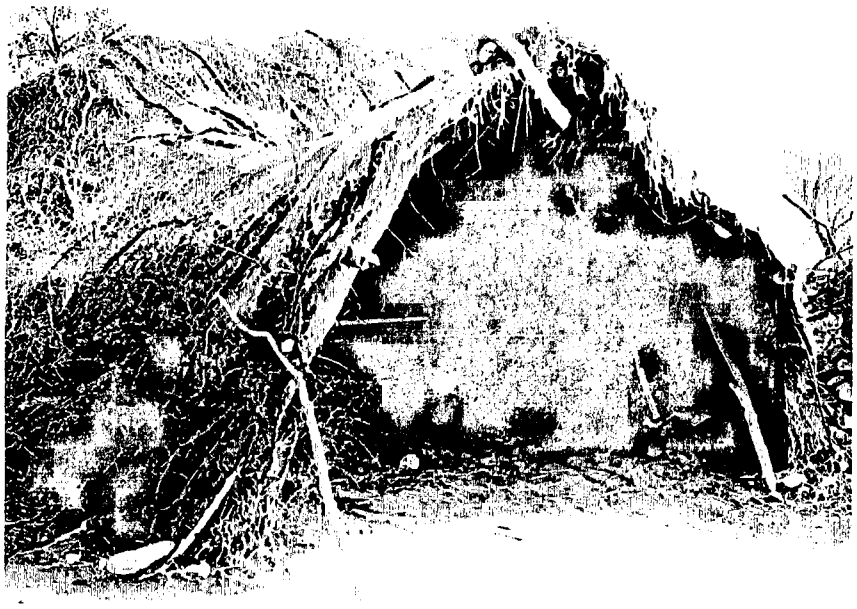

Şekil D.70. Büyünlü Köyü, saya

Şekil D.71. Kozyürük Köyü, köy girişindeki kışlalar

Şekil D.72. Ömeroba Köyü, köy girişindeki kışlalar

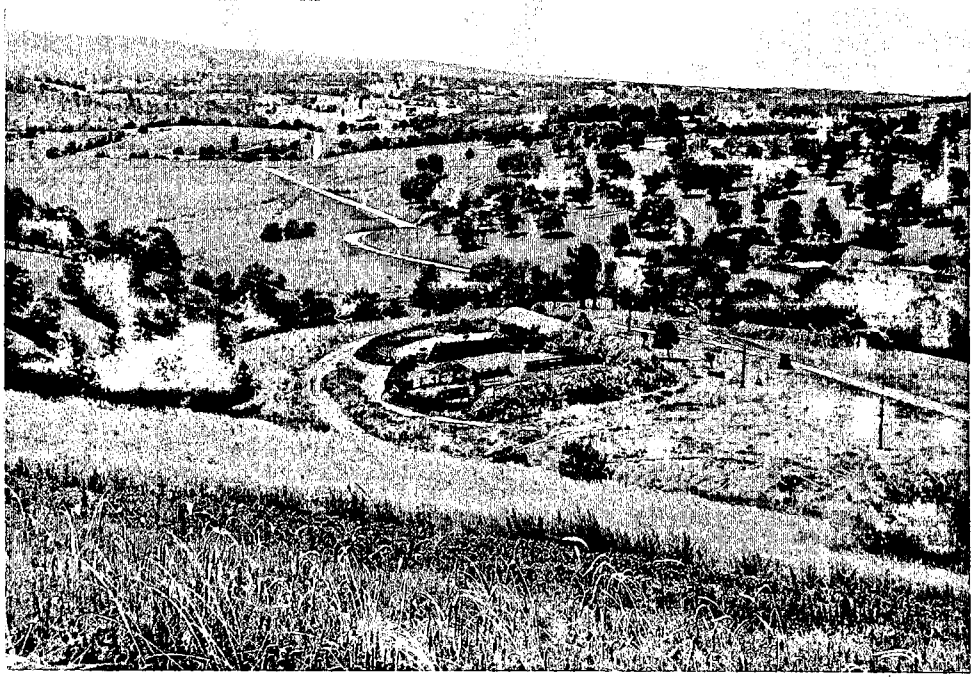

Şekil D.73. Topçular Köyü, köy çıkışındaki kışlalar

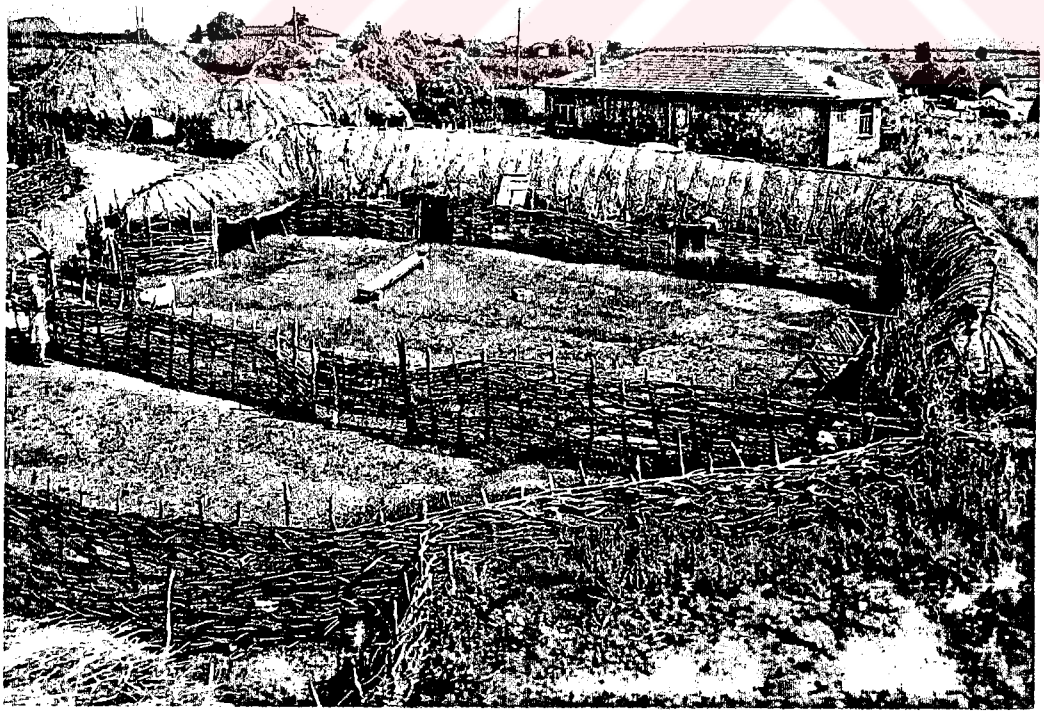

Şekil D.74. Ömeroba Köyü, kışla

Şekil D.75. Ömeroba Köyü, kışla

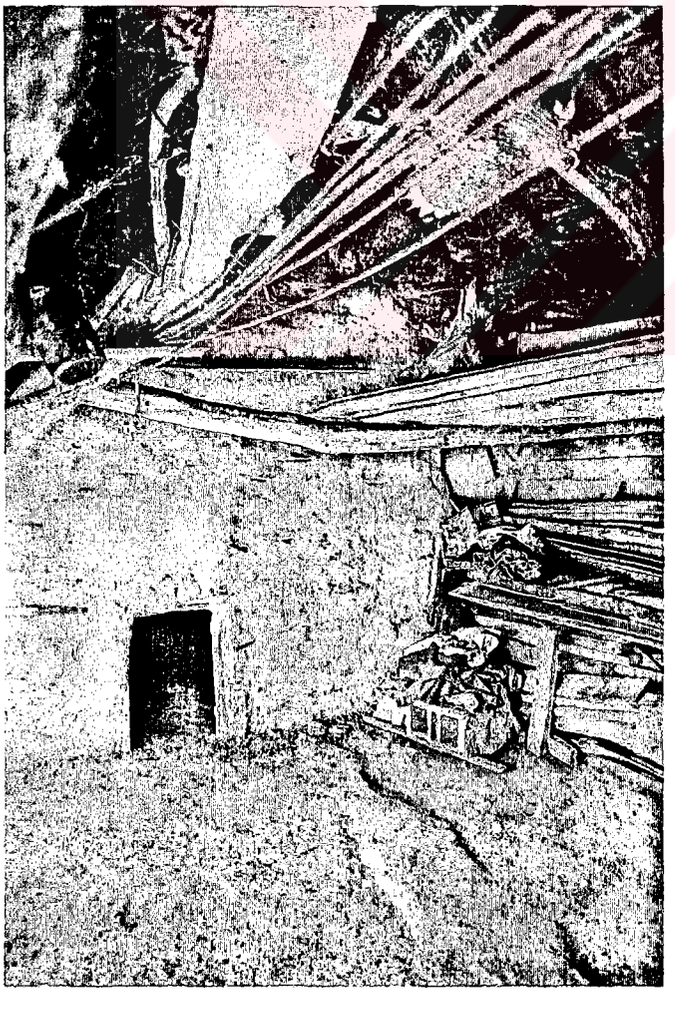

Şekil D.76. Ömeroba Köyü, kışlanın kalker sıvalı tabanı

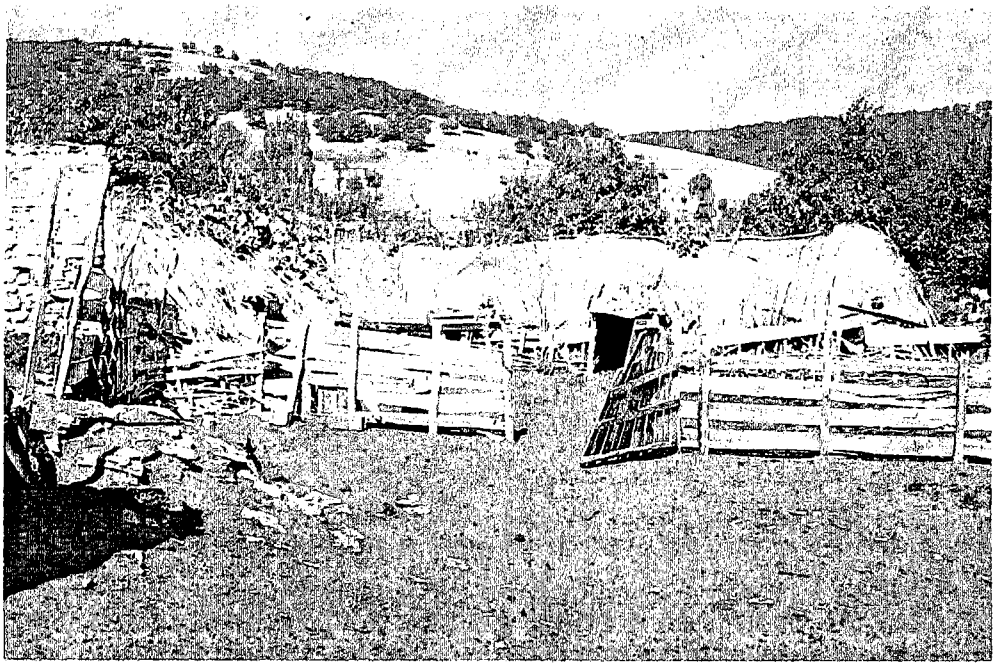

Şekil D.77. Tastepe Köyü, kışla topluluğu (k1)

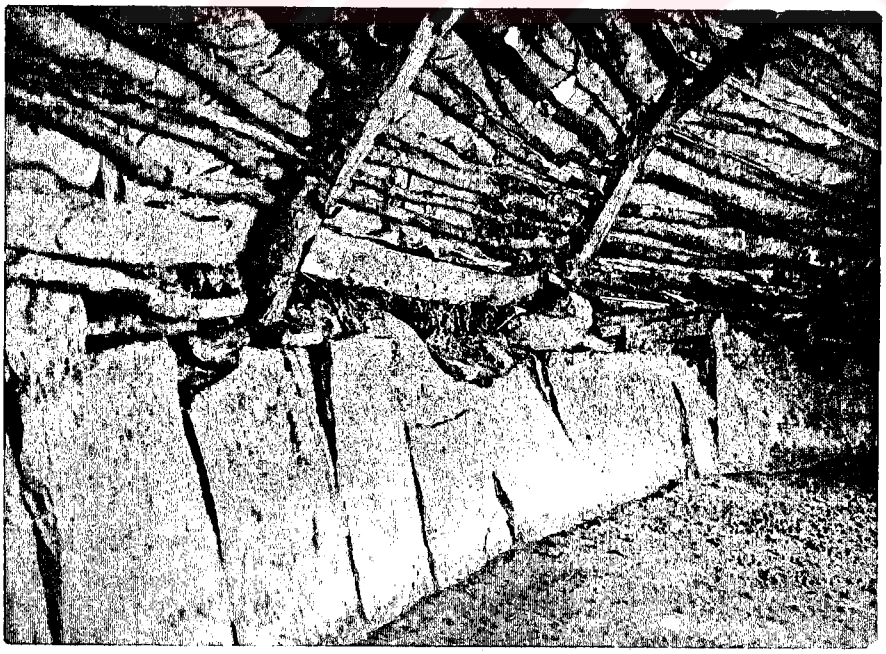

Şekil D.78. Tastepe Köyü, kışla topluluğu (k1) iç mekan görünümü

Şekil D.79. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2)

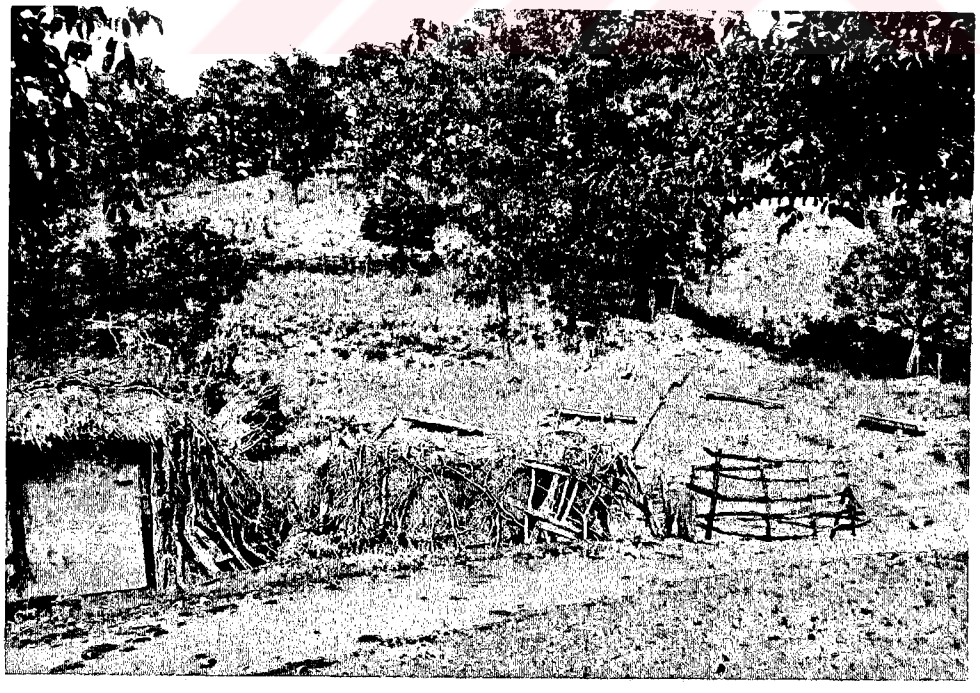

Şekil D.80. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2)

Şekil D.81. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2)

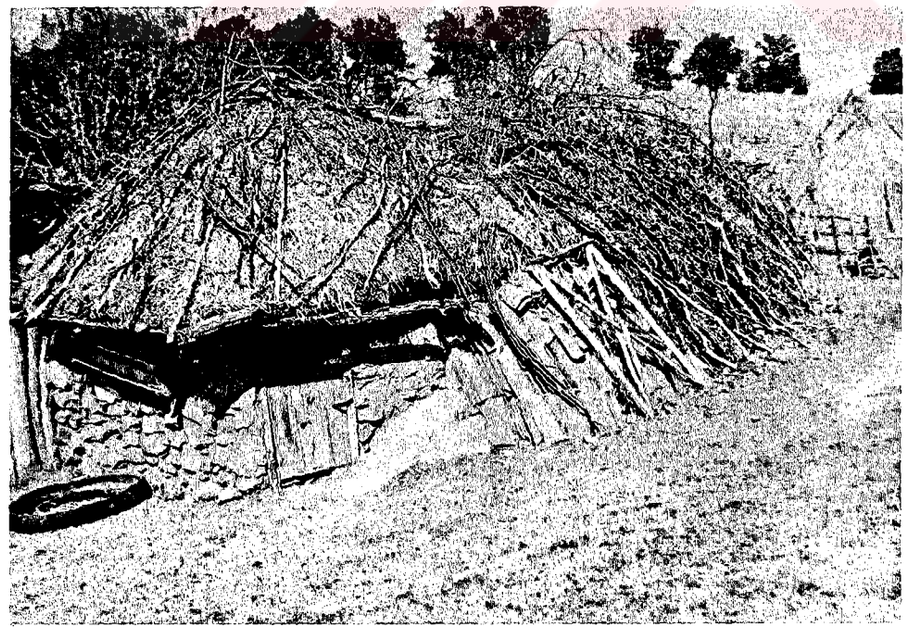

Şekil D.82. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) içindeki kümes[1]

Şekil D.83. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3)

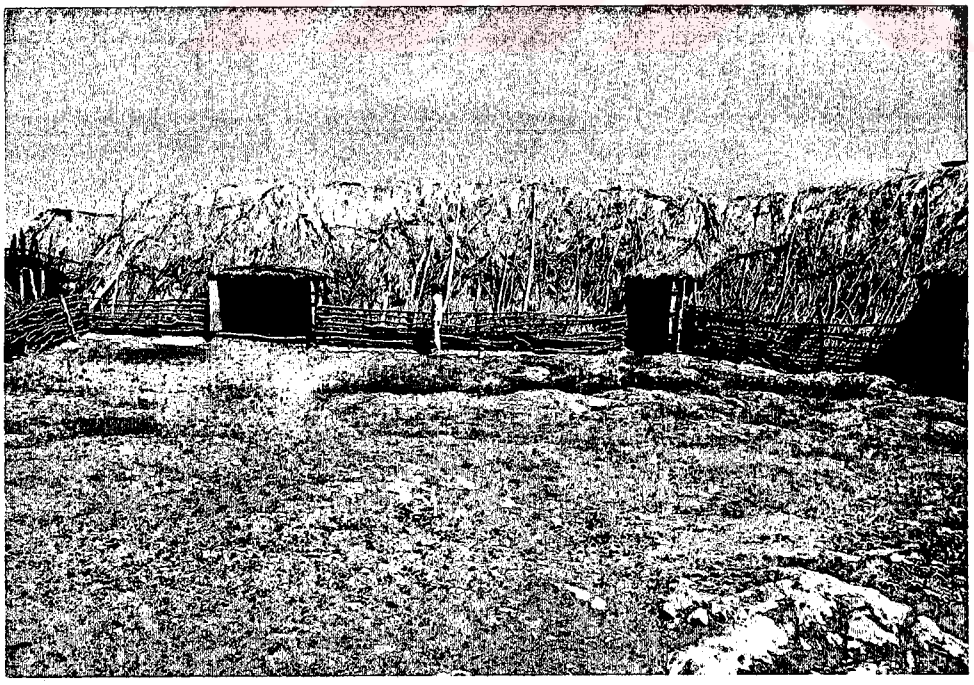

Şekil D.84. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k4)

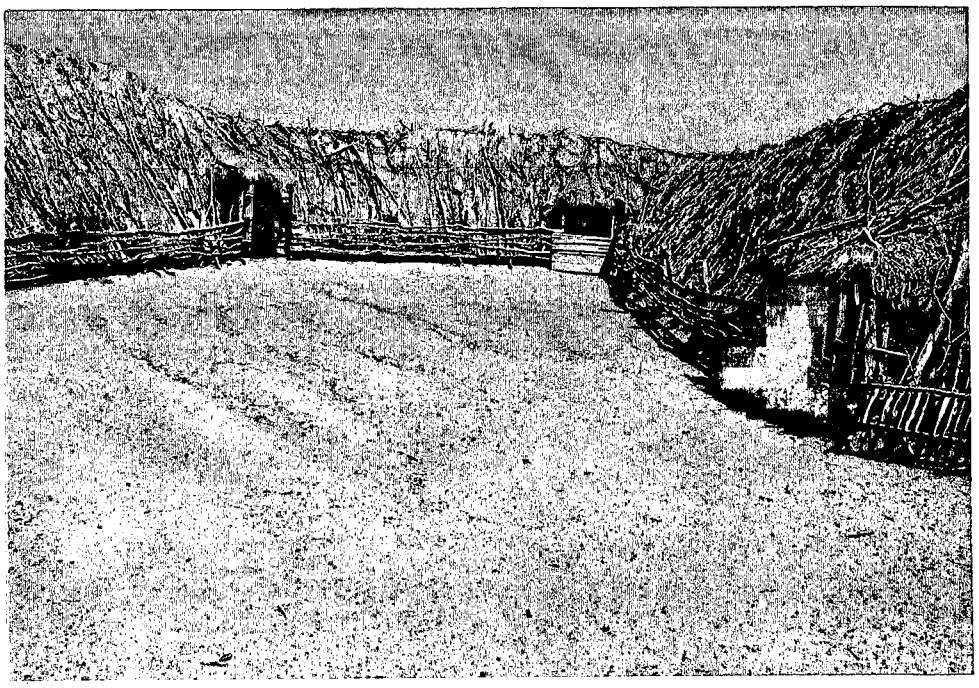

Şekil D.85. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k5)

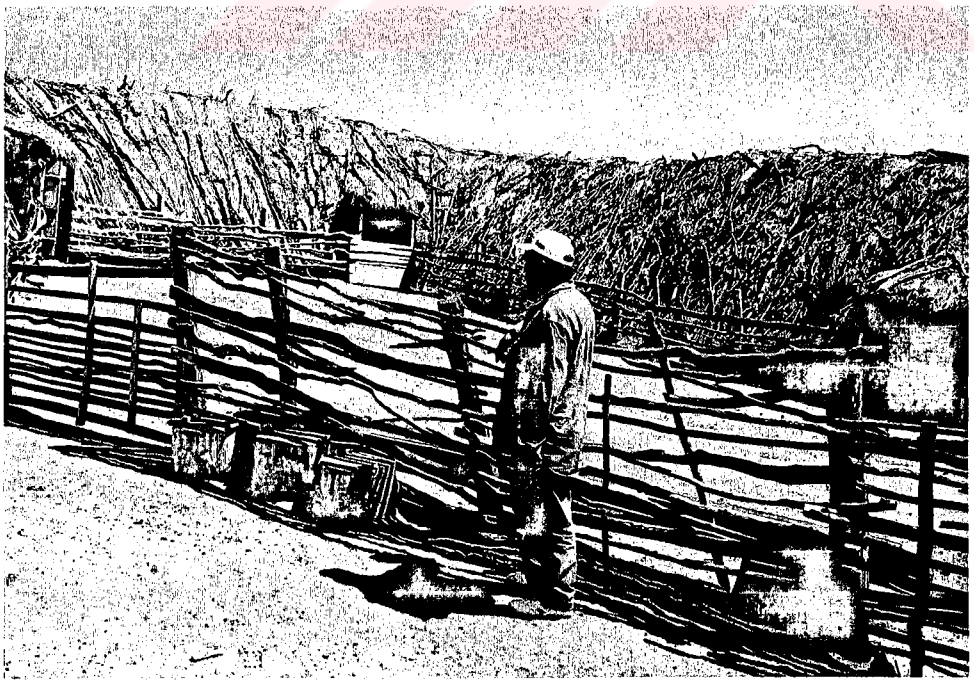

Şekil D.86. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k5)

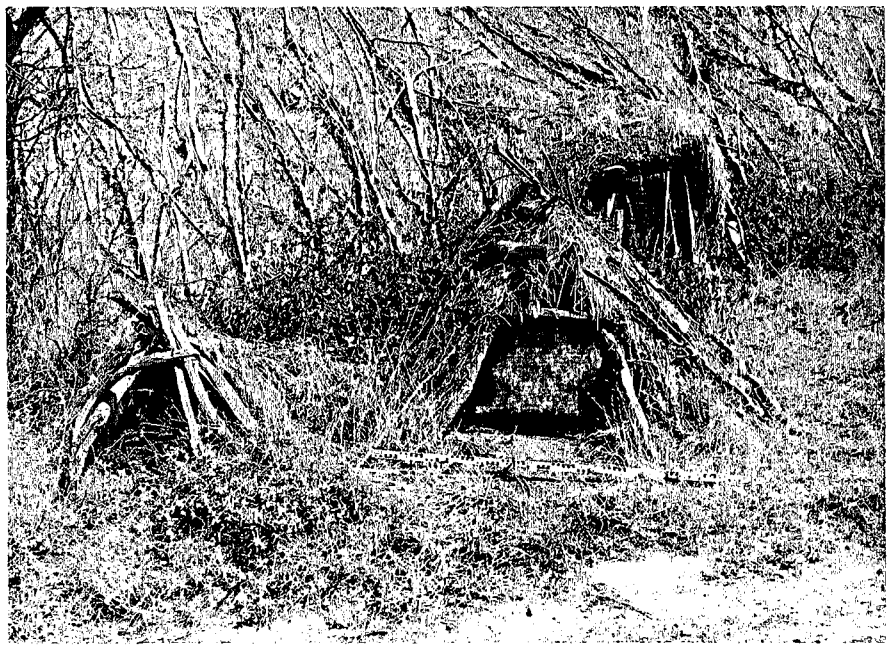

Şekil D.87. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k4) içindeki köpek kulübeleri (kk1,kk2)

Şekil D.88. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k5) içindeki köpek kulübesi (kk3)

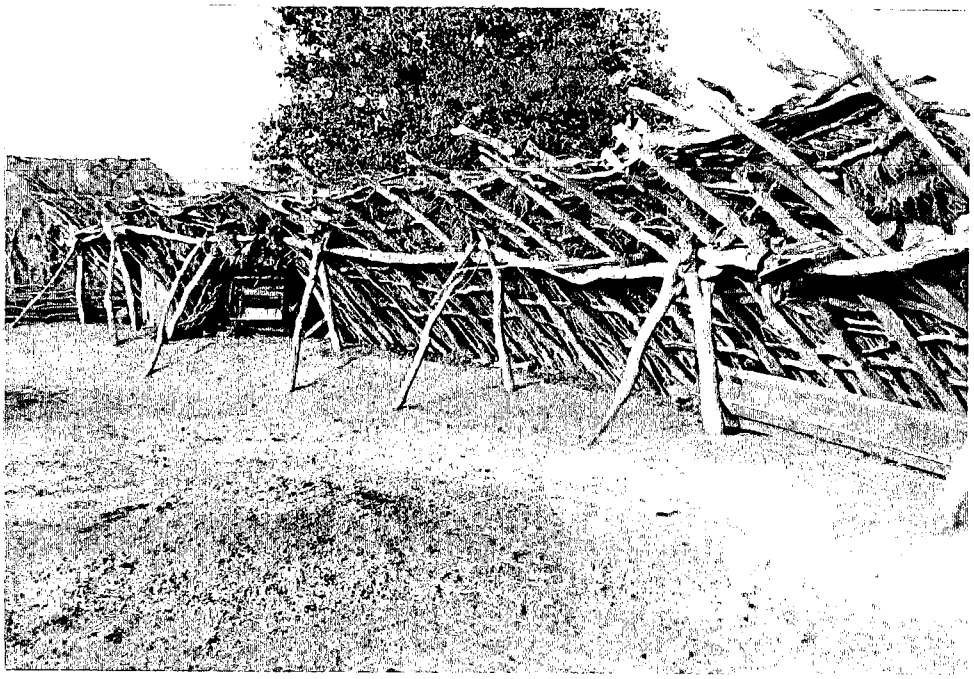

Şekil D.89. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k3) içindeki dayama

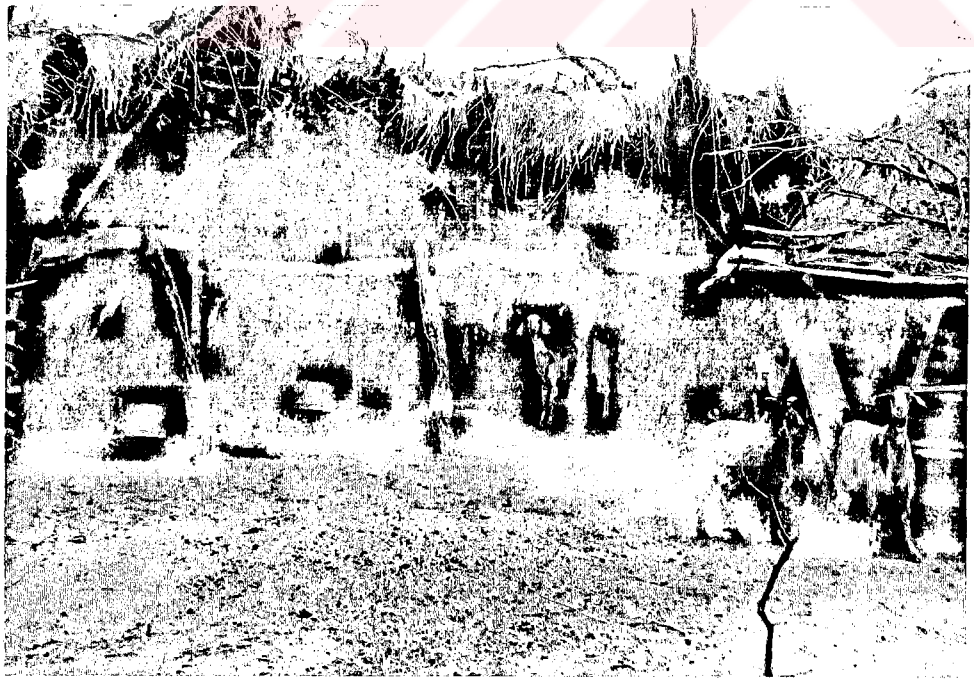

Şekil D.90. Beyci Köyü, kışla topluluğu (k2) içindeki dayama

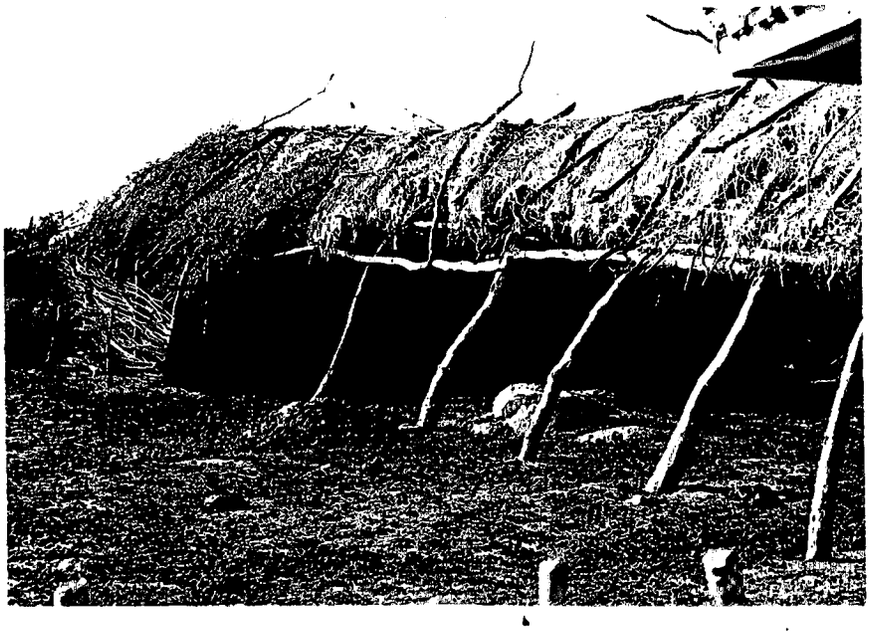

Şekil D.91. Ömeroba Köyü, dayama

Şekil D.92. Ömeroba Köyü, ıstırga

Şekil D.93. Ömeroba Köyü, ıstırga

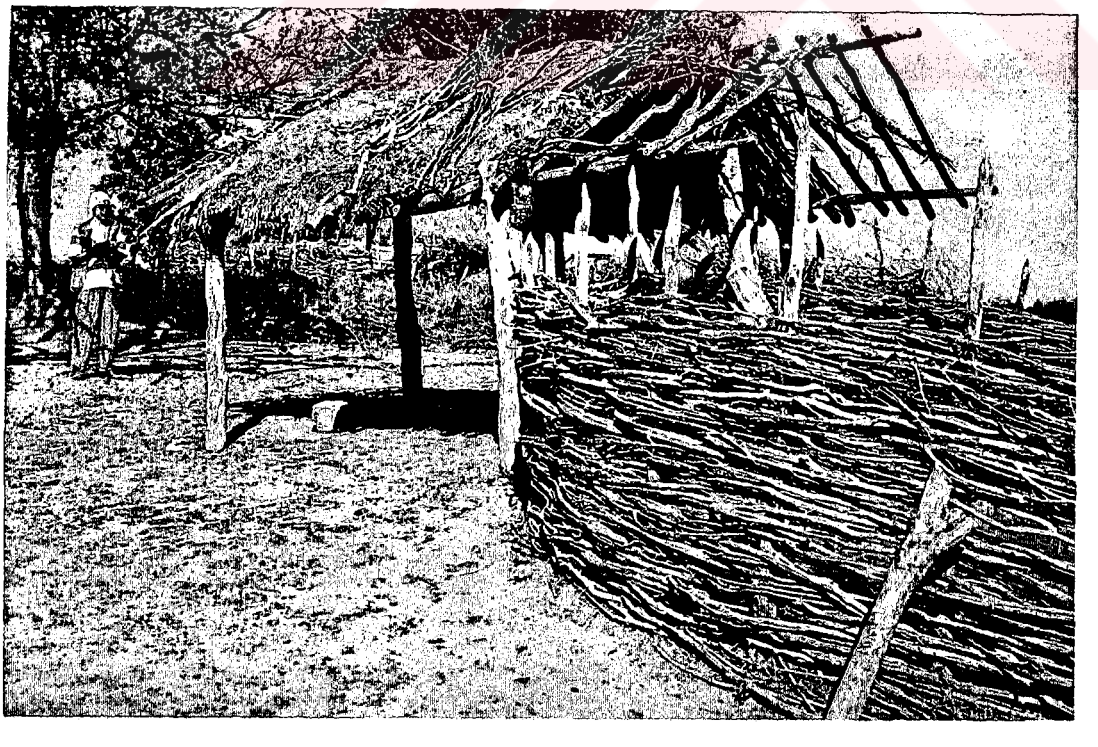

Şekil D.94. Ömeroba Köyü, ıstırga

Şekil D.95. Tastepe Köyü, ev

Şekil D.96. Tastepe Köyü, ev

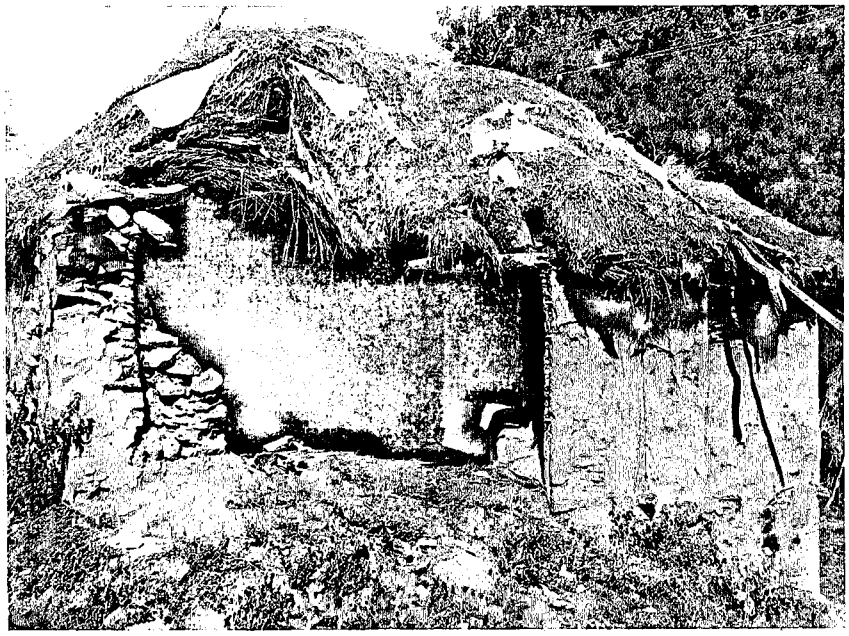

Şekil D.97. Malkoçlar Köyü, ev

Şekil D.98. Ahmetler Köyü, ev

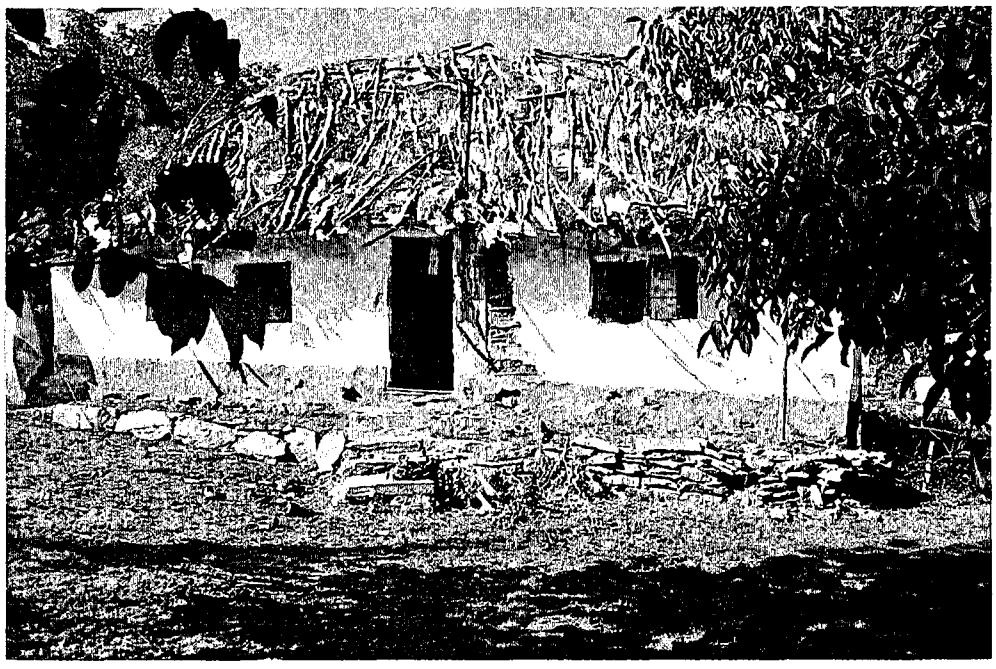

Şekil D.99. Tastepe Köyü, ev (e1)

Şekil D.100. Tastepe Köyü, ev (e2)

Şekil D.101. Yukarı Kanara Köyü, ev (e3)

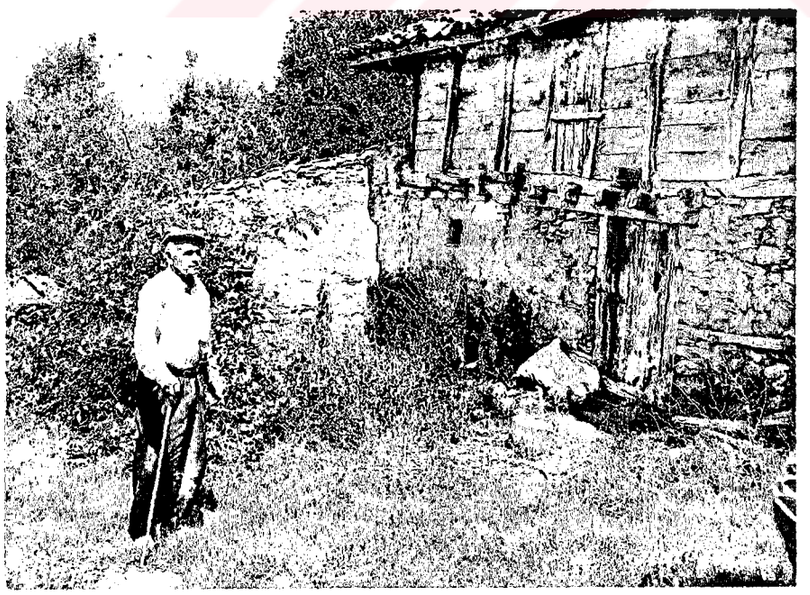

Şekil D.102. Yukarı Kanara Köyü, ev (e3)

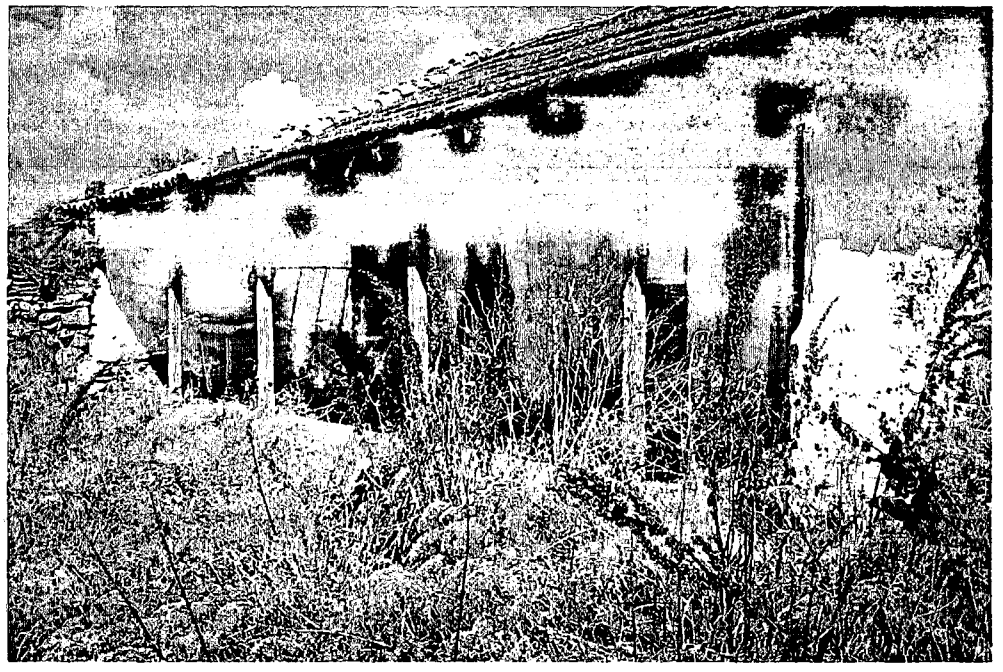

Şekil D.103. Ahmetçe Köyü, ev (e4)

Şekil D.104. Ahmetçe Köyü, ev (e4)

Şekil D.105. Ahmetçe Köyü, ev (e5)

Şekil D.106. Suluca Köyü, yılıkmakta olan ambar

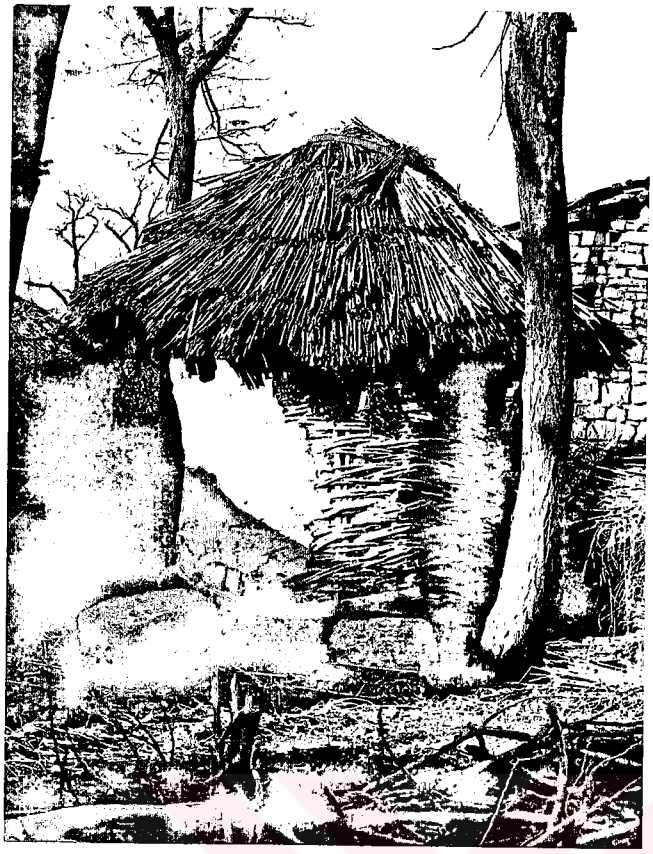

Şekil D.107. Ömeroba Köyü, ambar

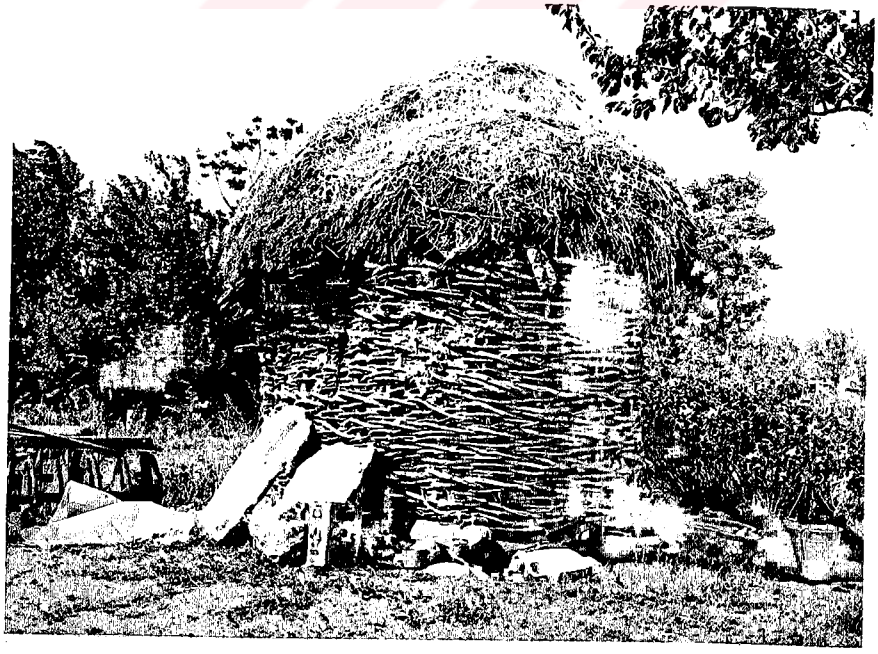

Şekil D.108. Kadıköy Köyü, ambar

Şekil D.109. Tastepe Köyü, ambar (a1)

Şekil D.110. Tastepe Köyü, ambar (a1)

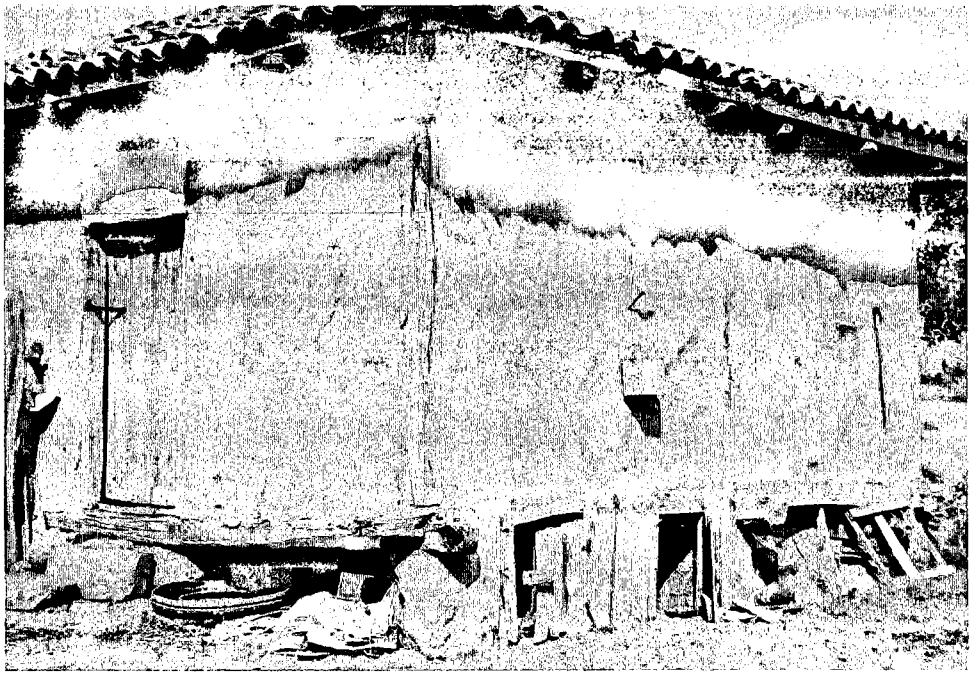

Şekil D.111. Beyci Köyü, ambar (a2)

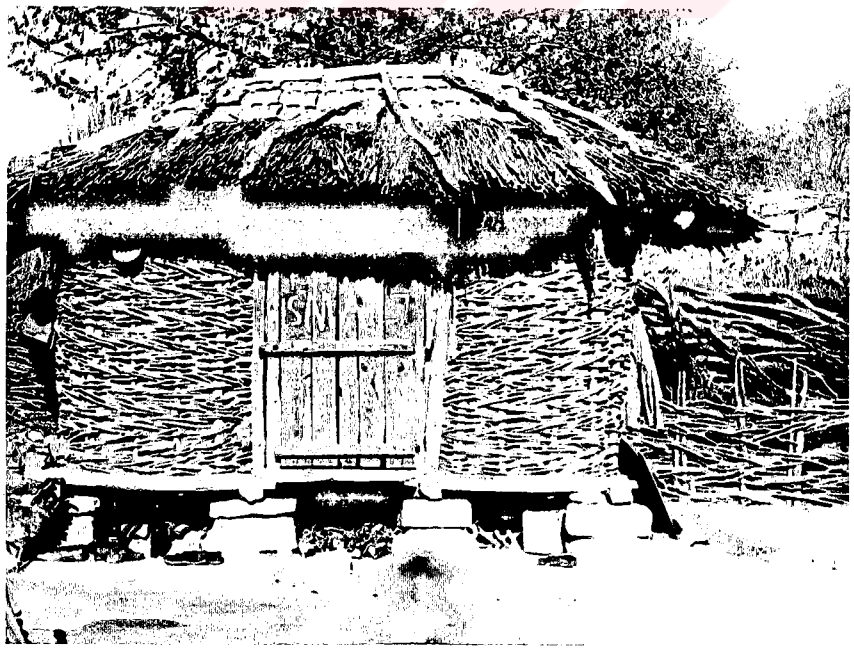

Şekil D.112. Suluca Köyü, ambar

Şekil D.113. Tastepe Köyü, e1 no'lu evin fırını (f1)

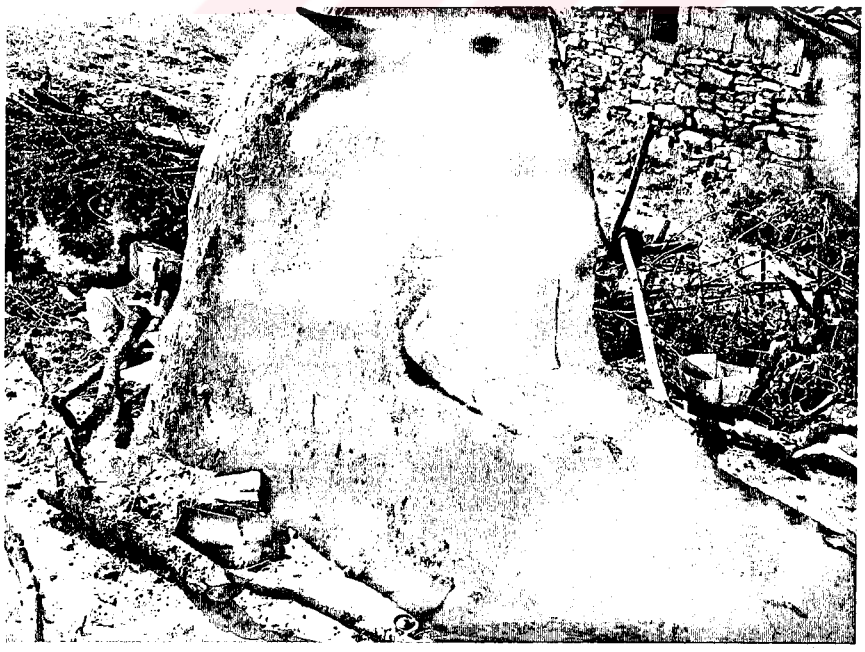

Şekil D.114. Sazara Köyü, fırın (f2)

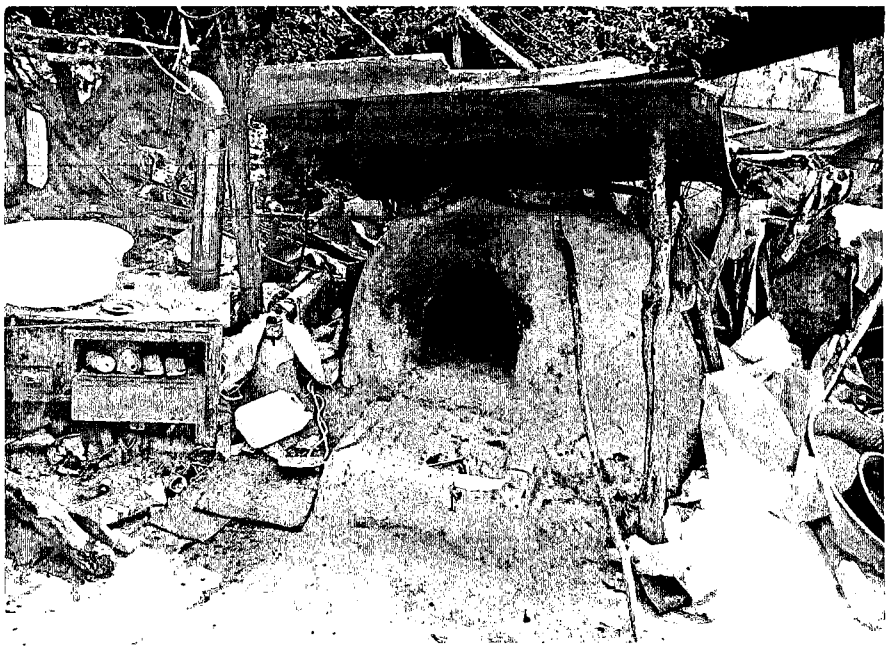

Şekil D.115. Ömeroba Köyü, fırın

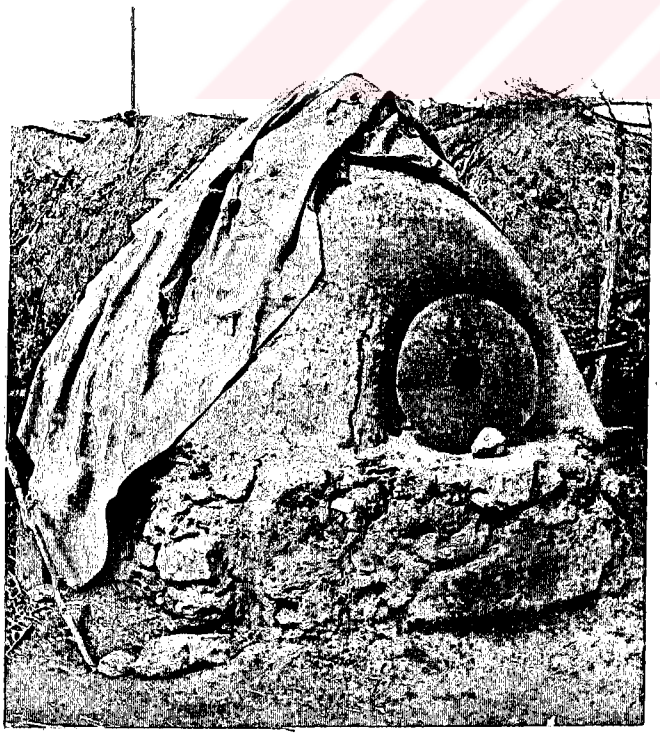

Şekil D.116. Ömeroba Köyü, fırın

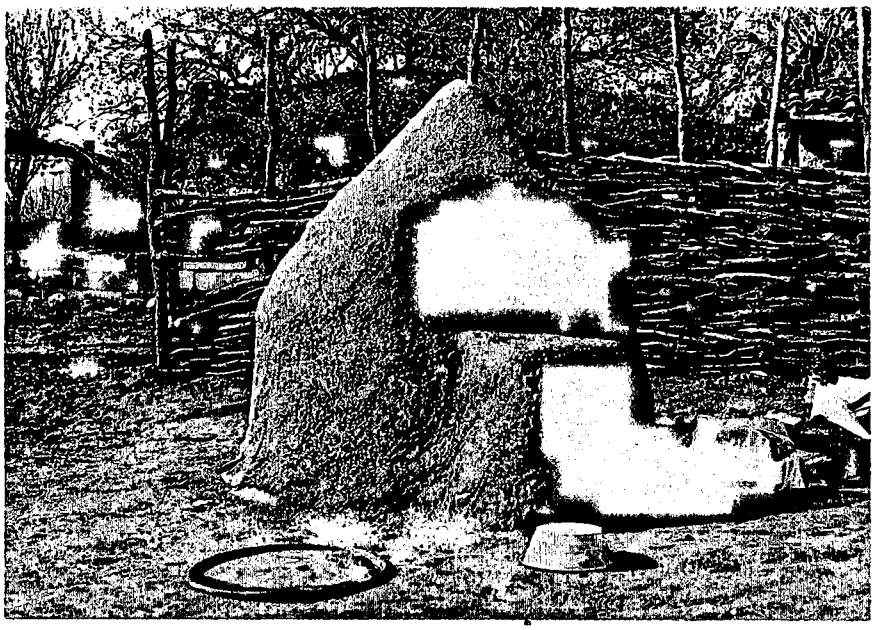

Şekil D.117. Ömeroba Köyü, fırın

Şekil D.118. Ömeroba Köyü, fırın (peçko)

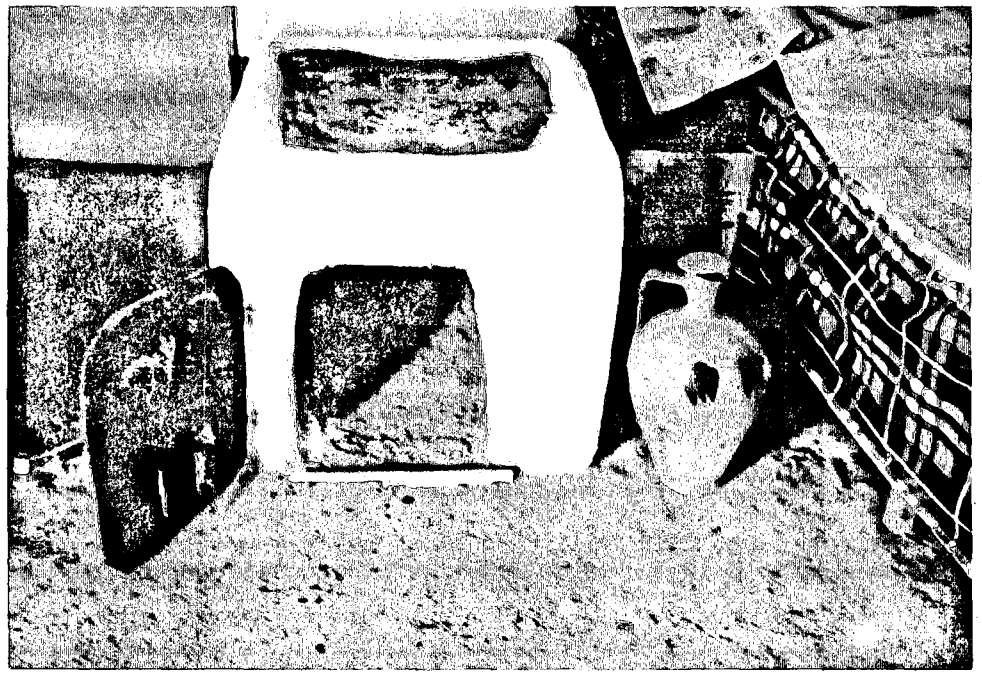

Şekil D.119. Beyci Köyü, fırın (peçko)

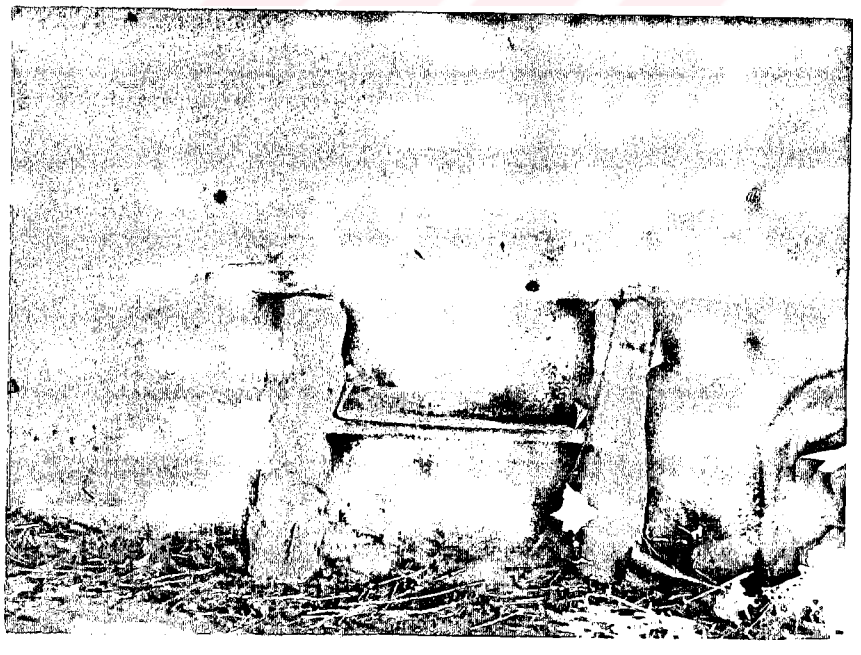

Şekil D.120. Malkoçlar Köyü, fırın (peçko)

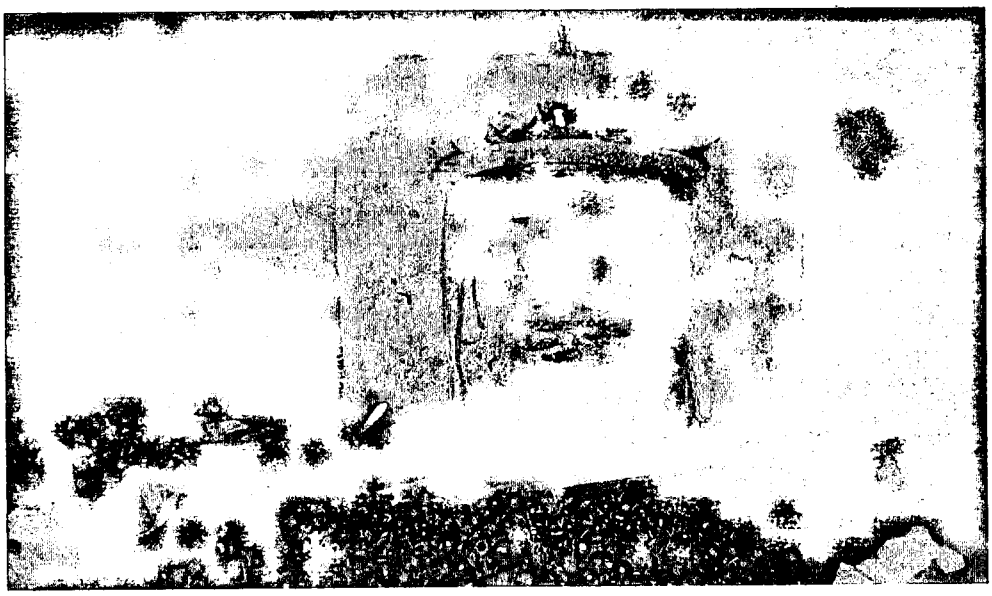

Şekil D.121. Ahmetçe Köyü, e4 no'lu evin ocağı

Şekil D.122. Beyci Köyü ocak

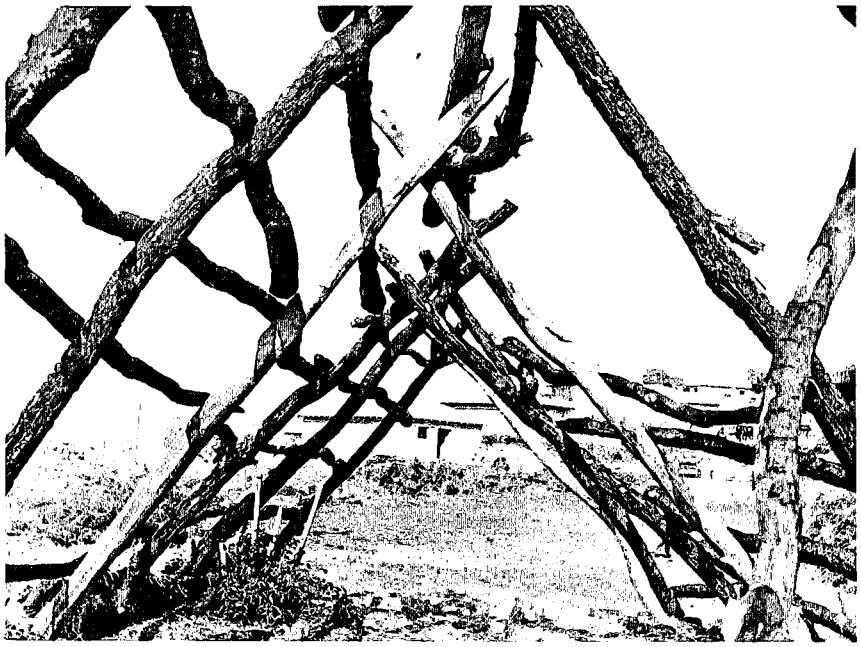

Şekil D.123. Polos Köyü, samanlığın ahşap iskeleti

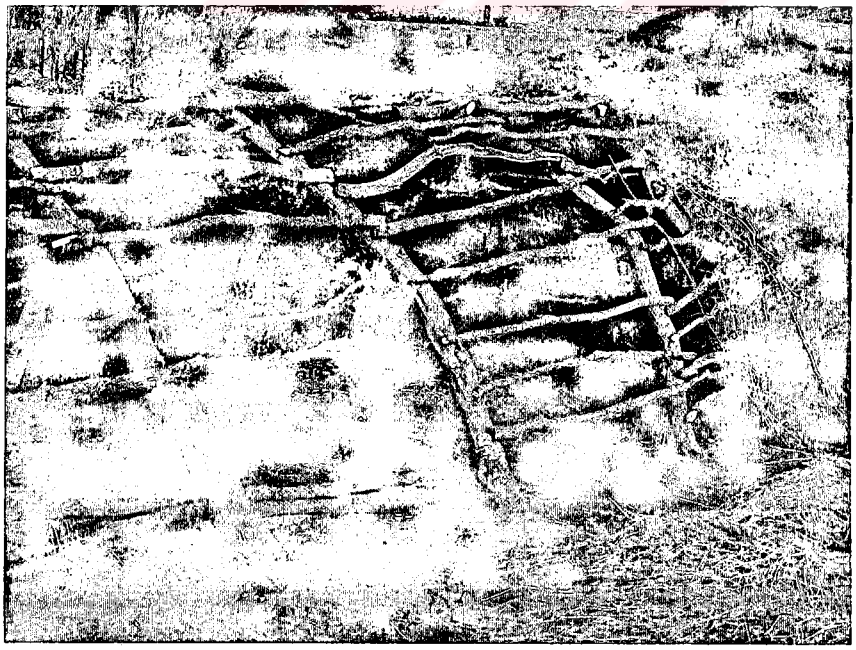

Şekil D.124. Sarı Danişment Köyü, samanlık

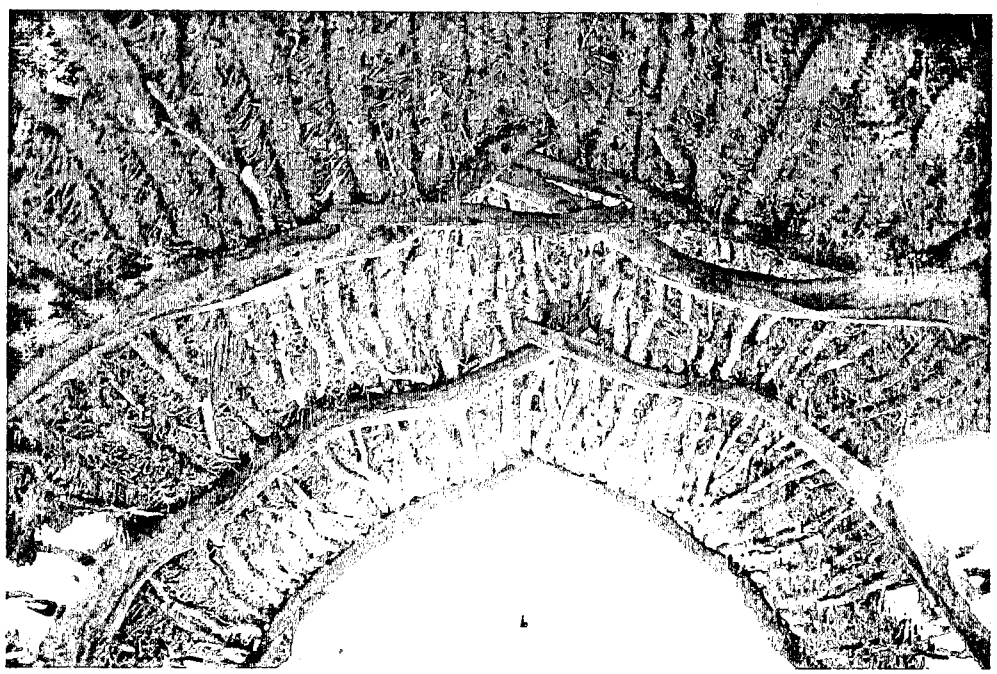

Şekil D.125. Ömeroba Köyü, s6 no'lu samanlığın içi

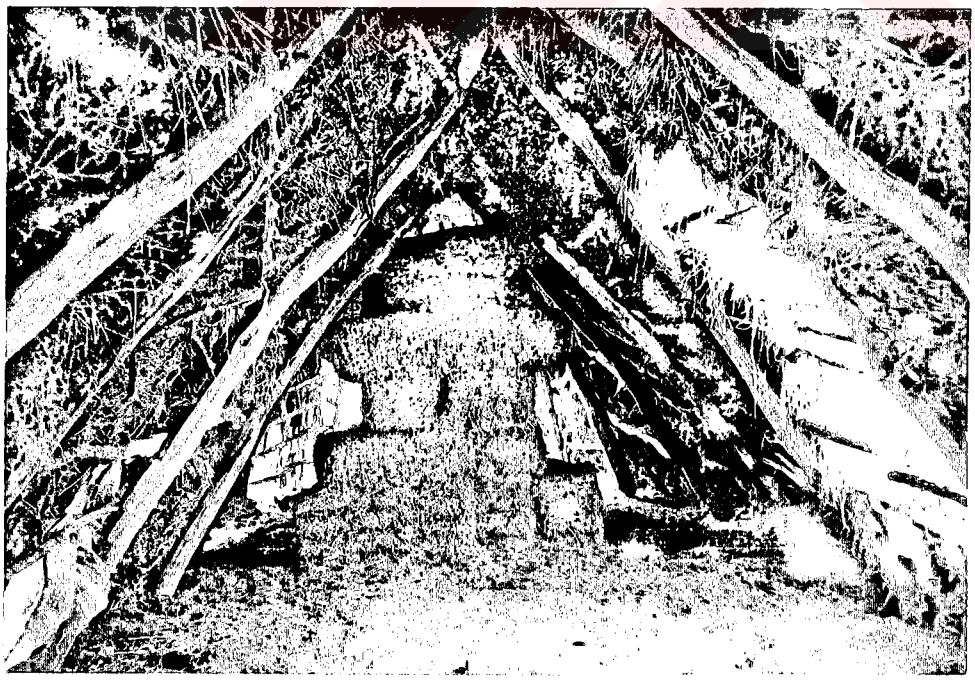

Şekil D.126. Beyci Köyü, k2 kışla topluluğundaki samanlığın içi

Şekil D.127. Ömeroba Köyü, samanlık içi

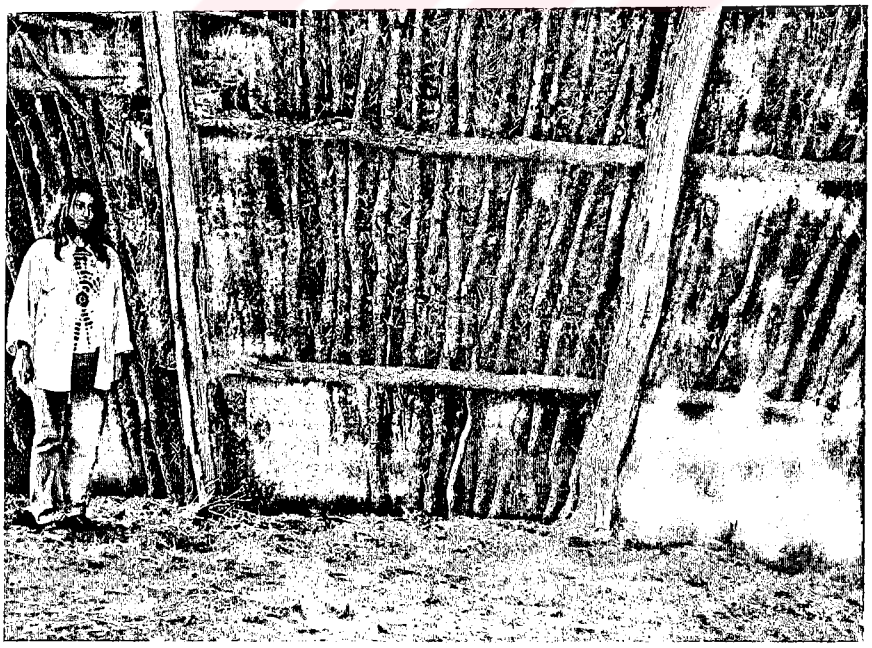

Şekil D.128. Ahmetler Köyü, s1 no'lu samanlığın içi

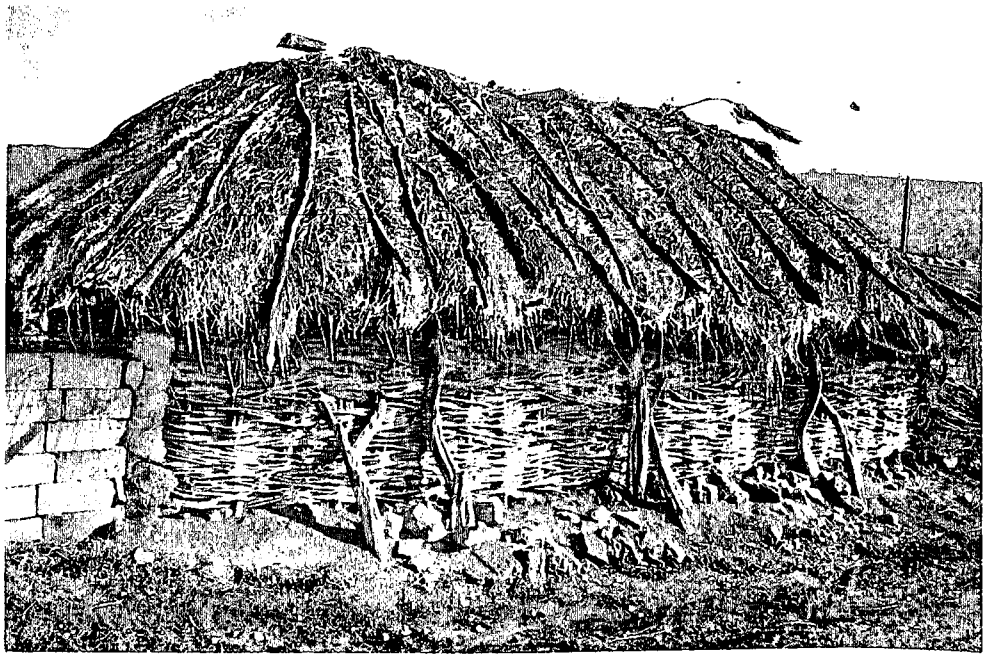

Şekil D.129. Ömeroba Köyü, samanlık

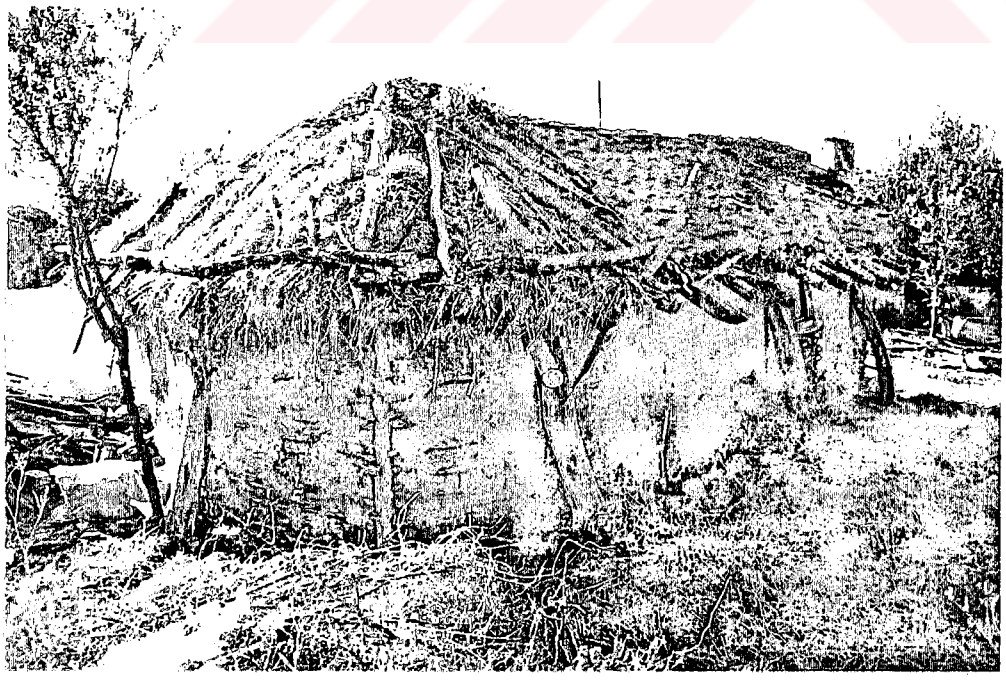

Şekil D.130. Ömeroba Köyü, ev

Şekil D.131. Ömeroba Köyü, samanlık

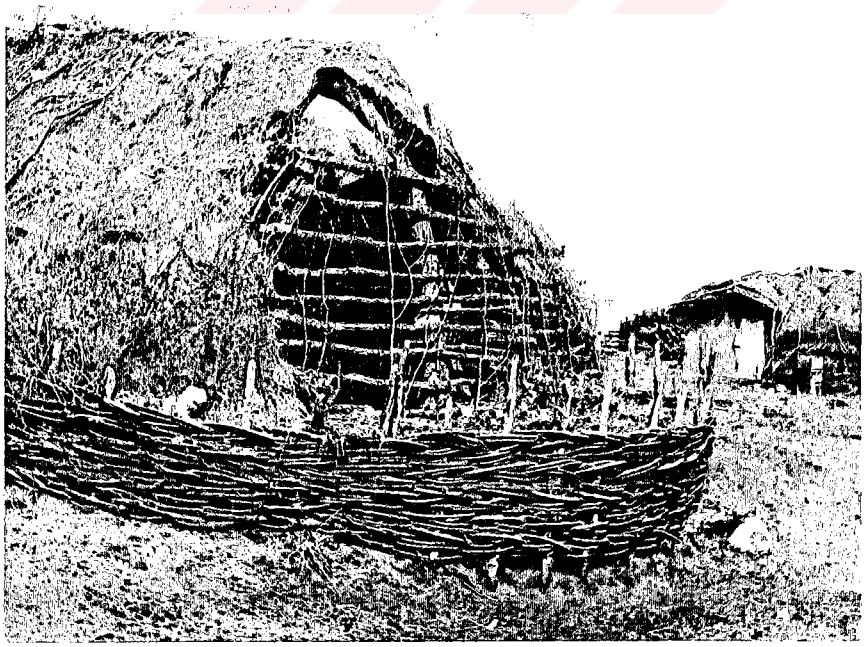

Şekil D.132. Ömeroba Köyü, samanlık

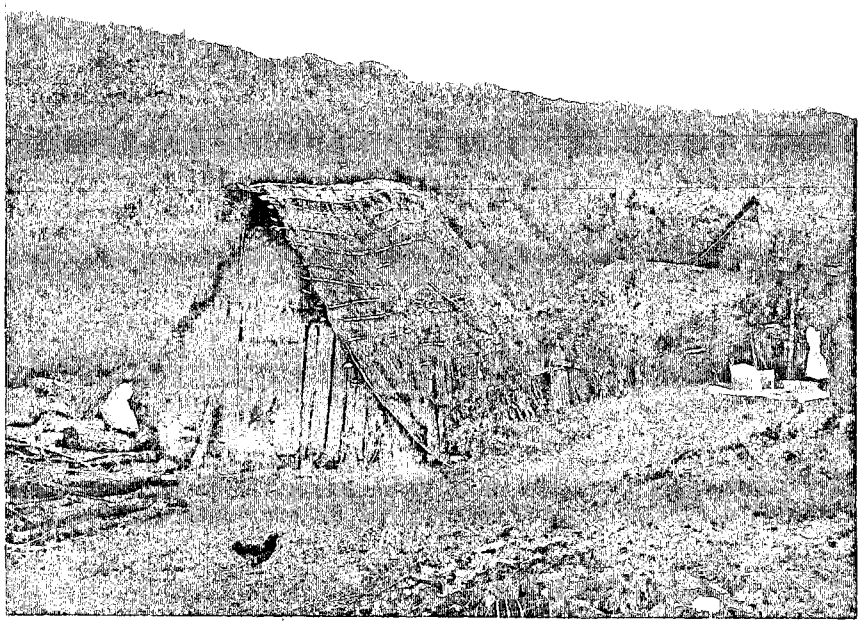

Şekil D.133. Kula Köyü, samanlık

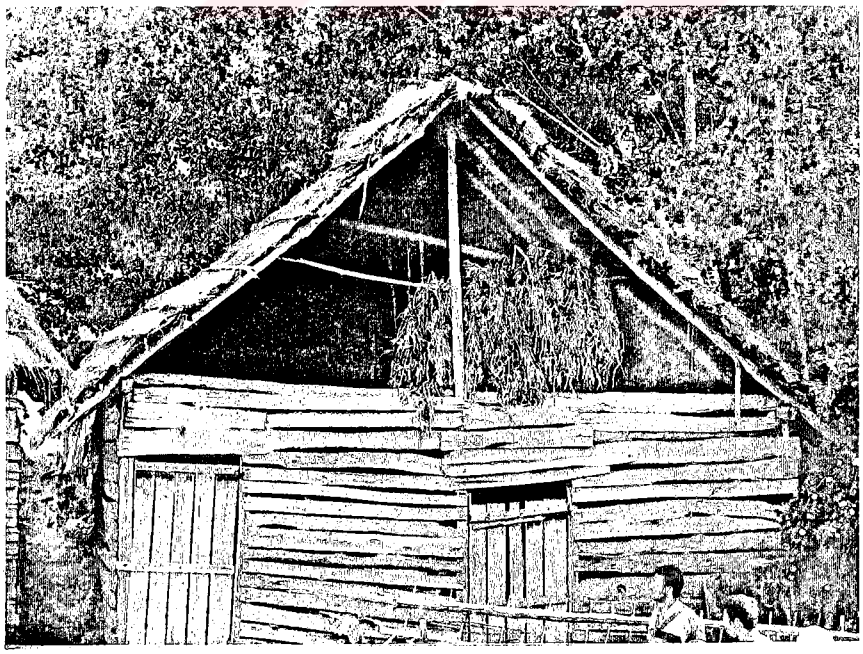

Şekil D.134. Armutveren Köyü, samanlık

Şekil D.135. Kula Köyü, makas çatılı yapı

Şekil D.136. Sazara Köyü, makas çatılı yapı

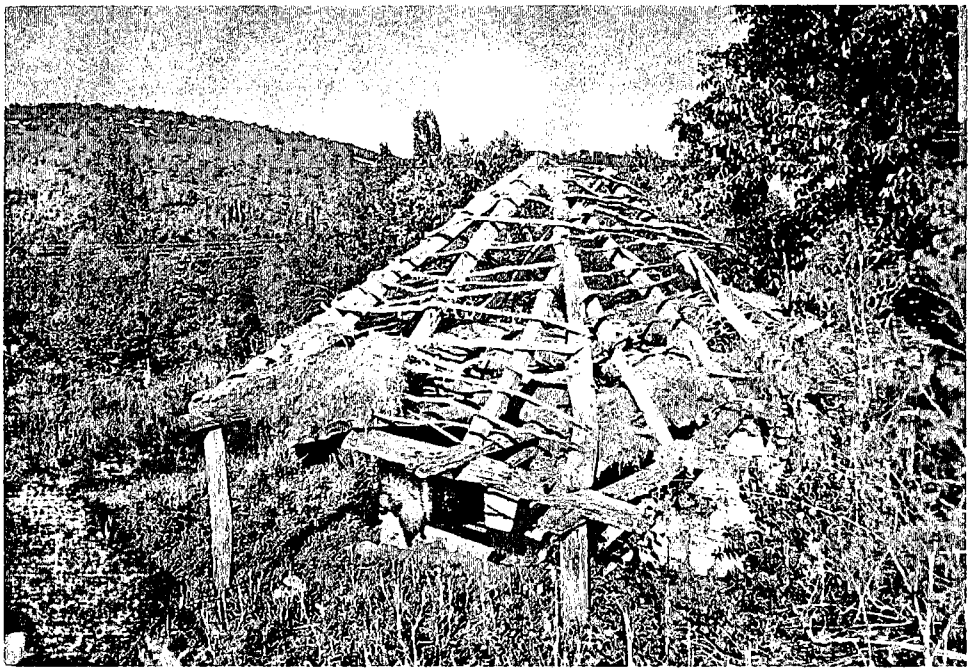

Şekil D.137. Tastepe Köyü, makas çatılı yapının sundurma kısmı

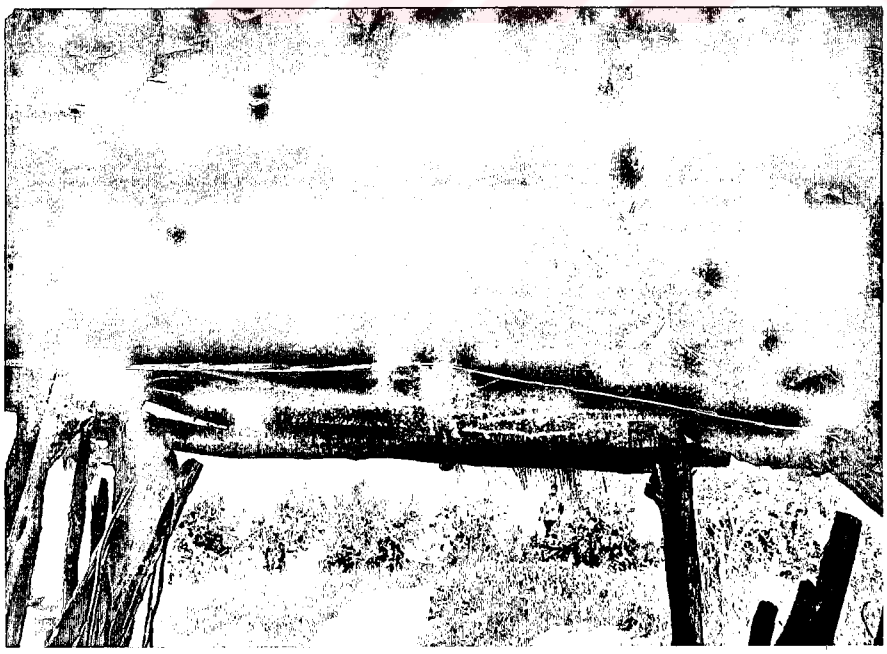

Şekil D.138. Ahlatlı Köyü, makas çatılı yapının sundurma kısmı

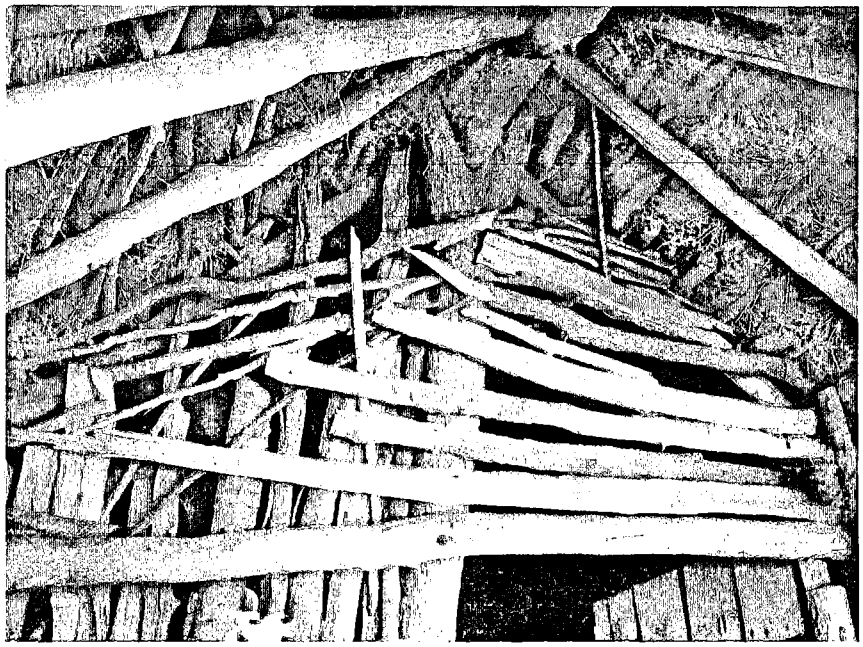

Şekil D.139. Ahlatlı Köyü, orta dikmeli makas çatılı yapı (samanlık s5)

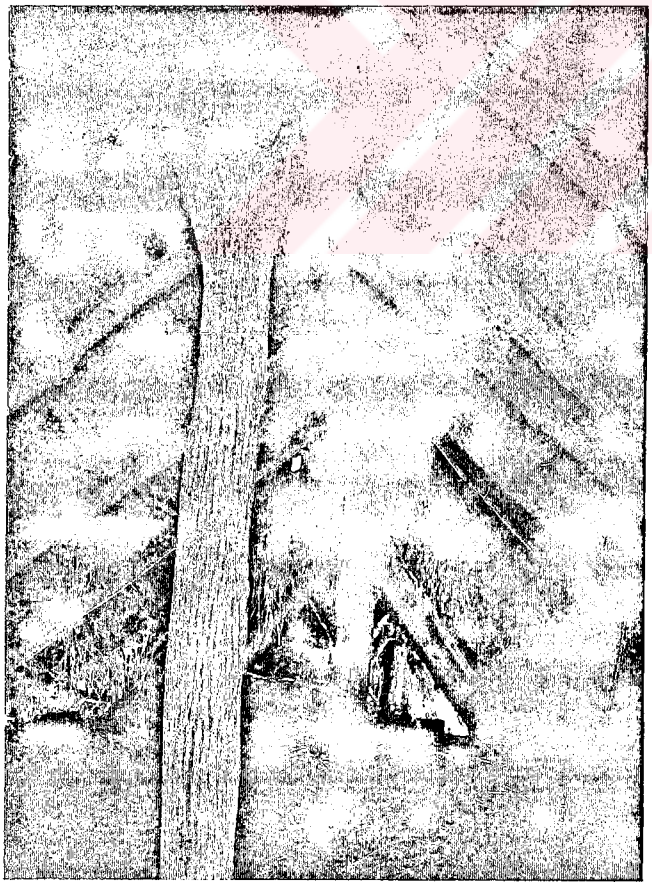

Şekil D.140. Ahlatlı Köyü, orta dikmeli makas çatılı yapı (samanlık s5)

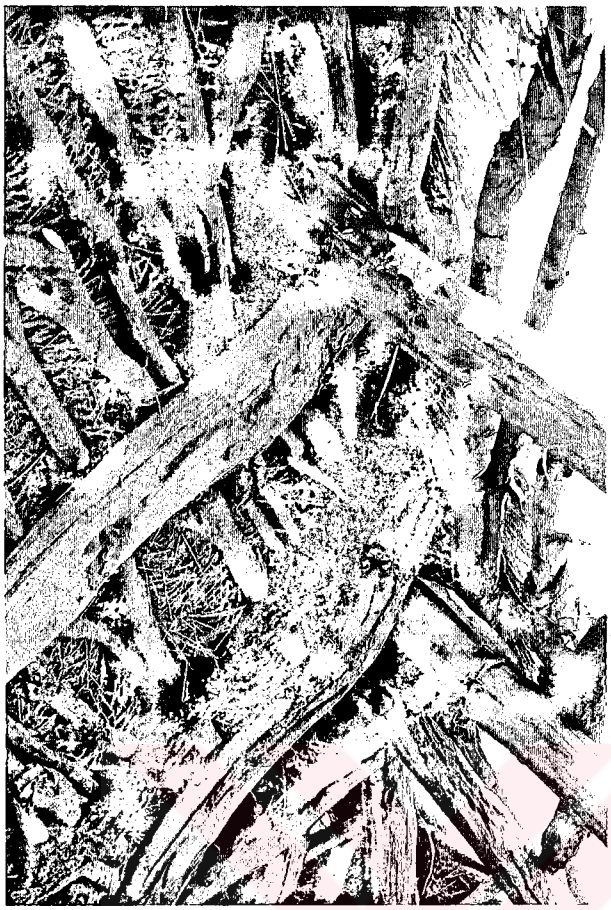

Şekil D.141. Elmacık Köyü, bir samanlık yapısının kızılcık çivisiyle birleştirimiş iğme çiftleri

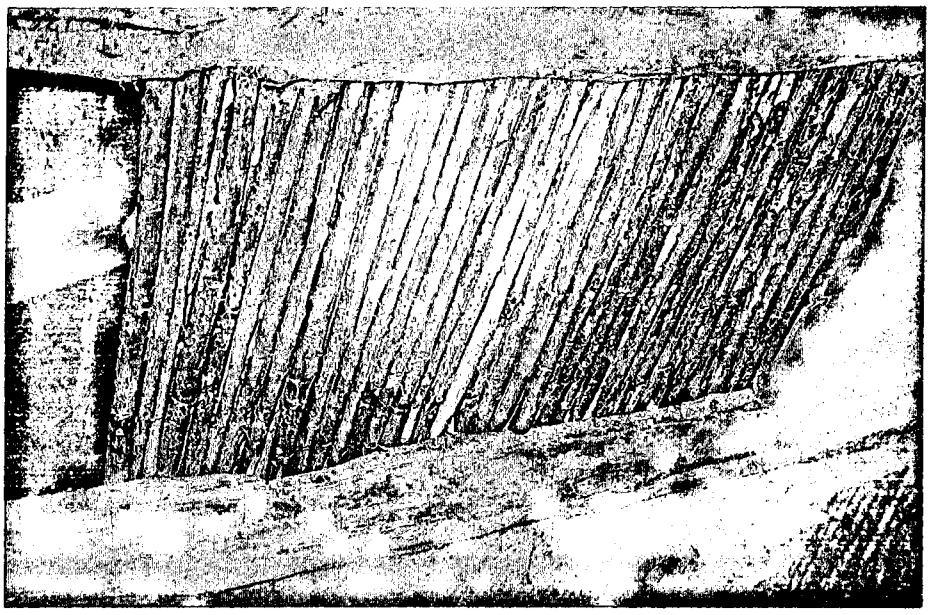

Şekil D.142. Ahmetçe Köyü, ev e5'in mısır saplarının kerpiç sıvanmasıyla yapılan tavanı

Şekil D.143. Armutveren Köyü, samanlık

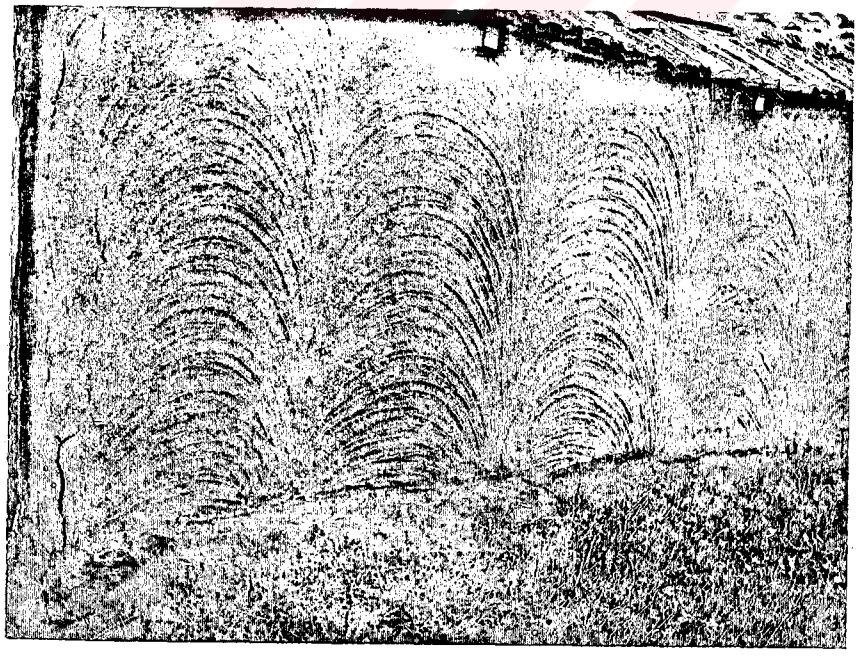

Şekil D.144. Velimeşe Köyü, parmak izi bezemeli sıva

Şekil D.145. Ahmetler Köyü, bir evin taban altı konstrüksiyonu

Şekil D.146. Ahmetler Köyü, bir evin taş subasmanı üzerinde ahşap konstrükyon

Şekil D.147. Beyci Köyü, ambar a2'nin iç bölmeleri için hazırlanmış yuvalı hatıl

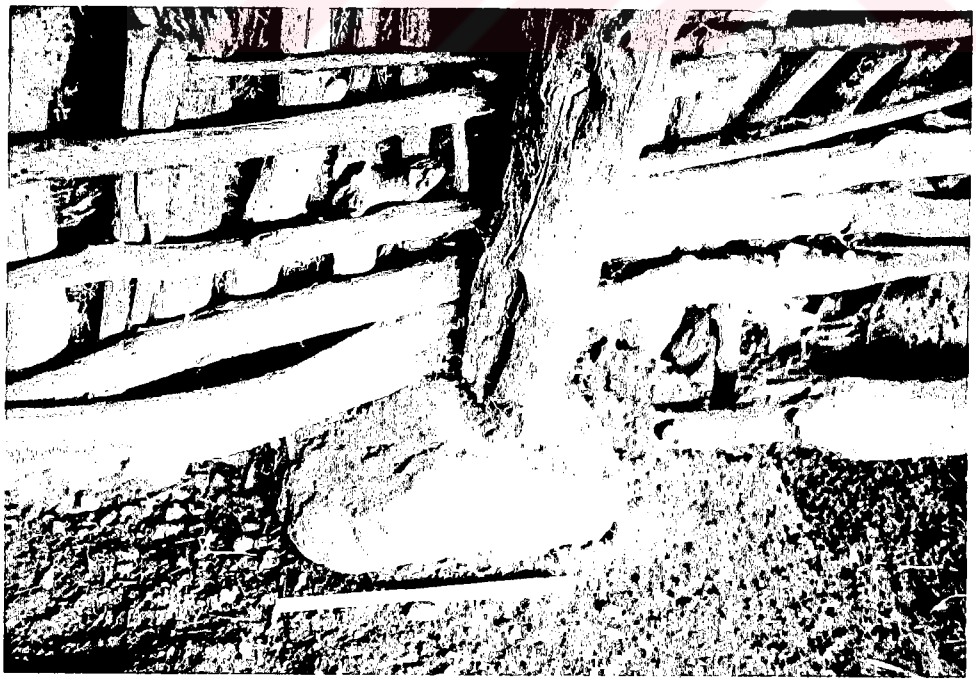

Şekil D.148. Beyci Köyü, kışla topluluğu k2 içinde, boyu kısa gelen bir iğmeyi yükseltmek amacıyla altına taş konulması

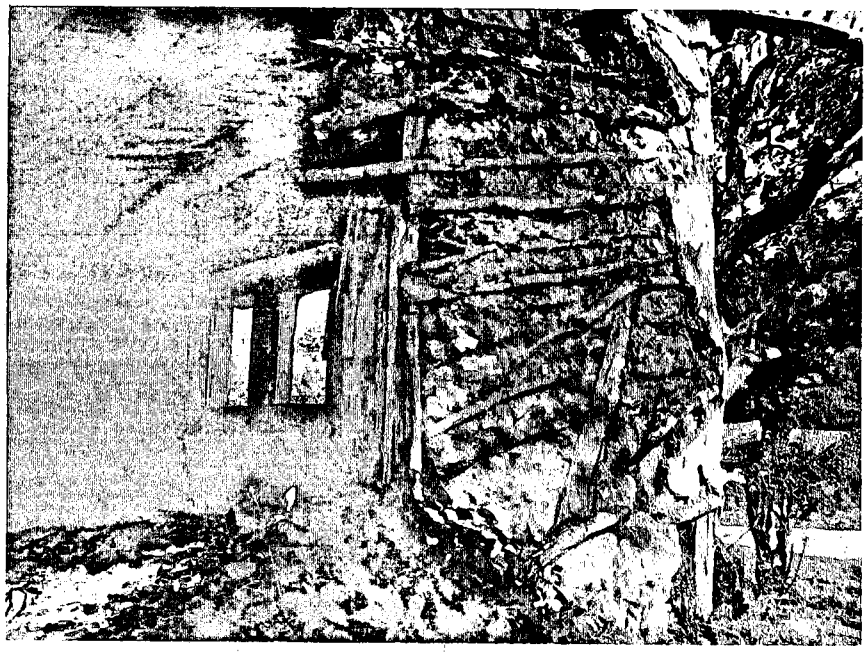

Şekil D.149. Tastepe Köyü, ev e2'nin yıkılmakta olan dalörgü duvarı

Şekil D.150. Malkoçlar Köyü, yıkılmakta olan bir evin dalörgü duvarı

Şekil D.151. Sazara Köyü, bahçe çiti

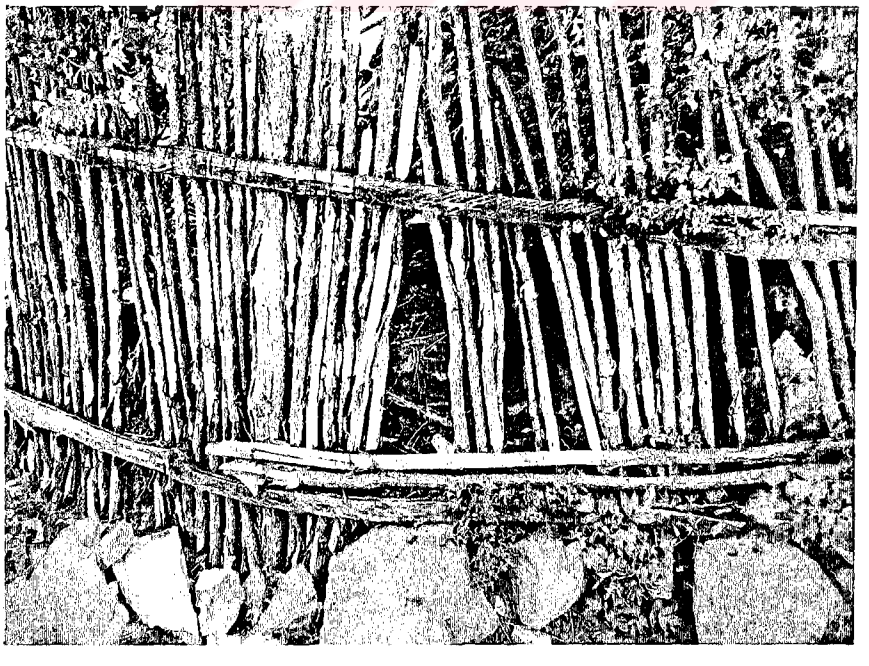

Şekil D.152. Sazara Köyü, bahçe çiti

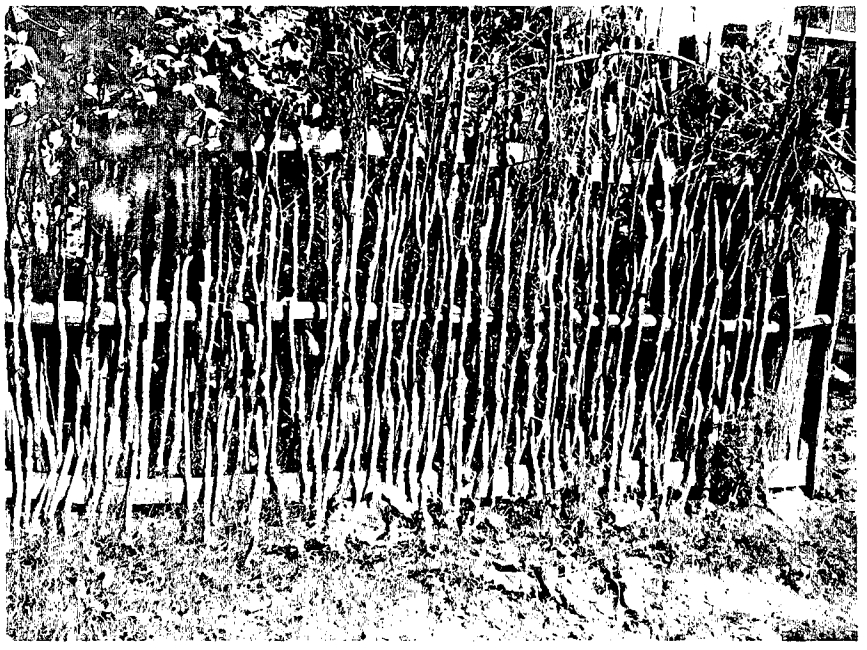

Şekil D.153. Armutveren Köyü, bahçe çiti

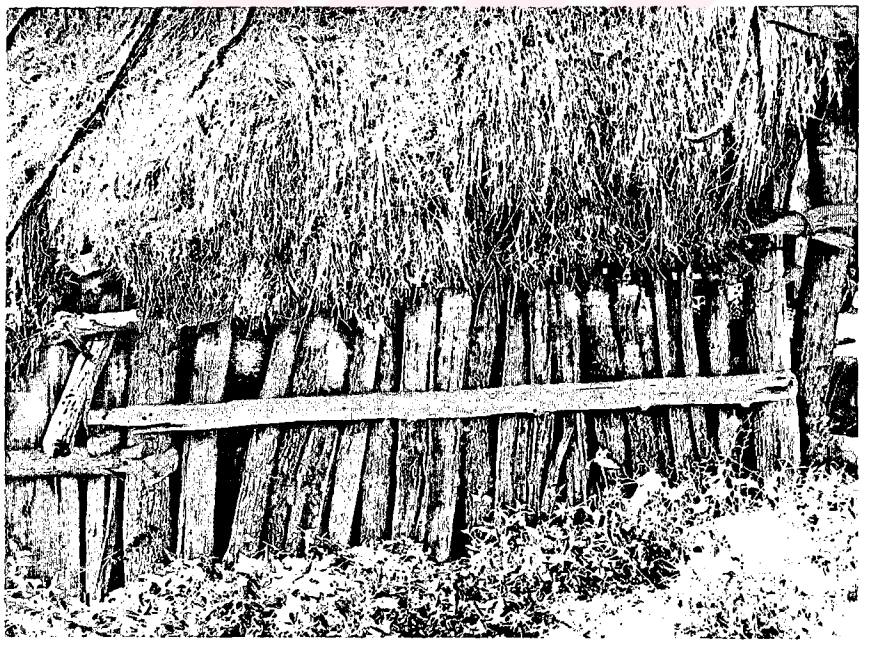

Şekil D.154. Ahlatlı Köyü, Samanlık s5'in duvarı

Şekil D.155. Ömeroba Köyü, bir ambarın dalörgü duvarı

Şekil D.156. Ahmetler Köyü, bir evin dalörgü duvarı

Şekil D.157. Sazara Köyü, taş dolgulu duvar

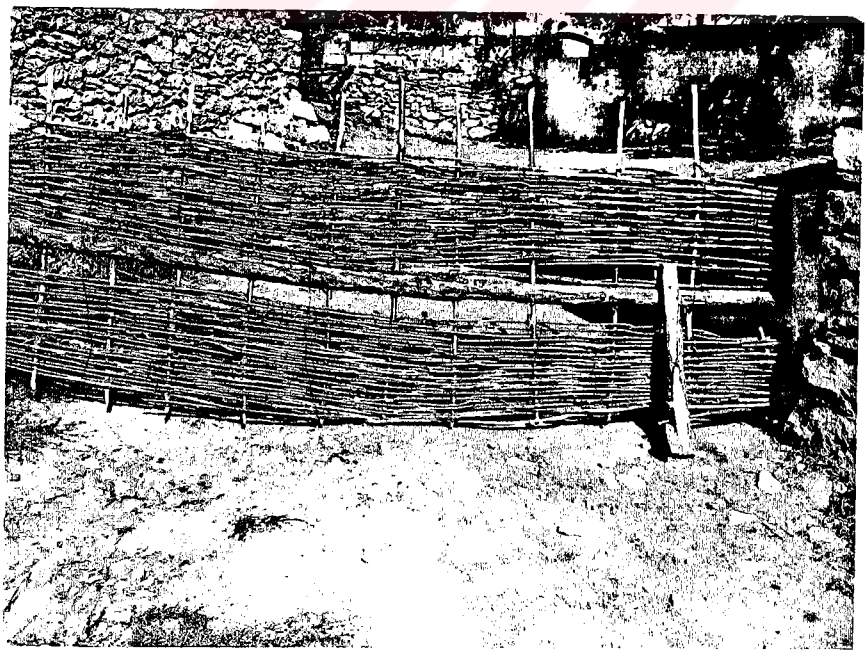

Şekil D.158. Sazara Köyü, büyük bahçe kapısı (porta)

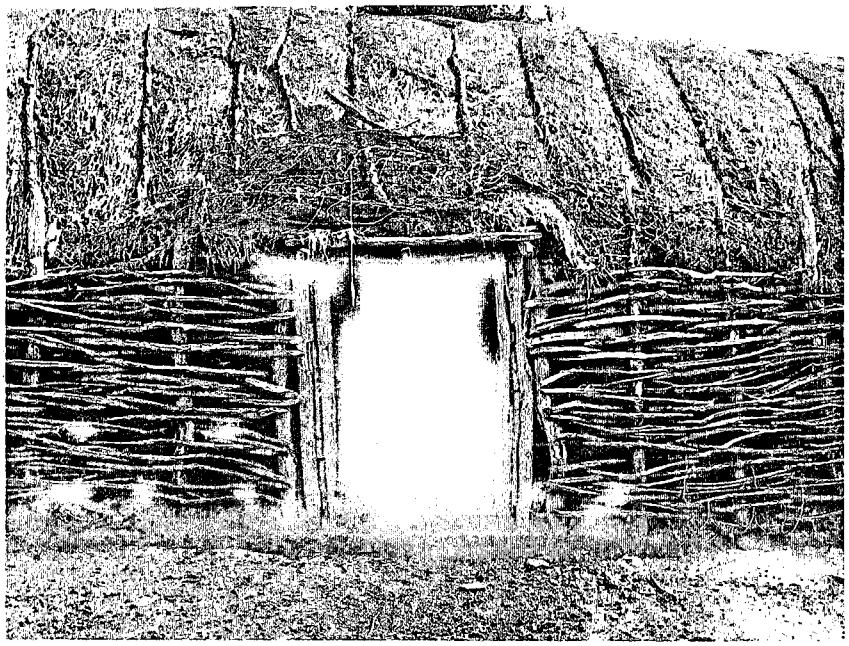

Şekil D.159. Ömeroba Köyü, bir kışla kapısı

Şekil D.160. Ömeroba Köyü, bir kışla kapısı

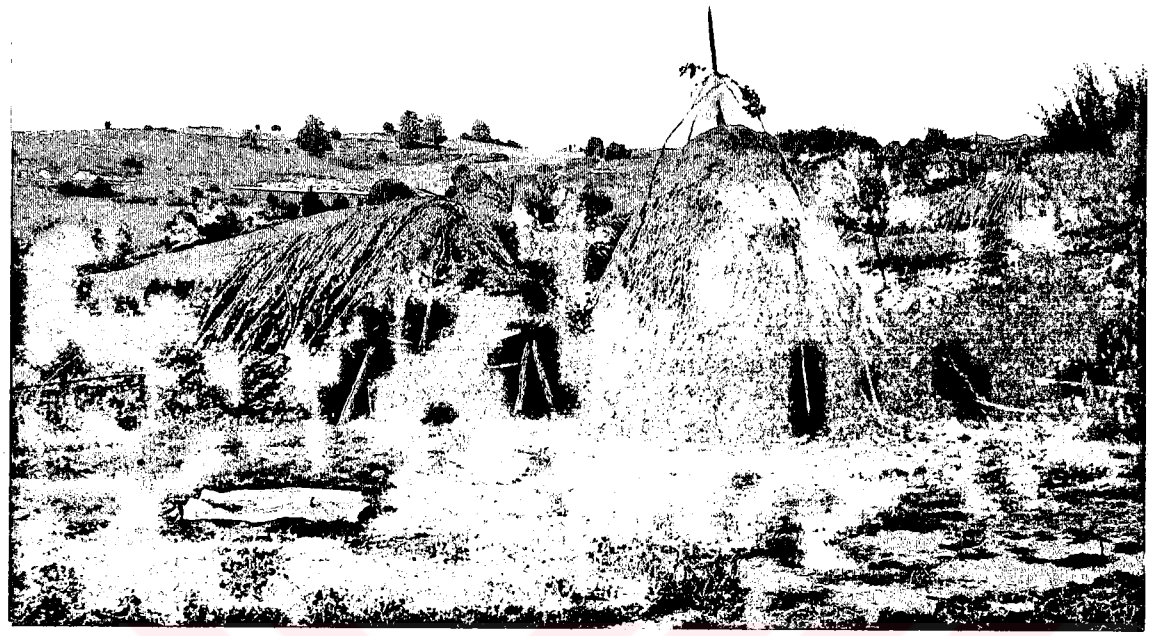

Şekil D.161. Ahmetler Köyü, bir samanlık ve önünde saman kupası

Şekil D.162. Ömeroba Köyü, kerpiç duvarlı bahçe çiçekliği

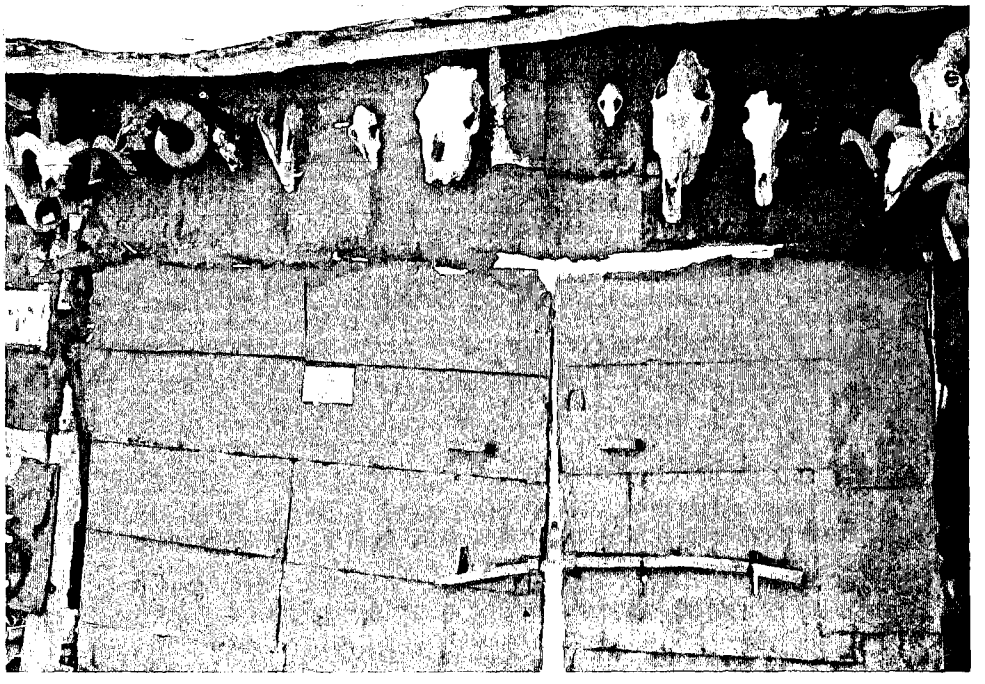

Şekil D.163. Beyci Köyü, kışla topluluğu k2 girişindeki hayvan kafatasları

Şekil D.164. Ömeroba Köyü, bir kışla girişindeki hayvan kafatasları

Şekil D.165. Malkoçlar Köyü, genel görünüm

Şekil D.166. Ahmetler Köyü, genel görünüm

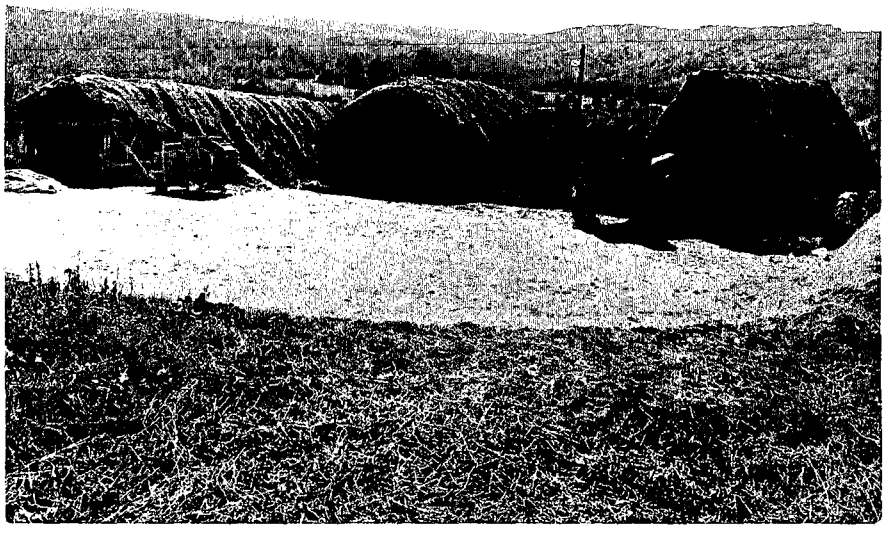

Şekil D.167. Ahlatlı Köyü, harman yeri

Şekil D.168. Malkoçlar Köyü, harman yeri

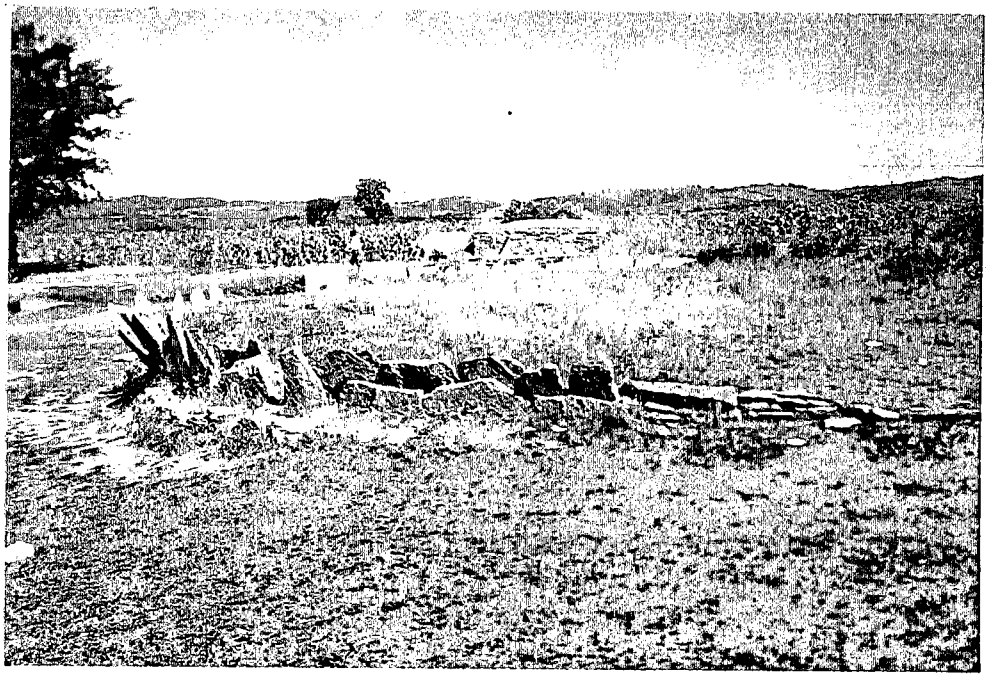

Şekil D.169. Düzorman Köyü, taşlarla çevrili harman yeri

Şekil D.170. Düzorman Köyü, taşlarla çevrili harman yeri

Şekil D.171. Elmacık Köyü, yanmış bir samanlık

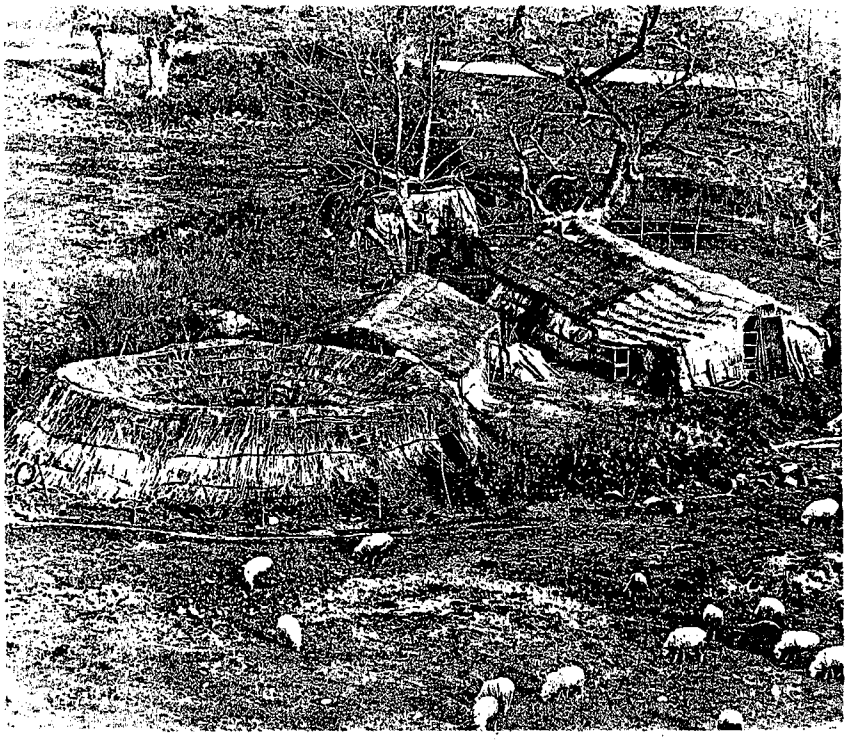

Şekil D.172. Tesalya Ovası'nda bir çiftlik (Papathanassopoulos 1996:şekil 4)

Şekil D.173. Aşağı Drau'da bir dalörgü kulübe (Nietsch, 1940:şekil 4)

Şekil D.174. Tesalya Ovası'nda bir dalörgü kulübenin duvarı (Theocharis 1973:şekil 149)

Şekil D.175. Yunanistan'da bir dalörgü kulübe içindeki ocak (Theocharis 1973:şekil 280)

EK E: AŞAĞI PINAR KAZISI MİMARİ BELGELEMESİ

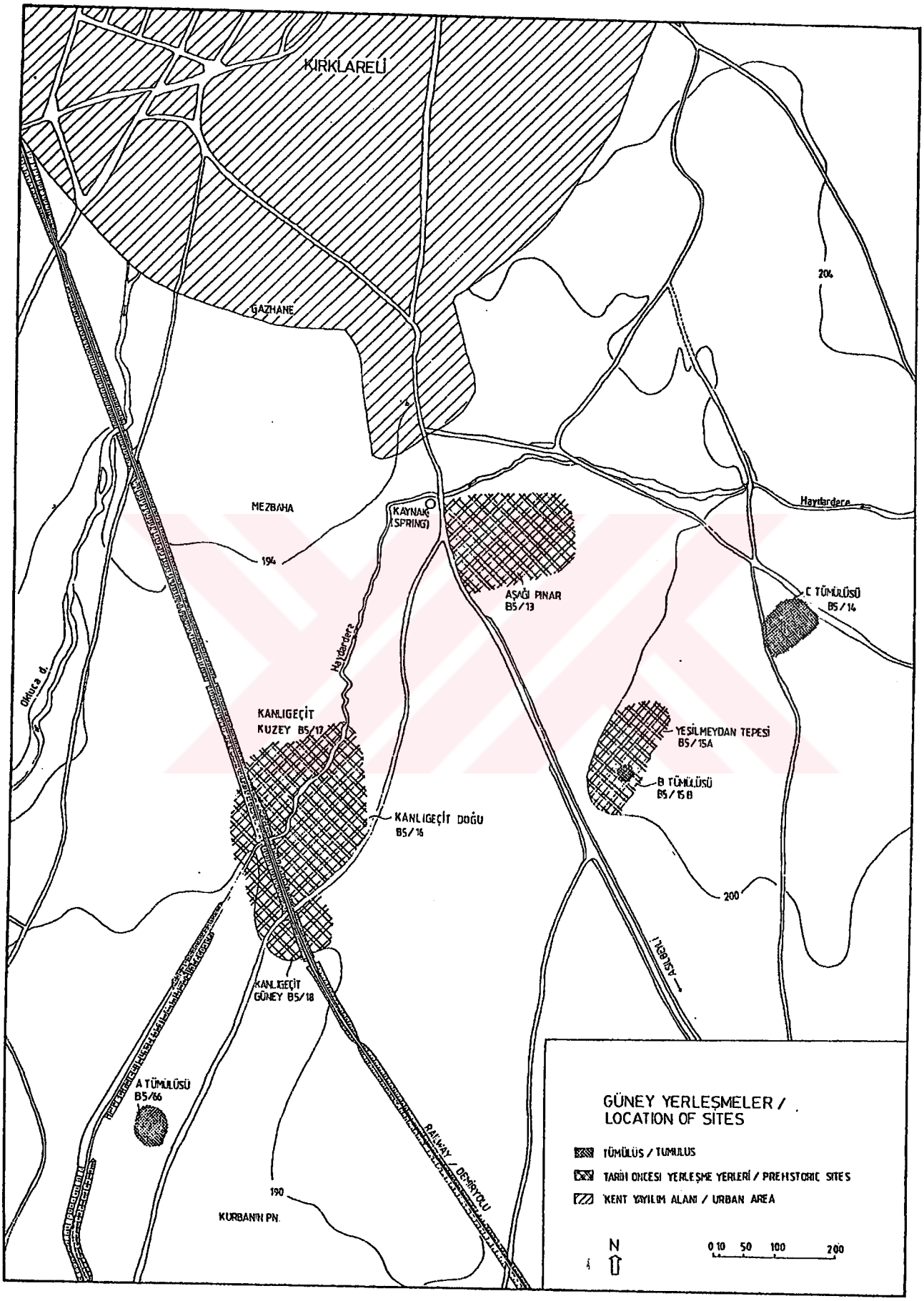

Şekil E.1. Kırklareli'nin güneyindeki tarihöncesi yerleşmeler (Özdoğan ve diğ., 1997:şekil 1)

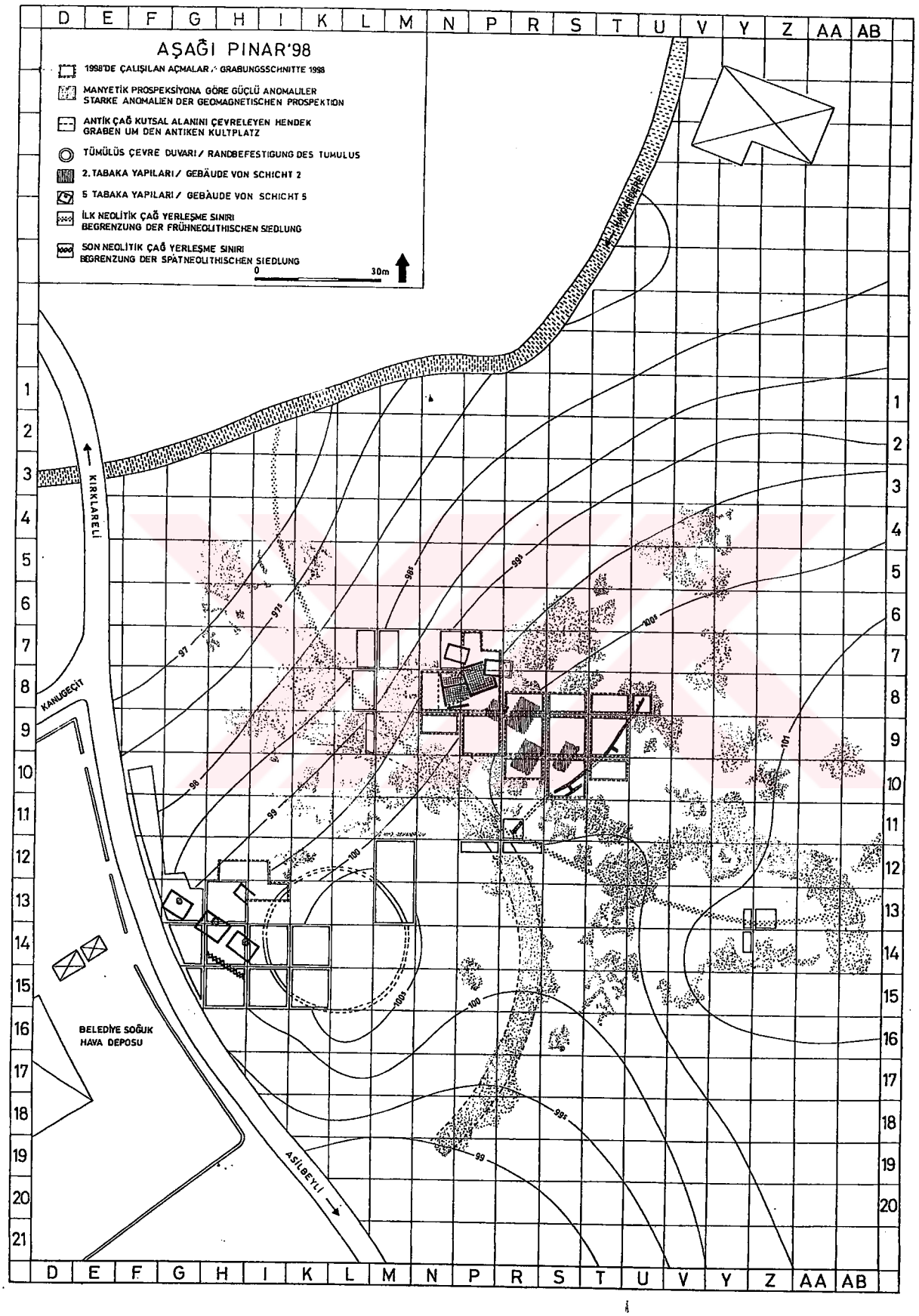

Şekil E.2. Aşağı Pınar durum planı (Özdoğan 1999:şekil10)

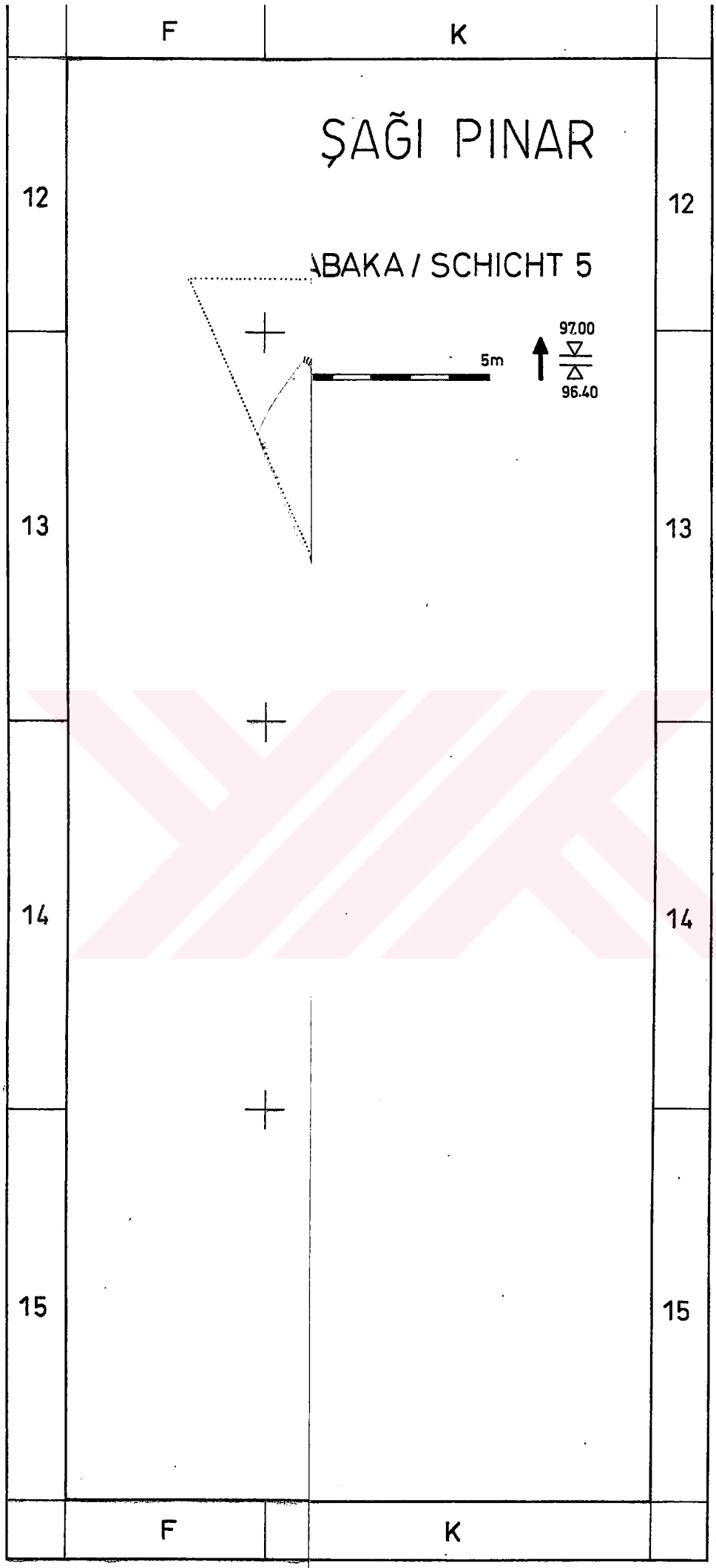

Şekil E.3. 5. tabaka planı – gün

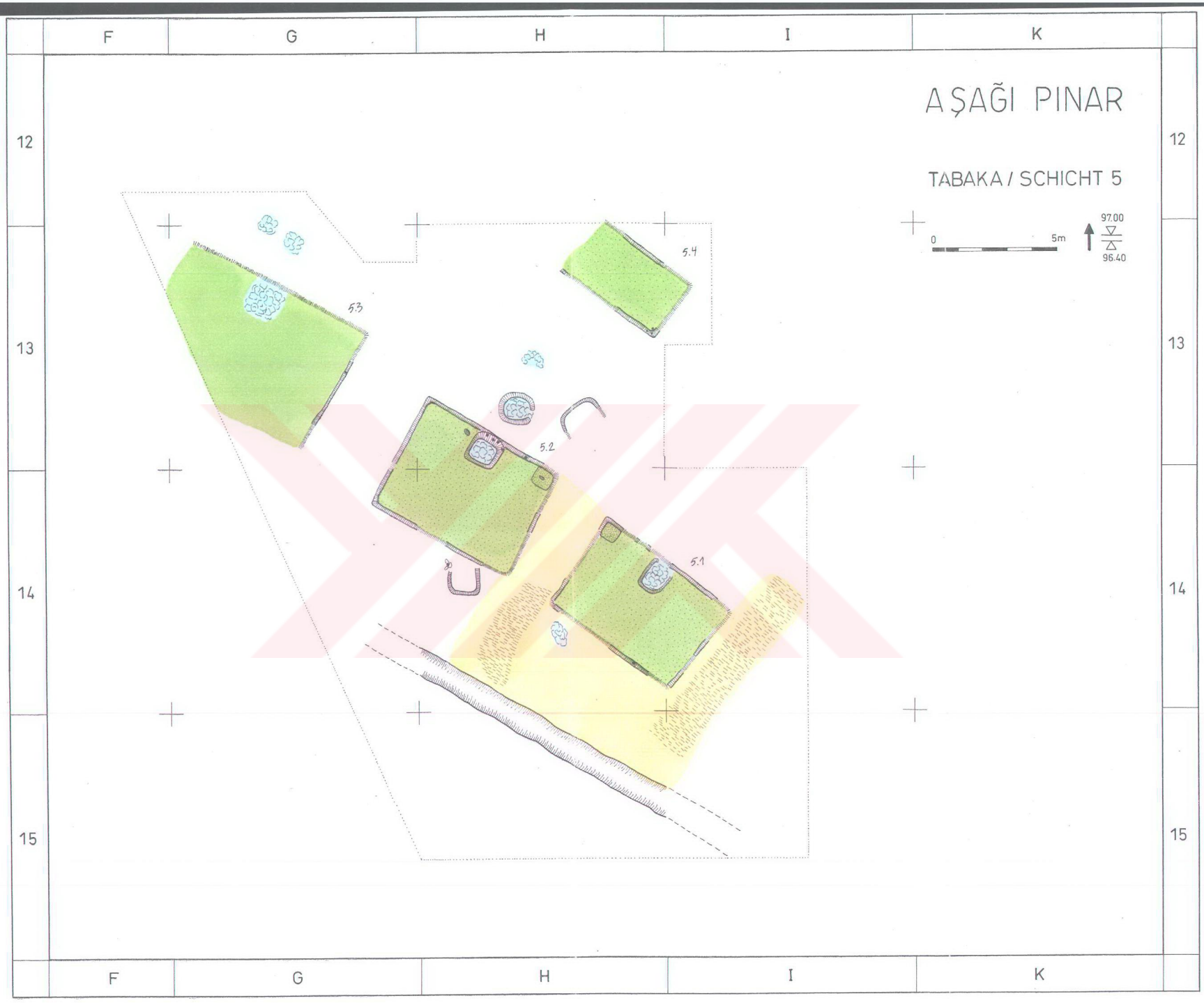

Şekil E.3. 5. tabaka planı – güney kazı alanı

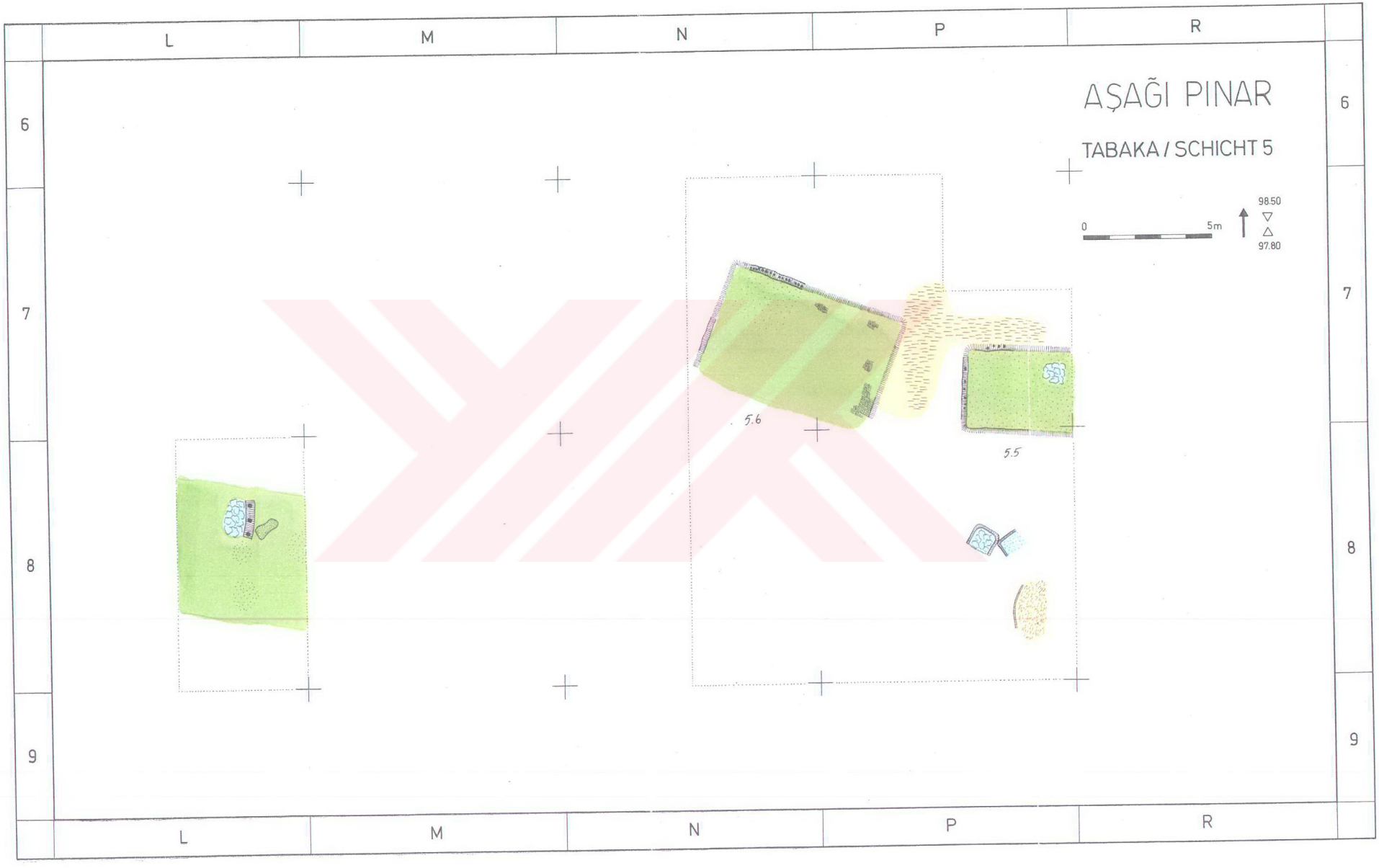

Şekil E.4. 5. tabaka planı – kuzey kazı alanı

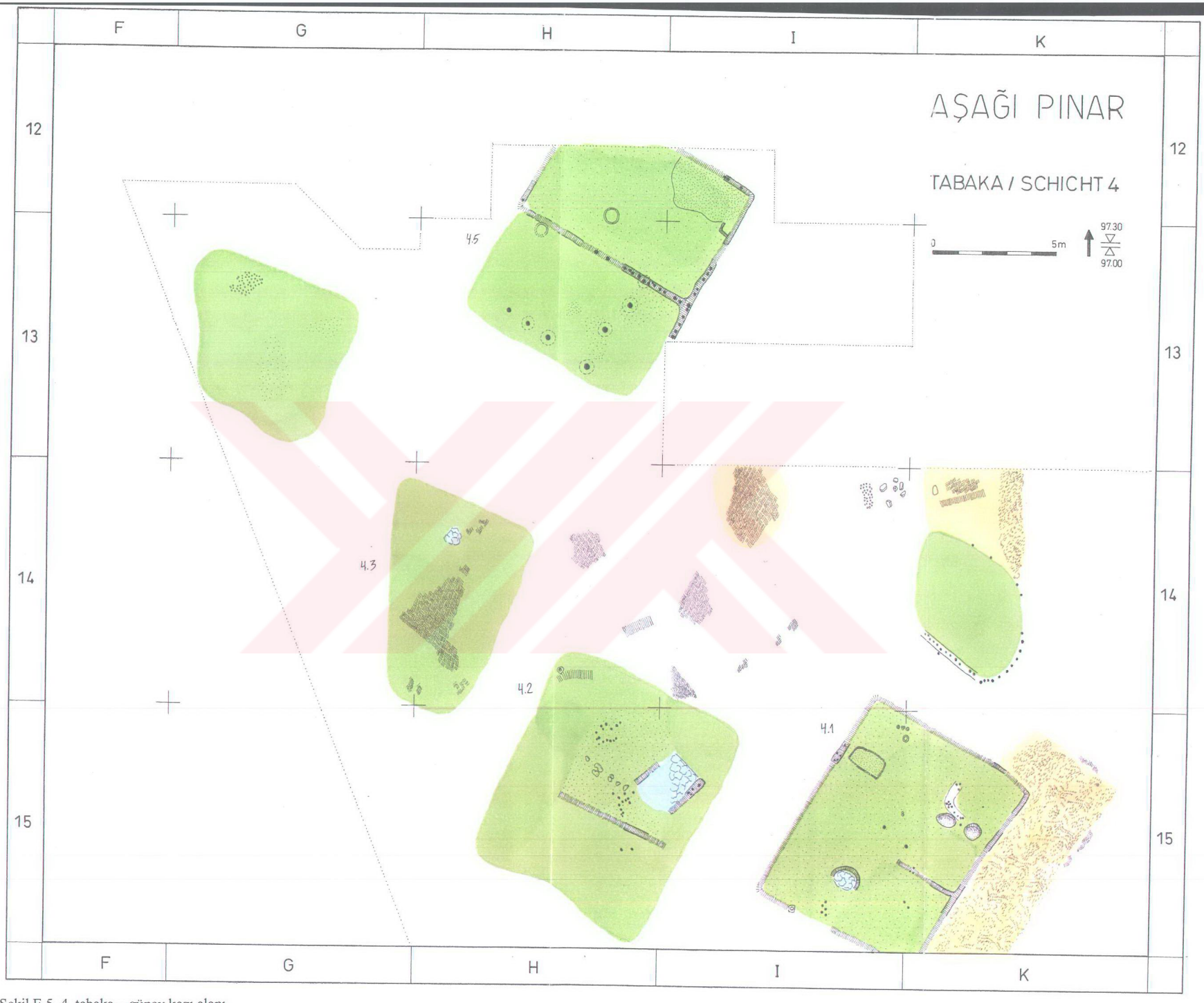

Şekil E.5. 4. tabaka – güney kazı alanı

Şekil E.6. 3. tabaka – kuzey kazı alanı

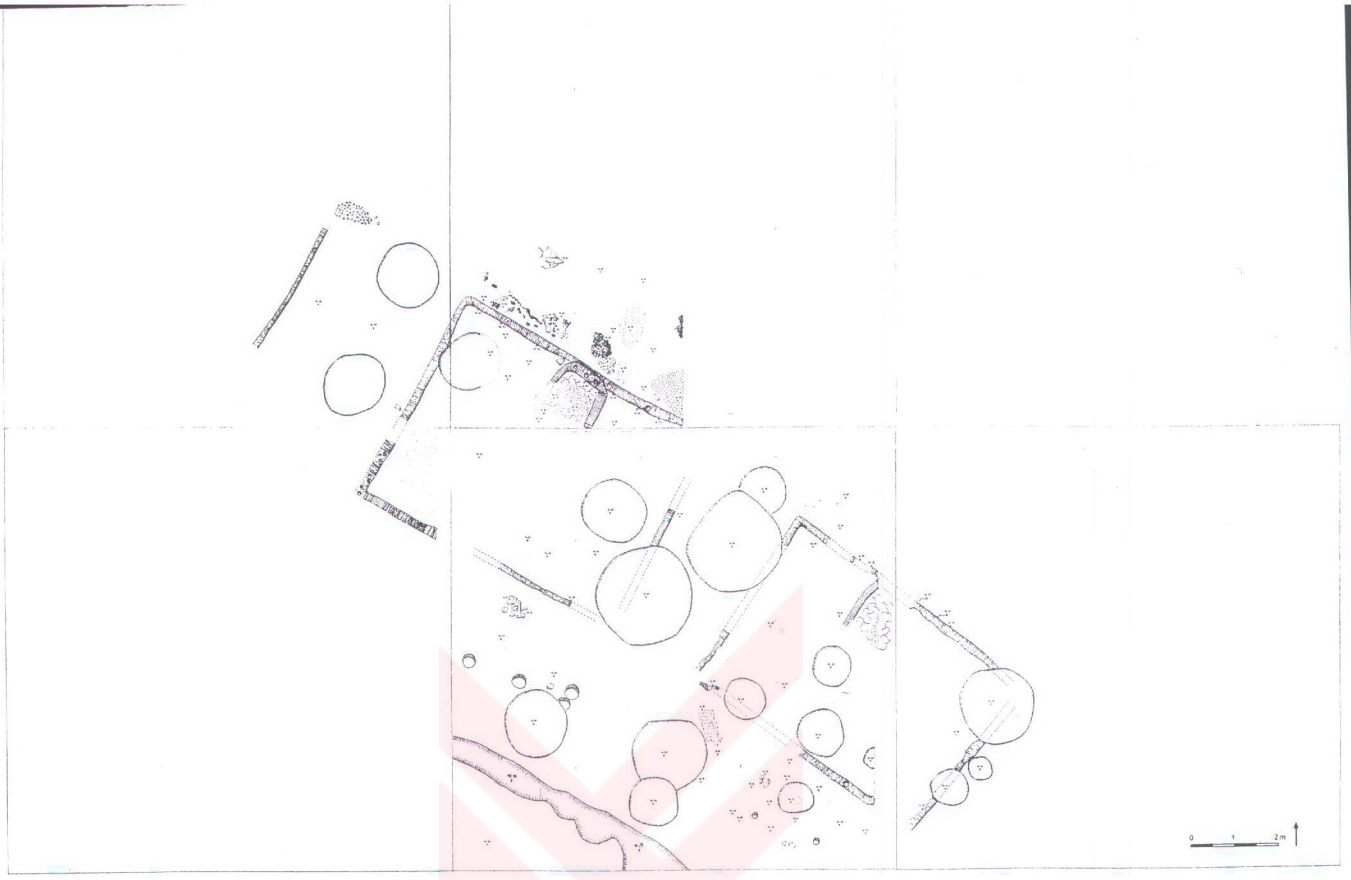

Şekil E.9. 5.1, 5.2 ve 5.3 no'lu yapıların planı

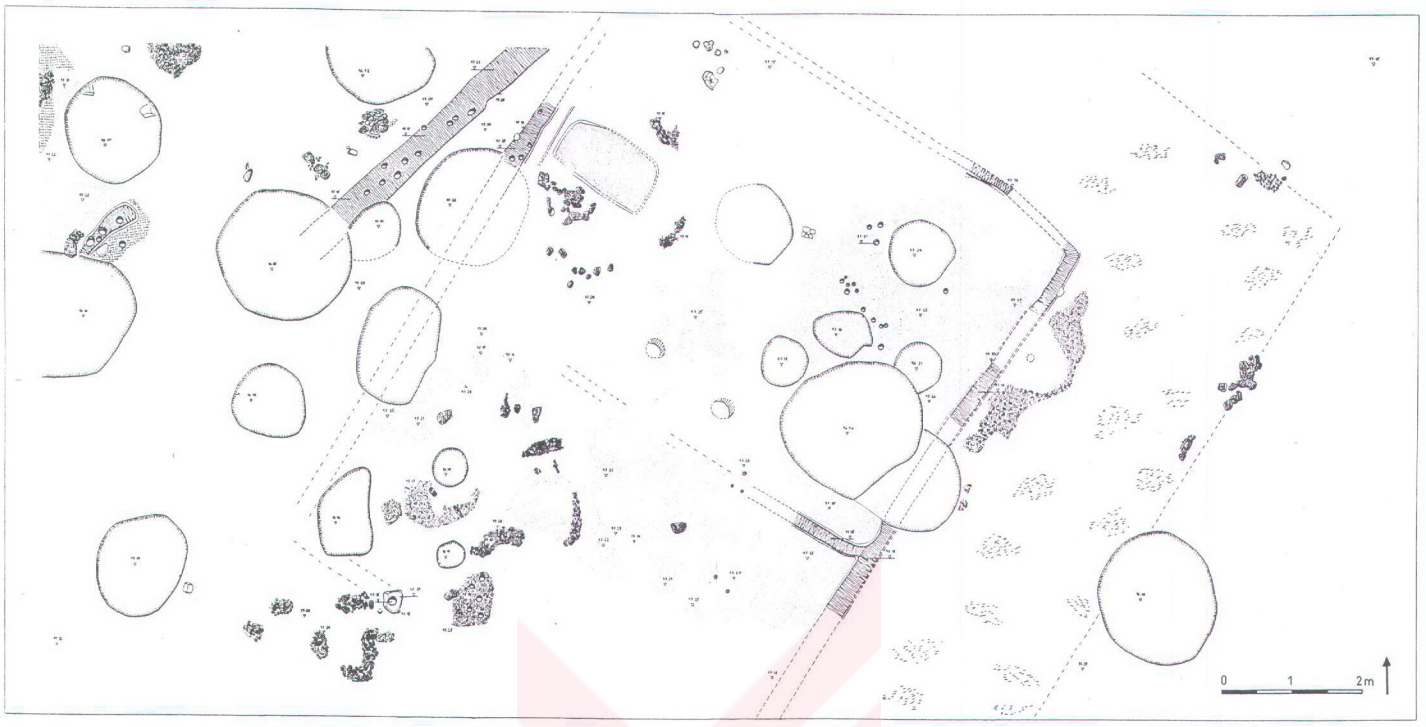

Şekil E.10. 4.1 no'lu yapının planı

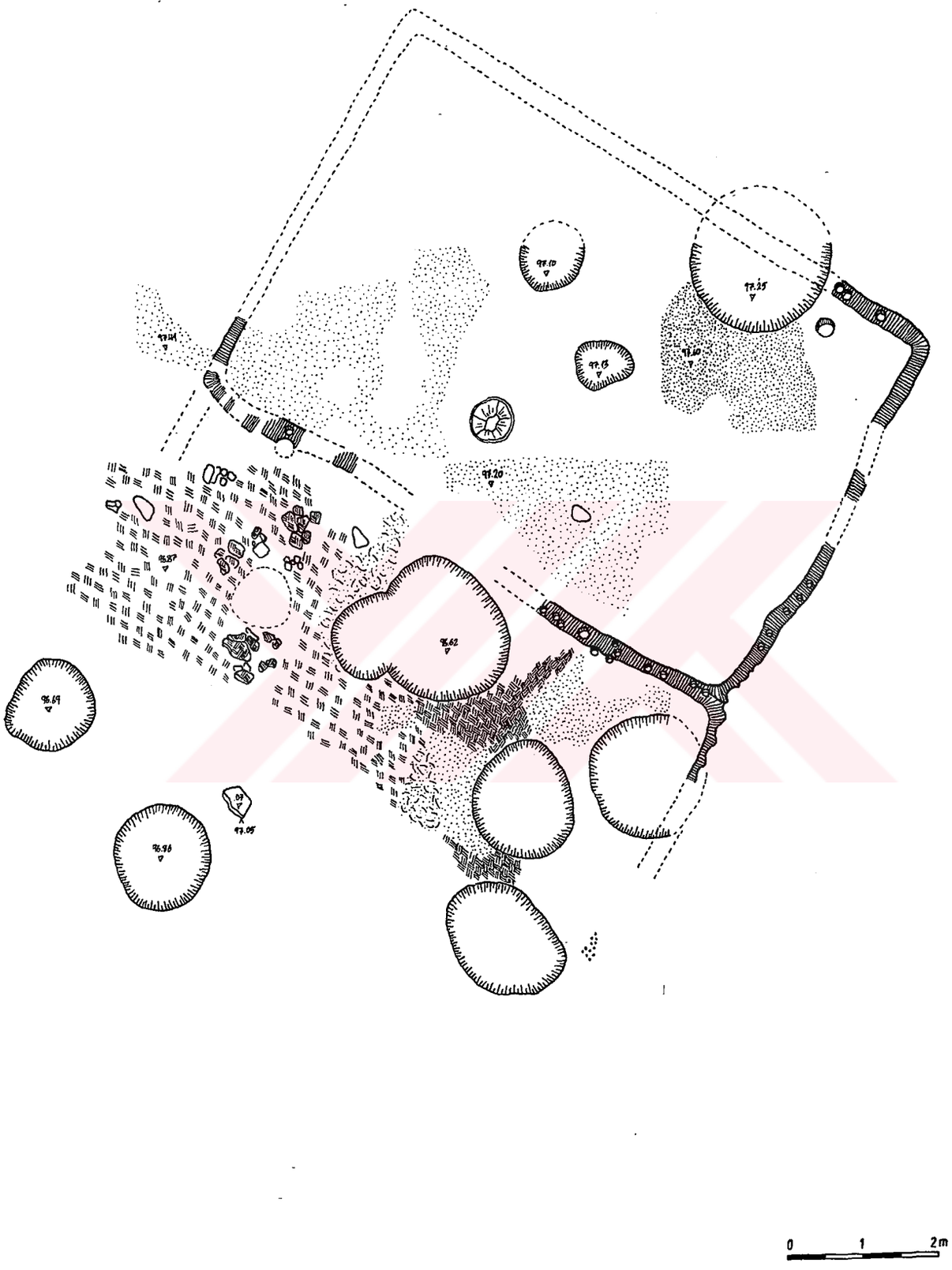

Şekil E.11. 4.5 no'lu yapının planı

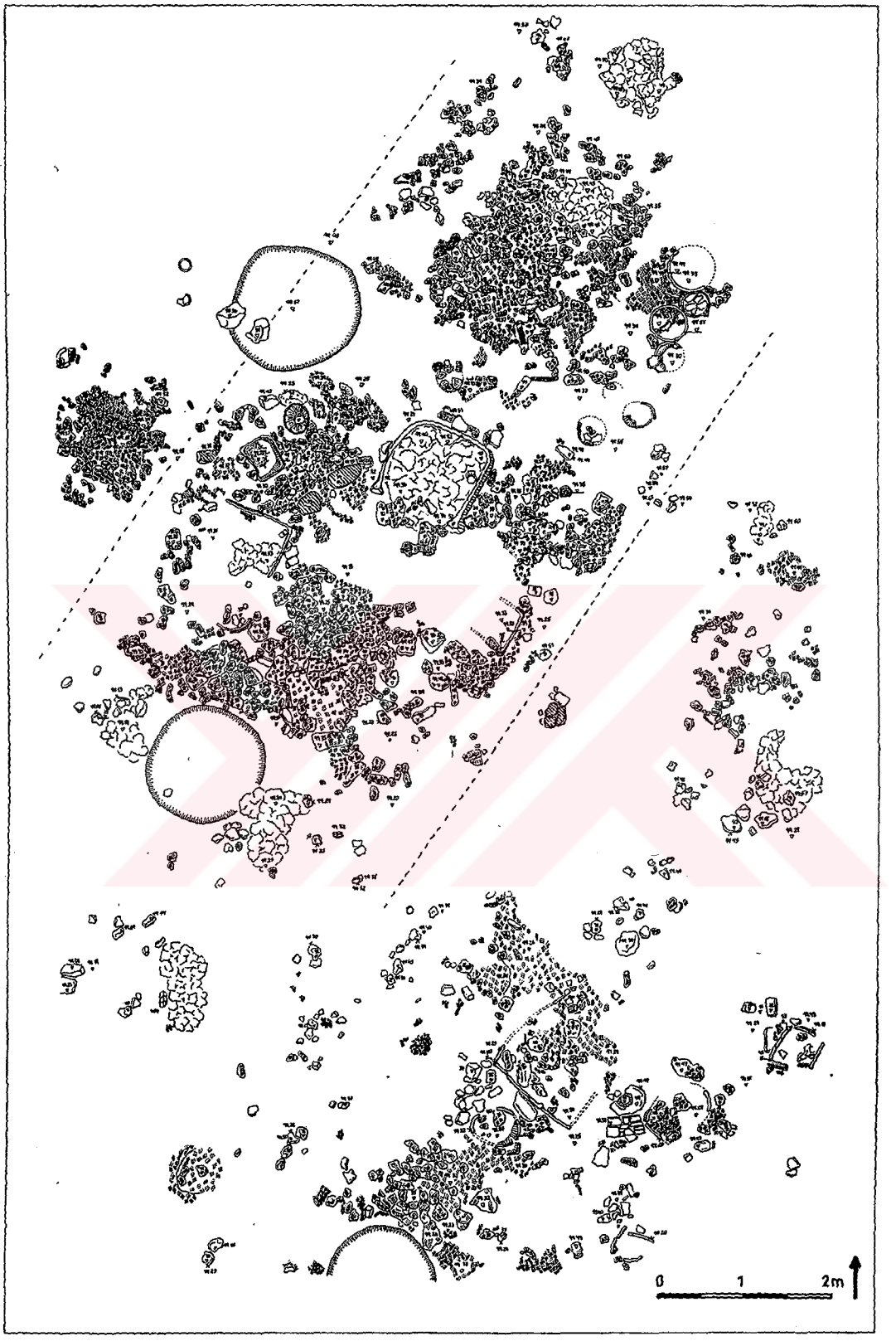

Şekil E.12. 2.1 no'lu yapının planı

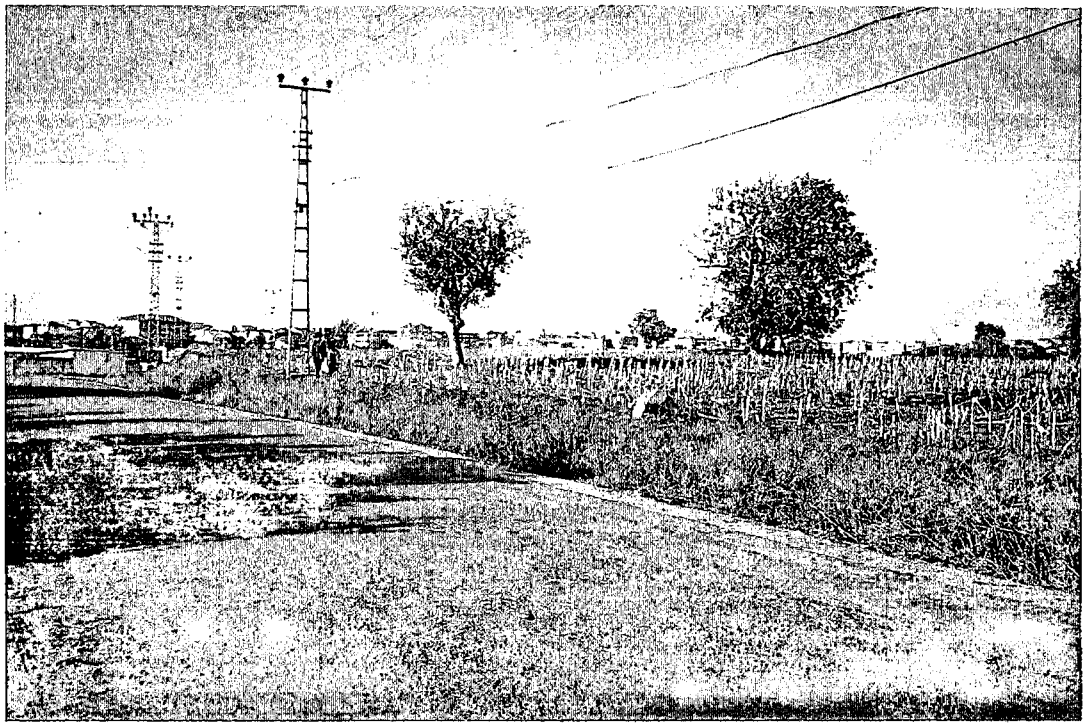

Şekil E.13. Aşağı Pınar Höyüğü,Kırklareli – Asilbeyli karayolundan görünüş

Şekil E.14. Güney kazı alanı

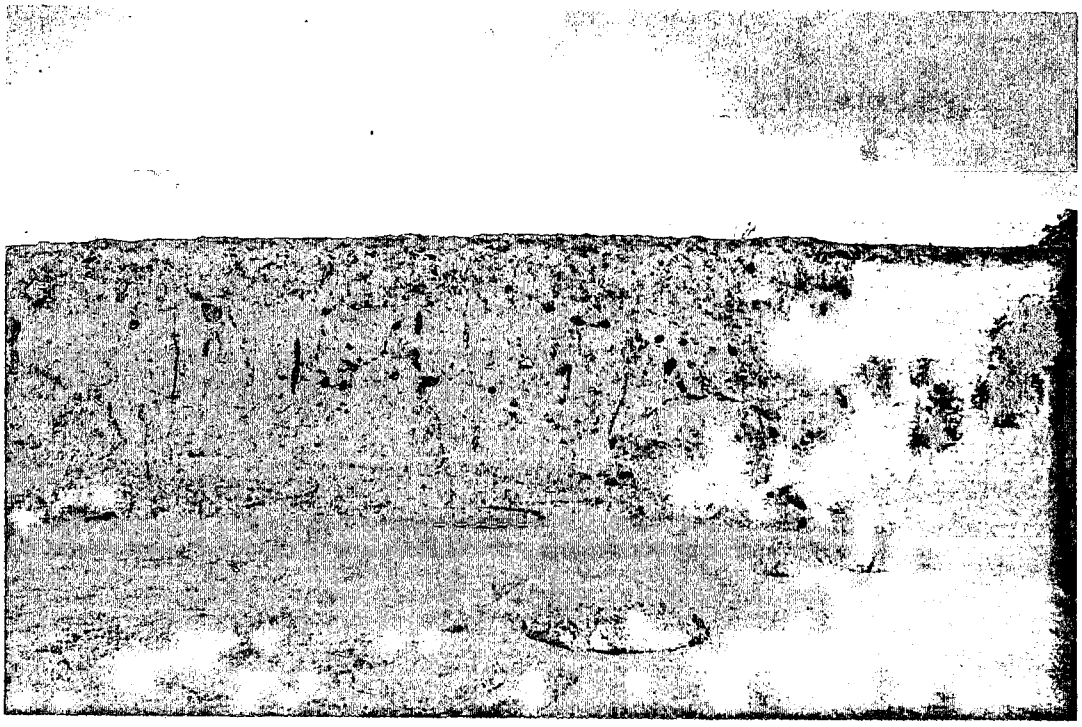

Şekil E.15. Güney kazı alanı doğu profili

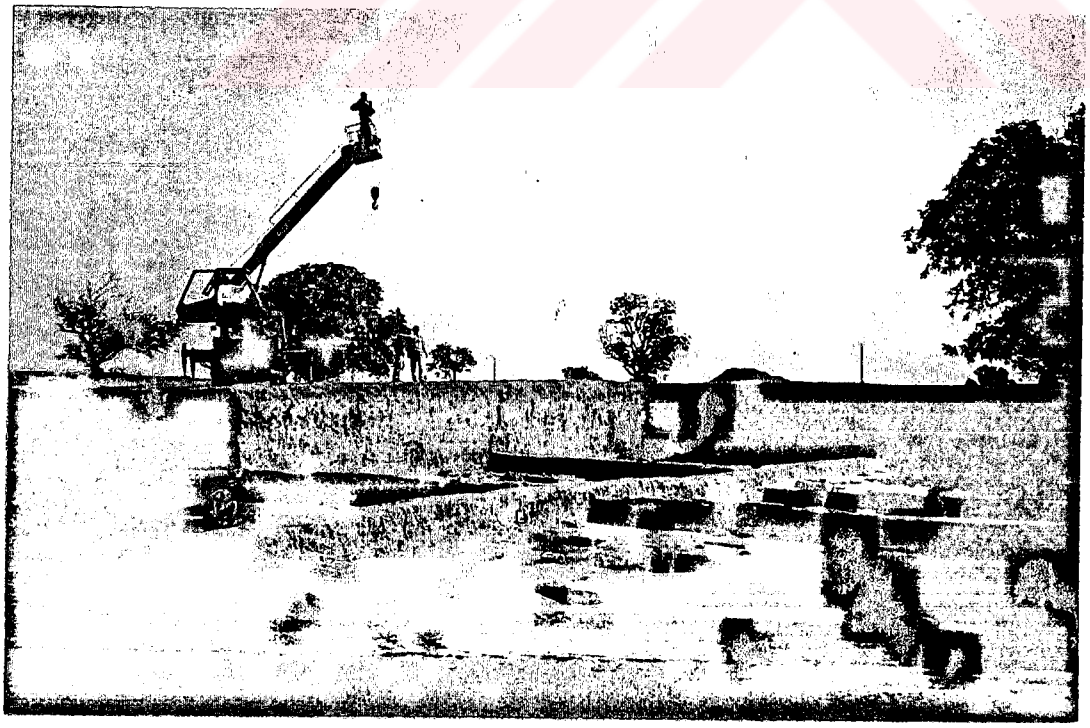

Şekil E.16. Güney kazı alanı genel görünüm, karayolundan bakış

Şekil E.17. Kuzey kazı alanı, açıkmakta olan 6. tabaka yapısı, doğudan görünüş

Şekil E.18. Kuzey kazı alanı, açılmakta olan 6. tabaka yapısının dalörgü duvarı

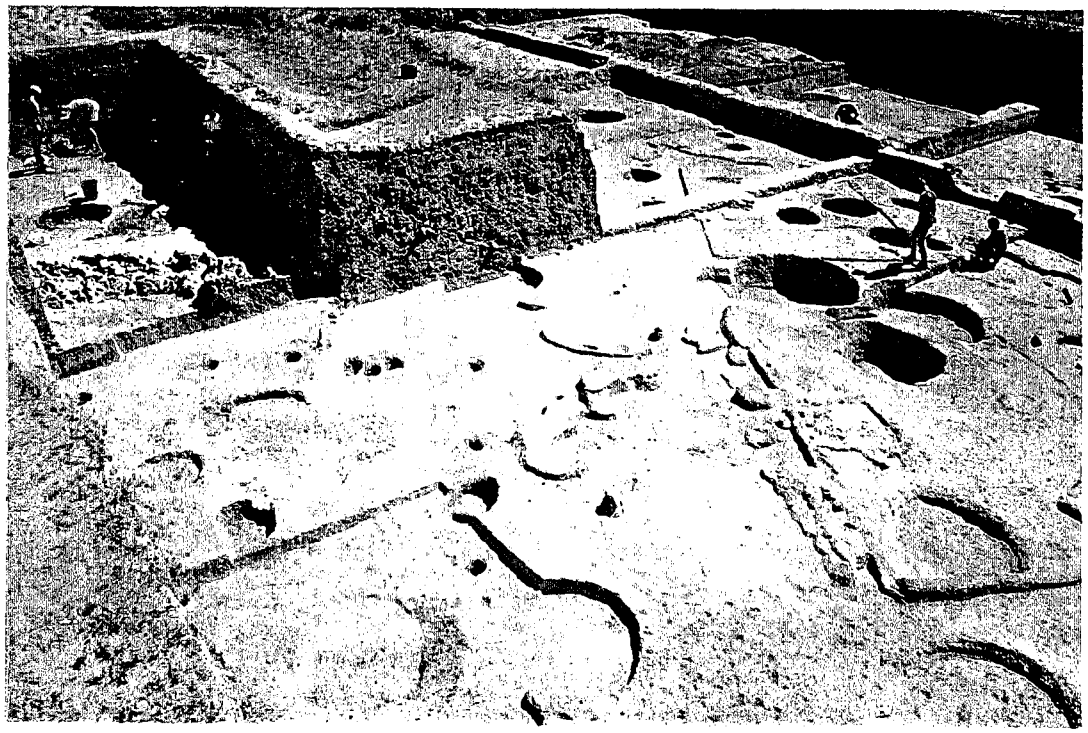

Şekil E.19. Güney kazı alanı, sağ tarafta 5.1, 5.2, 5.3 ve sol tarafta 4.5 yapıları

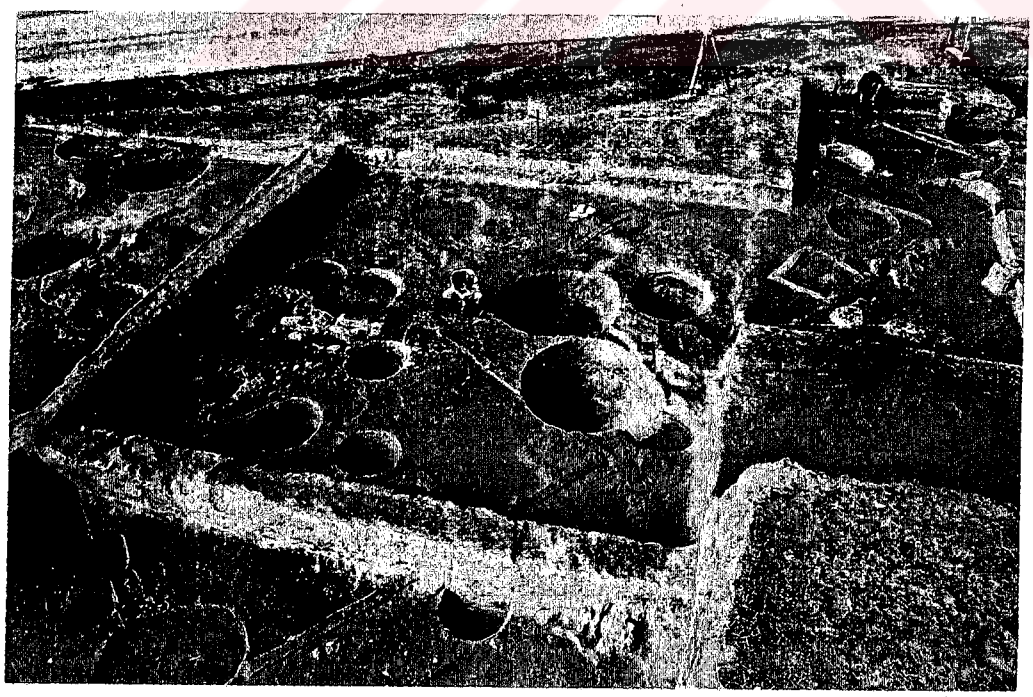

Şekil E.20. Güney kazı alanı, 5.1, 5.2 ve 5.3 yapıları, kuzeydoğudan görünüş

Şekil E.21. 5. Tabaka yapılarının güneyindeki yerleşmeyi sınırlayan hendek

Şekil E.22. 5.1 no'lu yapının iki tarafı kalker sıvalı içinde direk delikleri olan duvarı

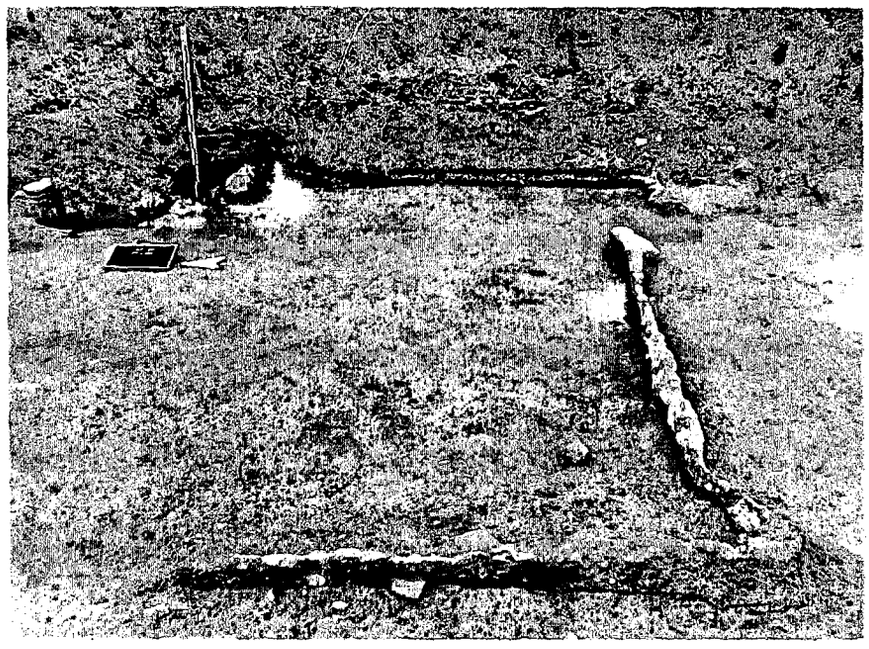

Şekil E.23. 5.5 no'lu yapı, batıdan görünüş

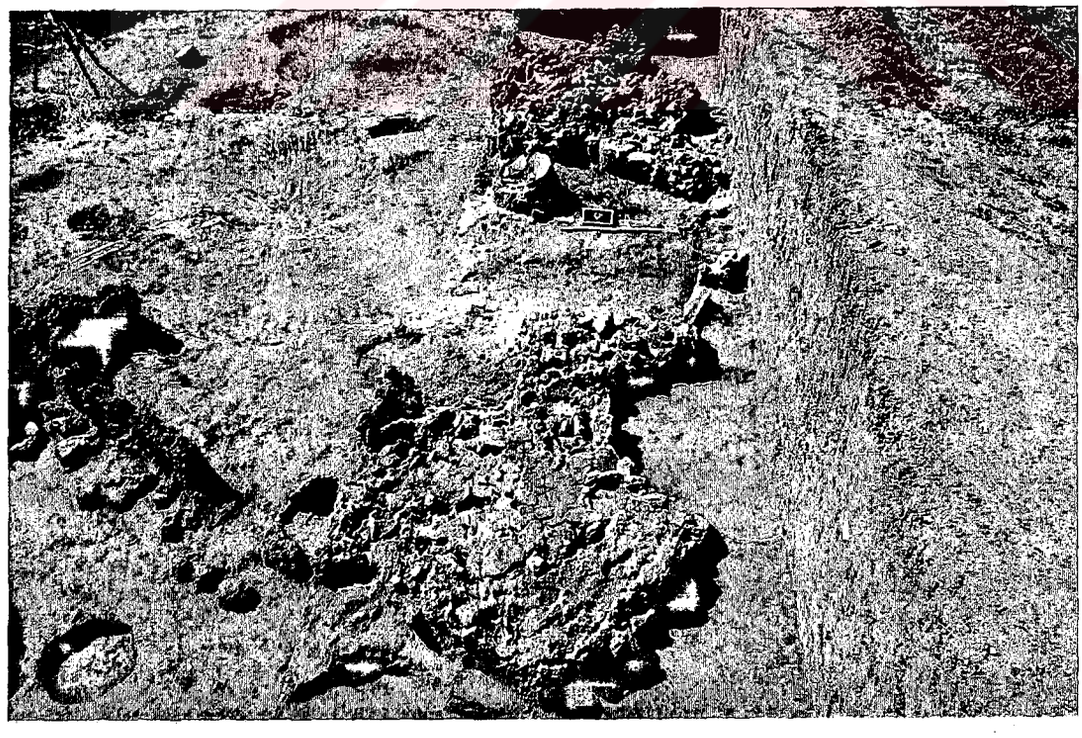

Şekil E.24. 4.5 no'lu yapı

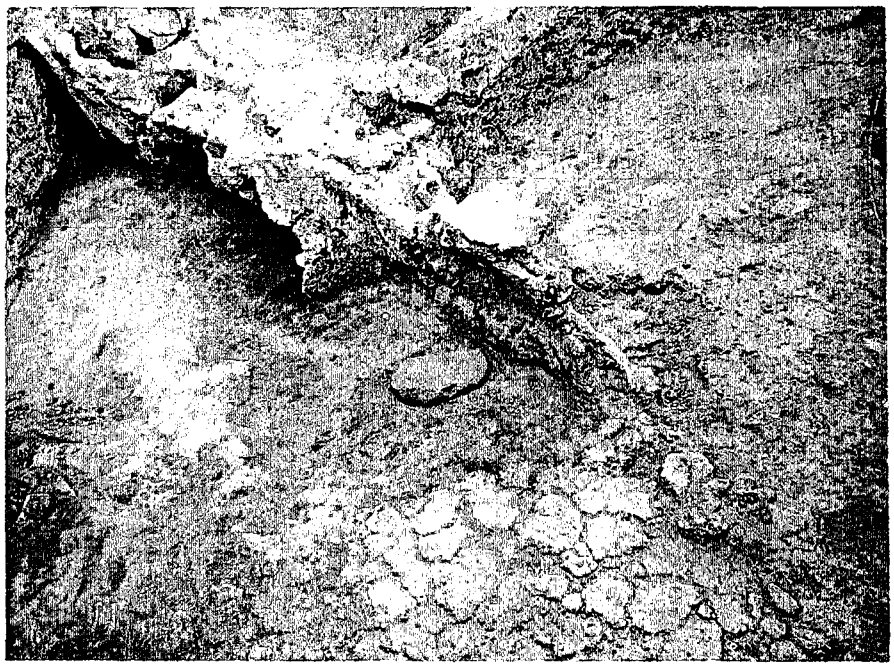

Şekil E.25. 4.5 no'lu yapı, dalörgü bölme duvarı

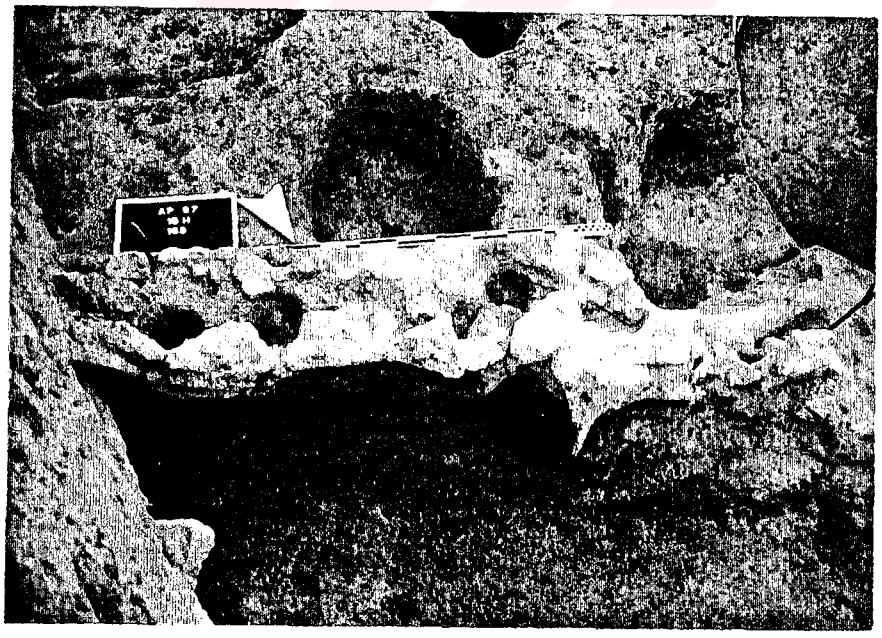

Şekil E.26. 4.5 no'lu yapı, dalörgü bölme duvarı

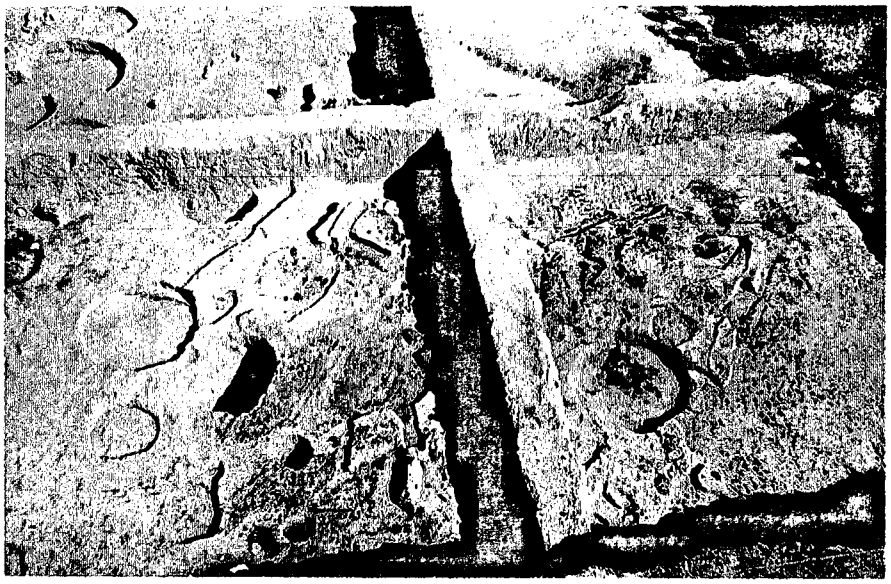

Şekil E.27. 4.1 no'lu yapı, güneyden görünüş

Şekil E.28. 4.1 no'lu yapı, kuzeyden görünüş

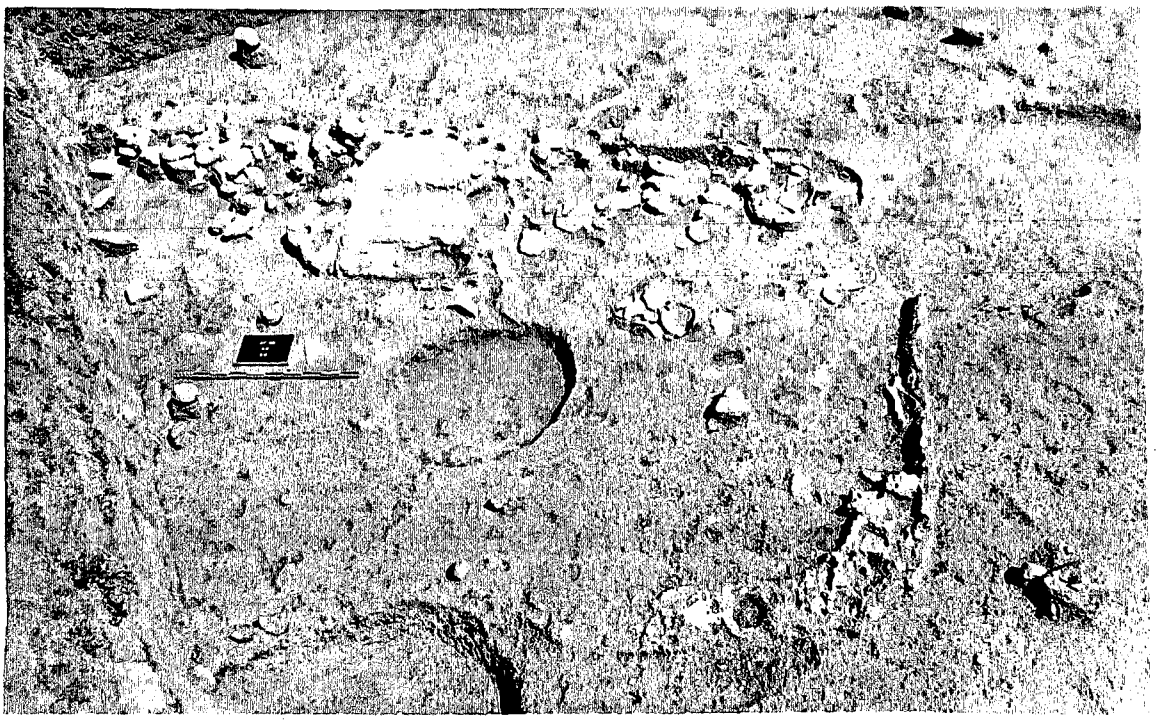

Şekil E.29. 3.9 no'lu yapı, güney görünüşü

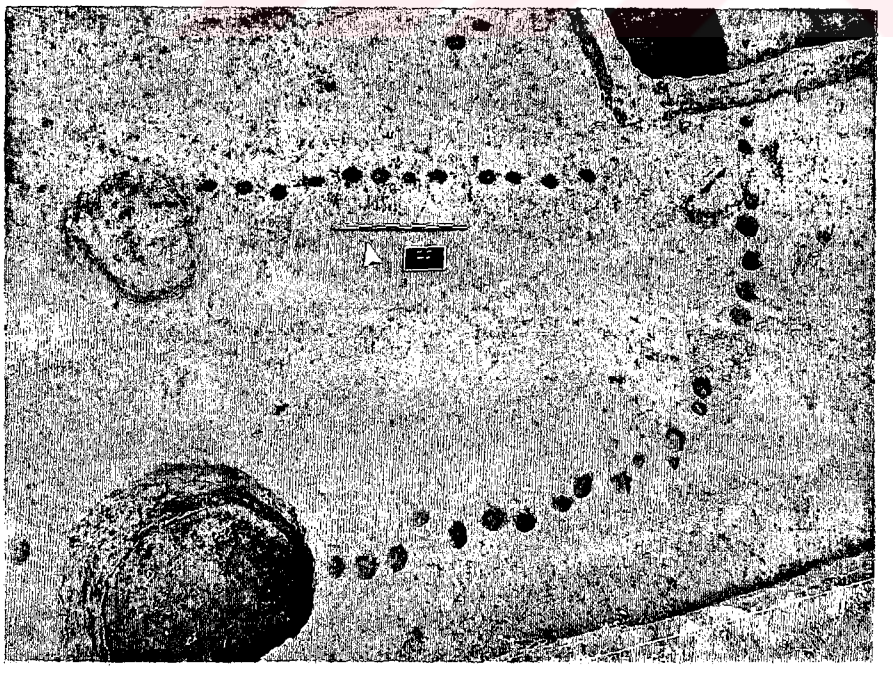

Şekil E.30. 3.15 no'lu yapı, güney görünüşü

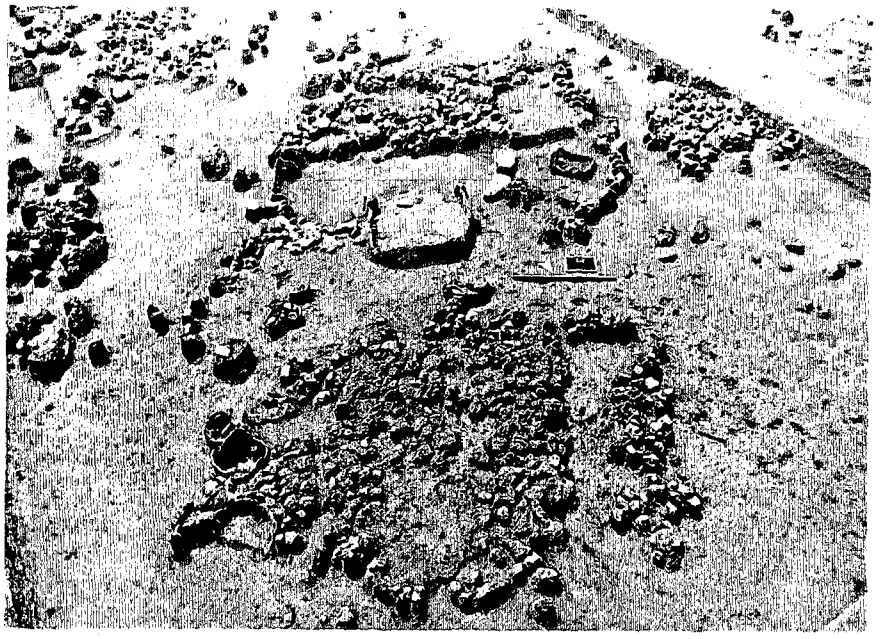

Şekil E.31. 2.1 no'lu yapı, kuzeyden görünüş

Şekil E.32. 2.1 no'lu yapı, kerpiç döküntü kaldırıldıktan sonraki görünümü

Şekil E.33. 2.1 no'lu yapının ortasındaki fırın ve çevrsindeki kaplar

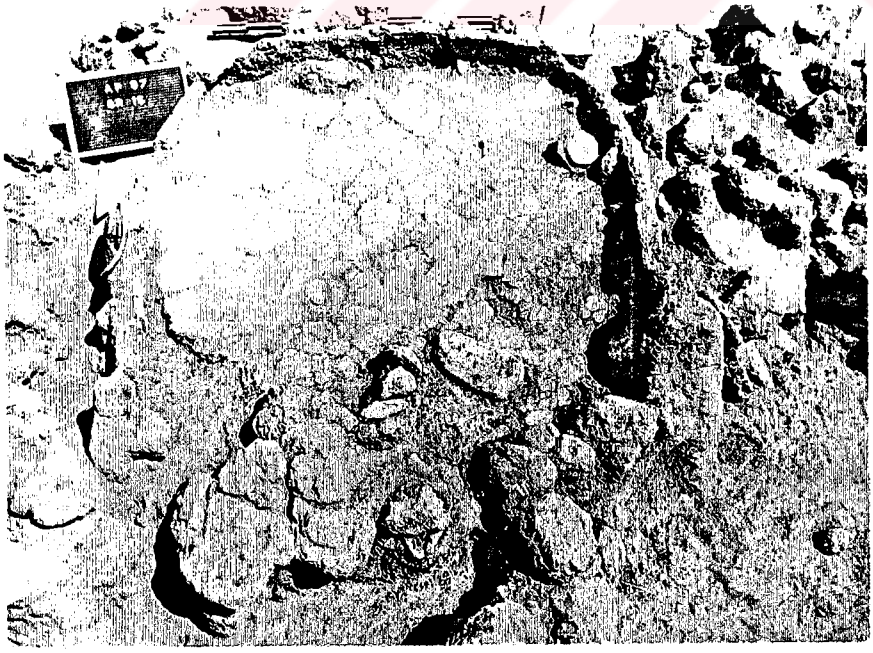

Şekil E.34. 2.1 no'lu yapının ortasındaki fırın

EK F: GÜNEYDOĞU AVRUPA KAZI VERİLERİ

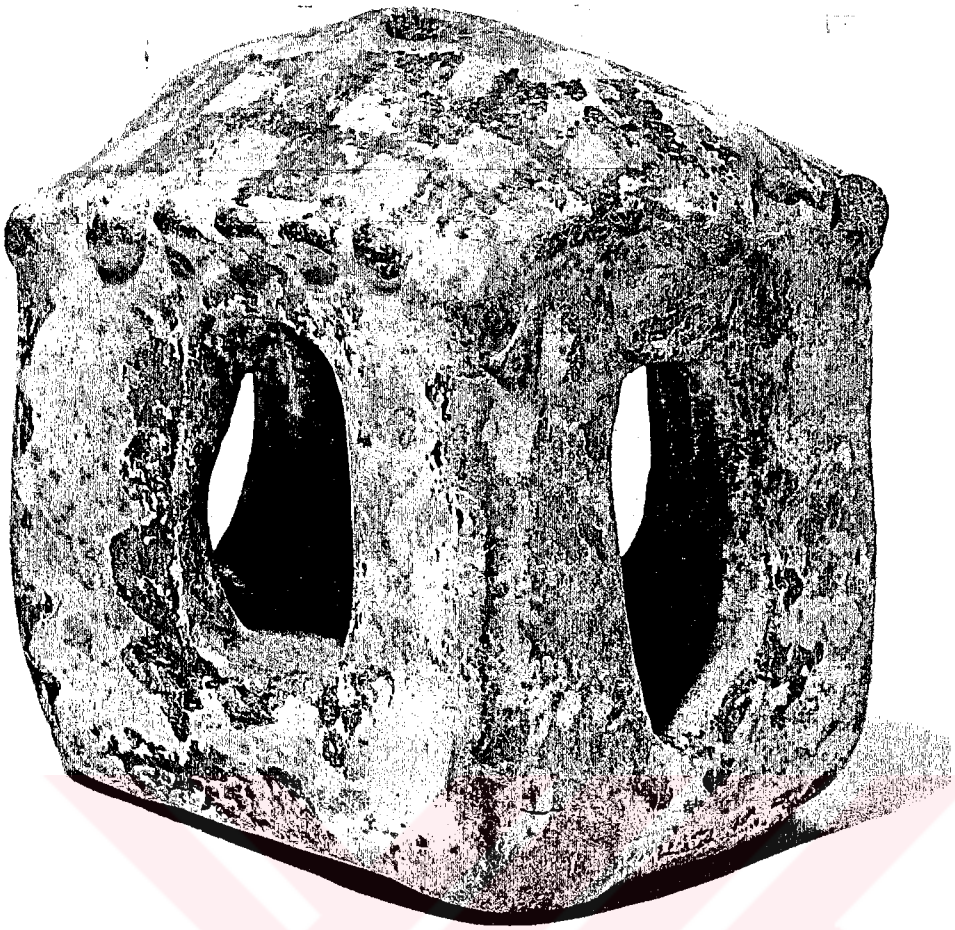

Şekil F.1. Ev maketi 1 (Theocharis, 1973:şekil 8)

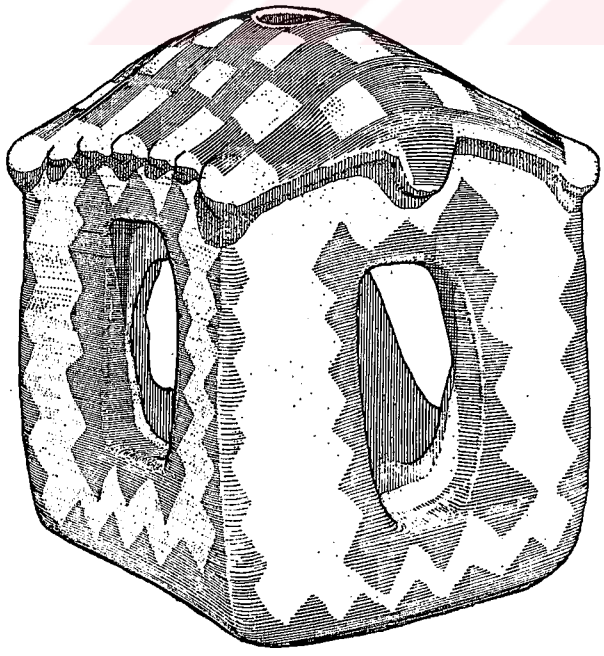

Şekil F.2. Ev maketi 1 (Theocharis, 1973:şekil 192)

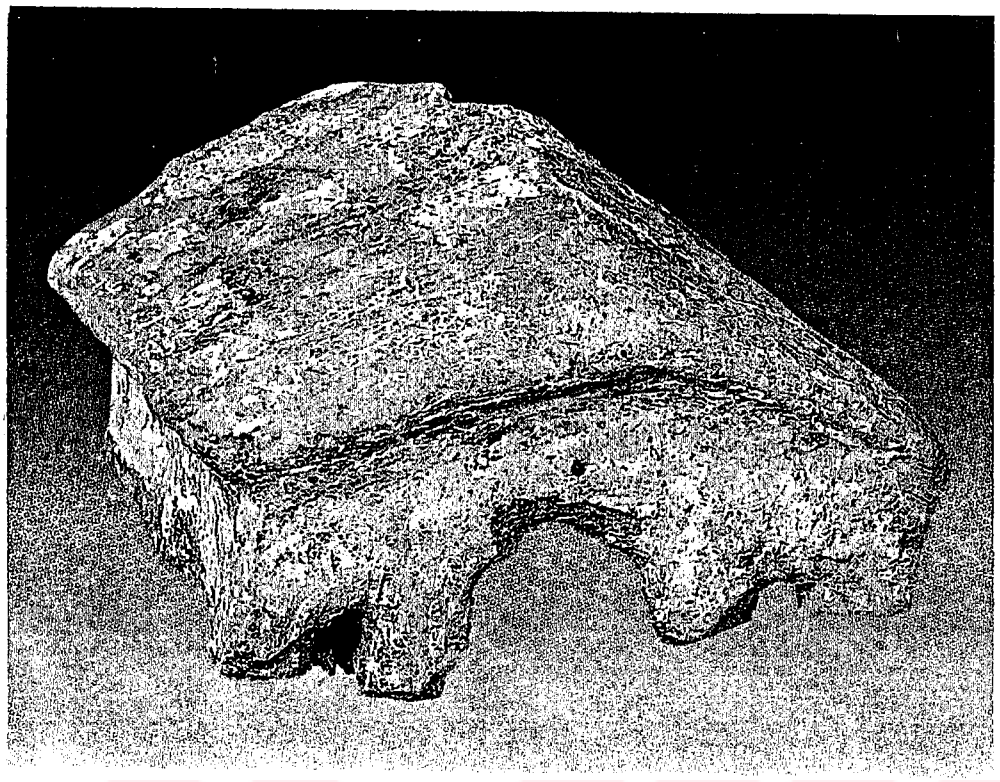

Şekil F.3. Ev maketi 2 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 262)

Şekil F.4. Ev maketi 3 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 263)

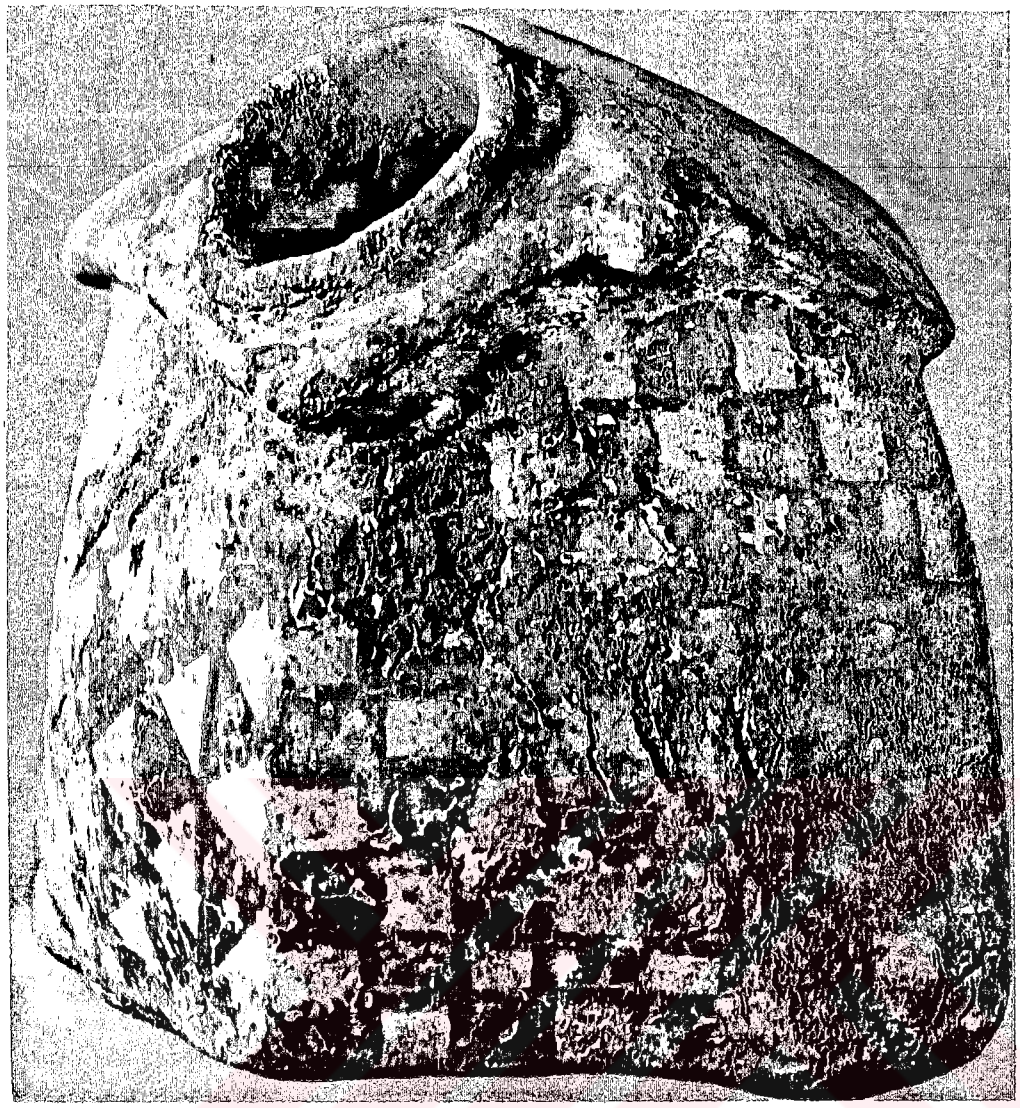

Şekil F.5. Ev maketi 4 (Theocharis, 1973:şekil 11)

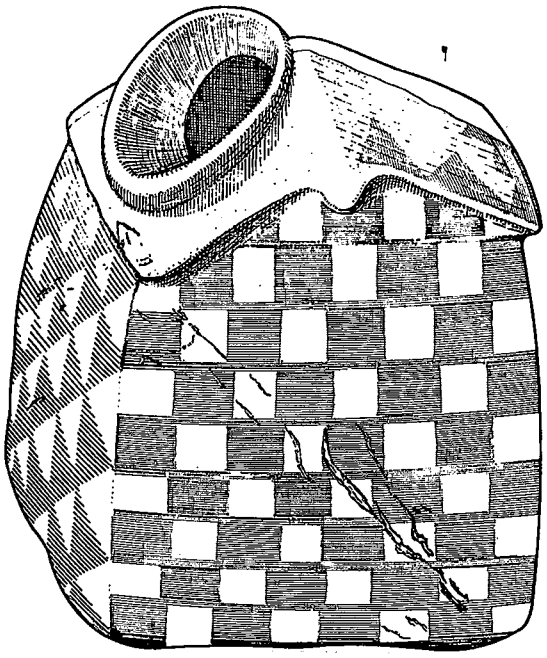

Şekil F.6. Ev maketi 4 (Theocharis, 1973:şekil 193)

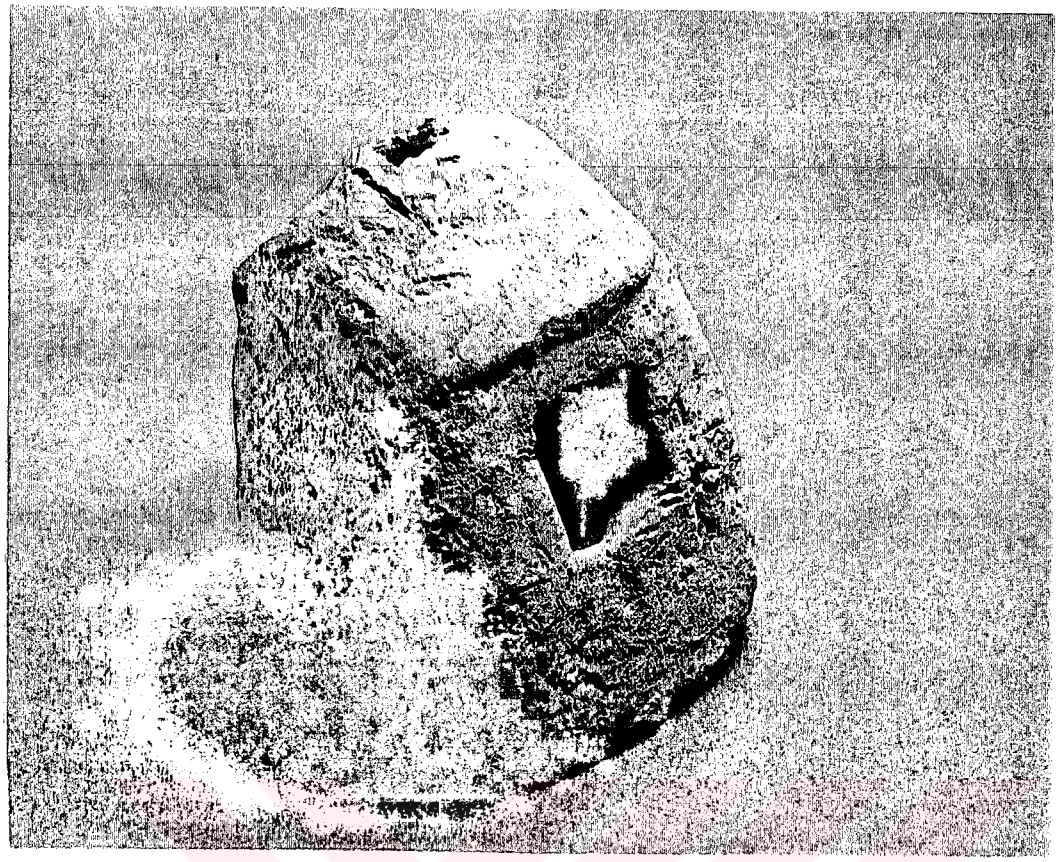

Şekil F.7. Ev maketi 5 (Theocharis, 1973:şekil 10)

Şekil F.8. Ev maketi 8 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 266)

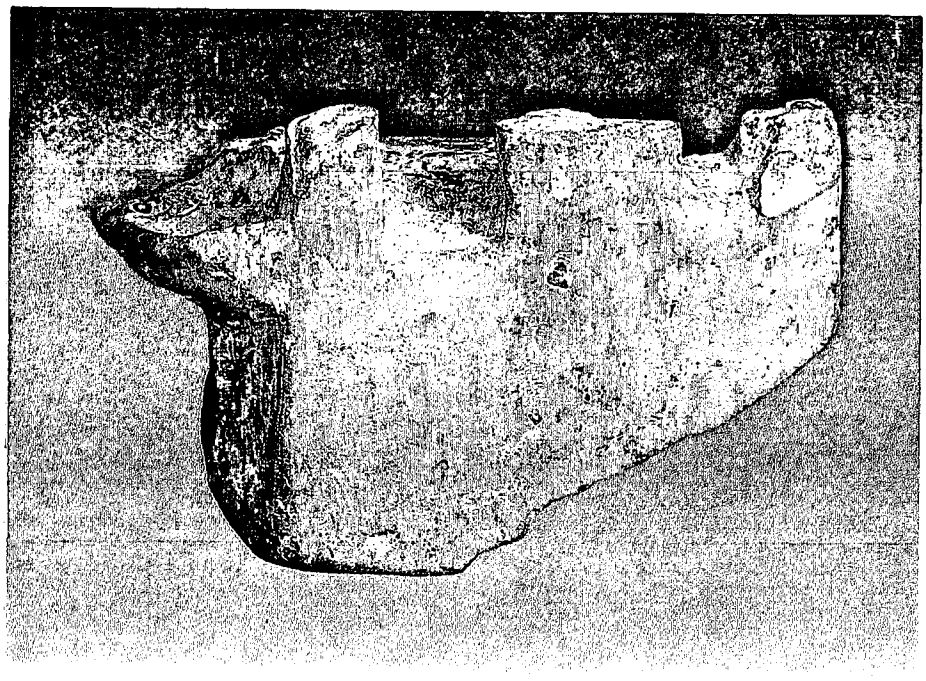

Şekil F.9. Ev maketi 6 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 264)

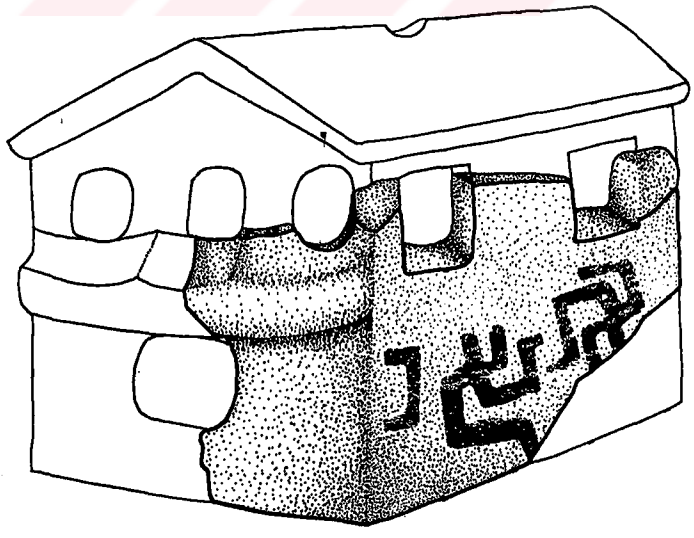

Şekil F.10. Ev maketi 6 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 17)

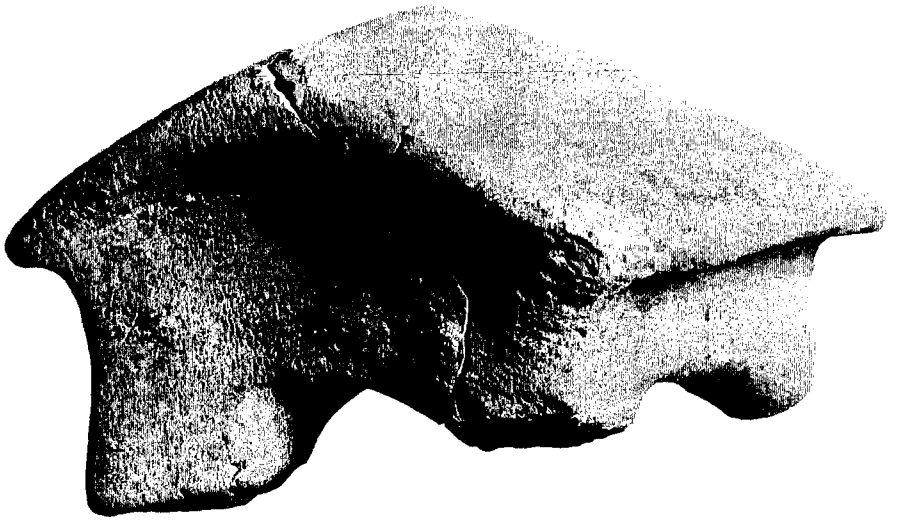

Şekil F.11. Ev maketi 7 (Theocharis, 1973:şekil 9)

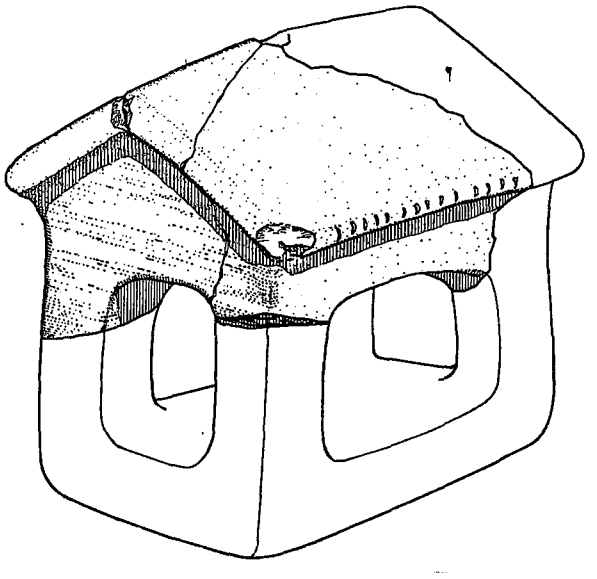

Şekil F.12. Ev maketi 7 (Theocharis, 1973:şekil 255)

Şekil F.13. Ev maketi 9 (Theocharis, 1973:şekil 340)

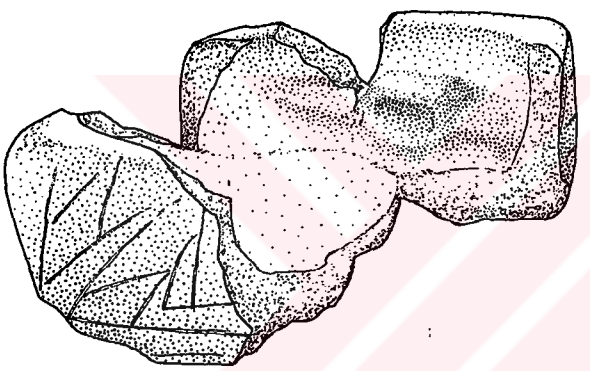

Şekil F.14. Ev maketi 9 (Theocharis, 1973:şekil 250)

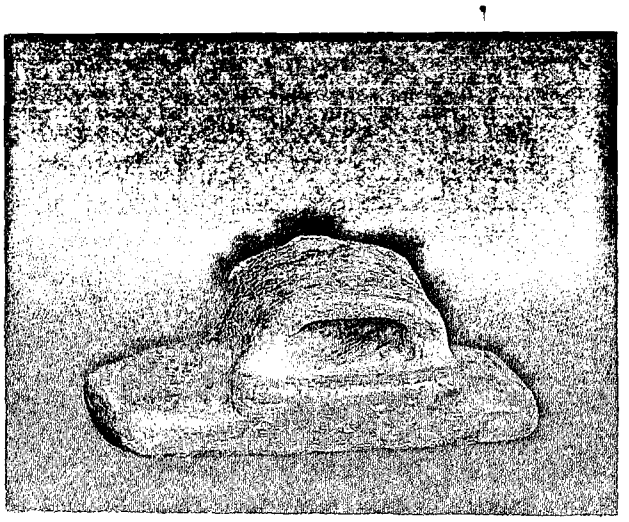

Şekil F.15. Ev maketi 10 (Papathanassopoulos, 1996:şekil 267)

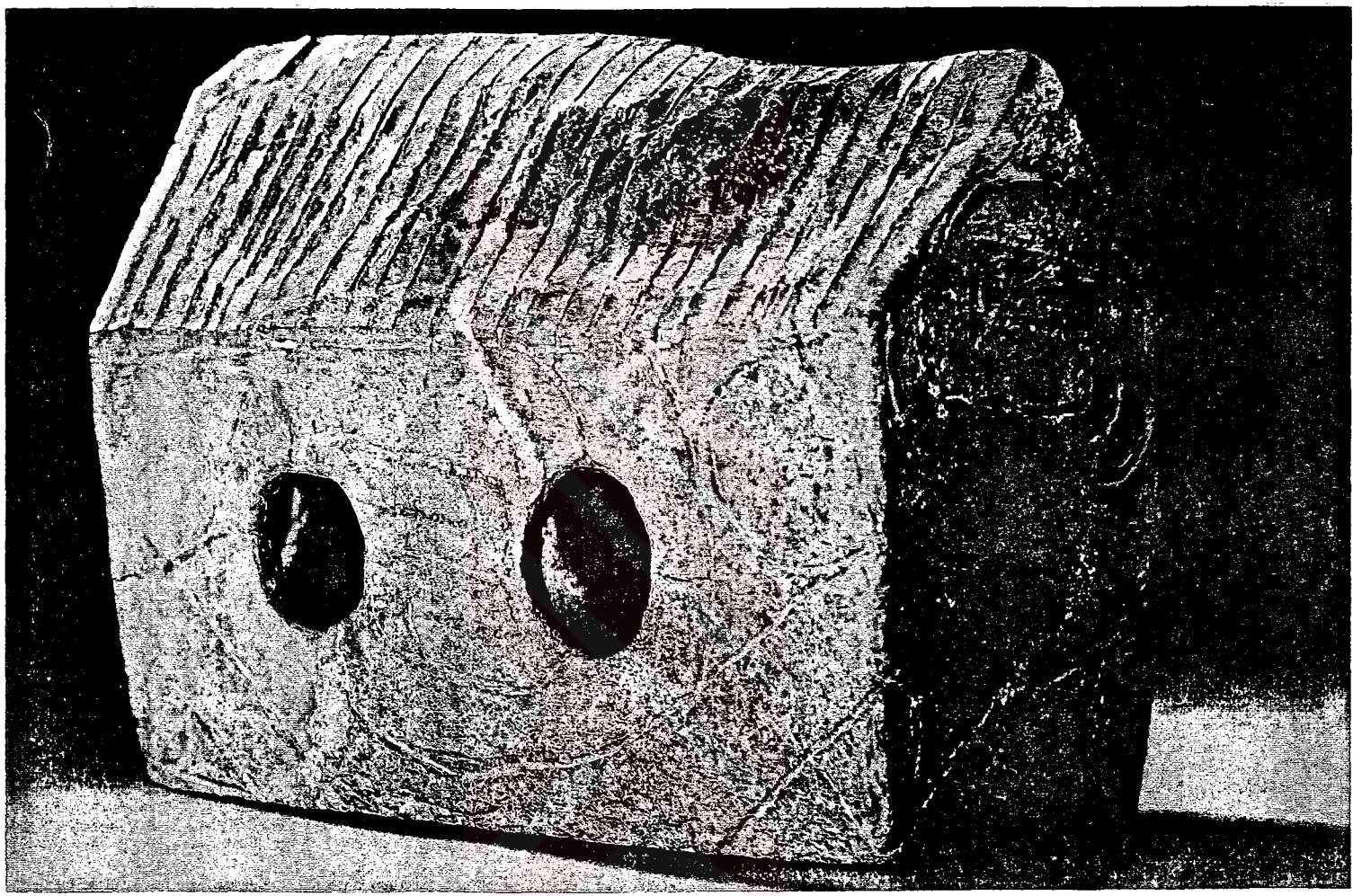

Şekil F.16. Ev maketi 11 (Todorova, Eneolit Bougarii:şekil 22)

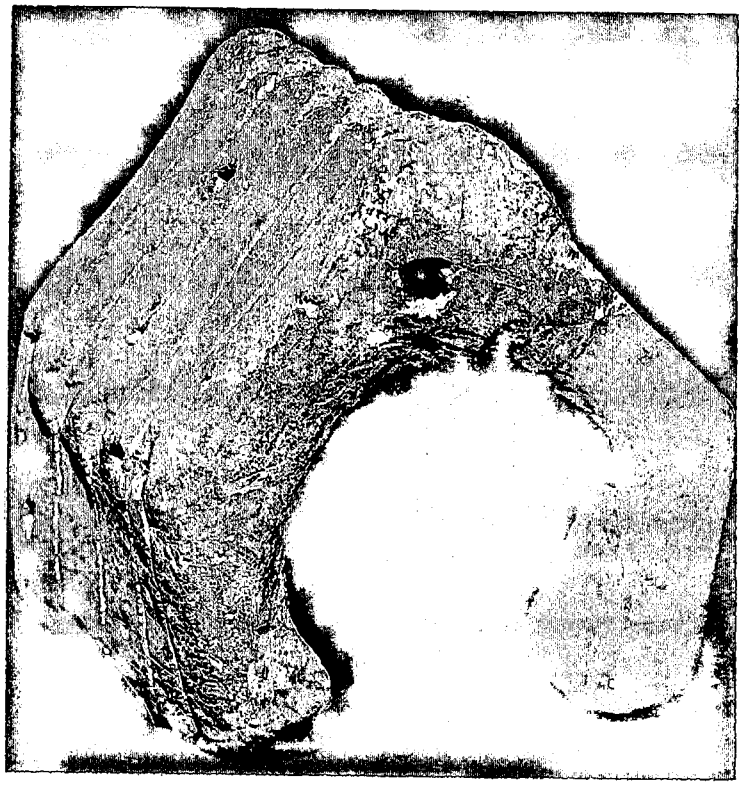

Şekil F.17. Ev maketi 12 (Egami et al, 1982:şekil 27)

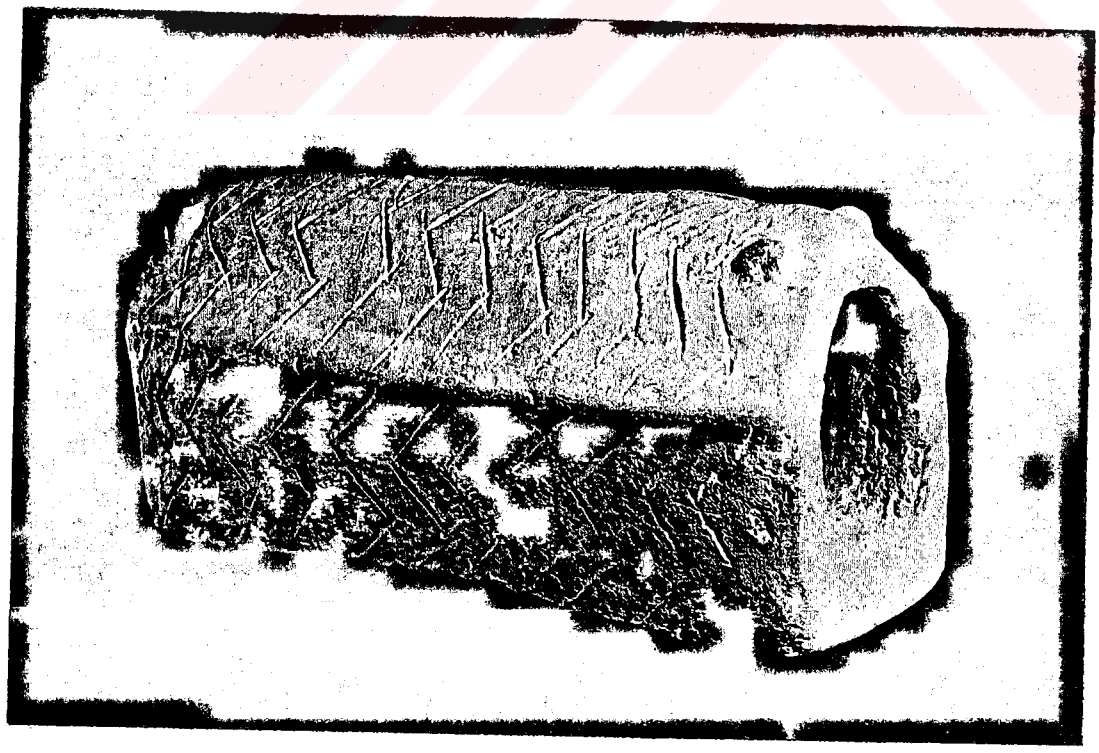

Şekil F.18. Ev maketi 13 (Fol ve Lichardus, 1988:şekil 57)

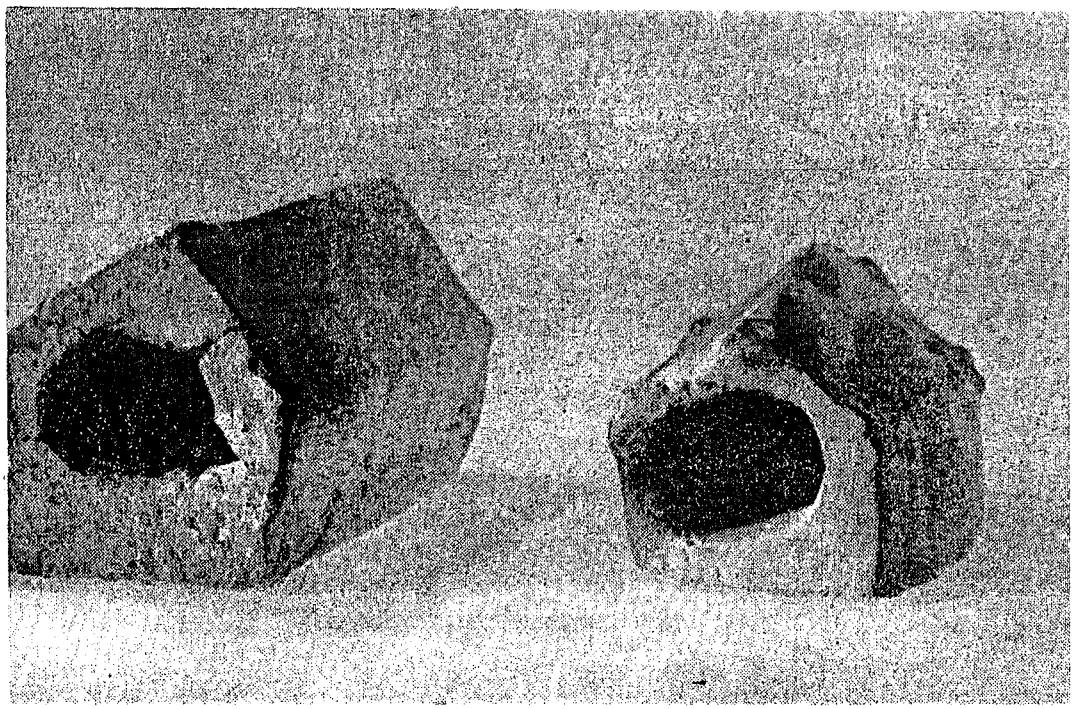

Şekil F.19. Ev maketi 14, 15 (Todorova, 1976:şekil 2)

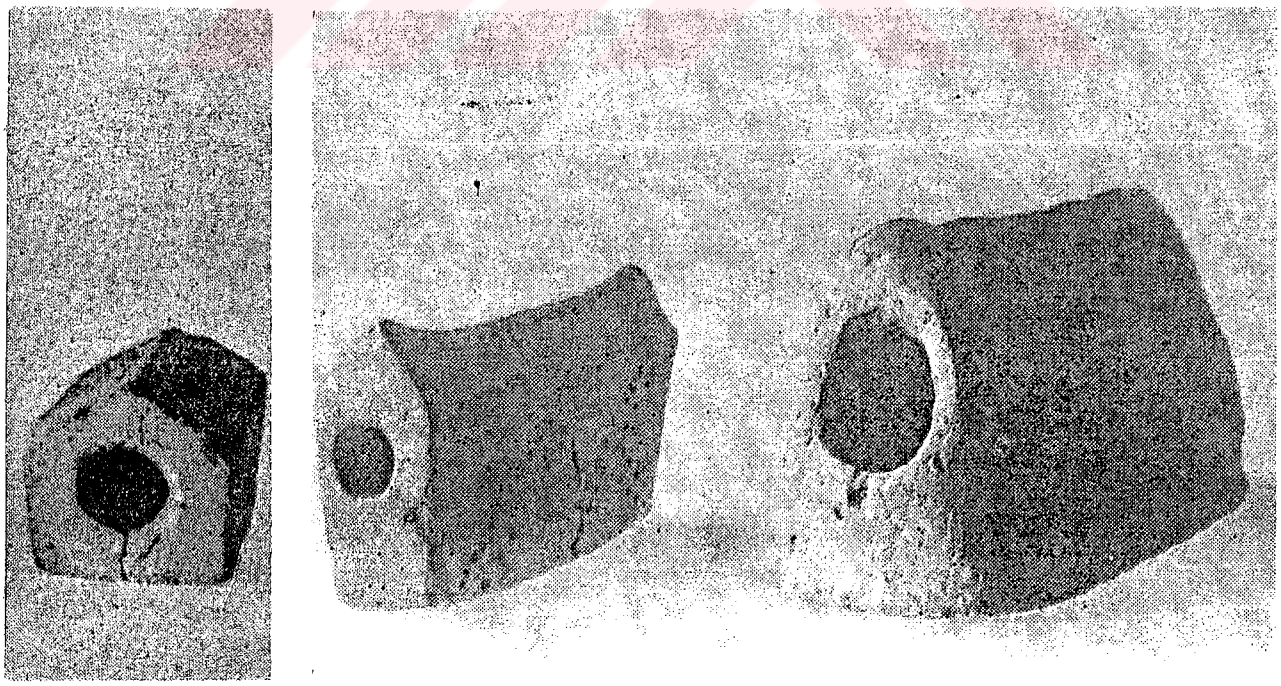

Şekil F.20. Ev maketi 16, 17, 18 (Todorova, 1976:şekil 3)

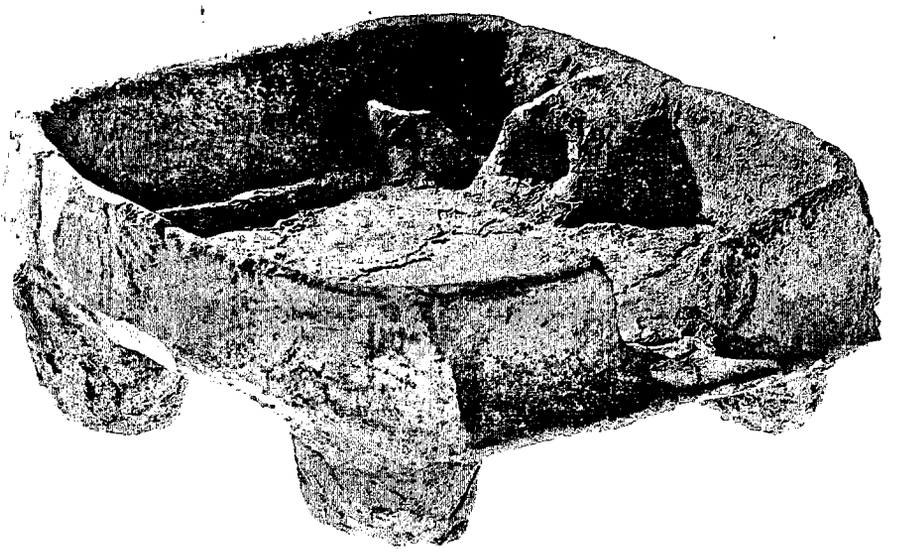

Şekil F.21. Ev maketi 19 (Todorova, 1976:şekil 1)

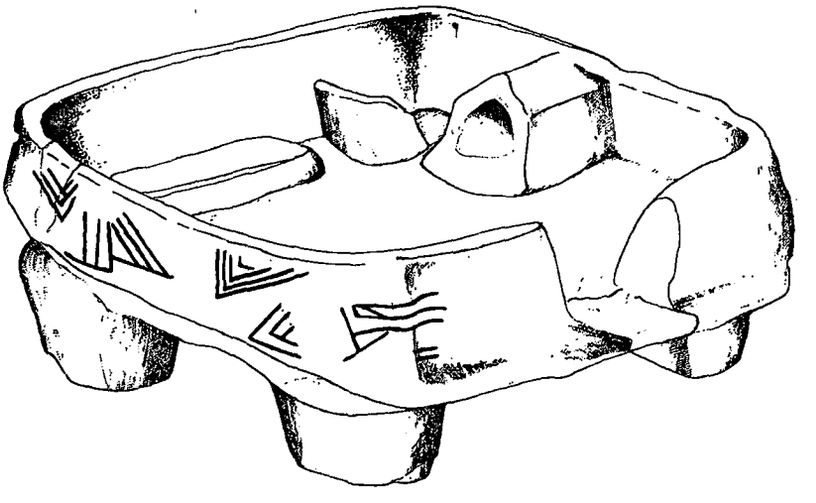

Şekil F.22. Ev maketi 19 (Gimbutas, 1991:şekil 3-53)

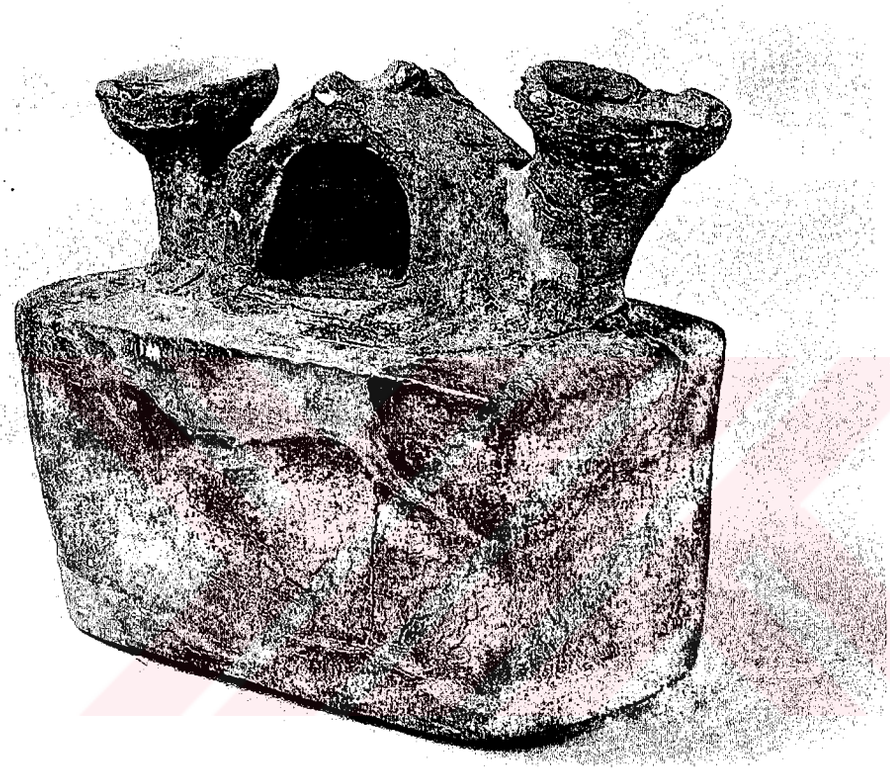

Şekil F.23. Ev maketi 20 (Fol ve Lichardus, 1988:şekil 58)

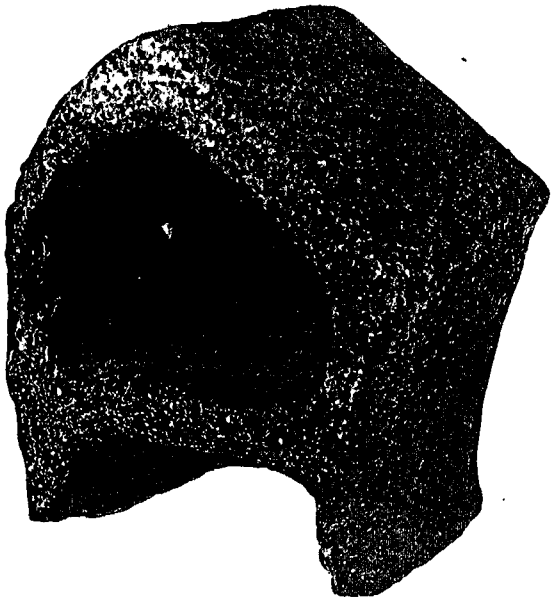

Şekil F.24. Ev maketi 21 (Prehistoria Daciei, 1980:şekil 104)

Şekil F.25. Ev maketi 23, 22 (Prehistoria Daciei, 1980:şekil 216)

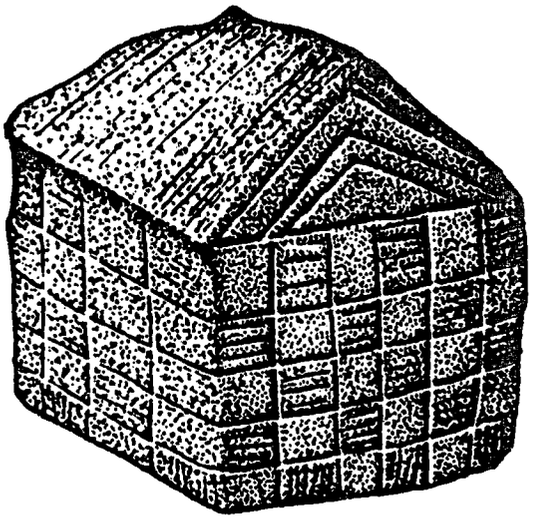

Şekil F.26. Ev maketi 24 (Theocharis, 1973:şekil 256)

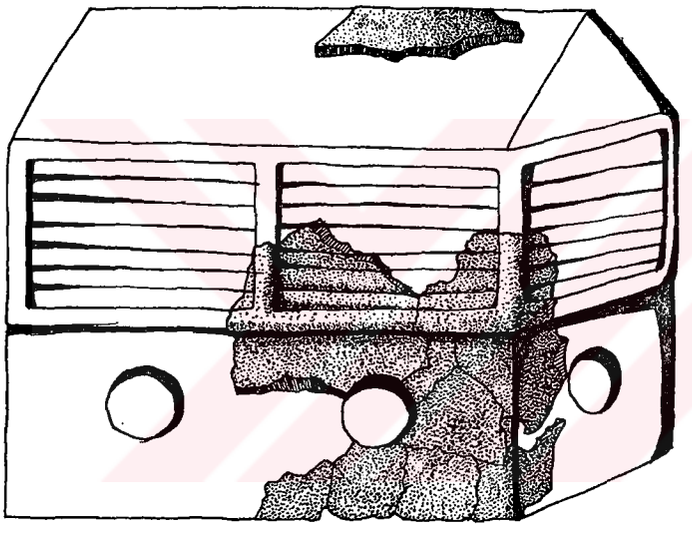

Şekil F.27. Ev maketi 25 (Gimbutas, 1991:şekil 3-52)

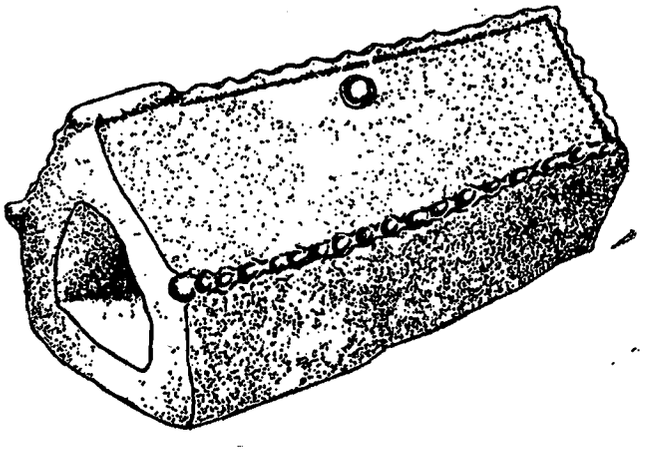

Şekil F.28. Ev maketi 26 (Elster, 1997:şekil 4-a)

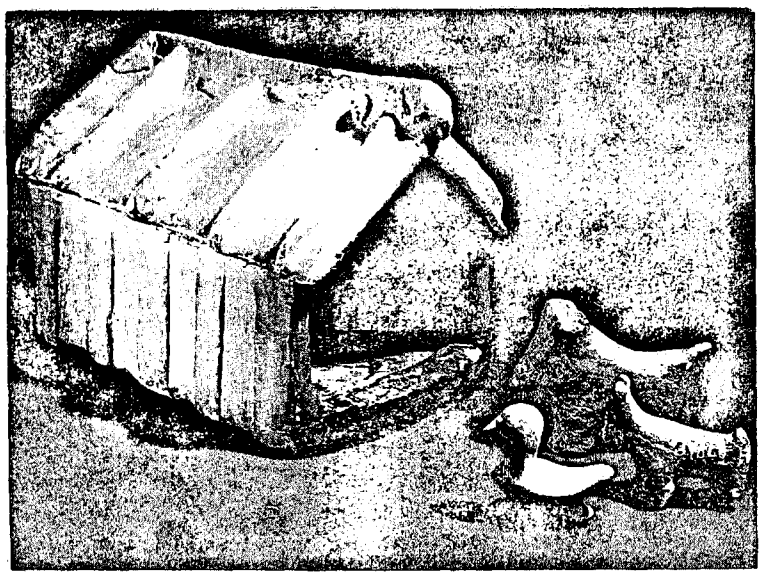

Şekil F.29. Ev maketi 27 (Gimbutas, 1991:şekil 3-34)

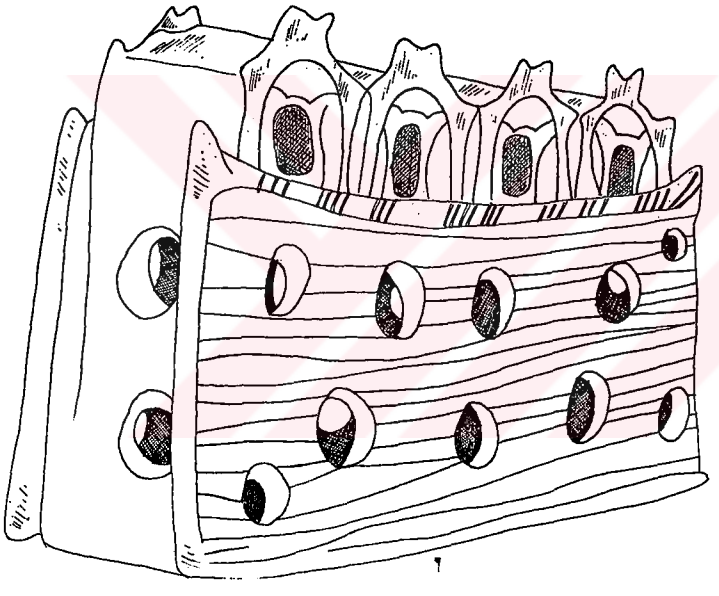

Şekil F.30. Ev maketi 28 (Gimbutas, 1991:şekil 7-57)

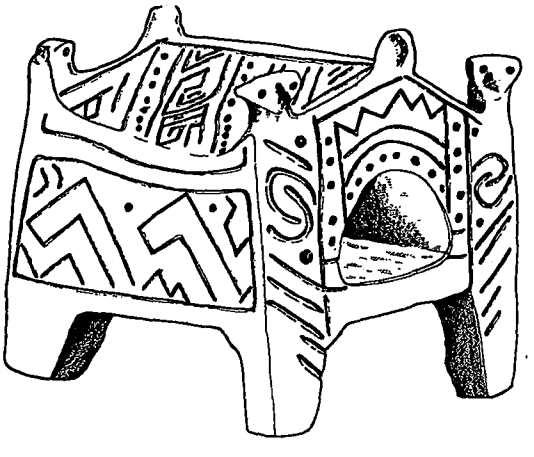

Şekil F.31. Ev maketi 29 (Gimbutas, 1991:şekil 8-8)

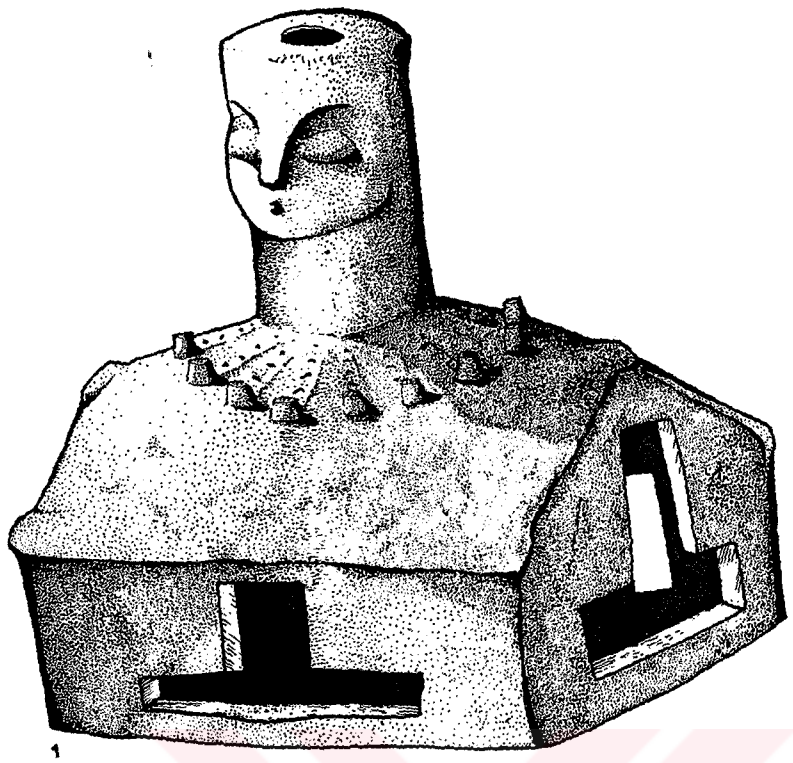

Şekil F.32. Ev maketi 30 (Gimbutas, 1991:şekil 7-53)

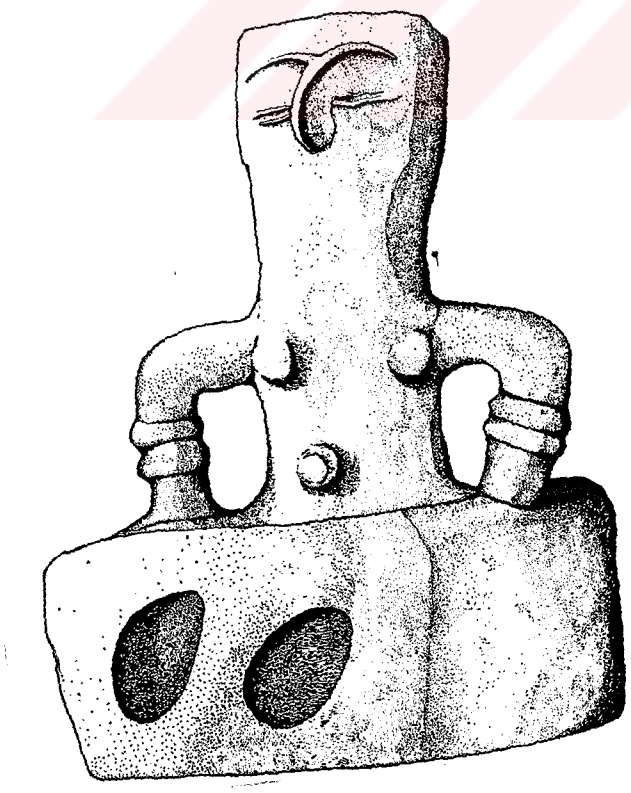

Şekil F.33. Ev maketi 31 (Gimbutas, 1991:şekil 7-54)

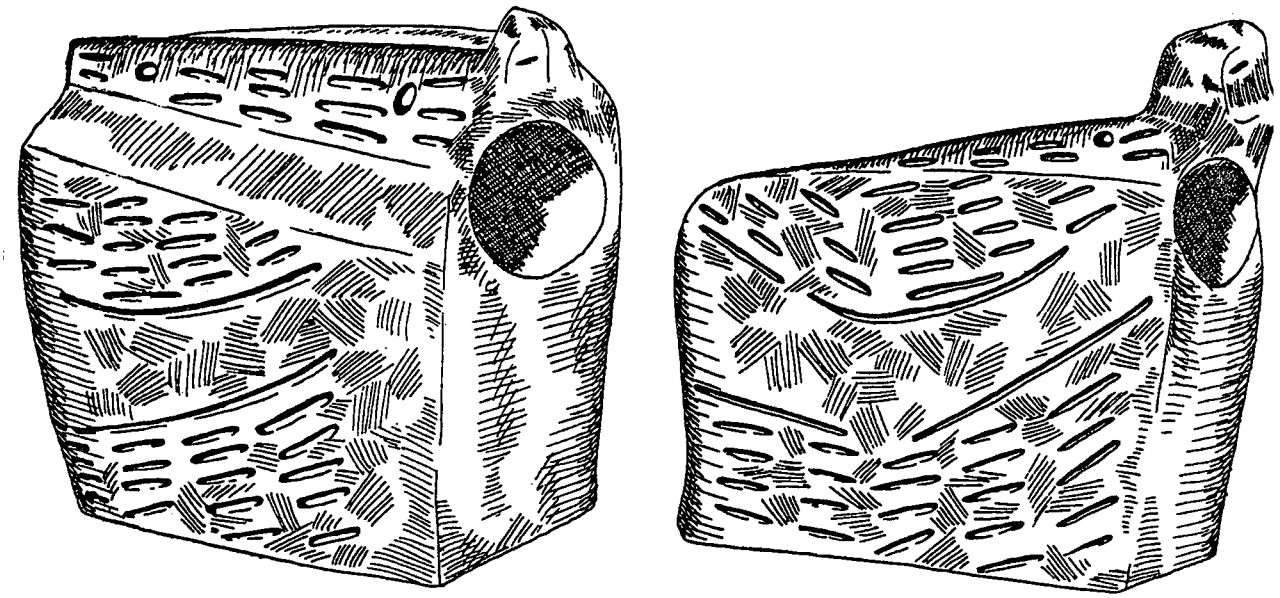

Şekil F.34. Ev maketi 32, 33 (Gimbutas, 1991:şekil 7-55)

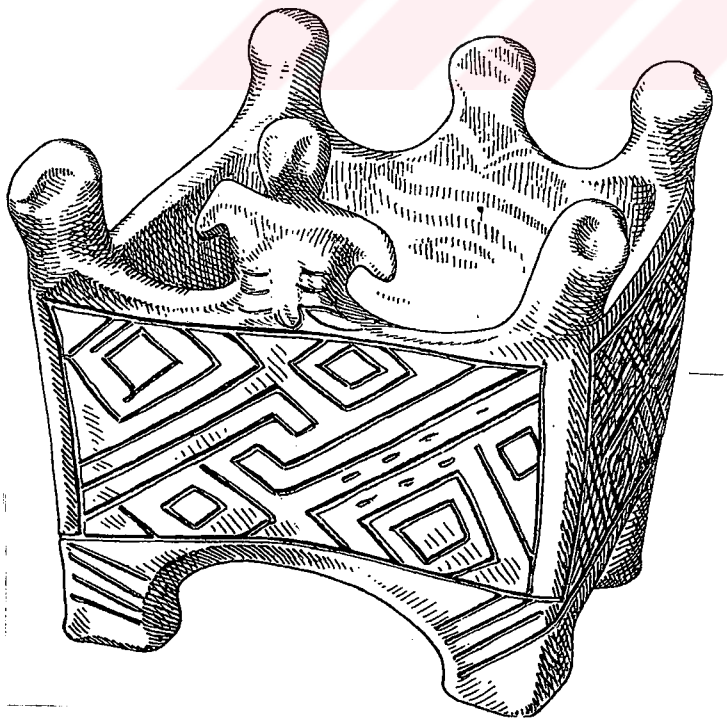

Şekil F.35. Ev maketi 34 (Gimbutas, 1991:şekil 7-56)

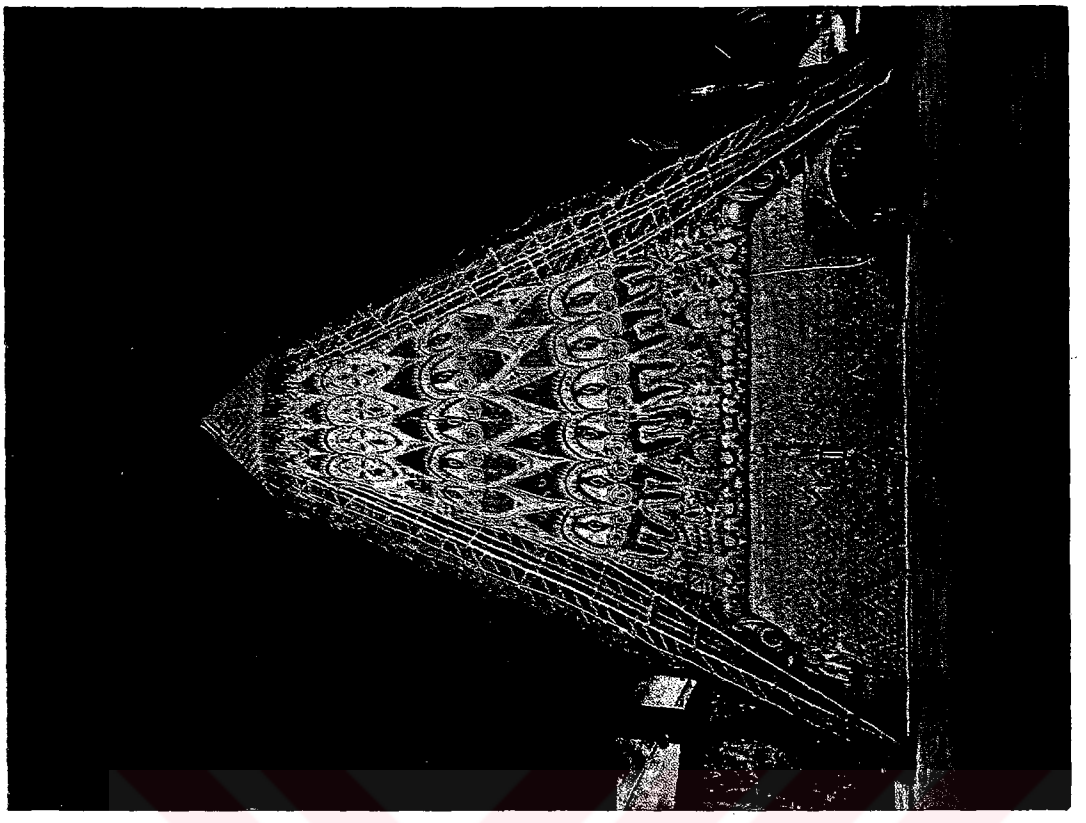

Şekil F.37. Kuzey Yeni Gine, Maprik bölgesinde bir kült yapısı (Berlin Etnoloji Müzesi Koleksiyonu, Kartpostal)

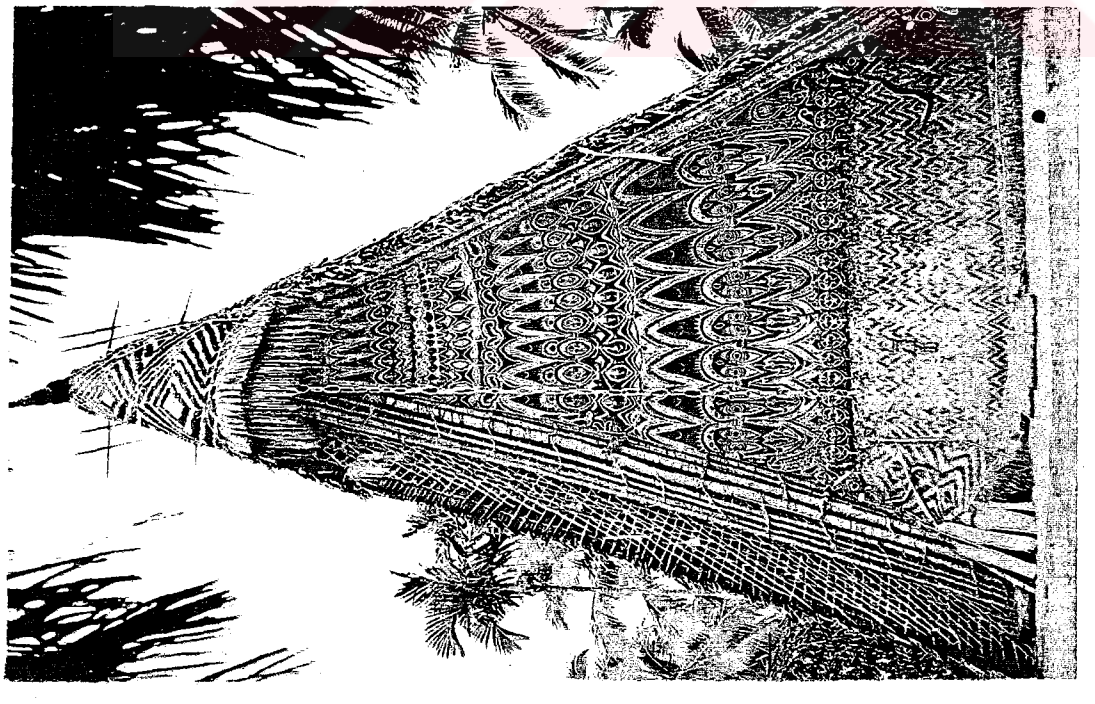

Şekil F.36. Kuzey Yeni Gine, Maprik bölgesinde bir kült yapısı (Berlin Etnoloji Müzesi broşürü A069)

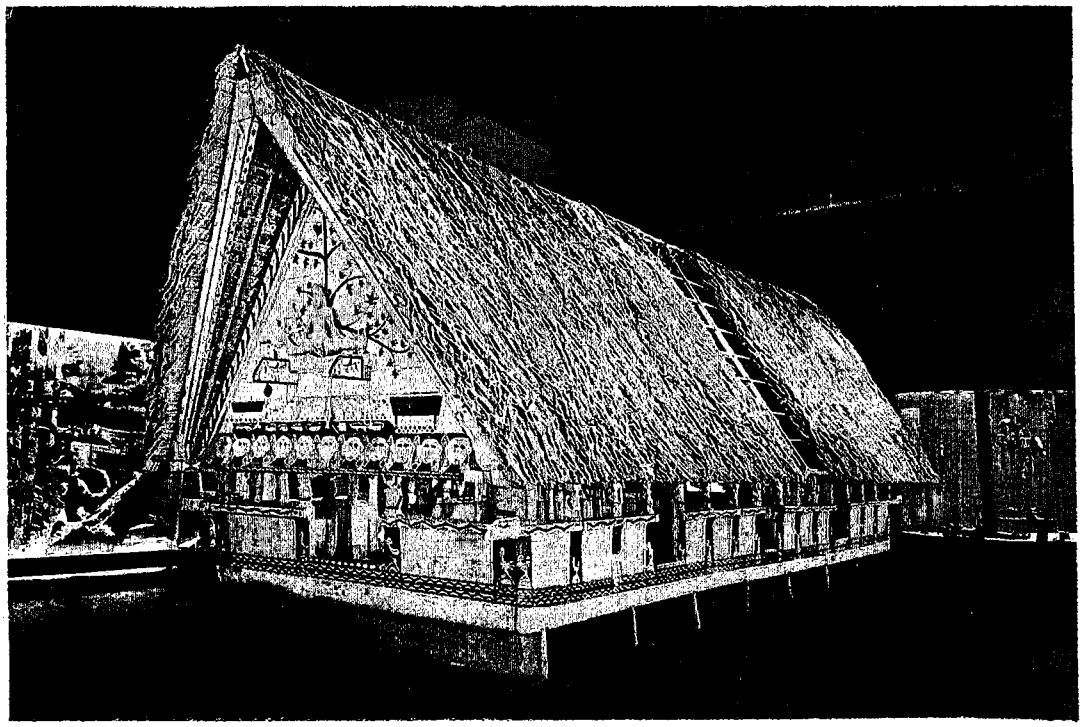

Şekil F.38. Mikronezya, Palau Adaları erkekler evi (Berlin Etnoliji Müzesi Koleksiyonu, broşür A 067)

Şekil F.39. Mikronezya, Palau Adaları kült yapısı (Smith, 1975:şekil 2)

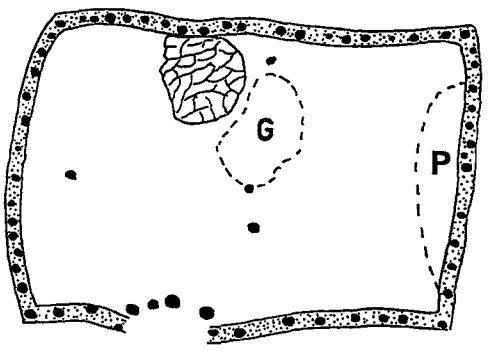

Şekil F.40. Cavdar, ev 2 (Lichter, 1993:levha 18)

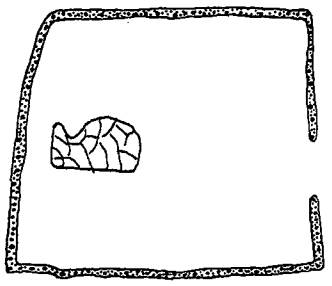

Şekil F.41. Cavdar, ev 4 (Lichter, 1993:levha 18)

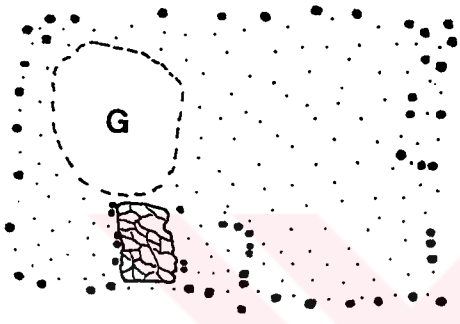

Şekil F.42. Drama, nesne 101 (Lichter, 1993:levha 27)

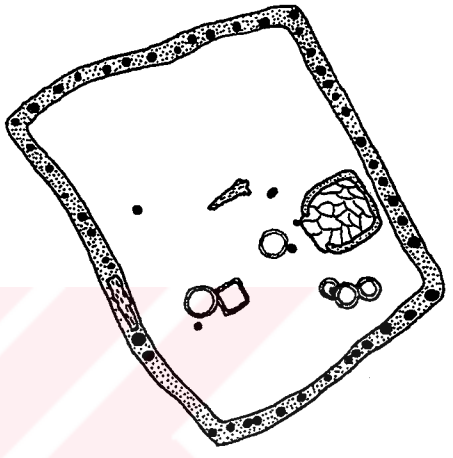

Şekil F.43. Azmak, ev 5 (Lichter, 1993:levha 3)

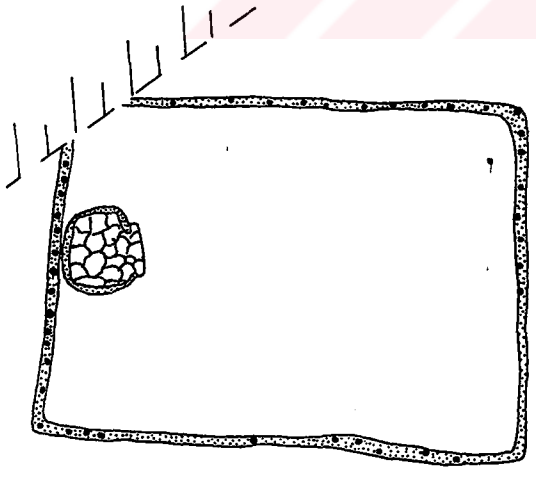

Şekil F.44. Karanovo, ev WH I

(Lichter, 1993:levha 46)

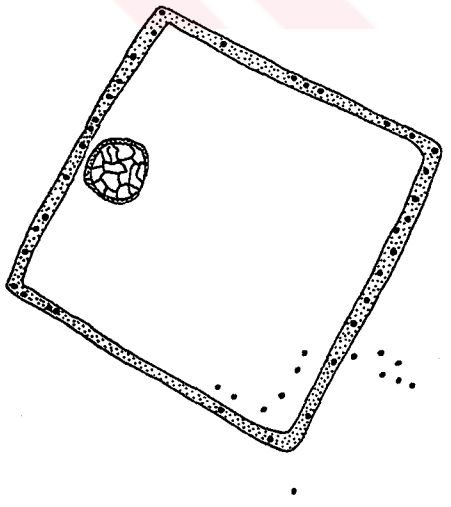

Şekil F.45. Karanovo, ev OH IV

(Lichter, 1993:levha 46)

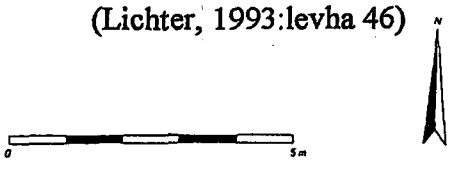

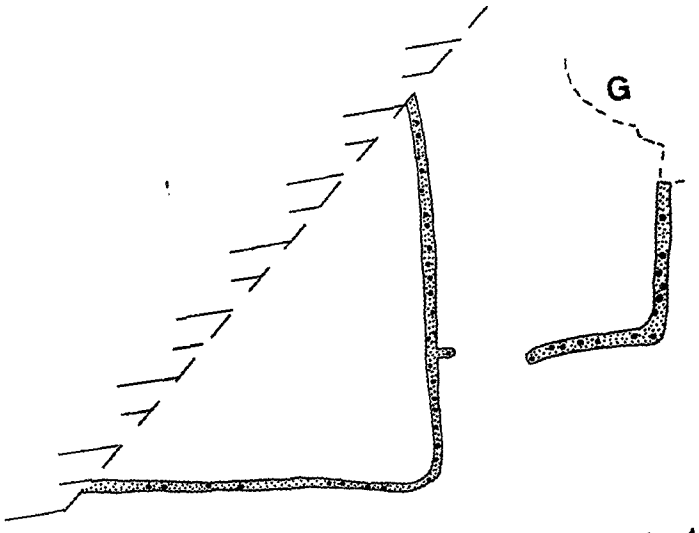

Şekil F.46. Karanovo, ev NH I (Lichter, 1993:levha 44)

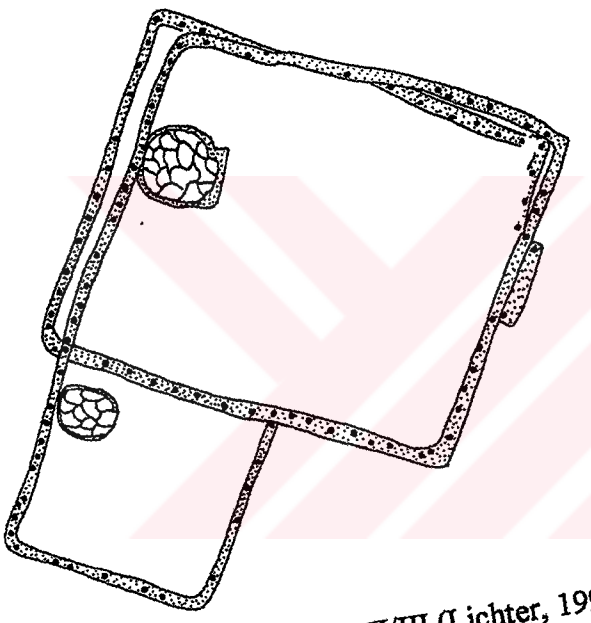

Şekil F.47. Karanovo, ev OH II/III (Lichter, 1993:levha 47)

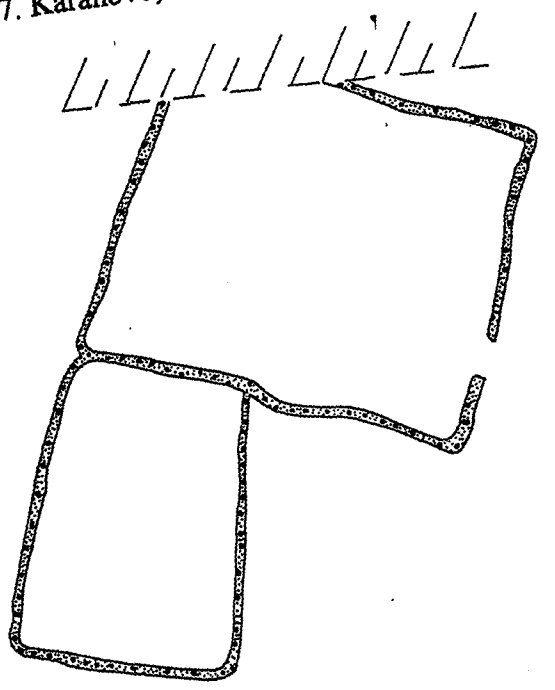

Şekil F.48. Karanovo, ev OH I (Lichter, 1993:levha 47)

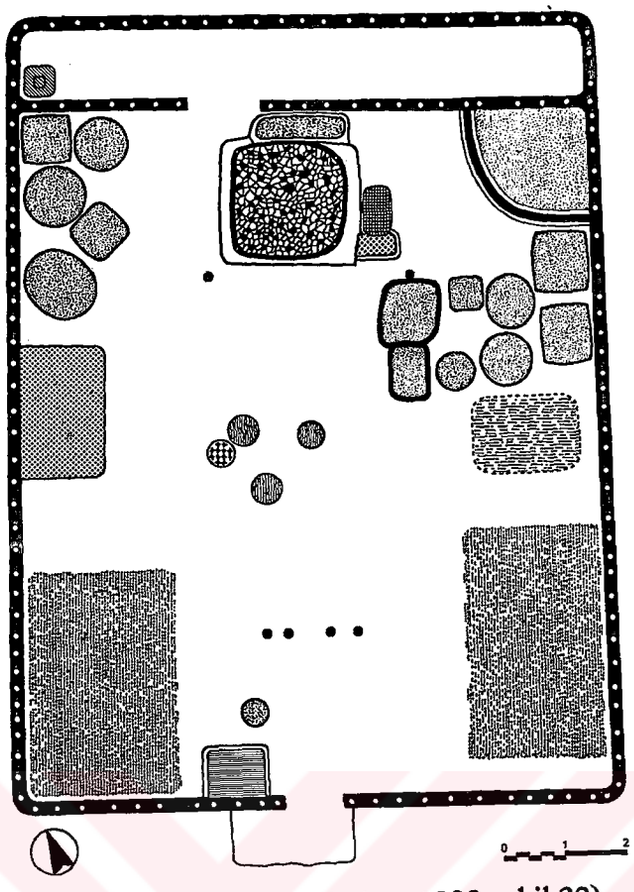

Şekil F.49. Slatina Evi planı (Nikolov, 1992:şekil 32)

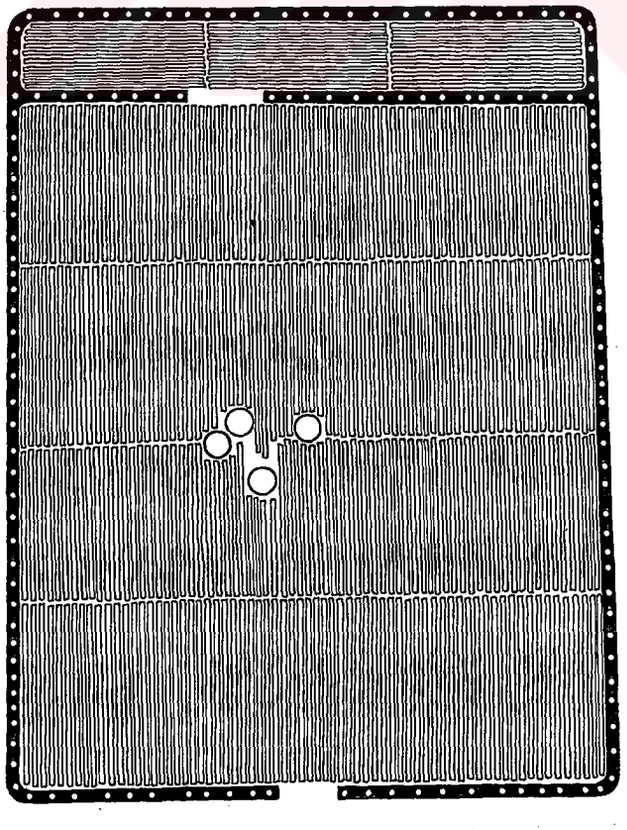

Şekil F.50. Slatina Evi döşeme altı konstrüksiyonu planı (Nikolov, 1992:şekil 25)

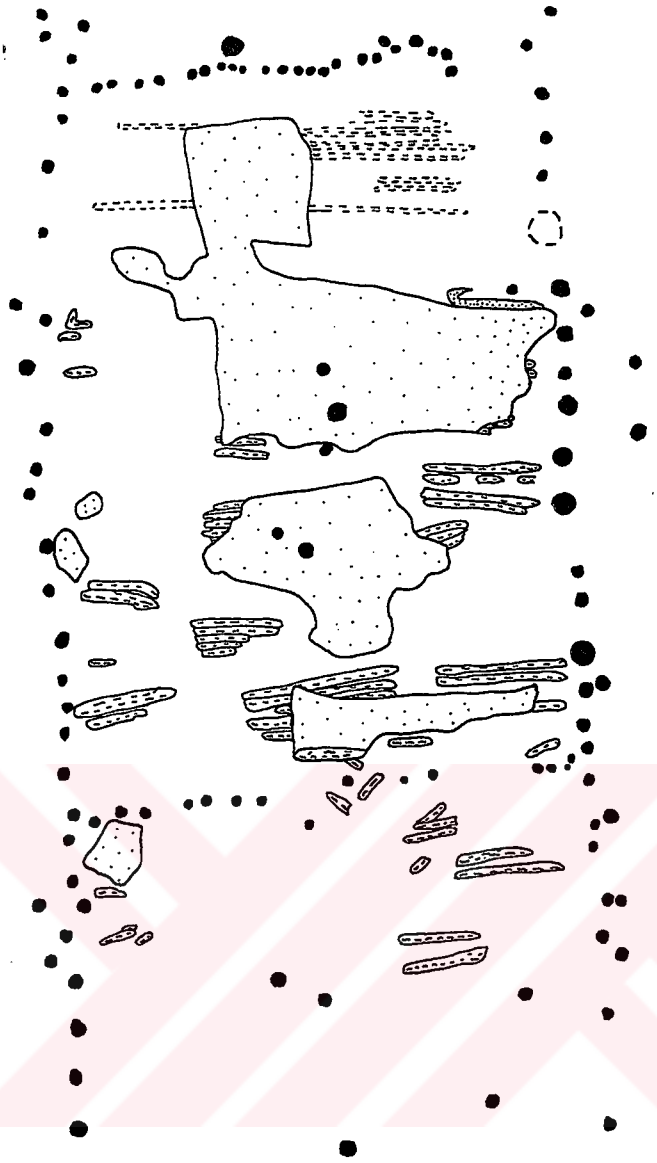

Şekil F.51. Azmak, ev 13, döşeme altı konstrüksiyonu planı (Lichter, 1993:levha 1)

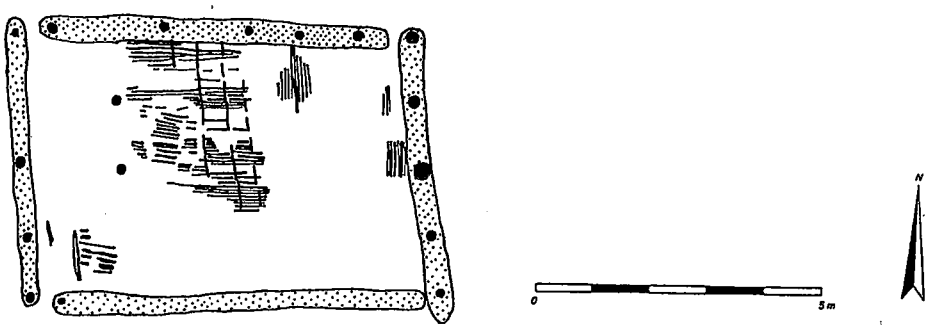

Şekil F.52. Kormadin, ev 2, döşeme altı konstrüksiyonu planı (Lichter, 1993:levha 26)

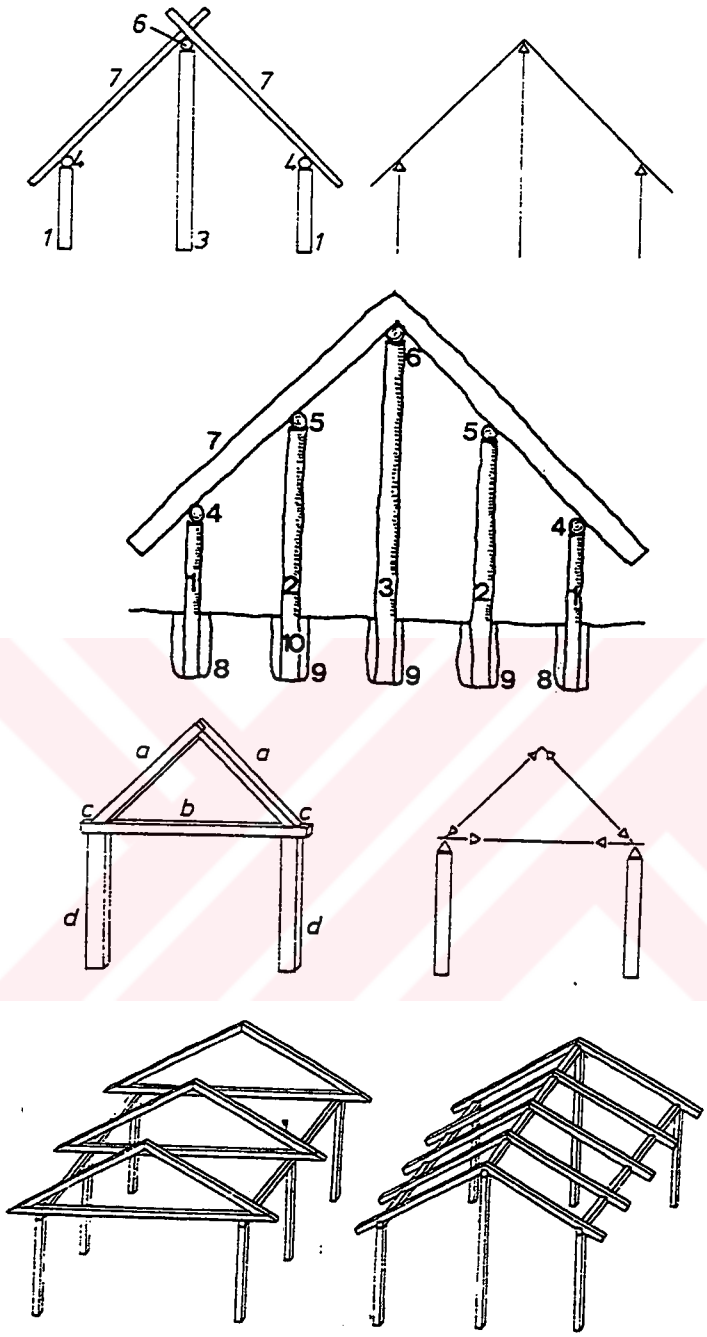

Şekil F.53. Çatı biçimleriyle ilgili öneriler (Lichter, 1993:levha 6d)

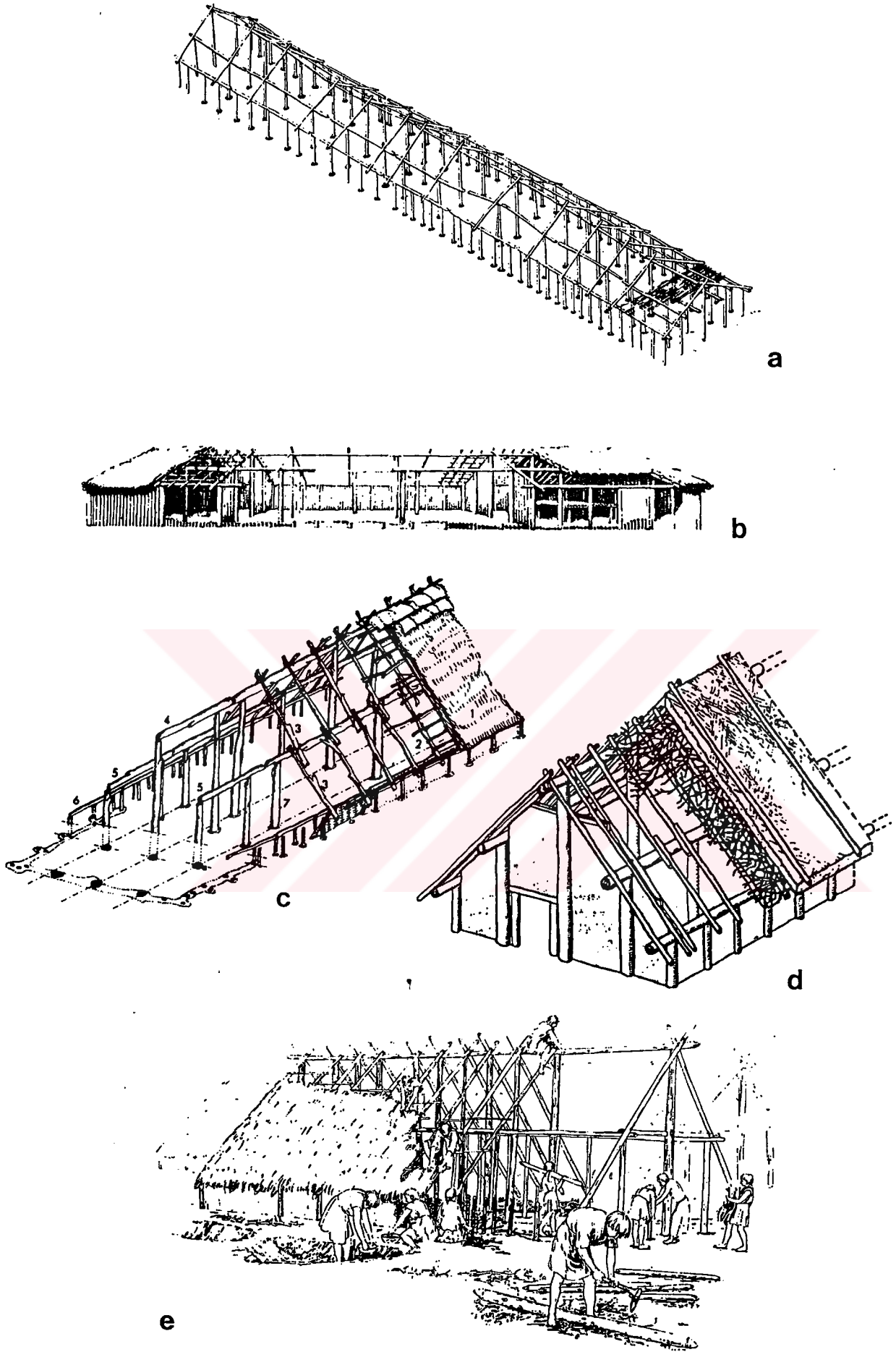

Şekil F.54. Farklı bilimadamlarına göre restitüsyon modelleri, a: Soudsky (1969); b:Waterbolk/Modderman (1958-59); c:Meyer-Christian (1976); d:Brandt (1980); e:Sangmeister (1983), (Mausch ve Ziessow 1983:şekil 5)

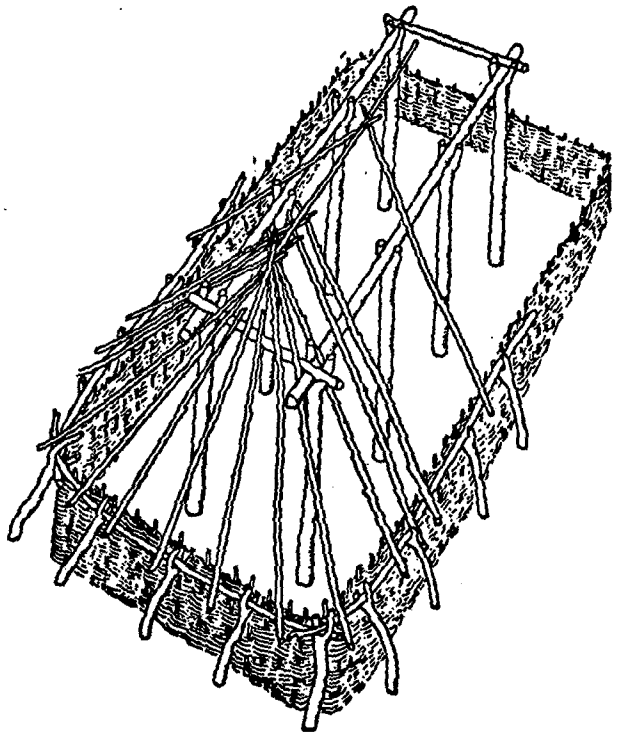

Şekil F.55. Bir Batı Almanya evinin restitüsyonu (Mausch ve Ziessow 1983:şekil 17)

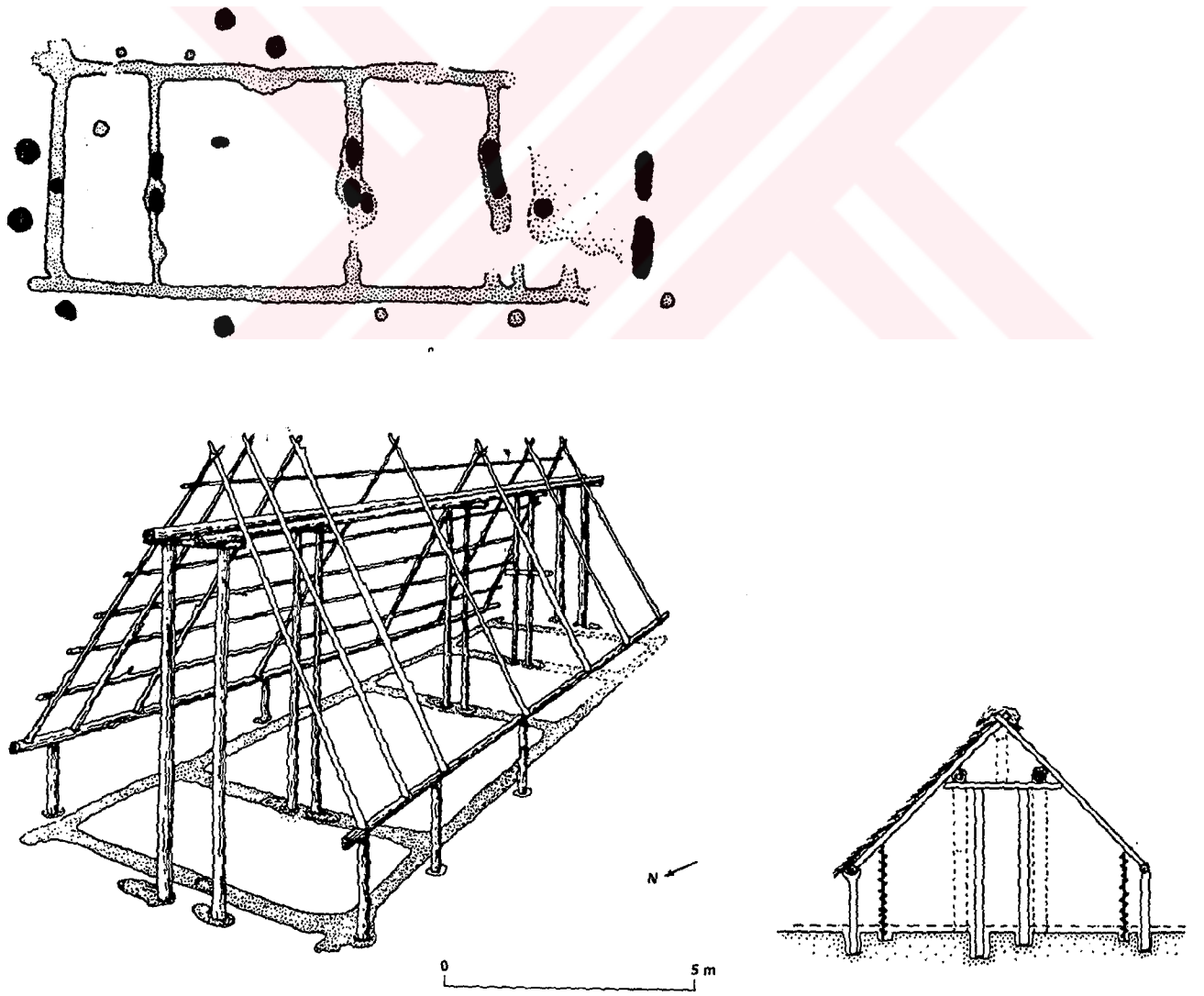

Şekil F.56. Bir Batı Almanya evinin restitüsyonu (Gimbutas, 1991:şekil 4.8)

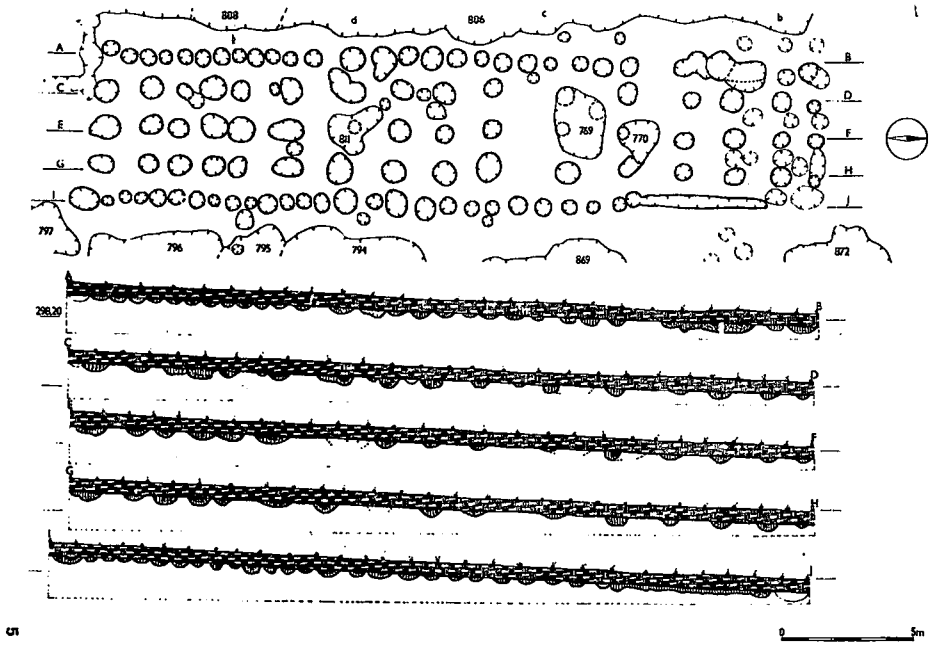

Şekil F.57. Bir Bylany evinin plan ve kesiti ((Pavlu ve diğ, 1985:şekil 678)

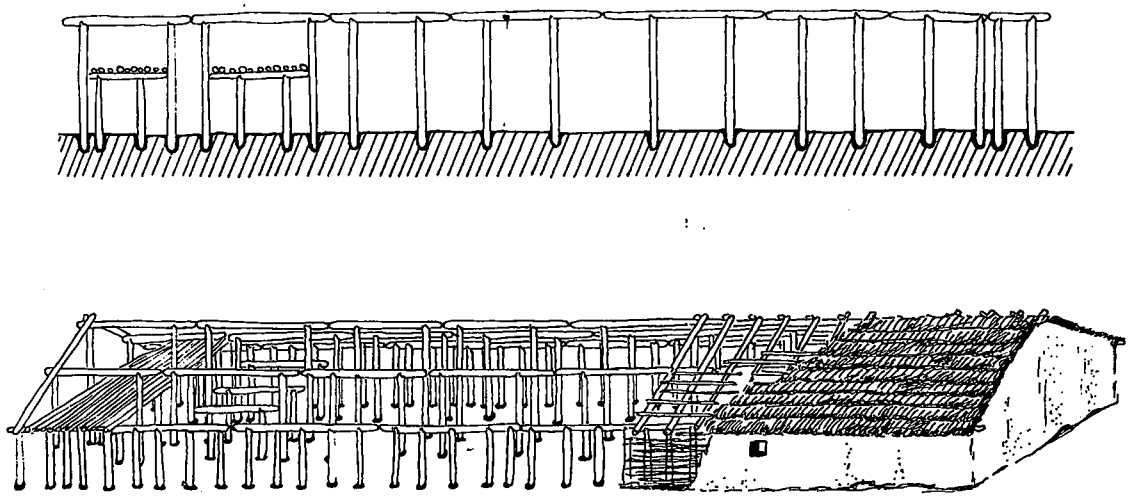

Şekil F.58. Bir Bylany uzun evinin restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 2.33)

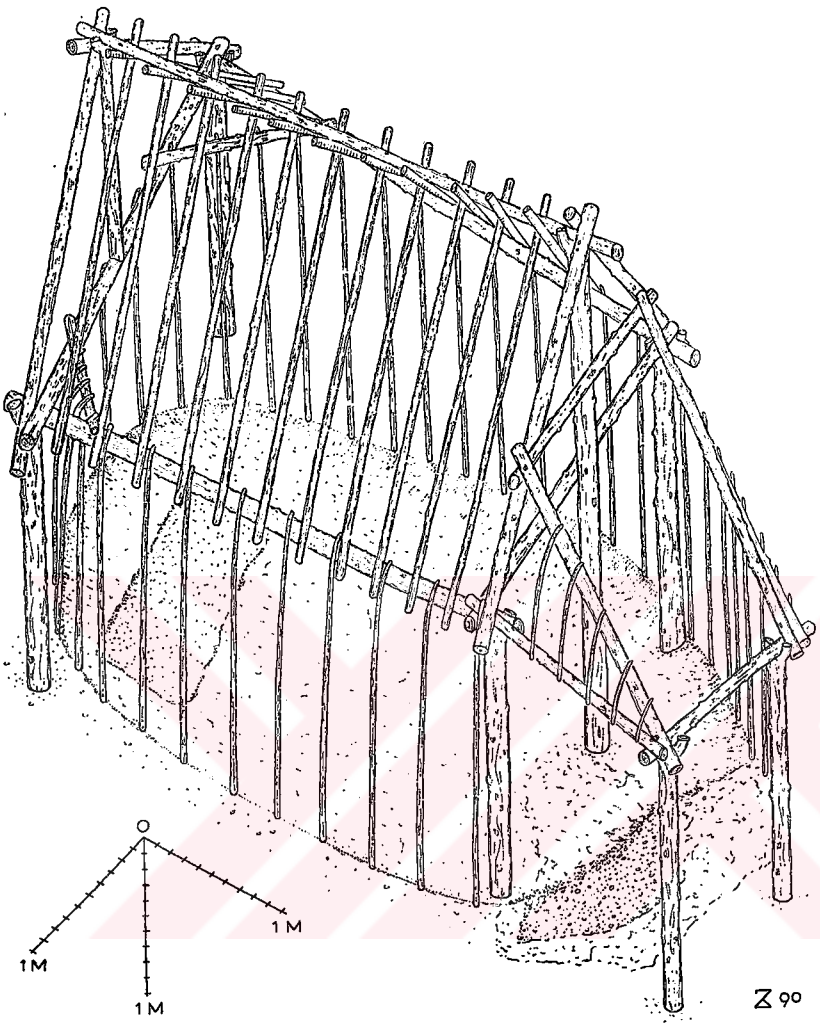

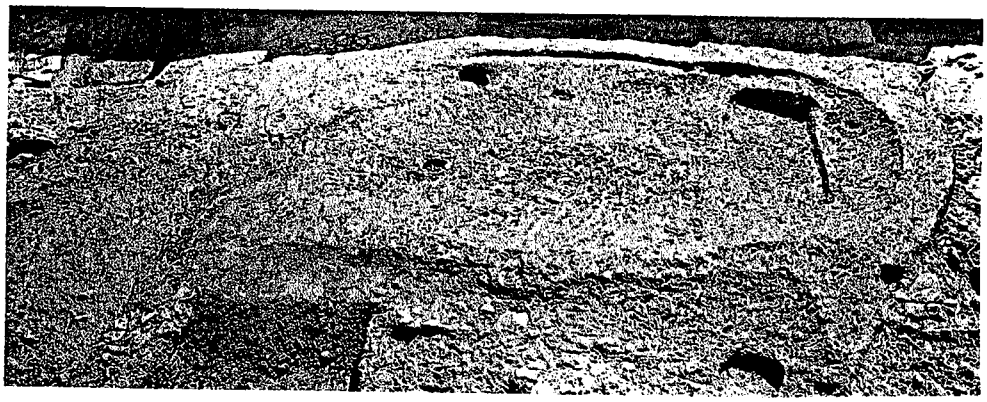

Şekil F.59. Nea Makri'de bulunan Orta Neolitik Dönem'e ait bir yapı kalıntısı ve restitüsyon denemesi (Papathanassopoulos, 1996:şekil 20-21)

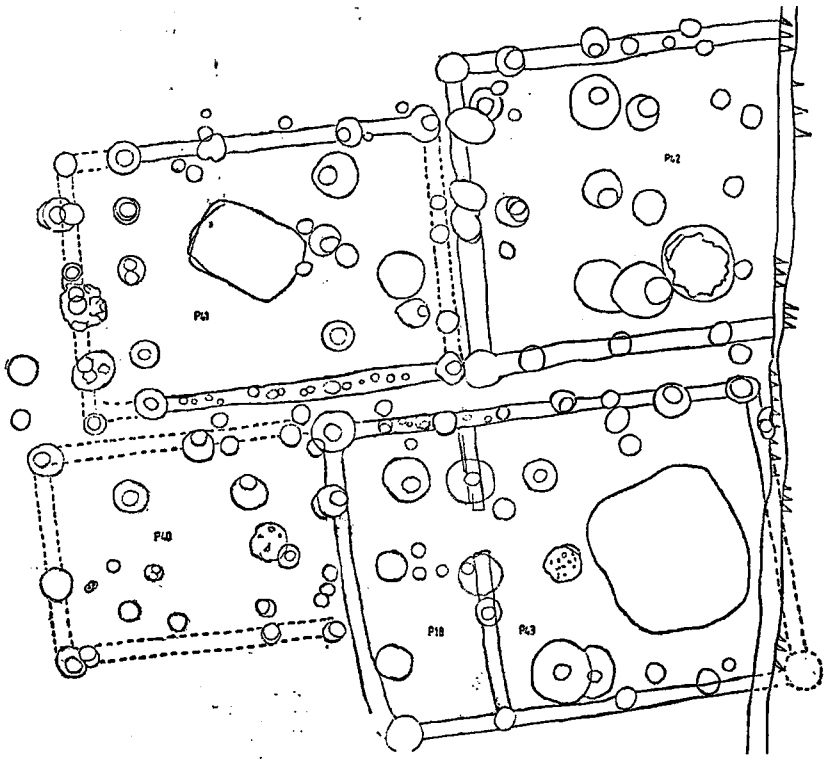

Şekil F.60. Bir Partsa evinin planı (Rus ve Lazarouici, 1991:şekil 16)

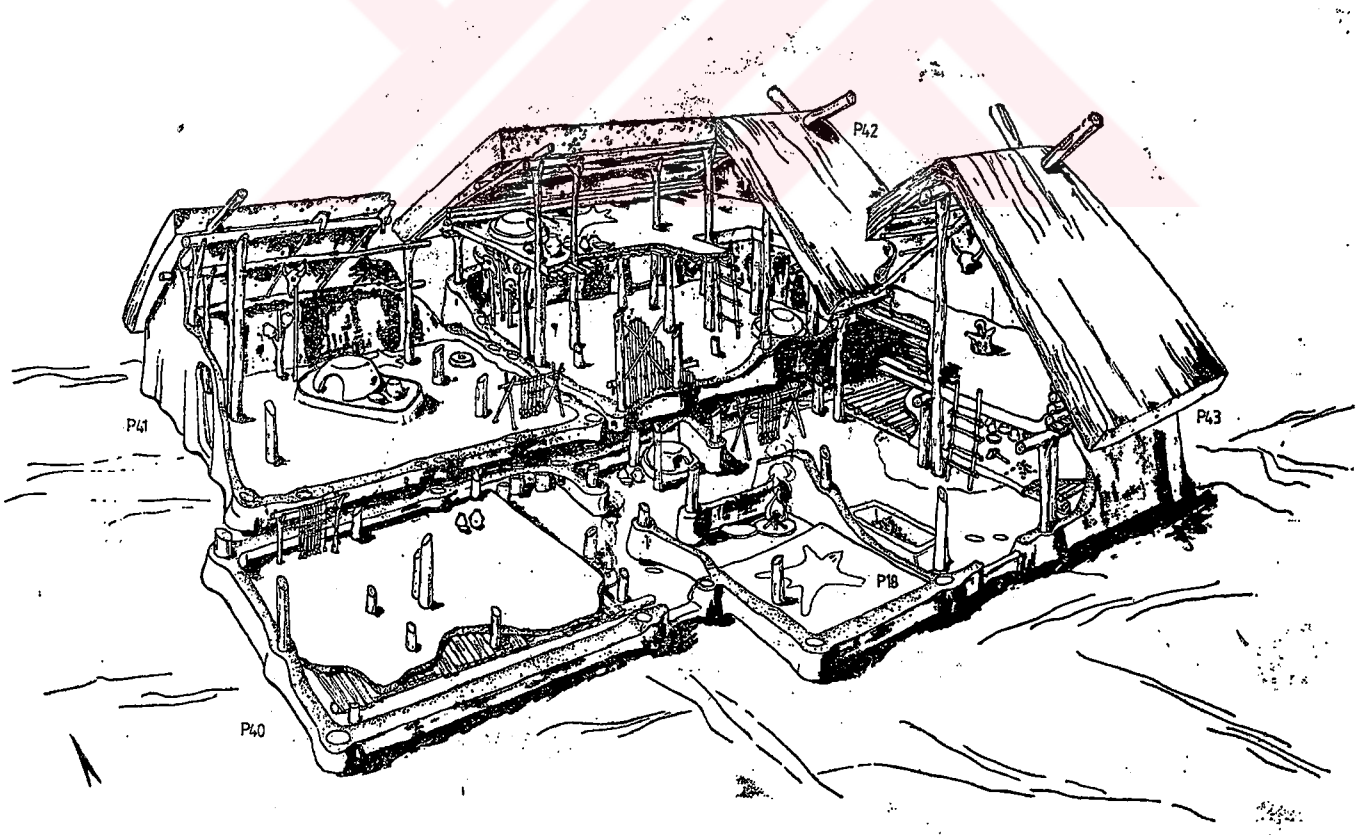

Şekil F.61. Bir Partsa evinin restitüsyon denemesi (Rus ve Lazarouici, 1991:şekil 17)

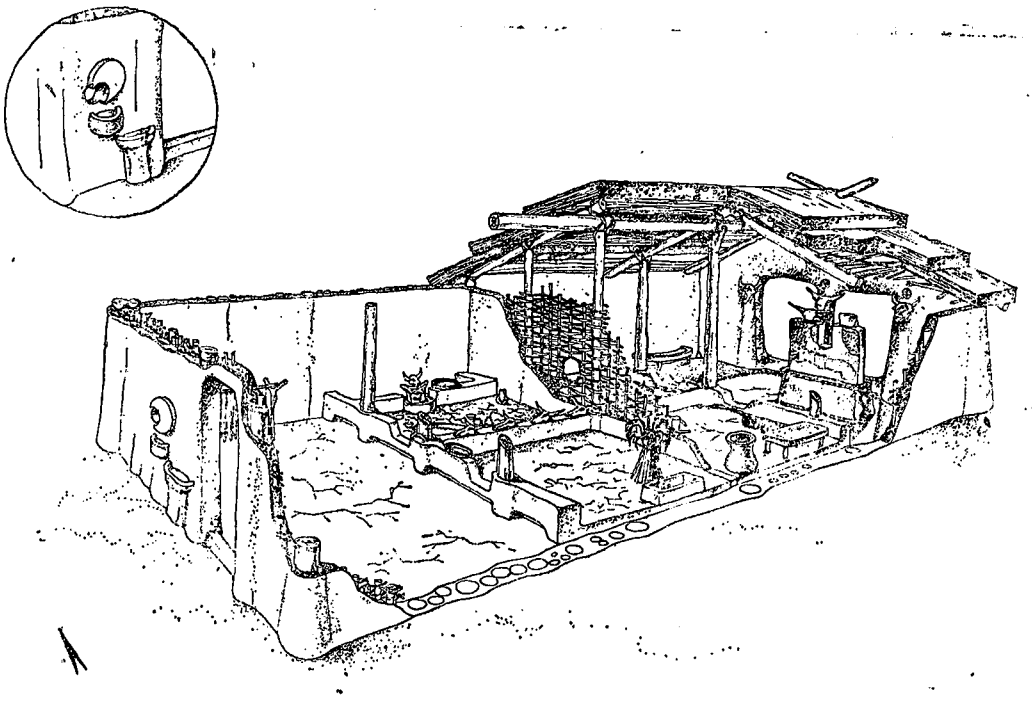

Şekil F.62. Bir Partsa evinin restitüsyon denemesi (Rus ve Lazarouici, 1991:şekil 22)

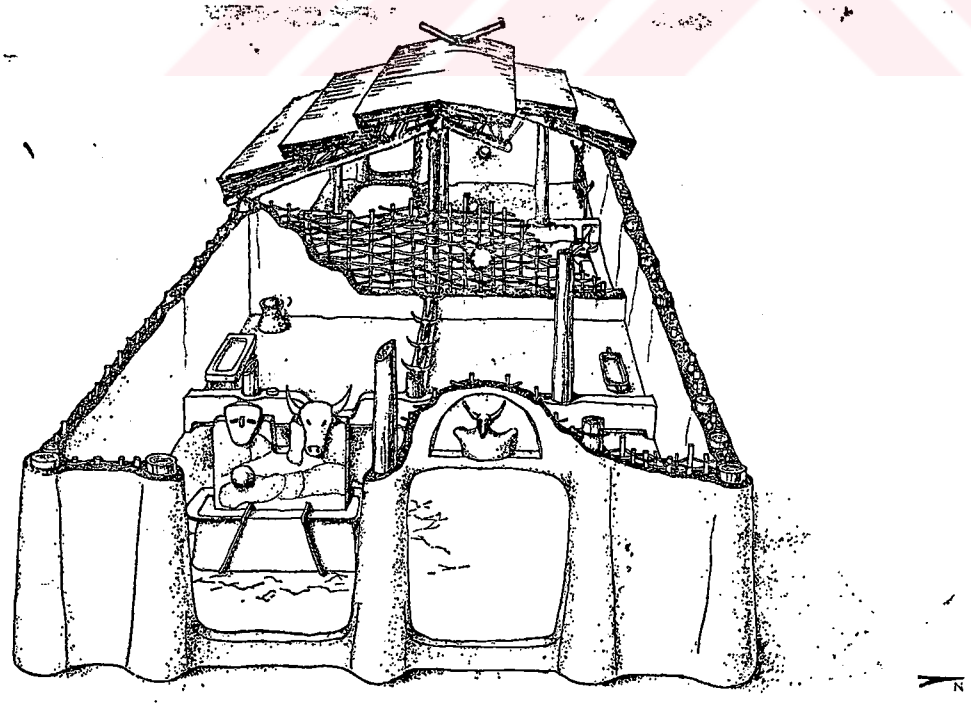

Şekil F.63. Yeniden inşa edilen Partsa Evi (Rus ve Lazarouici, 1991:şekil 23)

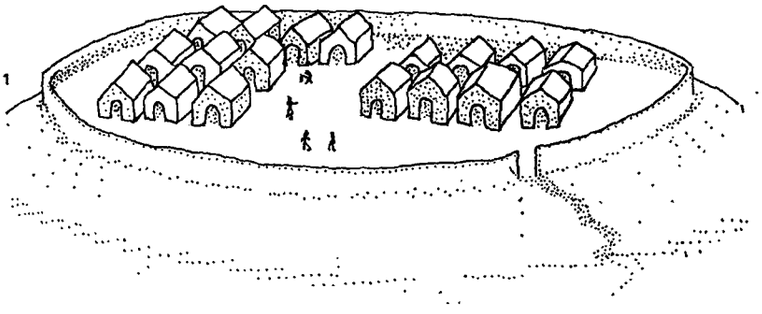

Şekil F.64. Karanovo I yerleşmesi canlandırması (Gimbutas, 1991:şekil 2.22)

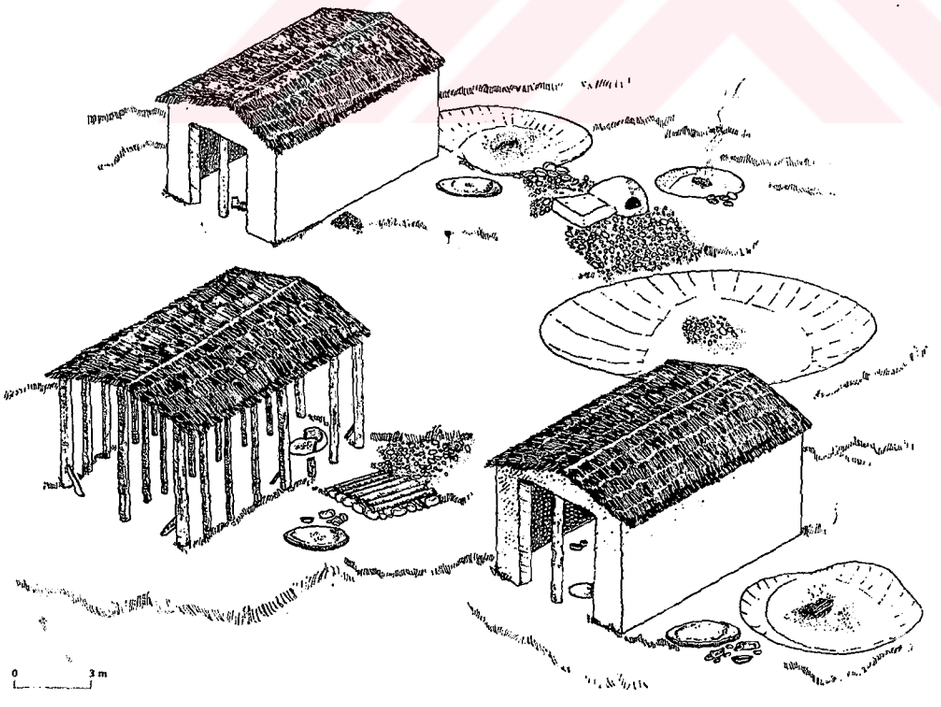

Şekil F.65. Achilleion II yerleşmesinin canlandırması (Gimbutas, 1991:şekil 2.3)

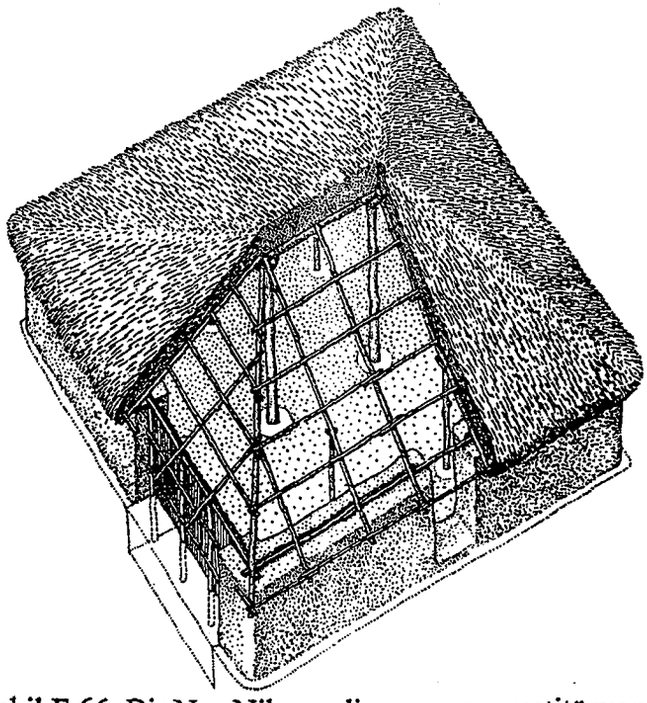

Şekil F.66. Bir Nea Nikomedia yapısının restitüsyon denemesi (Papathanassopoulos, 1996:şekil 7)

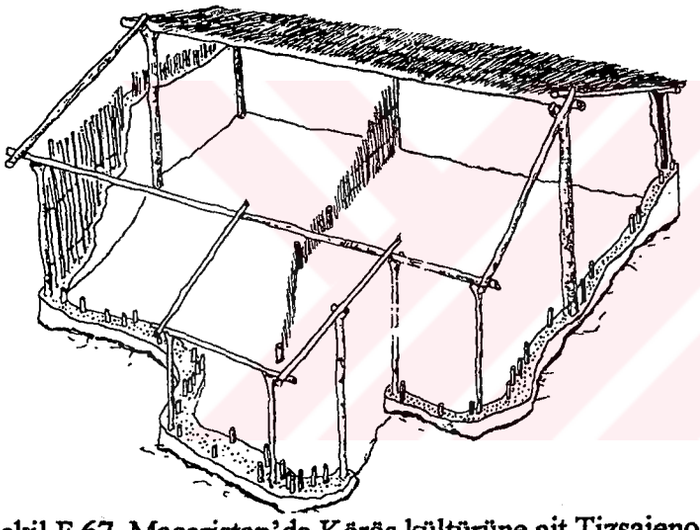

Şekil F.67. Macaristan'da Köröş kültürüne ait Tizsajeno Evi'nin restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 2.15)

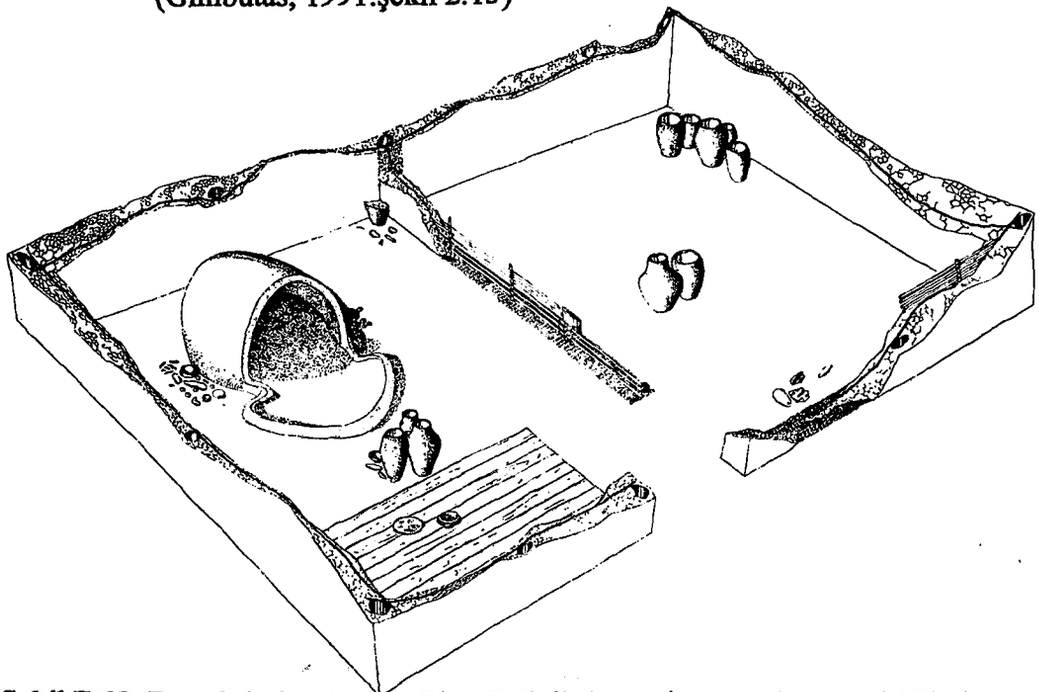

Şekil F.68. Butmir kültürüne ait Obre II Evi'nin restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.10)

Şekil F.69. Batı Balkanlardaki Star Çevo kültürü için yapılan bir köy canlandırması (Minichreiter,1992, kapak resmi)

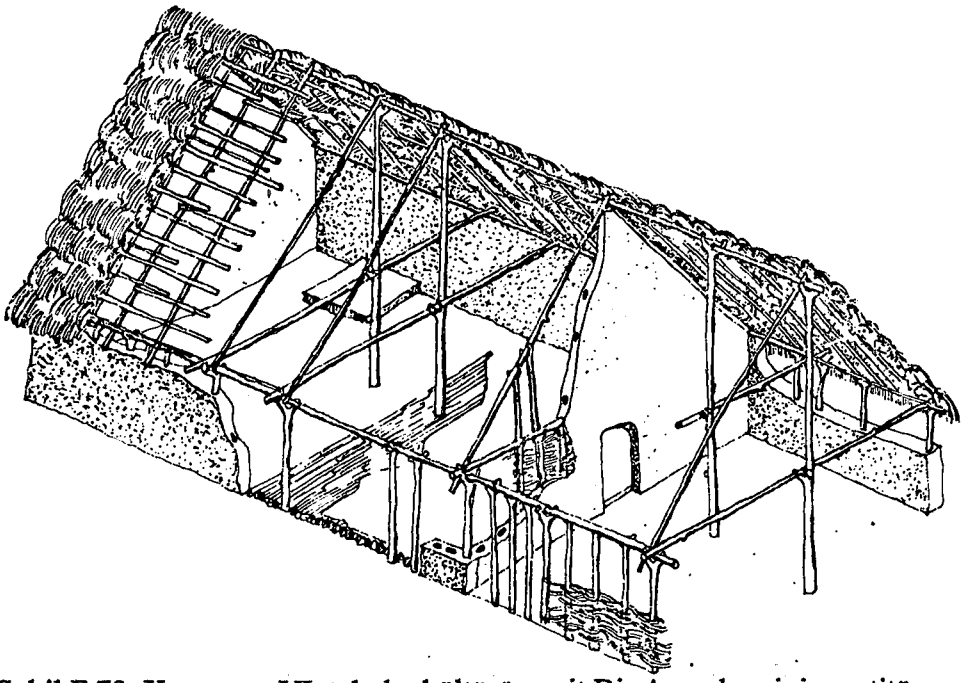

Şekil F.70. Karanovo VI. tabaka kültürüne ait Bir Azmak evinin restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.51)

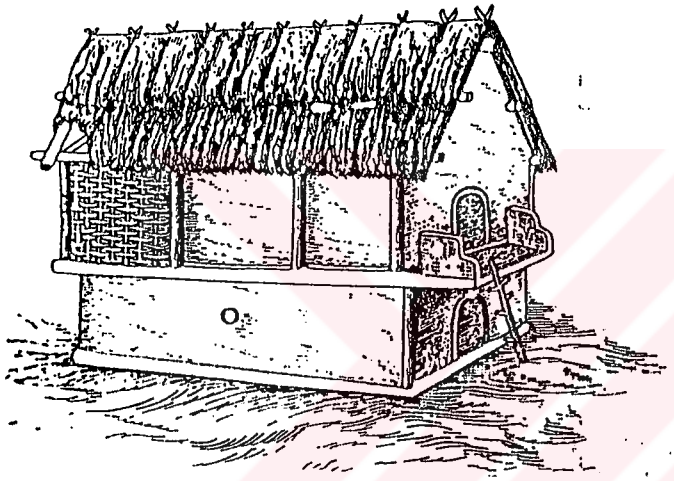

Şekil F.71. Ukrayna'da Tripolya kültürüne ait Rakovets Evi'nin restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.67)

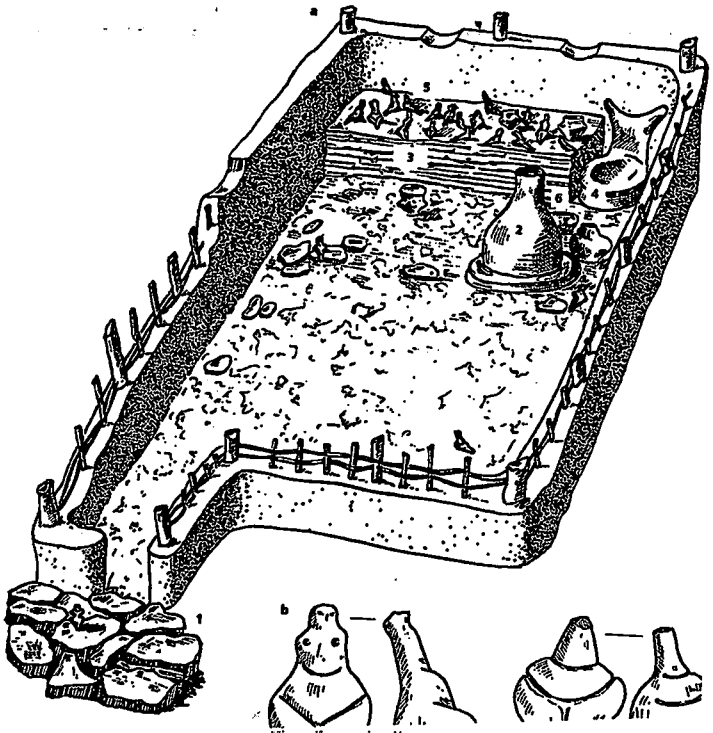

Şekil F.72. Moldavya Sabatinivka Evi'nin restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 7.59)

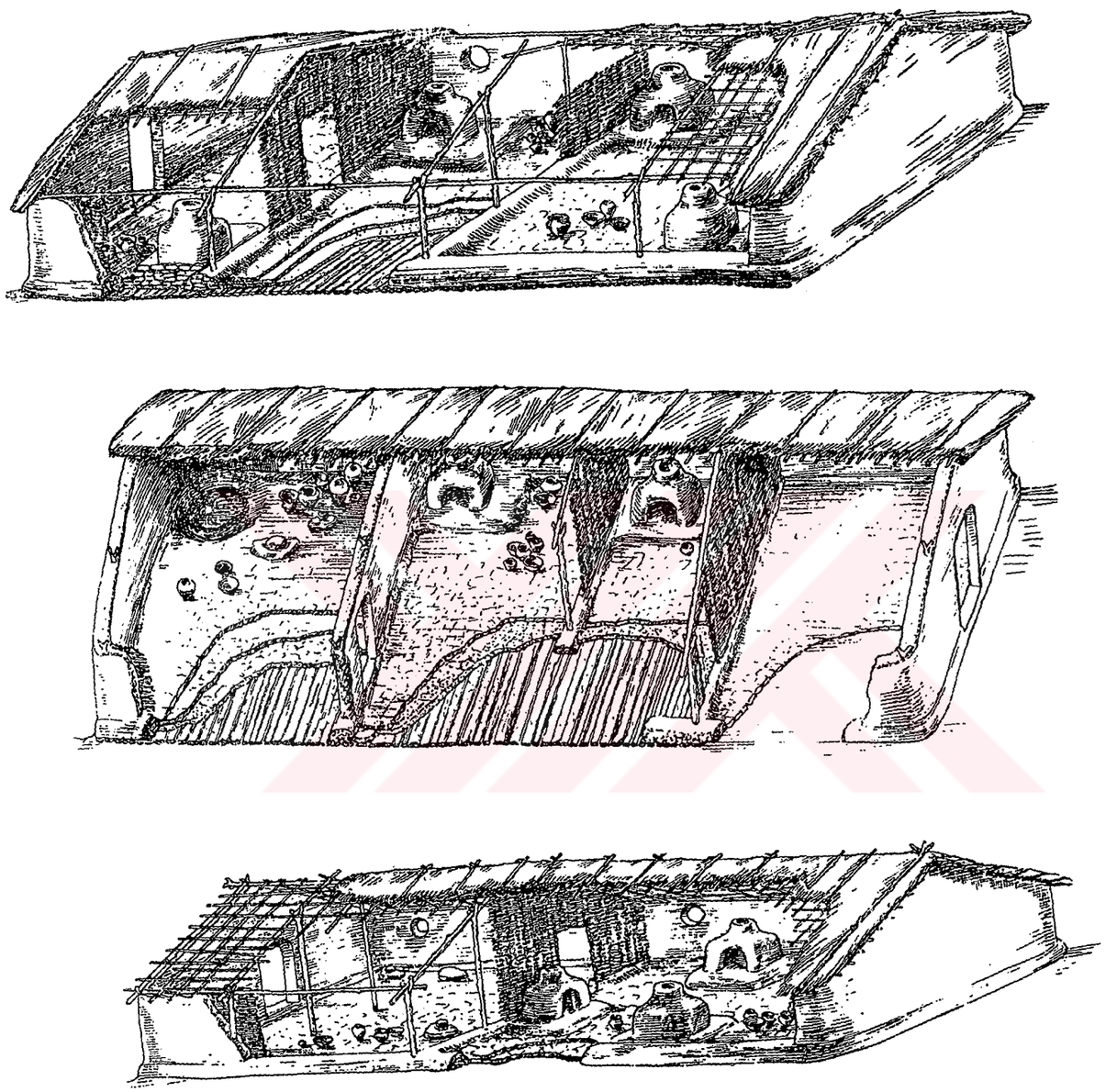

Şekil F.73. Moldavya Tripolya kültürüne ait Kolomyschina yapıları için restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.66)

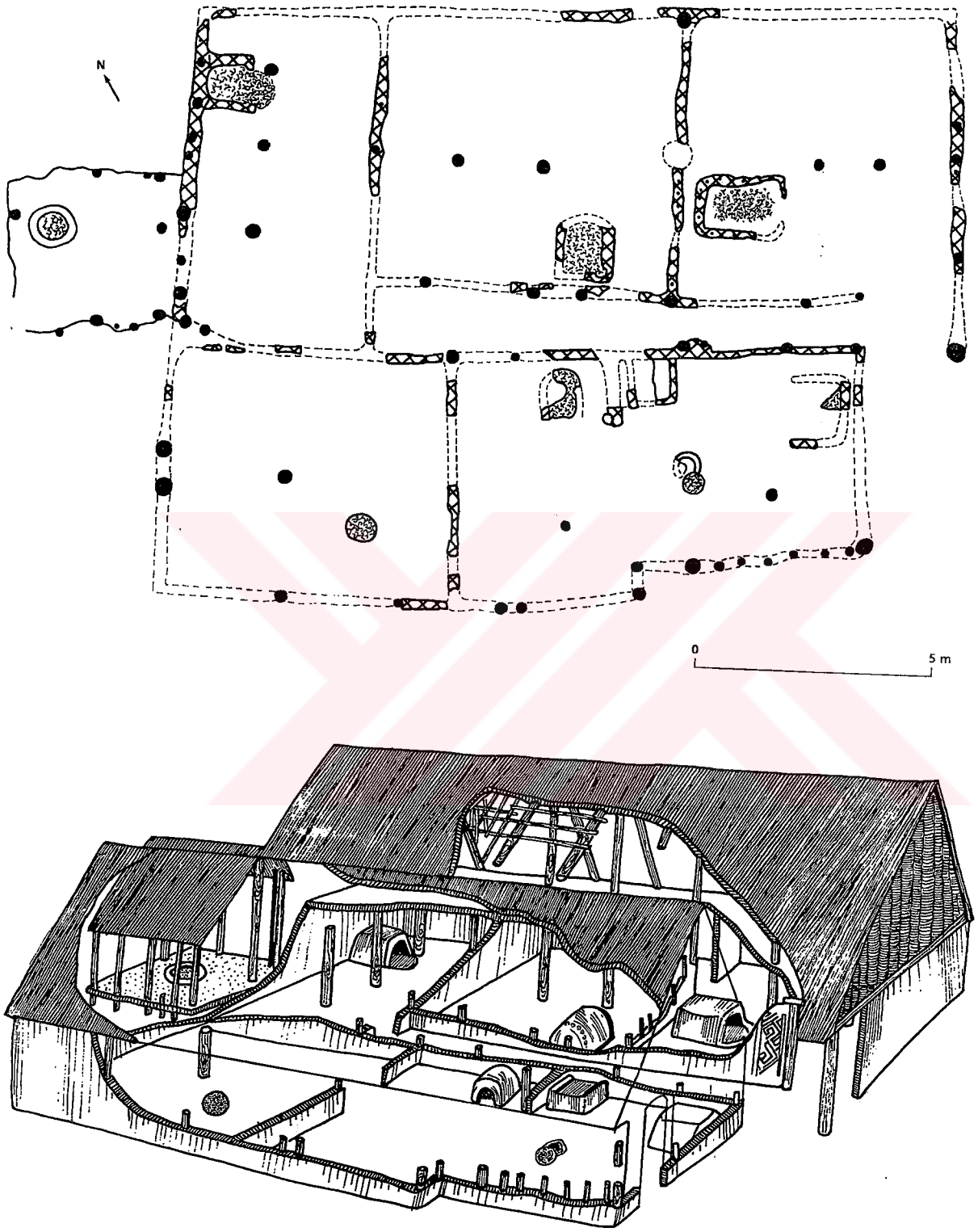

Şekil F.74. Macaristan Tizsa kültürüne ait Gorzsa yerleşmesinden bir yapının planı ve restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.24)

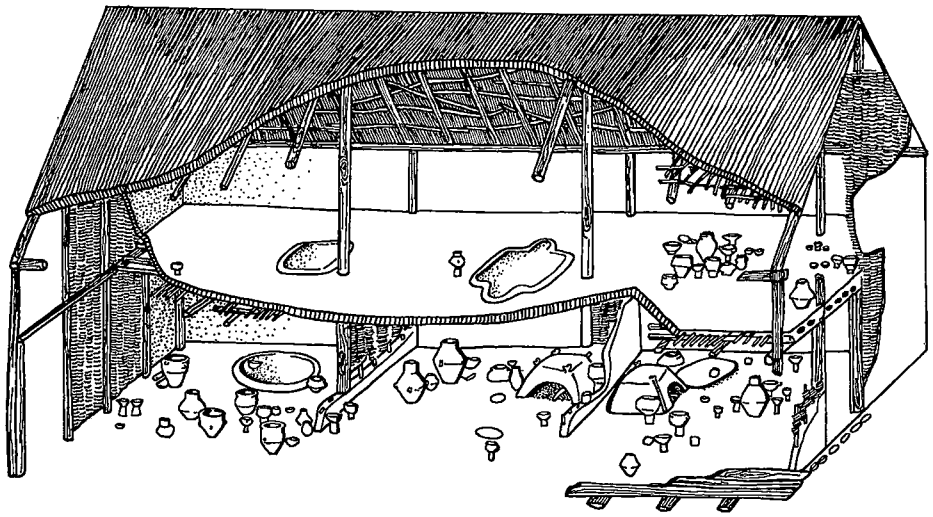

Şekil F.75. Macaristan Tizsa kültürüne ait Herpaly yerleşmesinden bir yapının restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.25)

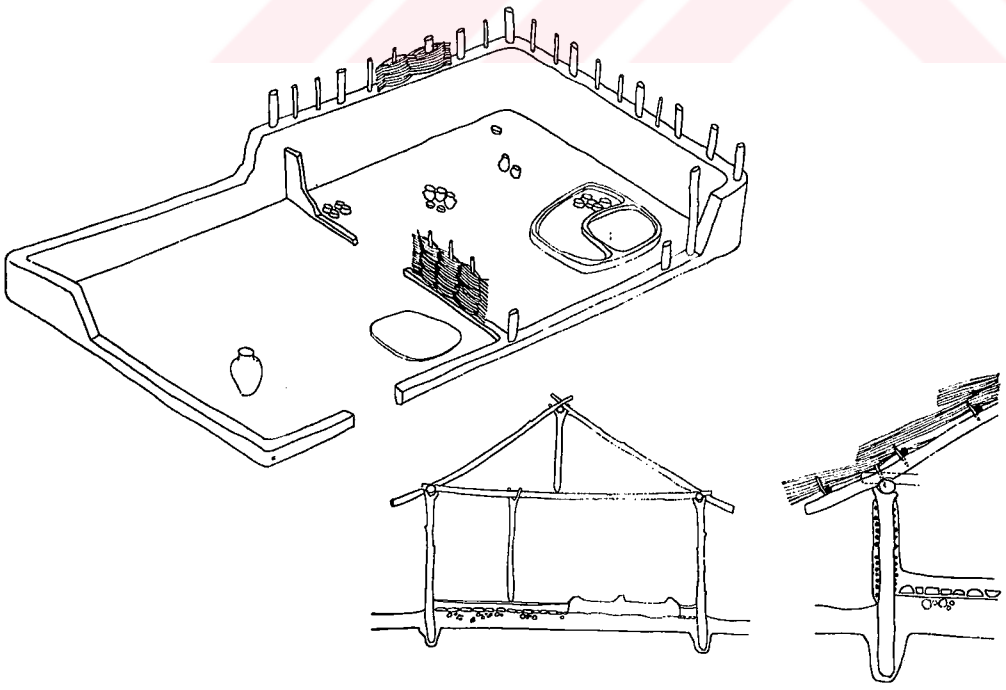

Şekil F.76. Yugoslavya Vinça kültürüne ait Divostin Evi için restitüsyon denemesi (Gimbutas, 1991:şekil 3.15)

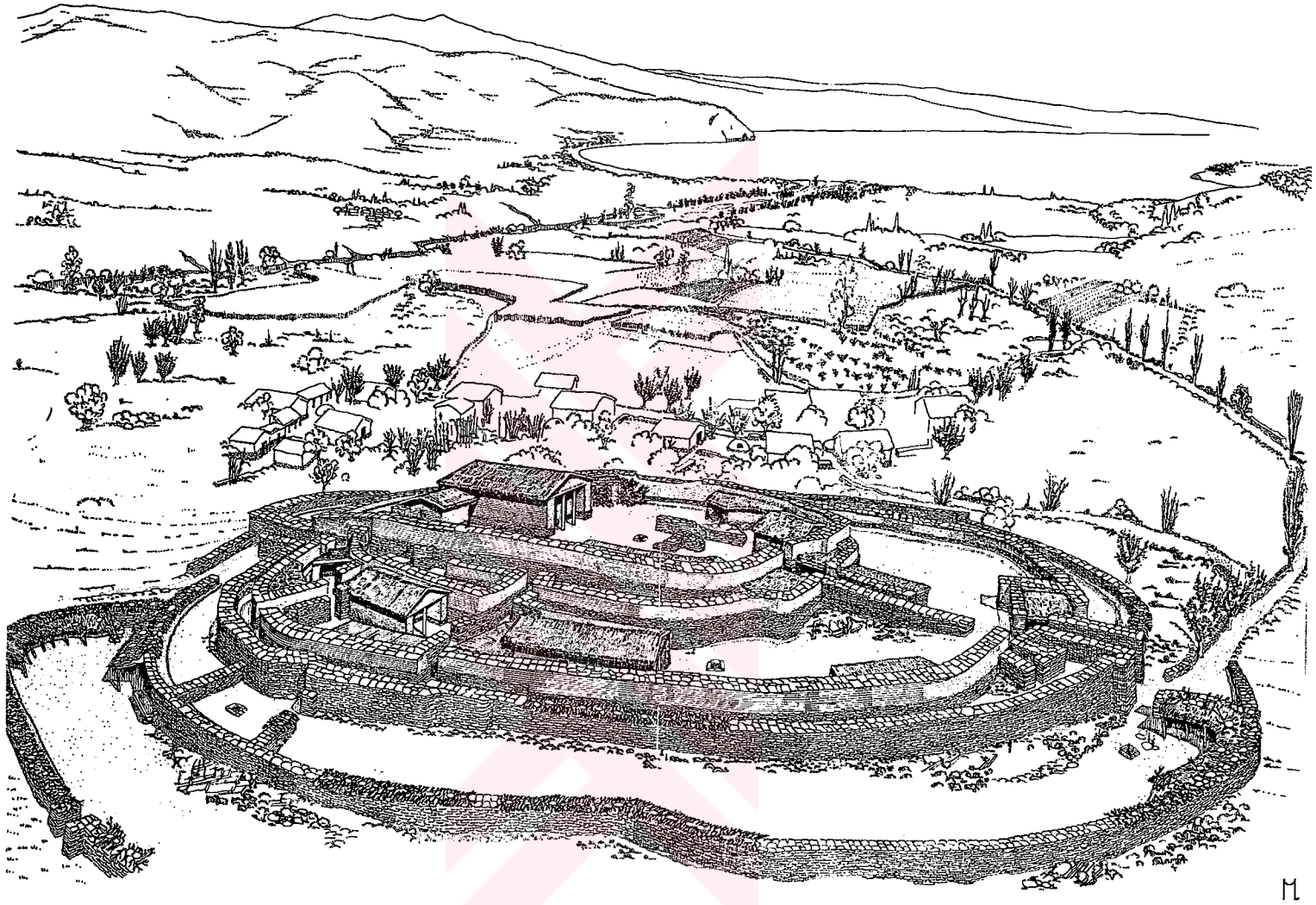

Şekil F.77. Yunanistan Dimini yerleşmesi için restitüsyon denemesi (Theocaris, 1973:şekil187)

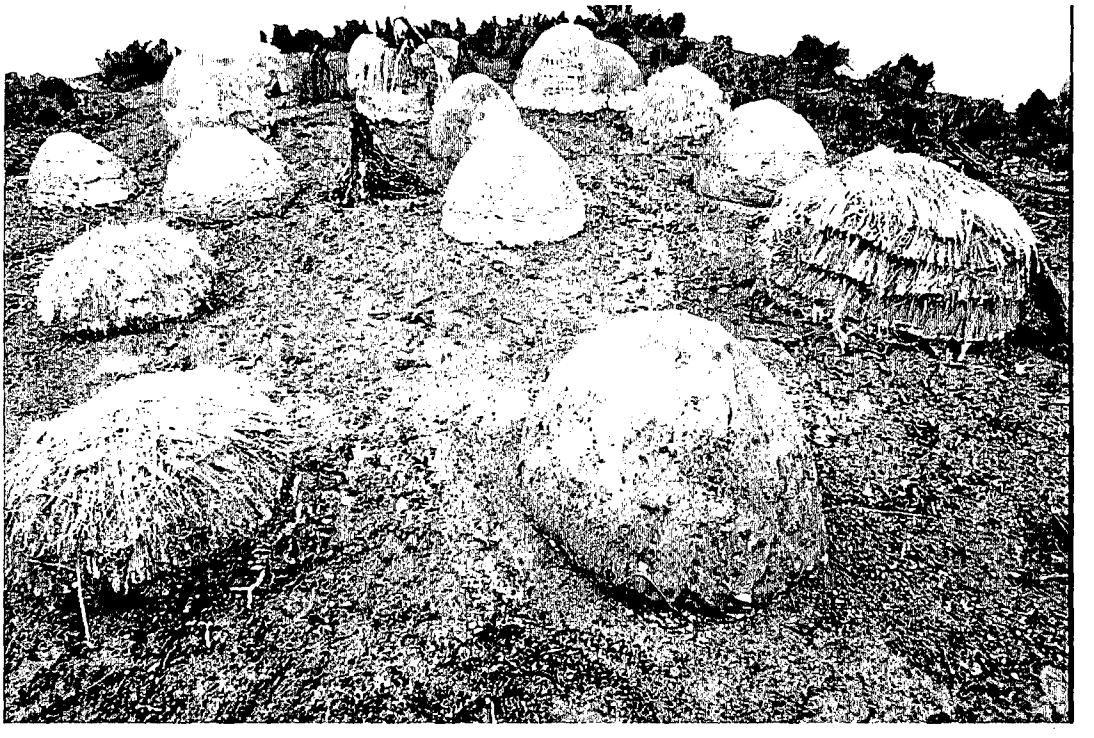

Şekil F.78. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem yuvarlak planlı yerleşme maketi (Acar, 1996:şekil 7)

Şekil F.79. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitik Dönem yuvarlak planlı yapı canlandırması (Acar, 1996:şekil 7)

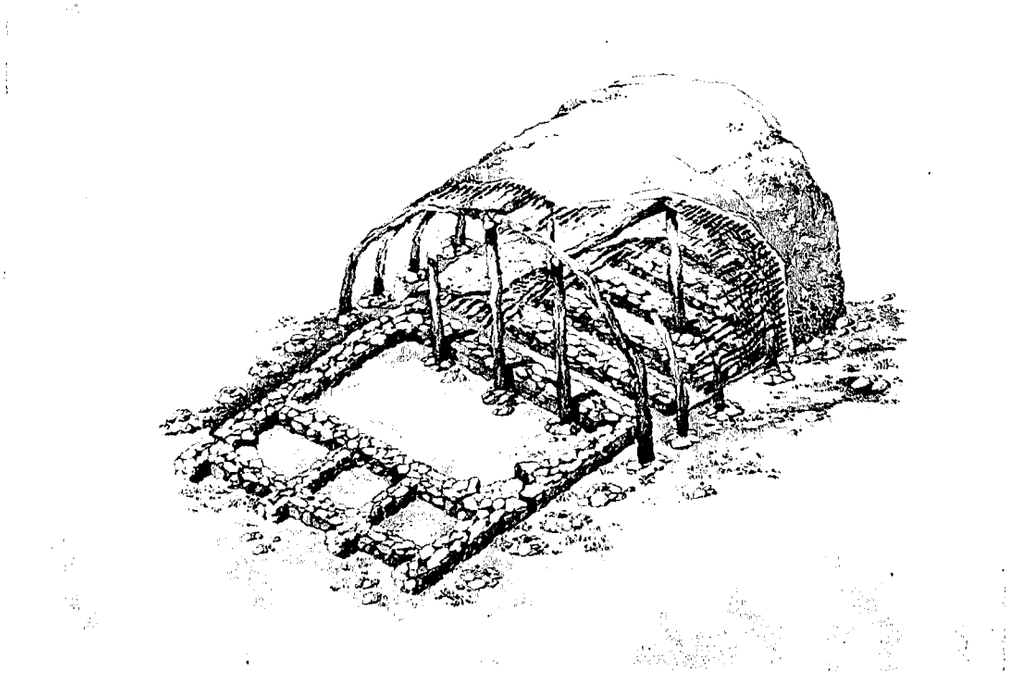

Şekil F.80. Çayönü yerleşmesi ızgara planlı yapı canlandırması

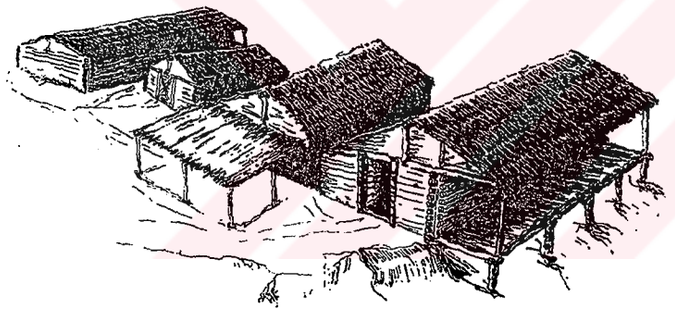

Şekil F:81. Samsun İkiztepe yerleşmesi, yapı restitüsyonu denemesi (Bilgi, 1999:şekil 12)

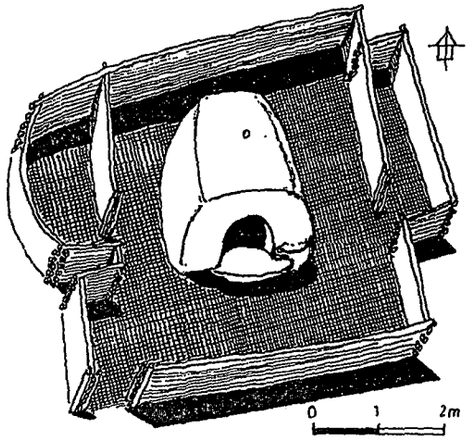

Şekil F.82. Samsun İkiztepe yerleşmesi, fırın restitüsyonu denemesi (Bilgi, 1999:şekil 19b)

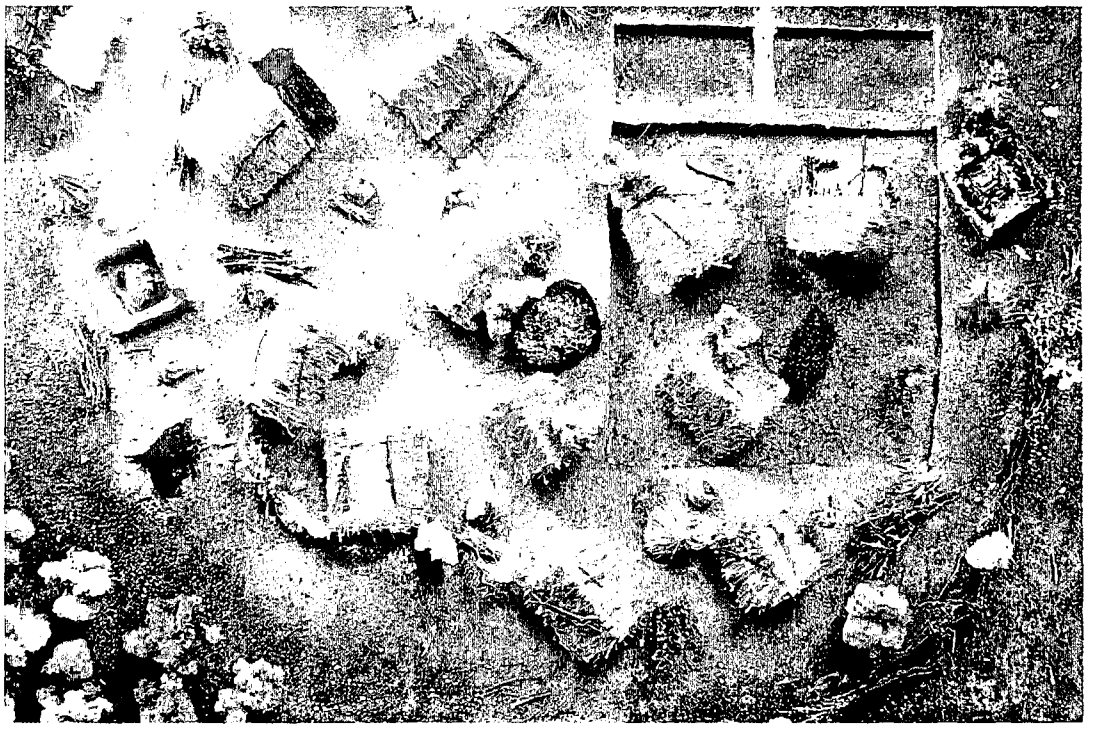

Şekil F.83. Orhangazi Ilıpınar yerleşmesi maketi (Acar, 1996:şekil 16)

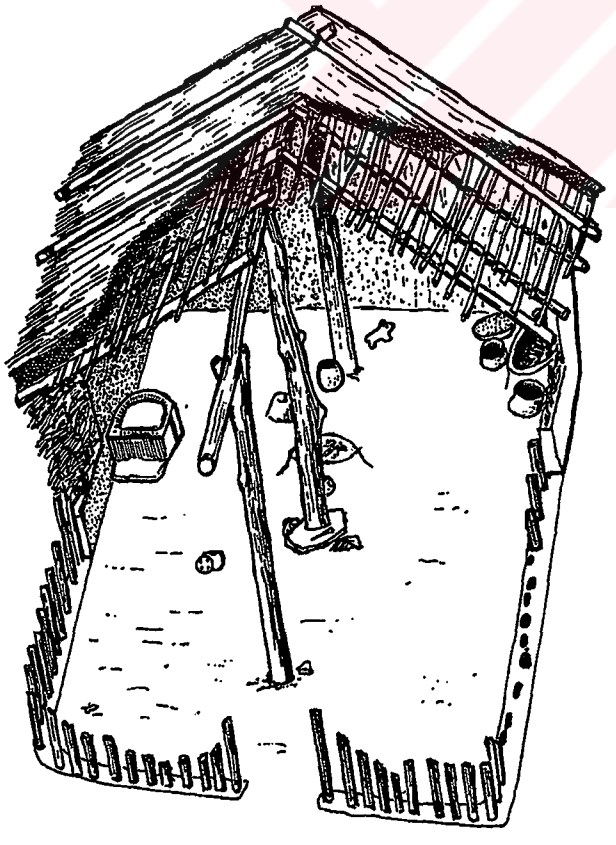

Şekil F.84. Orhangazi Ilıpınar yerleşmesi yapı restitüsyonu denemesi (Roodenberg ve Roodenberg, 1999:şekil 2)

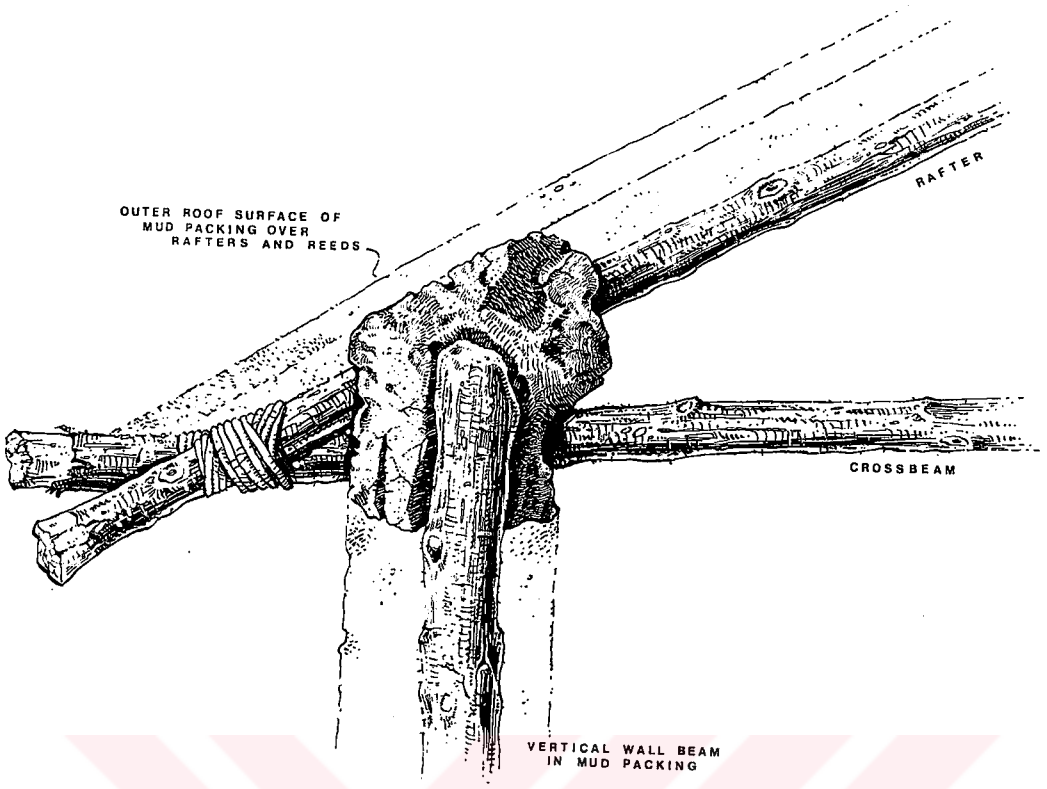

Şekil F.85. Elmalı Karataş yerleşmesi kerpiç parçası için restitüsyon denemesi (Warner, 1994:şekil 12)

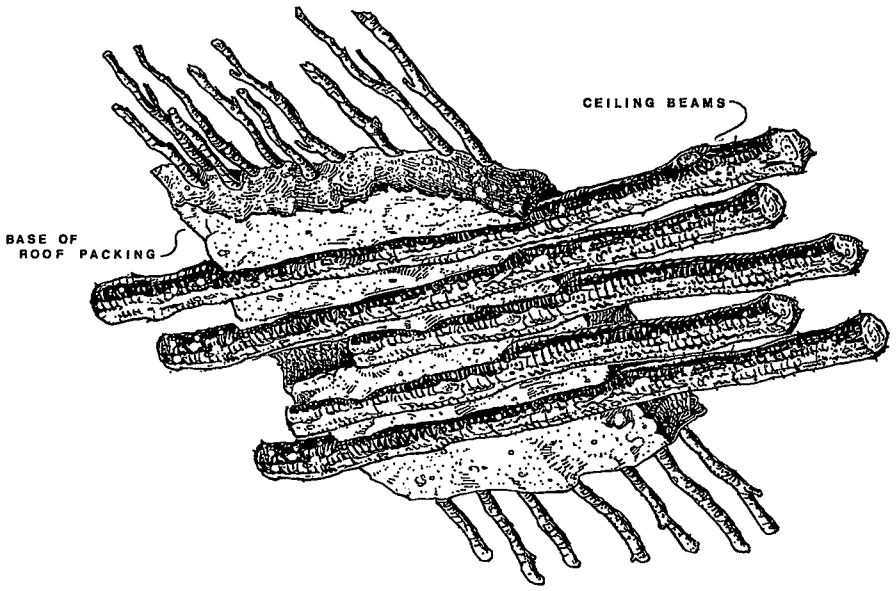

Şekil F.86. Elmalı Karataş yerleşmesi kerpiç parçası için restitüsyon denemesi (Warner, 1994:şekil 13)

EK G: DALÖRGÜ EV UYGULAMASI

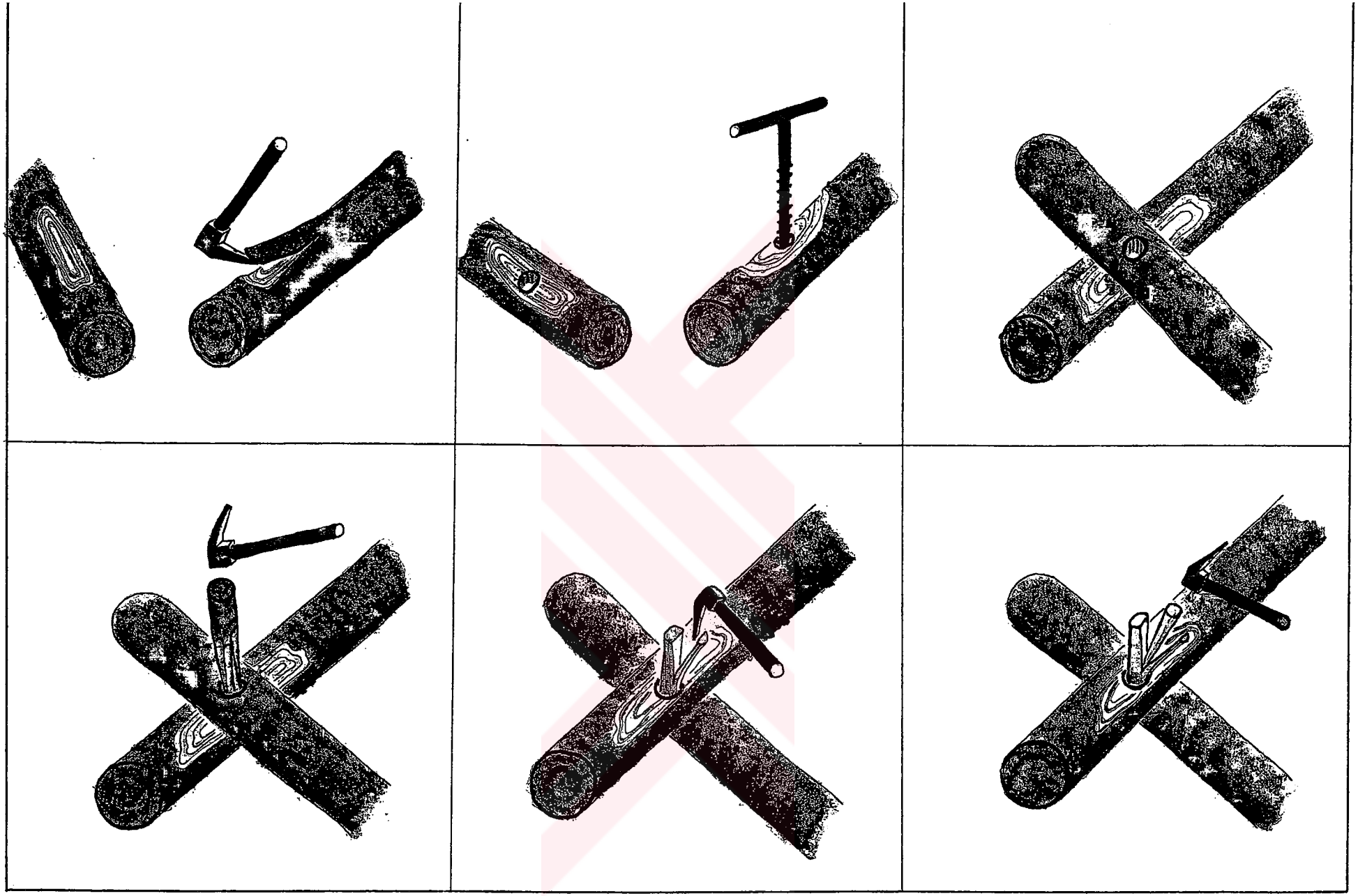

Şekil G.1 İğmelerin çatılması; delme, kızılcık çiviyle birleştirme ve çivinin kama ile kilitlenmesi

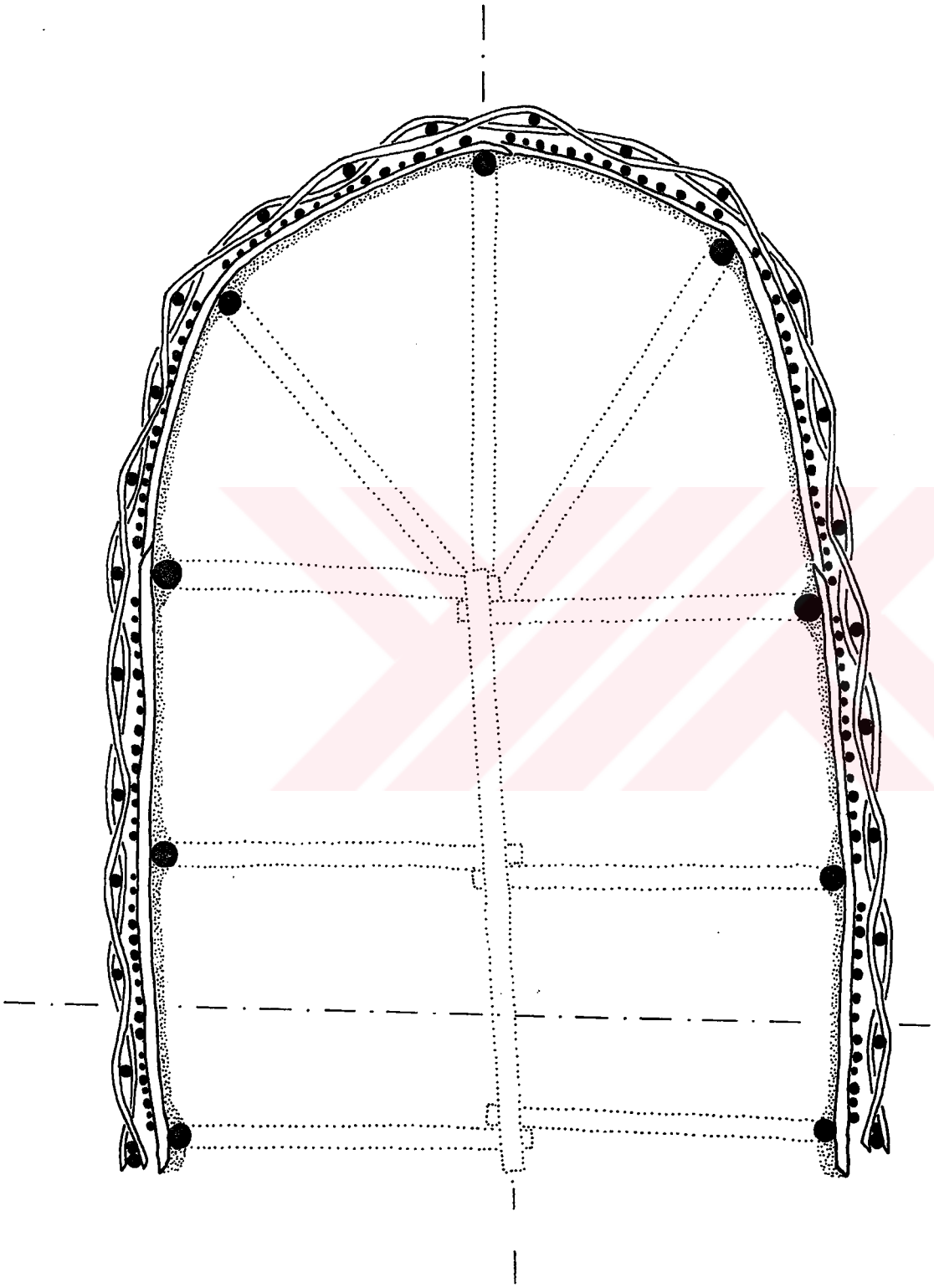

Şekil G.2. Plan

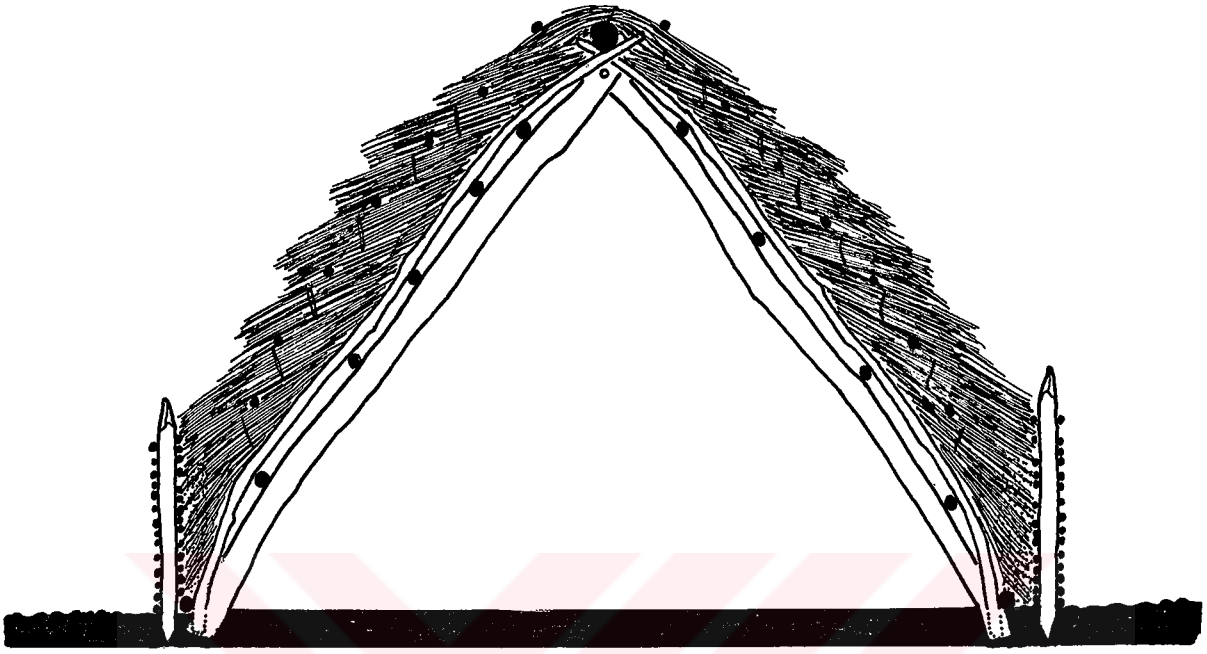

Şekil G.3. A-A Kesiti

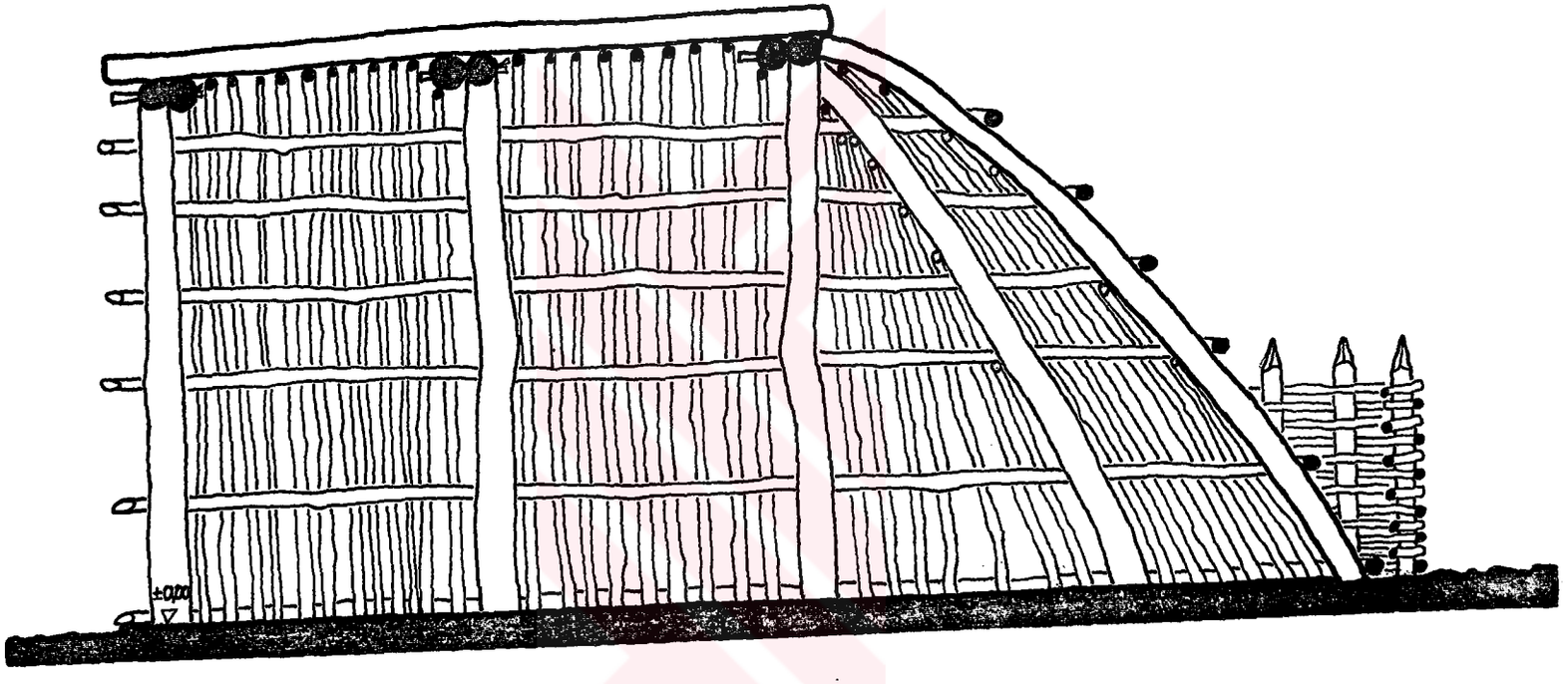

Şekil G.4. B-B kesiti

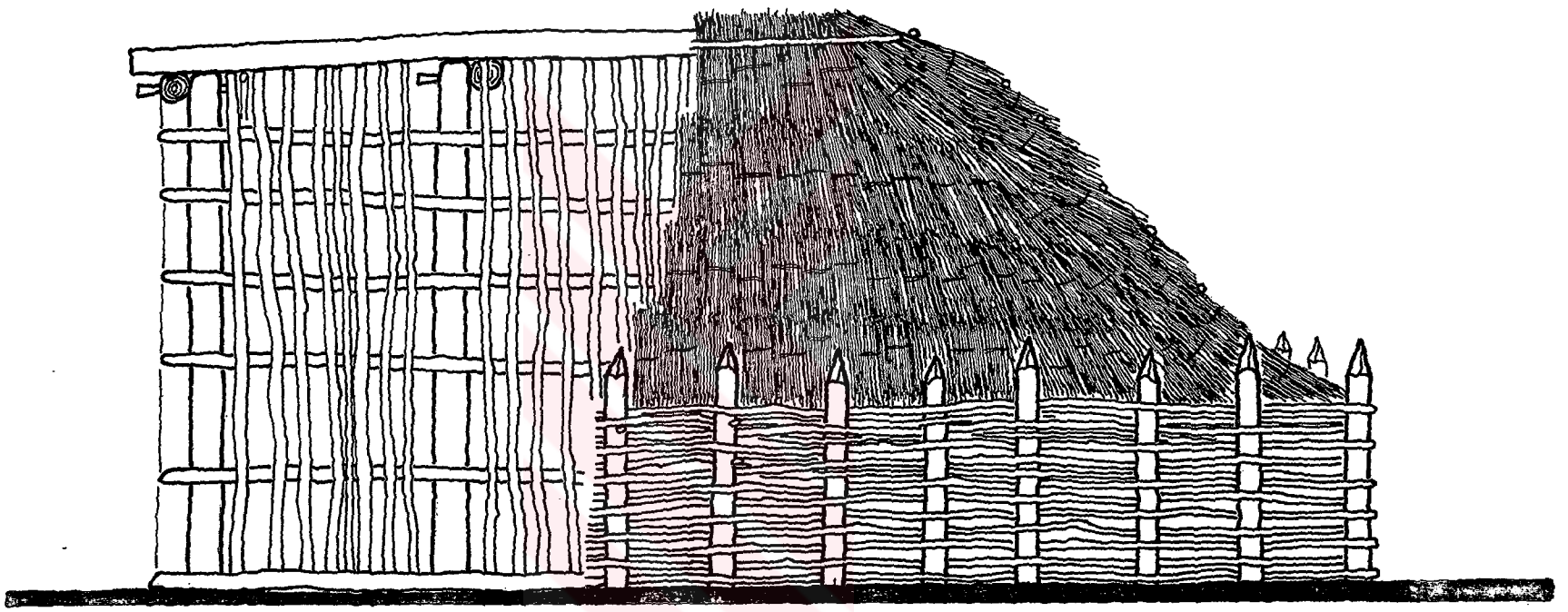

Şekil G.5. Güney görünüşü

Şekil G.6. Uygulama alanına getirilen gerekli malzemeler

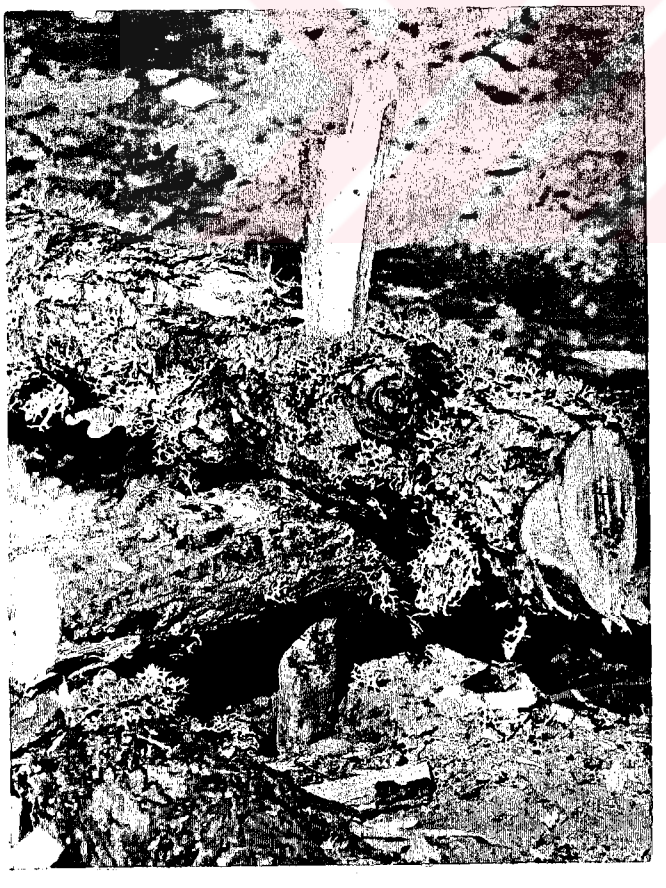

Şekil G.7. Kızılcık çivi ile çatılmış iğme

Şekil G.8. Yerde çatılan iğmeler

Şekil G.9. Çatkıların kurulması

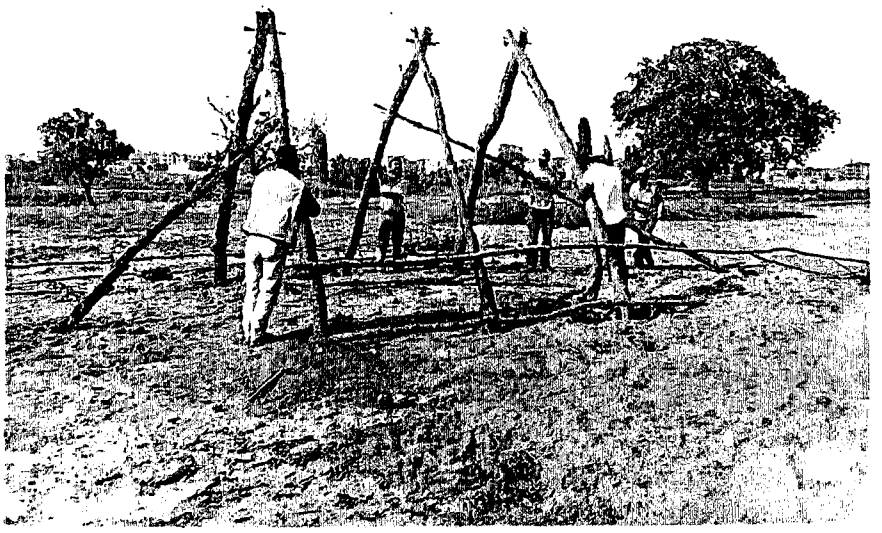

Şekil G.10. Çatkıların kurulduktan sonra germelere birleştirilmesi

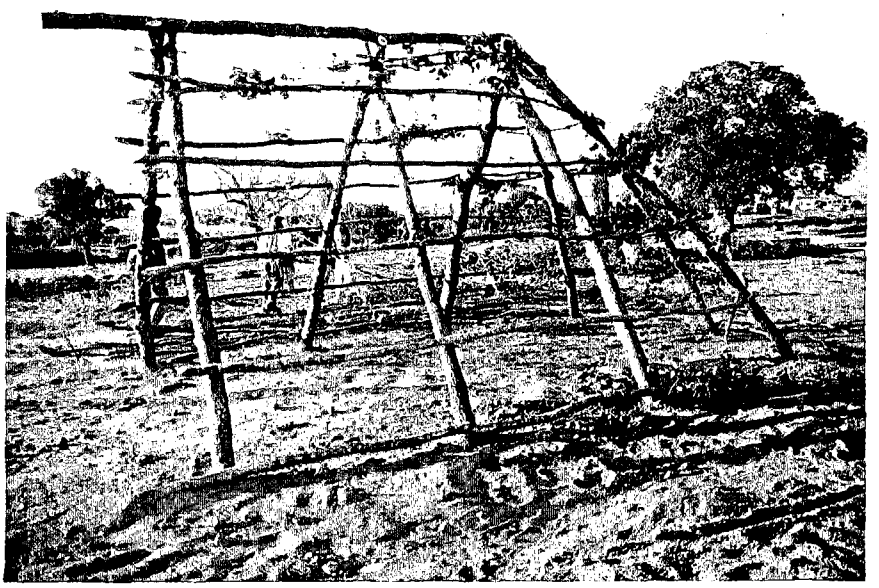

Şekil G.11 İskeletin kurulmuş durumu

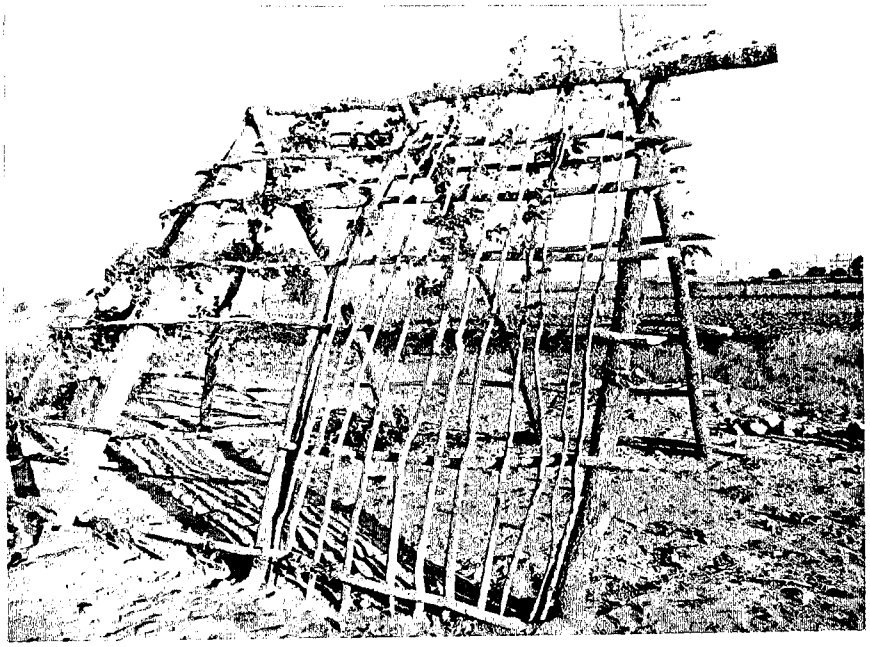

Şekil G.12. Dalörgü niteliğindeki pargıların yerleştirilmesi

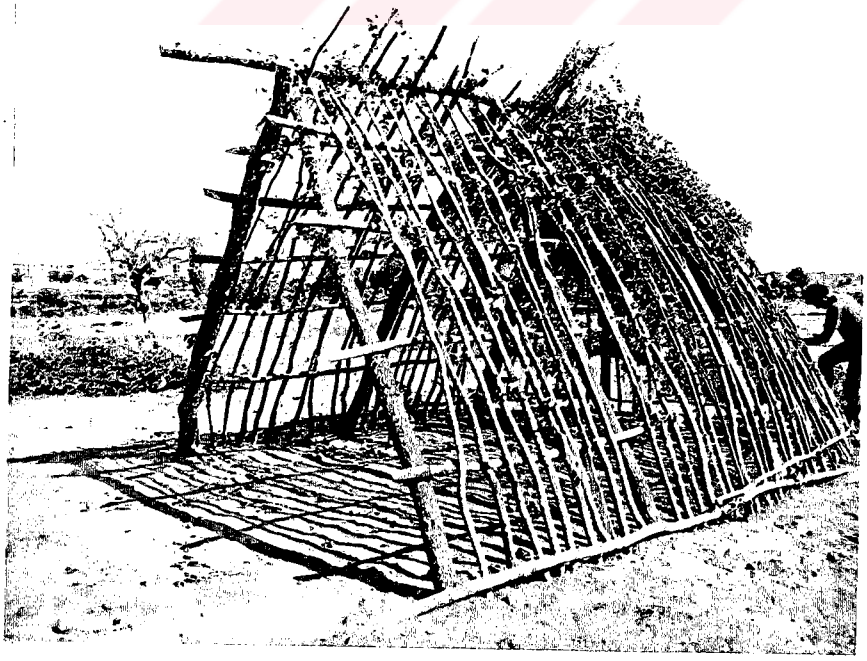

Şekil G.13. Tüm pargılar yerleştirildikten soraki durum

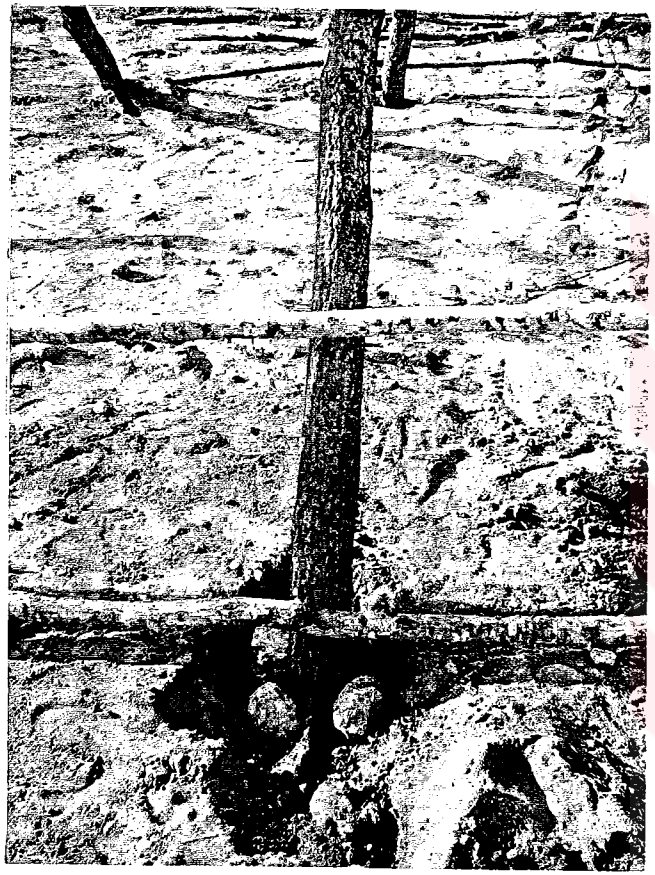

Şekil G.15. Küçük taşlarla desteklenen iğme çukuru

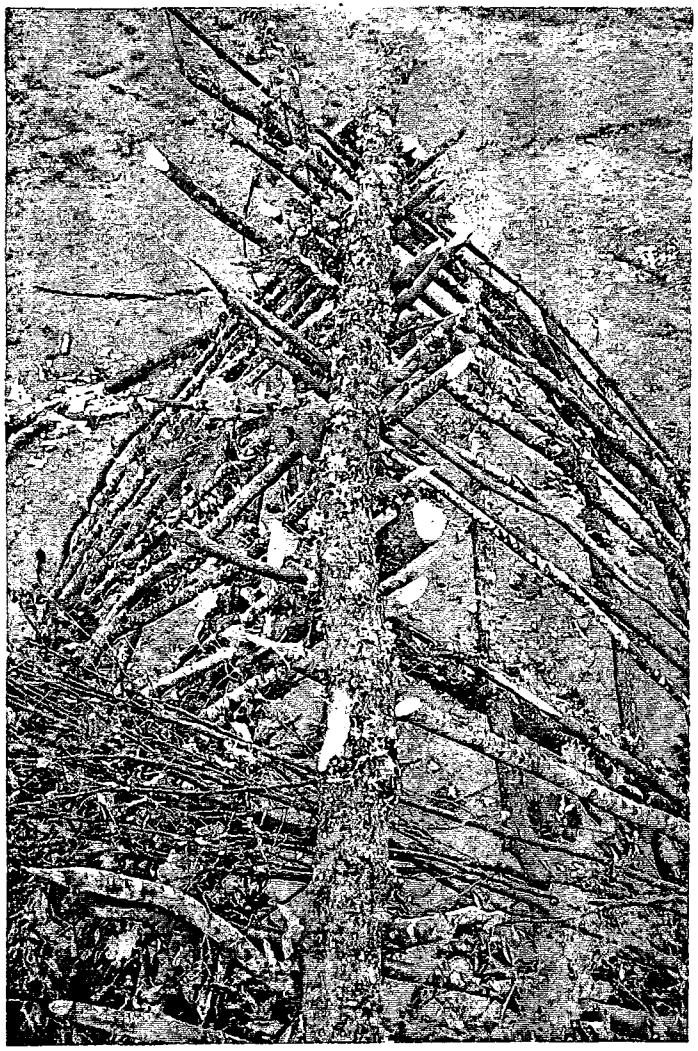

Şekil G.14. Üstten yapıya bakış

Şekil G.16. Seren için kazık hazırlanması

Şekil G.17. Seren kazıklarının tümünün çakılmasından sonraki görünüm

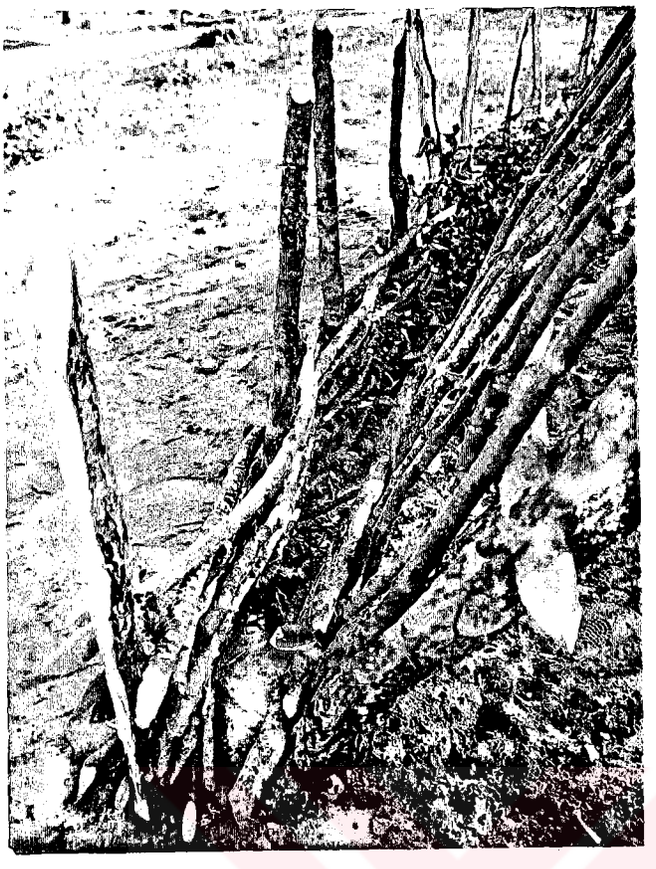

Şekil G.18. Serenin sepet dalörgü tekniği ile örülmesi

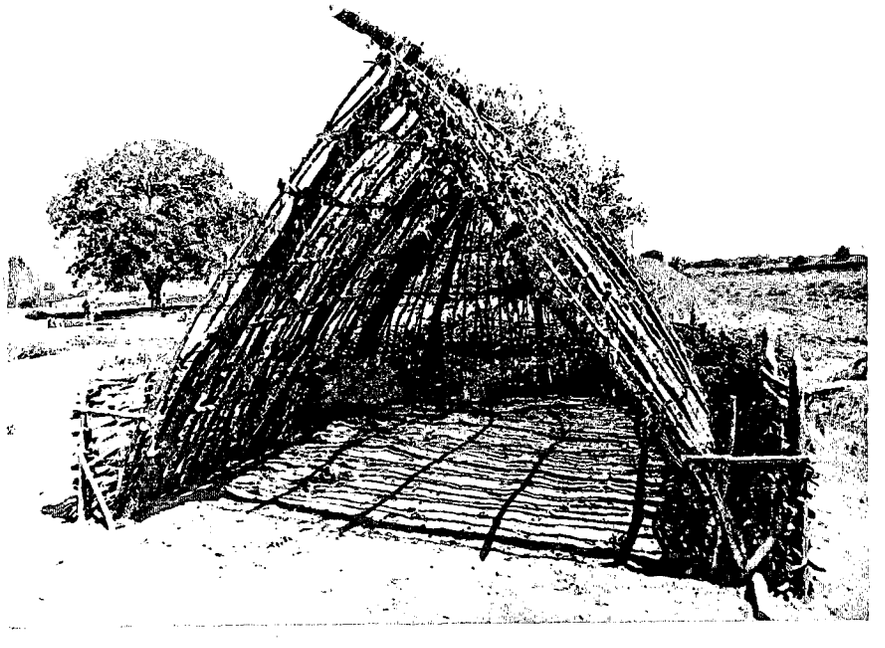

Şekil G.19. Yapının dalörgü sisteminin tamamlanmış durumu, giriş cephesine bakış

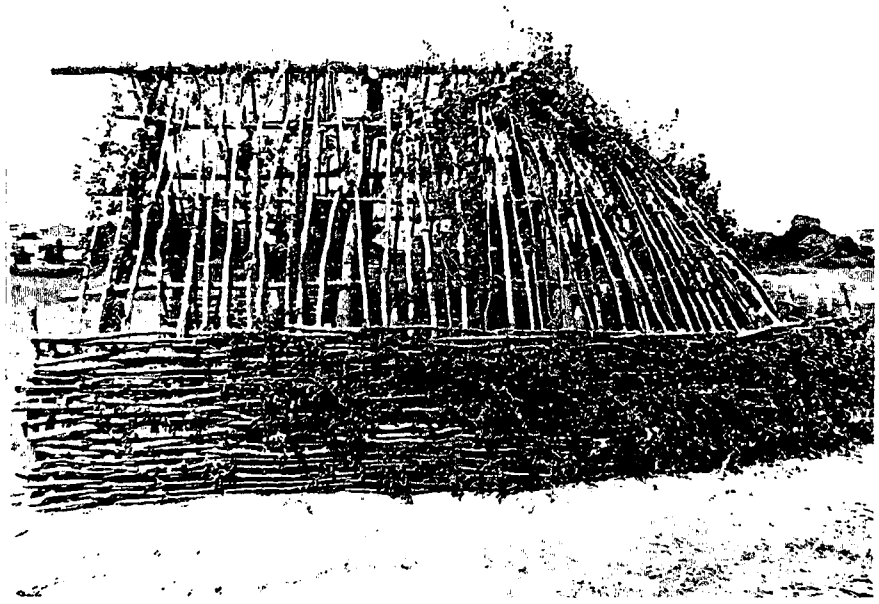

Şekil G.20. Yapının dalörgü sisteminin tamamlanmış durumu, güneyden görünüm

Şekil G.21. Çavdar sapı üst örtünün yerleştirilmesi

Şekil G.22. Yapının arkadan görünüşü

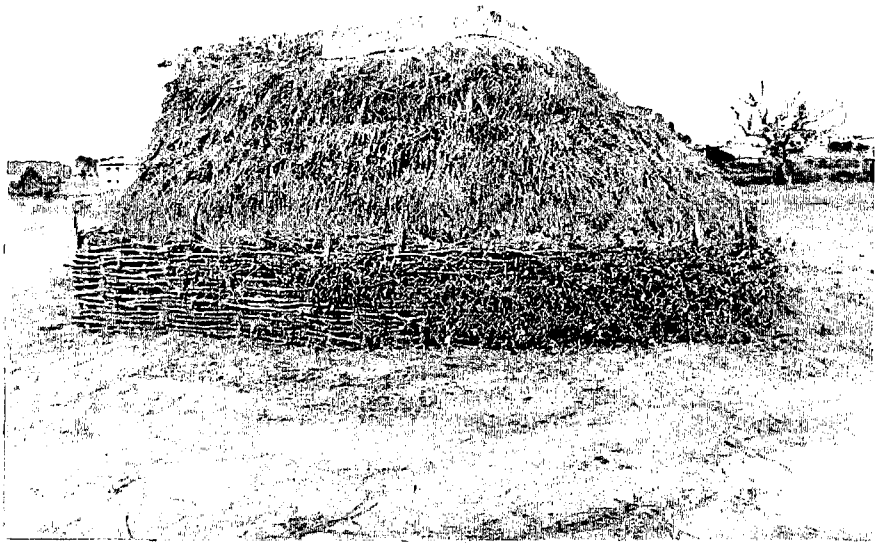

Şekil G.23. Yapının güneyden görünüşü

Şekil G.24. Yapının içinin kerpiç çamuru ile sıvanması

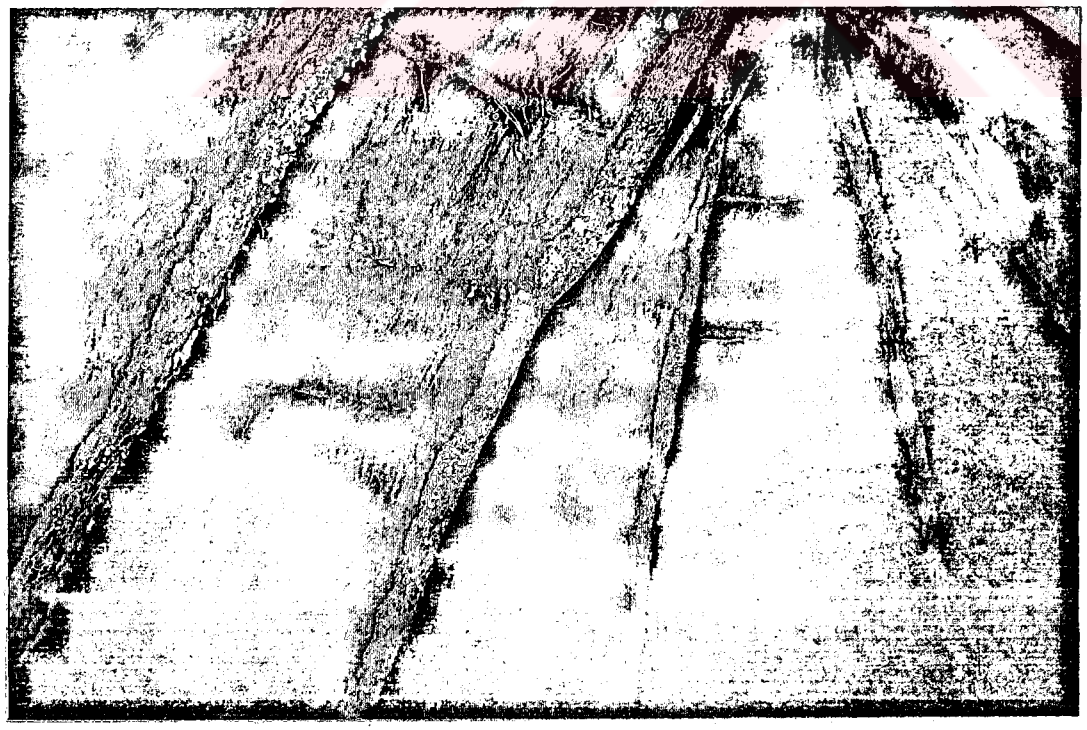

Şekil G.25. Yapının iç mekanının sıvanmış durumu

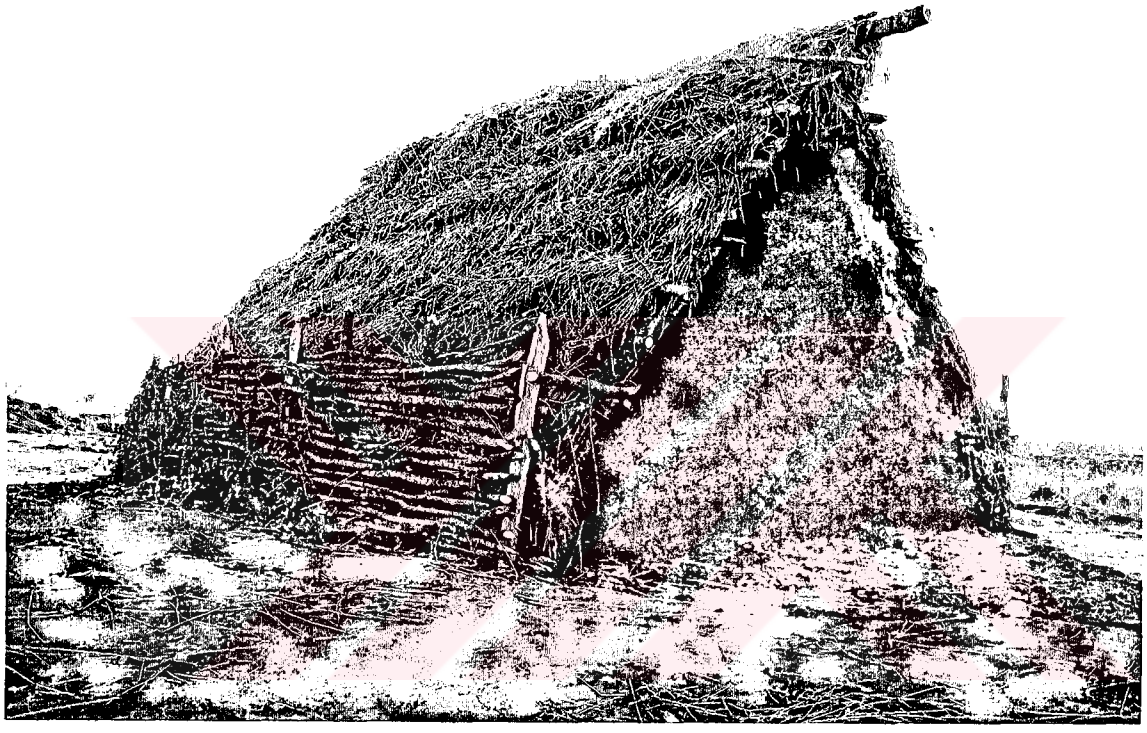

Şekil G.26. Dalörgü yapının sıvandıktan sonraki durumu

EK H: AVRUPA AÇIK HAVA MÜZELERİNDEN ÖRNEKLER

AŞAĞI PINAR MİMARİSİ İÇİN RESTİTÜSYON DENEMELERİ

AŞAĞI PINAR AÇIK HAVA MÜZESİ PROJESİ

KIRKLARELİ KENTİ VE ÇEVRESİ

Şekil H.1. Stara Zagora Açık Hava Müzesi (müze tanıtım broşüründen)

Şekil H.2. Szashalombatta Arkeoloji Parkı, höyüğün genel görünümü (müze tanıtım broşüründen)

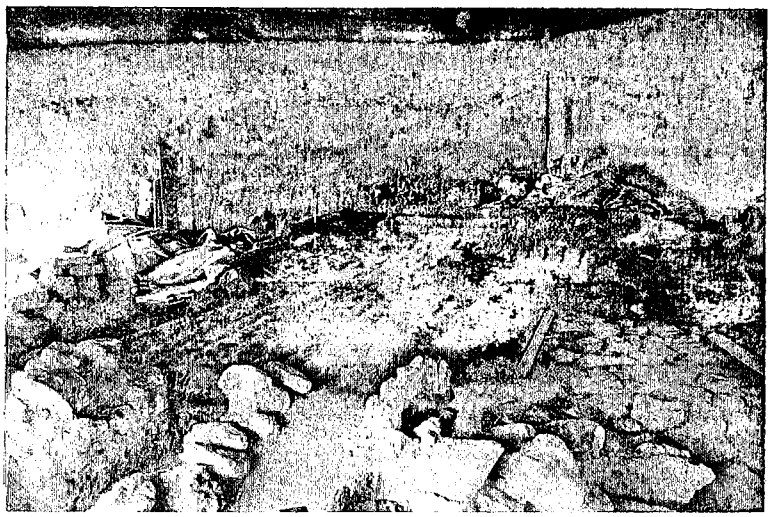

Şekil H.3. Szashalombatta Arkeoloji Parkı, höyüğün içinde sergilenen in situ buluntular (müze tanıtım broşüründen)

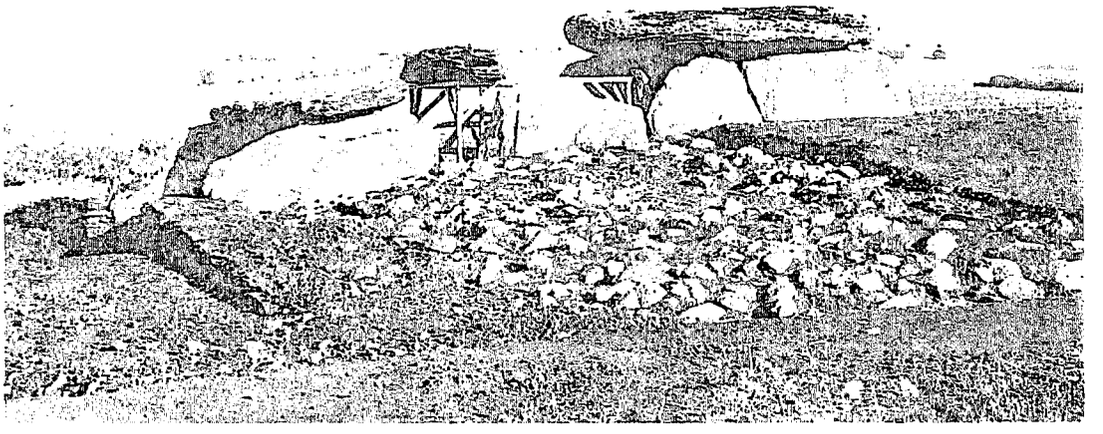

Şekil H.4. Edirne Lalapaşa'da dolmen düzenlemesi (Akman, 1997:şekil 4)

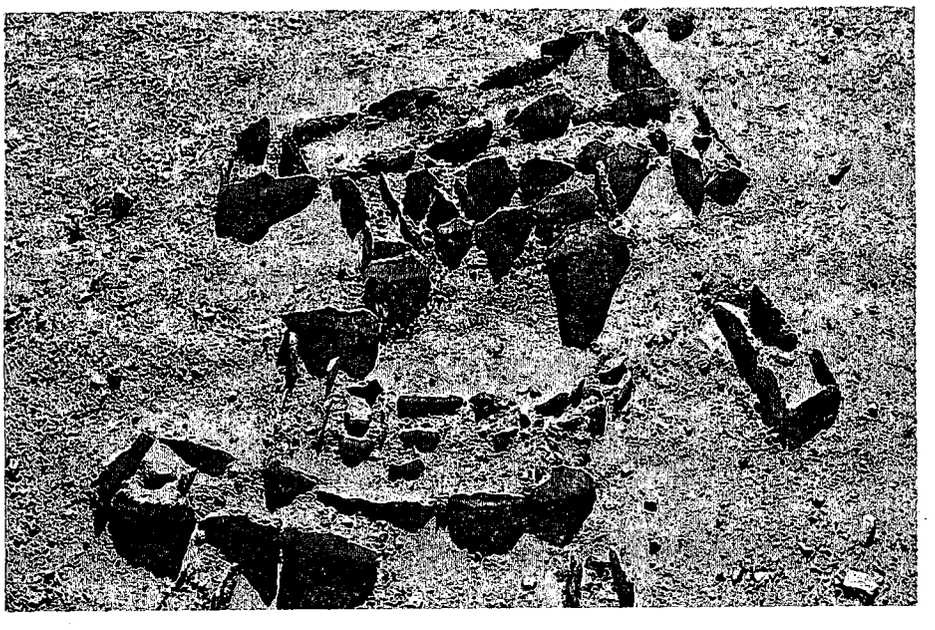

Şekil H.5. Uvda Vadisi tapınak düzenlemesi, leopar biçimli taş grubu (müze tanıtım kitapçığından)

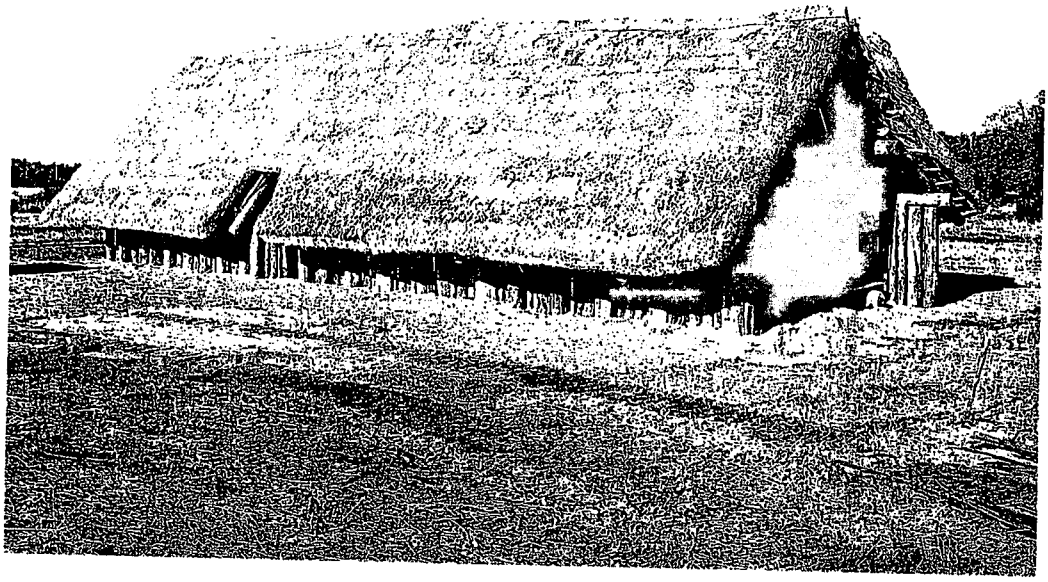

Şekil H.6. Ammerter Markt'ta Neolitik Çağ Evi düzenlemesi (Münster Koruma Bürosu 1997 bölge faaliyet raporu, şekil 28)

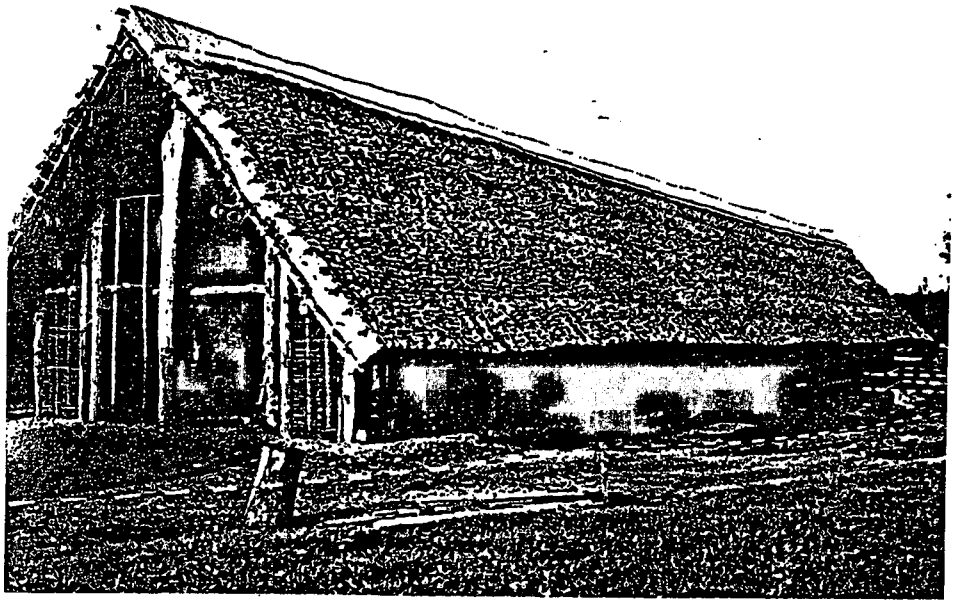

Şekil H.7. Straubing'te Linearbandkeramik Evi rekonstrüksiyonu (Böhm ve Weny, 1996:şekil4)

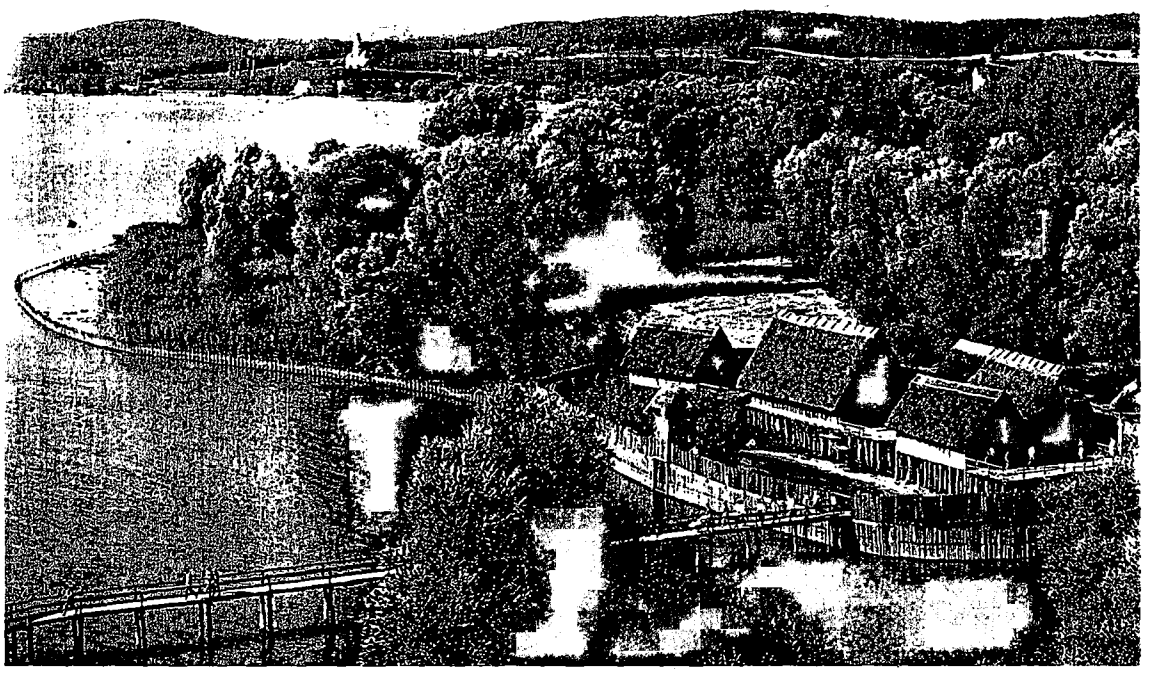

Şekil H.8. Unteruhldingen Kazıklı Yapı Müzesi (Schöbel 1997:şekil 149)

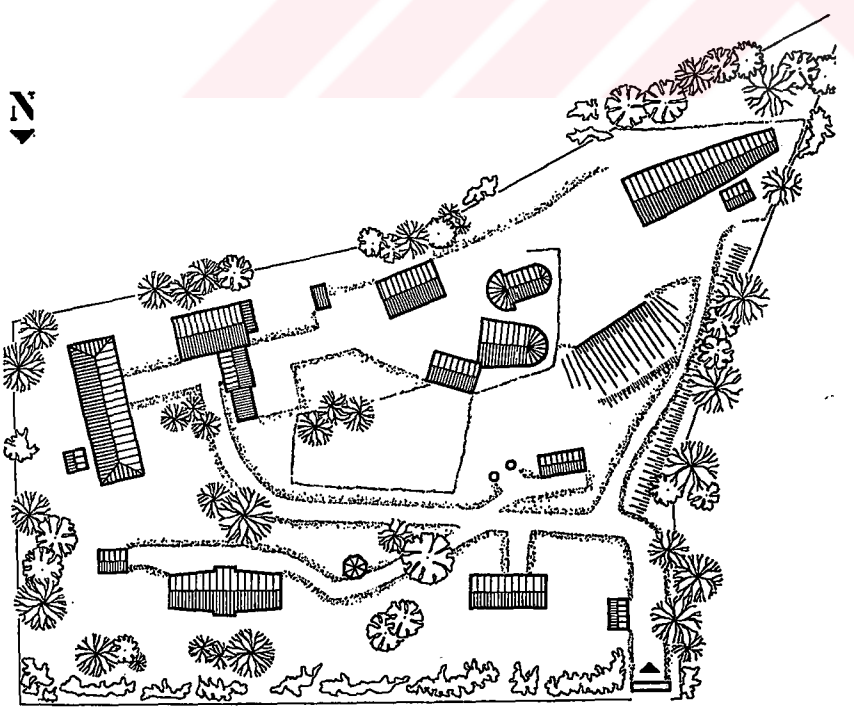

Şekil H.9. Oerlinghausen Arkeolojik Açık Hava Müzesi (Luley, 1983)

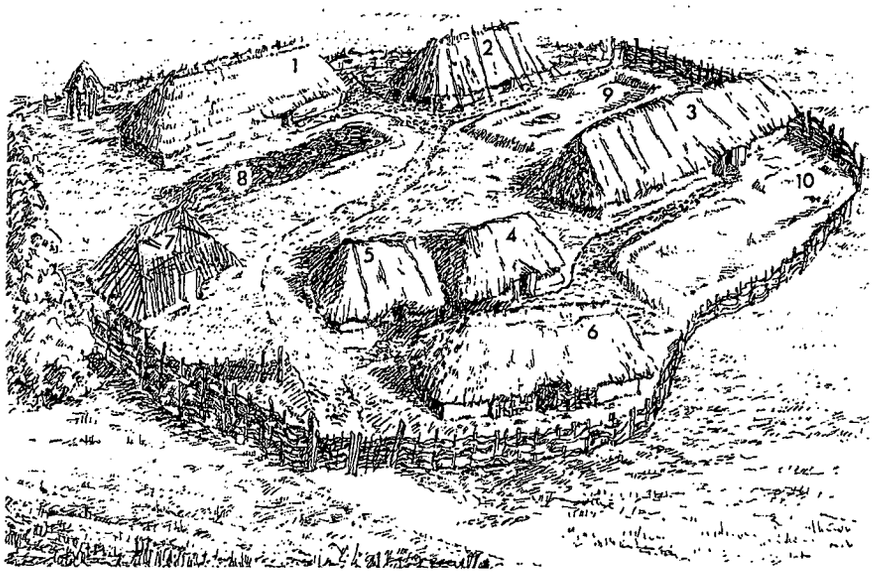

Şekil H.10. Lejre Tarihsel ve Arkeolojik Araştırma Merkezi (Coles, 1979:şekil 52)

Şekil H.11. Lejre Tarihsel ve Arkeolojik Araştırma Merkezi'nde deneysel arkeoloji çalışmaları (Kirchner, 1978)

Şekil H.12. Lago di Ledro Kazıklı Yapı Müzesi (Schöbel, 1997:şekil 147)

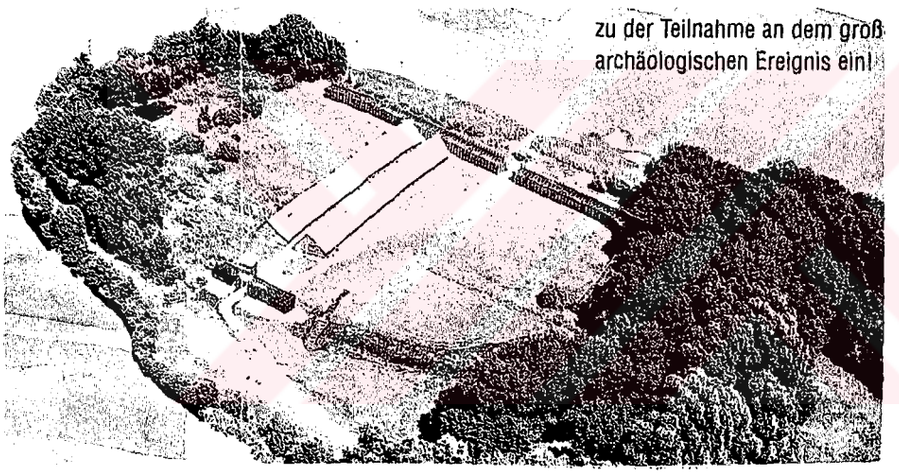

Şekil H.13. Biskupin Arkeoloji Müzesi (müze tanıtım broşüründen)

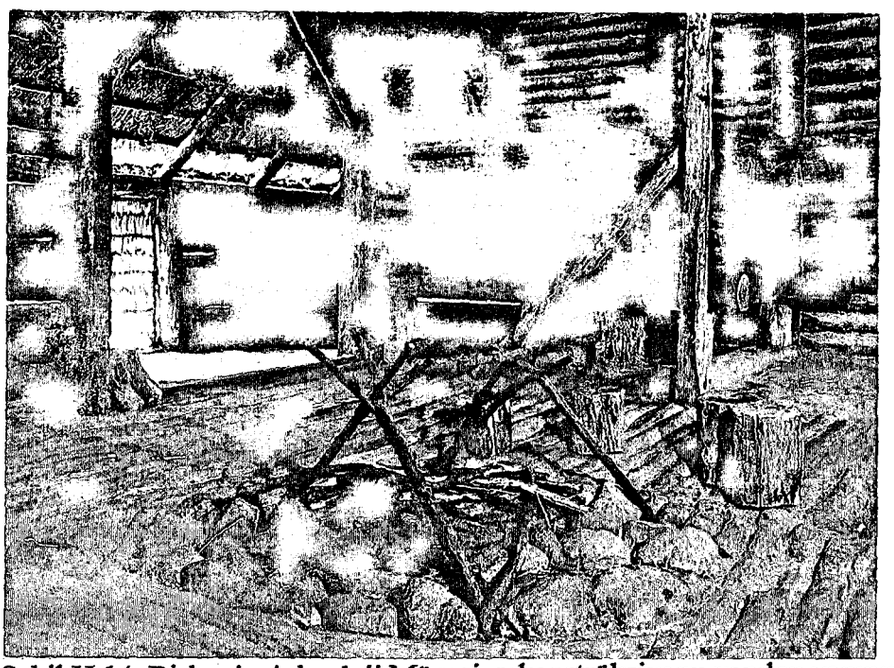

Şekil H.14. Biskupin Arkeoloji Müzesi, rekonstrüksiyonu yapılan yapının iç mekanı (Zajaczkowski, 1985: şekil 14)

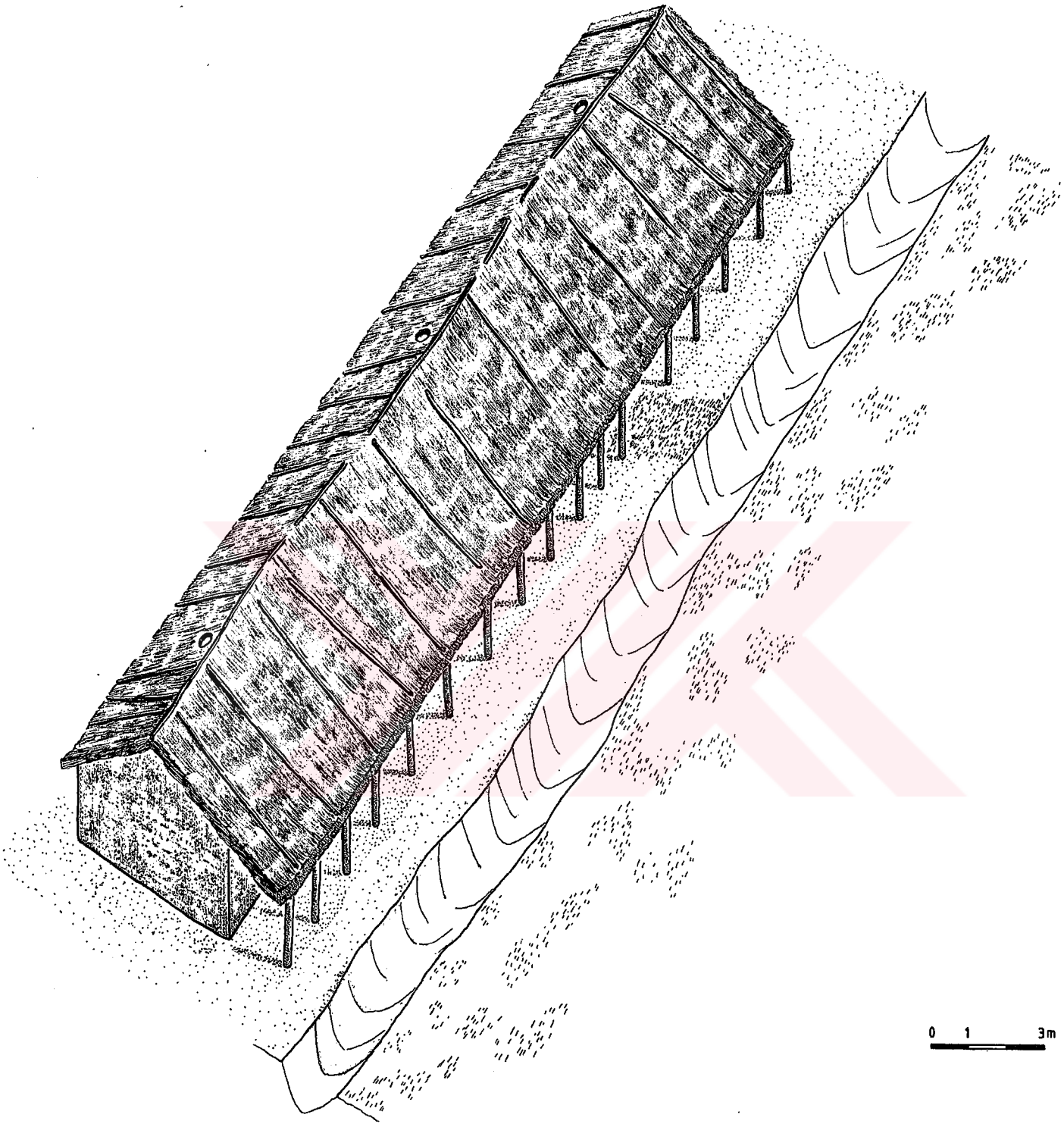

Şekil H.16. 5. tabaka 5.1, 5.2, 5.3 no'lu yapılar için restitüsyon denemesi a

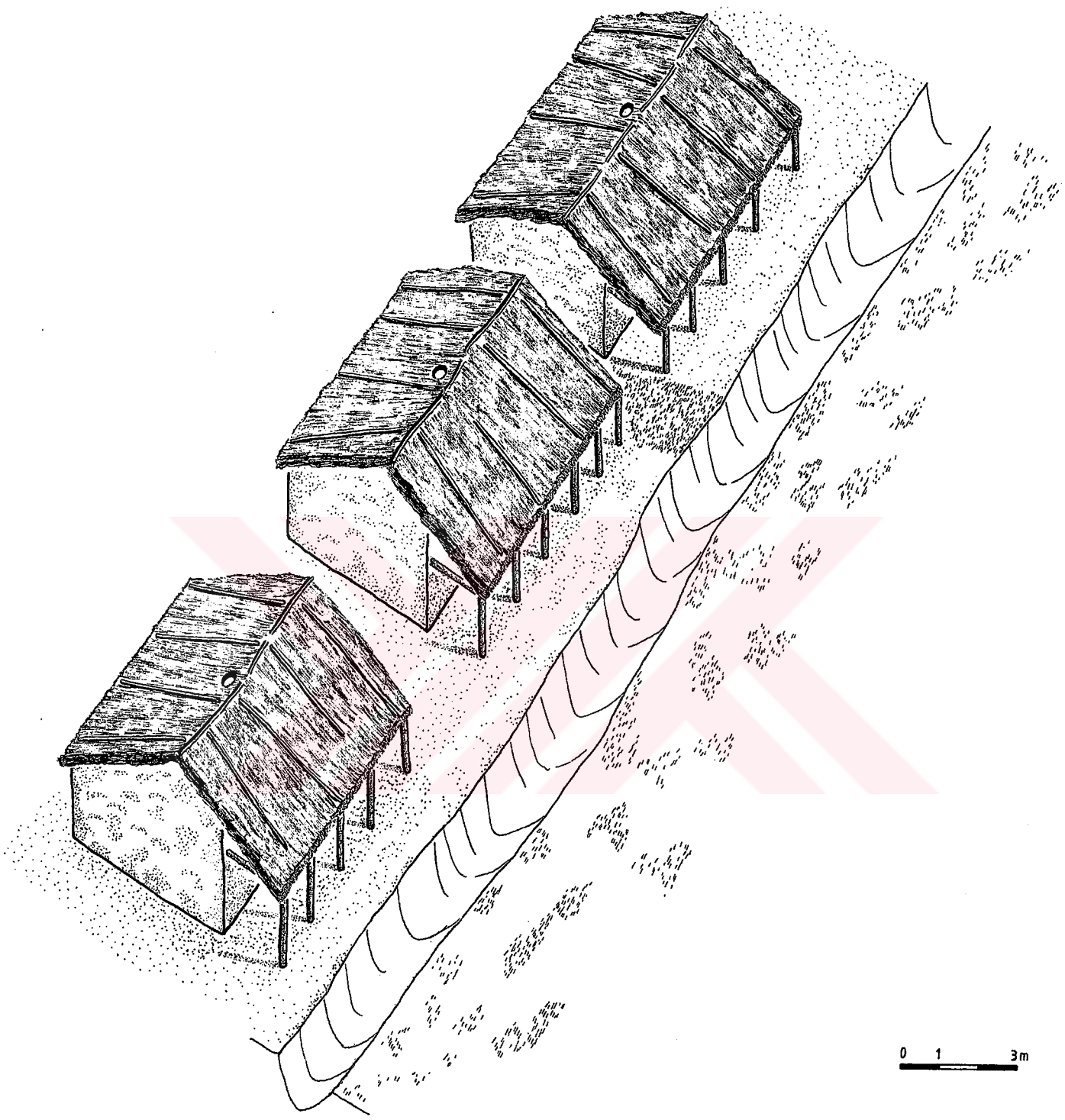

Şekil H.17. 5. tabaka 5.1, 5.2, 5.3 no'lu yapılar için restitüsyon denemesi b

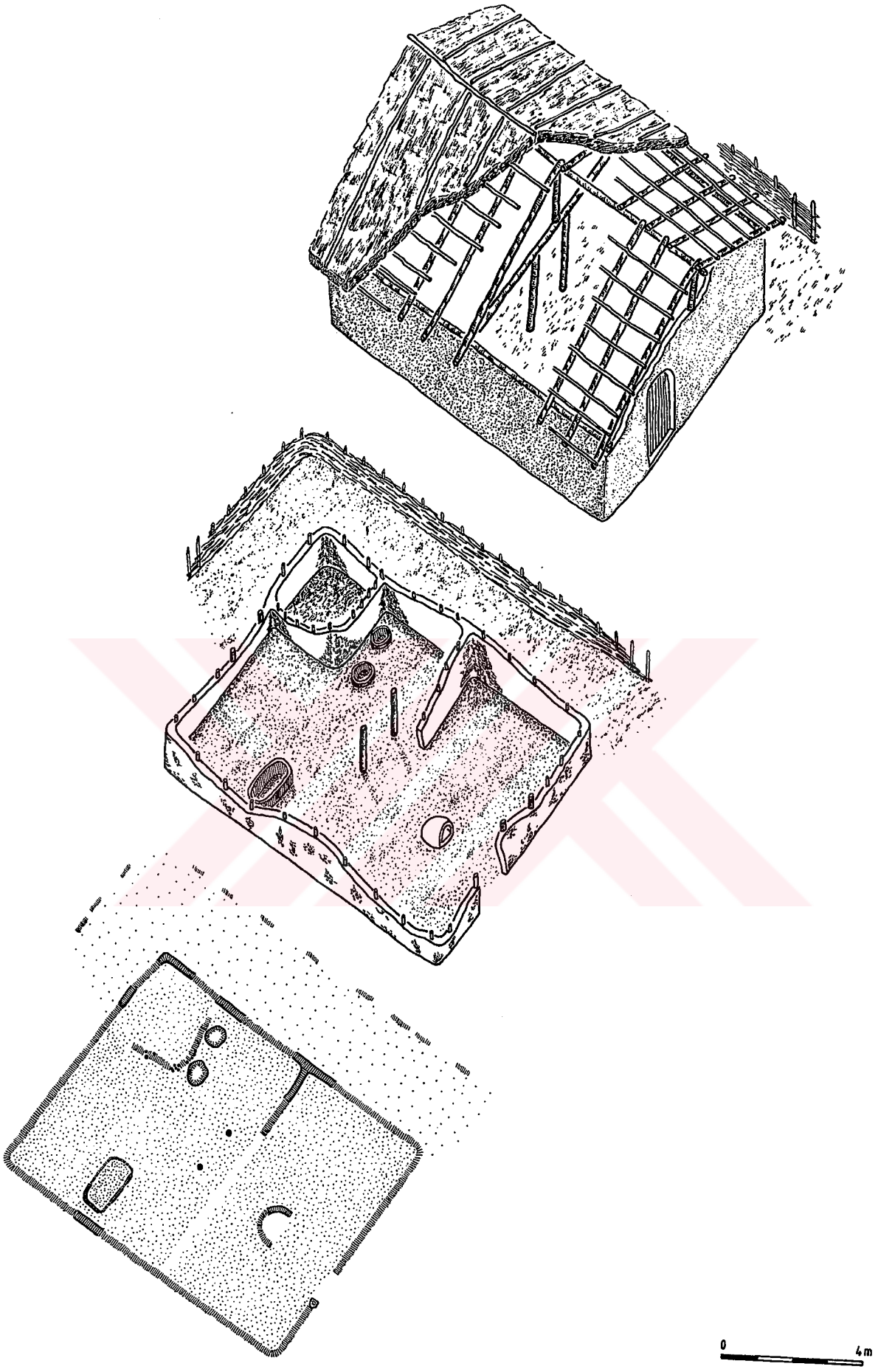

Şekil H.18. 4. tabaka 4.1no'lu yapı için restitüsyon denemesi

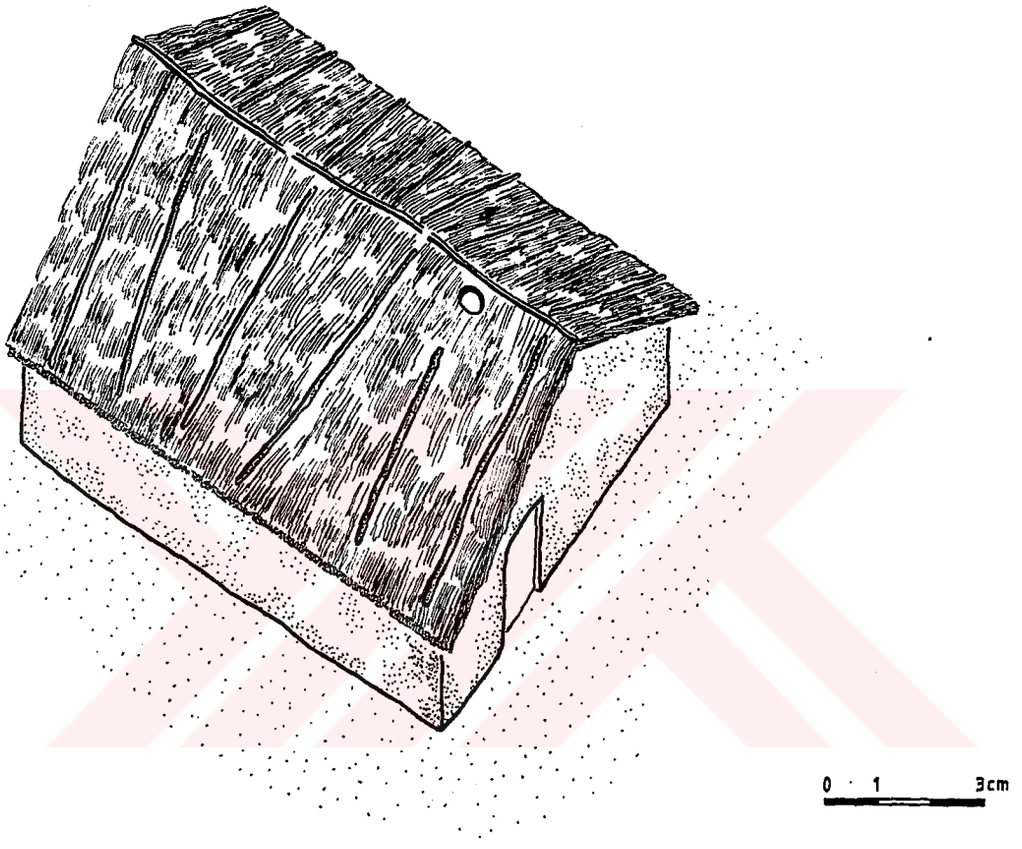

Şekil H.19. 4. tabaka 4.1no'lu yapı için restitüsyon denemesi

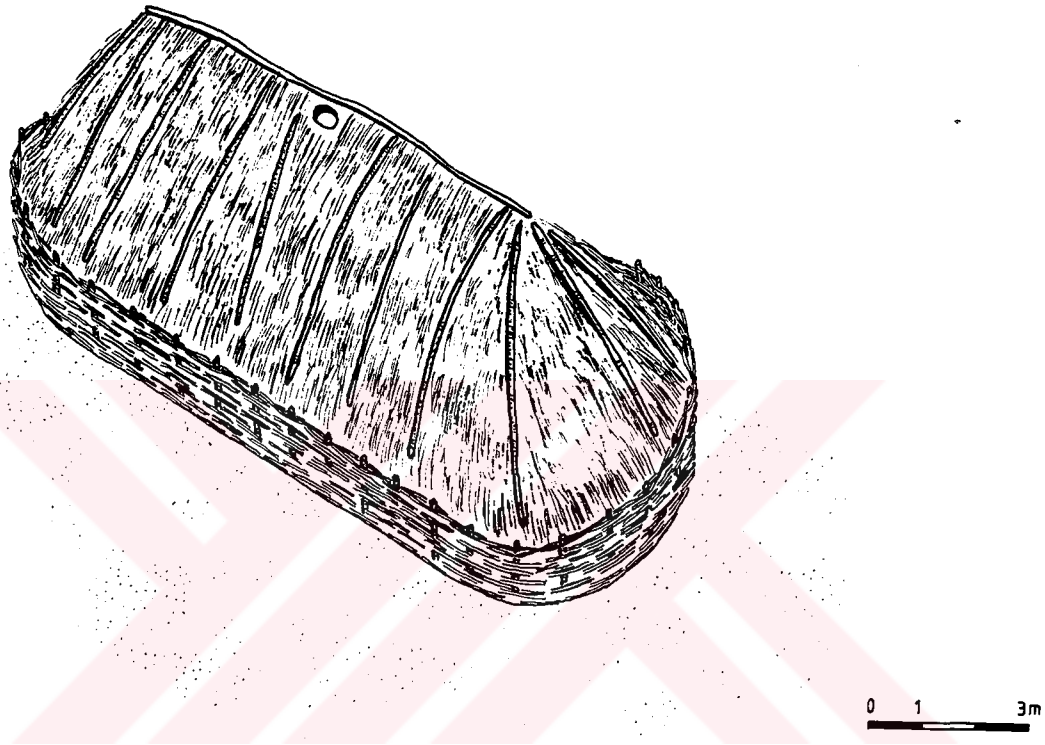

Şekil H.20. 2. tabaka 2.1no'lu yapı için restitüsyon denemesi

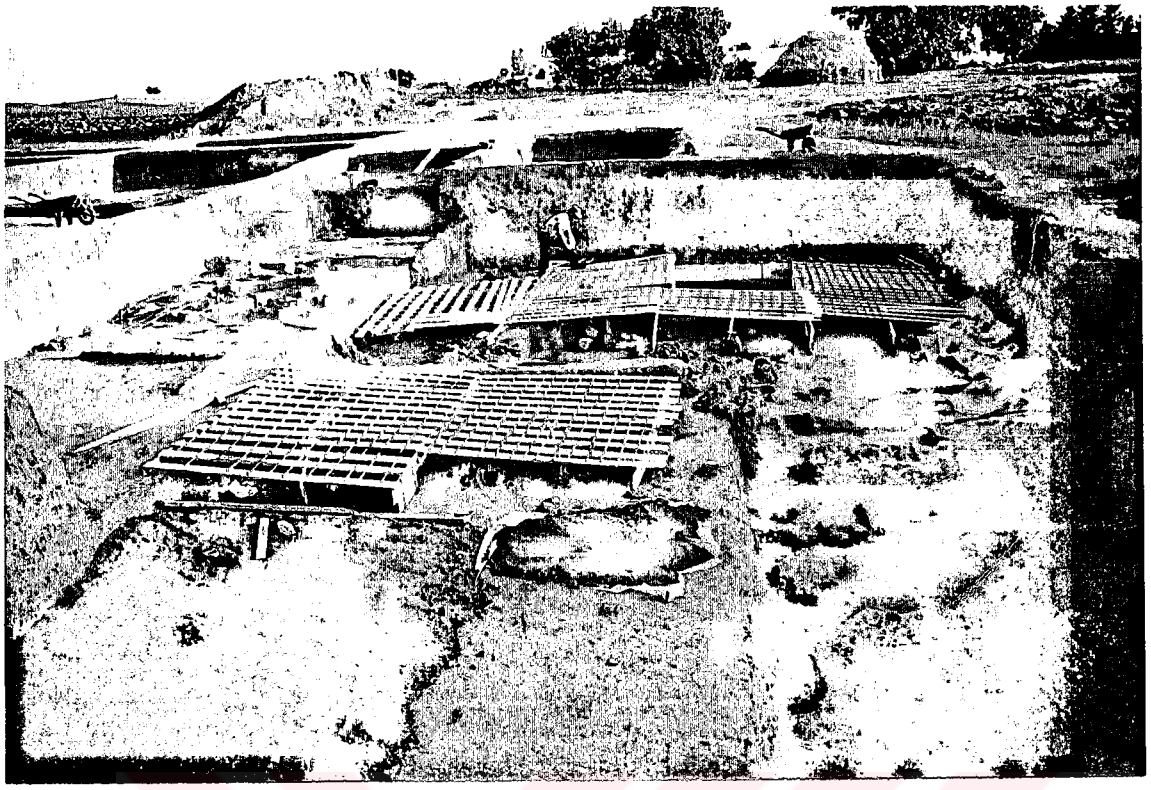

Şekil H.21. 1997 yılında kuzey kazı alanındaki 6. tabaka yapısının ahşap çatıyla örtülmesi

Şekil H.22. 1997 yılında kuzey kazı alanındaki 6. tabaka yapısının ahşap çatıyla örtüldükten sonraki durumu

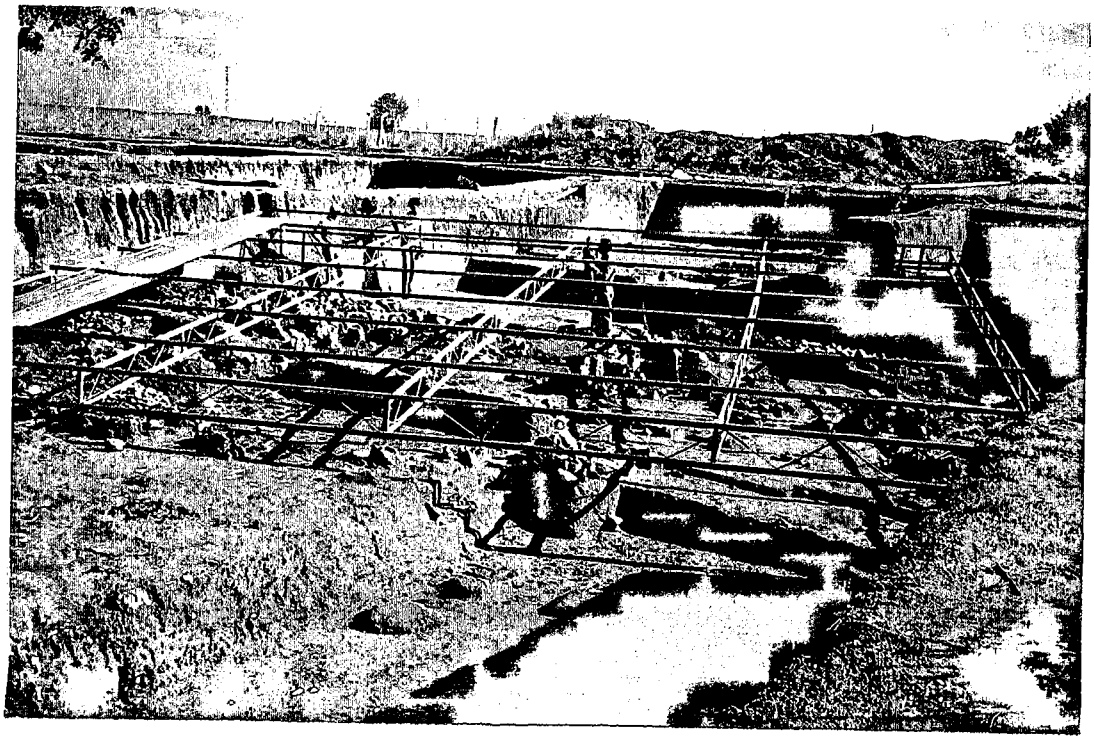

Şekil H.23. 1998 yılında kuzey kazı alanındaki 6. Tabaka yapısının çelik sistemli çatıyla örtülmesi

Şekil H.24. 1998 yılında kuzey kazı alanındaki 6. Tabaka yapısının çelik sistemli çatıyla örtülmesi

Şekil H.25. 1998 yılında 10T açmasındaki taş duvarın tahtalarla desteklenmesi

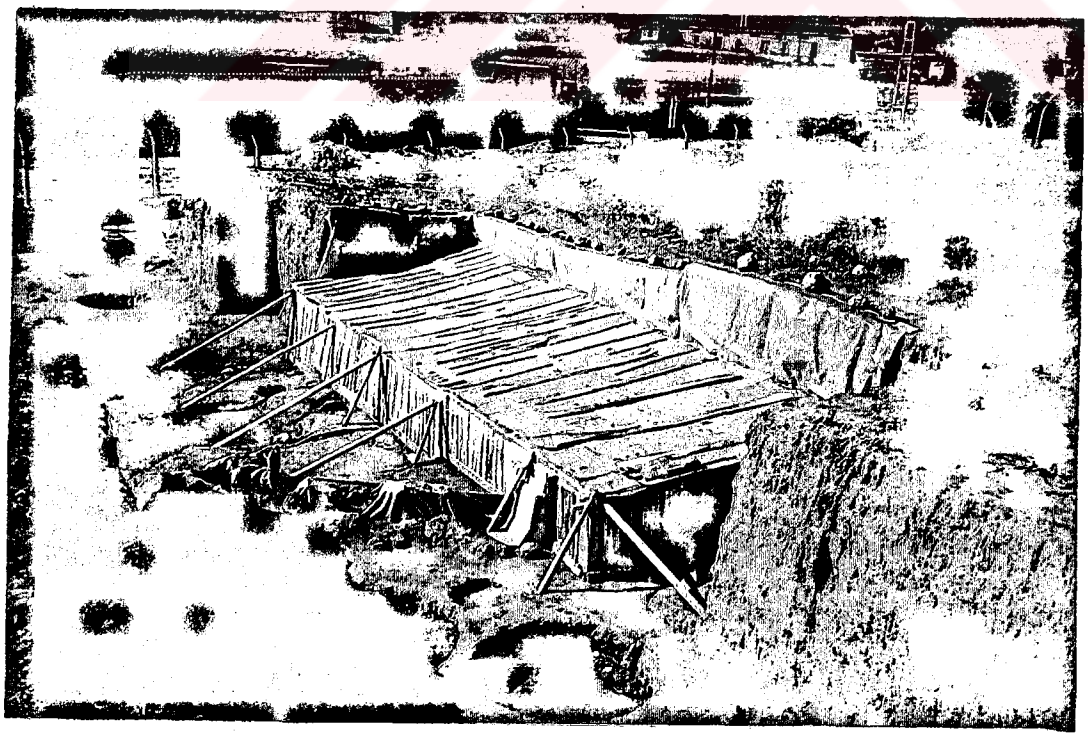

Şekil H.26. 1998 yılında 4.5 no'lu yapının ahşap çatıyla örtüldükten sonraki durumu

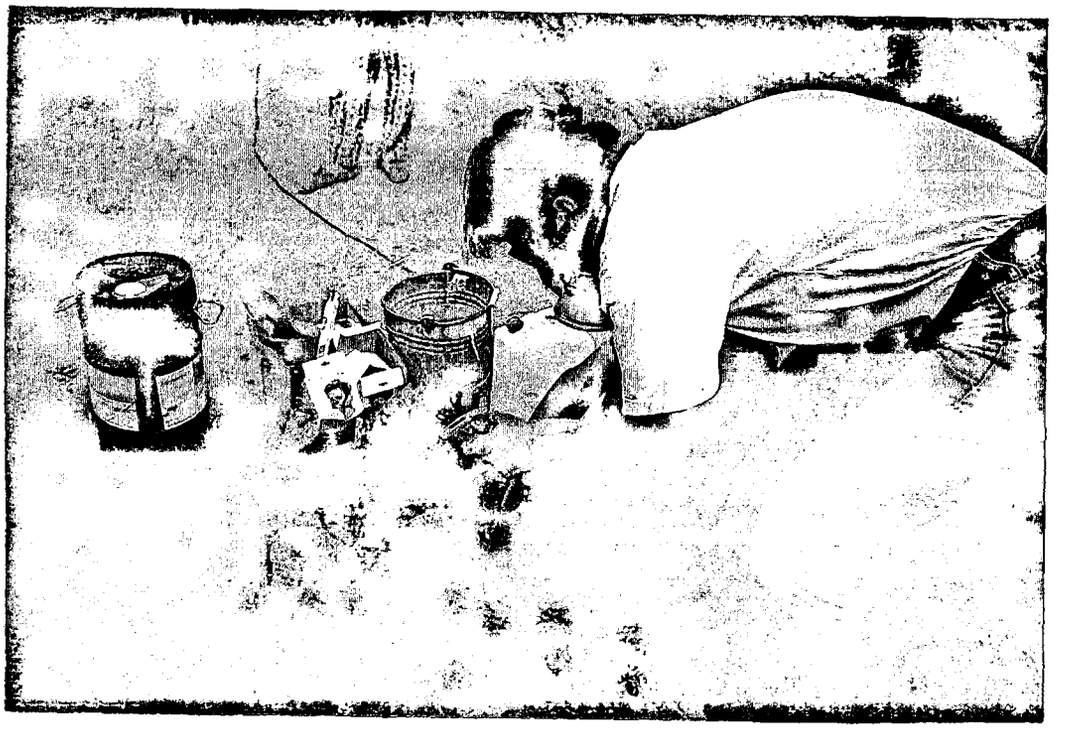

Şekil H.27. 4.5 no'lu yapının bölme duvarında asitli etil esteri uygulaması

Şekil H.28. 4.5 no'lu yapının bölme duvarında asitli etil esteri uygulaması, püskürtme ve enjekte etme

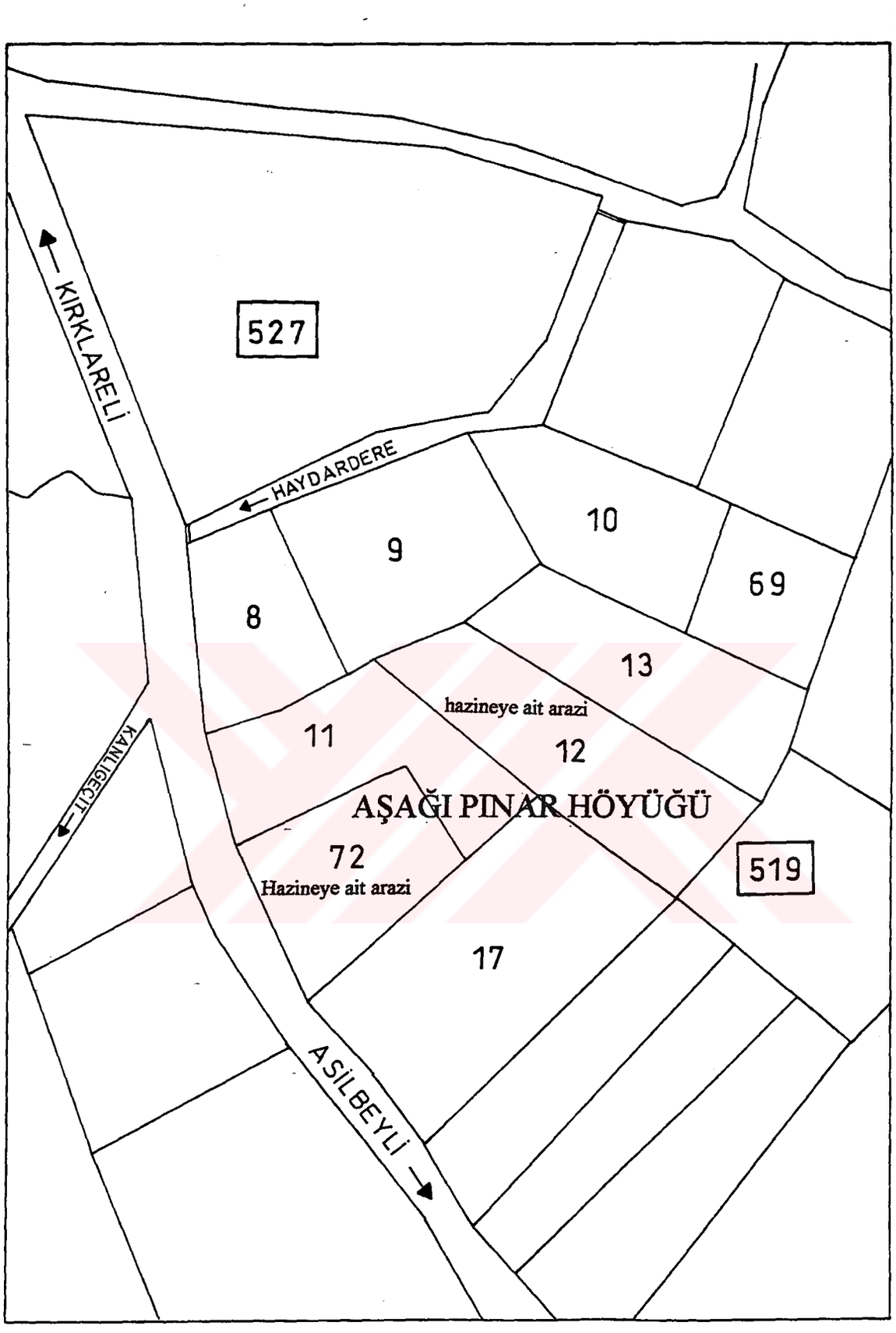

Şekil H.29. Aşağı Pınar Höyüğü kadastral planı

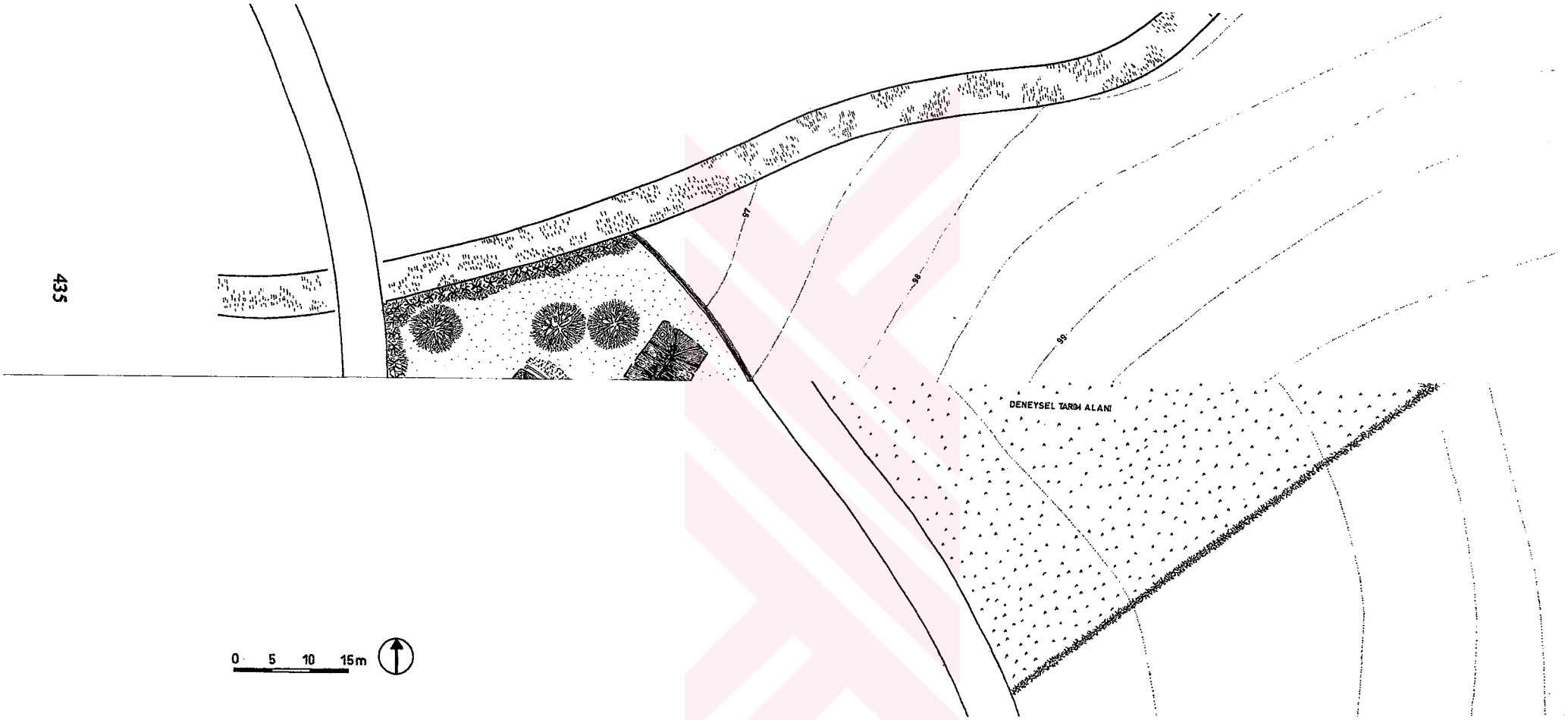

Şekil H.30. Açık Hava Müzesi durum planı

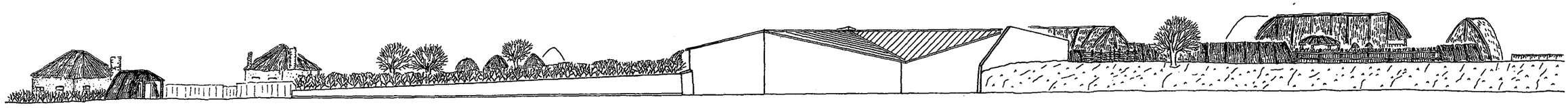

Şekil H.31. Açık Hava Müzesi, Kırklareli-Asilbeyli yolundan görünüş

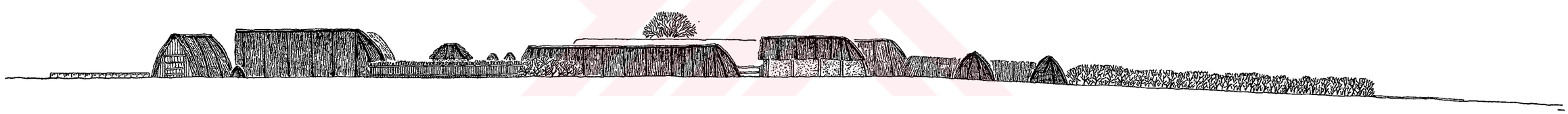

Şekil H.33. Açık Hava Müzesi, gezi yolundan batıya bakış

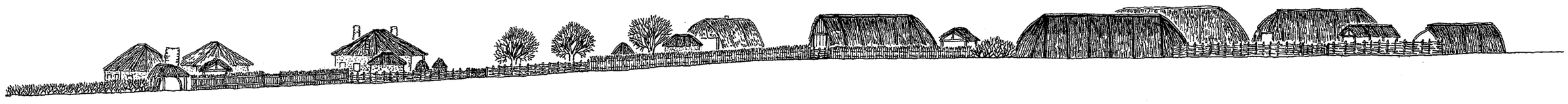

Şekil H.32. Açık Hava Müzesi, gezi yolundan doğuya bakış

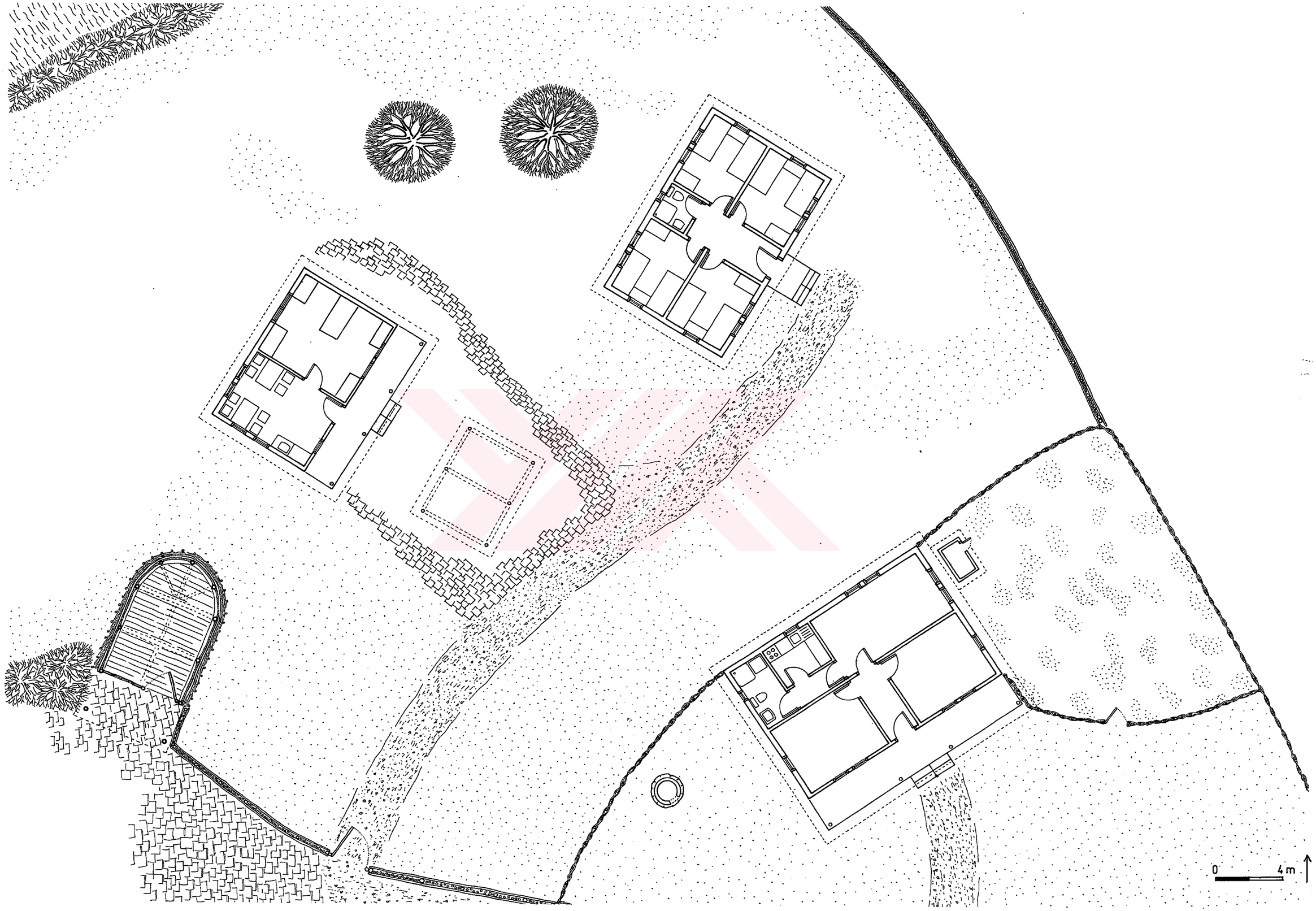

Şekil H.34. Açık Hava Müzesi, konuk evi ve bekçi birimleri planı

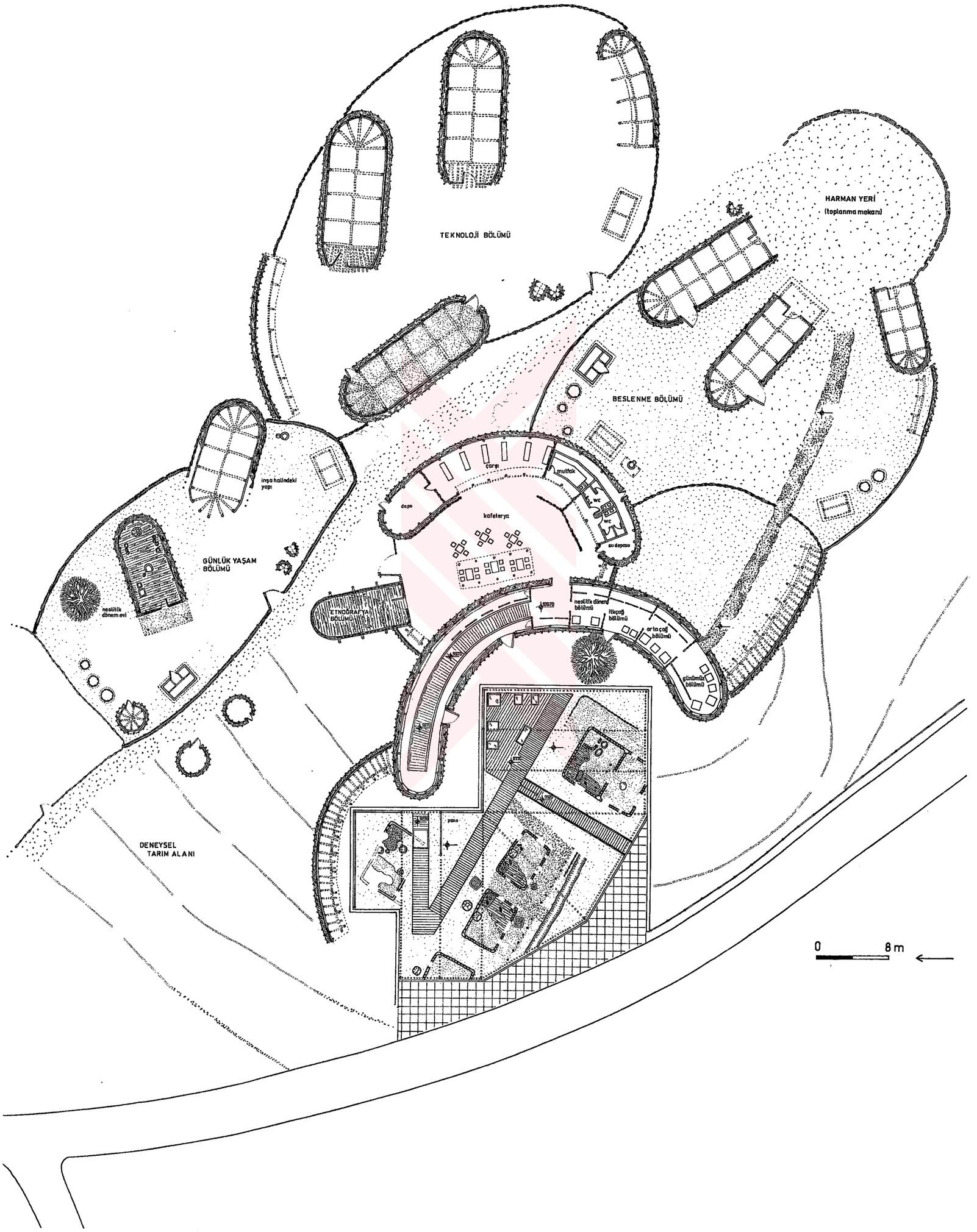

Şekil H.35. Açık hava müzesi, prehistorik köy planı

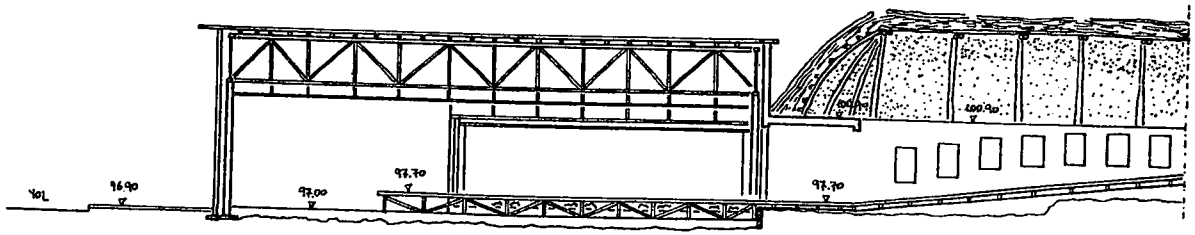

Şekil H.36. Mimari sergileme bölümü A-A kesiti

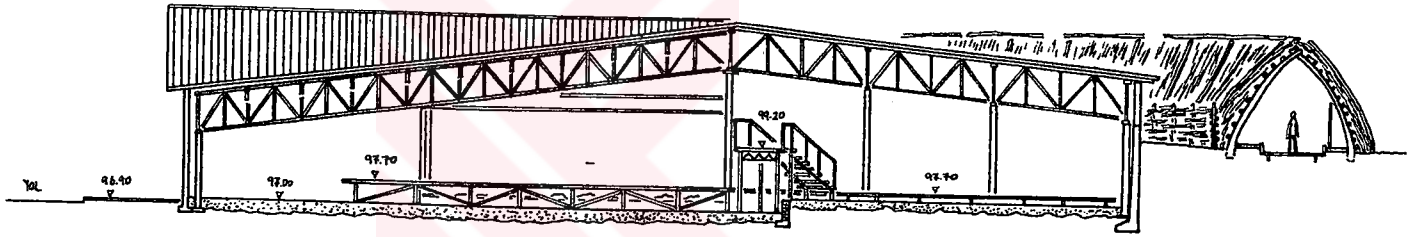

Şekil H.37. Mimari sergileme bölümü B-B kesiti

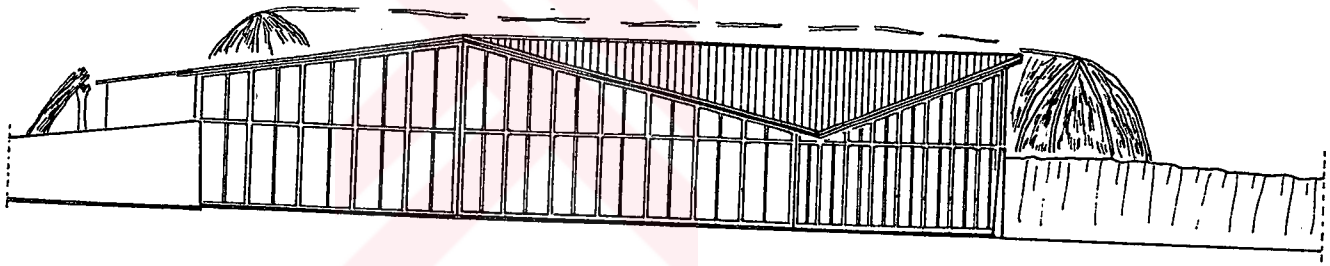

Şekil H.38. Mimari sergileme bölümü batı görünüşü

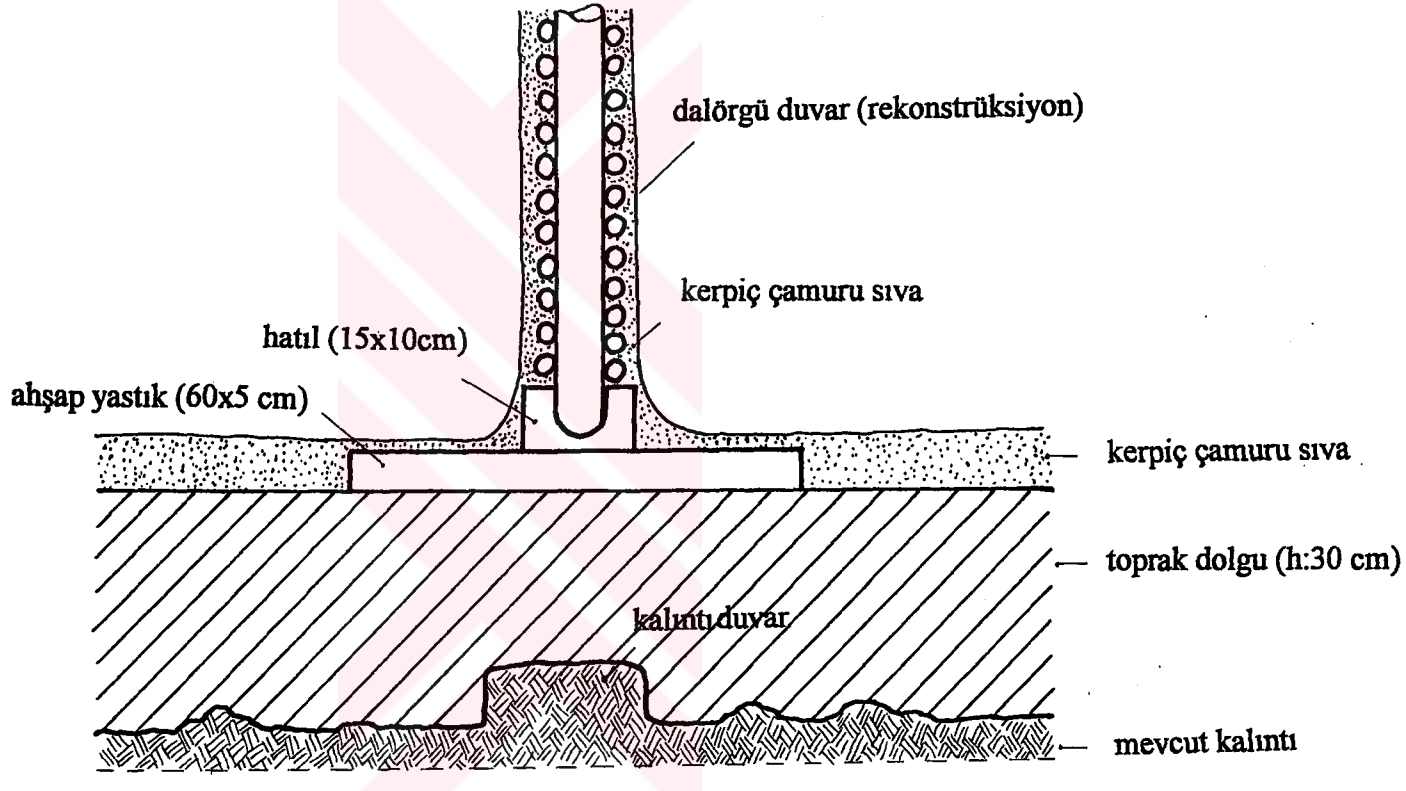

Şekil H.39. Kısmi rekonstrüksiyon uygulaması detayı

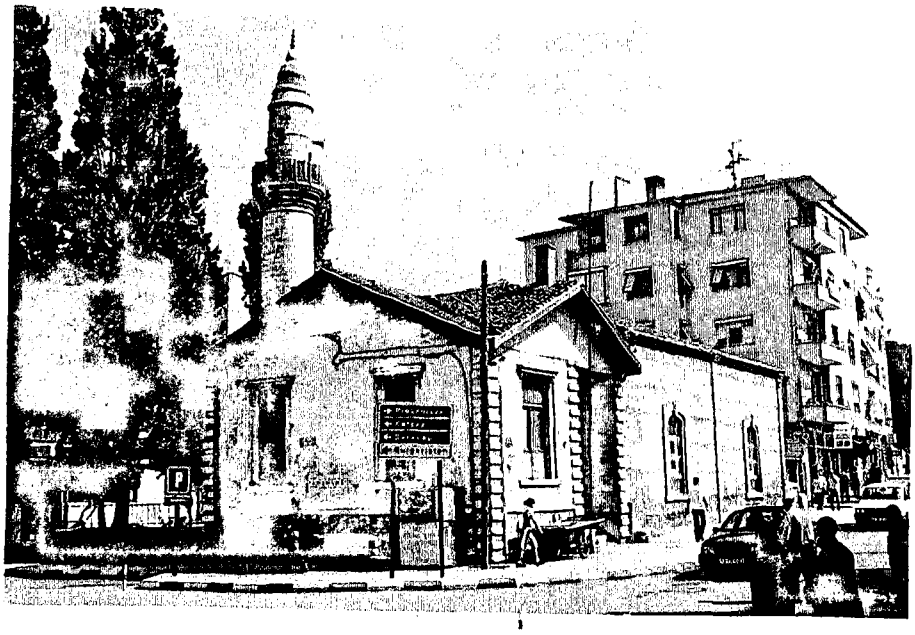

Şekil H.40. Kırklareli Kapan Camisi

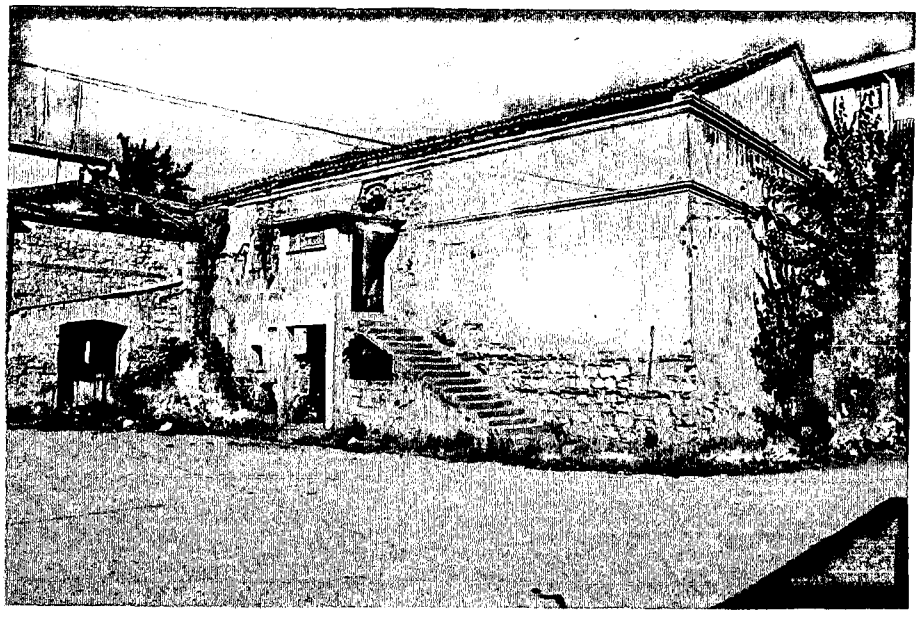

Şekil H.41. Kırklareli, eski kilise

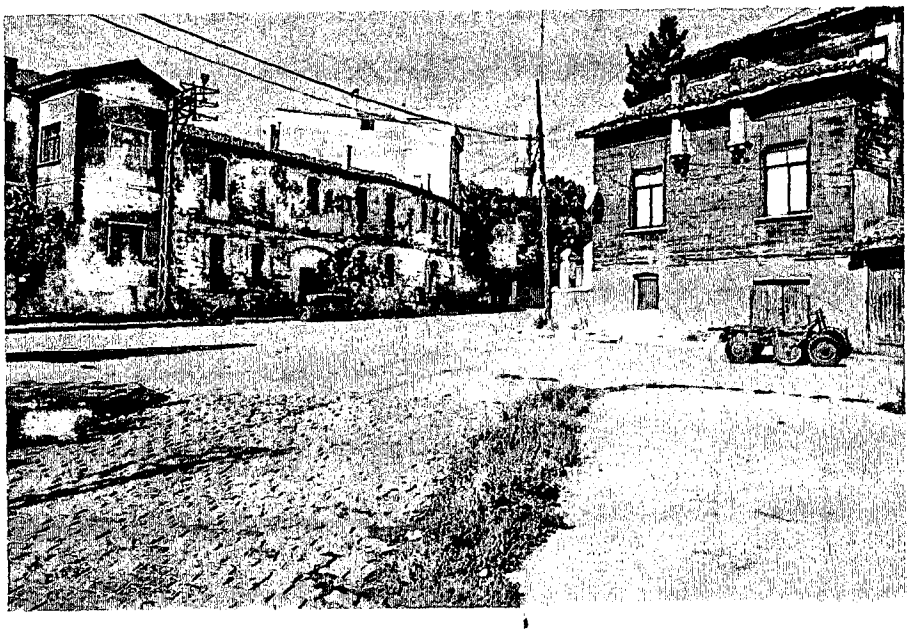

Şekil H.42. Kırklareli, Yayla Mahallesi'ndeki yapılar

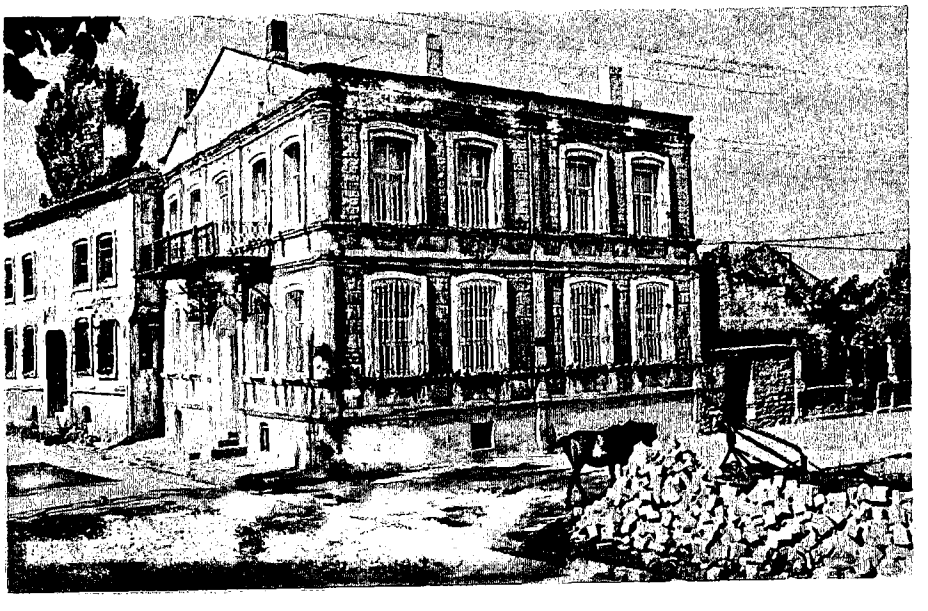

Şekil H.43. Kırklareli, Yayla Meydanı'ndaki yapılar

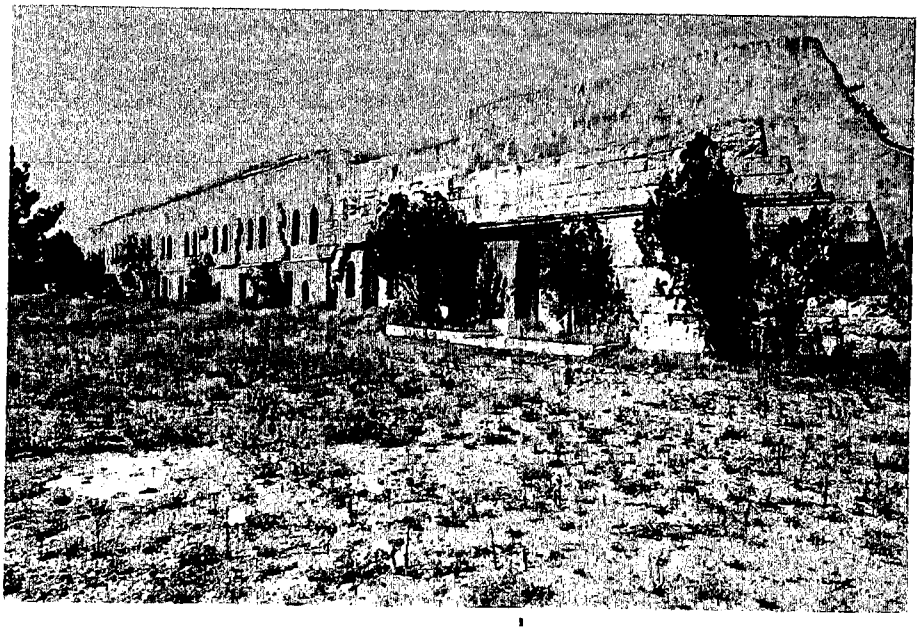

Şekil H.44. Kırklareli'ne 1 km uzaklıktaki Seyfioğlu Tabyası

Şekil H.45. Kırklareli'ne 2 km uzaklıktaki Yanık Tabya

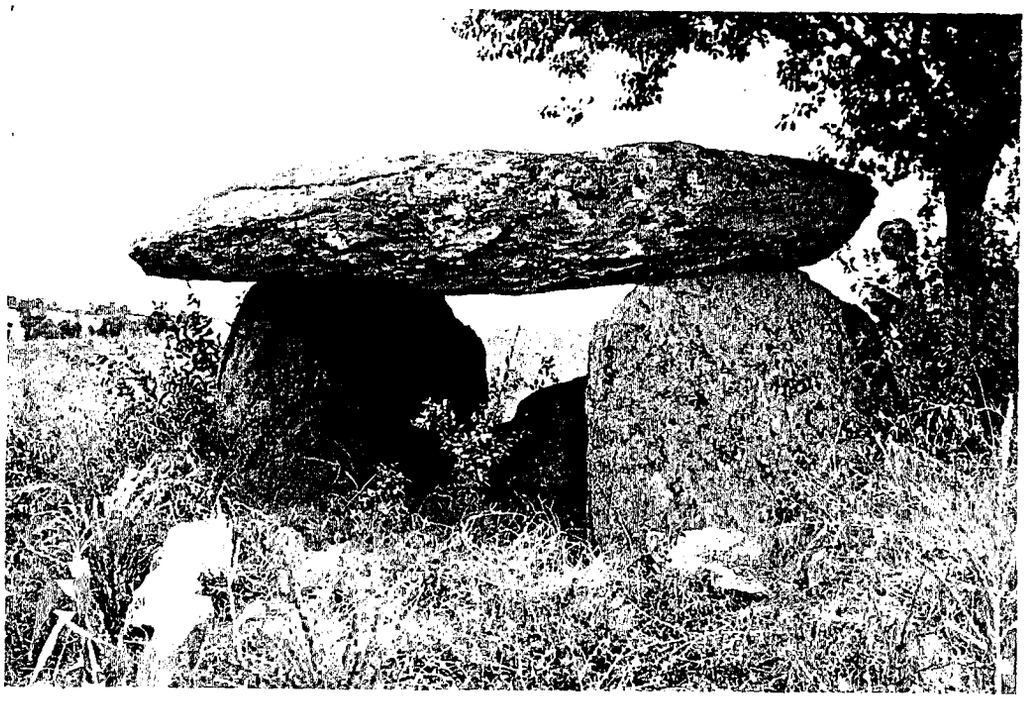

Şekil H.46. Kırklareli çevresindeki dolmenler

Şekil H.47. Kırklareli çevresindeki dolmenler

EK I: AŞAĞI PINAR KAZISI KERPİÇ PARÇALARI TABLOSU

Tablo I.1. Kerpiç parçaları sınıflandırması

KERPİÇ ENV NO	TOPLAMA BİRİMİ	TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
			Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamış yüz	
K1	8L52/96	5-6		X		X			X				
K2	8L52/96	5-6		X		X							
	8L52/96	5-6	X						X				
K3	8L52/96	5-6					X					X	X
	8L68/96	6-7	X										
K4	7P70/97	5						X					
K5	13H168/96	4			X		X		X			X	
	8N1/96	0			X		X				X	X	
K6	8N1/96	0		X					X		X		
	9P4/96	2			X		X				X	X	
	9P7/96	2							X				
	13M130/96	5					X					X	
	8N7/96	3							X				
	8N10/96	3					X					X	X
	13H146/96	2-3							X				
	7P40/96	3-5					X					X	
	7P40/96	3-5									X		
K8	8P81/97	3		X									X
K9	8P81/97	3			X	X					X		
K10	13H168/96	4					X					X	
K11	13H168/96	4					X					X	
K12	13H168/96	4					X					X	
K13	15H84/97	?					X			X	X	X	
K14	15H84/97	?					X					X	
K16	APA27/97	6		X		X					X		
K17	APA27/97	6		X		X				X	X		
K18	APA27/97	6		X	X	X							
K20	APA27/97	6			X	X							
K21	APA27/97	6		X					X		X		X
K22	APA27/97	6			X	X							X
K23	APA27/97	6	X		X	X							

Tablo I.1. Kerpiç parçaları sınıflandırması (devam)

KERPİÇ ENV NO	TOPLAMA BİRİMİ	TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
			Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamış yüz	
K24	APA27/97	6		X	X	X					X		
	12M64/96	2							X				
	13H139/96	4					X					X	
	7M8/96	2			X								
	8N3/96	?							X	X	X		
K25	8P23/96	6						X			X		
	14H98/97	?		X					X				
	7P86/97	5					X					X	
	7N52/97	?					X					X	
	10S12/97	3					X					X	
	8S31/97	2					X					X	
K27	7L17/96	3?											X
K30	8P36/96	6									X		X
K31	8P36/96	6									X		X
K32	8P36/96	6			X						X		X
K33	8P36/96	6									X		X
K35	15H84/97	?					X			X	X	X	
K36	15H84/97	?					X				X	X	
K37	7N75/97	6					X				X	X	X
K38	7N75/97	6					X					X	X
K40	7N75/97	6					X				X	X	X
K41	7N75/97	6						X					
	7N75/97	6	X										
K42	7N75/97	6	X										X
	7N33/97	?			X								
K43	7N33/97	?					X			X		X	
K44	7N33/97	?	X										X
	7N33/97	?		X									
K45	7N33/97	?		X	X								
K46	7N33/97	?		X									
K47	7N33/97	?		X				X				X	X

Tablo I.1. Kerpiç parçaları sınıflandırması (devam)

KERPİÇ ENV NO	TOPLAMA BİRİMİ	TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
			Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamış yüz	
K48	7N33/97	?											X
	APA17/97	6									X		X
	APA29/97	6		X	X	X					X		
	APA39/97	6					X					X	
	APA25/97	6	X		X	X							X
K50	8P97/97	?					X				X	X	
K51	APA27/97	6			X	X							X
K52	APA27/97	6									X		X
K53	8R44/97	2									X		X
K54	8R44/97	2		X							X		X
K55	8R44/97	2			X	X					X		
K56	8R20/97	2											X
K58	8R22/97	2			X								
K59	8R44/97	2			X	X					X		
	7P80/97	?					X			X		X	
K60	8R19/97	2			X	X					X		
K61	9R2/97	2									X		
K62	8R44/97	2	X								X		X

Tablo I.2. 2. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması

KERPİÇ ENV. NO	TOPLAMA BİRİMİ	TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
			Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamış yüz	
	9P4/96	2			X		X				X	X	
	9P7/96	2							X				
	13H146/96	2?							X				
	12M64/96	2							X				
	7M8/96	2			X								
	8S31/97	2					X					X	
K53	8R44/97	2									X		X
K54	8R44/97	2		X							X		X
K55	8R44/97	2			X	X					X		
K56	8R20/97	2											X
K58	8R22/97	2			X	X							
K59	8R44/97	2			X	X					X		
K60	8R19/97	2			X	X					X		
K61	9R2/97	2									X		
K62	8R44/97	2	X								X		X

Tablo I.3. 3. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması

KERPİÇ ENV. NO	TOPLAMA BİRİMİ	TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
			Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamış yüz	
	8N7/96	3							X				
	8N10/96	3					X					X	X
K8	8P81/97	3		X									X
K9	8P81/97	3			X	X					X		
	10S12/97	3					X					X	
K27	7L17/96	3?											X

Tablo I.4. 4. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması

KERPİÇ ENV. NO	TOPLAMA BİRİMİ	TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
			Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamış yüz	
K5	13H168/96	4			X		X		X				
K10	13H168/96	4					X						
K11	13H168/96	4					X						
K12	13H168/96	4					X						
	13H139/96	4					X						

Tablo I.5. 5. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması

KERPİÇ ENV. NO	TOPLAMA BİRİMİ	TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
			Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamış yüz	
K4	7P70/97	5						X					
	13M130/96	5					X					X	
	7P86/97	5					X					X	
K1	8L52/96	5?		X		X			X				
K2	8L52/96	5?		X		X							
	8L52/96	5?	X						X				
K3	8L52/96	5?					X					X	X

Tablo I.6. 6. tabaka kerpiç parçaları sınıflandırması

KERPİÇ ENV. NO	TOPLAMA BİRİMİ	TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
			Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamış yüz	
	8L52/96	6-7	X										
K16	APA27/97	6		X		X					X		
K17	APA27/97	6		X		X			X		X		
K18	APA27/97	6		X	X	X							
K20	APA27/97	6			X	X							
K21	APA27/97	6		X					X		X		X
K22	APA27/97	6			X	X							X
K23	APA27/97	6	X		X	X							
K24	APA27/97	6		X	X	X					X		
K25	8P23/96	6						X			X		
K30	8P36/96	6									X		X
K31	8P36/96	6									X		X
K32	8P36/96	6			X						X		X
K33	8P36/96	6									X		X
K37	7N75/97	6					X				X	X	X
K38	7N75/97	6					X					X	X
K40	7N75/97	6					X				X	X	X
K41	7N75/97	6						X					
	7N75/97	6	X										
K42	7N75/97	6	X										X
	APA17/97	6									X		X
	APA29/97	6		X	X	X					X		
	APA39/97	6					X					X	
	APA25/97	6	X		X	X							X
K51	APA27/97	6			X	X							X
K52	APA/27/97	6									X		X

Tablo I.7. Kerpiç parçaları sınıflandırmasının tabakalara göre dağılımı

TABAKA	AĞAÇ NİTELİĞİ			ÖRGÜ					YÜZ		İŞLENMİŞ AHŞAP
	Ana taşıyıcı	Taşıyıcı	Bağlayıcı	Karışık dal örgü	Kamış dizisi	Kamış demeti	Ot,sap demeti	İp bağlama izi	Sıva	Kamş yüz	
2	+	+	+	+	+	?	+	?	+	+	+
3	?	+	+	+	+	?	+	?	+	+	+
4	?	?	+	?	+	?	+	?	?	?	?
5	?	?	?	?	+	+	?	?	?	+	?
6	+	+	+	+	+	+	+	?	+	+	+

ÖZGEÇMİÇ

Mimar Zeynep Eres 1973'de İstanbul'da doğdu. 1984 yılında Ahmet Hamdi Tanpınar İlkokulu'nu, 1991 yılında İstanbul Lisesi'ni bitirdi. 1995 yılında İ.T:Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun olduktan sonra, İ.T.Ü. Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.